T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SEYYİD LOKMÂN B.HÜSEYİN EL-ÂŞÛRÎ EL-URMEVÎ'NİN ŞEHİNŞÂHNÂME ADLI ESERİ: METİN-İNCELEME

Saniye Simla ÖZÇELİK
2502170525

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ

İSTANBUL - 2023

ÖZ

SEYYİD LOKMÂN B.HÜSEYİN EL-ÂŞÛRÎ EL-URMEVÎ'NİN ŞEHİNŞÂHNÂME ADLI ESERİ: METİN-İNCELEME

SANİYE SİMLA ÖZÇELİK

Bu çalışmada XVI. Yüzyıl Osmanlı şehnâmeci ve tarihçilerinden Seyyid Lokmân b.Hüseyin El-Âşûrî El-Urmevî'nin Sultan III. Murad adına kalem almış olduğu **Şehinşâhnâme** adlı eserin birinci cildi incelenmiştir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY 1404 numarada kayıtlı bulunan ve Farsça manzum olarak yazılan eserde III. Murad döneminin siyasal, sosyal ve kültürel olayları anlatılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda XV. ve XVI. yüzyıllarda bir tür yarı resmî tarih yazma geleneği olarak ortaya çıkan ve kurumsallaşan şehnâmecilik, edebî bir dille methiye tarzında Osmanlı tarihi yazma amacına yönelik olmakla birlikte, kaleme alınan Şehnâmeler, dönemin siyasi, sosyal ve kültürel yaşamına dair birinci elden bilgiler barındırması açısından da birer başvuru kaynağı kıymetindedirler. Seyyid Lokman tarafından 1574-1581 yılları arasında telif edilen ve Osmanlı Devleti'nin önemli bir devrini teşkil eden Sultan III. Murad saltanatının olaylarını ihtiva eden **Şehinşâhnâme** adlı eser de bu tarihî kaynaklardan biridir.

Çalışma konumuzu teşkil eden **Şehinşâhnâme**'nin edisyon kritikli metni hazırlanırken İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY. 1404'de kayıtlı bulunan tek yazma nüshadan istifade edilmiştir. Çalışmamız bir giriş ile üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Osmanlılarda şâhnâme yazıcılığının ortaya çıkışı ve gelişme süreci ile resmî şehnâmeciler ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde müellifimiz Seyyid Lokman'ın hayatı, edebî kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde eserin yazılışı ve içeriği, nüshası ve özellikleri ile dil ve üslup özellikleri değerlendirerek bu hususta bilgiler aktarılmıştır. Çalışmamızın son bölümünü oluşturan üçüncü ve son bölümünde ise Seyyid Lokman'ın **Şehinşâhnâme** adlı eserinin edisyon kritikli metni sunulmuştur.

Tezdeki temel kaynaklarımız başta Farsça olmak üzere İngilizce ve Türkçe dillerindeki kaynaklardır. Ülkemizdeki ve yurt dışındaki çeşitli kütüphaneler ve üniversite kütüphanelerinden literatür taranmış ve tezde ele alınan konular ile ilgili yazılmış eserler, makaleler ve tezler derlenip, araştırılarak bu çalışmaların gerekli görülen kısımlarından tezde faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: III. Murad, Seyyid Lokman, Şehnâme, Şehnâmeci, Osmanlı İmparatorluğu.

ABSTRACT

SHAHINSHAHNAME OF SAYYID LOQMAN İBN HOSEYN AL-ASHURI AL-ORMAVI: ANALYSIS – TEXT

SANİYE SİMLA ÖZÇELİK

In this work, the first volume of the work called **Shahinshahname**, written by Sayyid Luqman ibn Hoseyn al-Ashuri al-Hoseyni al-Ormavi, one of the 16th century Ottoman shahname writers and historians, in the name of Sultan Murad III was examined. The work, which is registered in the Rare Works Library of the Istanbul University, numbered FY 1404 and written in Persian verse, describes the political, social and cultural events of the period of Murad III. Although shahname writing, which emerged and became institutionalized as a kind of semi-official history writing tradition in the Ottoman Empire in the 15th and 16th centuries, aimed at writing Ottoman history in a literary language in the style of eulogy, the Shahnamehs, which were written, provide a first-hand account of the political, social and cultural life of the period. They are also valuable as a reference source in terms of containing information.

The work called **Shahinshahname**, which was compiled by Sayyid Luqman between the years 1574-1581 and contains the events of the reign of Sultan Murad III, which constitutes an important period of the Ottoman Empire, is one of these historical sources. While preparing the edition critical text of **Shahinshahname**, which is our study subject, the only manuscript copy registered in FY 1404 in the Istanbul University Rare Works Library was used. Our work consists of an introduction, three chapters and a conclusion.

In the introduction section; Information was given about the emergence and development process of shahname writing in the Ottomans and the official shahname writers and their works. In the first part, the life, literary personality and works of our author Sayyid Luqman are emphasized. In the second part, the writing and content of the work, its copy and features, language and stylistic features were evaluated and

information on this issue was conveyed. In the third and last part, which constitutes the last part of our study, the edition critical text of Sayyid Luqman's **Shahinshahname** is presented.

Our main sources in the thesis are primarily Persian, English and Turkish. Literature from various libraries and university libraries in our country and abroad has been scanned and the works, articles and theses written about the subjects discussed in the thesis have been compiled and researched and the necessary parts of these studies have been used in the thesis.

Key Words: Murad III, Sayyid Luqman, Shahname, Shahname writer, Ottoman Empire.

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nda bir tür tarih yazıcılığı sayılan şâhnâme yazarlığı yarı resmî olarak II. Mehmed'in saltanatı döneminde başlamış, Kanûnî Sultan Süleyman döneminde ise daimi bir devlet görevi hâline gelerek şehnâmecilik makamı tesis edilmiştir. Nitekim Osmanlılar'da 1550'lerde kurumsallaşan şehnâmecilik 1601 yılında sona ermiş ve bu süreçte resmî olarak beş şehnâmeci görev yapmıştır. Bu çalışmada, XVI. yüzyıl Osmanlı şehnâmecilerinden Seyyid Lokman'ın **Şehinşâhnâme** eseri değerlendirilecektir. Farsça ve manzum olarak III. Murad için yazılan bir şehnâmenin ilk cildi olarak 982-989 (1574-1581) yılları arasındaki olayları ihtiva eden eser III. Murad'ın tahta çıkışıyla başlayıp 1581 yılına kadar geçen başlıca olayları konu edinir.

Seyyid Lokman ve eserleri ile ilgili birtakım müstakil çalışmalar yapılmış olmakla birlikte **Şehinşâhnâme** üzerinde bugüne kadar henüz detaylı bir çalışma yapılmış değildir. Bu yüzden doktora tez konusu olarak seçerek Osmanlı tarihçiliği sahasında yazılmış Farsça eserler içinde haiz olduğu edebî değerin yanında adeta dönemsel veri niteliği taşıyan bu eseri bilim dünyasına kazandırmayı amaç edindik.

Doktora tezimin her aşamasında bilgi ve birikimi, deneyimi ve yapıcı eleştirileri ile çalışmama katkıda bulunan, yol göstericiliği ve ilgisini esirgemeyen danışman hocam, sayın Prof. Dr. Ali Güzelyüz'e, tez jürimde yer alan ve değerli görüşlerini paylaşan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Azmi Bilgin, Dr. Öğr. Üyesi Güller Nuhoğlu, Dr. Öğr. Üyesi Nihat Değirmenci ve Dr. Öğr. Üyesi Esra Yördem'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Saniye Simla ÖZÇELİK

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **ix**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
SEYYİD LOKMÂN B.HÜSEYİN EL-ÂŞÛRÎ EL-URMEVÎ (HAYATI- EDEBÎ KİŞİLİĞİ- ESERLERİ)

1.1. Seyyid Lokmân B.Hüseyin El-Âşûrî El-Urmevî'nin Hayatı 11
1.2. Seyyid Lokmân B.Hüseyin El-Âşûrî El-Urmevî'nin Edebî Kişiliği 14
1.3. Seyyid Lokmân B.Hüseyin El-Âşûrî El-Urmevî'nin Eserleri 15

İKİNCİ BÖLÜM
SEYYİD LOKMÂN B.HÜSEYİN EL-ÂŞÛRÎ EL-URMEVÎ'NİN ŞEHİNŞÂHNÂME ADLI ESERİ

2.1. Eserin Yazılış Sebebi ve Tarihi 19
2.2. Şehinşâhnâme Adlı Eserin Muhtevası 19
2.3. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri 126
2.4. Eserde Kullanılan Edebî Sanatlar 135
2.5. Eserin Edebî ve Tarihî Değeri 144
2.6. Eserin Yazma Nüshası 145
2.6.1. Yazma Nüshanın İmlâ Özellikleri 147
2.6.2. Sunulan Metnin İmlâ Özellikleri 151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SEYYİD LOKMÂN B.HÜSEYİN EL-ÂŞÛRÎ EL-URMEVÎ'NİN ŞEHİNŞÂHNÂME ADLI ESERİ

(METİN) **153**
SONUÇ **407**
KAYNAKÇA **410**
EKLER **428**

GENEL İNDEKS 430
ÖZGEÇMİŞ..... 435

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Edited by
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
m.	: Miladi
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Metin	: Şehinşâhnâme (İnceleme - Metin)
Nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa numarası
sa.	: Sayı
sal.	: Saltanat yılları
trc.	: Tercüme eden
vd.	: ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

OSMANLIDA ŞÂHNÂME YAZICILIĞI

Sultanların yaşamlarını, savaş ve zaferlerini genel olarak mesnevi tarzında, bazen de manzum ve mensur karışık bir üslupla anlatan eserlere şâhnâme denir. [1] İran edebiyatında IX. yüzyılın sonlarından itibaren şâhnâme ve şâhnâme yazımcılığı ilgi konusu olmuş ve önemli eserler kaleme alınmıştır. X. yüzyılın başlarında Mes'ûdî-yi Mervezî[2] Farsça manzum bir şâhnâme yazarak bu türün ilk örneğini vermiştir. Yine aynı yüzyılda yaşamış olan Sâmânî dönemi şairi Ebû'l Mueyyed-i Belhî[3] ise küçük bir bölümü günümüze ulaşan ilk mensur şâhnâmeyi kaleme almıştır.[4] Üzerinde durduğumuz dönemin ortalarına doğru ise Sâmânîler devrinin en büyük şairlerinden sayılan Dakîkî-yi Tûsî[5] (ö. 368/978 [?]) Sâmânî emiri Nûh b. Mansûr tarafından manzum bir şâhnâme yazmakla görevlendirilmiştir. Fakat Dakîkî *Şâhnâme*'sini bitiremeden bir kölesi tarafından öldürülmüş ve Firdevsî[6] (ö. 411/1020 [?]) onun nazmettiği 1000 beyitlik kısmı kendi eserine almıştır.[7]

Dünya edebiyatının en önemli ve en güzel milli hamaselerinden biri sayılan ve Firdevsî tarafından kaleme alınan Şâhnâme ise bu türün başyapıtıdır. Firdevsî bu eşsiz eserde İran tarihini ilk insan ve ilk hükümdar olarak kabul edilen Keyûmers'ten

---

[1] İlhan Ayverdi**,** "Şehnâme", **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, 3 c., İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık, 2005, C. 3, s. 2964.

[2] Mes'ûdî-yi Mervezî. Hayatı için bkz.: Prof. Dr. Mehmet Atalay**, İran Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Gaznelilere Kadar**, İstanbul, Demavend Yayınları, 2018, s.153. Ali Ekber Dihhudâ, **Lugatnâme,** 28 c., Tahran, Müessese-i İntişârât ve Çap-ı Dânişgâh-i Tahran, 1377, C. XIII, s. 20876.

[3] Ebü'l-Müeyyed-i Belhî, Hayatı için bkz.: Minâ Hefîzî "Ebü'l-Müeyyed-i Belhî", **Dâ'iretü'l-Ma'ârif-i Bozorg-i İslâmî**, Tahran, Neşr-i Merkez-i Dâ'iretü'l-Ma'ârif-i Bozorg-i İslâmî, 1373, C. VI., s. 309-311.

[4] Sâdık Rızâzâde Şafak, **Târih-i Edebiyyât-i Îrân,** Tahran, İntişârât-ı Dânişgâh-i Pehlevî, 1352, s. 120. Zebîhullah Safâ, **Hamâse-serâyî der Îrân**, Tahran, İntişârât-ı Emîr Kebîr, 1333, s. 95-97. Firdevsî, **Şahnâme,** çev. Prof. Necati Lugal, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005, s. 25-27.

[5] Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. Hayatı için bkz.: Jan Rypka, vd., **Târih-i Edebiyyât-i Îrân,** çev. İsa Şehabî**,** Tahran, İntişârât-ı Şirket-i İlmî ve Ferhengî, 1385, s. **222-224.**

[6] Ebü'l-Kâsım Mansûr b. Hasan. Hayatı için bkz.: Bedîuzzamân Furûzânfer, **Sohen u Sohenveran**, Tahran, İntişârât-ı Zevvâr, 1387, s. 48-50. Zebîhullah Safâ, **Genc-i Sohen, Şâ'irân-ı Bozorg-i Pârsî-Gûy ve Müntehab-ı Âsâr-ı Ânân,** 3 c., Tahran, İntişârât-ı İbn-i Sînâ, 1339, C. I, s. 81-84.

[7] Zebîhullâh Safâ, **Târîh-i Edebiyyât der Îrân ve der Kalemrov-i Zebân-i Fârsî,** Tahran, İntişârât-i Firdevs, 1371, C. I, s. 409-414. Theodor Nöldeke, **Hamâse-i Millî-yi Îrân**, çev. Bozorg Alevî, Tahran, Neşr-i Sipehr, 1400, s. 47-49. Ali Nihat Tarlan, **İran Edebiyatı**, Remzi Kitabevi, Ankara, 1993, s. 30-31.

başlayarak İran'da Arap hakimiyetinin egemen olduğu döneme kadar ele almış ve İran ulusunun kültürünü, tarihini, mitolojik unsurlarla ve kahramanlık söylenceleriyle harmanlayarak millî kahramanlık destanı yaratmıştır.[8]

Esasen Firdevsî'nin kaleme aldığı *Şâhnâme*, sonraları Anadolu Selçukluları ve Osmanlı hanedanlığı devrinde yaşayan Türk şairlerin birçoğu için de ilham kaynağı haline gelmiş ve bilhassa II. Mehmed [9] (sal.1444-1446, 1451-1481) devrinden itibaren Osmanlı padişahları dönemin önemli olaylarının şâhnâme tarzında kayda geçirilmesi için saraylarında devrin önemli tarihçilerine yer vermişlerdir. Bu şekilde Osmanlı sultanları adına şâhnâme yazımı yaygınlaşmış ve Şehnâmecilik (Şâhnâme yazarlığı) geleneği meydana gelmiştir.[10] Sözlük anlamı "sultanın kitabını yazan kimse" olan şehnâmeci (Şâhnâme yazarı) terimi Osmanlı literatüründe XVI. yüzyıl saray tarihçileri için kullanılmakta olup bu da İran geleneğinin XV. ve XVI. asırlarda gelişmekte olan Osmanlı saray edebiyatı alanındaki etkisinin yansıması olarak değerlendirilebilir.[11]

Osmanlılar'da Şehnâmecilik, yarı resmî olarak II. Mehmed devrinde başlamıştır. II. Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra İran'dan İstanbul'a gelen birçok şair, sarayda istihdam edilmiş ve kaleme aldıkları eserler karşılığında ücret almışlardır. Günümüze ulaşan eserler arasında Muâlî'nin Farsça nazmettiği *Hünkârnâme*'si, Kâşifî'nin Fatih'in savaşlarına dair Farsça manzumesi *Gazânâme-i Rûm* sayılabilir.[12] Yine yaşamına dair bilgi sahibi olmadığımız Mehmed b. Hacı Halil el-Konevî tarafından Farsça yazılmış olan ve 1484 yılına kadar Osmanlı tarihini anlatan *Târih-i Âl-i Osman* isimli eser de aynı türde ele alınabilir.[13] Franz Babinger, "Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri", isimli eserinde ise Fatih Sultan Mehmed'in bu dönem Şehdî

[8] Müctebâ Mînovî, **Firdevsî ve Şi'r-i Û**, Tahran, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, 1354, s. 1-246. Rypka vd., **a.g.e.,** s. 224-240. Safâ, **Hamâse-serâyî der Îrân**, s. 171-284. Safâ, **Genc-i Sohen**, C. I, s. 81-84. Muhammed Emîn Riyâhî, **Firdevsî,** Tahran, İntişârât-ı Terh-i Nov, 1380, s. 1-384.

[9] Hayatı için bkz.: Halil İnalcık, **Fatih Sultan Mehemmed Han- İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kayser-i Rum,** İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

[10] Betül Bilgen, "Kanuni devrinde yaşamış bir İranlı şairin gözüyle İstanbul" **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1999, Sa. 1-2, s. 211.

[11] Christine Woodhead, "Şehnâmeci", **DİA**, C. XXXVIII, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 456.

[12] Abdülkadir Özcan, "II. Bayezid Devri Tarihçiliği ve Standart Osmanlı Tarihleri", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,** İstanbul, 2013, sa. 2, s. 142-143.

[13] Engin Sakduz, "Osmanlı'da Farsça Tarih Yazıcılığı Ve Hacı Halil Konevî'nin Tevârih-i Âl-i Osman Adlı Eserinin Tercümesi" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2019, s. 26-27.

isimli bir şairi Osmanlı sultanlarının icraatları üzerine Farsça bir şâhnâme yazmakla görevlendirdiğini ve Şehdî'nin bir anlamda şehnâmeciliğin öncüsü olduğunu kaydetmektedir.[14] Şehdî yalnızca 10.000 beytini yazabildiği eserini tamamlayamadan vefat etmiştir.[15]

Fatih Sultan Mehmed devrinde başlayan şehnâmecilik, 1550'lerde Kanûnî Sultan Süleyman[16] (sal.1520-1566) döneminde resmî bir görev haline getirilmiş ve sarayda daimi ve maaşlı bir memur olarak şehnâmeci makamı tesis edilmiştir[17]. Bu makama atanan şehnâmecinin vazifesi ise methiye türünde Farsça bir Osmanlı tarihi nazmetmek olmuştur.[18] Padişahın ya da hanedanın yakın geçmişini edebî bir biçimde kayıt altına alan saray şehnâmecisinin maiyetinde kâtipler, müzehhipler ve musavvirler de bulunmuştur.[19]

XVI. yüzyılın sonlarına kadar kaleme alınan tarihler ve genel olarak saray edebiyatı ise bu anlayış çerçevesinde Farsçadaki edebî biçimlere bağlı kalmış, Seyyid Lokman b.Hüseyin el-Âşûrî el-Urmevî'den sonra şehnâmeciler mensur ve manzum biçimde eserler vermeye başlamışlardır. Bu dönem şehnâmeci, tarih yazıcılığı kadar edebiyat ile ilgili kısmı da üstlenmiştir. Çünkü şehnâmecinin tek amacı yalnızca Osmanlı'nın icraatlarını haklı çıkarmak veya olayları resmen onaylanan haliyle aktarmak değil, zarif bir üslup ile Osmanlı propagandası yapmaktır. Başlangıçta pek de başarı sağlayamayan şehnâmecilik kurumu, ancak 1580'li yıllarda ilk eserlerini vermeye başlamış ve sarayın görece kıt ve düzensiz desteğine karşın XVI. yüzyıl süresince devam etmiştir.[20]

---

[14] Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, çev. Fahrettin Üçok, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 30- 180.
[15] Edirneli Sehî, **Tezkire-i Sehî,** İstanbul, Ümit Gazetesi, 1325, s. 67.
[16] Hayatı için bkz.: Feridun M. Emecen, **Kanuni Sultan Süleyman ve Zamanı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2022. M. Tayyib Gökbilgin, **Kanuni Sultan Süleyman**, İstanbul, Kronik Kitap, 2019.
[17] Woodhead**,** "Şehnâmeci", **DİA,** C. XXXVIII, s. 456.
[18] Cornell H. Fleischer, **Tarihçi Mustafa Âlî- Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı**, çev. Ayla Ortaç, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s. 247.
[19] Ahmed Refik Altınay, "Bizde Şehnâmecilik, Seyyid Lokman ve Halefleri", **Yeni Mecmua,** İstanbul, 1917, sa. 9, s. 169.
[20] Fleischer, **a.g.e.,** s. 247- 248.

XVII. yüzyılın başından itibaren daha çok kalemiye sınıfının[21] bir unsuru haline gelen şehnâmecilik edebî bir makam olmaktan çıkmış ve kurumsal olarak sona ermiştir. [22] Yaşamları hakkında bilgi sahibi olduğumuz ilk şehnâmeciler; Fethullâh Ârif Çelebi, Eflâtûn-i Şirvânî, Seyyid Lokman b. Hüseyin, Tâlikizâde Mehmet Subhî ve Hasan Hükmî'dir.[23]

Ârifî Fethullah Çelebi (ö. 969/1561-62 [?]): Resmî olarak tayin edilen ilk şehnâmeci Fethullah Çelebi'dir. Ârif ya da Ârifî mahlasıyla şiirler yazmıştır.[24] Baba tarafından İranlı'dır.[25] Babası Derviş Mehmed Çelebî olup, Şeyh İbrâhim Gülşenî'nin torunudur.[26] Devrin âlimlerinden eğitim almış ve Türkçeyi güzel bir şekilde öğrenmiştir. Gençliğinde babası ile birlikte Mısır'a gitmiş bir müddet sonra vatanına geri dönmüştür. Daha sonraları İstanbul'a göç eden Ârifî, söylediği Türkçe şiirler vesilesiyle Kanûnî Sultan Süleyman'ın ilgisini çekmiş ve padişah tarafından bir Osmanlı Tarihi nazmetmek üzere günlüğü altmış akçe ile şehnâmeci olarak tayin edilmiştir.[27]

Franz Babinger, Ârifî'nin zaten İstanbul'a gelmeden önce İran'da Safevî şehzadesi Elkâs Mîrzâ'nın[28] hizmetinde şehnâmeci olarak bulunduğundan bahsetmektedir.[29] Ârifî'nin nazmetmeye başladığı şehnâmesinin çoğaltılıp,

---

[21] Osmanlı bürokrasinde defter işlerinden sorumlu kişilerin oluşturdukları birim. Mehmet İpşirli, "Kalemiye", **DİA**, C. XXIV, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 248-249.

[22] Christine Woodhead, "An Experiment in Official Historiography: The Post of Şehnâmeci in the Ottoman Empire, c. 1555-1605"," **Wiener Zeitschrift für die Kunde des Mongenlandes 75**, 1983, s. 181- 182.

[23] Ahmed Refik Altınay, **Âlimler ve Sanatkârlar (900-1200),** İstanbul, Kitaphane-i Hilmi, 1924, s. 82.

[24] Hatice Aynur, "Arif Çelebi" **Encyclopaedia of Islam, THREE,** 2018-2, Ed. by: Kate Fleet, Gudrun Kramer, Denis Matringe, John Nawas, Devin, Leiden, Brill, 2018, s. 3.

[25] Beyâni Mustafa Bin Carullah, **Tezkiretü'ş Şuarâ**, haz. İbrahim Kutluk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, s. 161. Ahdî Bağdadî, **Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı**, haz. Süleyman Solmaz, Ankara, AKM Yayınları, 2005, s. 411. Âşık Çelebi, **Meşâ'irü'ş-Şu'arâ: inceleme-metin**, haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç, 3 c., İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010, C. II, s.1025.

[26] Mehmet Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâilî- Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, haz. Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatcı, 2 c., Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001, C.II., s.601. Âşık Çelebi, **a.g.e.,** C. II, s.1025.

[27] Ali Ekber Velâyetî vd., Dânişnâme-i Ferheng-i Temeddün-i İslâm ve İrân : Ma'rifet-i Tarihî ve Tarih Nigârî, 2c., Tahran, Haber Güzâr-ı Tesnîm, 1394, C.I, s. 797

[28] Safevî hânedanının kurucusu Şah İsmâil'in oğlu. Hayatı için bkz.: Saleh Muhammedoğlu Aliev, "Elkas Mirza", **DİA**, C. XI, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1995, s. 55.

[29] Babinger, **a.g.e.,** s. 97

resimlendirilmesi için Kanûnî'nin emri ile nakkaşhane kurulup, buraya nakkaşlar ile birlikte hattatlar da tayin edilmiştir.[30] Yazdığı şehnâmenin bölümlerini padişaha gönderen ve bu sayede ihsana kavuşan Ârifî, daha sonradan yerine geçecek olan Eflâtûn ve Nakkaşbaşı Şahkulu gibi kimseler tarafından kıskanılıp hükümdara karşı kötü bir şair olarak tanıtılmaya çalışılsa da bir netice elde edilememiştir.[31]Hem Türkçe hem de Farsça nazımda başarılı olan şair ayrıca talik hattında ve güzel sanatlar alanında da söz sahibiydi. [32] 969/1561-62 [?] yılında Mısır'da vefat etmiş ve dedesinin yanına toprağa verilmiştir.[33]

Ârifî Çelebi'nin eserleri:

Ârifî'nin eserlerinden birçoğu günümüze ulaşmamıştır. Mevcut olan eserleri şu şekildedir:

Şahnâme-i Âl-i Osmân: Osmanlılara ait ilk minyatürlü ve resmî tarihtir. Ârifî tarafından beş cilt halinde ve Farsça olarak kaleme alınmıştır. *Şahnâme-i Âl-i Osmân'*ın birinci cildinde insanoğlunun yaratılışı ve ilk hükümdarlıklar, ikinci cildinde İslamiyet'in yükselişi ve yayılışı, üçüncü cildinde ilk Türk hükümdarlıkları ve Selçuklular, dördüncü cildinde Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ve beşinci cildi oluşturan *Süleymannâme*'de[34] ise Kanûnî Sultan Süleyman'ın yaşam hikâyesi ve başarıları anlatılmaktadır. İslam Sanat Tarihçisi Esin Atıl, *"Süleymanname, The Illustrated History of Süleyman the Magnificent"* adlı eser incelemesinde, ikinci ve üçüncü ciltlerin tamamlanmadığını ya da kaybolduğunu, mevcut ciltler arasında ise birinci cildin Londra'da bir müzayede satıldığını ve şimdi özel bir koleksiyonda yer aldığını, dördüncü cildin ise New York'ta Kraus koleksiyonunda bulunduğunu ileri sürmektedir. *Süleymannâme* isimli beşinci cilt ise orijinal yeri olan Topkapı Saray

[30] Woodhead, "An Experiment in Official Historiography: The Post of Şehnameci in the Ottoman Empire, c.1555-1605", Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes 75, s:160.
[31] Tahsin Yazıcı, "Ârifî Fethullah Çelebi", **DİA,** C. III, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s.373.
[32] Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, haz. Nuri Akbayar, 6 c., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, C. II, s. 523.
[33] Bursalı Mehmed Tâhir Bey, **Osmanlı Müellifleri**, haz. İsmâil Özen, 3 c., İstanbul, Meral Yayınevi, 1975, C. III, s. 56.
[34] Bu eser Ahmet Faruk Çelik tarafından "Fethullah Arifi Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymanname" adıyla doktora tezi olarak çalışmıştır (Ankara Üniversitesi, 2009). Ayrıca "Fethullah Arifi Çelebi'nin Süleymanname'si : özet tercüme" adıyla basılmıştır (Konya, Aybil Yayınevi, 2015).

Müzesi Kütüphanesi'nde (Hazine, 1517) muhafaza edilmektedir. 617 varaktan oluşan ve içinde 69 minyatür barındıran eser, diğer dört cilde nispetle *Şahnâme-i Âl-i Osmân*'ın en uzun metnine sahiptir. [35]

Vekāyi'-i Sultân Bâyezîd ma'a Selîm Hân:

Ârifî yaklaşık bin beyitlik bu Farsça mesnevisinde, 20 Şâban 966'da (28 Mayıs 1559) II. Selim ile kardeşi Bâyezîd arasında gerçekleşen savaştan bahseder. Eser 50 varaktan oluşmaktadır; her varak iki sütun ve on iki satır talik hattı ile yazılmıştır.[36]

İki nüshası bulunan eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Revan, nr. 1540) kayıtlıdır. Diğer nüshası ise Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (Muzaffer Özak Koleksiyonu, nr. 84) bulunmaktadır. [37]

Fütûhât-ı Cemîle: Kanûnî Sultan Süleyman zamanında Macaristan bölgesinde bulunan Temeşvar, Peçi ve diğer kalelerinin fethini tasvir eden eserdir. Farsça olarak on ikişer satırlık dört sütun halinde talik hat ile yazılmış olan bu eserin bilinen tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Hazine, nr. 1592) kayıtlıdır.[38]

Eflâtûn-i Şirvânî: Osmanlı Sarayı'nda Fethullah Ârîfî Çelebi'nin ölümünden sonra yerine tayin edilen ikinci şehnâmecidir.[39] Şirvanlıdır. Eflâtûn, tanınmış bir şair olmasının yanı sıra Şah İsmâil Safevî'nin oğlu Elkâs Mirzâ'nın kâtipliğini yapmıştır. Daha sonra kardeşi Şah Tahmasb'a karşı isyan eden ve Osmanlıya sığınan şehzade Elkâs Mirzâ ile İstanbul'a gelerek (954/1547) buraya yerleşmiştir. Çeşitli entrikalarla Fethullah Ârifî Çelebi'nin yerine şehnâmeci olmak

[35] Filiz Adıgüzel Toprak, "Arifî'nin Süleymannâme'sindeki Minyatürlerde Saltanata İlişkin Simgeler", Sanatta Yeterlilik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2007, s.28-31.
[36] Davut Ebrahimi, "Ârifî Fethullâh Çelebi ve Futûhât-ı Cemîle'sinin Tenkidli Metni", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, s. 18-19.
[37] Yazıcı, "Ârifî Fethullah Çelebi", **DİA**, C. III, s. 371-373.
[38] Ebrahimi**, a.g.t.,** s. 28
[39] Doç. Dr. Haluk İpekten, Doç Dr. Mustafa İsen, Doç. Dr. Recep Toparlı, Doç.Dr. Naci Okçu,Yrd. Doç. Dr.Turgut Karabey **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988, s. 108.

istediyse de padişahın gazabına uğramıştır. Ârifî'nin vefatının ardından bu göreve getirilmiş ve vefat tarihi olan 977/1569 senesine kadar bu görevinde kalmıştır. Türkçe şiirlerinde Hizânî, Farsçalarında ise Esîrî mahlasını kullanan Eflâtûn, ünlü bir nestalik hattatı ve tezhip üstadı idi.[40] Ahdî Bağdadî, *Gülşen-i Şu'arâ* adlı tezkiresinde Farsça ve Türkçe bazı beyitlerine yer vermiştir.[41]

Tâlikîzâde Mehmed Subhi (ö. 1014/1606 [?]): Tarihçi ve şairdir.[42] Babasının adı "Mehmed el-Fenârî" olup, meşhur Fenârî ailesindendir.[43] Müellif, eserlerinde genellikle kendisini "Mehmed ibn Mehmed el- Fenâri eş-şehîr bi-Talîkîzâde" olarak tanıtmıştır. Mahlası olan Subhi ise eserlerinde yalnızca birkaç kez geçmektedir.[44]1562 yılında Saruhan (Manisa) sancak beyliğine gönderilen şehzade Murad'ın hizmetine girmiş, on iki yıl bu görevde kaldıktan sonra 1574'de III. Murad'ın (sal.1574-1595) tahta çıkması ile birlikte Divan kâtibi olmuştur.[45] Padişahın maiyetinde muhtelif seferlerine de katılan Tâlikîzâde, 1591 yılında Türkçe mensur bir şehnâme yazmak üzere şehnâmeci olarak görevlendirilmiştir. Aynı dönemde Seyyid Lokman Farsça şehnâme yazmakla görevlendirilmiş olduğu için Tâlikîzâde bu göreve tek başına getirilmiştir. 1593-94 senesinde kaleme aldığı şehnâmesini tamamlayarak III. Murad'a sunmuşsa da, dilinin çok ağır olması gerekçesiyle eseri beğenilmemiştir. Eylül 1594'te Sadrazam Sinan Paşa'nın maiyetinde Yanık seferine katılmış ve seferi konu alan bir *Şehnâme* yazmıştır. Sefer dönüşünde Farsça şehnâme yazmakla görevlendirilen Seyyid Lokman'ın 20 Eylül 1595 yılında azledilmesi üzerine tek şehnâmeci olarak kalmıştır. Cemâziyelâhir 1010'da (Aralık 1601) şehnâmecilikten azledilen Tâlikîzâde daha sonra İstanbul dışında bir göreve talip olsa da bir müddet sonra İstanbul'a geri dönmüş ve Divan kâtipliği görevine devam etmiştir. Vefat tarihi

[40] Necib Asım, "Osmanlı Tarihnüvisleri ve Müverrihleri: Şehnâmeciler" , **TOEM,** İstanbul, sa.1, 1326, s. 430. Bağdadî, **a.g.e.,** s. 215. Babinger, **a.g.e.,** s. 98. Bilal Dedeyev, "16. Yüzyıl Osmanlı Saraylarında Azerbaycanlı Hattat Ve Katipler", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, Ankara, 2017, sa. 81, s. 97-98.
[41] Bağdadî, **a.g.e.,** s. 206
[42] Bursalı, **a.g.e.,** C. III, s.148.
[43] Asım, **a.g.m.,** s. 432.
[44] Christine Woodhead, "Ta'līḳī-zāde's Şehnāme-i Hümāyūn: A History of the Ottoman Campaign into Hungary 1593-4: : a critical edition of the text with introduction and annotation", University of Edinburgh, Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, 1979, s.71.
[45] Christine Woodhead, "Tâlikîzâde Mehmed Subhi" , **DİA,** C. XXXIV, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 510.

ile ilgili kaynaklarda farklı bilgilerin verildiği müellifin Zilkade 1014/ Nisan 1606 tarihinde veya bundan bir iki ay önce vefat etmiş olabileceği düşünülmektedir. [46]

Eserleri:

Firâsetnâme: Müellif ilk eseri *Firâsetnâme*'yi muhtemelen 1574'te III. Murad'ın tahta çıktığı sene yazarak kendisine sunmuştur. Bir mukaddime ve iki bölümden oluşan eserin mukkadime kısmında firâset[47] ilminin tanımı yapıldıktan sonra ilmin amacı, kapsamı ve gerekliliği açıklanmıştır. Birinci bölümde dünyadaki varlıklar ve bilhassa canlıların yaratılışı açıklandıktan sonra iklim özelliklerinin insanın kişiliğine etkileri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise insanların yaş, cinsiyet, uzuv vb. durumlarından hareketle karakteriyle ilgili analiz yapma yöntemlerinden bahsedilmiştir. Eserin bilinen tek nüshası Paris Bibliothèque Nationale'de (Turc.1055) kayıtlıdır. Osmanlı Türkçesi ile mensur olarak kaleme alınan eserde yer yer manzum parçalara da yer verilmiş olmakla birlikte bu manzumelerin bir bölümü Arapça, Farsça ve Türkçe olarak bizzat Tâlikîzâde tarafından yazılmıştır. [48]

Sefer-i Gürcistan (Gürcistan Seferi): Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Gürcistan seferi ile Osmanlı-Safevî savaşlarının anlatıldığı eserdir.[49] Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan eserde Farsça, Türkçe ve Arapça şiirlere de yer vermiştir. 19 satır halinde nesih hattı ile yazılan eser 33 varaktan oluşmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Revan Köşkü nr. 1300) kayıtlıdır.[50]

---

[46] Mehmet Gürbüz, **Ta'likîzâde Mehmed Subhî Firâset-Nâme**, İstanbul, Grafiker Yayınları, 2016, s. 53-58.

[47] Birisinin dış görünüşünden hareketle karakter analizini yapan ilim dalı. Süleyman Uludağ, "Firâset", **DİA,** C. XIII, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, 116-117.

[48] Mehmet Gürbüz, "Ta'likîzâde Mehmed Subhî'nin Firâset-Nâme'si" , **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, İstanbul, 2017, sa. 20, s. 114-120.

[49] Bülent Özkuzugüdenli, "Ta'lîkî-zâde Mehmed Subhî Tebrîziyye", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 5.

[50] Kenan Yıldız, "Tâlikîzâde Mehmed Subhî'nin Gürcistan Seferi Tarihçesi (Tahlil Ve Metin)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021, s. VI-28.

Tebrîziyye: Eserde Sadrazam Osman Paşa tarafından 1595 senesinin sonbaharında Tebriz şehrinin fethedilmesi anlatılmıştır.[51] Arapça ve Farsça şiirlerin de yer aldığı eser Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.[52]

Şehnâme: Bu eser yanlışlıkla *Şemâ'il-nâme* ismiyle de bilinir. Mensur olarak kaleme alınan bu eserde Osmanlı padişahları anlatılmıştır. Eserin bilinen iki nüshası mevcut olup bunlardan birisi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (III. Ahmed nr. 3592) diğeri ise Viyana Milli Kütüphanesi'nde (nr.1004) kayıtlıdır.[53] Eser Türkçe yazılmıştır.[54] İçersinde Farsça manzumelere de yer verilmiştir.[55]

Şehnâme-i Hümâyûn: Müellif eserinde Koca Sinan Paşa'nın maiyetinde katıldığı Yanık seferini (1593-1594) anlatmıştır. Eserin bilinen tek nüshası Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphanesi nr. 1963'de kayıtlıdır. Christine Woodhead tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır.[56] Türkçe olarak kaleme alınan eserde Farsça manzumeler de bulunmaktadır.[57]

Fetihnâme-i Eğri, Şehnâme-i Sultan Mehmed: Tâlikîzâde eserinde III. Mehmed'in (sal. 1595-1603) maiyetinde katıldığı Eğri seferi ile Haçova Meydan savaşını kaleme almıştır.[58] Eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Hazine, nr. 1609) kayıtlı olup, Vahid Çabuk tarafından "Tâlîkîzâde Mehmed Subhî Efendi'nin Eğri Seferi Şehnâmesi" adıyla doktora tezi olarak çalışılmıştır.[59] Telif sırasına göre daha önce kaleme aldığı manzum eserlerinde Tâlîkîzâde Farsçayı yoğun şekilde

[51] Babinger, **a.g.e.** s. 184-185.
[52] Özkuzugüdenli, **a.g.t.,** s. 8.
[53] Özkuzugüdenli, **a.g.t.,** s. 5.
[54] Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi, 1961, s. 371.
[55] Vahid Çabuk, "Tâlîkîzâde Mehmed Subhî Efendi'nin Eğri Seferi Şehnâmesi" Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986, s. 16.
[56] Woodhead, "Tâlikîzâde Mehmed Subhi", **DİA**, C. XXXIV, s. 510-511. Vahid Çabuk, "Denizli'li Tâlîkî-zâde Mehmed Subhî Efendi (Hayatı ve Eserleri)", **Denizli Sempozyumu Bildirileri**, Denizli, Denizli Valiliği Yayınları, 1988, s. 118-122.
[57] Vahid Çabuk, a.g.t., s. 17.
[58] Ümran Ay, "15–16. Yüzyıllar Tarihî-Menkıbevî Mesnevîlerde İstanbul'a Dair Ayrıntılar," **Osmanlı İstanbul'u: III. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri**, 25–26 Mayıs 2015, İstanbul, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2015, s. 314.
[59] Woodhead, "Tâlikîzâde Mehmed Subhi", **DİA**, C. XXXIV, s. 510-511.

kullandığı için dili ağırdı. Oysa ki Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı bu eserinde son derece sade ve halk diline yakın bir üslup kullanmıştır.[60]

Hasan Hükmî (ö. 1048/1638'den sonra): Asıl ismi Hasan'dır. Dîvân-ı Hümâyun kâtiplerine dâhil olması ve o zamanda adet olduğu üzere verilen Hükmî unvanından dolayı bu mahlas ile şöhret bulmuştur.[61] 1010/1061'de divan kâtipliğinin yanı sıra Sultan III. Mehmed tarafından Tâlikîzâde Mehmed Subhi'nin yerine şehnâmeci tayin edilmiş ve yaklaşık on sene kadar bu görevi ifa etmiştir. [62] 1012/1063 senesinde divan kâtiplerinin on üçüncüsü olduğu görülür. 1023/ 1614'de birinci defa reîsülküttâb, 1027/1067'de nişâncı, 1030/1620'de ise ikinci kez reîsülküttâp olmuştur. 1048/1638 tarihinde sipahi mukabelecisi iken IV. Murad'ın (sal.1623-1640) Bağdat seferinden dönüşü ile tekrar reîsülküttâp olan Hükmî'nin ismi daha sonraki tarihlerde görülememiştir. Çok geçmeden vefat ettiği anlaşılmaktadır.[63] Bazı mecmualarda veya İnşâ eserlerde rastlanan kendisine ait birtakım parçalar dışında şehnâmecilik döneminden kalma toplu bir eseri bulunmamaktadır. [64]

[60] Vahid Çabuk**, a.g.t.,** s. 18.
[61] Asım, **a.g.m.,** s. 434. Christine Woodhead, "Hasan Hükmî", **DİA,** C. XVI, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1997, s. 325.
[62] Altınay**, Âlimler ve Sanatkârlar (900-1200),** s. 93. Woodhead, "Hasan Hükmî", **DİA,** C. XVI, s. 325.
[63] Asım, **a.g.m.,** s. 435.
[64] Babinger, **a.g.e.,** s. 185-186.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD LOKMÂN B.HÜSEYİN EL-ÂŞÛRÎ EL-URMEVÎ (HAYATI- EDEBÎ KİŞİLİĞİ- ESERLERİ)

1.1. Seyyid Lokmân B.Hüseyin El-Âşûrî El-Urmevî'nin Hayatı

Eserlerinde kendisini Seyyid Lokmân b. Seyyid Hüseyin el-Âşûrî el-Hüseynî el-Urmevî olarak tanıtır.[1] Saray-ı Hümâyun'da tarihçi, edip, muallim ve şehnâmeci olarak görev yapmıştır.[2] Hayatı ve edebî faaliyetlerine dair bilgileri ancak eserlerindeki kayıtlardan temin edebildiğimiz Seyyid Lokman'ın nisbesinden hareketle İran'ın Urmiye kasabasından olduğu anlaşılmaktadır.[3] Kanûnî Sultan Süleyman döneminde Azerbaycan'a düzenlenen seferler neticesinde bu ülkeden Osmanlı sarayına gelen Lokman divan kâtibi olarak başladığı kariyerini birçok şair ve edibin ulaşmayı istediği şehnâmecilik vazifesiyle zirveye taşımıştır.[4] II. Selim (sal. 1566-1574) ve III. Murad dönemlerinde bu vazifede bulunmuş, padişahların istek ve emirleri doğrultusunda dönemin olayları, zaferleri hakkında hamasi manzumeler söylemiş, Osmanlı hanedanı tarihi ile ilgili birçok eser telif etmiş ve Farsça şiirler yazmıştır.[5]

Osmanlı Devleti hizmetinde bulunmasına dair bilinen ilk kayıt, Musul'a bağlı Harîr kasabası kadısı olarak, 970 zilka'desinde (Temmuz 1563) Şehrizor beylerbeyliği merkezi olmak üzere yapılan Gülanber Kalesi'nin temel atma törenine katılması ve beylerbeyi Muzaffer Paşa'nın isteği doğrultusunda, "Bismillah" diyerek ilk harcı

[1] Bekir Kütükoğlu "Lokmân b. Hüseyin", **DİA**, C. XXVII, Ankara, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s. 208-209.
[2] Bursalı, **a.g.e.,** C. III, s. 95.
[3] Bekir Kütükoğlu, "Şehnâmeci Lokman", **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, s. 41
[4] Zekeriya Eroğlu, "Şehnâmeci Lokmân'ın Hüner-Nâme'si (2.cilt, 1- 154. Varak) İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s. 2- 6. T. Alsırt, "Lokman Çelebi", **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, C. VI, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2005, s. 170.
[5] Hasan Enûşe, **Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî- Edeb-i Farsî Der Ânâtûlî ve Bâlkân,** 6c., Tahran, Sâzmân-i Çâp ve İntişârât-ı Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, 1383, C. VI, s. 728-729.

kendisinin atması yönündedir.[6] Kadılık görevinin ardından İstanbul'a gelen Seyyid Lokman, nişancı Feridun bey aracılığı ile sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'ya intisap etmiş ve Sokullu'nun başkâtibi olarak bulunduğu Zigetvar seferi ve sonrasını nazmetmek üzere şehnâmeci tayin edilmiştir.[7] Bu göreve getiriliş tarihini *Hünernâme* ve *Zübdetü't-Tevârih* adlı eserlerinde Muharrem 977 sonları (Temmuz 1569) de *Selîm Hannâme* ise 5 Şevval 976 (23 Mart 1569) olarak vermiştir.[8]

"Şehnâmeci Lokman" isimli makalesinde Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu, müellifin şehnâmecilik vazifesine atanmasını naklederken Seyyid Lokman'ın Müderris Ahmet Karabağî tarafından şehnâme nazmetmeye teşvik edildiğini ve Feridun Bey'in Zigetvar seferine dair hazırladığı ilk yazılarının veziriazam aracılığı ile Şeyhülislâm Ebüssuûd ve İdris-i Bitlîsî'nin oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi gibi dönemin ileri gelen bilginlerine sunulduğunu, takdir kazandığını, bunun üzerine kendisine eserini temize çekip padişaha sunması hususunda emir gönderildiğini ve bu emir gereğince Zigetvar seferi ve sonrasını nazmetmek üzere şehnâmeci olarak tayin edildiğini yazmaktadır.[9] II. Selim devrinde 30.000 akçe zeamet ile saray şehnâmecisi olarak tayin edilen Seyyid Lokman'ın geliri çeşitli sebeplerle arttırılmıştır. II. Selim devrini anlattığı *Selîm Hannâme* adlı eserini tamamladığında zeametine 1000 akçe, *Şehinşâhnâme*'nin birinci cildini bitirip ikinci cildini nazmetmeye başladığında 10.000 akçe artış yapılmıştır. Osmanlı tarihine dair yazdığı *Tomar-ı Hümâyun* adlı eserinden bir cilt hazırlayıp sunduğunda ise geliri 10.000 akçe daha yükseltilerek Dîvân-ı Hümâyun kâtipliğine getirilmiştir.[10]

1574 senesinin Aralık ayında III. Murad tahta çıkma töreni için İstanbul'a geldiği zaman Sokullu Mehmed Paşa ile birlikte iskelede ser kâtip ünvanıyla padişahı

[6] Kütükoğlu, "Şehnâmeci Lokman", s. 41.
[7] Najeebullah Ahadi, "Seyyid Lokman ve Selîm Han-Name (Şehname-i Selim Han)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 13
[8] Bekir Kütükoğlu, **Vekayi'nüvis Makaleler,** İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1994, s. 9.
[9] Kütükoğlu, "Şehnâmeci Lokman", s. 41-42.
[10] Kütükoğlu, **Vekayi'nüvis Makaleler,** s. 10.

karşılamak üzere bulunan Seyyid Lokman, III. Murad döneminde de şehnâmecilik vazifesini sürdürmüştür.[11]

Sultan III. Murad vefat edene kadar kaleme almış olduğu eserleri tamamlamak ile meşgul olan müellif, III. Mehmed'in tahta çıkışından itibaren ise hemen hemen hiçbir şey yazmamıştır. Oysaki yeni padişah için yeni bir şehnâme nazmetmesi gereken Seyyid Lokman, yeni bir şehnâme yazmadığı gibi III. Mehmed'e şehzadeliği döneminde yazılmış olan eski nüshaları tekrar takdim etmiştir. Bu ihmali nedeniyle 1004/1595 senesinde şehnâmecilik vazifesinden azledilmiş yerine ise Tâlikîzâde atanmıştır.[12]

Şehnâmecilikten azledilen Seyyid Lokman'la ile ilgili son kayıt 1010/1601 senesinde şehnâmeci olan Hasan Hükmî'nin tayin beratında mevcut olup, vilayet defterdarlıklarından birisine tevcih olduğu yönündedir.[13] Bekir Kütükoğlu, müellifin bundan sonraki yaşamı ve vefat tarihine dair herhangi bir bilgi bulunmadığını nakletmiştir.[14] Bazı eserlerde ise Seyyid Lokman'ın 1010/1601 senesinde vefat ettiği belirtilmiştir.[15]

En ünlü Osmanlı şehnâmecisi olan Urmiyeli Seyyid Lokman, yaklaşık yirmi yedi yıl vazifesini sürdürmüş ve pek çok eser telif etmiştir.[16] Bunların çoğu özellikle Sultan III. Murad döneminde padişahın merakı ve arzusu üzerine hazırlatılmış minyatürlü eserlerdir.[17] Seyyid Lokman'a şehnâmeciliği süresince yazdığı eserler için gereken malzeme temin edildiği gibi kendi ekibini kurma yetkisi de verilmiştir. Mücellid, müzehhib, nakkaş gibi sanatçılardan oluşan ekibi arşiv kaydına göre yüz

[11] Seyyid Lokman Çelebi, **Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâili'l-Osmâniyye- Padişahlar ve Fizyonomi,** haz. Hüseyin Alpsoy, İstanbul, Yazıgen Yayıncılık, 2016, s.63.
[12] Altınay, **Âlimler ve Sanatkârlar (900-1200),** s. 89-90.
[13] Asım, **a.g.m.,** s. 432-433.
[14] Kütükoğlu "Lokmân b. Hüseyin", **DİA,** C. XXVII, s. 208-209.
[15] Muhammed Emîn Riyâhî, **Zebân ve Edebî Farsî der Kalemrev-i Osmânî,** Tahran, İntişârât-i Pajeng, 1369, s. 146. Tahsin Yazıcı, **Pârsî Nüvîsân-i Asyâ-yi Sagîr**, Tahran, Merkez-i Mutaalat ve Tahkikat-ı Ferheng-i Beynelmineli, 1952, s. 56. Bursalı , **a.g.e.,** C. III, s. 95. Veyis Değirmençay, **Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 417.
[16] Velâyetî vd**., a.g.e.,** C.I, s. 95.
[17] Uğur Öztürk, "Kitaplar ve Hazineler: III. Murad'ın Kütüphanesi İçin Hazırlanmış Bazı Madalyonlu Eserler", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,** İstanbul, 2021, Sa. 27, s. 619.

yirmi altı kişiden oluşmaktaydı.[18] Müellif nezaretçi konumunda, metnin kaleme alınması, nakkaş ve kâtip seçimi, ücret ödemelerinin takibi, kâğıt ve diğer malzemelerin temin edilmesi gibi konular olmak üzere üretim sürecinin tüm aşamalarından sorumluydu.[19]

1.2. Seyyid Lokmân B.Hüseyin El-Âşûrî El-Urmevî'nin Edebî Kişiliği

Osmanlı Sarayı'nın üçüncü resmi şehnâmecisi olan Seyyid Lokman'ın görevde bulunduğu süre zarfında meydana gelen en önemli gelişme manzum eserlerin yerini giderek mensur eserlerin alması ve dil olarak da Farsçanın yerine Türkçenin kullanılmış olmasıdır. Hem Farsça nazım hem de Türkçe nesir olarak eserler telif eden müellif en mühim on şehnâmesinden beş tanesini Farsça manzum, dört tanesini Türkçe mensur, bir tanesini ise Türkçe manzum olarak kaleme almıştır.[20]

Tarihçi Mustafa Âli kitabında Seyyid Lokman'ın şiirini eleştirir. Onu hem Farsça hem de Türkçe şiir yazma konusunda yetersiz görür.[21] Buna karşın Seyyid Lokman'ın dönemin olaylarını aktarırken gayet sade bir üslûp kullandığı çoğu kez belgeler ışığında yorumsuz olarak Vekāyi'nâme türünde yazdığı anlaşılmaktadır.[22]

Seyyid Lokman, *Şehinşâhnâm*e eserini her ne kadar tarihî amaçla yazmış olsa da edebî niteliğine de dikkat etmiştir. Günlük olayları daha yalın ve betimlemeli bir üslupla anlatırken geçiş ve tabiat tasvirlerinde daha edebî bir anlatım kullanmıştır. Özellikle Sultan Murad'ın H. 983 yılında tahta çıkışını anlattığı bölümde müellif, burçlar, gökcisimleri ve astronomi bilgileri kullanarak sayfalar boyunca tasvirlerle töreni en ince ayrıntılarıyla canlandırmaya çalışmıştır. Aktardığı olayların büyük bir

[18] Hilâl Kazan, "Arşiv Belgeleri Işığında Şehnâmeci Seyyid Lokman'ın Saray İçin Hazırladığı Eserler" **Filiz Çağman'a Armağan**, haz. Lâle Uluç, haz. Ayşe Erdoğdu, Zeynep Atbaş, Aysel Çötelioğlu, İstanbul, Lâle Yayıncılık, 2018, s. 326.
[19] Emine Fetvacı, **Sarayın İmgeleri- Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih,** haz. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, s. 108.
[20] Woodhead, "Şehnâmeci", **DİA,** C. XXXVIII, s. 456-458.
[21] Fleischer**, a.g.e.,** s. 109-258.
[22] Kütükoğlu**,** "Lokmân b. Hüseyin", **DİA**, C. XXVII, s. 208-209.

kısmını kendi gözlemlerine ve duyduklarına dayanarak dile getiren Seyyid Lokman, eserinde yaşadığı dönemin gerçeklerine öyküsel bir dille ışık tutmayı başarmıştır.

1.3. Seyyid Lokmân B.Hüseyin El-Âşûrî El-Urmevî'nin Eserleri

Zafernâme: Seyyid Lokman'ın ilk şehnâmelerinden olan *Zafernâme* 987/1579 tarihinde tamamlanmıştır. Eserde Kanûnî Sultan Süleyman devrinin son seneleri, Zigetvar seferi, padişahın hastalığı ve ölümü, II. Selim ile gerçekleşen yazışmalar gibi konular anlatılmaktadır. Farsça nestalik hat ile istinsah edilen ve içinde 25 minyatür bulunan nüsha Dublin, The Chester Beatty Library, T , 413'de kayıtlıdır.[23]

Selîm Hânnâme: Firdevsî'nin *Şâhnâme*'si vezninde Farsça olarak kaleme alınmıştır. Sultan II. Selim'in tahta çıkışından ölümüne kadar geçen hadiseleri (1566-1574) konu edinir. Bu eserin bir nüshası Topkapı sarayı müzesi'nde (III. Ahmed kitaplığı) kayıtlıdır. Sayfaları eksik ve karışmış bir şekilde günümüze kadar ulaşan bu yazma 158 varaktan ibaret olup, 44 minyatür içermektedir. Söz konusu nüshanın dışında, içinde zaman zaman müellifin notlarının da yer aldığı tam bir müsvedde nüsha TSMK (Revan Köşkü, nr. 1537) kayıtlıdır. Ayrıca British Museum'da (or. 7043) 31 varaktan oluşan ve yalnızca eserin önsözü ile başlangıcından küçük bir kısmı içeren minyatürlü bir diğer nüshası da mevcuttur.[24]

Şehinşâhnâme: *Şehinşâhnâme*'nin II. cildi Seyyid Lokman tarafından 1592 yılında tamamlanmış olup, Farsça ve manzum olarak yazılan eserde Sultan Murad döneminin 1582-1588 seneleri arasında meydana gelen olayları anlatılmaktadır. Mirza Ali b. Hacim Kulu tarafından kaleme alınan eserde Koca Sinan Paşa'nın İran'a düzenlediği sefer, Ferhad Paşa'nın Revan Seferi, Lori ve Tomanis Boğazı; Özdemiroğlu Osman Paşa'nın meşale savaşı ve Şehzade Mehmed için

[23] Nurhan Atasoy- Filiz Çağman, **Turkish Miniature Painting**, İstanbul, Publications of RCD Institute, 1974, s. 33.
[24] Filiz Çağman, "Şahname-i Selim Han ve Minyatürleri" **Sanat Tarihi Yıllığı,** İstanbul, 1973, Sa. 5, s.411-412. Bu eser doktora tezi olarak çalışılmıştır. Najeebullah Ahadi, "Seyyid Lokman ve Selîm Han-Name (Şehname-i Selim Han)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

düzenlenen sünnet düğünü gibi konular anlatılmaktadır. Bugün TSMK Bağdat Köşkü, nr. 200'de kayıtlı bulunan eser doksan beş minyatür içermektedir.[25]

Zübdetü't-Tevârih: Genel itibariyle bir dünya tarihi olan eser Hz. Adem ile başlayıp, Kur'ân ve Tevrat peygamberlerinin öyküsünü, Hz. Muhammed'in hayat hikâyesini, İslam Tarihinde Gazneli, Selçuklu ve Timurlu devirlerinin önemli hadiselerini genel hatlarıyla aktarıp ardından ise Osman Gazi'den (sal.1302-1324) Sultan III. Murad dönemine kadar saltanat süren Osmanlı sultanlarının devirleri ile ilgili olayları anlatmaktadır. Eserin dikkate değer bir özelliği de adı geçen peygamberlerin ve tarihte yaşamış önemli simalarının şecerelerinin verilmesi ve Sultan III. Murad'a bağlanarak son bulmasıdır. Bu yönüyle de *Zübdetü't-Tevârih* bir silsilename niteliği taşımaktadır.[26] Devrin önemli minyatürlü yazmaları arasında yer alan eserin üç nüshası mevcut olup, Sultan III. Murad'a sunulan nüsha Türk ve İslam Eserleri Müzesi 1973 numarada kayıtlıdır. Darüssaade ağası Mehmed Ağa için hazırlanana nüsha Chester Beatty Library'de (T.414), 1588 senesinde Sadrazam Siyavuş Paşa'ya sunulan nüsha ise TSMK' de (H.1321) mevcuttur.[27] Eser Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır.[28]

Hünernâme: Eser, Osmanlıların başından, Kanûnî Sultan Süleyman zamanına kadarki Osmanlı hükümdarlarının bir Şehnâmesi'dir. Seyyid Lokman'dan önce selefleri Ârif ve Eflâtun tarafından *Hünernâme*'nin birinci cildinin yazımına başlanmış fakat eser bitirilememiş, Seyyid Lokman tarafından tamamlanmıştır. İki ciltten oluşan eserin tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesin'de (H. 1523-1524) muhafaza edilmektedir. Müellif 992/1584-85 senesinde tamamladığı birinci ciltte Osman Gazi'den başlayarak Yavuz Sultan Selim'e (sal.1512-1520) kadar olan sultanların hünerlerini kaleme almıştır. Osmanlı üslubunu yansıtan 45 adet minyatür

[25] Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu**, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, 1961, s. 274. Kütükoğlu, "Şehnâmeci Lokman", s. 44.
[26] Günsel Renda, "Topkapı Sarayı Müzesindeki H.1321 no.lu Silsilenamenin Minyatürleri" **Sanat Tarihi Yıllığı**, İstanbul, 1973, Sa.5, s. 445.
[27] Günsel Renda, "Chester Beatty Kitaplığındaki Zübdetü't Tevarih ve Minyatürleri", **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, s. 485-486.
[28] Seyyid Lokmân, **Zübdetü't-Tevârîh (Osmanlı Tarihi 1299-1595)**, haz. İbrahim Pazan, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2022, s. 74-79.

içeren yazma Bosnalı Sinan B. Mehmed tarafından talîk hat ile aharlı kâğıt üzerine yazılmıştır.[29] Nesir şeklinde Türkçe kaleme alınan esere Farsça ve Türkçe manzum parçalar da eklenmiştir. [30]

Eserin Kanûnî Sultan Süleyman'a ayrılan ve 996/1588 senesinde tamamlanan ikinci cildinde ise padişahın doğumu, cülûsu, hünerleri, hanedan mensuplarının düğün törenleri gibi konular nakledilmiştir.[31]

Kıyâfetü'l-insâniyye fî şemâili'l-Osmâniyye: Seyyid Lokman tarafından 1588 yılında kaleme alınan eser bir mukaddime, on iki bölüm ve son sözden oluşmaktadır. Genel olarak insanların dış görünüşlerinden iç şeklinin ortaya çıkarılacağına inanan ve kıyafet ilmine önem veren müellif, bu eserinde Osmanlı padişahlarının şekil ve şemâilinden bahseder. On iki padişahın portrelerinin de yer verildiği eserde ayrıca III. Murad döneminin sonuna kadar meydana gelen Osmanlı tarihi ile ilgili olaylara da değinilmiştir. Eserin çok sayıda yazma nüshası mevcuttur.[32] Türkçe olarak kaleme alınmıştır.[33]

Oğuznâme: XVII. yüzyılın başlarında kaleme alınan *Oğuznâme* Selçukluların ortaya çıkışı ile başlayıp Osman Bey'in ortaya çıkışına kadar devam etmektedir. Bir mecmuanın içinde yer alan bu eserin tek nüshası Avusturya Milli Kütüphanesi Yazmalar Bölümü'nde mevcuttur. *Oğuznâme*'yi ilk defa 1854 senesinde

[29] Nigar Anafarta, **Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları, İstanbul,** Yapı Kredi Bankası/ Doğan Kardeş, 1969, s. 7-9.
[30] Zeynep Tarım Ertuğ, "Hünernâme", **DİA,** C. XVIII, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998, s. 484-485.
[31] Eroğlu, **a.g.t**., s. 8-10. Eserin ikinci cildi yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Zekeriya Eroğlu, "Şehnâmeci Lokmân'ın Hüner-Nâme'si (2.cilt, 1- 154. Varak) İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
[32] Ramazan Şeşen, **Müslümanlarda Tarih- Coğrafya Yazıcılığı**, İstanbul, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, 1998, s.305. Eser üzerine çalışmalar yapılmıştır. Seyyid Lokman Çelebi, **Kıyafetü'l - İnsaniyye fi şema'ili'l - Osmaniyye = Human physiognomy or the features of the Ottomans**, çev. Tevfik Temelkuran vd., İstanbul, Tarihi Araştırmalar Vakfı, 1998.; Seyyid Lokman Çelebi, **Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâili'l-Osmâniyye- Padişahlar ve Fizyonomi,** haz. Hüseyin Alpsoy, İstanbul, Yazıgen Yayıncılık, 2016.
[33] Lokmân**, a.g.e.,** s. 31.

Jacob John Wilhelm Lagus Latince'ye çevirip, neşretmiştir. Ardından Harun Güngör 1986 senesinde Lagus'un oluşturduğu metin üzerinden aktararak yayınlamıştır.[34]

Dönemin güçlü şairleri arasında yer alan Seyyid Lokman'ın bunlardan başka her türden çeşitli şiirleri ile kozmografya'ya dair bir eseri daha bulunduğu söylenmektedir.[35]

[34] Ahmet Taşğın, Veysal Bayram, Öner Atay, "Seyyid Lokman Oğuzname'sı Ve Sari Saltuk", **Annual of the Faculty of History of" St. Cyril and St. Methodius, University of Veliko Tarnovo**, Tarnovo, 2018, s. 375-377. Eser üzerine çalışma yapılmıştır. Taşğın vd., Ahmet Taşğın, Veysal Bayram, Öner Atay, "Seyyid Lokman Oğuzname'sı Ve Sari Saltuk", Annual of the Faculty of History of" St. Cyril and St. Methodius, University of Veliko Tarnovo, Tarnovo, 2018.
[35] Babinger, **a.g.e.,** s. 181.

İKİNCİ BÖLÜM

SEYYİD LOKMÂN B.HÜSEYİN EL-ÂŞÛRÎ EL-URMEVÎ'NİN ŞEHİNŞÂHNÂME ADLI ESERİ

2.1. Eserin Yazılış Sebebi ve Tarihi

Eserin adı serlevhasında (1b) *"Şehinşâhnâme-i hudâvendigâr-i dîn-penâh Sultân Murâd Han bin Sultân Selîm Han"* olarak belirtilmiştir. Seyyid Lokman Mesnevinin esas kısmına başlamadan önce iki sayfada daire içinde yer alan mensur kısımda *"Zamanın sultanlarının sultanı ve dönemlerin hakanlarının hakanı, din memleketlerinin padişahı, su ve toprak kahramanı, Arap ve Acem ülkelerinin fatihi, Türk ve Deylem yurtlarının zapt edicisi, iki âlemde Allah'ın gölgesi, iki kutsal haremin hizmetkârı, güvenlik ve emniyet yollarının mazharı"* olarak Sultan Murad Han bin Sultan Selim Han bin Sultan Süleyman Han'a ithaf ettiğini belirtmiş ve padişah hazinesinin geleneği üzere bir eser kaleme almış olduğunu eklemiştir. Eserin yazılış tarihine dair herhangi bir bilgi bulunmazken, manzum eserin bitiminden sonra (150b-151a) Arapça bir ibare ile "*İyilikle, güzellikle 989 yılı Ramazan ayının sonlarında tamamlandı*" ifadesine yer verilmiştir.

2.2. Şehinşâhnâme Adlı Eserin Muhtevası

Seyyid Lokman'ın *Şehinşâhnâme* eseri III. Murad'a ayrılan bir şehnâmenin ilk cildi olarak 982-989 (1574-1581) yılları arasındaki olayları ihtiva eder. III. Murad'ın tahta çıkışıyla başlayan eser 1581 yılına kadar geçen başlıca olayları kronolojik olarak anlatmaktadır.

Dine Sığınak Olan Efendi Sultan Murad Han Bin Sultan Selim Han Şehinşâhnâme'si (Allah Ona Yardımcı Olsun) [1b-2b]

Dibace bölümünde Allah'a hamd edilmektedir. Yaratıcılık gücü, nitelik ve nicelikten uzak olduğu, varlığının zıtlar barındırmadığı ve saklı olduğundan bahsedilir. O'nun divanında bütün insanların eşit olduğu, her şeyin ondan varlık bulduğu,

insanların içinde O'nun birliğinin tecelli ettiği ifade edilir. Akıl ve düşünce ondan ve onu anlamak için ortaya çıkmıştır. İki dünya onun varlığının tanığıdır ve akıl bir damla olduğu için bu denizi kavramaktan acizdir. Satürn O'nun yarattığı dokuz hisarlı kalede yedinci tavanda yer almaktadır. Jüpiter ise altıncı katta yer alır. Beşinci felekte Merih, dördüncü gökte ise Güneş yaratılmıştır. Venüs üçüncü katta elinde ok ile yay ve çalgı kemanı olan birisi olarak tasvir edilmiştir. Sonra Merkür gezegeni, Ay ve Ülker üzerinden âlemleri yaratan methedilmiştir. Bitki dünyasındaki yaşamın O'nun bağışı olduğu ve bu görkemin anlaşılması gerektiği söylenir. Keyûmers[1], Yezdicerd[2], Sa'd-i Vakkas, Abbâsîler[3], Sâmânîler[4], Selçuklular[5], İstanbul tekfurları hepsi gelip gitmiştir, Osmanlıların kılıcının parıltısı şirk karanlığını yok etmiştir ve dünyayı aydınlatmıştır.

Hacetleri Karşılayan Hazrete Niyaz Arzı [2b-4a]

Allah'ın yol gösterici olduğu, yaratıcılık vasfı, yaratılanı en aşağılık konumdan ulvî dereceye çıkardığı ve gönüllerden kibri yok ettiği anlatılır. İnsanoğlunun cennetten atılıp ayrılık acısına katlandığı, neslinden nebiler ve evliyaların, padişah, hükümdar ve dilencilerin, mutlu ve mutsuzların türediği ifade edilir. Yaratıcının sunduğu nimetlere şükretmenin sözle kabil olmadığı dile getirilir. O'ndan kibirden, haramdan, karşılıksız meth etmekten ve kınamaktan uzak tutmasını rica eder. Müellif Kur'ân'daki gazilerin medhi ve kâfirlerin kınanmasını tefsir ederek kendisine örnek edinir, Peygamberi, halifeleri, İslam padişahlarını, gazileri medhedip düşmanlarını

[1] Keyûmers, Firdevsî'nin ünlü eseri Şâhnâme'de ilk hükümdar. Mansûr Restgâr-i Fesâyî, **Ferheng-i Nâmhâ-yi Şâhnâme**, Tahran, 2 c., Pejuhişgâh-ı Ulûm-ı İnsanî ve Mutâlaât-ı Ferhengî, 1379, C. II, s. 835.

[2] III. Yezdicerd (ö. M. 652), İran'da Sâsânî İmparatorluğunun son padişahı. Safâ, **Târîh-i Edebiyyât der Îrân**, Tahran, İntişârât-ı Firdevs, 1369, C. I, s. 5- 9.

[3] Abbâsîler, İslam dünyasında H. 129 (M. 747-748) senesinde hilafet eden hanedan. Rızâzâde Şafak, **Târîh-i Edebiyyât-ı Îrân- Berây-ı Sâl-ı Çehârrom u Pencom**, Tahran, İntişârât-ı Keyhân, 1350, s. 25.

[4] Sâmânîler, (261-389/ 874-999), Mâverâünnehir ve Horasan'da hüküm sürmüş hanedan. Şafak, **Târih-i Edebiyyât-i Îrân,** s. 116-118.

[5] Selçuklular, (431-628/ 1039-1230) Oğuz Türkleri beylerinden Dekak'ın oğlu Selçuk tarafından kurulmuş Türk hanedanı. Merkezi Horasan olan büyük Selçuklular H. 552 senesinde yıkılmış, diğer kolları olan Suriye Selçukluları VI. yüzyılın sonlarına kadar, Irak, Kirman ve Kürdistan Selçukluları ise VII. yüzyılın sonlarına kadar saltanat sürmüşlerdir. Safâ, **Târîh-i Edebiyyât der Îrân** , C. II, s. 10-35. Şafak, **Târîh-i Edebiyyât-ı Îrân- Berây-ı Sâl-ı Çehârrom u Pencom**, s. 91.

kötüler. Allah'tan doğru yolu bulmasına, hizmete layık olmasına yardımcı olmasını niyaz eder.

Son Peygamber Hazretlerinin (s.a.v.) Naatı [4a-4b]

Bu bölümde müellif, Hz. Muhammed'i iki dünyanın süsü, bütün evrenin yaratılma sebebi olarak metheder. Onun kâinatın aynası gibi varlığı yansıttığı, feleğin onun gücüne hayran olduğu, varlıklardaki güzelliklerin onun vasfı olduğu ifade edilmiştir. Din, dünya, ümmet ve ahiret uğrunda verdiği hizmetler övülmüştür.

Hz. Ebû-Bekir Sıddık (R.a.) Menkıbesi [4b-5a]

İlk halifelik tahtına oturan, düşüncesiyle sorunları çözen, şeriat hükmünce davranan, kendi emeğiyle geçinen ve sürekli ibadet eden Hz. Ebû Bekir methedilir. Hicret sırasındaki hizmetleri, sürekli cihat ederek kâfirlerle mücadelesi, ömrünün sonunda peygamberin yanına göç ettiği anlatılmıştır.

Hz. Ömer b. Hattâb (R.a) Menkıbesi [5a-5b]

Halife Ömer Hattâb'ın dönemi, Ebû Cehl'i yenmesi, bütün mal ve canıyla Allah yolunda cihat etmesi, adaletinden doğan mamurluk, bozguncuları cezalandırdığı ifade edilmiştir. Kılıcıyla bütün İran'ı fethetmiş, ordusunun başı Buhara'yı bile geçmiştir. Hindistan'dan ve Kayser'den[6] (Sezar) haraç almış, sonunda bir köle eliyle şehit edilerek peygamberin yanına taşınmıştır.

Hz. Osman b. Affân (R.a.) Menkıbesi [5b]

Hz. Osman zamanında İslam'ın kalabalıklaştığı, müminlerin mutlu, kâfirlerin mutsuz olduğu, Tebük gazasında malvarlığını feda ettiği, peygamberin onun cömertliklerini övdüğü ifade edilmiştir. Hayâlı kişiliği, halifelik sırasında din yolunda çalıştığı, şeriat hükmüne aykırı davranmadığı, birçok memleketin fethedildiği, tertiple Kur'ân'ın yazıldığı ve kendisinin bu kutsal kitap uğrunda şehit edildiği anlatılmıştır.

[6] Kayser, Araplar tarafından Roma ve bilhassa Bizans imparatorları için kullanılan unvan. Bkz.: Işın Demirkent "Kayser", **DİA,** C. XXV, Ankara, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 94-96.

Onun adaletinin Enûşirvân'dan[7] fazla olduğu, refahı yaygınlaştırdığı ifade edilmektedir.

Hz. Ali El-Murtezâ (R.a.) Menkıbesi [5b-6a]

Dördüncü Halife Hz. Ali'nin Peygamberle ilgisinin, Hârûn'un Mûsâ'ya ilgisi gibi olduğu, ona canını Hicret gecesi ve gazalarda feda ettiği, fetihlere koştuğu, Hayber kapısını kopardığı ve peygamber tarafından övüldüğü hususlarında methedilir. Hilafeti zamanında Hariciler bütünüyle öldürülmüştür ve tam bir adalet egemen olmuştur. İbadet esnasında Kufe'de mihrapta şehit edilerek cennete gittiğinden söz edilmektedir.

İslam Padişahının Övgüleri [6a-6b]

Sultan Murad'dan İslam padişahı olarak söz edilmiştir. Atası ve babası Selim[8] ve Süleyman gibi dini himaye eden, Keyûmers ve Cem[9] gibi bütün ümmetlerin padişahı olarak gazaları, adaleti ve cömertliği ile övülmüştür. Birçok memleketten haraç alır, adı hutbelerde anılır, Yesrib[10] ve Mekke'nin koruyucusudur ve kutsal binayı tamir ettirmiştir. Mısır ve Yemen'den Boğdan ve Rusya'ya kadar, Lahsa[11] ve Bağdad'dan Engürüs'e[12] kadar, Kefe[13] sınırından Yunanistan ve Şam'a kadar, Bedun[14] memleketinden Gürcü ülkesine kadar, Firenk ve Bulgar ülkesinden Çin sınırına kadar, Rum ve Habeş, Doğu ve Batı, Acem şahından Tatar hanına kadar, hem de Açe[15] ve

[7] Enûşirvân, Sâsânî hükümdarı. Mansûr Restgâr-i Fesâyî, **a.g.e.,** C. I, s. 125.
[8] Selim II (sal. 1566-1574). Hayatı için bkz.: Caroline Fınkel, **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı / Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923**, çev. Zülal Kılıç, İstanbul, Timaş Yayınları, 2007, s. 139-150. Hatice Arslan Sözüdoğru, **Camiu'd Düvel Sultan II. Selim Hân Dönemi (Kânunî Sultan Süleyman Sonrası Osmanlı Devleti) Sultan II. Selim Hân Dönemi,** Ravza Yayınları, 2018.
[9] Cemşîd, Adı Cem olarak da geçen İran'da hüküm sürmüş olan Pîşdâdîler sülalesinin en büyük kralı. Firdevsî, **Şahnâme,** çev. Prof. Necati Lugal, s. 1044.
[10] Yesrib, Medine-i münevverenin ism-i aslisi. Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** 8c., İstanbul, Mehran Matbaası, 1312/ 1898, C. VI, s. 4792.
[11] Lahsa / Ahsa, Suudi Arabistan'da bir eyalet. Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları,** Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017, s. 15.
[12] Engerus, Eski Osmanlıların Macarlara verdikleri isimdir. Şemseddin Sâmî, **Kamûs-ı Türkî**, İstanbul, İkdam Matbaası, 1317, s. 181.
[13] Kefe, Kırım yarımadasında bir liman kenti. Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, 8c., İstanbul, Mehran Matbaası, 1314/ 1896, C. V, s. 3870
[14] Budin, Bugünkü Budapeşte'nin Tuna Nehri'nin batısında kalan kısmı. Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, 8c., İstanbul, Mehran Matbaası, 1306/ 1889, C. II, s. 1256.
[15] Açe, Endonezya'da bir bölge. Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** 8c., İstanbul, Mehran Matbaası, 1306/ 1889, C. I, s. 42.

Hindistan'dan Kayrevan'a[16] her yer onun hükmü altındadır. Düşman başkaldırırsa onun kılıcıyla ve ezici gücüyle karşılaşır.

Padişah Kafilesinin Manisa'dan Mudanya'ya Ulaşması Ve Kostantiniye'ye Gemiyi Sürmesi [6b-7b]

Bu bölümde padişah ile kafilesinin gemiyle Mudanya'dan yola çıkışı ve Konstantiniye'ye varması anlatılmaktadır. Gemide padişah ile birlikte dünya görmüş bir ihtiyar olan lalası ve hocası da vardı. Gemi yola koyulunca hoca zikir ve dua okumaya başladı. Gemi, zincirden kurtulmanın sevinciyle coşan altmış Firenk esirinin küreği ile durmadan ilerledi. Bütün zorluklar aşılarak gemi akşamüzeri Kostantiniye'ye yanaşmış oldu.

Ay Gövdeli Teknenin Kostantiniye Ulaşması Ve Padişahın Saraya Yönelmesi [7b-9a]

Bu bölümde padişahın saraya ulaşmasından bahsedilmektedir. Gecenin ilerleyen saaatlerinde sorunsuzca geçide ulaştı. Kadir gecesi göstergesi olan, Ramazan'ın sekizinci günü ve kış mevsimiydi. Padişahın uğurlu gelişi "Ferahî-yi sâl"[17] diye tarihlendirildi. Sadrazama sultan'ın gelişi haberi verildi ve ölü dünyaya can geldi. Padişahı karşıladı ve onu süslü atla geceyi aydınlatan bir güneş gibi tahta götürdü. Saat akşam beş buçuk iken aydınlık ay gibi tahta ulaşınca sarayın ileri gelenleri onu saygıyla karşıladılar. Padişah kürsüye oturunca ve eşliğindekiler onu istirahate bırakıp gidince tahta oturma tarihine iyi bir zaman belirlemek üzere bir "usturlab" getirmelerini istedi. Matematikte eşsiz olan ve tıpta, astronomide bilgili sayılan, padişahın baştabibi İzzeddin-zâde çağrıldı. O bilge değişik burçlarla ilgili astrolojik bilgileri sundu, vezirle ertesi güne ve uğurlu saate karar kılındı.

Padişahın Uğurla Tahta Oturmasının Vasfı [9a-13a]

[16] Kayrevan, Tunus eyaletinde bir sancak. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. V, s. 3798.
[17] Satır Arası "Sene 982". "Ferahî-yi Sâl" Ebced hesabına göre H. 982 sonucu çıkar.

Bu bölümde padişahın tahta oturuşu anlatılmaktadır. Sabah herkese köslerin sesiyle haber verildi. Namazdan sonra padişah babasının tahtına oturdu. Bu makam ona onbir nesil öncesinden miras kalmıştır. Besmeleyle tahta oturduktan sonra üzerine hilafet kıyafetini giydi ve başına padişahlık tacını koydu. Bu anda güneş oğlak burcundan ondokuz derece kat etmişti. Satürn yay burcunda, ay boğa burcundaydı… Müellif gezegen ve yıldızların konumuyla şairane biçimde bütün oniki burcu işleyerek bu kutlu günü uzun uzadıya betimlemeye çalışmıştır. Kış mevsimi bahara dönüşmüş gibi doğada ve insanlarda bir şenlik havası oluşmuştu. Padişah hazinenin kapısını açarak herkese bahşişlerde bulundu. Çavuşlar ve alay alay yeniçeriler onun ayağını öpmeye yöneldi. Önce sadrazam ayak öptü, sonra diğer vezirlere sıra geldi, ardından da devlet erkânı ittiatlerini bildirdiler. Şeyhülislâm dua ederek fetva verdi. İki kazasker de onunla biat ettiler. Sırayla "mevali" ayak öperek dışarı çıktılar. Tebrikleri kabul eden padişah ayağa kalkınca bütün çavuşlar yüksek sesle duaya başladı. Biat töreninden sonra vezirler ve devlet erkânı çıkıp orduyu altın kesesi bahşişleriyle doyurdular. Ardından yeni padişahın devrinin başladığı mektuplarla her memlekete müjdelendi. Mesajın ulaştığı her memlekette sevinçle karşılandı ve bütün beylerbeyleri ve sancaklar emri kabul ettiler ve hediyelerle ulaklar gönderdiler. İlk olarak Mısır'dan, sonra İran ve Turan yurtlarından, Tatar hanı ve Çin'den, Hindistan'dan Kayrevan'a kadar, Açe, Kürdistan, Luristan, Reşt'ten, Merv, Bedahşan, Deşt-i Kıpçak'tan, Alaman, Fransa ve Rusya'dan, Boğdan ve Eflak'tan Engürüs'e kadar hepsi padişaha tebriklerini bildirdiler.

Bir hafta sonra padişah saraydan dışarı çıktı ve büyük coşkuyla karşılandı. Bu yılın tarihi "Hüdavendgâr-i mülûk"[18] olarak (yani sene 982) biçiminde tarihlendirildi. Bütün krallar ona tabi oldu ve şairler onu methetmeye koyuldu. Müellif de hepsinden daha fazla onun vasfını eda etmeye çalıştığını ifade eder…

[18] Satır arası sene 982. "Hüdavendgâr-i Mülûk" Ebced hesabına göre H. 982 sonucu çıkar.

Sadrazamın Medhi [13b-14a]

Sadrazam Mehmed,[19] dünya mülkünün en büyük veziri, nükteli bilge, ulu vezir, padişahın büyük sadrazamı, insaf denizinin incisi ve cömertlik madeni, adalet nuru, âlemi güneş gibi aydınlatan diye methedilmiştir. Ondan yumuşak huylu, vakar sahibi, iyilikte ay gibi gökyüzünde olan birisi olarak söz edilmiştir. Kendisi başkanlık makamına gelince ülkeyi fermanı altına aldı, lütfundan bütün dostlar mutlu oldu, kahrından bütün muhalifler yenik düştü. Yüreklilikle öyle bir ad kazandı ki Nerîmân[20] ve Sâm'ın[21] adı kayboldu. Gayret atını nereye sürdüyse fetihler müjdesi verdi. Hangi ülkeyi almaya azmettiyse tedbirle zapt etti. Sadece Tımışvar[22] fethi değil, bütünüyle Zigetvar[23] fethi de onun eseridir. Bu fetih sırasında ilk başta padişah eşlik etse de sonunda fetih o olmadan gerçekleşti. Padişahın babası vefat ettikten sonra onun ölümünü saklı tutması ve yeniden kaleye sızmaya çalışması bile onun dirayetinin göstergesidir. Kırk gün öncesinden konuşlanması ve mühimmat tedariki, kralla savaş için saf oluşturması, üç aylık yoldan sonra mevcut padişahın babasını Süleyman tahtına ulaştırması, Belgrat'ta tahta oturtması, dünyadan bozgunculuk tozunu silmesi, ülkeyi ayna gibi silmesi, gemileri Kıbrıs'a göndermesi, Yemen'i ikinci kez alması, devlet malını arttırması onun marifetleri olarak sıralanmıştır. Denizleri zorlukla aşarak karalara ulaşmış, düşmanı korkuyla hor düşürmüş, sabrını almış, orduyu Tunus'a doğru yollamıştır. Bu ülkeyi kâfirlerden almış, Halk-ı Vâd'ı[24] düşmanın elinden çıkarmıştır. Büyük ordunun geri dönüşünden sonra Sultan Selim'in vefatı saklanmış, bir hafta dolmadan padişahı Manisa'dan tahta çıkarmıştır. Üç padişaha tedbir ve vakarla sayısız hizmetlerde bulunmuştur. İki padişahı görkemli bir şekilde tahta çıkarmış, Boğdan[25] ve Rus kâfirlerine rağmen cülûs işinde sadakat göstermiştir. Bütün

[19] Sokullu Mehmed Paşa (ö. 987/1579), Osmanlı sadrazamı. Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, haz. Nuri Akbayar, C. IV, s. 1073.
[20] Nerîmân, Firdevsî'nin ünlü eser Şâhnâme'de adı geçen mitolojik karakter Sâm'ın babası. Firdevsî, **a.g.e.,** s. 1060.
[21] Sâm, Firdevsî'nin ünlü eser Şâhnâme'de adı geçen mitolojik karakter. Nerîmân oğlu Sâm. Firdevsî., **a.g.e.,** s. 1063.
[22] Tımışvar / Temeşvar/ Tamışvar: Romanya'da eyalet merkezi (1552/1716). Sezen, **a.g.e.,** s.752.
[23] Sigetvar/ Zigetvar, Avusturya hâkimiyetinde bir sancak (16. y.y.) ve eyalet (17. y.y.). Sezen, **a.g.e.,** s. 835.
[24] Arapça Halk el-Vâdî (Vadi boğazı), 1574 yılında Osmanlı tarafından ele geçirilen liman kenti; Tunus şehrinin 9 km şarkında bir kasaba. Sezen, **a.g.e.,** s.1975.
[25] Moldavya eyaleti (15-19. y.y.), Sezen, **a.g.e.,** s.126.

yararlıklardan haberdar olması, ülke ve dini desteklemesi, ilimlerde ileri gelen birisi olması, düşmanın kökünü kazıması övülmüştür. Şahlar onun hizmetinden razı, reaya varlığından huzur bulmuştur.

İkinci Vezir'in Medhi[26] [14b-15a]

Piyâle, şahın ikinci veziri, değer ve görkem sahibi olarak methedilmiştir. Sakız'ı[27] Firenk'in elinden o kapıp aldı. Kaptanlıkla birlikte vezirlik yaptı. Kadırgada hangi tarafa gaza yaparsa, dağa ulaştığında onu yerinden koparırdı. Din sultanına akıllıca hizmet etmiş, düşmanın aklını başından almıştır. Cesur, adil ve cömerttir. Büyük kaptan Hayreddin'den[28] sonra bu fende onun gibisi gelmedi. Fakirleri seven ve yüreği adil birisidir. Hayırdan başka söz etmez. Halk onu her yerde över. Padişahın ordusu ondan memnun, muhalifleri ise onun tedbiriyle devrilmiştir. Onun insaf ve adaletiyle reaya her yerde huzurludur.

Üçüncü Vezir'in Medhi[29] [15a-15b]

Üçüncü vezirin adı Ahmed'dir. Cömert ve vakarlı birisidir. Yumuşak huylu, adil ve hayırseverdir. Cesur ve mücadelecidir. Gönül ehline oldukça lütufkârdır. Rahmet kapısını cömertlikle açmış, dilenciler bile onun yüzünden saygı kazanmıştır. Görkemle vezir olduğundan beri benzersiz hizmetlerle şeref buldu. Devlet definesinin anahtarını elinde bulundurdu. Bahşiş kapısını dünya yüzüne açtı. Hangi nasipsiz ona giderse onun gönlünü lütufla alır. Hangi yöne ordu gönderirse padişah sancakları güneş gibi dikelir. Muhalifler bu sancakları görünce deliklere kaçarlar.

Dördüncü Vezir'in Medhi[30] [15b-16a]

[26] Derkenarda (Osmanlıca), İkinci vezir olan Piyâle Paşa'nın divan-ı ahvâlidir.
[27] Sakız, Yunanistan'da Akdeniz adaları sancağı (16-20. y.y.). Sezen, **a.g.e.,** s. 653.
[28] Barbaros Hayreddin Paşa (ö. 1546), Asıl adı Hızır olan Osmanlı Türk denizci ve kaptanı. Seyyid Murâdî, **Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları- Gazavat-ı Hayreddin Paşa**, haz. Ertuğrul Düzdağ, 2 c., Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul, C. I., s. 11-20.
[29] Derkenarda (Osmanlıca), Üçüncü vezir Ahmed Paşa'nın divan-ı ahvâlidir.
[30] Derkenar (Osmanlıca), Dördüncü vezir olan Zâl Paşa'nın divan-ı ahvâlidir.

Padişah'ın dördüncü veziri Zâl Mahmud Paşa'dır. Adalette yargısı emsalsizdir. Güçlülükte benzeri olmayan, Sâm ile Nerimân'dan daha yürekli, Zâl'den[31] bile daha kudretli olarak övülmüştür. Savaş sırasında meydana yönelirse altında küheylan coşar. Düşmanları katı biçimde cezalandırır. İsfendiyâr'a[32] karşı Rüstem[33] gibidir. Ona karşı ne düşman, ne İranlılar, ne Sohrâb[34] dayanabilir. Zigetvar'da o kadar gayret gösterdi ki hemen vezirlik makamını kazandı. Onun ahlakından halk mutlu ve duacı oldu.

Beşinci Vezir'in Medhi[35] [16a-17a]

Beşinci vezir benzersiz efendi Mustafa'dır. O, Kıbrıs ülkesini aldığında dünya onun fethine şaşıp kaldı, yakalanan düşmanı alçak düşürdü ve kâfirleri zincirledi, din düşmanlarının kulağını burması ardından gazabından o "kûtvâl"in (Kale muhafızı, dizdarın) kulağını kesti diye söz edilmiştir. Kaplanı yenik düşüren bir aslan, avı düşmanın canının kuşu olan bir kartal olarak methedilmiştir.

Altıncı Vezir'in Medhi[36] [17a-17b]

Altıncı vezir bahtiyar Yusuf mızrak gibi düşmanı yere düşüren birisi olarak tasvir edilmiştir. Yumuşak huylu ve vakar sahibi ama savaşta cesur ve yüreklidir. Yemen bozgunculuğunu def eden o idi. Portekiz donanmasını Aden'den çıkardı. Onun yardımıyla Halk-ı Vâd kalesi fethedildi. Onun emeği ile Tunus memleketi elde edildi ve düşman karada ve denizde çiğnendi. Hangi zor işe koyulsa Allah'ın yardımıyla iyi sonlandırdı. Bunların dışında padişahın Budin[37] memleketinde yedinci veziri olan Mustafa adında bahtiyar bir veziri daha vardır.

---

[31] Zâl, Firdevsî'nin ünlü eseri Şâhnâme'de adı geçen ünlü kahraman Sâm'ın oğlu. Firdevsî, **a.g.e.,** s. 1069

[32] İsfendiyâr, Şâhnâme'de Rüstem ile savaşan efsanevî kahraman. Hasan Enverî, **Dâstân-ı Rustem u İsfendiyâr**, Tahran, Danişgâh-ı Peyâmnûr, 1329, s. 5-7.

[33] Rüstem, Şâhnâme'de adı geçen ünlü ve güçlü kahraman. Firdevsî, **a.g.e.,** s. 1063

[34] Sohrâb, Firdevsî'nin Şâhnâme'sinde ünlü savaşçı Rüstem'in oğlu. Firdevsî, **a.g.e.,** s.1065.

[35] Derkenar (Osmanlıca), Beşinci vezir olan Mustafa Paşa'nıñ divan-ı ahvâlidir.

[36] Derkenar (Osmanlıca), Altıncı vezir Nişancı Yusuf Paşa'nıñ divan-ı ahvâlidir.

[37] Budin, Macaristan'ın merkezi olan Peşte şehrinin karşısında vaki' Buda şehrine idare-i Osmaniye zamanında verilen isimdir. Bu şehir 932 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman Han tarafından feth olunarak 1098 tarihine dek 166 sene idare-i Osmaniye tahtında bir eyalet merkezi bulunmuştur. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. II, s. 1256-1257.

Devlet Erkânının Vasıfları [17b-18b]

Bu bölümde devlete sığınan vezirlerden sonra padişah divanının erkânının methine başlanmıştır. Divanda vezirlerden başka doğrudan giren iki beylerbeyi bulunur. Biri Rumeli beylerbeyi, ikincisi deniz kaptanı valisidir. Padişaha ve vezirlerine yakın kişilerdir. Onların emri altında birçok sancakbeyi bulunur. Onların divanında binlerce sipahi bulunur. Sayısı artan generallerle muradınca işleri yoluna koyarlar. Şeref zirvesinde bilimde ileri gelen hoca ve müftü var. Yüce Divan'da şeriatı uygulamak biri asıl biri yardımcı iki bilirkişi var. Her ikisi de kazaskerdir. Rumeli ve Anadolu'nun efendileridir. Hak etmeyene bir makam bağışlamazlar. Bütün halk onların iyiliğinden mutludur, bir nükteyle bütün sorunları çözerler. Defteri yazmak için üç defter kâtibinden başka bir başkan vardır. Bunların dışında her memleket için vergi toplamakla görevli bir "müstevfî" vardır. Onların emrinde birkaç özel kâtip var. Hepsi Divan-ı Hümâyun'da yıllık ve aylık akçe alıp teslim etmekle vergi işinde çalışırlar. Emin-i defterler "timar" olarak şahın sipahileri işlerinde çalışırlar. Çavuşlar ve bevvâb (kapıcılar) da çok sayıda. Çavuşların başı gümüş asalıdır. Bevvâb bölüğünün başında ise "kethüdâ" var. Özel divanda ihtisaslarına göre büyük emirle çalışırlar. Ordunun başında Yeniçeri Ağası var. Yeniçeri ordusu sayısızdır, oniki bin kişiden fazladır. Bu kıyafette sayısız "solak", "sekban" ve "kapıcı"lar vardır. Padişahın fedaileridir. Padişah yanında saygın olan iki "ağa", iki "mîr âhur" ve bir "mîr-i âlem" bulunur. Bunlar Osman kanunu ve adabınca genellikle padişahın yakınında bulunurlar. Bölük içinde her biri bir beyden fazla değere sahip olan altı "ağa" vardır. Birincisi sipahilerin ağasıdır. İkincisi silahtar ağadır. Biri sağda, biri solda bulunmak üzere iki de "ulufe" yiyenlerin ağası sayılır. "Garipler" sınıfında de böylesine sağda solda iki ağa var. Ordunun altı bölüğü atlı olup otuz binden fazladır. Hepsi padişahın kuludur. Ordunun kalbinde şaha eşlik ederler. Padişahın özel divanında padişaha mahrem ve onun hizmetinde olan saygıyla dört ağa bulunur. Hepsinin başı "kapı ağası"dır. İkincisi padişahın definelerinin emin kişisi olan baş haznedardır. Üçüncüsü şahın kilerinin yüksek ev kümelerini zapt eden ağasıdır. Dördüncüsü sarayın kapı ağasıdır. Hepsi aynı efendiye ve sarayına hizmet ederler. Divan günlerinde kapının yakınında hizmete hazır birbiriyle ikamet ederler. Özel hizmet için her birine iki yüz özel kişi yardım eder. Bunların dışında sultanın kapıcısın altı ağası bulunur. Bab-ı Âli'de dört kapı ağasıyla

birlikteler. Vezirlerin yanında birer birer padişahın hizmetine giderler. Çavuşları hesap ve kıyas ötesindedir. Beylerbeylerinin hepsinin sayısı yirmiden fazladır. Sancakları bin iki yüzdür. Sipahi ve miralayları, vekilleri ve Rum soylu kulları sınırsızdır. Piyade ordusu toplam yedi yüz binden fazladır. Osman hanedanı devletinin ordusu karada ve denizde fatih ve düşmanlara karşı muzafferdir. Adalet, mülk ve ordularıyla bu Hüsrevler haşre kadar devam ederler.

Kitabın Yazılma Sebebi [18b-21b]

"Ey bahtiyar padişah, Süleyman tahtlı, Selim taçlı, dünyanın Murad'ı, dünya senin eşiğinde murada ermiştir. Senin için dua ve övgü farzdır, senin temiz neslini methetmeli" diyerek söze başlayan müellif, önceki padişahların vasfı ardından kendisinden önce yazılan eserlerden bahseder ve Firdevsî'nin yarattığı Şâhnâme'den bütün padişahların meclisinin firdevs (cennet) gibi olduğunu, Sa'dî[38] kaleminin Sa'd bin Zengî[39] medhinin aynasının pasını çıkardığını, Enverî'nin[40] temiz nefsinden Sencer'in[41] medhinin saf sabah gibi olduğunu, Nizâmî'nin[42] güneş gibi ışıyan Hamse ile güneşle pençeleştiğini, ünlü Behram ve Ertuğrul'dan Şirvanşah'ın medhine kadar vardığını, bu verimli söz tarlasındaki sayısız ürünün Hüsrev[43] gibi binlerce başak toplayanı olduğunu, bu yolda Câmî'nin[44] yüksek tabiatıyla devranın sayfalarına nakış

[38] Sa'dî-i Şîrâzî (ö. 690/1291). İran edebiyatın en büyük şair ve yazarlarındandır. Edward G. Browne, **Târîh-i Edebiyyât-i Îrân**, **Ez Firdevsî Tâ Sa'dî**, çev. Gulâmhuseyin Sadrî Efşâr, Tahran, İntişârât-ı Morvârîd, 1361, s. 215-221. Şeyh Ecel Sa'dî, **Bûstân**, haz. Huseyn Rezmcû, UNESCO, İran Millî Komisyonu, 1363, s. yek. Sa'dî Şîrâzî, **Gülistân-ı Sa'dî**, haz. Hasan Ahmedî Givî, Tahran, Sâzmân-ı Çâp ve İntişârât, Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-ı İslâmî, 1386, s. 7-8.

[39] Sa'd b. Zengî (sal. 599-623). Fars Salgurlu atabeyi. Şafak, **Târih-i Edebiyât-i Îrân,** s. 418.

[40] Enverî, Evhadüddin (ö. 583/1187 [?]) . VI. yüzyıl İran edebiyatının önemli şairlerindendir. Safâ, **Genc-i Sohen, Şâ'irân-ı Bozorg-i Pârsî-Gûy ve Müntehab-ı Âsâr-ı Ânân**, C. I, s. 377.

[41] Sencer (sal. 1118-1157) Selçuklu hükümdarı. Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s. 299-310. Kıvameddin Burslan, **Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 203-254. Erdoğan Merçil, **Büyük Selçuklu Devleti**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2011, s. 96-109.

[42] Nizâmî-i Gencevî (ö. 614/1217 [?]). İran edebiyatında destansı şiir türünün önemli şairlerindendir. Safâ, **Genc-i Sohen, Şâ'irân-ı Bozorg-i Pârsî-Gûy ve Müntehab-ı Âsâr-ı Ânân,** C. II, s. 2-3.

[43] Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725/1325). VII. yüzyılın ortaları ile VIII. yüzyılın başlarında yaşamış İran edebiyatının büyük şairlerindendir. Emîr Hüsrev-i Dihlevî, **Mecnûn u Leylî**, nşr. Muhsin Bağbani, Tahran, İntişârât-ı Zafer, 1380, s. 18.

[44] Câmî, Nûrüddîn Abdurrahmân (ö. 898/ 1492). Hasan Enûşe, **Dânişnâme-i Edeb-i Farsî- Edeb-i Farsî der Afganistan**, 3c., Tahran, Vizâret-i Ferheng u İrşâd-ı İslâmî, 1381, C. III, s. 272. Edward G. Browne, **Târîh-i Edebî-i İrân, Ez Sa'dî Tâ Câmî,** çev. Ali Asgar Hikmet, Tahran, Çâphâne-i Dânişgâh,1339. s. 745.

vurduğunu, sadrazamlık makamında olan Nevaî'nin[45] Hamse eseri ardından Seb'a-i Seyyare eseriyle doruklara ulaştığı hususlarında metheder. Acem memleketinden Arap ülkelerine kadar gece gündüz çalışıp söz toprağını mamur eden bu kişilerin bir taneden binlerce ürün elde ettiğini ve şahların lütfuyla muratlarına erip, bu toprak dünyadan cennete gittiklerini söyler. Ardından bulunduğu çağda gazaların da etkisiyle şehnâme okuma geleneğine rağbetin arttığını yazar ve ve kendisinin bu şerefe nasıl nail olduğunu anlatır; II. Sultan Selim'in vefatının ardından tahtına dindar padişah Sultan Murad oturduğunda medhi için kendisine izin verildiğini "Sıra sana geldi, söz ruhunu yeniden aydınlat ve söz göklerine parlaklık kazandır" denildiğini, kendisinin ise "Ben zerreden daha azım, eskilerin şiiri güneş gibiyse benim şiirim yıldız takımının en küçük yıldızıdır" şeklinde cevap verdiğini belirttikten sonra temiz ruhların gayıptan aklın, ufukları saran güneş olduğunu, akılla işe koyulması gerektiğini söylediklerini belirtir ve bunun üzerine onların nasihatini dinleyip, bu eşsiz hizmeti arttırdığını söyler. Ardından ise padişahın eşiğini öpüp Allah'ın lütfuna tevekkül ettiğini ifade ederek bu kısmı bitirir.

Cevabın Neticesinin Ortaya Çıkması ve Şeyh Muslihiddin Cerrahzâde'nin Yorumu [22b]

Bu bölümde devranın bilgesi, padişahın hocası Sâdeddin'e[46] muradına eren padişahın tahta oturuşundan sonra Bayramiler'den[47] cennet mekân Cerrahzâde Veli diye ünlü olan Mustafa adlı şeyhin hoş bir rüya görüp onu hocaya anlatması açıklanmıştır. Şöyle ki; Şeyh bir gece son peygamberin kılıcının derin kuyuya düştüğünü, kınından çıkarılan bir kılıç gibi kuyudan çıkardıklarını, o kılıca baktığında, elmasla aynı renkte olmasına rağmen paslı olduğunu ve peygamberin bu kılıcı zamanın Murad'ına teslim edilmesini, onun pasını gidermesini işaret ettiğini ve itaat ederek fetih kılıcını uğurlu padişaha emanet ettiklerini gördüğünü belirtti. Uykudan

[45]Emîr Nizâmuddîn Ali Şîr Nevâ'î (ö. 906/1501). Çağatay Türklerinden büyük şair, yazar ve devlet adamıdır. Enûşe, **a.g.e.,** C. III, s. 713-717.
[46] Hoca Sâdeddin Efendi (ö. 1008/1599), III. Murad'ın hocalığını da yapmış olan Osmanlı tarihçisi ve devletadamı. Danişmend, **a.g.e.,** s. 74- 196.
[47] Bayramiyye tarikatı, Hacı Bayrâm-ı Velî (ö. 833/1429-30) adlı mutasavvıf tarafından kurulan Türk tarikatı. Bkz. Fuat Bayramoğlu, Nihat Azamat , "Bayramiyye", **DİA,** C. V, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 269-273.

uyandığında rüyayı yormaya çalışırken gayıptan gelen sesin bu kılıcın şeriat kılıcı olduğunu, pasın ise din işinde kargaşanın varlığına ima ettiğini söyledi. Bunu sultana emanet etmenin üstün güç ve şeriat ile dinin temizliği için üstünlük olduğunu, padişahın kılıçla düşmanı bozguna uğratacağı, şeriat kılıcıyla dünyayı alıp şeriat bildirimince saltanat edeceğine delalet ettiğini ifade etti. Bu durum hocaya malum olunca padişaha iletti ve bir süre geçti. Bu şeyh dünya gamından feragat etti ve yokluk dünyasından göçüp gitti. Tahta oturma sırasında bunu duydu ve tarih olarak "Şemşîr-i İslâm"[48] dedi. Murada eren padişahın ikbali ile tarih ve rüyadan bir alamet ortaya çıktı.

Süleyman Baybarsî'nin Son Peygamberin Fatih Kılıcını Mısır'dan Divan-ı Hümâyun'a Getirmesi ve Sadrazam'ın Araştırma Sonrası Onu Dört Kıtanın Padişahının Eline Teslim Etmesi [22b-25a]

Bu bölümde Mısır sultanları neslinden Süleyman adında bir soylunun eşsiz bir kılıçla sadrazamın divanına gelip namlı vezirden bu muteber hediyeyi padişaha sunmasını rica etmesi anlatılmaktadır. Vezir saygıyla kılıcı alıp kendisine lütufkâr davranarak olayı tam olarak sorduğunda o nüktedan kişi Melik Baybars'ın[49] soyundan olduğunu, zamanında Melik Baybars'ın bu kılıçla çok işler yürüttüğünü ve ondan Allah'ın lütfuyla babadan babaya kılıcın bu hayırsevere intikal ettiğini belirtti. Sonra ansızın din sultanının babası II. Selim çağında uykuda kendisine gayıptan bu kılıcı Sultan Murad'a götürmesinin işaret edildiğini ancak şah olmadan şehzadeye bunun gibi bir hediyeyi vermek edepten değil diye padişahın cülûs haberini aldığında bu benzersiz hediyeyi kutlu sultanın eşiğine getirdiğini söyledi.

Vezir bu sözleri duyunca baştan aşağı onu dikkatle süzdü. Öptü, kalktı ve bir vesika istedi. Kazara o uğurlu günde ramazanın son günü olduğundan hocayı kutlamak için büyükler onun huzuruna şereflenmişti. Müftü, kazaskerler, büyük küçük efendiler, ülkenin ileri gelen sipahileri ve beyleri sadrazamın divanında bulunuyorlardı. İkinci sabah kuşkusuz bayramdı. Kendisi de Muhammed adını taşıyan sadrazam kılıcı

[48] Satır arası "Sene 982". "Şemşir-i İslam" Ebced hesabına göre H. 982 sonucu çıkar.
[49] Baybars I, (sal.1260-1277). Memlük Devleti sultanı. Fatih Yahya Ayaz, **Memlükler (1250-1517),** İstanbul, İSAM yayınları, 2015, s. 34-36.

getirenden edeple alıp teftiş etti. Kınından çıkarıp tapusunu okudu. Üzerindeki alametleri ilim erbabına gösterdiğinde hepsi doğruladılar. Kurul şüpheden arınınca ünlü terziyi çağırıp yeşil kadifeden kılıf yaptırdılar. Sonra doğruluğunu padişaha yazıp mahrem bir çavuşla gönderdiler. Padişah belge ve kılıcı gördüğünde getirene sancak bağışladı, Şam diyarında beylik verdi. Süleyman adındaki o kişi sancak beyi oldu. Padişah ona sayısız bahşişlerde de bulundu. Peygamber'in bu kılıcının tesliminden sonra Yemen'den erdemli birisi deveyle onun huzuruna geldi. Padişah ona da layığınca bahşişlerde bulundu. Uğurlu kılıç padişahın eline geçince fetih seferlerine başladı. Nereye orduyu sevkederse zafer kazandı. Böylece cihan ona itaat etti.

Hikâyenin Başlangıcı [25b-27b]

Arap tarih yazarlarına göre Peygamber'den sonra Mısır, Tunus, Endülüs ve Fas fethedilmiştir. Berberîler[50] memleketi, din düşmanlarından arındırılmıştır. Endülüs'te Mervânîler[51], Fas'ta ise Merînîye[52] egemen oldu. Tunus'da Hafsîye[53] sekiz yüz küsur yılına kadar aralıksız hüküm sürdü. Sonra Endülüs'te bozgunculuk çıktı ve sultanları birbirine girdi. Bu haber Rum padişahlarına ulaşınca gazaya başladılar. Mısır'dan Zengibar'a[54] kadar onların fermanı dışındaydı. Sultan Bayezid'in[55] çağından sonra I. Selim[56] Çaldıran savaşından sonra Haleb'i Kayrevan kapısına dek aldı. Selim vefat edince yerine geçen Süleyman'ın gönlünde Afrika'yı fethetmek vardı. Bu sırada

[50] Berberîler, Tarihin en eski dönemlerinden beri Kuzey Afrika'da yaşayan kavim. Bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Berberîler", **DİA,** C. V, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 478-483.

[51] Mervânîler, 868-930 yılları arasında Endülüs'te egemen olan İslâm hânedanı. Jorge Lırola Delgado, "Mervânîler**", DİA,** C. XXIX, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2004, s. 230.

[52] Merînîler, Mağrib-i Aksâ'da (Fas) 1197-1550 yıllarında hüküm sürmüş olan hanedan. Yılmaz Öztuna, **Devletler ve Hânedanlar İslâm Devletleri**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005, s. 249-253.

[53] Hafsîler, 1228-1574 yılları arasında Tunus'ta hüküm sürmüş Berberî kökenli devlet. Öztuna, **a.g.e.,** s. 234-235.

[54] Zengibar, Afrika'nın doğusunda ada. Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** 8c., İstanbul, Mehran Matbaası, 1311-1894, C. IV, s. 2424.

[55] Bayezid II (1481-1512), Osmanlı Padişahı. Hayatı için bkz.: Halil İnalcık, **Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzeine Araştırmalar- I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 129-136.

[56] Selim I, (sal. 1512-1520), Yavuz Sultan Selim adıyla da bilinen Osmanlı padişahı. Hayatı için bkz.: Feridun M. Emecen, **Yavuz Sultan Selim**, İstanbul, Yitik Hazine Yayınları, 2010. Halil İnalcık, **a.g.e.,** s. 137- 147.

Naciye fırkasından bir kişi Eba Hayreddin'in kardeşi Oruç Gazi[57] Anadolu'da iken kendi malından bir gemi yaptı ve kendi akranlarıyla Mağrip denizine doğru hareket edip Cezayir'i fethetti. Oruç'un vefatından sonra Süleyman Şah Hayreddin'i kaptan-ı derya makamına getirdi. O dönemde Tunus'u alsa da Hafsî İspanya ile ittifak oluşturduğundan orayı zapt etmek mümkün olmadı. Sultan Süleyman vefat edince Selim tahta çıktı ve denizlerden bütün Kıbrıs'ı aldı. Sonra ordu Konstantiniye'den gemiyle batıya doğru yol aldı. Bundan önce Fas'tan melikler soyundan Mülûk[58] adlı bir emîr saraya gelmişti. Padişaha Endülüs'ün işgal edilmesinden sonra Fas'ta Ebü'l Hasan'ın etrafında Faslılardan bir kalabalığın Endülüs'ü kâfirlerden geri almak için toplandığını söyledi. Kendisi sessiz kalınca onun yerine Fas ve Merakeş'in[59] soylularından adı Muhammed[60] olan babasının getirdiğini ifade etti. Endülüs'ün karşısında bulunan Kurtuba[61] şehrini denizden zaptetmek istiyorlardı. Onun Abdullah[62] adındaki kardeşi o ülkede başına buyruk bir beydi ve padişah'ın emrine itaat etmiyordu. Dolayısıyla orayı feth etmek için padişahtan yardım istedi ve buna karşılık hizmetler edeceğini ifade etti. Sultan teklifi kabul edip onu altıncı vezir ile Tunus'u düşmanlardan kurtarmaya göndermişti. Vâd Boğazı'na kadar gemiyle ilerleyip bozgunculuğu savmalarını istedi. Padişahın ordusu Mağrib'e ulaştığında Tunus'un sağlam kalesini alıp Fas'a doğru yola koyuldu. Bu sırada gemiyle gelen bir çavuş padişahın tahta oturma haberini verdi ve fırsat el verdiğinde Fas'ı ele geçirmek için harekete geçmelerini emreden bir hüküm getirdi. Paşa ve komutanları büyük bir sefer azmiyle Münadi halkından büyük bir katılım sağladılar. Bu düşüncedelerken Abdullah Mevlây'ın öldüğünü, onun tahtına evladından Muhammed'in[63] oturduğunu, fakat herkesin meliklere rağbet ettiğini, bir an bile duraksamanın reva olmadığını

[57] Oruç Reis (ö. 924/1518), Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin paşanın ağabeyi ünlü Osmanlı denizcisi. Aziz Samih İlter, **Şimalî Afrikada Türkler**, 2c., İstanbul, Vakit Kütüphanesi, 1936, C. I, s. 65-78.

[58] Ebû Mervân Abdülmelik (sal. 1576- 1578), Fas'ta kurulan Sa'dîler Devleti'nin sultanı. Öztuna, **a.g.e.,** s. 254.

[59] Merakeş/ Meraküş: Fas'ın takriben 400 km güney batısında bir şehir. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C.VI, s. 4256.

[60] Ebû-'Abd. Muhammed i'l-Mehdiyyi'ş -Şeyh (sal. 1539-1557), Fas'ta kurulan Sa'dî sultanı. Öztuna, **a.g.e.,** s. 254.

[61] Kurtuba, İspanya'nın Endülüs eyaletinde yer alan bir şehir. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. V, s. 3213.

[62] Mülây Abdullah, 981/ 1574 yılında ölen Fas sultanı. İsmâil Hâmi Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, 6c., İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1574/ 1703, C. III, s. 20.

[63] Mûlay Muhammed, Mustansır ya da Mütevekkil denilen Fas Sultanı Mevlây Muhammed. Danişmend, **a.g.e.,** C. III, s. 20.

söyleyen bir ulak geldi. Paşa bu haberden mutlu oldu ve ülkeyi zaptetmek için daha da cesaretlendi…

Garp Adalarının Beylerbeyisinin Ordu Yürütmesi Ve Fas'ı İsyancı Araplardan Geri Alması [27b-33a]

Paşa ordusuyla Mağrib'e kadar yol alıp orada Ramazan[64] adında Mağrip paşasının yanına gitti. İki ordu her bakımdan hazır olduğunda Cezayir'den çıktı. Bir aylık yol boyunca yeryüzü çadırla doldu. Her çadırda altmış yeniçeri tüfekleriyle yerleşmişti. Yetmiş fersah büyüklüğünde olan karargah o ordunun kapasitesi için dar gelirdi. Bir hafta ikametten sonra iki ordu birleşip harekete geçti. En önde Beylerbeyi safı Fas ve Merakeş'e yöneldiler. İki ordu denizi Merakeş Fas'ına ulaştı. Fas efendileri onları ve eşliklerindeki beylerbeyini uzaktan görünce Mevlây Muhammed'e koşup ordunun halini anlattılar. Mevlây Muhammed yerinden sıçradı ordunun Fas'a çıkan yolunu kesmesini söyledi. Saldıran ordular ise her taraftan alay alay akın ettiler. Düşman kaçarak Fas'tan çıktı, melikler de onun peşinden gitti. Yiğitler komutanın emriyle şehrin içine girip orayı zaptettiler. Yüksek soylular, reaya, küçükler, büyükler Kur'ân'ın otuz cüzünü başlarına alıp sadakatle kalenin anahtarını teslim ettiler. Büyükler ve ahali her iki vali ve komutanları dualarla ve saygıyla karşıladılar. Padişahın adına sikke ve hutbe yapıldı. Hemen Cezayir memleketine yol aldılar. Paşa Fas'tan dizgini Cezayir'e çekti. Bâb-ı Âli'ye padişahın görkemiyle ve Hakk'ın lütfu ile Fas fethinin mümkün olduğu ve fitnenin bastırıldığını yazdı. Bütün o diyarın sikke ve hutbelerinde padişahın adı anıldı... Mağrip paşasının sultana arzı yazılınca bir ulağa emanet edip bir gemiyle Konstantiniye'ye yolladı. Paşanın arzı gemi ile Konstantiniye'ye ulaştırıldı ve vezirle padişahı mutlu etti. Padişah tarafından valiye ve paşaya özel hediyeler göndermelerini emretti. İtaat edenlere bağış, düşmanlara hücum edilmesi için padişah hükmünü yazdılar. Nişanlı yüce fermanı bir keseye koyup ikramlarla çavuşa emanet edip gemiyle Mağrip'e gönderdiler.

[64] Ramazan Paşa, III. Murad dönemi Cezayir Beylerbeyi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 20.

İran Padişahının Ulağının Cihan Padişahının Kapısına Gelişi [34b-45a]

Bu bölümde Acem şahının ulağının sultanın kapısına gelişinden bahsedilmektedir. Hak'tan adı Murad olan dindar Osmanlı padişahı tahta oturmuştu. Adaletiyle şölenler hazırdı ve muzaffer ordusu savaşa hazırlıklıydı. Şahlar ona kullukla itaat ediyordu. Bu sırada İran'dan Acem şahı Tahmasb'ın[65] komutanı barışçı bir bey maiyetindekilerle birlikte geldi. İşleme taçlı, altın kemerli, zeki ve ferli bir genç idi. Babası Şahkulu idi ve ulak Erivan vilayetinde ordu komutanıydı. Bu şahıs da aklı ve hüneriyle İran ülkesinde babasının yerine geçmişti. Erivan onun tarafından zaptedilmişti ve Nahçıvan'ın ordu komutanıydı. Tokmak[66] ve Ustaclu lakabıyla babadan oğula barış elçisiydiler. Mezhebini sorarsan Kızılbaş'tı. Hikâyesi baştan aşağıya ortadaydı. Dârâ gibi olan kendi padişahının İskender gibi olan sultana yas töreni için mazeretini bildirip onun tahta oturuşunu tebriklerini ileten iki mektubunu sadrazam aracılığıyla padişaha sundu. Üslubu güzel hitaplarla doluydu. Sultana dostane ve saygı dolu ifadeler kullanılmıştı. Sultan her iki mektubun cevabında Türkçe bir mektup yazdırdı. Kızılbaş'a azar, tembih ve vurgu içerikli bir mektuptu. Sözü bittiğinde yazıya bakıp onadı ve vezir keseye koyup damgalayıp ulağa verdi. Bir ziyafet tedarik edilip yüce divana çağrıldı. Müsaade isteyince onları hediyelerle yola gönderdiler.

Bir iki gün sonra sınırdan padişaha Tahmasb'ın öldüğü, yerine kavgasızca İsmâil'in[67] geçtiği haberi geldi. Habere göre varisler isyan çıkarmış ona karşı düşmanlık besliyorlarmış. Acem'den gelen bu haberin ardından batıdan da kral Maximilien'ın[68] ölüm haberi geldi. Onun yerine de kâfir evlatlarından Rudolph[69] diye

[65] I. Tahmasb, Safevî hükümdarı Şah İsmâil'in oğlu ve halefi (1524-1576). Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 553

[66] Tokmak Han Ustaclu, II. Selim dönemi Türkmen beylerinden Şahkuli Han'ın oğlu, İran'ın Erivan valisi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 554.

[67] II. İsmâil (sal. 1576-1577), Safevî şahı. Gene R. Garthwaite**, İran Tarihi/ The Persians**, çev. Fethi Aytuna, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2016, s. 159. Özer Küpeli **Osmanlı- Safevi Münasabetleri**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2014, s. 42-66.

[68] II. Maximilian Avusturya/Almanya imparatoru. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 8.

[69] II. Rudolph, Avusturya/Almanya imparatoru. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 8.

bir oğlu geçmişti. Alaman tahtında taç giydi ve sultana haraç gönderdi. Doğu, batı, güney, kuzeyde herkes padişaha mücadelesiz itaatkâr olmuştu.

Rabb'ın Başarı Kazandırmaları ve Doğrulamaları Üzerine [45a-47a]

Bu bölümde dönemin sultanlarına yardımda bulunan Allah'ın Oğuz Han soyundan gelen Osmanlılara çok sayıda padişah bağışladığı, dünyayı onların fermanına uydurduğu ve Rum'dan Şam'a kadar fethetmelerini nasip ettiği ifade edilir. Doğu, batı, Rum, Şam, Kudüs, Yesrib, Beytülharam gibi dünyadaki önemli şehir ve yöreleri aldılar. Bu mülkün baş tacı bir ceylanın göbeğindeki mis gibi olan Kâbe'dir. Güzel kokusu dünyaya yayılır, etrafında melekler dolaşır. Allah'a özgü olan bu ev hidayete erenlerin talep yeridir. Dünyanın kalbi gibidir. Mümin olanlar Allah'ın evi olan Kâbe'den feyiz, ziyafetinden nasip alır. Hak burayı bağışlanma yeri yaptığında binasını Hz. İbrahim'e emanet etti. Kureyşliler[70] buraya ev sahipliği yapıp âleme cömertlik gösterdiler. Günahlı insanlar rahmet kapısına ulaşmak için uzak yollardan buraya gelip misafir oluyorlar. Allah cümlesini ağırlar ve günahtan arındırır. İmkân sahibi olan bu zorluğa katlanınca Allah onun karşılığı kadar rahmet eder. Padişahlara da bu kafilelere gerekli kolaylıklar sağlamak, yolları güvenli tutmak, su mahzenleri ve dinlenme yerleri tesis etmek yakışır. Kâbe'yi restore etmek ise kime nasip olursa Allah'ın yakınlığında yer alır. Nitekim bir cami yapan cennette bir köşk yaptırmış olur.

Kutsal Kâbe'nin Yeniden İnşası ve Makam ile Zemzem'in Süslenmesi [47a-49a]

Bu bölümde Kâbe'nin restorasyonu anlatılmaktadır. Cennet mekân sultan Selim döneminde Kâbe'nin kubbelerinin temeli atıldı. Muhyiddin Kara Mustafa ihtiyarlıktan dolayı inşaattan aciz kalınca yerine Muhammed diye usta birisini atadılar. İnşaat işine başlayınca "Şemîsî" diye bir taşla sağlamlaştırdılar. Bu taş güneş gibi sarı, ayna gibi saydam ve tozsuzdur. Önceki sütunlar sacdan yapılmıştı. Fildişinden daha

[70] Kureyş, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in mensup olduğu kabile. Bkz.: Casim Avcı "Kureyş (Benî Kureyş)", **DİA,** C. XXVI, Ankara, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 442-444.

katı ve sağlamdı. Şimdi bütünüyle mermerden yaptılar. Sütunun altındaki temelleri mor renkli çakmak taşından yaptılar. Kemerler gökkuşağı gibi, takların her birine ahşap kiriş yapıldı ve iki köşeden saclarla desteklendi. Usta dört taraftan altı yüzün üzerinde kubbe dikti. Yağmur ve sele karşı mescit etrafında biri kümbet ve kapılı olan üçer kubbe yapıldı. Sonra hepsine alçıyla inci gibi bembeyaz görünüm kazandırdılar. Çevresine kandil milleri yerleştirip lale gibi aydınlattılar. Rum'a doğru olan tarafı Hanefî, batısı ve Yemen tarafı Mâlikî, Irak tarafı Hanbelî, doğusu Şafî makamıdır. Halîlullah makamı ise mezbaha taşı ve Zemzem yanıdır. On dokuz tane kapısı, iki ila beş adet bacası(tâk) var. Doğuda üç tâklı Bâbüs- Selâm, Cenâiz kapısında iki baca (tâk) , Abbas kapısında üç tane, Ali kapısında da üç tane baca (tâk) bulunur. Bâzân iki, Bagle beş, Safâ beş, Ceyyad ,Temim, Ümmühânî ikişer, Hazvere iki, İbrahim bir, Umre, Sidde, Besîtiyye ve Nedve bir, Ziyade üç, Deribe bir bacaya(tâk, kemer) sahip. Toplam otuz sekiz baca (tâk) vardır. Eski ve yeni minareleri, ikisi Osmanlılar döneminde yapılmak üzere altı tanedir. Birini I. Selim, ikincisini Süleyman yaptırdı. Ayrıca burada medreseler yaptırmıştır. II. Selim ile Murad Kâbe'yi tamir etme bahtiyarlığına eriştiler. Yolu ve binası yenilendi. H. 984 yılı Muharrem ayında işler bitti. Üçüncü mimar işini yapınca padişahın kapısının çavuşu oldu. Ahmed diye Cidde beyi Mısır divanına emir yapıldı. Sultan tarafından çok sayıda hediye gönderildi ve cümle muratları karşılandı. Âlimlerden kadıların sayısı da artırıldı. Sonra da sultanın emriyle Yesrib restorasyonuna da başlandı. Kâbe masrafı için beş yüz bin kızıl altın harcandı. Padişah son peygamberin mezarını aydınlatmak üzere Medine'ye yakut ve mücevher işlemeli iki altın kandil gönderdi. Hacılardan dolayı verilen nafaka da arttırıldı. Bağdat'a yedi imamla birlikte bir büyük imam atandı. Onların lütfundan bölge mamur, halk mutlu oldu.

Haydar Paşa'nın[71] Nefta[72] ve Kafsa[73] Diyarını Fethetmesi [49a-52a]

[71] Haydar Paşa (Koca), III. Murad döneminde Tunus-Fas-Cezayir Beylerbeyliği (Koca) unvanını aldı. Nihâl Atsız, " Haydar Paşa, Koca" **Türk Ansiklopedisi**, 33 c., M.E.B., Ankara, 1971, C. XIX, s. 102.
[72] Nefta, Afrika'da Tunus'un güneyinde Cerid gölünün batı sahilinde bulunan bir kasaba. Bkz.: Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. VI, s. 4596.
[73] Kafsa, Afrika'da Tunus imaretinde ve Kayrevan'dan üç günlük mesafede güzel bir kasaba. Bkz.: Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. V, s. 3678.

Bu bölümde Nefta ve Kafsa diyarlarının nasıl ele geçirildiğinden bahsedilmektedir. Yürekli, muzaffer komutan böyle bir velvele düşürdü. Kafsa'da Cerid[74] memleketi Araplarından inançsız bir hükümdar ortaya çıktı. Aklı o kadar noksandı ki kendisini o bölgenin sahibi sanıyordu. İnsanlara deccal gibi zulüm yapıyordu ve padişaha itaat etmiyordu. Bu durum padişaha iletilince padişah Tunus ve Mağrip paşasının Kafsa'ya sayısız ordu sevk edip onu yok etmesini ve ülkeyi zapt etmesini emretti. Ferman ulaştığında obalar şenlendi. Ordular yakından, uzaktan çadırlara yöneldi. Sancak beyleri ve ordu komutanları da meclise oturup tedbirler aldılar. Bilgece karar alındıktan sonra yeniçeriyi çağırdılar. Onlar da paşaları dinlediler ve sevinçle seferden haberdar oldular. İki üç gün yol tedbiri görüldü ve yola çıkıp ağır toplu gemiyle düşmana doğru yol aldılar. Kayrevan'dan Kâbis'e[75] yanaştılar. Daha önceden Tunus paşası olan Recep Bey ordu komutanının yanına geldi. Birbiriyle konuştular. İki ordu denizi birleşti. Kafsa kalesine varınca savaş başladı ve kaçış yolunu düşmana kapattılar. Sabaha doğru Araplar Rumluların baskınından perişan oldu. Rum komutanı orduyu güzelce konumlandırarak düşmana saldırdı. Top ve tüfeklerle surlara ateş ettiler. Top güllelerinin isabet ettiği duvarlar ve kuleler yıkıldı. Tüfek ateşi de düşmanın gözünü, kalbini nişan aldı. Ne kadar sağlam olsa da kalenin bir temeli yıkıldığında kapıyı açmak mümkün oldu. Allah Allah diyerek içeri girdiler. Düşman bunu görünce kaçıp orduyla on gün yol kat ederek Nefta kalesine vardı. Ordu komutanı onların kaçışından önce Nefta'ya Mahmud adında tedbirli bir beyi göndermişti. Kendisi de arkadan koşturup adamlarıyla Nefta'ya vardı. Düşmanı oradan da kaçar gördü. O kaleyi de topla alıp zapt etti. O ovada ve çölde bulduğu düşmanı kırdı geçirdi. Kaleler fethedilince o bölgede yetmiş kadar şehir ve kale zapt edildi. Komutan düşmanı bertaraf edince padişahın adına sikke bastı ve hutbe okuttu. O kalelerden beşini tuttular, gerisini yıktılar. Yıkıklarını tamir edip kulesine bayrak astılar. Her kaleye bir serasker atayıp emrine Anadolu yiğitlerinden ordular verdi ve hazineden ulufe tahsis etti. Bu yiğitler cesur, güçlü, becerikli savaşçılardı. Ustalıkla kılıç, tüfek, mızrak kullanırlardı. Vilayetin zaptı tamamlanınca komutan Tunus'a

[74] Tunus eyaletinde bir kaza Bkz. : Sezen, **a.g.e.,** s. 152.
[75] Kabis, Tunus'un güneydoğusunda, Tunus şehrinin 300 km güneyinde ve Kabis körfezinin içinde olarak Vadi-i Kabis üzerinde kaza merkezi bir kasaba. Bkz.: Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. V, s. 3489.

doğru geldi. Sonra padişaha Kafsa'nın fethi, Cerid'in zaptı, Borno[76] şehrinin hükümdarı İdris'in bile çölde ona boyun eğdiği haberlerini mektupla bildirdi. Sancak beylerini takdir etti ve o zaman Tunus'taki makamından azledilmiş olan Recep Bey'i de methetti. Sonra kendi kethüdasıyla çok sayıda hediye gönderdi. Kethüda padişahın divanına varıp fetihlerin şerhini arzetti. Padişah sadrazamın isteklerini kabul ederek beylerbeyini terfi ettirdi ve Recep Bey'e İskenderiye'yi verdi. Komutana kaftan gönderdi. Bu müjdenin ardından Merakeş'in fethi haberi de geldi ve İspanya da haraca bağlandı.

Merakeş'in Fethi Müjdesiyle Fas Hükümdarının Hediyelerinin Padişah'ın Yüksek Kapısına Ulaşması [52a-55a]

Bu bölümde müjdeli ulağın Mağrip denizinden gemiyle yola çıkıp bir aylık yolu bir günde kat edip Konstantiniye'ye ulaşması ve Fas sultanının Merakeş fethine dair padişaha mesajını getirmesi anlatılmaktadır. Mevlâ Müluk'un Musa adındaki cesur, akıllı ve tatlı sözlü ulağın geliş haberi geldi. Padişah durumdan haber alınca hizmetkârlara ziyafet düzenlemeleri için emir verdi. Onu karşılamak üzere çavuşbaşı Rum ünlülerinden kalabalık bir grupla geçide gitti. Ulak gemiden inince atla şehre getirdiler. Onu layığıyla ağırladılar. Ziyafet düzenlenince padişahın huzuruna gitti. Onu o muhteşem yüce divana götürdüler. Bir tarafta yeniçeri saf bağlamıştı, diğer tarafta ordu komutanları dizilmişti. Ulak ilim ve edep sahibi Arap soylusu bir gençti. Saygıyla yanaştı ve sadrazamın yanına yerleştirildi. Yemekler yenildi, sonra ulak arzını iletti. Sancağı Sultan Süleyman zamanında alan Fas sultanının onun hizmetinde olduğu, kulluğundan dolayı Abdülmelik lakabı aldığını ve padişaha bu mektubu gönderdiğini ifade etti. Mektupta Fas'ın ardından Merakeş memleketinin de fethedildiği, düşmanın mahvedildiği, vilayetin Abdülmelik'ten memnun olduğu, Seyid Ahmed ile arzuhal gönderdikleri, düşmanın kaçıp kâfirlere iltica ettiği ve fitne arayışında olduğu ancak cevabını hakkıyla alacağı yazılıydı. Padişahın emriyle yüksek makamlı erkân ve ulak huzura çağrıldı ve vezirlerle birlikte kabul edildiler. Ulak tahta yanaştı, iki kenti temsilen mücevher işlemeli iki altın taht hediye olarak sunuldu. İki

[76] Borno, Orta Sudan'da ve Çad gölünün güneybatısında geniş bir memleket Bkz.: Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. II, s.1376

memlekette de padişahın adına hutbe okunduğu ifade edildi. Ayrıca her biri onbeş tane olmak üzere kürk ve altın işlemeli iki yüz bohça hediyeler takdim edildi. Sadrazam mektubu arzetti ve tercüman aracılığıyla okutuldu. Padişahın cevabı kâtip tarafından altın suyuyla yazıldı ve ulağa emanet edildi ve yüklü hediyelerle, kaftan, at ve Mısrî kılıçla gönderildi.

Rasathâne-i Hümâyun'un Aletlerinin Zikri [55a-57b]

Bu dönemde din bilimleri epey geliştiği için matematik ve astronomi gibi aklî bilimlerinin de araştırılması gereği düşünüldü. Özellikle matematikle hesap defterlerini tutmak, takvimleri düzenlemek ve gözlem mümkün olur. Burçların konumu, namaz vakitleri böylece malum olur. Uluğ bey[77] ve Nasîrüddîn[78] horoskopları hasır nakışları gibi eskimişti. Bu yüzden Sultan Murad da horoskop ve gözlem çalışmaları gereği duyuyordu. Bu sırada Kahire'den hünerli bir kadı Bâb-ı Hümâyun'a geldi. Matematik Takıyyüddin[79] adındaki bu âlime babasından miras kalmıştı. Hesapta İbnü'ş-Şâtır'[80] da sollamıştı. Gözlemde de Cemşîd'den[81] daha ilerideydi. Kahire'de de merdiven sarkıttığı bir kuyu kazmış, onun içinden gözlem yapmış birisiydi. Takıyyüddin kardeşi Necm Bey[82] ile birlikte bilime rağbet gösteren sadrazam Mehmed'in huzuruna geldi. Her türlü bilimden söz ettiler. Kendisi de büyük âlim olan Hoca[83] bile onun engin bilgisine şaşıp kaldı. Onu sınayıp pek memnun kaldı

[77] Uluğ Bey (ö. 1449) Matametik ve astronomi âlimi. Lûtfi Göker, "Gıyasüddin Cemşid El- Kâşî", **Diyanet Dergisi**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1978, C. XVII, sa. 6., s. 353-354.
[78] Nasîrüddîn-i Tûsî (ö. 1274), XVIII. yüzyılın ünlü astronomu. Astronomiye dair Zîc-i İlhânî adlı eseri kaleme almıştır. Lûtfi Göker, **a.g.e.,** s. 357.
[79] Takîyyüddîn (ö. 1585), İstanbul Gözlemevini kuran XVI. yüzyılın önemli Osmanlı bilginlerindendir. Yavuz Unat, vd., "Takîyüddîn ve İstanbul Gözlemevi (1521 - 1585) Osmanlıların en büyük Astronomi Bilgini" **Journal of Istanbul Kültür University**, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2005, C. III, sa.3, s. 177-179.
[80] İbnü'ş-Şâtır (ö. 777/1375), XIV. Yüzyılda yaşamış meşhur astronomi âlimi. Hayatı için bkz.: Muammer Dizer "İbnü'ş-Şâtır" **DİA**, C. XXI , İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, s. 216-219.
[81] Gıyasüddîn Cemşid el-Kâşî (ö. 840/1436), İslam dünyasının önemli matematik ve astronomi âlimi. Lûtfi Göker, **a.g.m.,** s. 353-354.
[82] Necmeddin ibn Maruf, ünlü bilgin Takiyüddin İbn Maruf'un ağabeyi. Bkz.: Remzi Demir "Takiyüddin'in Ağabeyi Necmüddin ibn Maruf ve Onun "Cedâvilu li-Marifeti Ru'yeti Ehilleti'ş-Şuhûr" Adlı Risalesi" **Bilim ve Felsefe Metinleri**, Öncü Kitap, Ankara, 1992, Sa. 1, s. 9-28.
[83] Hoca Sâdeddin Efendi (ö. 1008/1599).

ve durumu padişaha arzetti. Nasîrüddîn ve Ali Kuşçu[84] gibi bilginler rasathâneyi kurmak için padişahın emriyle işe koyuldular ve onlara her türlü kolaylık sağlandı. Alet edevat hazırlanınca uygun bir arsa istediler ve Firenk'in Galatasaray semtinde firuze renkli bir alanı seçip sağlam bir bina dikmeye koyuldular. Bu karargâhın yanında küçük bir rasathâne de yaptılar ve oraya Takıyyüddin'e hizmet etmek üzere on beş ilim adamı toplandı ve beş âlim gözlem işine başladılar. Gök cisimlerinin konumunu inceleyip boyutlar ve kütleler konusunda bilgiler kaydettiler. Gözlemin başlangıç yılı H. 985 olarak tarihlendirilmiştir.

Hikâyenin Başlangıcı [57b-58a]

Bütün gök cisimlerini yaratan ve yıldızlara, gezegenlere düzen veren yaratıcının hayret verici eserlerine dikkat çekilmiştir.

Felek Cisimlerinden Ateşli Cismin Ortaya Çıkışı [58a-58b]

Bu bölümde Hicretten sonra 985 yılının Ramazan ayının ilk gecesinde gökyüzünde çok güçlü bir alevin ortaya çıktığı ve Müslümanların akşamının Kadir olduğu ifade edilir. Batıdan doğuya ilerleyen bu alev felekte kırk gün kaldı. Yay burcundan kova burcuna ilerledi. Devrin âlimi birkaç gece uykusuz kalıp çalıştıktan sonra bu ateşli cismin açıklamasını keşfedip hükümlerini padişaha yazdı. Ona Acem fethinin müjdesini, düşmanın toprağa devrileceğinin haberini verdi. Bu ateşin ortaya çıkışı bu ülkede uğurlu iken İran'da belaya işarettir diye yazdı. Bu açıklamasıyla padişahtan lütuf ve bahşişler aldı.

İran Şahının Ölüm Haberinin Yayılması [58b-59a]

Bayramdan sonra Acem ülkesi alt üst oldu diye haber geldi. Barış vadisinde yoldan çıkan o Tahmasb Şah'ın oğlu İsmâil Kızılbaş güruhuna ve ağalarına, beylerine

[84] Ali Kuşçu (ö. 879/1474 Osmanlı İmparotorluğu 'nda matematik ve astronomi bilgini. Ekmeleddin İhsanoğlu vd., **Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi,** 2 c., İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1997, C. I, s. 27.

öfkeli davranıyor, sınırda Kürt beylerini birbirine düşürüyordu. Ülkenin büyükleri ve uç beyleri onun öfkesini kaldıramadılar. O Ramazan ayında İranlılar ona zehir içirdiler. Baygınken beylerle kız kardeşi ittifak edip kendisini boğdular. Acem diyarı heyecana kapıldı. Kızılbaş birbirine düştü. Tahta erkek kardeşi talep ettiler. Kızkardeşi Kazvin'de[85] yerine geçti. Cihan şahı bu haberi alınca orayı ele geçirmeye azmetti. Fermanlarını sınıra gönderdi ve saldırı emri verdi.

Ezeli Saadetlerin Sonuçlarının Mukaddimelerinde [59a]

Müellif padişahın yıldızının ezel gününden beri parladığından, ona ay ve güneşin tabi olacağından ve felekten kendisine bir zarar gelmeyeceğinden bahseder.

Ebedî Devlet Duası [59a]

Bu bölümde Osmanlıların talihlerinin hep uğurlu, adalet kapılarının cömertlik ve varlık kaynağı olduğu ifade edilir ve "Felek Sultan Murad'ın tahtı, güneş onun bahtı olsun. Dünya kıyamete kadar ona tabi olsun." diyerek padişaha dua edilir.

İlahî İlham ve Yardım Üzerine [59a]

Bu sırada padişah ilahi ilhamla sırdan haberdar oldu. Sınır komutanlarına hazırlık emri verdi. Bağdat, Van, Şehr-i Zor[86] ve Erzurum'dan beylerbeyilerin İran diyarına doğru hücuma geçmelerini istedi.

Sınır Komutanlarının İran Memleketlerine Ordu Yürütmesi [59a]

Ferman ulaştığında ordular yola koyuldu. O sert kış vaktinde gece baskını için kıyafetleri çıkardılar. Kar ve buzla dağlar ve ovalar ağırlaşmış, her yeri bulut ve sis kaplamıştı.

[85] Kazvin, İran'ın Irak-ı Acemi eyaletinde ve Tahran'ın 150 km kuzeybatısında Elburz sıradağları eteğinde (…) bir şehir. Sâmi, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C.V, s. 3657.
[86] Şehrezûr, Musul vilayetini teşkil eden üç sancaktan birisidir. Sâmi, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. IV, s. 2888.

Van Beylerbeyisinin İran Hududunda Hızlı Davranması [59b]

İlk olarak Van beylerbeyi orduyu iki kola ayırıp kethüda ve seçkin pehlivanlarla Urmiye'ye[87] doğru gönderdi. Kendisi de orduyla Selmas[88] ve Hoy'a[89] yöneldi. Van'dan bir gün bir gece içinde düşmanın memleketine varıp öfkeyle sağlı sollu Urmiye, Selmas ve Hoy'u ele geçirmeye başladılar.

Hüsrev Paşa'nın[90] Hoy ve Merend'e[91] Ulaşması [59b]

Paşa yiğitleriyle dağın yamacında pusuya yattı. Sabah olunca namazdan sonra atlara bindiler. Ordu pusudan çıkıp saldırıya geçti ve savaş başladı.

Karavul Savaşı [59b-60a]

Paşa Hoy'a yaklaştığında ordu saf bağladı. Hasan Bey Mahmudi [92]Kızılbaş'a doğru öncü birlikleri gönderdi. Bir taraftan da Koçi Bey[93] Hakkârililerle savaşa koyuldu. Kendisi Hakkârililerin ağasıydı. O kavim yüz aşiretten oluşurdu. Hepsinin başında Abbasîler soyundan Zeynel Bey[94] vardı. Onun hükmü Van Gölü'nden Tela[95] gölüne kadar geçerliydi. Zeynel Bey o sırada kışlıktaydı. Haber alınca kinle yola düştü

[87] Urmiye, İran'ın Azerbaycan diyarında adaşı olan gölün batı sahilinde bir şehir olup Tebriz'in 107 km güneybatısında bulunur. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. II, s. 1077.
[88] Selmas, Azerbaycan'da Urmiye ile Tebriz arasında ve Urmiye'den iki, Tebriz'den üç, Hoy'dan dahi bir günlük mesafede büyük ve meşhur bir şehir. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C.II, s. 2605.
[89] Hoy, İran'ın Azerbaycan diyarında Tebriz'in 110 km kuzeybatısında ve Osmanlı sınırından 38 km mesafede bir kasaba. Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, 8c., İstanbul, Mehran Matbaası, 1308-1891, C. III, s. 2070.
[90] Köse Hüsrev Paşa, III. Murad dönemi Şark seferinde Van beylerbeyi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 518.
[91] Merend, Azerbaycan'da Tebriz'den iki günlük mesafede meşhur bir şehir. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C.VI, s. 4267.
[92] Hasan Bey bin İvaz Bey bin Mîr Hamid, elli yıl boyunca Mahmudiyan aşiretini yönetmiş olan kürd beyi. Şeref Han, **Şerefname Kürt Tarihi,** çev. Mehmet Emin Bozarslan, İstanbul, Ant Yayınları, 1971, s. 341-345.
[93] Şahkulu Sultan oğlu Koçi Bey, III. Murad döneminde Somay beyi. Zeki Tekin, "Zeynel Bey Ve Oğullarının Hakkâri Hâkimliği Mücâdelesi Ve İsyânları", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Erzurum, sa. 2, 2007, s. 126.
[94] Zeynel Bey, Hakkâri beylerbeyi. Zeki Tekin, "Zeynel Bey Ve Oğullarının Hakkâri Hâkimliği Mücâdelesi Ve İsyânları", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, sa. 2, 2007, s. 121.
[95] Urmiye Gölü, Deryâçe-i Telâ. https://www.vajehyab.com/dehkhoda/%D8%AF%D8%B1%DB%8C%D8%A7%DA%86%D9%87+%D9%94+%D8%AA%D9%84%D8%A7. 20.01.2021 (Çevrimiçi)

ve Tesuc[96] ile Merend'de düşmanın kökünü kazıdı. Öncü birlik de sokak bahçelerinden Hoy'a girdi. Ordular peş peşe kılıçla saldırdı.

Kızılbaş Komutanının Muzaffer Ordunun Önünden Kaçışı [60a]

Hoy hükümdarı Mahmud kaçıp Tebriz'e doğru gitmişti. Meğer paşanın saldırısı sırasında bahtsız düşman haber alıp korkusundan oturduğu yerden çıkıp kaçmıştı.

Hüsrev Paşa'nın Kaçan Düşmanı Takip Etmesi [60a]

Paşa kaçış haberini alınca peşlerine düştü. Düşman Fena dağına ulaştığında yiğitlerin tozu arkadan belirdi. Hepsi Rum aslanlarının avı oldu. Kızılbaşların kesilen başlarından yamaçlar kışın ortasında lale bahçesi gibi oldu. Düşmanı yere düşürenler atlarla ödüllendirildi.

Hoy Kaymakamının Hasım Arayan Yiğitlerce Öldürülmesi [60a]

Paşa meydana yürüdüğünde yiğitlerden biri Hoy kaymakamının kellesini getirdi. Paşa onu kaftanla ödüllendirdi. Sonra Mahmud'un iki oğlunu canlı olarak huzuruna getirdiler. Bütün ailenin kellesini aldılar ve yüklerini alıp Selmas'a, oradan da Urmiye'ye yöneldiler.

Urmiye Valisinin Öldürülmesi ve Oranın Fethi Üzerine [60b-61a]

Hizmetkârlar Urmiye'nin alındığı haberini verdiler. Yusuf Van'dan Urmiye'ye gelince kethüda ile kulları düşmanın ülkesine orduyu sevk edip Kızılbaş sürüsüyle savaşmışlar. O diyarın valisi olan Hüseyin Can hisara girip tüfekle, mermiyle karşılık

[96] Tesûc, Tebriz ilçesinin Şebister yöresinde bir kasaba. https://abadis.ir/fatofa/%D8%AA%D8%B3%D9%88%D8%AC/. 17.01.2022 (Çevrimiçi)

vermiş. Ali Bey Beradust'un[97] beyi idi. Kinle savaşmakta ileri gitti. Surları aşıp Kızılbaş'ı alt etti. Yerler Kızılbaş başıyla doldu. Kızılbaş sürüsü aciz kalınca kalenin kapısından çıktılar. Yiğitler kılıçlarla karşıladılar. Hüseyin Can da birkaç yerinden yaralandı. Onu canlı yakaladılar ve payitahta götürmek istediler fakat bir iki gün sonra yarı yolda bayıldı ve başını kılıçla kestiler.

Hüsrev Paşa'nın Kızılbaş Beylerinin Başını Bâb-ı Âli'ye Göndermesi [61a]

Aynı kethüda Urmiye'den gelince Paşa ona riayet etmelerini söyledi. İki komutanı da şaha götürdüler. Yanlarında birkaç çuval kelle ve birkaç canlı esir vardı. Ayrıca Erzurum'dan da Rum şahına bir sürü kelle gönderildi. Bağdat'tan ve Şehr-i Zor'dan da düşmana kin kusmaya başladılar. Düşmanın kelleleri şaha geldiğinde Kurban bayramı gecesiydi.

Kutlu Bayram Vasfı [61a-62b]

Samanla dolu kelleleri atların ayağı altına attılar. Her taraftan davul sesleri yükseldi. Şölende yerlere halılar döşenmişti. Dört ağa, kapıcı ve çavuşlar saf bağlamıştı. Dört ağadan biri kapıcı, diğeri hazinedar, üçüncüsü kiler ağasıydı. Merasimden sonra herkes padişaha dua etti.

Acem'in Ulu Vezirlerin Tedbiriyle Fethi Üzerine [62b]

Bu bölümde padişahın Kızılbaş'ı def etmeyi kararlaştırdığında vezirlerle yaptığı söyleşi anlatılmaktadır. Padişah vezirlere kendisinin de ataları gibi davranırsa Kızılbaş inançlıların kaçacağını, her tarafta fitne çıkaracağını, eğer gaflet edip suçlarını görmezden gelirse düşmanın çirkin davranışlarını arttıracağını söyledi ve bu durumda en iyi yolun ordunun iki namlı vezirle birlikte çatışmaya girmesi olduğunu ifade etti. Birisinin Tiflis'e, diğerinin Bağdat'a gitmesini, birisinin Kâşan ve Kazvin'i

[97] Beradust, Musul vilayetinin Şehrizor sancağına tabi Revanduz kazasına mülhak bir nahiye. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. II, s. 1261.

fethetmesini, diğerinin ise Lezgi[98] ve Gürcü ile savaşmasını, Tatarların da Derbend[99] ve Şirvan'da[100] çatışmaya girmesini emretti. Bunun üzerine devlet erkânı padişahın emirlerini duyunca işe koyuldular.

Padişahın Acem Fethine Dair Yazısının Sadrazama Ulaşması [62b-63a]

O sırada padişahtan üç mektup geldi. Biri sadrazam içindi. Hazinedeki nakit olanı toplamasını, silah, binek, çadır ve savaş malzemeleri tedarik edip orduyu üç yıllık sefer için hazırlamasını emrediyordu.

Sadrazamın Padişahın Yazısına Cevap Arzı [63a]

Ferman böyle olunca paşa bir hafta içinde hazırlık yaptı ve durumu genç padişaha bildirdi. Padişah durumdan memnun kaldı.

Padişahın Yazısının Üçüncü Vezire Ulaşması [63a-63b]

Ardından padişah, Mustafa adındaki üçüncü vezirine bir yazı gönderdi ve Sultan Süleyman ve Selim'den kendisine yadigâr kalanın o olduğunu, uğursuz Kızılbaş sürüsünün Rum reayasını toplayıp Acem'e doğru gidip orayı aldıklarını, vatana azmederek sürekli bozgunculuk yaptıklarını, Tahmasb Şah'ın herkesin niyetinden haberdar olduğu için halkın kışkırtmasına kulak vermeyip barışa uyduğunu, onun yerine İsmâil gelince vücudunun ejderha gibi zehirle dolup, anlaşmanın dışında çok işler yaptığını, ölünce ve kardeşi yerine geçince İranlıların bahtının döndüğünü, iki gözünün ışıksız olduğunu ve şahlık ferinin orada sönmüş olduğunu ifade etti ve uğursuz Kızılbaş'ın karışıklık içine düştüğünü, şimdi öç alma vakti geldiğini, hemen harekete geçip Gürcistan'dan Şirvan'a yönelmesini, Derbend'i fethedip, oraya sağlam birisini vali olarak atamasını, kışın Erzurum'a doğru gelip, İlkbaharda yeniden Kars

[98] Lezgiler, Kafkasya'da bulunan kavimlerden birisi. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. V s. 3989.
[99] Derbend, Kafkas beldelerinden Dağıstan ülkesinin merkezinde bulunan bir kasaba. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. III, s. 2128.
[100] Şirvan, Bitlis vilayetinin Si'ird sancağında bir kaza. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. IV, s. 2853.

kalesini ilkinden de daha iyi inşa etmesini, üçüncü yılda Tebriz'e sefer düzenleyip, Kazvin'e ilerlemesini emretti.

Üçüncü Vezirin Padişahın Yazısına Cevabı [63b-64a]

Padişahın yazısı ulaşınca vezir onu öpüp başının üstüne koydu. Mührünü açıp okudu. Sonra padişaha fatihliğin ancak ona yakışacağını, atasına ve babasına yaptığı hizmetin karşılığını fazlasıyla aldığını, şimdi de padişahın kapısını kulu olduğunu yazdı. Vezirin bu iyi cevabı padişahı memnun etti.

Padişahın Yazısının Dördüncü Vezire Ulaşması [64a-64b]

Üçüncü kez dördüncü vezire bir mektup yazıp gönderdi. Vezir hürmetle açıp okudu. Ey hüner sahibi atam ve babamın emektarı tecrübeli vezirim diye hitap ettiği vezirine Irak-ı Arap'tan Irak-ı Acem'i talep etmesini istediğini, Bağdat'tan Şehr-i Zor'a yürümesini, Luristan ve Seccadileri büsbütün itaate zorlamasını ve oradan da Kaşan[101] ve Kum[102] diyarına gidip, oraları zapt etmesini emretti. Vezir padişahın yazısını okuyunca işin sonunu gözden geçirdi.

Dördüncü Vezirin Padişahın Yazısına Cevabı [64b]

Padişaha şöyle cevap yazdı: "Ey yüksek rütbeli padişahım, sefere çıkmadan bütün dünya sana tabi olmuş. Ordu sevk etsen bütün dünyayı alırsın. Savaş için bir ülkede iki komutana gerek yok. İkilikten ihtilaf doğar. Bu özrüm padişaha makbul değilse canımı feda ederim."

Vezirlerin İttifakı Üzerine Yüce Fermanın Vezire Ulaşması [64b]

[101] Kaşan, İran'ın Irak-ı Acemi bölgesinde, Tahran'ın 190 km güneyinde ve İsfahan'ın 150 km kuzeyinde sancak merkezi bir şehir. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. V, s. 3809.
[102] İran'ın Irak-ı Acemi bölgesinde Tahran'ın 120 km güneybatısında ve Kaşan'ın 90 km kuzeybatısında sancak merkezi bir şehir. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. V, s. 3695.

Vezirin arzı ulaştığında padişah her iki komutana da nasihatle doğru yolun gösterilmesini emretti. Sadrazam bu cevaba karşılık iki güçlü komutanı yanına çağırdı.

Sadrazamın Üçüncü ve Dördüncü Veziri Ağırlaması [65a]

Sadrazam ikisini de ağırladı ve aralarını yapmaya çalıştı. İkisinin de padişahın fermanına göre İran'a sefer düzenlemesi gerektiğini, birinin Erzurum'a yol alacağını, diğerinin Luristan'a saldıracağını, zaman kaybına mahal vermemeleri gerektiğini söyledi.

Üçüncü Vezirin Acem Tedbiri Üzerine İfadesi [65a]

Önce Mustafa vezir konuştu ve padişahın kendisini yalnız bile gönderse kimsenin eşlik etmesini rica etmeyeceğini, yol arkadaşı atarsa da kendisi için şeref olacağını ifade etti ve "Benim görevim onun yolunda korkusuzca can feda etmektir." dedi.

Mübarek Dördüncü Vezirin Özür Beyan Etmesi [65a-65b]

Ondan sonra dördüncü vezir söze başladı ve kendisinin de padişahın fermanının dışına çıkmayacağını ancak iki komutanın bu seferde Kızılbaş ülkesine gitmesinin yakışık kalmayacağını, bu sefer zor olduğundan ve ordunun zahire sıkıntısı çekeceğinden iki taraftan ordu sevk etmektense tedricen bir taraftan ilerlemenin daha iyi olacağını söyledi ve Sultan, Gürcü ve Şirvan fethini murat ettiyse Tiflis'e Erzurum'dan gidip oradan Elburz'a hücum etmek gerektiğini, Kazvin'i zapt etmenin ise Bağdat'tan daha kolay olduğunu, bu amaçla padişahın içlerinden her hangi birisini görevlendirebileceğini, fakat ikilikten ihtilaf doğacağını, orduya bir komutanın daha yararlı olacağını ilave etti.

Vezirlerin Cevabını Arz Edilmesi ve Mustafa Paşa'nın Komutanlığının Kararlaştırılması [65b-66a]

Sadrazam sözleri dinleyince şaha arz etti. Padişah Sinan'ın özrünü kabul etti ve Mustafa komutan oldu. Adına berat yazıldı. Yeniçeri, özel kuvvetler ve otuz bin askerle Rumeli ve Anadolu'dan on iki bey emrine verildi. Karaman, Maraş, Halep, Şam, Diyarbakır, Erzurum, Sivas hepsi donatıldı. Cephane ve silah hazırlığı yapıldı ve Üsküdar'da otağ kuruldu. Her türlü tedarik ve zahire hazır oldu. Komutan Kızılbaş'a doğru azmedince sır açığa çıktı. Padişah Karaman'dan yola çıkılmasını uygun gördü. Hem Seyit Gazi'si var, hem Konya'da Mevlânâ'nın mezarı, hem şeyhlerin yurdu. Yamacında ise Hacı Bektaş evliyalarla duacıdır. Onların da gücüyle düşman ülkesine savaşa daha yiğitçe gidilir diye düşündü.

Komutan Mustafa Paşa'nın Üsküdar Menzilinden Geçmesi [66a-66b]

Muharrem ayının 27. günü cumartesinin en kutlu saatinde Rumlular İran'a sefere niyet etti. Padişah namaz ve niyazdan sonra tahtına oturdu. Devlet erkânı ile birlikte üçüncü vezir de el öpmeye geldi. Planlarını kendisine sundu. Padişah da kabul etti. Oradan mutlu bir şekilde ayrılıp coşkulu ordunun başına geçti. Komutana vezir de danışman olarak eşlik ediyordu. Konstantiniye surundan çıkınca gemiye bindiler ve sayısız orduyla karşıya, Üsküdar'a geçtiler. Orada orduya ziyafet verdiler. Sonra vezirler ayrıldılar ve şehre döndüler.

Hakanî Sarayın Yenilenmesi Üzerine [66b]

Yirmi üç günden sonra komutan Karaman yoluna girdi. Konstantiniye'de ise padişah bir gün haremden divana giderken binaya dikkat etti ve atası zamanında inşa edilen sağlam binayı yenileme isteği uyandı.

Hikâyenin Aslına Başlama [66b-67a]

Şah, devlet erkânına mimarı uyarmaları gerektiğini söyledi. Sarayın kapıları çalışanlara açıldı. Eşyalar dışarı çıkarıldı ve sadrazama bildirildi.

Sadrazamın Mimarı Restorasyona Çağırması [67a]

Mimarı divana çağırıp yapılması gerekenleri anlattı. Mühendis işe koyuldu. En iyi usta ve işçileri topladılar ve kadim binayı baştan aşağı sanatkârlıkla yeni desenlerle şahın gönlünce restore ettiler.

Saraydaki Düzenlenme ve Yapılandırma Üzerine [67a]

Eskinin üç kadarı kadar daha estetik yaptılar. Rebiülevvel ayında H. 986 yılında bu işe başlandı. İşin bitimi ise ikinci yılda Receb ayının sonlarında gerçekleşti. Tak ve kemerlerin yapımı altı ayda mümkün oldu ve ikinci yılda tamamlanmış oldu.

Vakarlı Komutanın Üsküdar'dan Kalkışı [67a-67b]

Safer ayının sonunda başkomutan Üsküdar'dan yola çıkmıştı. İznik'te çadır kurmuş, orduya ziyafet vermişti. Oradan Germiyan'a yöneldi ve sonra Akşehir'e geçti.

Ülkeler Fatihi Komutanın Germiyan Vilayetinden Karaman'a Geçişi [67b]

Rebiülevvel ayının ortasında Ilgın ovasında çadır kurdular. Bir hafta orada ve kaplıcada dinlendiler. Karamanlıların geceli gündüzlü ikramından faydalandılar. Sabahleyin sefere devam ettiler.

Hakanî Ordunun Konya Ovasına Gelişi [67b]

İkinci günde Konya'ya vardılar. Mevlâna'nın mezarını ziyaret edip adaklarla o makamdan gayret dilediler. Üçüncü gün yüklerini bağlayıp yola koyuldular. Bir hafta gece gündüz ilerleyerek menzillerde durdular ve reayanın ikramından mutlu oldular.

Komutanın Cennet Eserli Kayseri'de Çadır Kurması [68a]

Kayseri'ye geldiklerinde bahar mevsiminin sonuydu ve hava ısınmıştı. Ovada konuşlandıklarında belde ahalisi eski ambarları açtılar ve orada bulundukları üç günde ikramlarda bulundular.

Felek Esaslı Ordunun Sivas Gülbahçesine Varması [68b]

Dördüncü gün yola çıktılar. Sivas'a gelip o cennet menzilde istirahat ettiler. Oradan ise Erzurum'a geçildi. Ordu Erzurum'a geldiğinde daha şehre girmeden karşılandılar. Çadır kurdular.

Başkomutanın Erzurum Çermik'e[103] Ulaşması [68a-68b]

Komutan Çermik'e vardı. Ordu ova ve kalede toplandı. Orada da ordusu üç kat oldu.

Muzaffer Ordunun Namlı Komutanının Sayım İstemesi [68b]

Aydınlık bir günde komutan ordunun sayımını istedi. Ordunun ileri gelenleri bir araya geldi ve muhasebeci defter tuttu. Toplam üç yüz bin kişi olarak hesaplandı.

İranlıların Ulağının Van'a Ulaşması Haberi [68b]

Sayı tespit edilince Van sınırından Kızılbaşlardan Veli Beğ Ustaclu diye bir ulağın ulaştığı bildirildi. Şark şahının barış talebini bildiriyordu. Komutan bu hikâyeyi duyunca işin sonucunu öğrenmek için Van'da durmalarını ve Selmas'ı ele geçirme planını bırakmalarını emretti. Durum arz edilip Bâb-ı Âli'den cevap gelmesi beklendi.

Komutanın Ulak Durumunu Padişaha Bildirmesi Üzerine [68b]

Kızılbaş'ın sulh talebi ve dostluk çağrısı durumu padişaha bildirildi. Padişah durumu inceledi ve şeriat ehlinin söylediği üzere Râfizîliği bırakıp doğru yola gelirlerse özürlerini kabul edebileceğini söyledi.

Padişahın Ulağın Azarlanması Hususunda Cevabının Verilmesi [69a]

[103] Çermik, Diyarbakır vilayetinin Ergani madeni sancağında, Diyarbakır'ın 50 km kuzeybatısında ve Ergani'nin 25 km güneybatısında kaza merkezi bir kasaba. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. III, s. 1873.

Fitne çıkaranlar bu sözü dinlemezlerse o ulağı kalede hapsetmeleri emredildi. Ferman komutana ulaştığında beylerbeyi ve bir çavuşu görevlendirip Kızılbaş beyini hapsetmelerini ve sert davranmalarını söyledi.

Açıkça Kâfirlik Yapan Kızılbaş'ın Ulağının Hapsedilmesi ve İşkencesi [69a]

Beylerbeyi Kızılbaş'ı kaleye hapsetti. Birkaç gün sonra da Bitlis'e gönderdi. Oradan ise Amed'e hapsettiler. Düşman bu durumdan haberdar olunca Kazvin'de hayretler içinde kaldı ve ileri gelenleri yanına çağırdı. Beyler de ona bağlılıklarını bildirdi.

İranlıların Erivan Valisine Barış İçin Yalakalığı [69a]

Sonra İranlılardan Erivan'a Tokmak'a sadrazamla arabuluculuk yapması için haber gönderildi. Tokmak Ustaclu Erivan'dan iki üç menzil ileri gidip bir mesaj gönderdi. Barış için çare aranması gerektiğini, yoksa İran'ın işinin bozulacağını ifade etti.

Erivan'ın Kızılbaş Valisinden Diğer Ulağın Gelmesi [69a-69b]

Erivan'dan bir daha Kızılbaşlar gelince divana çağırıp ikramda bulundu. Durumu öğrenince "Biz gâvur ülkesi Gürcistan'a azmettik. Gazadan başka amacımız yok." dedi. "Gürcü İranlılara tabi olmuş, oraya ordu sevk etmeye ne gerek var?" diye sordular. "Bu dayanaksız sözün faydası yok. Dinsiz Gürcü sultana inat ederse bu hileyle affedilemez." dedi.

Komutanın Kötü Amelli Gürcü'nün İşe Yaramaz Ulağına Sitemi [70a]

"Cengiz fitnesinde Gürcülerin birçok yurdu alıp tahrip ettiklerini duydum. Birisi de camisini tahrip ettikleri Tumaniç[104] idi. Erzurum valisi olduğumda bu

[104] Tumaniç yahut Dumaniç, Hüdavendigâr vilayetinin Ertuğrul sancağında ve sancağın batı yönünde İnegöl kazasında bir dağ. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. IV, s. 3026.

masallar sultana arz edildi. Kıbrıs işi ortaya çıkınca bu tarafta çalışma fırsatım olmadı. Şimdi sultan başkomutanlığa emredince bu sınıra geldim ve Gürcülere karşı gaza başlatacağım. Kim karşı çıkarsa onlara da böyle davranırım." dedi. Kızılbaşlar bu sözleri duyunca Erivan'a geri dönüp savaşma kanaatine vardılar.

Komutanın Mektuplarının Gürcü Hükümdarlarına Gönderilmesi [70a]

Sonra komutan Gürcülere bir haber gönderdi. Birini Keyhusrev[105] beyine, ikinciyi Simon'a[106], üçüncüsünü Açukbaş'a[107], dördüncüyü Levend'e[108] yolladı. Keyhusrev memleketinde güzel yüzlü bir kadın kraliçe vardı. Onun neslinden iki üç ünlü ve evlatları onun gibi itaat edip padişaha tabi oldular.

Gürcü Kraliçe'nin Evlatlarının İtaati Üzerine [70a-70b]

Bütün evlatlarını başkomutanın divanına gönderdi. Vezir Çıldır kalesine geldiğinde Gürcüler varıp ona itaat ettiler ve komutanın ordusuna katıldılar. Çıldır Kalesine yakın dağ tepesinde hendekli bir kale vardı. Oraya çirkin Gürcü yerleşmişti. Ordu oranın etrafını sardı. Topa hacet olmadan tekmeyle fethedildi.

Çıldır Kalesi Ağca'nın Fethi Üzerine [70b]

[105] II. Keyhusrev, Çoruh boyunda bulunan Samtskhe adındaki Hristiyan Atabeyliğin son hükümdarı. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 22.
[106] Simon, Osmanlı kaynaklarında"Luvarsab-oğlu Simon-ı Gürcî" ve " Simon-ı lâîn" olarak da bahsedilen Gürcü Karthli kralı. Danişmend, **a.g.e.,** C. III, s. 551.
[107] 16. Yüzyılda, Gürcistan Osmanlı ile İran arasında paylaşılmadan önce dört bölgeden oluşuyordu. Batıda Osmanlı kaynaklarında Açukbaş veya Baş açuk memleketi olarak da anılan İmerethi Krallığı yer almaktaydı. Yine Osmanlı kaynaklarında bölgenin kralları için "Başaçuk" unvanı kullanılmaktadır. Nebi Gümüş, "XVI. Asırda Osmanlı-Gürcistan İlişkileri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000, s. 28- 49.
[108] Alexandre, Osmanlı kaynaklarında "Aleksandre ibni Levend Han" ve " Levend-oğlu Aleksandre Han " olarak da anılan Kakheti Gürcü hükümetinin kralı II. Alexander. Danişmend, **a.g.e.,** C. III, s.498.

O kale fethedilince altmış, yetmiş yıl boyunca zapt edilemeyen hisar ufak bir hücumla ele geçti. Gürcü yiğitler bütün kalelerin anahtarını komutana teslim ettiler. Komutan bu çetin fetihlerden şaşkın padişaha iletti.

Yüce Divanın Şölen Düzenlemesi Vasfı [70b]

O anda bol nimetlerle donatılan bir şölen düzenlendi. Başköşede başkomutan oturmuştu, etrafında rütbeliler, yeniçeriler ve hizmetkârlar. Gürcü yiğitler de haber alınca atlarla çadırlara yanaştılar. Komutan onları yanına oturttu.

Gürcü Kraliçesinin Evlatlarının Yüce Divana Varması [71a]

El öptükten sonra onun huzurunda oturdular. Herkes yemeye içmeye doyunca çeşitli hediyeler dağıtıldı.

İki üç memleket padişaha katılmış oldu ve o zümre kendisine tabi oldu. Çıldır ovasından yukarı geldiklerinde düşmanı eritip yok ettiler.

Komutanın Gürcü Diyarını Fethetmeye Yönelmesi [71b]

Diyarbakır paşası düşmanın olası hilesini engellemek için namlı yiğitlere ordudan iki üç mil ileride gitmelerini emretti. Başkomutanın emriyle Gürcü'nün üzerine yürüdüklerinde kötü inançlı Kızılbaşlar bozgunculuğa niyetlendiler. Sultan kötü düşmanın niyetinden haberdar olduğu için ordunun gaflete kapılmamasını emretti. Görkemli ordu zırhları giyinip yola düştü.

Muzaffer Ordunun Dizilişi Üzerine [71b-72a]

Bir gün sabahleyin başkomutan zafer bayrağını kaldırdı ve ordu çölden geçip dağın yamacında konuşlandı. 6 Cemaziye'l-Ahir pazartesi günü akşamı uzaktan Kızılbaş kalabalığı belirdi. Erivan'dan Tokmak ile birlikte birçok bey oniki binden fazla orduyla savaşa gelmişti. Çıldır dağının arkasında pusuya yattılar.

Nifak Dolu Tokmak'ın Hilesinin Ortaya Çıkması [72a]

Aslanlar onları görünce Allah Allah diye saldırdılar. Kızılbaşlardan birkaç kişinin kellesini aldılar. Koşarak komutana gittiler. Komutan durumdan haberdar olunca düşmanı def etme tedbiri düşündü. Tokmak'ı yakalamak için tuzağa yem yerleştirdi. Ordu komutanlarına uyanık davranmalarını emretti. Beylerbeyine hemen haber verildi. Ordular saf bağladı.

Derviş Paşa'nın[109] Düşmanları Def Etmeye Koşması [72a]

Kahraman Derviş Paşa Diyarbakır alayıyla önden gitti ve Kürdistan beyleriyle birlikte Kızılbaş'a saldırdı. Düşman safları onların hücumundan dağıldı.

Çıldır Savaşı[110] [72b-73a]

Ordu kıran Rumluların saldırısından fitnecilerin hali fena oldu. Uğursuz Kızılbaşlar Tokmak'ın emri altında bozgunculuğa ve kan dökmeye başladılar. Muzaffer ordu mahşer alametlerini ortaya çıkardı.

Mağlup Edilen Savaş Üzerine [73a-73b]

İki ordu iki çelik dağ gibi çarpıştılar. Çatışma sesi göklere yükseldi. Düşmanın cansız cismi karıncalara ve kuzgunlara yem oldu. Kalabalıktan dolayı yiğitlerin gözünde dünya karardı. Derviş Paşa atı sıçrattı ve Tokmak'a yaklaştı. Karahan[111] Kızılbaş zümresiyle çatışıyordu. Bohtîler[112] (Bohtan) düşmanın soyunu kesmekteydiler. Saruhan[113] diye bir aslan düşmanın safını iki taraftan yardı. Ezraklı[114]

[109] Derviş Paşa, Sokullu Mehmed Paşanın amcazadesi, Diyarbakır Beylerbeyidir. Danişmend, **a.g.e.,** C. III, s. 18.
[110] Çıldır Savaşı, 1578 yılında Osmanlı ile Safevî arasında gerçekleşen meydan savaşı. Danişmend, **a.g.e.,** C. III, s. 624.
[111] Kara Han, Ustaclu boyu Türkmen beylerinden olup Safevî kumandanlarındandır. Danişmend, **a.g.e.,** C. III, s. 525.
[112] Bohtî/ Bohtan, merkezi Cizre olan yiğit ve cesur olarak tanınmış kürt aşireti. Şeref Han, **a.g.e.,** s.147-148.
[113] Saruhan Bey bin Muhammed Bey, Hazo hükümdarı. Şeref Han, **a.g.e.,** s. 248.
[114] Zırkan beyliği, Şerefname'de nakledildiğine göre soyları Şeyh Hasan Zerrakî'ye dayanır. Bu zat çeşitli sebepler nedeniyle Mardin'e gelmiş, daima mavi renk elbise giyinmesi, ibadet ve kanaatkârlığından dolayı Şeyh-i Ezrakî olarak adlandırılmıştır. Ezrak kelimesindeki 'E' harfi kelimenin sık kullanımından dolayı zamanla atılmış ve halk arasında Zırkî halini almıştır. Şeref Han, a.g.e., s. 296-298.

birkaç bey de haydutlara saldırdı. İlk başta Mirza Bey Becnevî[115] Allah yolunda başını verdi. Çavuşların kethüdası olan, Diyarbakır'da benzeri olmayan Mahmud da birçok düşmanı yere düşürdükten sonra düşmanın kılıcıyla öldürüldü. Kürt beyleri savaşta birbirini solladıar ve akşamdan sabaha kadar düşmanı mahvetmeye çabaladılar. Düşman yiğitlerin coşkusunu görünce pusudan çıkıp Kürt beylerine arkadan saldırdı ve sonunda iki üç beyi uzaklaştırdı. Bohtî komutanı ve iki Rumî alp şehit oldu.

Yüce Makamlı Paşanın İnkılaptan ve İsyandan Haberdar Olması [73b-74a]

Paşa inkılaptan haber alınca sonsuz orduyla harekete geçti. Tokmak yandaşlarının kafasına balta gibi indiğinde sağında Şeref Han Bitlisî[116], solunda Karahan vardı. Derviş Paşa hücumu görünce Rum yiğitleriyle Karahanlıları bir hamlede alt etti. Şeref Han bu tarafa meyilli olduğu için yumuşak davrandı, çünkü padişah kendisine memleket verme vaadinde bulunmuştu. Sonunda bu yıl içinde, daha sonra anlatılacağı gibi padişahtan istediğini alacaktı.

Namlı Komutanın Düşmanı Def Etmek Üzere Muzaffer Askerleri Tembih Etmesi [74a]

Paşa düşmana kanlı kefen giydirince bir grubu sağdan, bir grubu soldan gönderdi, kendisi Tokmak'a yöneldi. Rumlularla Tokmaklılar birbirine girdi. Derviş Paşa'nın saldırıları sonucu Kızılbaş inançlılar yapraklar gibi dökülüverdi. Arbede daha da yükseldi. Uğursuz Kızılbaşlar yine hücuma başladılar.

Düşmanların Dövüş Meslekli Aslanların Saldırısından Kaçması [74b-75a]

[115] Becnevî, Cizre'nin Fınık nahiyesinde yaşayan Kürd aşireti. Şeref Han, **a.g.e.,** s. 190.
[116] Şeref Han (ö. 1012/1603-1604), Şerefname adlı eseriyle tanınan XVI. yüzyılın somlarında hüküm sürmüş olan Bitlis Valisi. Hayatı için bkz.: Şeref Han, **a.g.e.,** s. 5-580.

Bu sırada komutana kargaşanın haberi iletildi. Çavuşlara orduyu uyarmaları için emir verdi. Çavuşlar orduyu uyardılar. Özdemirzade'yi[117] yanına çağırdı. Cömertlikle mücevherler saçtı. O Diyarbakır'de daha önce beylerbeyi idi. Özdemir Yemen'de ünlü idi. Habeş'i[118] Zanzibar'a dek fethetmişti. Behram adında Erzurum valisi ona eşlik ediyordu. Kara Mustafa neslinden idi. Mısır'da ve Yemen'de savaşa katılmıştı. Üçüncü ise Dulgadır'ın[119] Ahmet adındaki eski valisiydi. Sayısız orduyla düşmanın üzerine gönderdi. Üçü de Kızılbaş zümresine ulaşınca şark ahalisi meydandan kaçıştı. Düşmanlar Rum yiğitlerinin hücumuna tahammül edemedi. Dindar ordu geceden sabaha kadar öç aldılar. Birçoğunu yakalayıp tutsak ettiler. Birçoğunun kellesini vurdular. Düşman bayraklarını devirdiler ve çok sayıda ganimet aldılar.

Muzaffer Ordunun Fetih ve Zaferle Geri Dönmesi [75a]

Sabah olunca ordu bir araya toplandı. Düşmandan ovada bir iz görmediler. Komutan zaferden haber alınca ikram kapısını açtı. Derviş Paşa kanlı kılıçla çıkagelince onu komutan gibi ağırladı. Osman, Behram ve Ahmet beyleri ve sipahileri de hediyelerle onurlandırdı.

Namlı Ordu Komutanın İlerleme ve İkramı Üzerine [76a]

Böylece Kürt beylerini de cömertlikle övdü. Bohtî komutanı Bedir Bey Oğlu ve Ezrakîlerden de iki komutan şehit olduklarından onların makamlarını evlatlarına verdi. Mülk varisi bir yaşında olsa dahi kırk yıllık bahşişte bulundu. Ayrıca Kürt beylerinin evlatlarına ölene dek maaş bağlandı.

Başkomutanın Kötü Özlü Düşmanlara Saldırısı Üzerine [76a-76b]

[117] Özdemiroğlu Osman Paşa (ö.1585), Osmanlı vezîriâzamı. Yunus Zeyrek, **Târih-i Osman Paşa Özdemiroğlu Osman Paşanın Kafkasya Fetihleri (H.986-988/ M.1578-1580) ve Tebriz'in Fethi (H. 993/M.1585)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 9.

[118] Habeş, Afrika'nın doğusunda bulunan eyalet. Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm**, 8c., İstanbul, Mehran Matbaası, 1308/ 1894, C. III, s. 1921.

[119] Dulgadır, Eski Osmanlı teşkilatı döneminde Maraş beylerbeyliği. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 589.

Komutan yere düşen kesik başlara baktı. Kellelerinden tepeler oluşturmalarını, sancaklarını da oraya atmalarını ve mahpus olanların da kellelerinin vurulmasını emretti.

Düşmana Karşı Siyaset ve Murada Ermesi Üzerine [76b-77a]

Yiğitler anında kılıçları çekip esirlerin başlarını gövdelerinden ayırdılar. Çıldır ovası kellelerden oluşan tepelerden dolayı Çaldıran'dan daha belirgin oldu.

Komutanın Fetihlerin Haberini Padişaha Göndermesi [77a]

Komutan savaşın bütün haberlerini padişaha gönderdiği bir mektupta açıkladı. Sonra çavuşlardan birini göndererek önemli husuları saraya arz etti. Ulak haberi padişaha sununca mutlu oldu. Altın işlemeli hançer, kılıç ve at bağışladı, fatihe gönderdi. Ayrıca mektubunda "Ey uğurlu vezirim, Tiflis fethini başarıyla tamamlayınca durmadan Şirvan'ı almaya yönel." diye emretti. Çavuş fermanı iletince vezir padişahın hediyesinden mutlu oldu ve getirene sayısız ikramda bulundu. Zafer nağmeleri yükseldi.

Hikâyenin Başlangıcı [77a-77b]

Bu tezgâhın nakşını betimleyen Allah, siyah ve beyaz tellerden güzel bir desen işlemiştir. Birini dağda, bayırda avcı yapmış. Birini Zâl gibi nam ve namus kazanmak için beslemiştir. Birini Rüstem gibi zorluklara düşürmüştür. Zorluklar ve savaşlar olmazsa ferahlık ve barış değeri anlaşılmaz. Bilge komutan devlet işinin sadece savaşla ve zorla yürümediğini bildiğinden Şarklılardan feragat etti.

Komutanın Tiflis Diyarını Fethetmeye Yönelmesi [77b]

Sabah olunca ordu yola koyuldu. Kan dökücü kâfirlere yöneldi. Ordu eskiden harap durumda olan ve karşısında bir liman bulunan Tomanis Kalesine varınca oradan Tiflis'e yol açtı. Liman dediğin Kura nehrinin[120] yatağında iki üç tarafı dağ, su ve ağaç olan zor ve ince bir yoldu. Dağları Elburz gibi yamaçlı ve Gürcü Aznavurlarla

[120] Kura/ Kür, Güney Kafkasya'nın Hazar denizine dökülen nehri. Danişmend, **a.g.e.,** C. III, s. 602

doluydu. Yolları sıkı ormanlıktı. Suyun ötesinde Gürcü kadar sayısız Kazak vardı. Ordu o zor geçidi aşınca bir taraftan Gürcü, bir taraftan Kazak savaşa başladı.

Altın Topuzlu Komutanın Zorlu Tomanis Dar Geçidinden Geçmesi [77b-78a]

Komutan düşmanın hilesinden haberdar olunca bir grubu düşman avına gönderdi. Orduyu üç bölüğe ayırdı. Birini Kazakları def etmeye, ikincisini Gürcülerle çatışmaya gönderdi. Üçüncü bölüğü ise topların başına dikti. O zor geçitte bir hafta zorlu çatışmayla geçti. Ordu Tiflis diyarına yaklaştı. Simon diyarına varınca kalenin hükümdarı olan Davud Han[121] adındaki beyin kaleden ve Tiflis şehrinden çıktığı haberi geldi.

Osman Paşa'nın Başı Felekte Olan Tiflis'e Geçmesi ve Orayı Zaptetmesi [78a-78b]

O anda paşa Özdemiroğlu Osman'a toplarla ve yeniçerilere komutanlık ederek akşamüzeri gün batımından önce kaleyi ve şehri zapt etmesini emretti. Osman kaleyi ve şehri topların desteği ile aldı. Ertesi gün nisan havasında doğa cennet gibi olmuştu. Gürcü güzelleri mecbur askerlere boyun eğdiler.

Tiflis Şehrinin Vasfı [78b]

Tiflis kâfir Gürcülerle dolu bir cennet gibiydi. Muzaffer ordu Osman'ın tedbiriyle şerefle oraya girdi. Toplarla ateş edildi ve şenlikler düzenlendi. Komutan hisara yaklaşınca dünya topların şimşeğiyle doldu ve şark diyarı ateşe boğuldu. Gürcü halkı bu gürültülerden hayret içinde kaldı.

Komutanın Tiflis Hisarına Ulaşması [78b]

[121] Dawith/ Dâvud Han, Birinci Tahmasb'ın kayınbiraderi, Gürcistanın Karthli krallarından Dawith-Dâvud Han. Danişmend, **a.g.e.,** C. III, s. 507.

Komutan vakarla izleyerek o muazzam kaleye geldi ve şehrin surlarını ve kükreyen Kura'yı gördü.

Muzaffer Ordunun Kızıldeniz Misali Olan Kura Nehri Köprüsünden Geçişi [79a-79b]

Kapının yakınında bir köprü kurulmuştu. Ordu korkmadan oradan geçti. Kulesine sancaklar dikildi. Anahtarını hemen paşaya teslim ettiler. Komutan getirene ikramda bulundu. Paşa da Kura'dan geçerek otağa gitti. O gün kendisi de ordu da cuma günü giyinip kuşanıp sabahtan önce yola çıksınlar diye dinlendi.

Komutanın Tiflis Camisine Gitmesi [79b]

Cemaziye'l-Ahir'in 24. günü Paşa camiye uğradı. Ordu da kalabalık bir şekilde o güzel camiye akın etti. Kur'ân okundu. Namaz kılındı. Sonra da padişahın adına hutbe ve dualar okundu.

Cuma Namazından Sonra Kalenin İzlenmesi [79b-80a]

Komutan camiden çıkıp kaleye gitti. Her tarafı kapalı, kaya taşından yapılmış, demir kapılı, kuleli ve hendekli bir yapı idi. Hayretle izledi ve suyundan içti. Kalenin yönetim işlerini yoluna koyunca cennet gibi şehre uğradı ve güzelliklerini izlemeye koyuldu.

Gönül Okşayan Tedbir Üzerine [80a]

Kale ve şehirden sonra nehri gezmeye gitti. Sonra otağa çekilip divan kurdu. Büyükleri çağırıp bazı önlemler düşündü. O memleketin sınır koruyuculuğu için adaletle Ferhat oğlunu atadı. Kızılbaş grubu Nahçıvan'da korkudan Erivan'a kadar gitti. Sultan Selim'in kavgasından safları yarıldı.

Tiflis Beylerbeyliğine Solak Ferhat Paşa Oğlu Mehmed Bey'in[122] Atanması [80a]

Komutan Ferhat oğlunu seçince onu çağırıp talimatlarını verdi. Adı Mehmed idi. Kıbrıs'ta Lefkoşa'yı zapt etmişti. Emeklerinin ödülü olarak çok bahşişte bulundu ve onu Tiflis'in beylerbeyi yaptı. Ona ordu, top, tüfek ve zahireler teslim etti ve hediyelerle gönlünü okşadı.

Komutanın Şirvan Diyarına Gitmesi [80b]

Sonra oradan yola çıktılar. O sırada Levend oğlu Aleksander'ın veziri gelip kulluğunu ifade etti ve hediyeler sundu. Paşa onun itaatini görünce yanına aldı. Oradan iki menzil ilerleyince çadırlar kuruldu ve Kura yakınında toplanıp hileler düşünen Kızılbaşlara dair istihbarat aldı ve tedbirler düşündü.

Ordu Sevki ve Ülke Fethi Üzerine [80b]

O gün otağda dinlendi ve orduya da dinlenmelerini, ertesi gün sabahtan önce meydana gelmelerini emretti. Askerler ateşlerin etrafında coşkuyla gecelediler.

Âlemi Aydınlatan Kutlu Sabahın Vasfında [80b]

Sabah olunca yerlerin çadırlarla yasemin bahçesi, göklerin bayraklardan gül bahçesi gibi olduğu görülüyordu. Müezzin ezana başladı ve muzaffer ordu abdest alıp namaza niyaza koyuldu. Sonra ata binip komutanın divanına katıldılar.

Levend Diye Meşhur Olan Aleksander'in Cazip Hediyelerle Ulaşması [81a]

Bu vakit Gürcü kökenli olan Levend oğlu Aleksander hediyelerle çıkageldi. Yanında danışmanı büyük veziri Loram vardı. Haçlı bir bayrak taşıyan iki papaz da yanındaydı. O kâfirle birlikte bir sürü süvari ve piyade de geldi. Karargâha

[122] Mehmet Paşa, Solak Ferhat Paşa'nın oğlu, 986/1578 yılı Şark seferinde Tiflis beylerbeyine tayin edilmiştir. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 535.

geldiklerinde otağları süslediler, zemine ipekler serdiler. Üzerlerinde altın işlemeli takke, omuzlarında altın haç, kemerlerinde elmas ve altın hançer, ordularının üzerinde kadife kıyafetler, altın işlemeli takke ve kılıç vardı.

Bahtiyar Ordunun Aleksander Han'a Saygı Göstermek İçin Öne Geçmesi [81a]

Ordu komutanı onun gelişinden haberdar oldu ve onu ağırlamak için ordu iki tarafta iki yüz yerde saf bağladı. Ordu üçyüz bin kişiden fazlaydı. Bir tarafta tüfekleriyle yeniçeriler aslan ve kaplan gibi iki saf oluşturmuşlardı. Levend oğlu Aleksander görkemli orduya yaklaşınca birkaç çavuş onu karşıladı ve efendilerine götürdü.

Aleksander'in Ünlü Komutanın Elini Öpmekle Şereflenmesi [81a-82a]

Attan inince komutanın lütfundan çok memnun oldu. Takkelerini kaldırıp huzuruna vardılar. Zamanın vezirinin elini öptü ve onun oturduğu kürsünün dibine oturdu. Sağında solunda komutanlar vardı. Misafirin buluşması sırasında topların, tüfeklerin sesi yükseldi. Paşa onun halini hatırını sordu. O da kulluktan başka hedefleri olmadığını, itaatkâr olduklarını ifade etti. Komutan bunu duyunca lütfunu daha da arttırdı. Şölen sofrası donatıldı. Komutana hediyeler sunuldu. O da mücevherli bir hançer ve kemer, ayrıca altın eyerli bir at hediye etti. Gürcülere sayısızca kaftan bağışladı. Güneş batınca herkes istirahate çekildi.

Aleksander Han'ın İzin İsteyip Geri Dönmesi [82a-82b]

Sabah namazından sonra komutan Aleksander'e Şeki'ye[123] gitmesi için icazet verdi. Bir haftada oraya vardılar. Mosmor suyu kükreyen Kınık nehrinin[124] önüne geldiler. Ordu inip nehri seyretmeye koyuldu. Tufan eserlerini gördüler. Elburz dağlarından ovaya çağlayan bir ejderha gibiydi. Suyun ötesinde sayısız ordu

[123] Şeki, Şirvan'da sancak (1578-1588). Osmanlı Yer Adları, **a.g.e.,** s. 721.
[124] Kanak/ Kanık: Güney Kafkasya'da Kabur ırmağı ile birleşip, Kür nehrine dökülen Alazan nehrine Türkler tarafından verilen isim. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 598.

görünüyordu. Suyun akışının yavaşlaması için mecbur bir hafta kadar oldukları yerde konuşlandılar.

Ereş[125] Soylularının Bağışlarla Çıkagelmesi [82b]

Oradayken Ereş ahalisi bağışlarla komutanın huzuruna geldiler. Kırk yıldır kötü mezheplilere mahkûm edilmiş olduklarını, kendi mezheplerini sakladıklarını söyleyip düşmanın işini bitirmesini istediler. Zahireye gerek varsa bir yıla yetecek kadar haraç var dediler. Şirvan'ın Râfizîlerden dolayı cehennemlilerle dolu bir cennet olduğunu ifade edip ve kendisinin orayı boşaltmasını rica ettiler.

Zamanın Komutanının Ereşlilere Hitap Etmesi [82b-83a]

Paşa onların cevabını duyunca suyu geçmenin kolay olduğunu, düşmanın kendisinin heybetinden dolayı korku içinde bulunduğunu söyledi ve Şirvan memleketinin hisarının olmadığını, nasıl zapt edilebileceğini sordu. Şirvanlılar bunun üzerine bu memleketin kalesinin Kura'dan[126] denize kadar Kınık nehri gibi bir hendekle çevrili olduğunu, yeniden birkaç kale yapılırsa oranın zapt edilmesinin kolay olacağını, Bakü suru düzene sokulursa orada ordunun rahat edip, böylece Derbend yolunun açılmış olacağını söylediler ve Kaytak[127], Elburziler, Lezgi, Segzi[128], Avar[129], Kabartay[130], Çerkes, Abaza[131] sınırından Kıpçak ovasına kadar hatta Ereş'ten Geylan ve Reşt'e kadar bütün herkesin padişaha tabi olacağını, Kura'nın geçitlerinde iki üç kale yapılırsa düşmanı uzaklaştırmak için toplar yerleştirilip, önlerinin kesilebileceğini ve böylelikle bu memleketi almanın kolaylaşacağını belirttiler.

Ereşlilerin Bahtiyar Komutana Cevap Vermesi [83a]

[125] Ereş, Şirvan eyâletinde sancak (1578-1588). Osmanlı Yer Adları, **a.g.e.,** s. 253.
[126] Kura/ Kür: Güney Kafkasya'nın Hazar denizine dökülen nehri. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 602.
[127] Kaytak ,Dağıstan'da yer alan bir bölge. Ömer Karataş, Mehmed Said Arbatlı "Kumuk Türklerinin Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçü", **Tarih İncelemeleri Dergisi,** İzmir, sa. 1, 2015, s. 105.
[128] Segzi, İsfahan'a bağlı şehir. https://abadis.ir/fatofa/%D8%B3%DA%AF%D8%B2%DB%8C/. 25.03.2022 (Çevrimiçi)
[129] Avar, Dağıstan'da yaşayan Müslüman halk. Nadir Devlet, "Avarlar", **DİA**, C. IV, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 110-111.
[130] Kabartay, Kabartay-Balkar Özerk Cumhuriyet, Rusya'ya bağlı özerk cumhuriyet. Sezen, **a.g.e.,** s. 395.
[131] Rusya'da bir bölge. Sezen, **a.g.e.,** s. 39.

Zeki komutan bu cevabı duyunca kışın yaklaştığını, ağır bina yapmanın zamanının geçtiğini, şimdi Şirvan'a saldırırlarsa Kızılbaş inançlıların Karabağ'a yöneleceğini, savaş sırasında kalelerde durmanın zor olacağını söyledi. Bu olaydan yerliler mutlu oldu ve emirlere tabi olduğunu bildirdi. Paşa onların bağlılığını görünce onlara riayet edip bağışlarda bulundu.

Komutanın Muzaffer Namlılarına Danışması [83a-83b]

Sonra ileri gelenlere danışmak üzere özel otağa gitti. Vezire toplantıya gelmesi için haber verdi. Ona "Şirvanlılarla nasıl yapalım? Bu halka mı yönelelim yoksa Simon ve Başıaçık'a doğru Lezgi ve Segzilerle Kumuk'tan[132] mı saldıralım?" diye sordu. Şöyle cevap verdi: "Şirvan fethi tamamlanırsa Elburzların cümlesi ele geçip tabi olur. Başıaçık ve Simon şaşkınlıktan kayalık dağların içinde saklanmışlar. Avcının korkusundan dağa kaçan kaplanı zamanında az sabırla avlamak mümkün. Lezgi ve Kumuk işi de Başıaçık meselesi gibi kolay olur. Şamahı[133] zaptı gerçekleşirse Elburz dağı kavmi itaat eder. İster Gürcü, ister Çerkez, Elburz ve Rus'a hükmetmek mümkün olur." dedi. Paşa duyunca mutluluktan güldü. İki üç gün sabrettikten sonra Kınık'tan geçmeye karar verdi.

Kınık Suyunun Taşması ve Ordunun Derin Nehrin Selinden Geçmesi [83b-85a]

Nuh tufanından sonra sular çekilince her yer kurudu fakat öyle bir nehir var ki on gün yirmi gün seli ile ovalar çağlar. En cesur insanlar da bu sele kapılmaktan çekinir. Bu yüzden komutan bu seli geçmek için acele etmeden geçitte bekledi. Nehrin suyu biraz çekilince hayvanların geçişi için yol açtılar. Komutan sabahleyin Kınık'tan geçti ve Ereş şehrine yol aldı. Aras Han'ın[134] adamlarıyla Şamahı'dan Kura'ya doğru gittiğini duydular. Kötü inanışlı Kızılbaşlar Karabağ ve Cevad köprüsünü geçmeye

[132] Kumuk, Dağıstan'da Şemhal ünvanı ile anılan bir emir idaresindeki Gazi Kumuklar- Kazı Kumuklar adlı sünni taifenin yazlık merkezi olan kasaba. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 569 .
[133] Şamahı, Bakü eyaletine tabi, Şirvan yöresinde Bakü'nün 110 km garbında, bir şehir olup vaktiyle Şirvan bölgesinin merkezi ve Derbendiye beylerinin karargâhı idi. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. IV, s. 2867.
[134] Oros /Aras 1578 Şark seferinde Osmanlılarla savaşan Safevî başkumandanı ve Şirvan valisi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 543.

niyetlendiler. Onlar köprüye varmadan Şirvan'ın Sünnileri bu kötü mezheplilere karşı besledikleri kinden dolayı gece köprüye geldiler ve köprünün zincirini birkaç yerinden gizlice kesip uzaklaştılar. Bir iki gün sonra Aras Han'ın grubu ağır yüklerle sabahtan önce köprüye varıp geçmeye başlayınca katardakilerin kalabalığından köprünün zinciri ansızın koptu ve Kızılbaşlar aşağı düştüler. Düşmanın iki bölüğü izdihamdan dolayı boğuldu. Bir bölüğü ise zor bela dışarı çıkabildi. Hemen Karabağ'a doğru yöneldiler. Ansızın Tebriz'den Emir Han[135] çıkageldi. Kura'nın bu tarafında pusuya yattı. Gence beyi de ona eşlik etti. Kızılbaşların ileri gelenlerinden birkaçı Kura'yı geçtiler. Gafletle ordudan çok sayıda binek almışlardı. Komutan düşmanın hilesinden haberdar olunca aslanlarına av emri verdi.

Komutanın Yağmalanan Develeri Amansız Düşmanın Elinden Kurtarması [85a-86a]

O anda Derviş Paşa, Behram ve Ahmet, Diyarbakır yiğitleri, Erzurumlular ve Karamanlılarla birlikte savaşa koyuldular. Kızıl taç ile bir grubun hançerlerle geldiğini görüp onları toprağa düşürdüler. Düşman saflarına ıztırap düştü. Dayanamadan oradan kaçtılar. Yiğitler de onların peşine düştüler. Nicesini kılıçla öldürdüler. Nicesi de derin suya dalıp boğuldu. Nicesini de yakalayıp komutana götürdüler. Deve katarlarını onların elinden aldılar. Emir Han'ın oğlu gibi nice bey ve komutanlarını da kan içinde yere düşürdüler. Emir Han ise korkudan kaçıp gitti.

Bahtiyar Komutanın Muzaffer Orduyu Alkışlaması Üzerine [86a]

Muzaffer ordu zaferle komutanın huzuruna geldi. Komutan onları ödüllendirdi. Birine sancak beyliği verdi. Diğerine yüklü maaş bağladı. Biri padişahın divanına çavuş yapıldı. Öbürü "zaim" yapıldı. Biri ağa, biri kethüda oldu. Bazılarını sipahi

[135] Emir Han, Tebriz hâkimi. Reyhan Şahin Allahverdi, "Özdemiroğlu Osman Paşa ve Dönemi (1527-1585)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 110.

yaptı. Büyük, küçük herkesi hediyelerle ödüllendirdi. Düşmanın kellelerinden yüksek bir tepe oluşturmuşlardı. Paşa orduya ihsan gösterdikten sonra iki üç menzil ileri gitmeye niyetlendi.

Komutanın Tantanayla Ereş Şehrine Varışı [86a-86b]

Bir iki gün sonra Ereş şehrine vardılar. Ansızın Aras Han haberdar oldu. Komutan ejderha gibi kükredi. Ordu komutanlarına tavsiyeler verdi. Yiğitler düşmanı def etmek için her taraftan yola koyuldular. Komutanın huzurunda saf oluşturdular. Komutan onlara konuşma yaptı.

Şirvan'ın Zapt Edilmesi Planı [86b-87a]

Paşa orduya Rum diyarının buradan uzakta olduğunu, orada bulunan herkesin bu diyarda yabancı olduğunu, düşmanın yırtıcı kurt gibi pusuda beklediğini, ittifak içinde savaşırlarsa onu Elburz dağından indirebileceklerini, fakat bir kıl kadar nifak oluşursa sonunun hüsran olacağını söyledi. Ordu onun sözlerini duyunca canla başla emrine köle olduklarını, bir günde yüz kere savaşabileceklerini bildirdiler. Paşa duyunca yiğitlere aferin dedi.

Ordu Komutanlarının Çirkin Kılıklı Düşmanları Def Etme Girişimi [87a-87b]

Sonra acele edip düşmanı ele geçirmelerini emretti. O anda Derviş Paşa Behram ve Ahmet ile savaşa yürüdüler. Kızılbaş inançlılar onların sağlı sollu saldırısından perişan oldular. Saldırının şiddetinden hava gül, zemin ateş rengine büründü. Her yer düşmanın başsız leşleri ile doldu ve ortalık kan gölüne dönüştü.

Perişan Düşmanların İslam Şiarlı Muzaffer Ordunun Karşısında Mağlup Olması [87b-88b]

Düşman hücuma dayanamayınca kaçmaya başladı. Yiğitler yer yer onları takip ettiler ve Kızılbaşların izini bulduklarında yollarını kestiler ve onları avladılar. Bir bostanda çoğunu kuşatıp Râfizîlerin kellelerini ikinci bir bostan gibi vurdular.

Muzaffer Ordunun Geri Dönüşü ve Komutandan Hürmet Görmeleri [88b]

Allah'ın yardımıyla komutanın divanına geri geldiler. Komutan onların hepsini takdir etti. Bu sırada Şirvanlılar çıkageldiler ve itaatlerini, Şirvan'ı Râfizîlerden temizlediği için komutana şükranlarını ve mutluluklarını bildirdiler.

Şirvan Ahalisinin Sadakati Üzerine [88b-89a]

Tecrübeli vezir yerlilerden sadakat görüp mutlu oldu. Onların itaatini görünce ümitlendi. Ereş şehrini gezmeye başladı. Biri ayağı altına kürk ve ipek serdi. Biri nahiye defterini arzetti. Biri nahiyenin tahılını sundu. Komutan o diyarın halkına itibarla baktı ve onlara lütuf gösterdi. Kimisine hediyeler, kimisine makamlar verdi. Her nahiyenin mallarını topladı ve defterlerin hesabını tuttu.

Komutanın Belde Ahalisi ve Orduya Alıp Vermeleri [89a]

Teamülün oluşması için birinden alıp diğerine verdi. Sonra ordu toplandı ve şenlik başladı. Yiğitlerle bir komutanın orduyla orada kalmasına karar verdiler. Bir de Ereş şehrinin etrafına sur ve hendek yapma kararı aldılar. Elburz dağlarının beyleri birlik olup Şirvan komutanıyla ittifak edip nifak çıkaranları def edeceklerdi.

Ereş'in Etrafına Sur Yapılması [89b-90a]

Bu kararlardan sonra Ereş'in etrafına yüz altmış arşınlık bir sur yapıldı. Kaytas Paşa diye birisi beylerbeyi yapıldı. Daha önce Erzurum'da görevli idi. Rum komutanı Özdemiroğlu Osman'ın vezir olarak Şamahı'ya yerleşmesini ve oradan düşmana dünyayı dar etmesini uygun gördü.

Memleketlerin Zapt ve Tehlikelerin Def Edilmesi Üzerine [90a]

O sırada komutan, büyükler için bir şölen düzenledi ve ileri gelenleri oraya çağırdı. Sonra yumuşakça konuşmaya başladı. "Büyüklerden bir yiğit bu memlekette kalmalı. Kim kendi rızasıyla kalırsa vezirlik ona yakışır." dedi. Bu düşünce ortaya

çıkınca çok sayıda büyük rızalarını bildirdiler ve büyüklerden birinin vezirliği kabul etmesi şartıyla Şirvan'ı koruyup beldelerini fethetmek için başlarını koyacaklarını söylediler. Paşa da bu düşünceye katıldığını söyledi. Ordu Şirvan diyarını korumaya gönüllü olunca komutanlar da mutlu oldular ve sofralar açıldı.

Komutanın Amansız Düşmanların Pususuna Hücumu [90a-90b]

Yiyip içtikten sonra yeniçeriler saf bağladı. Bir kısmı da kendi rızasıyla o diyarı korumak için kaldı. Bu olaydan bir iki gün geçtikten sonra komutanlardan bu diyarda kalmaya yönelik bir teklif açıklanmadı. Tecrübeli vezir bunu bir süre düşündü. Sonunda kutlu bir beylerbeyi olan Erzurumlu Muhammed adında birisini o memlekette kalıp vezirlik yapmak için seçti.

Komutanın Akrabası Muhammed Paşa'ya Şirvan'ın Vezirliğini Teklifi [90b]

Onu halvete çağırdı. Onun gönlünü okşayıp Şirvan'ı koruması için teklifte bulundu. Muhammed Paşa canla başla bu vazifeyi yerine getireceğini, fakat aralarındaki akrabalığın buna mani olacağını söyledi. Vezir bu meseleden haberdar olunca başka bir tedbir düşündü.

Vezirliğe Orayı Muhafaza Etme Şartıyla Osman Paşa'nın Atanması [90b-91a]

Vezirliğe zorla Özdemiroğlu Osman'ı atadı. Ona çok lütuf gösterdi. O da kabul etti. Çerkez soylu Osman vezirlik işinden oldukça mutlu oldu ve vezirin elini öptü. Kendisine altın bir kılıç, kaftan ve at gibi hediyeler verildi. Hazineden sayısızca nakit, top, tüfek, zırh, barut ve taşımak için üç yüz kadar binek ona teslim edildi.

Sayısız Hazinelerin Namlı Osman Paşa'ya Teslimi [91b]

Define ve hilatları ordu için saklasın diye o namlı kişiye teslim ettiler. Osman ünlü komutanın yanından vezir olarak çıkınca kalabalık bir grubu som altınla tabi etti.

Define olunca seçkin ordu da bir araya gelir. Sonra vezirlik töreni için iki altın sancak ile hizmetkârlar, özel divanın kâtipleri, sipahiler ve yeniçeriler, mehter ve çavuşlar sıralandılar. Namlı vezir Şirvan'da bu görkemle tahta oturdu. Adil komutan Şirvanlıların durumuyla uğraştı.

Şirvan'ın Zaptı ve Düşmanların Devrilmesi Üzerine [91b-92a]

Bir taraftan Osman'ın yaptıklarını gördü, bir taraftan orduya müjde verdi. Bir taraftan Ereş şehrinde sağlam, ağır sur inşa etti, bir taraftan da zararı savmak için düşmandan haber alıyordu. Nerede gizli Kızılbaş'tan haber alırlarsa yakalayıp sürükleyerek başını kesiyorlardı. Muhaliften bir iz kalmadı. Kızılbaşlardan birisinin başını kesip komutana ulaştıran bir bahadırını padişahlık sancağıyla ödüllendiriyordu. Al taçlı birisini canlı olarak getireni taçlandırıyordu. Bir köyden bir çocuğu esir alıp getirene o köyü mülk olarak bağışlıyordu. Maaş ve hediyeler bedeva olunca define kesesinin ağzını açıp herkesi şaşırttı. Bir ay orada kalıp düşmanın hilesinin yolunu kapattı. Sağlam surları olan Derbend dışında bütün diyarları zapt etti.

Derbend Kalesi'nin Fethi Üzerine [92a]

O sırada Şirvan ülkesinden bir grup savaş ve intikam için o kaleye saldırdılar. Hemen Derbend'i ele geçirdiler ve kale komutanını yakalayıp boynunu vurdular, cesedini kalenin dışına attılar. Orayı zapt etmek için birkaç hüner sahibi o kalede kaldı. Birkaç kişi de kale komutanının kellesiyle vezire koştu. Kızılbaş'ın kellesini top gibi onun önüne attılar. Komutan onları ödüllendirdi. Şirvanlıların efendisine o kaleye itibarlı bir kale komutanı göndermesini emretti.

Şamhal'ın[136] İtaat Haberinin Gelişi [92a]

O zaman Elburzlulardan Şamhal itaat ederek çıkageldi diye bir mesaj geldi. Onunla birlikte Lezgi, Segzi, Taber[137] grubu görkemle toplanmış can feda etmeye hazırlanmışlar. Çelik zırhlar içinde alpler Şirvan ovasına yol aldılar. Elburzlular da

[136] Şamhal, Dağıstan'da bulunan Gazi Kumuklar / Kazı Kumuklar adlı sunni kavmin hâkimi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 572.
[137] Taberistan, İran'ın kuzeyinde bir eyalet. Sâmî, **Kâmûsu'l-A'lâm,** C. IV, s. 2993.

sayısız orduya katıldı. Ereş o izdihama katlanamazdı. Bu alanda kabul resmi zordu. Komutan bu haberi alınca çadırın kapısını açıp başkanları topladı.

Vakar Sahibi Komutanın Geri Dönüşü Üzerine [92a-92b]

Osman'a izin verip Şamahı'ya gönderdi. Kaytas Paşa'ya[138] lütf edip Rumlu beylere, Levend oğluna bağışlarda bulundu, her birinin gönlünü okşadı ve Rum'a geri dönme kararı aldı. Kaytas Paşa onun geri döneceği haberini alınca hizmetine gelip komutan tarafından lütuf gördü. Komutan top, tüfek, barut, cephane ve zırhları ona teslim etti. Beldeyi korumak için sayısız defineler bıraktılar. Kaleleri korumak için araç gereçler gönderildi. İşleri yoluna koyunca padişaha doğru hazırlık yaptılar.

Hikâyenin Mercii [92b]

Sabahleyin güneş doğunca yıldızlardan fazla olan ordu hızla Şirvan'dan Rumeli'nde bir yer olan Zemun'a geldiler. Ünlü komutan görkemle Ereş'ten Rum'a doğru geri geldi. Şaban ayının ortasında Şirvan'ın Sultancık ovasında çadır kurdu. Bahar yeşilliğinde her yer çadırlarla donatıldı.

Şirvan'ın Sultancık Ovasının Tarifi Üzerine [92b-93a]

Zamanın veziri ordunun ortasında otağ kurmuştu. Etrafındakiler ay çevresindeki hale gibiydi.

Benzersiz Ordunun Şamhal'ı Ağırlamak İçin Öne Geçmesi [93a]

Bu sırada Elburzlular Şamhal ve alpleriyle çıkageldiler. Komutan onu ağırlamak üzere iki üç beylerbeyini gönderdi. İki üç beylerbeyi onu özel olarak karşıladı ve ağırlayarak otağın yakınına kadar getirdiler. O çayırlıkta misafir için altın işlemeli çadırlar kurdular. Şamhal komutanın yanına gelince görkemini yakinen görüp onun bir hafta içinde Ereş'i zapt etmesini övdü.

[138] Kaytas Paşa, Şirvan'ın ilk Osmanlı beylerbeyi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 526.

Şamhal'ın Görkemli Ordu İle Görüşmesi [93a]

Sonra büyükleri ağırladı. Komutan ona ikram yiyecekler gönderdi. Şamhal komutanın lütfunu gördü, yeşillikler içinde dinlendi. Şöleninde bütün istekleri tamamdı, kederi yok olmuştu.

Saadetli Sabahın Kaynağının Sıfatı [93a-93b]

Sabahleyin her köşeden davulun sesi yükselince komutan ayağa kalktı. Ordu da kös sesinden sıçradı. Yiğitler namaza koyuldular. Şafakla karanlık yok oldu ve yeryüzü cennete dönüştü.

Düşmanı Kıran Komutanın Divanı Düzenlemesi Üzerine [93b]

Komutan özel divanı düzenledi. Ordu vezirin divanına toplandı. Sağda solda sancak beyleri oturdu. Bir tarafta yeniçeri saf bağladı. Tecrübeli vezir yolu açıp orduyu misafirperverlikle okşadı. Çavuşlar Şamhal'ı vezirin huzuruna getirdiler.

Şamhal'ın Melik Hasletli Komutanla Buluşması [94a-95a]

Şamhal seçkin mehterleriyle divana geldi. Misafirler gelince şenlik töreni başladı ve toplar, tüfekler atıldı. Misafir çavuşa hayretle işin aslını sordu. Çavuş padişahın âdeti üzerine misafir böyle ağırlanır dedi. Şamhal güldü ve mutlu oldu. Otağa geldiler. Komutan ona teveccüh gösterdi. Kürsüden inip öne geldi. Şamhal onun elini öptü. Komutanın karşısında Şamhal'ı bir kürsüye oturttular. Komutan onun halini hatırını sordu.

Komutanın Namlı Şamhal ile Konuşması [95a]

Komutan Şamhal'a Şirvan diyarını bütünüyle aldıklarını, kahraman Osman komutanın orada vezir olarak savaşa koyulduğunu, şimdi padişahın emrince yola çıksalar da suyun bu tarafında sayısız ordunun hazır beklediğini, kalmakta bir fayda

varsa kalacağını, sayısız ordunun gitmesi daha faydalıysa hemen Erzurum'a yöneleceğini söyledi ve bu konuda tedbir nedir diye sordu.

Şamhal'ın Kutlu Vezire Cevap Vermesi [95a]

Zeki Şamhal bunun karşılığında Şirvan zaptını tamamladığı için herkesin ona meyl ettiğini, bundan sonra ordunun kalabalık olmasından dolayı kıtlık çıkmasın diye ayrılmanın daha isabetli olacağını belirtti.

Paşa bu cevabı duyunca, kendisinin kıtlıktan korkusunu olmadığını, dağ taşın tahılla dolu olduğunu, ordu burada kalırsa Gürcü ülkesinin tahılının yeterli geleceğini, eğer Muğan'a yönelirlerse de topraktan tahıl mahzenlerini çıkaracağını, Karabağlılardan zahireleri alacağını söyledi.

Paşanın Şamhal'a Cevabı [95a-95b]

"Fakat Ereş'ten bu dağa ovaya geri dönmekten maksadım düşmanı sınamaktı. Bu diyardan gidişim mi uygun, burada bulunmam mı, beğenilir bir cevap isterim."

Şamhal bunları duyunca şöyle dedi:

Şamhal'ın İkbal Sahibi Vezire Cevap Vermesi [95b]

"Kuşkusuz senin geri dönüşün acizlikten değil. Fakat geri dönüşün şu açıdan iyidir: Ağır yükün tüfek ve toptur. Kışın düşman saldırırsa Rum yiğitleri korkmaz. En iyisi ordu Gürcü dağlarını aşsın. Bu memlekette yiğit vezir Osman kükreyen aslan gibi oturur. Ben de Elburzlularla ona can feda ederim. Paşa bu sayısız orduyla diyarı korumak için kalırsa bize ve Osman'a ölmek bu sitemden daha yeğdir."

Vezirin Kutlu Şamhal'a Osman Paşa ile Yakınlığının Vukuuna İşareti [95b-96a]

Paşa onun girişimini beğendi. Onun tuzağına bir yem serpti. "Osman senin oğlun gibidir. Onu kendi damatlığına alırsan fitnelerin yolu tıkanmış olur. Bu durum padişahın hoşuna gider." dedi. Şamhal, "Sevgi saadet göstergesidir, düşmanlık katı

yüreklilikten kaynaklanır. Zamanın başkanından böyle bir işaret bizim cismimize minnet, canımıza müjdedir.” dedi.

Namlı Şamhal’ın Hünerli Komutanın Emrini Kabul Etmesi [96a]

“Özdemiroğlu Osman Zâl’den ve Minûçehr’den daha ünlüdür. Görkemli, tecrübeli bir komutandır. Bir padişahın böyle veziri olursa görkemini buradan kıyaslamak mümkün. Onun en küçük hizmeti Şirvan fethidir. Ben senin hükmünden nasıl çıkarım ki?”

Şamhal’ın Muradına Ererek Şanlı Komutanın Hizmetinden Ayrılması [96a-96b]

Paşa bu sözü duyunca ona padişah kaftanlarından iki üç tane hediye etti ve altın işlemeli cüppe giydirdi. Mücevher işlemeli hançer, kemer ve küheylan hediye etti. Bir hafta orada kaldılar. Kınık üzerine köprü kurdular. Sonra Şamhallılara icazet verildi. Şamhal kendi memleketine gidince Osman’a doğru giden ünlü Elburzlulara bağışlanmak üzere yetmiş yedi adet Rum işi altın sırma kaftan göndertti. Ayrıca Şeki halkına ve Elburz beylerine de çok lütufta bulundu.

Elburz Dağı Beylerinin Memleketlerinin Görkemli Az Sayıda Erbap ile Sürdürülmesi Üzerine [96b]

O zaman Osman kanununca, her birinin Elburz dağındaki memleketi yine kendilerine verilsin diye iki üç antlaşma mektubu yazdı. Ardından Şamhal’a kutlu soylu Osman’a doğru gitmek için izin verdi. Umut fidanı ürün versin diye onu kendi damadı olarak seçti. Namlı komutan o menzilde iki gün daha kaldı.

Deniz Misali Olan Kınık Nehrine Köprü Kurulması Üzerine [96b-97a]

Suyun üzerine sağlam bir köprü kurulduktan sonra sıkıntıdan kurtuldular. Komutan yola koyulma kararı aldı.

Ordunun Hilal Gövdeli Köprüden Geçişi [97a]

Ordular saf saf o deniz misali sudan geçtiler. Endişeden kurtuldular.

Aleksander Han'ın Vezirinin Hediyelerle Huzura Gelmesi [97b]

Orada Levend'in veziri hediyelerle çıkageldi. İtaatini bildirerek zamanın vezirinden özür diledi çünkü Aleksander hastaydı ve vücudu bitkin düşmüştü. Komutan güldü, "Neden bize "Levend" misali itaat etti? Kendisi hizmete gelseydi daha uygun olurdu." dedi.

Değerli Komutanın Levend'in Veziri ile Söyleşmesi [97b]

Vezir, Levend'in itaatten kaçmak niyetinde olmadığını, Kura'dan az ileride güzel bir şehir bulunduğunu, ipek ve altın dolu olduğunu, fakat eskiden beri acizlik ve korkudan dolayı İranlılarla geçinmek zorunda kaldıklarını ifade etti ve "Levend diyarı şeker yükü gibi Dicle'ye düşmüş. Cihat ehli orayı bu teslimiyetten kurtarabilir." diye cevap verdi.

Komutanın Levend'in Vezirinin Sözünü Kabul Etmesi [97b-98a]

Paşa bunu duyunca beğendi. "Bu özür kabul edildi." dedi. Sonra Tiflis ve Şirvan olaylarından haberdar etmek üzere Levend'e bir mektup yazıp hilat ile gönderdi. Hediye getirene de bahşişte bulundu. Sonra yola devam edildi. Tiflis'te Muhammed adında bir beylerbeyi hizmet için konuşlandı.

Komutan'ın Tunç Surlu Tiflis'e Ulaşması [98a]

Orada bir hafta konakladılar. Yine Ardahan'a doğru yüklerini bağladılar. Tiflis'ten herkes için epey zahireler aldılar. Yola koyulup Ardahan'a geldiler.

Komutanın Erzurum Diyarına Varması [98a]

Oradan Erzurum'a doğru geldiler. Şirvan'dan döneli kırk günden fazla olmuştu, fakat ordu ve beyler kırk yıllık sıkıntı çekmişti. Nitekim Hz. Mûsâ da kış olmamasına rağmen Eymen vadisinde kırk yıl evsiz barksız kalmıştı.

Eziyetli İskelelerin Zorluğu Ahvali Üzerine [98b]

Bu sıkıntı dolu dönemde gece gündüz yağmurdan dolayı karanlık ve soğuktu. Her tarafta düşman komutanın yolunu tutmuştu. Açukbaş ve Simon Gürcü'den kin güderek akrep ve yılan gibi pusuya yatmıştı. Ordu kış ve soğuktan bitap düşmüştü. Bir taraftan yüklerin ve topların, bir taraftan bu sıkıntıların ağırlığı vardı.

Ağır Topların Düşmanın Derbendlerinden Kurtarılması Üzerine [98b]

Soğuktan ellerinin donduğu bir yerde top arabalarını sürüklüyorlardı. Savaşla Gürcülerden top tüfekleri kurtarmışlardı. O dar geçidi aşınca yükleri hafiflemiş oldu. Bir hafta Erzurum'da kaldılar. Sonra komutan tarafından beylerbeyinin her birine bahara kadar şehirlerde dinlenip bahar mevsiminde yola koyulmaları için izin verildi.

Muzaffer Ordunun Komutanının İcazeti [99a]

Ramazan ayının sonunda orduya izin verildi. Bayram günü her biri vatanına yol aldı ve aileleriyle buluştu. Sonra komutan bir arzuhal yazıp Şirvan ahvalinin sıkıntılarını anlatıp komutanları birer birer övdü. Çirkin Simon'un isyanları, Açukbaş'ın hilelerini yazdı, padişaha gönderdi.

Fetih ve Mehmed Bey Güllizade ile Dersaadet'e Dönme Müjdesinin Gönderilmesi Üzerine [99a]

Beyşehir beyi olan Mehmed adında Güllizade lakaplı tatlı dilli, hünerli bir beyle gönderdi. Daha önceden de Selim Han tarafından İran'a gönderilip geri gelmişti. Şimdi de bu fetih haberini hızla saraya ulaştıracaktı.

Mehmed Bey'in Güzel Müjdelerle Ulaşması [99a-99b]

Şevval'in altıncı gününde bir yiğit güzel müjdelerle payitahta ulaştı. Önce sadrazama, oradan padişahın huzuruna çıktı. Padişah büyük fetihlerinden çok mutlu oldu. Ona çeşitli hediyelerle lütufta bulundu. Ondan sonra da vezirler tarafından ağırlandı ve hediyeler alarak saygıyla yolcu edildi.

Bitlis Valisi Şeref Han'ın İtaati Üzerine [99b]

Bu sırada ansızın Van'dan beylerbeyinin Nahçıvan'a gittiğine dair haber geldi. Orada Şeref Han itaat etti ve vatan yoluna koyuldu. İran tarafından bir grup o kutlu bey uğruna Van'a baş koydular. Çünkü Bitlis onların eski vatanıydı. Zamanın şahının babası kinle almıştı. Şeref'in kendisi gibi Şeref adını taşıyan atası döneminden Bitlis'ten Van'a kadar o bölgeyi ellerinde bulunduruyordu. Süleyman Şah çağında Rumlu yiğitler o diyarı zapt etmişlerdi. Onun babası Şemseddin İran'a kaçmıştı. Babası ölünce Şeref vatanına geri döndü. Van sınırından birkaç kez padişaha yalakalık edip vatana dönmek istediğini ifade etmiş ve kabul etmesini rica etmişti.

Şeref Han'ın Ahvalinin Arzı ve Eski Memleketinin Padişah Tarafından Geri Verilmesi Üzerine [99b]

Padişah onun arzını kabul etti ve bütün miras mülklerini ona geri verip gizli bir mektupla bildirdi. O da bu haberden çok mutlu olup Rum'a dönme kararı aldı. Fakat bir türlü fırsat el vermemişti.

Şeref Han'ın Fırsat Bulup Vatanına Geri Dönmesi Üzerine [100a]

Zafer hâsıl olunca ve İranlılar yenilince Şeref Han fırsat buldu. Gizlice Acem şahına sırtını çevirdi. Nahçıvan'a gidip canını feda etmek, adamlarıyla yiğitlik göstermek istediğini söyleyip, şahı kandırdı ve izin alıp Nahçıvan'a geldi.

Şeref Han'ın Nahçıvan'a Gelişi [100a]

Çıldır savaşından sonra Kızılbaşlar onun hilesini fark ettiler. Şark şahı Ahmet adında yaşlı ve akıllı Bohtî kökenli bir yiğidi Nahçıvan'a gönderdi. Ahmed o diyara gelince "İran'dan Rum'a mı gitmek istiyorsun? Van ya da Erzurum'a mı kaçacaksın? Bu söz doğruysa ben de Rum'a gitmek isterim." dedi. Şeref Han bu sözü duyunca fikrini anladı.

Şeref Han'ın Ahmet Ağa Yüzbaşı'yı Azarladıktan Sonra Van'a İhbarı Üzerine [100a]

Şeref Han Ahmet Ağa'ya böyle bir fikrinin olmadığını, bu gereksiz sözler ile amacının ne olduğunu sordu. Sonra Van'a gizlice haber gönderdi. Şevval'de Nahçıvan'a yönelirlerse güvenli yolu bulabileceklerini fakat ordu geç davranırsa sonunun fena olacağını yazdı. Beylerbeyi onun halinden haberdar olunca padişahın emriyle Şeref Han'a doğru yola koyuldu.

Hüsrev Paşa'nın[139] Şeref Han'ı Getirmeye Gitmesi [100a-100b]

Ondan dolayı uğurlu komutan bayrakları kaldırdı, geceleyin yola çıktı. Sağında namlı Zeynel bey[140], solunda Hasan Bey Mahmudî[141], cesaretli Veli Bey[142] ve Mansur Bey vardı. Biri Dınbılî [143], ikincisi Mahmudîlerin[144] eski reislerindendi. Önlerinde Halil Çavuş vardı.

[139] Köse-Hüsrev Paşa, III. Murad dönemi Van beylerbeyi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 518.
[140] Zeynel Bey bin Melek Bey, Hakkâri hâkimi. Şeref Han, **a.g.e.,** s. 521.
[141] Hasan Bey bin İvaz Bey bin Mîr Hamid, elli yıl boyunca Mahmudîyan aşiretini yönetmiş olan kürd beyi. Şeref Han, **a.g.e.,** s. 341-345.
[142] Veli Bey bin Mansur Bey, cesareti ile ün salmış Dınbılî beyi. Şeref Han, **a.g.e.,** s. 349.
[143] Dınbılî, Şerefname'de adı "Dınbılî Boht" olarak geçen Bohtan'dan gelmiş ve daimi yurtları Sokman-abad (Hoy) olan kürt aşireti. Şeref Han, **a.g.e.,** s. 138- 345.
[144] Mahmudî Beyliği, Şerefname'de bu kürt aşiretinin kökenine dair iki rivayet mevcuttur. Ilk rivayete göre soyları *Mervanî Hükümeti Sultanlarına* dayanmaktadır. Diğer bir rivayete göre ise *Cezire beylerinin amcaoğullarıdır*. Şeyh Mahmud isimli zat aşireti ile beraber Karakoyunlular döneminde hükümdar Kara Yusuf tarafaından Hoşap/ Aşut (Azerbaycan) bölgesinin beyliğine tayin edilmiş ve beyliğin ismi de Mahmudiye Beyliği olarak kaydedilmiştir. Şeref Han, **a.g.e.,** s. 335.

Hüsrev Paşa'nın Van'dan Nahçıvan'a Gece Akını Üzerine [100b]

Paşa gece karanlığında Kürt hâkimlerle ilerledi. Sabahleyin Aras suyunu geçtiler. Şehir belirdi. Komutan pusuya yattı ve sağlı sollu ordu saklandı. Güneş batınca ve ay 27. menzile girdiğinde koyu karanlık çökünce komutan şehre yöneldi. Şehri kuşattı ve ejder gibi düşmana zehir saçtı.

Hüsrev Paşa'nın Nahçıvan'a Ulaşması ve Şeref Han'ın Haberdar Olması [100b-101a]

Kalabalık Kızılbaş grubu seher vakti haber alıp paniğe kapıldılar. Ortalık karıştı. Paşa düşmanın arbedesinden haberdar olunca saldırı emri verdi. Kıyamet alametleri belirdi. Şeref Han durumdan haber alınca yiğitleriyle dışarı çıktı. Mahremi olan Derviş Ağa Hüseyin Kethüda ile Han'ın yanında ittifak edip nifak ehlini öldürmeye başladılar. Han'dan önce gizlice Paşa'nın yanına geldiler.

Şeref Han'ın Kethüdasının Van Beylerbeyinin Yanına Gelmesi [101a]

Paşa o karanlık gecede tuhaf kıyafet ve taçla gelip saygılarını bildiren iki kişiyi görünce şaşırdı. Paşa onların ikisinin de Han'dan geldiğini anladı. O sırada her birinden haber vermelerini istedi. "Şeref Han şimdi huzurunuza gelecek. Şehirden bizimle çıktı. Paşa izin verirse birimiz ona kılavuzluk etsin." dediler.

Namlılardan Bir Grubun Hüseyin Kethüda ile Şeref Han'a Doğru Gitmesi [101a-101b]

Paşa ona izin verdi. Onlardan biri Şeref Han'a doğru gitti. Yiğitler rehberin arkasından Han'a gidip onu Paşa'ya getirdiler. Elini öptü ve Zeynel Bey ile Hasan Bey'e de iltifatta bulundu. Paşa ona şehirde Kızılbaşlardan kimlerin olduğunu, düşmanı def etmek için ne önerdiğini sordu.

Şeref Han'ın Paşanın Huzuruna Varması ve Düşmanların Def Edilmesi İçin Önlem Alması [101b]

Şeref Han, Hamza Sultan Ustaclu, Dınbılî beyi Sultan Ali[145], Dulkadırlı[146] Ali Han, Şah'a yakın olan ve atası Şeref Han'a hizmet eden Bohtî Kürtlerinden Ahmed gibi komutanların adını verdi.

Şeref Han'ın İran Şahının Yüzbaşısı Ahmed'den Şikâyeti [101b-102a]

Şeref Han, Nahçıvan'a gelen Ahmed'in yanına gelip gizlice Kürtçe konuştuğunu, onun konuşmasından hile olduğunu ve yakınlaşmanın anlamsız olduğunu anladığını söyledi ve "Şimdi o da şehirde ve onu esir edersem layık olur." dedi. Paşa Şeref Han'ın bu sözünü duyunca ordu sayısını ve takviye imkânının olup olmadığını sordu. Han, pusu riskinin olmadığını, ancak saydığı komutanlarla on bin kadar Kızılbaş'ın bulunduğunu söyledi.

Van Paşasının Şeref Han İle Söyleşmesi [102a]

Paşa durmanın hata olduğunu söyledi. Han da düşmandan daha çabuk davranılması gerektiğini ifade etti. Paşa bunu duyunca ordunun şehre girmesini, düşmanı kandille arayıp öç almalarını emretti. Ordu şehre saldırmaya başladı.

Hasımı Yakan Gönülleri Aydınlatan Sabahın Vasfı [102a-102b]

Sabah olduğunda ve her yer aydınlandığında zafer sesi duyuldu. Komutan namazdan sonra şehre yöneldi. Ötede Kızılbaşlar kılıçla, hançerle ve taşla kale kapısının dışında Rumlulara geçidi kapatmışlardı. Aslanlar kükreyerek baltalarla saldırıp yolu açtılar.

---

[145] Sultan Ali Bey bin Cimşid Bey bin Behlül Bey, Safevî şahı Sultan Muhammed tarafından Dınbılî beyliği yönetimine getirilmiş ve kısa dönem emirlik yapmıştır. Şeref Han**, a.g.e.,** s. 350-351.
[146] Dulkadır, Dulkadıroğlu, (1337- 1521). Maraş ve Elbistan vilayetlerinde hüküm sürmüş olan hanedan. Refet Yınanç**, Dulkadir Beyliği**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

Muzaffer Ordunun Hücumu ve Kızılbaş Güruhun Hezimeti [102b-103a]

Kızılbaş sürüsü içeriden yaygarayla dışarı yürüdüklerinde bu taraftan yiğitler onları dağıttılar. Kalenin kapılarını kırdılar. Kızılbaş'ı alt ettiler. Sayısızca başlar kestiler. Kumaş ve kıyafetleri yağmaladılar. Şeref Han'ın eşyalarını yükleyip götürdüler. Ordu akşama kadar şehirde kaldı. Kızılbaşlılar her taraftan iki üç defa saldırdılar fakat art arda yenilip yakalandılar ya da öldürüldüler.

Ahmed Yüzbaşı'nın Hücumu Üzerine [103a]

Ordu şehirden görkemle geri geldiğinde eskiden Kızılbaş ve Han'ın Nahçıvan'daki bekçisi olan Ahmed Bohtî, Şeref Han'ın Rum tarafına geçtiğini görünce ona engel olmak için çok defa saldırıda bulundu. Yiğitler sonunda onu yakalayıp paşaya götürdüler.

Adı Geçen Şuursuzun Yakalanması Üzerine [103a]

Paşa onu görünce güldü, çünkü inatçı devlere benziyordu. Onu Han'a teslim etmelerini emretti. Sonra şehri ve köyü tahrip edip yağmaladılar. Ardından Aras nehrinden geçip zahmetten kurtuldular. Oradan Van'a şahın yanına geldiler. Şeref Han'ın grubu uzun taçla oraya vardılar ve taçları başlarından atarak din ehline karıştılar. Hepsi güzel Rum kıyafetleri giydiler. Kırk gün boyunca Paşa onları ağırladı.

Beylerbeyinin Van'a Ulaşması ve Şeref Han'ın Durumunu Komutana Bildirmesi [103a-103b]

Sonra kendisi Han'ın durumunu uzun uzadıya komutana arz etti. Komutandan da Şeref Han'a altın işlemeli kıyafetler sunuldu. Durum padişaha arz edildi. O da teveccüh gösterdi. Bu şekilde Bitlis'i bütünüyle Han'a verdiler. Şeref Han sur kulesine girdi. Çevresindekilerin de istekleri karşılandı. Her birine bir makam verildi. Nahçıvan'da yakalanan bahtsız Bohtî Ahmed kılıçla yaralanmıştı. Beylerbeyi onu gözetti ve yarası iyileşince saraya gönderdi. Konstantiniye'ye vardığında yolculuk zahmetinden bitkin düşmüştü. Yüce divana çıkınca bir takım bilinçli sözler etti.

Beylerbeyi Hüseyin Bağdat'a geri döndü. Durumu şaha arzettiler. Mahmud Paşa[147] da Şehr-i Zor'dan[148] bütün haberleri yazıp padişaha gönderdi.

Şehr-i Zor ve Bağdat'tan Fetih Müjdesinin Bâb-ı Âli'ye Ulaşması [104a]

Padişah bu hikâyeden çok mutlu oldu. Komutanlara hediyeler gönderdi. Şeref Han'a da altın kılıç, hilat ve at hediye etti.

Seccad'a İtaat Edilmesi ve Adet Üzere Değerli Hilatların Gönderilmesi [104a]

Luristan memleketinin önde gelenleri Seccad adında Müşa'şa[149] soylu birine canla başla itaat ettiler ve padişahın bağışlarından etkilendiler. Elburz dağındaki beyler ve Şamhal gibi herkes itaat etti. Düşmandan Rum'a gelen herkes makamlarla ödüllendirildi. Basra'dan Erzurum'a kadar Rum sultanının ülkesi oldu.

Alaman Haracının Bâb-ı Âli'ye Gelişi [104a-104b]

Bu sırada Firenk haracı ulaştı. Padişah hediyeleri kabul etti. Ünü Şirvan'a ve Ereş'e kadar yayıldı. Her diyardan iyi haberler aldı.

Komutan savaştan sonra Erzurum'da sağlam bir sur inşa ettirdi. Şirvan'dan düşmanın intikam peşinde Şirvan'a zarar verdiği haberi geldi.

Durumdan Haberdarlık ve Uyarı Üzerine [104b]

[147] Mahmud Paşa, İsfendiyar-oğullarından Şemsi Paşa'nın oğlu olan Şehr-i-Zor beylerbeyi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 34.
[148] Metinde Şehr-i Zol, Bağdat eyaletine bağlı sancak (1554, 1799, 1851) ve eyalet (1560-1732 ve 19. yy). Osmanlı Yer Adları, **a.g.e.,** s. 720.
[149] Müşa'şa'lar, Huveyze'de Şiî arap hânedanı. Bekir Kütükoğlu**, Osmanlı-İran Siyasî Münâsabetleri I 1578-1590**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1962, s. 219.

Tedbir sahiplerinden duyulduğuna göre bir yeri zapt edince düşmanın hilesine karşı önlem almak gerekir. Hz. Ali de rakip beklerken onun davranışlarına karşı gaflet göstermezdi.

Kötü Düşünceli Düşmanların Acayip Ahvali Üzerine [104b]

Başkomutan Şirvan'dan ayrılınca ezilmiş olan düşman yeniden canlanmıştı. Ortalığı boş görünce Şirvan diyarını geri almak için kargaşa çıkardılar. Fakat ne iyi ki Derbend'te o namlı vezir konuşlanmıştı.

Çapulcu Kızılbaş'ın Saldırısı Üzerine [104b-105a]

Düşman Şirvan'dan Tiflis'e geldi. Kızılbaş üç dört bölük oldu ve Tiflis ile Şirvan'a atları sürdüler. Halifeleri Ensar[150] Tiflis'e yöneldi. Halil Han Afşar ve Selman Vezir savaşa katıldılar. Bir grubu Şeki'ye gönderdiler. Eskiden Şirvan'a sahip olan Aras Han, Erdoğdu Sultan'a[151] bayrak kaldırdı Îmâmkuli Sultan[152] da Gence'den Kura'nın ötesine geçti. Düşman Ereş şehrine yaklaşınca başlarına bela şimşekleri çakıldı. Çoğunu topla, tüfekle yere düşürdüler. Muhalifler ikiye bölündü. Ereş şehrine saldırdılar. Ansızın Kaytas'ın atı ürktü ve düşman tarafından yara alarak can verdi.

Ereş ve Şirvan'ın Düşman Hücumun'dan Harap Olması [105a]

O şehri düşman ele geçirdi ve Kızılbaşlar oradan Şamahı sınırına yöneldiler. Komutan Osman yiğitlerini toplayıp atla geldi. Aras Han sokaklarda belirdi. Kızılbaş köşke yaklaşınca Osmanlılar dışarı çıktı. Bir hafta boyunca sabah akşam savaş oldu.

Osman Paşa'nın Kara Düşünceli Kızılbaşlılarla Savaşı [105a]

Komutan Osman pehlivanlarını topladı. Bu sıkışmışlıkta morallerini yitirmeden savaşma kararı aldılar.

---

[150] Ensar Halife, 1578 Şark seferinde Safevîlerin Karacadağ hâkimi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 509.
[151] Erdoğdu Sultan, Aras Han'ın oğlu. Allahverdi**, a.g.t.,** s. 125.
[152] İmâmkuli Hân, Safevîlerin Gence Hakimi, Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 24.

Seba Yeli Gibi Gelen Tatar'ın Eserlerinin Ortaya Çıkışı Üzerine [105a]

Bu kargaşa sırasında zafer bayrakları esti. Padişahın veziri Mustafa komutasındaki ordusuyla İstanbul'dan çıktı. Padişah Kırım Tatarı hanına Şirvan'ı zapt etmek için bir bölük göndermesini buyurdu. Tatar hanı sevinçle bu talebi karşıladı. Oğlunu ve kardeşlerinden birkaçını seçti. Hanın damadı olan Şirvanlı Ebû Bekir Mirza'yı rehberlik etmesi için kurtarıcı orduyla gönderdi.

Çöl Tatarı Ordusunun Kalabalıklığı ve O Macera Üzerine [105b]

Sonra çöl Tatarlarına düşmana saldırmaları için haber saldı. Seksen dokuz han oğlu, bey ve komutanı Âdil Giray komutasında belirlendi. Ona padişahın çavuşu Abdi eşlik ediyordu. Bir grup yeniçeri de onlara katıldı. Ordunun önünde ağır toplarla beş binden fazla Tatar Âdil Giray[153] öncülüğünde Şirvan'a yöneldiler.

Âdil Giray Sultan'ın Kırım'dan Şirvan'a Gitmesi [105b]

Âdil Giray orduyla Azak suyunu aşınca ünü İsfahan ve Irak'a kadar yayıldı. Çerkes'le birlikte Tuna nehrini geçip Tuman'a yöneldiler. Şamhal diyarından ve yamaçlardan Derbend'e gittiler. Oradan çıkıp Elburz ovasına vardılar.

Âdil Giray'ın Derbend'ten Şamahı'ya Doğru Geçişi [105b]

Düşmanın Şamahı'ya Rum komutanına saldırdığını duydular. Sayısız orduyla Şabran'dan[154] Şamahı'ya geldiler. Tatar ordusu belirince Abdi Çavuş da birlikte Şamahı yoluna girdi. Osman'a Âdil Giray'ın gelişi müjdesi verilince mutlu oldu. Orduya moral verdi.

[153]Adil Giray (1665-1670), Kırım hanı. Halil İnalcık, "Giray", **DİA**, C XIV, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi,1996, s. 76-78.
[154] Şabran, Azerbaycan'ın kuzeydoğusunda yer alan şehir. Tarik Dostiyec, "Kafkaslardaki Eski Türk Şehri", **Karadeniz Araştırmaları 1**, 2004, sa.1, s. 10.

Âdil Giray'ın Şamahı'da Namlı Vezire Ulaşması [105b-106a]

Osmanlılar bu haberden sevindiler. Vezir onları karşılamaya çıktı. Âdil Giray'la şahsen buluştu. Düşmanlar pusudan haber alınca davrandılar. İki komutanın ordusu Şamahı'ya geldi. Köşkte toplandılar ve şölen kuruldu. Sonra düşmanı savmak için Âdil Giray'la toplantı yaptılar.

Vezirin Yürekli Âdil Giray ile Söyleşmesi [106a]

Önce Vezir Osman ordunun her grubunun yedi bölük olup kılıç, top ve tüfekle altı taraftan düşmana saldırmasını, yedinci bölüğün ise köşkü koruması gerektiğini söyledi. Âdil Giray bunu iyi karşıladı ve Tatar'ın yedi bölük olmasını emretti. Rumlulardan da özel bir bölük oluşturuldu.

Âdil Giray'ın Osman Paşa ile Düşmana Yönelik Mülahazası [106a]

Sonra Osman'a Kızılbaş'ın ön saflarını sordu, o da pencereden dışarıdaki sürüyü gösterdi. Kötü inançlı Kızılbaşların köşke doğru hücum ettiğini gördü.

Osman Paşa'nın Tatar'la Düşmanı Def Etme Hücumu [106a]

Âdil Giray hızla ata bindi. Tatar'ı savaşa çağırdı ve Kızılbaş'ı aciz bıraktı. Şehirden dışarı çıkıp savaşa başladılar. Komutan Özdemir de Rum ordusuyla Tatar'a katıldı.

Savaşın Vasfı [106a-106b]

İki komutan birlik oldular. İkindiden sonra ilerlediler. Tatarların sayısız okları gökyüzünü doldurdu.

Savaşçı Vasfı [106b]

Diğer taraftan Rumlular saldırıp düşmanı ateşe tuttular. Taçlıların başı külahından ayrıldı. Savaşmaktan aciz kaldılar. Ya kaçtılar, ya yakalandılar. İkindiden geceye kadar Tatar onlarla çarpıştı.

Ok Atıcılık Vasfı [106b]

Oklarla düşman sarsıldı. Tatarlar hançerlerle araya girdiler ve o kadar kan döktüler ki düşman kaçmak zorunda kaldı. Meydan Kızılbaşlıların kellesinden ve leşinden doldu taştı. Kötü yaratılışlı Erdoğdu dışarı çıkıp bozguncu Aras Han'dan ayrıldı. Yiğitler onları takip etti. Aras'ın atını düşürdüler ve onu yakalayıp Âdil Giray'a getirdiler.

Osmanlılarla Savaşta Aras Han'ın Yakalanması [107a-107b]

Âdil Giray Han onu görünce kanını dökmekten vazgeçti. Onu Osman'a teslim etti. Vezir onu gözaltında tuttu. Yiğitleriyle şehrin meydanına geldiler.

Ordunun Zafer Meydanından Şamahı'ya Gelmesi [107b]

Tatar'ın Kızılbaş'a afet olma haberi Kazvin'den Erdebil'e kadar gitti. Annesi Mazenderanlı olan Hamza[155] adında Kızılbaş şehzadesi Erdebil'den annesiyle birlikte sefere çıktı. Selman Vezir ona eşlik etti. Halil Han Afşar ve İmam Kulu Sultan ile birlikte kırk han ve sultan lakaplının peşinde kadın erkek orduya katıldı.

İran Şahının Vekili Selman'ın Şirvan'a Gelişi [107b]

Selman'a Kazvin'den haber gelince Şirvan'a doğru yola çıktı. Kura suyuna köprü kurup geçtiler ve Şamahı'ya varıp savaşa başlayınca durumu değiştirdiler. Tatar hazır olmadığından Osmanlılarla sabaha kadar savaştılar.

Âdil Giray Sultan'ın Aras Hanın Evini Yağmalamaya Gitmesinin Yayılması [107b]

[155] Hamza-Mirzâ, Osmanlı kaynaklarında Şahoğlu olarak da geçen Safevî hükümdarı Muhammed Hudâbende'nin oğlu. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 515.

Âdil Giray'ın yağmaya gittiği haberi yayıldı. Aras Han yakalandığında Tatarlar onun Aras nehrinin yanında Muğan'da olduğunu söylemişler. Durumu öğrenince hemen Kura suyunu geçti ve Aras Han grubuna saldırıp esir alıp altınlarını, mallarını aldılar.

Rüzgâr Tavırlı Tatar'ın Yağmasının Vasfı [108a]

Altınlar ve malları büsbütün yağmalandı. Kefen gibi mezara konulan define Tatar tarafından ele geçirildi. Bir iğne bile yağmadan kurtulamadı.

Tatar'ın Yağmadan Geri Dönmesi ve Osman Paşa'ya Muhbir Gönderilmesi [108a]

Yağmadan sonra Kura suyunu geçip Şirvan diyarına geldiklerinde dünyanın savaş içinde olduğunu gördüler. Âdil Giray Osman ve Selman arasındaki çatışmadan haber alınca Osman'a yardıma geldiğine dair derhal mesaj gönderdi ve hızlı bir şekilde ulakla gönderdi.

Zavallı Muhbirin Kötü Düşünceli Düşmanın Eliyle Yakalanması [108a]

Kızılbaş inançlılar onu yakaladılar ve Selman Vezire götürdüler. Durumdan haber alınca düşünceye daldı. Aras Han'a yaptıkları gibi gece akını yapmalarına karşı tedbir aldı. Onlardan önce davranılması gerektiğini ifade etti. Kızılbaşlar da ona katıldı.

Elsiz Ayaksız Muhbirin Öldürülmesi ve Kızılbaş'ın Âdil Giray'a Saldırısı [108a-108b]

Sonra yakaladıklarının başını kesti. Şamahı'dan orduyu sevk etti. Âdil Giray uykudayken Tatar'ı kuşattılar. Birçok esiri kurtardılar. Âdil Giray uyanınca ata bindi ve savaşa koyuldu. Nereye yöneldiyse yolu kapalı gördü. Tatarlar da sağlı sollu saldırdı. Düşman zorlandı. İki taraftan da çok kanlar aktı. Âdil Giray deniz gibi coştu.

Kızılbaş ve Tatar Savaşı ve Âdil Giray'ın Çatışmada Öldürülmesi [108b]

Ansızın atına bir ok isabet etti. Yere düştü ve Tatarlardan ayrı düştü. Okla bir süre daha çatıştı.

Âdil Giray'ın Düşmanların Pençesine Düşmesi [108b]

Kötü mezhepliler ilerleyip onu yakaladılar. Namlı komutan yakalanınca Tatar kavmi hepten kaçtı. Kızılbaşlar Han oğlunu tutsak edince yine ittifak edip Osmanlılarla savaşmak için Şamahı'ya yöneldiler.

Osman Paşa'nın Âdil Giray'ın Yenilgisinden Haberdarlığı [108b]

Ansızın tutsak Tatar'dan bir pehlivan kaçarak Osman'a geldi ve onu durumdan haberdar etti. Oradan da Kırım hanına doğru yöneldi. Osman bu hileden haberdar olunca Şirvan Derbend'ine yöneldi. Aras Han Rum ordusunun Derbend'e doğru yola çıktığını duyunca hapiste sevindi. İzin alıp Osman'a vardı. Oradan neden gitmek istediğini, tuz ekmek hakları olduğunu söyledi.

Mahpus Aras Han'ın Altın Topuzlu Vezir ile Söyleşmesi [109a]

"Eski bilgelerden kim tuz ekmek yerse ve kötü niyetlere kapılırsa iflah olmaz diye duyduk. Biz sizden lütuf gördük. Size hizmet etmekle mükellefiz." dedi. Paşa bu sözlerden muradını sordu. "Keyhusrev gibi dağa yönelme çünkü gruptan ayrı düşebilirsin. Yerler buz bağlamışken neden Şamahı'dan dışarı çıkıyorsun? Derbend yolu epey zordur. Soğuk sıkıntısı var. Soğuk sana Kızılbaş'tan daha katı bir düşmandır. Erdebil şehzadesi Hamza, Selman Vekil'e fırsat bulursa ben sizi onlardan kurtarıp özel olarak Rum'a gönderirim." diye cevap verdi. Özdemiroğlu Osman şuursuz düşmandan bu nükteyi duyunca öfkelendi. "İranlılar Osmanlılara bir zorluk çıkarmadan önce senin kelleni uçururum. Ölümden korkum yoktur." dedi.

Hikâye Temsili [109a-110a]

"Avcı bir kurdu ele geçirdiğinde onu kuzu avlamak için kullanmaz. Yeni yetme şehzade Hamza aslan yavrusu olsa dahi ondan av için yardım dilemek ve yalvarmak bana yakışmaz." dedi. Sonra cellada emir verdi ve boynunu vurdurdu. Onu öldürdükten sonra dağların yoluna koyuldu. Orduyla Şamahı'dan aceleyle Derbend'e çıkıp dört gün sonra kaleye ulaştı.

Zahire Biriktime ve Kale Tedariki Üzerine [110a]

Sonra zahire toplamaya başladı. Her nahiyeden tahıl toplatıp depoladı ve gerekli tedarikleri yaptırdı. Şamhal'ı da kendi yanında buldu. Ordu ve Elburzlular da ona yardımcı oldu. Tatar ve Nogay'a[156] haber gönderdi.

Düşmanın Saldırısı ve Soğuktan Helak Olmaları [110a]

Daha Nogay'dan haber gelmeden ocak ayının soğuğundan yollar kapandı. Kızılbaşlar haberdar olunca Derbend'e yöneldiler. Aniden sert bir kış başladı. Şiddetli bir soğuk ve buz başladı.

Kış Şiddetinin Vasfı [110a-110b]

Ne dağda, ovada çadır, ne evlerde huzur vardı. Kar her yeri çelik gibi kaplamıştı. Kaplanlar ve vahşi hayvanlar bile soğuktan kaçamıyordu.

Çapulcu Kızılbaş'ın Şaşkınlığı Üzerine [110b]

Kızılbaş inançlılar bu zamanda savaşın peşini bıraktılar. Bir hafta ormanlıkta ve ovada çabaladılar. Soğuktan birçoğu helak oldu. Tecrübeli olanlar ise baykuşlar gibi harabe köylere sığındılar. Şaşkınlıktan dizginleri geri çevirip Kura suyunu geçtiler.

Düşmanların Yenilgisi ve Muğan'a Geri Dönüşü Üzerine [110b]

[156] Kuzey Kafkasya'da yaşayan Türkler. Dilek Ergönenç Akbaba "Nogay Adı Ve Nogayların Kökeni Üzerine", **Tehlikedeki Diller Dergisi**, 2013, sa.2, s. 233.

Şirvan'dan Muğan'a gelip Han oğlu Âdil Giray'ı alıp Erdebil'e doğru yol aldılar. İki bey Kazvin'e ulaşınca onu hapse attılar. Bu olay duyulduğunda düşmanın işi zorlaştı. Şark şahı "Kızılbaş'ın başı kanda gark olsun." dedi. "Madem Osman Derbend'te güvende ise Han oğlunun yakalanmasının faydası ne? Osman o kalede olduğu sürece İranlıların işi zor." dedi.

Vekil Selman'ın Kazvin'e Gitmesi ve Savaş ve İntikam İçin Çalışması [110b]

Vekil Selman bahar olunca Derbend'e savaşa gidebileceklerini söyleyince şah daha da kötü oldu. İki üç gün evde sessiz kaldı. Nasıl özür dileyeceğini, İranlılara nasıl bakacağını, padişahı Acem mülküne saldırmaktan nasıl vazgeçirebileceğini düşündü.

Hile Dolu Halifenin Tiflis'e Gitmesi ve İran Şahına Acizliğini Bildirmesi [110b-111a]

Birden halife Tiflis'ten İran şahına haber gönderdi. Rumlu pehlivanlar kalede iken Ferhat oğlu Muhammed adında yiğit beyleri canla başla çalıştı. Sonbahardan baharın başına kadar akşamdan sabaha kadar mücadele ettik ve kaleye bir yol açamadık, dolayısıyla dönmekten başka çare yok diyordu.

Acem Şahının Halifenin Geri Dönmesine Müsaade Etmesi [111a]

"Özellikle de şimdi Erzurum'a Rum sultanına haber gidince o kendisi de sayısız ordular sevk edecek. En iyisi yardım gelmeden dağları aşıp yurda dönelim." diyordu. Acem şahı bu sözü duyunca Tiflis'teki çatışmayı bırakıp yurda dönmelerini söyledi. Cevap halifeye ulaşınca Gürcü ve Kazak kavminden ayrıdılar ve savaşı, nifakı bıraktılar.

Kızılbaş'ın Tiflis'ten Karabağ'a Kaçışı [111a]

O kara bahtlı zümre kaçıp Karabağ'a doğru gitti. Bütün kale ahalisi sevindi. Beylerbeyinin gönlü gamdan arındı. Vezire haber gönderdi. O da sevindi ve durumu ayrıntılı bir şekilde padişaha arz etti. Padişah da bela savuştuğu için şükretti. Acem şahı şaşkın kaldı. Devranın vahşetinden üzüntüye kapıldı. Gece gündüz derde düşüp barış ve durumu düzeltmek için çaba aradı.

Osman Paşa'nın Kızılbaş'ın Barış Arayışını Bildirmesi [111a]

Namlı Osman Paşa Derbend'te bu haberi alınca Gürcistan'dan Rum şahına mesaj gönderdi. Vezir Mustafa bu kutlu haberleri duyunca şaşırdı. Sonra bir çavuşu hızla saraya gönderdi. Ulak Şirvanlıların durumunu padişaha bildirdi.

Padişah'ın Tatar Bozgunundan Haber Alması ve Eşkiyaları Cezalandırmak Üzere Tedarik Görmesi [111a-111b]

Padişah haberleri alınca vezirlerin tedbirle Âdil Giray olayı üzerine çalışmalarını, Kırım hanının kardeşinin olayından etkilenmeden Derbend ve Şirvan'a hareket edip öç almasını, Erzurum tarafından da komutanın ilkbaharda kaleyi sağlamlaştırmasını ve o memleketi zapt etmesini emretti. Yanındaki orduya ek olarak Şam ve Anadolu'dan kalabalık bir ordu gönderdi.

Sayısız Ordunun Hızla İran Sınırına Gitmesi [111b]

Bâb-ı Âli'den çok sayıda savaşçı düşmana doğru yol aldı. Kış sertliği geçince ve buzlar erimeye başlayınca doğa bir daha canlanmaya başladı.

Derbend'den Yeni Haberin Gelişi [111b]

Bu sırada Şirvan'dan Çerkez yolundan hızla birisi geldi. Soğuktan bitkin düşmüştü. Karı buzu aşarak uzun yolculuktan sonra baharda Rum'a varmıştı.

Şirvanlı Muhbirle Görüşmeye Padişahın İzin Vermesi [112a]

İstanbul'a varınca önce sadrazamla görüşüp Osman'dan getirdiği arzları ona sundu. Padişaha arz ettiklerinde haberin içeriği anlaşıldı. Kızılbaş inançlılar Âdil Giray acısından sonra bir süre sessiz kalıp sonra Kura suyunu aştılar.

Muhbirin Kızılbaş'ın Hile ile Barış Arayışını İfade Etmesi [112a]

Selman Derbend'ten geri döndüğünde savaş tedariki için Kazvin'e vardı. Hudâbende'yi barışa ikna etti ve saldırıdan vazgeçtiler. Sonra Tatar hanına barış için bir mektup gönderdi. Benden de padişaha barış için mesaj göndermemi rica ettiler. Fakat benim bu bozguncuların sözüne zerre kadar inancım kalmadı.

Muhammed Han Adlı Kızılbaşın Şirvan Hududundaki Bedbahtlığının Zikri [112a]

Bu barış arayışında da Şirvan'da kin gütmekten başka amaçları yok. Özellikle şimdi Muhammed Han adında birisi alçaklarıyla Şamahı'ya yönelmiş ve gece gündüz bizimle çatışmaktadır. Bu itibarsız kavmin bir an barış, bir an savaş peşinde olduğunu görünce Derbend kalesini korumak üzere sayısız ordu sevkettim. Bir taraftan Elburzluların Oran adlı Şamhal'ıyla idare edip bir taraftan da Şirvanlı Ebû Bekir'e ziyadesiyle iltifat ettim. Şeki'nin Şemseddin Şeyhzade oğlu Şehmir[157] adında beyzadesine fazlasıyla riayet gösterdim ve onları itaate ikna ettim.

Şeki Beyzadesinin ve Oranın Eski Beylerinin Zikri [112a-112b]

Bu bölümde padişah tarafından Kaytas Paşa yerine beylerbeyi olan Mustafa oğlu İbrahim Paşa'nın sürekli düşmanla savaş halinde olduğu, Şirvan'ın Derbend'i alındığından beri bir saat bile dinlenmeden canını malını padişah uğrunda feda ettiği, gitmenin mümkün olmadığı yerlere hep onun gönderildiği, nereye zafer bayrağını

[157] Şehmir, Şark seferinde İran'ın Şeki hâkimi. Allahverdi, **a.g.t.,** s. 184.

çektiyse fetihle döndüğü ve muhaliflerin korkudan Horasan'a yüz çevirdiği anlatılmaktadır.

Osmanlı Beylerinin Şirvan'daki Hallerinin Zikri [112b]

Bir taraftan sancak sahibi beyler Budak ve Veli Mir Ferhat Kasım ve Semsat Mir Seyid ile muzaffer oldular. Ağalardan Rüstem gibi ünlü olan Çerkez Behram ve Kethüda Hüsrev gece gündüz kavga ettiler. Bu namlıların dışında birçok cesur Şirvanlı da düşmanın yolunu kestiler.

Osmanlı Delü Kankı Bey'in Zikri [112b]

Bu bölümde Osmanlı Delü Kankı anlatılmaktadır. Şirvanlıların çabasıyla Kızılbaşların yolu kesilemeyince Rumeli'den hünerli birisi olan Delü Kankı'ya sancak verildiği ve kalabalık bir ordu emanet edilerek Şeki memleketinin kendisine verilip oraya gönderildiği belirtilmekte ve Dankı'nın Şirvan yöresinde Şeki'den Kura'ya yakın bir yer olduğu, sonbahardan bahara kadar, gece gündüz düşmanla dağda ovada iki yüzden fazla çatışma yaşandığı ifade edilmektedir.

Yurt Tutan Osmanlıların Savaşı Vasfı [112b-113a]

Bu bölümde Hakk'ın yardımının Osmanlılara yar olduğu, şimdi bu darboğazda canlarını padişaha feda ettikleri ve padişah emretse ölene kadar çabalayacakları belirtilmektedir. Savaşta yıkılan diyarların da mamur edilmesi gerektiği, padişah teveccüh ederse Acem'i baştanbaşa alacakları, nitekim kerem sahiplerinin ülkeleri ancak dirhem bağışlayarak feth ettikleri söylenmektedir.

Eski Geleneğe Göre Şirvan Derbend'indeki Askerlere Hazine Tayini ve Gönderilmesi [113a]

Padişah durumdan haberdar olunca Derbend için hazineden yıllık iki yüz yük altın belirledi. Ayrıca Kırım Tatar hanı ve Kırım beylerine sefer masrafları olarak

bundan da fazla altın ve gümüş gönderdi. Tatar ileri gelenlerine de sayısız hilat ve altın kılıçlar gönderdi. Osman ve Şamhal'a da hediyeler yolladı.

Yeniçeri Azak tarafından Acem'e doğru yürüdü. Bir taraftan da Tatar hanı sayısız orduyla ilerledi. Rum tarafından da çok sayıda ordu toplandı. Rum ordusu Rum sultanının emriyle Erzurum'da komutanın yanına toplandılar. Önlem alıp kaleyi sağlamlaştırmaya başladılar. Acem içine karışıklık düştü.

Gaddar Devranın Kusuru ve Şerri Üzerine Söyler [113b]

Bu bölümde Yaratıcı'nın dünyayı yaratırken kusura ve hünere elverişli yaptığı, Kendisinin kusur ve hatadan uzak olduğu, birisinde binlerce kusur olsa bile örteceği ifade edilmektedir.

Kadınların Halinin Serzenişi Üzerine [113b]

Bu bölümde müellif kadınlardan şikâyet eder ve serzenişini şu şekilde dile getirir: "Kadınların dili ağzında bağlı olmalı. Ağzı kapalıysa fıstık gibi güzel gülümseme olur. Süleyman gibi bütün insanlara ve cinlere bile hükümdar olursan yine aklını kadının eline bırakma. Kadının yandaşlığını yapma. Aşk ve heves erkeğin yolunun eşkiyasıdır. Kadınların hilesinden uzak dur. Kadın şah bile olursa sonu utanç olur. Başı kölelik perdesinden dışarı çıkmasın. Çıkarsa gövdesi üzerinde başı yok olsun."

Asıl Hikâyeye Başlama [113b-114a]

İkinci yıl padişah ve Tatar hanı İranlılara karşı ordu yürüttüğünde Kızılbaş inançlılar toplanıp şahlarına şöyle söylediler: "İran mülkü senin olunca adın Muhammed Hudâbende[158] oldu. En iyisi Rum sultanına yalvaralım." Acem şahı bunu duyunca düşünceye daldı. "Mektubumu kim ulaştıracak? Kimi gönderdiysek hapse düştü." dedi. "Âdil Giray'ın Tatarlarından birini göndermek mümkün." dediler.

[158] Muhammed Hudâbende, 1578 ve1587 yılları arasında hükümdar olan Safevî şahı, Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s.538.

İran Şahının Sultanın Sarayına Mektup Göndermesi [114a]

Acem şahı bunu duyunca sözlerine uydu. Güzel bir mektup yazdırdı. Allah'a hamd ettikten sonra padişaha uzun uzadıya övgüler dizdi. Acem'in de onun mülkünün zayıf bir parçası olduğunu söyledi. Tahmasb Şah zamanında yaptıkları barış anlaşmasıyla dünyanın rahat ettiğini, Tahmasb Şah'tan sonra oğlu İsmâil'in başa geçtiğini, önce onun oğlunun kellesini aldığını, kendisi için de gece gündüz kin güderken Yaratıcı'nın cezasını verdiğini, o deliden kurtulduklarını, Rum sınırındaki akılsız beyleri de onun atadıklarını söyledi. Akıllının deliden korkmaması gerektiğini ve kendisine itaat ettiğini bildirdi. Mektup bitince mühürlü keseye koyup Âdil Giray'ın Tatar'ına emanet ettiler.

Kırım Tatarlarından Birinin Acem Şahının Mektubunu Getirmesi [114a-114b]

Sultana gönderilen Tatar Kazvin'den yola koyuldu. Üç gün gece gündüz gidip mektubu komutana iletti. Komutan mektubu açıp yakarışlarını görünce Tatar'ın olanları anlatmasını istedi. Tatar o birliksiz kavimde bozgunculuk ve nifaktan başka bir şey görmediğini, birbiriyle dost olmayan kavimden ne diye korkulacağını söyledi.

Tatar'ın Sadrazamla Görüşmesi ve Cihan Padişahının Yanına Gitmesi [114b]

Paşa bunu duyunca beğendi. Onu padişaha gönderdi. Padişah önce Âdil Giray'ın halini sordu. Âdil Giray'ın ayağının canına bağlı olduğunu, öcünün alınmasını umduğunu söyledi.

Hakan Kapısından İran Mektubuna Cevap [114b]

Padişah mektubu okuyunca güçlü bir mektup yazdırdı: "Ey Acem şahı, senin zamanında Acem işi karışmıştır. Neden yersiz özür dilersin? Adın Hudâbende, Allah'tan utan. İsmâil Şah öldükten sonra ülke senin oldu. Kürt beylerinden birkaçı ikiyüzlülük yaptılar. Sen de Tahmasb Şah gibi bize iade etmedin. Şimdi Elburz avcıların menzili iken kusurun telafisi çok zor. Şirvan'daki çatışmaya son verip sonra

bizden barış umun. Orada ordusuyla Osman varken oradan o orduyu çıkarmak imkânsız."

Amber Kokan Mektubun Ayrıntılı Zikrini Söyle [114b-115a]

"Kaleyi tamire mani olmayın. Bu şartları yerine getirirlerse belki barış yolu açılır."

Daha cevap iletilmeden Kızılbaş inançlılar şahın karısını öldürüp nice fitneler çıkardılar. Kadın Mazenderanlı olduğundan o ülkede iki hükümdar vardı: Biri kadının babası, diğeri amcasıydı. Kadının düşmanı mahpus olunca onu geceleyin öldürmüş. Kızılbaşlar kadınların şahlığı hatadır diye incinmişler. Beyler Mazenderan beyinin neden öldürüldüğünü, Kazvin'in kadınlar şehri mi olduğunu sorguladılar. "İsmail'i şahın kızı öldürdü. Şimdi bu kadın da her şeye karışıyor. Kadın Acem padişahı olmuşsa dünya kuyuya girmiş demek. Dünyayı yönetmek kadın işi değil, çünkü kadınların aklı sağlıklı değil. Adil Giray'ın yakınlığında bir kadın bir şahı öldürebiliyorsa Adil Giray'ı himaye etmek neden? Buna tahammül etmek makul değil." dediler.

Âdil Giray'ın Geçimsiz Kızılbaş'ın Eliyle Öldürülmesi Üzerine [115a]

İran beyleri toplanıp tedbir aldılar. Acem şahının divanına gittiler. Hepsi ittifak ettiler ve Âdil Giray'ın nifakla öldürüldüğünü söylediler. "Kadınların hükümdarlığı reva değil, sen şahsan bu kadından vazgeç ya da başka bir şey düşün." dediler. Şah halkın isyanını anlayınca özürler diledi.

Kızılbaş Tayfasının İran Şahının Haremini Kılıç ve Hançerler Öldürmesi [115a-115b]

Kabul etmediler ve şahın haremine girdiler. Kadını kocasının yanında katlettiler. İki üç gün kimse divana gelmedi. Bahtsız şah bir hafta üzüntü içinde haremde oturdu. Sonra Erdebil tekkesine çekilip padişaha tabi olma fikrini

Kızılbaşlara bildirince uğursuz fırka yine hücuma geçti. “Kendi halinde otur, böyle bir kavgaya girişme. Eskiyi hiç hatırlama. Soysuzun soyu kesildi.” dediler.

Hakanî Mektubun İranlı Şaha Ulaşması [115b]

Acem şahı bu olayı duyunca mecbur tahammül etti. Kazvin’e girerken mektubunun cevabı geldi. Cevabı Kızılbaş zümresiyle birlikte okudu. Kızılbaş inançlılar tartışmaya başlayıp birbirlerine düştüler. Bu haber Erzurum’a ulaştı.

Başkomutanın Kızılbaş’ın Durumunun Karışıklığından Haberdar Olması [115b]

Başkomutan bozguncu kavmin kavgasına güldü. Ordu komutanlarını çağırdı. Kale tamirinden söz etti. En uygun zaman olduğunu söyledi. “Kazvin’de çirkin Kızılbaş sorun tohumları ekti. Irak-ı Acem fitne kaynağı olmuş. Düşman grubu birbirine girmiş. Bu durumda nifak ehlini uzaklaştırmak için ilk önce bu kaleyi yapalım sonra ilerleyelim.” dedi.

Başkomutanın Dağ Gövdeli Kars Kalesinin Binasına Yönelmesi [115b-116a]

Ordu sözlerini dinleyip işe koyuldu. Cemaziyelevvel ayı pazartesi sabahı komutan dışarı çıktı ve ovaya gitti. Atından inip otağ kurdu. Ordu da onun etrafında çadırlar kurdu.

Ordu Komutanının Otağının Vasfı [116a]

Tecrübeli vezir Osmanlı kanununca komutanlarla toplantı yaptı. Her biri hediyelerle ona geldiler. O da hilatlarla karşılık verdi.

Devlet Sahibinin Şöleninin Vasfı [116a]

Gizli oylamayla kalenin tamirine hüküm çıktı. Orduya ziyafet haberi verildi. Sofralar açıldı. Yiyip içtikten sonra yükleri bağladılar, sabahtan akşama kadar yol aldılar. Gece yarısını biraz geçince Pasin’den geçtiler.

Düzen Üzere Ordu Dizilişi ve Yürüyüşünün Vasfı [116a-116b]

Komutan sabah namazından sonra yine yola devam etti. Sesleri Aras'tan Nahçıvan'a ulaştı. Yeniçeri ileri koştu. Atlılar sel gibi ilerledi. Birkaç gün gidince Çıldır'a vardılar. Çıldır dağından bir grup belirdi. Çıldır'ın hükümdarları olan Minûçehr[159] ile Kvarkvare[160] Gürcistan'dan gelip çattı.

Gürcü Tabilerin Efendinin Hizmetine Gelmesi [116b]

Vezirin huzuruna gelip lütufla karşılandılar. Kulluklarını ve hizmete hazır olduklarını bildirdiler. Vezir de onlara riayet edip hemen Bâb-ı Âli'ye gönderdi.

Gürcü Minûçehrilerin Bâb-ı Âli'ye Yönelmesi [116b]

O zümre sevinçle İstanbul'a gitti. Komutan kale tamirine başladı. Minûçehriler kırk günlük yoldan sonra Üsküdar yolundan saraya vardılar. Üsküdar'dayken durum padişaha bildirildi. Sultan durumlarını sordu soruşturdu. İki ileri gelenden birinin fil gibi cüsseli, diğerinin kükreyen aslan gibi olduğu, İslam'a rağbet gösterdiği bildirildi.

Kvarkvare'nın İriliği ve Çavuşun Tedariki Beyanı [116b-117a]

Padişah bunu duyunca vezire bir çavuşu seçip bir atla onları karşılamaya göndermesini emretti. O da başçavuşlara uygun birisini bulmalarını söyledi.

Fil Gövdeli Süleyman Çavuş'un Dev Kvarkvare'nın İşine Tayini [117a]

[159] Manuçar/Minûçehr, Samtskhe Atabeyleri sülalesinden olup, Çıldır zaferi üzerine Türk ordusuna gelip itiaatini arz etmiştir. Osmanlıya katıldıktan sonra Müslüman olduğu için Mustafa adını almış ve ilk önce Azgur sancak beyliğine ve sonra da Çıldır beylerbeyliğine tayin edilmiştir. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 64.

[160] Kvarkvare, Samtskhe Atabeylerinden II. Keyhusrev'in oğlu. Çıldır zaferinden sonra Türk ordusuna itiaatini sunup, ihtida ederek Mustafa adını alan Minuçehr Mustafa Paşa'nın kardeşi. Rivayete göre kendisine Oltu sancağı verilmiştir. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 23.

Bölükten Süleyman adında fil cüsseli, kıvrak, güçlü birisini seçtiler. Donatılıp vezire gönderildi. Vezir ona yaraşır bir at bağışladı ve hizmete gönderdi. Yola koyulup ilk olarak kendi menziline geldi.

Güçlü Atın Vasfı [117a-117b]

At iri, siyah gözlü, kısa yeleli, uzun bacaklı, hızlı koşan efsanevî bir hayvandı. Ona binip ejderha gibi denizi geçip Üsküdar'a vardı. Kvarkvare ve Minûçehr ile buluşunca o fil adam çavuşun yanında çocuk gibi kaldı. Konaktan İstanbul'a bakınca dünya kadar geniş bir şehir ve cenneti kıskandıran yüksek bir saray gördüler.

Süleyman Çavuş'un Kvarkvare ile Buluşması [117b-118b]

Padişahın özel kubbesinin parlamasından misafirler göz alamadı. Çünkü onlar gelmeden saray yenilenmişti. Evler yükseltilmiş, ortaya derin havuz, çeşme yapılmıştı. Yüksek dört takın üzerine süslü kubbe yerleştirilmişti. Kapılar mücevher, tavanı altın işlemeliydi. Ustası olan hazinedar Hasan Mısır'a beylerbeyi yapıldı. Her tarafında cennet gibi bahçeler vardı. Özel yeri ise padişahın konağıydı. Deniz ve kara oraya yerleşen padişahın ayağı altındaydı.

Bayındır Sarayın Bitirilişi ve Tarihi Üzerine [118b]

Cennet sarayın tarihini fazlasıyla yazdı. Misafir sarayın görkemini görünce hayret içinde kaldı. Bu sırada bir gemi belirdi. Tuhaf Gürcü kıyafeti ve şapkası olan misafirleri gemiye bindirdiler.

Minûçehrilerin Sonsuz Denizden Gemiyle Geçişi [118b]

Çavuş Gürcü yiğitlerine rehberlik etti. İki dev cüsselinin biri Müslüman diğeri kâfirdi.

Geminin Vasfı [119a]

Bu görkemle kadırgaya binip denize açıldılar. Tahtadan yapılmış, yüksek sütunlu, yelkenli bir şehir gibiydi. İki yüz esir kürek çekiyordu. İçinde özel mutfak ve kiler vardı.

Geminin Toplarının Vasfı [119a-120a]

Her tarafında iri demir toplar vardı. İçi geniş dışı inceydi. Uzunluğu dokuz yüz arşın kadardı. Oturulacak yeri altın işlemeli, gölgelikleri ipektendi. Her tarafı nakışlı, renk renkti. Namlı reisleri hizmet için ayakta bekliyordu. Bu ihtişamla sahile yaklaşıp demir attılar ve dışarı fırladılar. Geçidi aşınca misafirhaneye geldiler. Vezir onları iyi karşıladı. Padişah haber alınca divanı süsletti. Onlara hediyeler gönderip ağırladı. İki Gürcü beyi bu lütuftan mutlu oldular. Minûçehr padişahlık töresini görünce şevkle İslam'a rağbet gösterdi.

Minûçehr'in Müslüman Olması ve Mustafa Paşa Adlandırılması [120a]

Muhammed (a.s.) aşkına tam ihlasla Müslüman oldu. Padişah o fil gövdeliye de kendi kıyafetini gönderdi. Fakat padişahın lütfu ona etki etmedi, çünkü o soysuz adam Hak feyzinden uzaktı. Vezir her ikisini kabul etti ve cömertlik gösterdi. Fil gövdeli nasihat dinlemeyip İslam'a meyil göstermedi.

Kvarkvare'ye İslam Teklifi ve Onun Ebedî Devletten Sapması [120a]

Vezir yine de ona lütufta bulundu ve onu utandırdı. Padişaha arz etti ve kendisine sancak verildi. Gürcü beyi mutlu oldu. İslam teklifi üç kere arz edilince farz olmaktan çıkar. Misafirin Hak sözünden incindiği görülünce gönlünü aldılar.

Peygamber Hadisleriyle Ezelî Saadetlere İşaret [120a-120b]

Son peygamberden bir hadis duydum: Zatı kötülükle yoğrulmuş olanın işi bu yazgıyla biter. Ona nasihat etki etmez. Hatta kötülüğü artar. Zakkum bitkisini cennet bahçesine bile dikip oranın suyuyla beslesen kuşkusuz acısı ortadan kalkmaz, çabalar boşuna gider.

Sünnet Düğünü Vasfı [120b]

Minûçehr Müslüman olunca onun için bir şölen düzenlediler. Onun sünneti için bir düğün hazırladılar. İbrahim sarayı onun düğün yeri oldu. At Meydanı süslendi ve her şey tedarik edildi. Kadim şeriata göre sünnet edilince şeytanın hilesinden rahatlamış oldu.

Sevinç Dolu Şenliğin Havai Fişek Vasfı [120b-121a]

O kadar kandil ve mum yakılmıştı ki gece gündüz gibi aydınlanmıştı. Her taraf tatlı ve şekerlemelerle doluydu. Gökyüzü de fişeklerle kıvılcımla dolmuştu. Musikî sesleri yayıldı. Bu kâfir soylu bey Sultan Murad'ın lütfuyla Müslüman oldu. Böylece onu Çıldır'a beylerbeyi yaptılar.

Gürcü Kökenli Mustafa Paşa'nın Sünnet Düğününden Sonra Padişahın Ayağını Öpmekle Onurlandırılması [121a]

Onu padişahın ayağını öpmeye götürdüler. Padişah divana çıktı ve misafiri ileri gelenlerle birlikte kabul etti. Önce sandıklarda özel hediyeler sunuldu. Sonra iki misafir çıkageldiler. Önce Müslüman olanı saygıyla divana aldılar.

Kutlu Divan-ı Hümâyun'un Vasfı [121a-122b]

Yeni beylerbeyi ile Kvarkvare o güzel şöleni gördüklerinde hayret içinde kaldılar. Sonra sofralar açıldı ve dünya yiyeceklerle dolup taştı. Fazlasıyla yemekler, tatlılar yediler. Sofra toplanınca padişah o ülkenin kazaklarının halini sordu. Asi Simon ve Açukbaş'ın da neden padişahtan ürktüklerini sorguladı. "Bizim hakkımızda lütfunuz bu kadar fazlayken her grubun size itaat etmesi yakışık alır. Efendimize asi olurlarsa köklerini kazırız. Bu iltifatınızdan sonra bu uğurda daha fazla çabalarız."

dediler. Padişah da dediklerini beğendi ve daha fazla çaba sarfetmelerini istedi. Sonra sadrazamı yanına çağırdı. Vezirler grubu içeri gelince padişah çok iltifat gösterdi. Ardından dışarı çıktılar. Dışarısı askerler ve seyircilerle doluydu. İzdihamdan misafirlerin çıkışı zor oldu. Yavaş yavaş yol açıp oradan misafirhaneye gittiler.

Çıldır Beylerbeyinin Kendi Menziline Geri Dönmesi Üzerine [122b]

Sonra vezirler tahtın dibinden ayrılıp zavallıların halini sormak için menzile geri döndüler. Vezir misafirlere müsaade etti. O zümre mutlu bir şekilde kendi diyarına doğru yola koyuldu. Çavuşa da sancak nasip oldu. Duası kabul oldu.

Kars Kalesinin İnşasının Başlangıcı Üzerine [122b]

Padişahın isteği üzerine Kars kalesi inşası ikinci senesindeydi. Rum komutanı baharda Erzurum'dan, Pasin ve Çıldır'dan hemen geçip orduyla Kars'a geçtiğinde Kaf dağı gibi olan kaleye vardığında etrafında su yolları olan yıkık taştan bir kale görmüşlerdi. Şehir, köy ve insandan eser yoktu. Kale duvarları ve kuleleri otlar içinde kaybolmuştu. Ne cami, ne mescit, ne tekke ve manastır vardı. Binadan sadece uzun bir minare dikili kalmıştı.

Başkomutanın Kaf Dağı Gövdeli Kaleye Gelişi [122b-123a]

Başkomutan o topraktan yere vardığında çadır kurulmasını emretti. Ordu da onun otağının etrafında halka oluşturdu. Çadırlardan yeryüzü beyaz şehre dönüştü.

Felek İhtişamlı Çadırların Vasfı [123a]

Beylerbeyi ve beyler o kadar otağ kubbesi dikmişlerdi ki ova cennete dönmüştü. Paşalar orduyu yerleştirince herkes inşaat fikrine düştü. Her memleketten çok sayıda işçi geldi. Mimar iş bölümü yaptığında her arşına bir adam düşmüştü.

Kale İnşası İçin İsabetli Tedbirler Üzerine [123a]

O zaman özel divanın başkomutanı bütün ordu komutanlarını ve avamı toplayıp konuşma yaptı. Burasının zor bir serhat olduğunu ve payitahta kırk günlük uzaklıkta bulunduğu için birlikte çalışıp nifakçıları def etmeleri gerektiğini, hizmetçilerin de işçiler gibi binayı bitirmek için çalışmalarını, hatta komutanların da gece gündüz bu iş için çaba sarf etmeleri gerektiğini söyledi.

Alçak Düşmanın Gece Akını Yolu Üzerinde Öncü Birliklerin Tayini Üzerine [123a]

"Başka bir grup da yiğitlerle düşmandan korumalı, yollarını kapatmalı." Yiğitler onun söylediklerini duyduktan sonra işe koyuldu. Öncüler nöbete, seçkin bölükler kale tamirine koyuldu. Kalenin etrafına ağır toplar çektiler. Ateş ederek her taraftan kapıları söktüler ve hayırla temel attılar.

Elburz Katılığında Bir Kalenin Temelinin Atılması Üzerine [123a-123b]

Mimar, ustalar ve sayısız çıraklar işe koyuldu. Çok sayıda kurban kesildi. Dağ, ova ordu ve reayadan oluşan işçilerle doldu. Kazmalar, kürekler çalıştı, taşlar küme oldu.

Anadolu Beylerbeyinin İç Kaleyi İşlemesi [123b]

Şehrin dışında da zirvede hoş bir kale vardı. Paşa Cafer adlı Anadolu beylerbeyine o kaleyi işlemesini emretti. Böylece her taraftan sağlam duvarlar çekildi. Bir hafta sonra bina yükseldi.

Mancınıkların İç Kaleye Çekilmesi [123b]

Önce Cafer iç kaleyi yaptırdı. Kapıları demirle süslediler. Hemen topları çektiler. Tumturaklı top atışlarıyla gökyüzü gürültüyle doldu, düşmanın kalbi korkudan yarıldı.

Dayanıklı İç Kaleye Dizdar ve Korucuların Tayini [123b]

Sonra dayanıklı kaleyi dizdar ve kale korucularıyla doldurdular. O kadar mamur bir yer oldu ki bir ev yüz kızıl altın değerinde satın alındı. Komutan beylerbeyine övgüler dizdi.

Kars Şehrinin Hisarının Tamamlanması Üzerine [124a]

Padişahtan da çokça bağış geldi ve şehir kalesi mükemmel hale getirildi. Şehre üç giriş yapıldı ve kapıları demirle işlendi. Biri Dağ Kapısı diye adlandırıldı, ikincisi Erivan Kapısı oldu, üçüncüsü Erzurum'a açıldı ve o adla anıldı. Dağ kapısını yeniçeri yerleştirdi. Şam beylerbeyi Hasan ile Diyarbakır valisi Behram Paşa'nın çabasıyla da Erzurum kapısı yerleştirildi.

Halep Beylerbeyinin Kalenin İnşasındaki Çabası Vasfı [124a]

Halep beylerbeyi olan Ahmed Muytabzâde[161] ile Lahsa[162] beylerbeyi İskender oğlu[163] ve Maraş'ta yüksek rütbeli komutan olan Mustafa adlı kişiler çaba göstererek Erivan kapısını yetiştirdiler. Kulesini yapınca girişine ahşaptan, kapıyı birkaç demirden yaptılar. Allah Allah sesleri dünyaya yayıldı.

Rum Beylerbeyinin Kutlu Bina Üzerine Çabasının Vasfı [124a]

Bir taraftan da Sivas valisi Mahmud Paşa[164] Rıdvan adında biriyle işe koyuldu. Kale her taraftan sağlamlaşınca üç demir kapı, yüzyirmiden fazla kule olmuştu. Derin bir hendek kazıldı.

Başarılı Komutana İranlıların Ulağının Gelişi [124a-124b]

[161] Muytabzâde Ahmed Paşa, III. Murad dönemi valilerinden. Maraş, Halep ve Diyarbakır beylerbeyliği görevinde bulunmuştur. Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî,** çev. Seyit Ali Kahraman, 6c., Ankara, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları ortak yayını, 1996, C. I, s. 203.
[162] Lahsa/ Ahsa, Ahsâ Eyaleti (1568-1644), Basra eyaletine bağlı sancak (1645), Bağdat vilayetine bağlı kaza (1874-1875 ve 1883), S. Arabistan'da kaza. - Osmanlı Yer Adları, **a.g.e.,** s. 15.
[163] Çerkes-İskender-Paşazâde Ahmet Paşa, II. Murat döneminde Şark seferine katılan valilerden. Önce Lahsa beylerbeyi ve ardından Çıldır Valisi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 498.
[164] Mahmud Paşa, III. Murad dönemi valilerinden, Sivas beylerbeyi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 530.

Sona yaklaşıldığında Kızılbaş'tan ünlü birisi geldi ve bu kalenin tamir edilmesinin makul ve makbul olmadığını, ancak Kale'nin taşının Kızılbaş kellesinden oluşursa biteceğini söyledi. Paşa o uğursuz kavimden bir grubun hücumu savmak için geldiğini duyunca otağından dışarı çıktı. Büyükler etrafına toplandı. Çavuşa Kızılbaş'ı yanına getirmesini istedi.

Çavuşun İranlıların Ulağını Divana Getirmesi [124b]

Çavuş Kızılbaş sürüsüne haber verdi. Kızılbaş inançlı divana geldiğinde başını utançtan aşağı eğdi. Vezir ona ikramda bulundu. İranlıların durumunu sordu. Kendi yöneticilerinden bir mektup getirdiğini, orada ülkenin halinin yazılmış olduğunu söyledi. Paşa mektubu istedi.

Kızılbaş Ulağının İranlıların Mektubunu Komutana Sunması [125a]

Ulak mektubu verdi ve kâtip onu okudu. Mektubu okuduklarında Paşa "Ne iyi söylemişler, kelleleriyle bu işin bitmesini istiyorlar diye. Kendi hırslarının kazanında bozgunculuk kaynatıyorlar. Ağzınız acı kalır. Kale işi kellelerinizle biter." dedi.

Başkomutanın Kızılbaş Ulaklarını Cezalandırması [125a-126a]

Sonra onlardan ikisini üçünü bağlamalarını kaleden aşağı atmalarını söyledi. Hemen düşüp öldüler. Başlarını gövdeden ayırıp taş gibi duvara işlediler. Dünya Allah Allah sesleriyle doldu. Kelleler kulede taş gibi görünüyordu.

Kalenin her tarafı akarsularla süslendi. Duvarlar ayyuka kalktı. İçi kaya yaran toplarla dolu, içi billur gibi düzdü. Yüksek evleri ve hanları, hoş kasırları vardı. İran'dan Emir Çoban adında biri huzura gelip kale etrafına yerleşmek istedi ve kabul edildi. Gürcü reayasından bazıları da şehrin tamirine hizmet ettiler. Eleşkirt'ten[165]

[165] Eleşkirt, Van eyaletinde sancak (1609-1641), Erzurum eyaletinde sancak (1701-1736), Bayazıt/Erzurum eyaletinde kaza (1855-1865), Bayazıt/Erzurum vilayetinde kaza (1866-1867), […], Bayazıt vilayetinde kaza (1924-1926), Karaköse vilayetinde kaza (1927-1937), Ağrı vilayetinde kaza (1938) - Osmanlı Yer Adları, **a.g.e.,** s. 244.

birkaç kişi ve Erivan'dan iki kişi itaat ederek aman dilediler. O diyarlardan reaya art arda Erzurum tarafından geldiler.

Hayırla Biten Kars Kalesinin Tamamlanması Üzerine [126a-126b]

Bir asırda bitmemeyen kale üç ayda tamamlandı. Nitekim bir asır önce padişahın babası Selim çok emek vermesine rağmen Kars'ı yapması mümkün olmamıştı. Bu arzu bir asır sonra gerçekleşmiş oldu.

Bitirilme Tarihi Üzerine [126b]

Allah'a şükür tam H. 987 yılında hızlıca bitirildi. Ramazan ayına yakın bir zamanda işi bitirdiler. Sultan Murad zamanında o vezir komutanın girişimiyle düşmana karşı bir set çekilmiş oldu. Tarihi "Bab-ı feth-i fütuh" olarak temsil edildi.

Kars Camisinin Vasfı [126b]

Padişahtan dünyada bir şehir ve kale yadigâr kaldı. Eski minareli bir cami yapıldı. Mahalleler, dükkân ve özel hamam tamir edildi. Ordu komutanları her biri bir hayrat yaptırdı. Biri dağdan tatlı su çekti. Kale etrafında iki üç gözetçi kulesi dikilip içine muhafızlar yerleştirildi.

Zahirelerin Fazlalığı Üzerine Söyler [126b-127a]

Boş kuleler zahirelerle ve tahılla doldurudu. Etrafta birkaç sancak zapt edildi. Dudi hisarı, Ati kalesi ve Bayezid kalesi de oraya eklendi. O kaleden Tiflis'e kadar, oradan Şirvan'a kadar padişahın mülkü oldu.

Çerkes Ahmed Paşa'nın Tiflis'e Doğru Zahire Götürmesi [127a]

Sonra Tiflis'e bol zahire ulaştırmak için ordudan bir bölük oluşturdular. Komutan Lahsa'nın eski beylerbeyini İskender oğlu Ahmed'i çağırdı. Zahireyle yola çıkıp Tomanes'ten geçtiğinde düşmanla karşılaştı.

Ahmed Paşa'nın Gürcülerle Savaşı [127a]

Bir grup Gürcü saldırdı. Savaş sırasında bir ok komutana isabet edip onu yere düşürdü. Ordu etrafını sardı. Bir taraftan savaşıp diğer taraftan yarasını sardılar. Biraz yattıktan sonra yerinden kalktı.

Ahmed Paşa'nın Yaycılığının Vasfı [127a-127b]

Yiğitçe ata binip ok atmaya başladı ve her birini isabet ettirdi. İki ok ucu kıyamete kadar kolunda kaldı. Düşman onun gücünü görünce tahammül edemeyip uzaklaştı. Düşmanın oklarından gökyüzü doldu. Ordunun yolunu fena halde kestiler. Ordu mecbur geri döndü fakat zahireden bir tane dahi düşmana vermediler.

Ahmed Paşa'nın Zahirelerle Kars'a Geri Dönmesi [127b]

Kars'a, komutanın yanına geri geldiler. Komutan bu sefer Kürt beyleri ve Şam beylerbeyi ile zamanın sadrazamının oğlu Hasan'ın Tiflis'e gitmesine ve zahire ulaştırmasına, ona Maraş beylerbeyinin eşlik etmesine karar verdi.

Şam Beylerbeyinin Zahirelerle Tiflis'e Gitmesi [127b]

Beylerbeyi Hasan[166] zırhını giyip nam ve namus almak için yola düştü. Sayısız orduyla düşmana korku saldı. Bir hafta gece gündüz saldırdı ve zahireleri yerine ulaştırdı. Ondan sonra üç gün o mevkide kalıp dördüncü gün savaş aletleriyle geri dönmeye azmettiler.

Hasan Paşa'nın Tiflis'ten Geri Dönüşü [127b]

[166] Hasan, Sokullu Mehmet Paşa'nın oğlu ve Şam beylernbeyi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 40.

Yola koyulmak istedikleri gün eski beylerbeyi yerine Safed[167] beyi Ahmed oraya yerleşti. Yiğitlerden de bir grup orada kaldı. Komutana geri döndüklerinde ve kendisi durumdan haber alınca bir şölen düzenledi.

Hasan Paşa'nın Cesaretli Vezirin Elini Öpmeye Varması [127b-128a]

Beylerbeyi Hasan vezirin elini öpmeye geldi. Komutan ona sarılıp yanına oturtup ikram ve bağışlarda bulundu. Yiyip içtikten sonra konutlarına geri gittiler.

Kars kalesinde az iş kalmıştı. İçerisi de dışarısı gibi mamur edildi.

Kars'tan Geri Dönüş Niyeti [128a]

Ordu geri dönmek üzere çadırları topladı. Komutan orduya izin vermedi. İçinde bir ukde vardı. Komutanları topladı, "Buradan yavaşça ayrılırsak düşman bunu acizliğimize yorar. En iyisi yeniden kulaklarını çekelim, sonra geri dönelim." dedi.

Muzaffer Ordunun Saldırısı Vasfı [128a]

Komutanlar bu sözü işitince mutlu oldular. Geceleyin Erivan'a kadar saldırdılar. Ordu komutanı Anadolu beylerbeyi idi. Erivan'a yaklaştıklarında Tokmak haber alıp oradan kaçtı. Ordu onu takip etti, fakat izini bulamadı ve peşini bıraktılar. Şehri yıkıp düşmanı kırdılar.

Ordu Ganimetlerinin Fazlalığı Üzerine Söyler [128a-128b]

Ganimet malından dünya zengin oldu. Bir esir bir akçe, bir kadın bir metelik idi. Bu sırada padişahtan emir bozuldu diye haber geldi. Komutan bu konuşmadan bozuldu. Orduyu geri çağırdı. Şam valisini çağırıp babasının ölümünden dolayı gönlünü aldı. Orduyla Erzurum'a gelince Rum alayına izin verdi ve kendisi bahara kadar orada dinlendi. Sonra Üsküdar geçidini geçti. Şimdi bir bir olayları anlatacağız.

[167] Safed, Arap vilayetinde sancak (1517), Şam vilayetine bağlı sancak (1520-1582), … Günümüzde İsrail'de bir kent. Sezen, **a.g.e.,** s. 648.

Ezeli Hikmet ve Zeval Bulmayan Kuvvet Üzerine Söyler [128b]

Bilge olan Yaratıcı vezirsiz padişahtır. Şah ile vezir onun dilencisidir. Birini yokuşa, birini inişe yöneltir. Her olayda kuvvetini hikmetle birlikte ortaya koyar. Herkesin bahtı yar olsaydı kimse iktidar bulamazdı. Talih sırayla olur ve kâinatın işleyişi böyledir. Saadet sonunda herkese nasip olur.

Maceranın Aslına Başlangıç [128b]

Sadrazam Allah'ın ve Resul'ün yardımıyla halifeler gibi divandaki görevine devam ediyordu. 20 Şaban Pazar günü akşam divanından çıkarken adaletinden hal hatır sordu.

Fedai Delinin Vezire Zarar Verme Kastı Üzerine Söyler [128b]

Sorarken dev huylu fedai deli birisi dilenci kılığında divana girdi. Elindeki görünüşte arzuhal olan kâğıda bir bıçak sarıp kemerine sokmuştu. Vezire yaklaşınca bir çavuş onu engelledi.

Çavuşların Deliyi Men Etmesi ve Vezirin Onu Yanına Yol Vermesi [129a]

"Beni neden men ediyorsunuz, neden zulmediyorsunuz?" diye yakındı. Vezir onun sesini duyunca rahat bırakmalarını söyledi. Paşanın emriyle içeri girince vezir onu yanına çağırdı. Ona yalvarmaya başladı.

Delinin Biricik Emirden İncinmesinin Sebebi Üzerine [129a]

Meğer daha önce vezire kanuna göre cezalandırıldığı için bir dargınlığı varmış. İnsanlara deli deli veziri öldürmekten söz etse de herkes gülüp geçiyormuş.

Paşanın Deli ile Muhabbeti [129a]

Paşa ona fazlasıyla ilgi gösterince daha da delirdi. Paşa halini sorduğunda Tımar bağlarlarsa daha iyi olacağını söyledi. Paşa gülüp ona tımar bağlamak istedi.

Ama o tımardan feragat ettiğini söyledi. Vezir ne istediğini sorup ona daha da yaklaştı ve ona altın bağışlamak üzere elini cebine soktu.

Delinin Fırsat Bulması ve Paşaya Zarar Vermesi [129a-129b]

Bu sırada mecnun bıçağı çıkarıp vezirin döşünün altına sapladı ve ciğerini parçaladı. Vezir korkudan yerinden sıçradı. Yakasını tutup sıkıştırdı ve dönüp yerine oturdu. Suikastçı kaçmaya yeltenirken yakalandı. Az sonra vezir titreyip yere düştü.

Merhum Paşanın Şehadeti Üzerine [129b]

Görevliler kaldırıp içeri götürdüler. Ne yazık ki bu adaletli insan hor bir biçimde canını kaybetti ve şehit oldu.

Padişahın Cennetlik Vezirin Şehadetinden Haber Alması [129b-130a]

Yardımcıları onun vefatından dolayı çok üzülüp ağıtlar yaktı. Padişaha haber verildi. Muhammed adındaki cesur ve zeki birisi olan özel ağasını çağırdı.

Padişahın Mehmed Ağa'yı[168] Cennet Eserlinin Durumunu Görmeye Göndermesi [130a-130b]

Padişah onu durumu incelemek üzere görevlendirdi. Olayın nasıl gerçekleştiğini, kimin bu kinden haberdar olduğunu, çavuşların neden deliyi engellemediklerini öğrenmesini ve başka bir bozgunculuğa engel olmasını, deliyi işi bilen çavuşlara teslim etmesini istedi. Vezirin başucuna gidip yarasını cerraha göstermesini, bilincinin yerinde olup olmadığını yoklamalarını tembih etti. Ağa emirleri yerine getirmeye gitti. Eski saray kullarını çağırttı.

[168] Darüssaâde Ağası Habeşi Mehmet Ağa; Dârüssaâde Ağaları, Harem'in idarecisi ve amiri pozisyonundaydılar. Görevi gereği padişaha yakın olmaları dolayısıyla politik ve idari konularda etkili bir nüfuza sahiptiler. Darüssaâde Ağası Habeşi Mehmet Ağa (ö.1590), adı ön plana çıkan ilk ağalardandır. Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı'nın Ağaları Ve Kitaplar",**U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Bursa, sa. 3, 2002, s. 42.

Eski ve Yeni Saray Kullarının Ayrıcalığı Üzerine Söyler [130b]

Padişahın İstanbul'daki sarayları çok sayıdaydı. İki tanesi de eski ve yeni olmak üzere Edirne'deydi. Her birinde birkaç özel kul çalışıyordu. Bu kullardan her biri özel bir vazife taşır ve külahlarıyla ayırt edilirdi.

Eski Saray Kullarının Gelmesi ve Akşam Üzeri Mehmed Ağa ile Şehit Vezirin Soruşturmasına Gitmeleri [130b-131a]

Ağa eski saraydan bir grup kula durumu sorup soruşturmak istiyordu. Haberci aceleyle gitti ve vezirin makamının kargaşa içinde olduğunu gördü. Ne komutan, ne bölükbaşı ortadaydı. Kimse olayın aslından haberdar değildi. Katil de vezirin kulları elinde bağlı olarak esir tutuluyordu.

Habercinin Vezirin Halini Sorması Üzerine Söyler [131a]

Haberci hızla gelip durumu ağaya bildirdi ve vezirin ölmüş olduğunu söyledi. Ağa bunu duyunca ata binip hızla gitti. Ayasofya'dan huşu içinde geçip herkese selam verdi. Vezirin evine vardığında her taraf ağıt sesleriyle dolmuştu.

Şefkatli Ağanın Merhameti Üzerine Söyler [131a-132a]

Ağa kendi kulaklarıyla ah vahları duyunca merhamet gösterdi. Sabırlı olmak ve herkesin kendi işini yapması, bu kargaşadan başka uygunsuz bir olay çıkabileceğini, durumun aslının öğrenilmesi gerektiğini söyledi. Sonra onları özel olarak toplayıp olayı soruşturmak üzere inip içeri geçti.

Şuurlu Akıllının İtibarsız Dünyanın Vefasızlığından Hayreti Üzerine [132a]

İçerideki durumu soruşturunca kimsenin vakıf olmadığını gördü. Yüksek divan sahipsiz bir virane gibi kalmıştı. İkinci salona geçti ve orada da bir iz görmedi.

Mehmed Ağa'nın Merhum Paşanın Yatağına Gitmesi [132a-132b]

Evin kapısını açtıklarında içeriyi boş gördü. Veziri göğsü yarılmış, yatmış gördü. Başucunda Hasan ağa diye bir görevli vardı. Bir tarafta da cerrah keyifsiz ve sessiz oturuyordu.

İkinci Vezir Ahmed Paşanın Veziri Görmeye Gelmesi [132b]

Bu sırada ikinci vezir Ahmed Paşa da hızla oraya gelip ağlamaya başladı ve hayıflandı. Ağa ona vezirin sonunun nasıl tuhaf olduğunu ve gafilliğin nasıl bir sonuç verdiğini söyledi. İkinci vezir ona şehitliğin nasip olduğunu, esas kendi sonlarının bundan daha tuhaf olabileceğini söyledi.

Mehmed Ağa'nın Paşanın Yarasına Bakması Üzerine [132b-133b]

Sonra biri sağda, biri solda yere oturdular. Ağa yaklaşıp yorganı kaldırarak yaraya baktı. Sol döşünün altında delinin bıçağının yarasını gördü. Birkaç damla kan gömleğe sıçramıştı. Al yüzü sararmıştı. Hakk'ın rahmetine kavuşmuştu.

Ağa duruma üzüldüğünü ifade ederek bıçağı istedi. Hasan Paşa cerraha onu getirmesini söyledi. Cerrah dışarı çıkıp tepside kanlar içinde olan hançeri gördü.

Sağ Memenin Altından Yaranın Belirmesi [133b]

Hançer üç parmak kadar kararmıştı, çünkü kılıç üzerindeki kanın yeri kararır. Hançer olayı belli olunca katilin durumunu sordu. Kapı kullarının elinde hakir bir şekilde tutsak olduğunu söylediler. Suçluyu padişaha göndermelerini söyledi. Vezirin mahremi Hasan şu anda bu evde kendisinden başka kimsenin olmadığını, varislerden kimsenin de evde bulunmadığın, içeride fitne çıkmasın diye dışarı çıkmadığını söyledi. Ağa bu sözü duyunca içerideki işlerle uğraşmasını, dışarıyla ilgilenmemesini söyledi. Yine vezire bakıp üzülerek ruhu için Kur'ân okudu.

Başçavuşun Katil Deliyi Oğlanlardan Almaya Gelmesi [133b-134a]

O sırada padişahın başçavuşu çıkagelip padişahın emriyle vezirlik mührünü istedi. O hançeri de aldı ve ağayla birlikte yola düştü. Durum padişaha arz edilince canına bir zarar gelmesin, fitnenin aslı ve varsa tetikçisi ortaya çıksın diye deliyi hemen getirmelerini istedi. Başçavuş çavuşlar zümresiyle koşup vezirin kapı kullarından deliyi istedi.

Vezirin Kapı Kullarının Paşanın Deli Katilini Alması [134a]

Kapı kulları katile ulaşmaya izin vermediler. "Biz bunun kanını içecek, vücudunu boğum boğum keseceğiz. Bu sadece paşaya değil bize cefa etmiş" dediler. Başçavuş bu sözleri duyunca onlara öğüt vermeye başladı. Padişahın zaten araştırma ardından ona şeriata göre kısas yapacağını söyledi. Onlar ise yaralı göğsün merhemi olarak katili öldürmek için ısrarcı oldular ve padişahın izin vermesini istediler. Çavuşbaşı bu yakarış ve ıztırabın gereksiz olduğunu, padişahın muhakkak sorgulama sonrası onu cezalandıracağını, katili teslim etmekte gecikmemeleri gerektiğini söyledi.

Çavuşbaşının Deliyi Paşanın Kapı Kullarından İstemesi ve Onların Çekinmesi [134a]

Bu hikâye onlara etki etmedi. Başçavuş kapıya yöneldi. Sanki güneş yerin dibine girdi ve felek yastan karalara büründü.

Padişahın Doğru Sözlü Mehmed Ağa ile Söyleşmesi [134a-135a]

Gün batımından sonra padişah yine ağaya baktı. "Bu zor kargaşayı def etmeye çalış. O çirkini onlardan iste. Allah'ın hükmü gereğince benim emrimi kabul etmelerini söyle. Bu sefer hükmümüze uymazlarsa başlarını kaybederler. İsyan çıkaranların kellesini ibret için vurun" diye emir verdi ve yeniçeri ağasını da görevlendirdi. Mehmed Ağa, Çavuşbaşı ile kapıya vardı.

Bazı Seçkinlerin Ağayı Padişahın Emrine İtaate Gitmekten Alıkoyması [135a]

Paşa'nın kapı kulları olayın şiddetinden dolayı ölmekten çekinmiyorlardı. Ağa onlara bundan fazla bozgunculuk çıkmaması gerektiğini tembih etti ve onları itaate çağırdı.

Mehmed Ağa'nın Yeniçeri Ağasıyla Görüşmesi [135a]

Akıllı olanlar onun girişimini görünce tevekkül yoluna girdiler. Naciye fırkasından bir grup Ayasofya'nın önüne vardılar. Muhammed adında yeniçeri padişahın emriyle orada bekliyordu. Grubu görünce attan inip onlarla görüştü.

İki Ünlü Ağanın Vezirin Konağına Gelişi [135a-135b]

İki ağa yaya olarak gecenin karanlığında sırrı çözmek üzere yas evine geldiler. İçeri girip yas içine olanları teselli ettiler. Perişan bir topluluk feryat figan içindeydi. Ağa, Vezirin özel kapı kullarından Kurd adlı yiğitlikle bilinen birisini görüp yanına çağırdı. Kapı kullarının neden itaat etmediğini ve sultanı kızdırdıklarını sordu. Bozgunculuğu yatıştırmak için geldiğini söyledi.

Ağanın Paşanın Kapı Kulunu Azarlaması Üzerine [135b]

Asilik devam ederse hepsine katliam uygulanacaktır dedi. Kurd haberin aslını duyunca onun eteğini öptü. Hemen kapı kullarına doğru gidip katili iple çekerek Ağaya getirdi.

Paşanın Ulufeci Başısının Deliyi Mehmed Ağanın Önüne Getirmesi [136a-136b]

Ağa Başçavuş'u çağırıp Kurd'un yolunu açmalarını söyledi. Başlangıçta da çok bağışta bulundu. Yeniçeriler deliyi halkanın arasına aldılar. Ellerini sıkıca bağlayıp zincirlediler ve saraya doğru götürdüler. Saraya varınca bir sütuna bağladılar.

Mehmed Ağa'nın Deliyi Yüce Saraya Getirmesi [136b]

Çirkin katilin hapsedildiği haberini padişaha verdiler. Padişah Ağayı bu bozgunculuğu savdığı için övdü. Sabahleyin şehidi dualarla Eyüp'e götürdüler ve defn ettiler. Her gün iki üç defa Kur'ân'ı hatmettiler.

Padişahın Deli Katili Cezalandırmak İçin Ferman Vermesi [136b]

Sonra padişah katili cezalandırmaya emretti. Cellada teslim edilince kendinden geçti. İnleyip ağlamaya başladı. Cellat onu öldürmekte acele etti. Boğazına bir yumruk vurup yere düşürdü ve sırtına oturdu. İki kolunu burkup bağladı ve ilk önce atının kuyruğunda sürükledi.

Katili Atın Kuyruğunda Sürüklemek Üzerine [136b-137a]

Şehirde çarşıda sürüklenerek yüzü topraklara sürüldü. Herkes onu görünce küfür etmeye başladı. Katil ise halkın itirazlarını duyunca vahşi hayvan gibi sıçrıyordu. Her yeri tırmalanmış ve kanlar içindeydi ama ölmüyordu. Böylece kuşluk vaktine kadar yerlerde sürüklediler.

Celladın Paşanın Katilini At Meydanı'na Götürmesi [137a]

Sonra onu At Meydanı'na götürdüler. İşsiz güçsüz kalabalık etrafına toplandı. Cellat satırını çıkarıp onu atın kuyruğundan çözüp ayağından meydana çekiştirdi. İlk önce satırıyla katili iki parçaya ayırdı. Baştan aşağı kan içinde kaldı. Sonra iki parçayı da ikiye ayırdı. Vücudu dört parça oldu.

Celladın Katili Dört Parçaya Ayırması [137a]

Her parçasını bir kement ile ana kapılara astılar. Padişahın adaletinden yas içinde olanlar teselli buldu. Daha sonra padişah vezirliği Ahmed'e emanet etti.

Ahmed'in Adının Etkisi Üzerine Söyler [137a]

Yeni vezir şerefle imtiyaz bulmuş iyi namlı birisiydi. Sonunda sadrazam olunca kendi yerine ikinci veziri de seçti.

Vezirlik Mühürünün Ahmed Paşa'ya Devredilmesi [137a-137b]

Ahmed Paşa'nın dedeleri de padişaha kulluk etmişlerdi. 22 Şaban Salı günü padişah sadrazamlık mühürünü ona emanet etti. Adalet divanına geldi ve küçükler, büyükler onun elini öpmeye geldiler. Bir hafta sonra da kendisi padişahın ayağını öpmeye gitti.

Sadrazam gece gündüz adaletle çalıştı. Dünyayı padişaha ram etti. Fakirlerin işlerine baktı. Muhtaçlara yardım etti.

Tatar Han'ın Fetihlerinin Haberinin Ulaşması [137b-138a]

Şirvan'dan Kırım hanı Mehmed Giray'ın ordusuyla intikam için Şirvan'a ulaştığı haberi geldi. İlk önce Derbend'e yönelmiş, Kızılbaş'ın Şamahı'da olduğunu öğrenince orada Vezir Osman'la buluşmuş, onunla ittifak etmiştir. Han Elburz'un eteklerini aşınca Osmanlılar da onun peşinden gitmiş. Diğer taraftan Şirvan şahının Ebubekir Mirza adındaki oğlu ve aynı zamanda Kırım hanının damadı muzaffer orduyla işbirliği yapmış. Kendisi de Şirvanlılarla yola çıktı. Ordu Şamahı çevresine ulaşınca Kırım hanı dizgini çekti.

Tatar Han'ın Osman Paşa ile Görüşmesi ve Düşmandan Önce Davranmaları [138a]

At binerken Osman Paşa ile çare düşündüler. Atların kişnemesinden düşmanın kaçabileceğini düşünerek temkinli davranmaları gerektiğini söyledi. Osmanlılara düşmanın durumu belli oluncaya kadar tahammül göstermeleri emr edildi. Tatar'a da han öncü birliklerden başka kimsenin ilerlememesini tembih etti.

Tatar'ın Bağ Sokaklardan Şamahı'ya Saldırması ve Yaramaz Düşmandan Haber Alması [138a]

O zaman haber almak için yiğitler ilerlediler. Bağ sokaklardan içeri girince bir Kızılbaş'ı yakalayıp Kırım hanına getirdiler. Han ona iyilik yaptı, ona düşmanın durumunu sordu. Kızılbaş'ın hanının hamama gittiğini, kalabalık ordudan haberi olmadığını söyledi.

Kırım Hanının Esir Kızılbaşı Öldürmesi ve Şehre Girişi [138a-139a]

Kırım hanı bunu duyunca mutlu oldu. Sonra o çirkini öldürmelerini emr etti. Düşman Tatar ve Osmanlılardan habersiz hamamdaydı. Şimşek gibi saldırıp hamamı ateşe verdiler. Çirkin düşman hamamdan çıkıp atla Muğan'ın izini sürdü. Yiğitler kaçış yolunu kapattılar. Kellesini alıp hanın önüne attılar.

Kızılbaş hanı Aras han gibi azapla öldürülünce ordusu da kanlar içinde boğuldu. Kırım hanı düşmanın işini bitirdi. Orada iki üç gün dinlendi. Han Muhammed'in kellesini getiren yiğide mal ve altın verdi. Vezir onu övdü ve lütuf gösterdi. Birçok kişiye aylık bağlandı. Kimisi ağa ve sancak sahibi, kimisi tımar memuru yapıldı. Tatar'a da han sayısız bağışta bulundu. Elburz dağı ve Şeki beylerine de hediyeler verildi. Oradan ayrılınca felek ordunun tozundan karardı. Kura suyunu saflar halinde geçtiler.

Tatar'ın Gence ve Kapan'a Saldırması [139a-139b]

Gence'ye doğru bir haftalık yolu bir gece gündüzde aştılar. Yaklaştıklarında düşman haberdar oldu.

Kızılbaş'ın Dağa Taşa Kaçması [139b]

Düşman Kapan dağına kaçtı. Kırım hanı şehre girdi. Mal, altın ve süs eşyalarını aldılar. Şehir ve yöresini ateşe verdiler. O güzel şehir alt üst oldu.

Hanın Gence'den Şirvan'a Geri Dönüşü Üzerine [139b-141b]

Bir hafta kadar o yörede dolaştılar. Düşmandan eser görmediler. Kura'ya geri döndüler. Esirler de atların önünde koşturdu. Kura'dan Şirvan'a geri dönünce

Derbend'e saldırdılar. Han iki üç gün orada oturdu. Ordusu Kırım'a doğru yükünü bağladı. Tatar'dan seçilmiş bir birlik Şirvan diyarını korumak için oraya yerleşti.

Padişaha arz edilince çok mutlu oldu. Kırım hanına ve komutanlarına hilatlar gönderdi. Sonra bir gün divanı topladı.

Siyavuş Paşa'nın[169] Vezirliği Üzerine Söyler [140b]

Her yerde başarılı olduğu için Rumeli beylerbeyine vezirlik bağışladı. Siyavuş Paşa'nın ünü dünyaya yayıldı ve yıldızı parladı. Halka adaletli, şefkatli ve cömert davrandı.

Adı Geçen Şahsın Vezirlik Tarihi [140b-141a]

Onun tarihi için Allah'tan "Siyavuş Paşa vezir-i cemil" ibaresi denk geldi. Bu sırada Fransa'dan haber geldi. Hristiyan kökenli Munsur oğlu Rezmen adlı birisi Frenk kıyafetiyle İspanya'dan sultana mesaj getirdi. Fransa'nın barışa öncü olduğunu söyledi. Padişahtan özür ve aman dilendi. İstedikleri kabul edildi. Gemi ile geçitten çıkınca ileri gelenler onu güzelce karşıladı. Padişah konağına geldi ve iyice ağırlandı.

Fransa Ulağının[170] İspanya Özürü ile Gelmesi [141a]

Ulak misafirhaneden çıkıp padişahla görüştü. Divan kuruldu ve ulak sadrazamın karşısında oturdu. Şölen sonrası İspanya hikâyesini konuştular. Fransa'nın barışın temellerinin atılması için ricada bulunduğunu ifade etti. Sadrazam İspanya'nın kendilerine bağlanması şartıyla kabul etti. Ulak Fransa'nın sadakatle bağlı olduğunu, mesaj gönderilmesinin İspanya'nın tavrının da dürüstçe olduğunu gösterdiğini söyledi.

Ulağın Divan-ı Hümâyun'a Gitmesi [141a-142a]

[169] Siyavuş Paşa Kanijeli, III. Murad dönemi veziriazamlarından. İlk olarak saray hizmetlerinde bulunmuş ardından ise Yeniçeri ağalığı ve Rumeli beylerbeyliği görevini üstlenmiştir. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 62.

[170] III. Henry (Fransız Kralı) tarafından İstanbul'a gönderilen Baron de Germales unvalı Sieur de Germigny adındaki Fransız elçisi. Danişmend**, a.g.e.,** C. III, s. 57.

Sadrazam onun mektubunu alıp padişaha getirdi. Ardından ulağı da padişahın ayağını öpmeye kabul ettiler. Ahmed, Sinan ve Siyavuş'a destur verilmişti. Sadrazam mektubu sundu. Ulak çok sayıda hediyeler, altın işlemeli saat, değerli kumaşlar ve billur bir ayna getirmişti.

Fransa'nın Armağanlarının Sayısı Üzerine [142a]

Bu ayna her yerde meşhurdu. Felek sırçasından daha duru, güneşten daha parlaktı. Padişahın emriyle mektup açıldı ve tercümeye verildi. Vezirler ayrılıp konutlarına gittiler.

Padişahın Fransa Mektubuna Cevabı [142a]

Fransa mektubuna padişahın cevabı yazıldı. İspanya'ya barış kapısı açıldı. Geleni türlü hediyelerle gönderdiler. Gemiyle denizi aşıp güzel Paliz'e (Paris'e) vardı. Paliz (Paris) Fransa'nın güzel başkentidir. Bu diyarın Müslümanlara yurt olmasını ümit ederiz.

Ulak o güzel şehre varınca Fransa hikâyenin aslını öğrendi. İspanya'ya kutlu haber verildi ve durumları düzene girdi.

Rasathânenin Bertaraf Edilmesi Üzerine Söyler [142a-142b]

Bu sırada padişah gözlemcisi Takıyyüddin'e rasathâne gözleminin sonucunun ne olduğunu sordu. Önce Uluğ Bey takviminde şüpheler olduğunu, şimdi gözlemle düzeltildiğini söyledi. Şimdi düşmanlara ve kıskananlara karşı rasathânenin bertaraf edilmesini buyurmasını tavsiye etti. Padişah çavuşları çağırıp rasathâneyi tahrip etmelerini istedi. Kaptana denizden rasathâneyi yıkması işaret edildi.

Çavuşbaşının Kaptanla Gitmesi ve Rasathânenin Bertaraf Edilmesi [142b]

Çavuşbaşı yola çıktı ve kaptan ile mürettebata da haber verildi. Çavuşbaşı ve kaptan mürettebatla birlikte padişahın fermanı üzerine gidip rasathâneyi bir anda

yıktılar ve feleğin işinden feragat ettiler. Astronomi halkalarını kökünden kopardılar, aletleri kırdılar ve çivileri söktüler. Rasathâneden iz kalmadı.

Yahudi ve Hristiyanların Kıyafetlerinin Değiştirilmesi İçin İlahî İlham Üzerine [143a]

Bu meşru işin akabinde padişah âlemin işini izliyordu. Ansızın gayrimüslimlerin haline dikkat etmesine dair ilahi feyiz aldı. Padişahların kalbi Hakk'ın ilham yeridir. Özellikle Sultan Murad babadan babaya işi gazaydı, halk ona duacıydı, adaleti ecdadından da yüz kat fazlaydı ve Rum, Arap ve Acem fethi onun eseriydi.

Cihan Padişahının Gayrimüslimler Hakkında Sadrazama Yönelttiği Soru [143a]

Padişaha neden Yahudi ve Hristiyanlar Muhammed'den (a.s.) sonra neden iyi kıyafetler giyerler diye ilham olundu. Bu çirkin kavim neden sarı ve mor renkleriyle ayırt edilmiştir? Bu nükte kafasına takılınca sadrazama "Belirli kıyafeti olmayan gayrimüslimlere zimmî zamanında neden sarı ve mor renkler belirlenmiştir?" diye sordu.

Konunun Araştırılması Üzerine Söyler [143a-143b]

Durumu araştırmaya emir verince kendisi de sonucu özetle şöyle açıkladı: H. 700 yılında Mısır'da Muhammed Kalavun padişah olunca bu geleneği yaygınlaştırmıştır.

Padişah her iki kavmin bu durumuna bozuldu. Namaz kılmak için camiye gitti. Farz ve sünnetten sonra erdemli ve bilgili imamına baktı.

Sultanın İmamı Mevlana Abdülkerim'in Hristiyan Halkı Meşru Olmayan Kıyafetlerden Men Etmesi [143b]

Onun adı Abdülkerim'di. Sabahtan akşam ibadet ve itaat ederdi. Herkese dua eder, herkes ona dua ederdi. Padişahın bakışını fark edince ona teveccüh etti.

Gizli Konuşma Üzerine [143b]

Sultan ona Yahudi ve Hristiyanların halini sordu. Yahudilerin sarı sarıkla illete dönüştüğünü, kendilerini teşhir ettiklerini, Hristiyanların da sanki aynı illetle sıkıntıdan morardıklarını, sarıklarının men edilmesiyle halkın rahatlayacağını söyledi.

"El-Hakku Ya'lû Velâ Yu'lâ"[171] Mukaddimelerinin Sonuçları Üzerine [143b]

Padişah şeriatı yayarak buna mani olacağını söyledi ve İmam'a bundan sonra Yahudilerin başında bu sarığı görürse yeni durumun oturması için başlarından çekip almasını, küstahlığı bırakıp yola gelmeleri için ise cezalandırıp şehirde, mahallelerde teşhir etmesini istedi. İmam bu sözü duyunca tevazu göstererek yola düştü.

İmamın Yahudi Hekimini Edeplendirmesi [144a]

Saraydan çıkınca atla eve gitti. Yahudi kavminden çirkin, adı Kurd olan bir hekimi gördü. Üzerine lacivert kıyafet, başında sarı sarık vardı. Çirkin dinli âlimler gibi görünmeye çalışıyordu. Yaklaşınca kapıcıya işaret edip onu katırından aşağılayıcı bir şekilde yere düşürdü. Sarığını kıyafetini çıkarıp kafasına vurarak aşağıladı ve teşhir etti.

Maceranın Padişaha Arzı Üzerine [144b]

Macerayı padişaha anlatınca güldü ve sevindi. Kızılbaşların daha da çirkin görünmesi için Yahudilerin hepsinin kızıl başlıklı, Hristiyanların ise ister Rum'da ve Yunanistan'da, ister ise Mısır ve Şam'da tamamıyla siyah giyinmesini, artık şık

[171] "اَلْحَقُّ يَعْلُو وَلَا يُعْلَى عَلَيْهِ" *"Hak daima üstün gelir; ona karşı galebe edilmez."* http://www.risaleforum.com/bediuzzaman-ve-risale-i-nur-calismalari/45563-risale-i-nurlarin-%C2yet-ve-had%EEs-me%E2lleri-12.html. 05.02.2020. (Çevrimiçi)

kıyafetler giymemelerini emretti. Böylece payitahtta bütün gayrimüslimlerin sarık ve kıyafetleri çıkarıldı.

Gayrimüslim Ahalinin Elbisesinin Değiştirilmesi İçin Fermanların Gönderilmesi [144b]

Divandan her tarafa bu tutum uyarınca padişah hükümleri gönderdiler. Her yerde Yahudi ve Hristiyanlar sarığı bıraktılar. Bir iki gün çarşıyı kapattılar. Fakat başka çare olmayınca üzgün bir şekilde dükkânlara oturdular.

Hikâyenin Kaynağı [144b]

Padişahın komutanı Kars işini hallettikten sonra çok yaşlanmıştı. İki yıl boyunca hep seferde olduğu için dünyanın derdi içine etki etmişti.

Komutanın Aşırı Yaşlılıktan ve Çaresizlikten Durumunun Değişmesi [144b-145a]

Yaşlılıktan dolayı işlerine daha da fazla zara geldi. Ordunun da işi zorlaştı. Padişah onun durumundan haber alıp onu eşiğine çağırdı. Onun yerine genç bir komutan atadı. Yemen fâtihi, vezirlikte benzersiz olan başarılı bir savaşçıydı. Başkomutan olunca yine sefer izini sürdü.

Çavuşun Önceki Komutanı Almaya Gitmesi [145a]

Padişah eski komutanın hemen gelmesi için çavuş gönderdi. Her tarafın güllük gülistanlık olduğu güneşli bir gündü.

Çayırlık Vasfı [145a]

Padişah gezip dolaşmak için ovaya avlanmaya çıkmıştı. Tabiat kaz ve ördekle doluydu. Her tarafta şahin ve kuğu sesleri ve turna grupları vardı. Avcı yiğitlerden bazısı keklik, bazısı kuş, biri bıldırcın, diğeri tavşan yakaladı, birisi ise kurt avladı.

Muradına Eren Padişahın Avdan Geri Dönüşü [146b]

Sabahtan akşama kadar avlandıktan sonra konutlara geri döndüler. Bütün insanlar adı gibi o padişahtan gece gündüz adalet muradını alıyordu. Onun döneminde dünya sıkıntıdan feragat etmişti.

Önceki Komutanın Geri Dönüş Haberinin Gelmesi [146b]

Çavuş komutanın yanına gidip fermanı gösterip saraya gelmesi gerektiğini söyledi. O da hemen hazırlanıp Sivas'ı geçti. Padişah kaptanın gemiyi hazırlamasını emretti. Vezir Üsküdar'a gelince kaptan haberdar oldu. Gemiyi onu karşılamak için hazırlayıp Üsküdar'a yelken açtı.

Kaptanın Önceki İş Bilir Komutan İçin Gemiyi Hazırlaması [146b]

Gemiyi karşıya geçirip komutanı görkemle gemiye aldı. Suyun bu tarafına geçtiler. Doğudan İstanbul'a geldiğinde 88 yılının Safer ayıydı. Kendi konağına yerleşti.

Önceki Komutanın Kostantiniye'ye Ulaşması [146b-147a]

Büyükler onu ziyaret ettiler. Bu sırada durumu fenalaştı ve ateşten bitap düştü. İki üç hafta evde hasta yattı. Padişah Mustafa'ya divana gelmesi için haber gönderdi.

Önceki Komutanın Divan-ı Hümâyuna Gitmesi [147a]

Aybaşı cumartesi günü divana gitti ve adalet kürsüsüne oturdu. Orada yeni komutanla buluştular. Diğer taraftan Siyavuş Paşa da onlara katıldı. Gereken tedbirleri gördüler ve hazineden yolculuk tedariki yapıldı.

İkbal Sahibinin Halinin Özeti Üzerine Söyler [147a]

Üçüncü gün yeni komutan padişahın ayağını öptükten sonra yola koyuldu. Onu da ikinci ciltte açıklarız. Yeni komutan İstanbul'dan Üsküdar'a geçtiğinde sadrazam hastalıktan acılar içindeydi.

Sadrazam Ahmed Paşa'nın İntikali Üzerine [147a]

Çarşamba akşamı yokluk evinden varlık yurduna intikal etti. Vefatını padişaha bildirdiler. Onun ruhu için dua okudu. Ertesi gün büyükler toplanıp defin törenini düzenlediler. Tabutunu zikir ve dualarla başları üstünde taşıdılar.

Anılanın Edirne Camisi'nde Defni [147a-147b]

Onun Edirne'de yüksek bir camisi olduğundan kendisini oraya götürüp avlusunda defn ettiler. Vezirlik mührünü alıp padişaha teslim ettiler. Bir hafta sonra eski komutan Mustafa vezire hediyeler götürdü ve nice ümitlerle padişahın ziyaretine gitti.

Padişahın Vezirlik Yüzüğünü Önceki Komutandan Sakınması ve Yeni Komutanın Yüzüğü Talep Etmesi [147b]

Padişah vezirlik yüzüğünü ondan sakladı. Şimdi mühür işi vakf edilmiştir dedi. Komutan bunu duyduğunda vezirlik mührünü istedi. "Küstahlık olsa da affet, beni komutan yapmakla onurlandırdın, vezirlik yüzüğünü bağışlarsan makamım daha da yükselir, ordu daha da saygı gösterir." dedi.

Padişahın Vezirlik Yüzüğünü Yeni Komutana Vaat Etmesi [148a]

Padişah ona lütuf göstereceğine dair vaatte bulundu. Bu vaatle yola koyuldu. Üsküdar'dan İran'a yöneldi. Doğrudan Sivas'a geçti. O zaman İstanbul tahtından Padişah Mustafa'dan vezir Siyavuş Paşa ile işe koyulmasını istedi. O ikisi büyükler arasından seçim yapmak için divan yaptı.

Mesih Paşa'nın Vezirliği Üzerine [148a-148b]

Mısır'da vali olan Mesih Paşa vezir yapıldı. Onun yerine ise hazineci Hasan Mısır'a vali yapıldı. Padişah bir çavuşu Mısır'a göndererek vezirlik haberini paşaya iletti ve kapıya çağırdı.

Mesih Paşa'nın Mısır'ın Kahire'sinden Kostantiniye'ye Yönelmesi [148b]

Tecrübeli vezir Mısır'dan Şam'a, oradan başkente geldi. Mısır'dan yola çıktığından beri maiyetindekiler yüz menzile yayıldı. Söylenene göre çok fazla sayıda olan eşyaları bir gemiyle taşındı.

Yeni Komutanın Erzurum'a Ulaşma Haberinin İletilmesi [148b]

Daha o tahtın ayağına gelmeden komutan vezirden "Erzurum'a vardım. İran'dan uzlaşma mesajı taşıyan Maksud diye bir haberci geldi." diye haber geldi. Padişah bu kutlu mesajı alınca İranlıları saraya göndermesini emretti. Düşmanı savmaya çalışmasını tembih ederek vezirlik yüzüğünü de ona gönderdi.

İran Ulağının Saraya Gelmesi [148b-149a]

Padişahın fermanı saraya ulaştığında ulak umutla hızlıca yola koyuldu. Kızılbaş Maksud Üsküdar'a ulaştığında eski komutanın durumu fenalaştı ve bir iki gün sonra vefat etti. Defn edilince kapı kulları perişan oldu.

Önceki Komutanın İntikali Üzerine Söyler [149a]

Padişah onlara merhamet gösterince minnettar oldular. Altı ay içinde Muhammed'in yerine Ahmed oturdu, sonra yerine Mustafa geçti. Fakat dünya Mustafa'ya da kalmadı. Hepsine özellikle lütuf denizi olan Muhammed'e dua olsun.

Emsalsiz Vezirin Güzel Zikri Üzerine Söyler [149a]

Nice vezirler gitse ve iyi vezir ender olsa da padişah onun yerine becerikli birisini seçebilir. Esas olan onun kendi zatıdır. Mustafa'dan sonra akillere danıştı. Divan'da sadece Siyavuş kaldığı için ona biri eşlik etmeli diye düşündüler.

Tevkiizade Muhammed Paşa'nın Vezirliği Üzerine Söyler [149a-149b]

Erkândan beylerbeyi olan Muhammed adlı birisini Siyavuş Paşa'ya akranlık için seçtiler. Nerede bir sorun varsa birlikte hallettiler.

Hayırlı Ümmetin İyi Dualarla İştigali Üzerine [149b]

Müellif bu bölümde, Padişahın komutan vezirinin İran sınırında gece gündüz düşmanın kötü emellerini savmakla ve fetihlerle uğraştığını, Batha, Yesrib, Kudüs, Bağdat ve Meşhed'de her camide sayısız hatimler yapıldığını ve padişahın da onlara teveccüh gösterdiğinden söz edip, bunları da ikinci ciltte anlatacağını ilave eder.

Mutlu Sonun Şükranı Üzerine [150a]

Bu bölümde müellif *Şehinşâhnâme*'nin birinci cildinin son bulmasından dolayı Allah'a şükreder. Gizli âlemden feyiz ve ilham kapılarının üzerine açıldığını, şiirlerinin salt ilham olduğunu ve İlahi feyiz sonsuz olduğu için beyitlerini saymakla uğraşmadığını söyler.

Şükran ve Kulluk Merasimi Üzerine Söyler [150a]

Bu bölümde müellif, bunun bedelinin ne şöhret, ne ücret olduğundan, altmış yıl boyunca Mahmud'dan Firdevsî'ye verilenin üç katının Osmanlı hanedanı tarafından kendisine ulaştığından söz eder. Onun, altın yerine gümüş aldığını, kendisinin ise tamamıyla haz aldığını ifade eder.

Feyiz Bağışlayanın Kapısından Yardım Dilemek Üzerine Söyler [150b]

Müellif, Hak ecelden aman ve cismine canına güç verirse ikinci cilde başlayacağını söyler ve cömertlik âlemi Murad Han padişah olduğu sürece adalet, hak ve refahın baki kalacağını, en küçük vezirinin bile İran'a savaş açabileceğini ve kimsenin ona karşı koyamayacağından bahseder.

Bu Yazının Bitirilme Tarihi Üzerine [150b-151a]

Bu bölümde müellif III. Murad zamanında kitabın son bulduğunu, eğer padişah tarafından kabul görürse başının göklere ereceğini dile getirip Peygamber ve sahabelerine binlerce selam ederek cümlelerini sona erdirir. Ardından birinci cildin bitirilişi üzerine Arapça şu temme kaydına yer verir.

"Hayırla ve güzellikle Ramazan ayının sonunda 989 senesinde bitmiştir."

2.3. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri

1. Fâil–Fiil Uyumu:

چو چاوش را **دید حجّابِ خاص**		به پیش **دویدند** با اختصاص[172]
وزیران به ترتیبِ مهمانیَش		**نمودند** بر رسمِ عثمانیَش[173]
حکایت زِ رخصت **در انداختند**		به انعام و خلعت رهش **ساختند**[174]
کجا **مشتری** بلکه **بهرام** هم		زِ کم خدمتی **می‌کشیدند** الم[175]
دویدند ینگیچری پیش پیش		به خدمت گرایی به آیینِ خویش[176]
چو نزدیکِ درگه شد ارکان روان		**دویدند شش تا سرِ حاجیان**[177]

2. Karineli Fiil Hazfi: Eserde tekrardan kaçınmak ve vezne uymak için nadiren fiil hazfine gidilmiştir.

الهی **بوَد** عمر و بختش فزون		سرِ دشمن از تیغِ او غرقِ خون [**بُوَد**][178]
که اصلِ وجودِ جهان ذاتِ اوست		خود او مهر [**است**] و گیتی چو ذرّاتِ او**ست**[179]

[172] Metin, 24b.
[173] Metin, 24b.
[174] Metin, 44b.
[175] Metin, 47b.
[176] Metin, 49b.
[177] Metin, 53b.
[178] Metin, 143a.
[179] Metin, 149a.

3. Ayet ve Deyim Kullanımı:

چو گشت او به صدر صدارت مکین		**جهان را در آورد زیر نگین**[180]
دلِ دشمن ار بود **چون سنگ سخت**		شد از کیرِ آهنین لخت لخت[181]
خوش آمد شهنشاهِ آفاق را		**جوی نشمرد** دشمنِ عاق را[182]
چو بر خاک شد کلّه اش بی‌شتاب		بگفتا که « **یا لَیتَنی کُنتُ تراباً** »[183]

4. Ebced Tarihi: Konunun tarihi olması sebebiyle şair birçok yerde olayları Ebced hesabıyla tarihlendirmiş, satır altında hangi sene olduğu rakamla açıklanmıştır.

شد از مقدم شاه فرخنده فال		چو تاریخ سالش **فراخی سال** {سنه ۹۸۲}[184]
شنیدند تاریخش اهل سلوک		ز هاتف **خداوندگار ملوک** {سنه ۹۸۲}[185]
به وقتِ جلوس آن که این را شنفت		به تاریخ **شمشیرِ اسلام** گفت {سنه ۹۸۲}[186]
فزود از پذیرفتنش خطِّ روح		که تاریخ شد **بابِ فتحِ فتوح** {سنه ۹۸۷}[187]

5. Tekrar: Eserin bir yerinde (79b ve 80b) tekrara yol verilmiştir:

چو سرلشکر **آن روز آرام کرد**		یلان را **بدین گونه اعلام کرد**
که در روزِ جمعه به **رخت و سلاح**		سواره **شتابند پیش از صباحِ به**
به بندند آیین به آیینِ خویش		**بِه از رسمِ معتادِ پیشینِ خویش**
چو در خرگه **آن روز آرام کرد**		به لشکر **بدین‌گونه اعلام کرد**
که فردا دلیران **رخت و سلاح**		به میدان **شتابند پیش از صباح**

[180] Metin, 13b.
[181] Metin, 29a.
[182] Metin, 95b.
[183] Metin, 109a.
[184] Metin, 7b.
[185] Metin, 13a.
[186] Metin, 22b.
[187] Metin, 126b.

بـه بـنـدنـد آیـین بـه آیـینِ خـویـش		**بِـه از رسـمِ مـعـتـادِ پـیشـینِ خـویـش**

6. Mâzi-yi İstimrârîde "همی" Edatı Kullanımı:

یکی درّه در دوخت شـشـسـتـاز چرم		تـن مـنـکـران را **همـی سـاخـت** نـرم[188]
ولـیـکـن درآن وقـتِ تـنـگِ چـنـین		**همـی تـرسـم** از شـرِّ دیـوِ لـعـین[189]
محـلِّ عـبـادت نـمـی یافـتـنـد		از آنجـا بـه بـیرون **همـی تافـتـنـد**[190]
همـی کـرده تهـدیـد دیـوانـه وار		بـه مـردم پـیِ قـتـلِ صـاحـب وقـار[191]
پـیِ ایـن چـنـین کـارِ مشـروع شـاه		**همـی کـرد** بـر حـالِ عـالم نـگـاه[192]

7. "را" Harf-i Nişânesinin Mef'ûl-i Sarîhte Hazfi:

زِ نـو **رخـنـهـایـش** یـکـایـک بسـاخـت		بـه بـرج انـدرش **تـوغِ شـاهـی** فـراخـت[193]
چـو مخبر بـدیـن سـان **خـبر** در گـرفـت		**رهِ راسـت** پـویـی زِ نـو سـر گـرفـت[194]

8. "با" Edatı Yerine "به" Kullanımı:

سـیُـم باره بـنـوشـت خـطّـی **بـه زر**		بـه صـدرِ چـهـارم یـلِ نامـور[195]
سـپـاهِ مـظـفـر **بـه تـیـغ و تـبر**		زِ هـامـون نـمـودنـد عـزمِ گـذر[196]
مـیـانِ دو پایـش وسـیـع و فـراخ		گـذشـتـی از آن غوچِ کوهی **بـه شـاخ**[197]

[188] Metin, 5a.
[189] Metin, 46b.
[190] Metin, 47b.
[191] Metin, 129a.
[192] Metin, 143a.
[193] Metin, 51a.
[194] Metin, 131a.
[195] Metin, 64a.
[196] Metin, 71b.
[197] Metin, 117a.

9. "با"Yerine "ابا" Kullanımı:

ســـــاقـــز از دهـــان فـــرنـــگ او ربـــود		وزارت **ابا** قـــاپـــودانـــی نمـــو د[198]
به ســـاحل شـــد آن جمله لشـــکر ســـوار		**ابا** ســـــرخ ســـــر قـــاصـــــدِ تاجـــدا ر[199]
دو تا مـــیرِ مـــیران **ابا** شـــــش وزیـــر		قضـــــاتِ عســـــاکـــر درو بادِ بـــ یر[200]
چـــو در قـــلـــعـــه بـــودنـــد رومـــی یـــلان		**ابا** مـــیرِ مـــیرانِ فـــرخـــنـــده شـــــا ن[201]

10."در" Edatı Yerine "به" Kullanımı:

بـــه راه اضـــــطرابی کشـــــد بی ســـــبـــب		بســـــوزد دلِ زارش از تابِ تـــ ب[202]
زِ نـــو رخـــنـــهـــایـــش یـــکـــایـــک بســـــاخـــت		**بـــه بـــرج** انـــدرش تـــوغِ شـــــاهـــی فـــراخـــت[203]
رســـــیـــد او بـــه قســـــطـــنـــطـــنـــیـــه روان		**بـــه وقـــتِ مـــبـــارک بـــه فـــرّخ زمـــا ن**[204]

11. "به" Edatını Pekiştirme İçin "اندر" İle Kullanımı:

چو پاشـــــا **بـــه دشـــــت انـــدرش** خیمـــه زد		بـــه خـــدمـــت رســـــیـــدنـــد اهـــلِ بـــلـــد[205]

12. İsim Tamlamalarında İzafet Kesresi Yerine Kesreden Bedel Olan "را"Kullanımı:

بـــه عـــثـــمـــان عـــفّـــان رضـــــای خـــدا		بـــود نـــیـــز **عـــثـــمـــانـــیـــان را** بـــقـــا[206]
کنون حبرِ نقصـــــان بســـــی مشـــــکل اســـــت		کـــه الـــبرز **صـــــیّـــاد را مـــنـــزل** اســـــت[207]

[198] Metin, 14b.
[199] Metin, 35a.
[200] Metin, 40b.
[201] Metin, 110b.
[202] Metin, 46b.
[203] Metin, 51a.
[204] Metin, 52a.
[205] Metin, 68a.
[206] Metin, 5b.
[207] Metin, 114b.

13. "بودن" Fiilinin Geniş Zamanı Genellikle Vezne Uygun "بُوَد" Olarak Kullanılmıştır:

بُـوَد قـلـب بـی کـیـنـهٔ اهـل دیـن		هـمـیـدون بـه تسـبـیـح حـیّ مـبـین[208]
مـقـرّر چـنـان مـدح زیـبـا **بُـوَد**		بـه مـدّاحشـان لـطـف در جـا **بُـوَد**[209]

14. "بودن" Fiilinin Dua Kipinin Kullanımı:

خـدا دولـتـش را نـمـایـد زیاد		ورا عـاقـبـت آخـرت خـیر **با د**[210]
کـه عـثـمـان زِ مـادر پـیِ مـرگ زاد		زِ مـرگـش چـه غـم نامِ او زنـده **با د**[211]

15. Elif-i Cevâb'ın"به" Ön Edatı İle Kullanımı:

بـگـفـتـا اگـر مـا بـه آهسـتـگـی		بـپـویـیـم ازیـنـجـا بـه شـایسـتـگـی[212]
وزیـرش **بـگـفـتـا** چـه خـواهـی زِ مـن		دهـم مـر تـرا ایـن دم از خـویشـتن[213]
بـیـامـد شـتـابان بـه درگـاهِ شـاه		**بـگـفـتـا** بـه آغـایِ دولـت پـنـاه[214]

16. Meçhul Fiil Yapımında "شدن" Kullanımı:

[208] Metin, 2a.
[209] Metin, 22b.
[210] Metin, 17b.
[211] Metin, 109a.
[212] Metin,128a.
[213] Metin, 129a.
[214] Metin, 131a.

پیِ خرجِ ره از شهِ نامور		**فرستاده شد** پنج خروار زر[215]
چو تسخیرِ شروان نمودی تمام		به عهدت **گراینده شد** خاص و عام[216]
رعایت نمودند بیش از قیاس		**پذیرفته شد** جملهٔ التماس[217]
چرا **کشته شد** میرِ مازندران		که قزوین مگر گشت شهرِ زنان[218]
زِ کارِ گذشته مکن هیچ یاد		**بر افتاده شد** تخمهٔ بد نهاد[219]

17. Mâzi-yi Naklî 3. Tekil Şahısta Asıl Fiille Yardımcı Fiil Arasında Kaynaştırma Yapılması:

گرفتارِ گشتست (133b)	گشتست (144a)	کردست تعیین (144a)	رسیدست (148b/150a)

18. Mâzi Fiillerin Başına Tekid İçin "به" Getirilmesi:

برفت (26a)	بشد شادمان (26a)	بیاراست (26b)	بفرمود (32a)
بگفتند (38a)	بدادند (44a)	بغرّید (49b)	بیاراستندش (51a)
بپرسیدش (68b)	بجستند (143a)	بماند (73a)	بپوشیده (34b)
بگشاده (40b)	بگذشته است (83a)	بنهفتنِ (82b)	بگذشتن (82b)

19. Yardımcı Fiil Tekrarı: Aktif ve pasif yapıları karşılamak üzere "گشتن ","فرمودن" ,"ساختن", "نمودن"yerine "شدن" ve "کردن" fiillerinin kullanılması.

همی ساخت نرم (5a)	بنمود ... سعی (5a)	جدا ساخت (16b)	نماید طلب (45b)
مقرّر بفرمود (76a)	گشت سد (1b)	جدا گشت (35a)	کشته گشتند (6a)
روان گشت (6a)			

20. Ön Ekli Fiil Kullanımı:

[215] Metin, 35a.
[216] Metin, 95a.
[217] Metin, 103b.
[218] Metin, 115a.
[219] Metin, 115b.

برزدم	برکشادم	برزدم
بر آور	برخواند	بر افراخته
بر انکیختم	بر آور	بر افزوده
اندر آرد	اندر آرد	درگزید
دریافت	در انداختند	درنوشت
فرود آمدند	فرو شد	فرو داشت
فرو دار گوش	فرو ریخت	

21. "را" Harf-i Nişânesinin Pekiştiricisi Olarak "مر" Edatının Kullanımı:

پس آنگه به خلوت **مر او** را بخوانْد		به او بیدقِ لطف و احسان براند[220]
اگر تخمِ حنظل که تلخست و زشت		به کاری **مر او** را به باغِ بهشت[221]
چو با حکمِ پاشا بدادند راه		**مرآن** بد لقا را در آن بارگاه[222]
وزیرش بگفتا چه خواهی زِ من		دهم **مر ترا** این دم از خویشتن[223]
مر او را به تکریم شد ره نمای		که گشت اندر آن بزم خوش فرق سای[224]

22. Bazı Kelimelerin Hafifletilmiş Şekillerinin Kullanımı:

Özellikle vezin gereği birçok yerde uzun ünlüler yerini kısa ünlülere bırakmıştır.

خموش (2a)	ره (2a)	چار یار (4b)	شه / شهنشه (8b)	سپه (9b)	چَه (22b)
زَمَن (26a)	فرستاده بُد (26a)	کُهسار (53a)	شاهنشه (53b)	رستخیز (62b)	پیمبر (66a)
الغر	گسنگی	تفک			

23. "ا" İle Başlayan Fiillerde "ا" Hazfedilmesi:

توان ره **فکندن** سویِ شابران		گرفتن بسی نعمتِ بیکران[225]

[220] Metin, 90b.
[221] Metin, 120a.
[222] Metin, 129a.
[223] Metin, 129a.
[224] Metin, 141a.
[225] Metin, 82b.

24. Mutlak Yeterliliğin Mastar ve Hafifletilmiş Mastar ile Kullanımı:

زمینِ سیه چیست برتر ز قاف		**توانـد** سپاهم **نمودن** مصاف[226]
توانـد پـذیـرفـتِ عـذرشـان		زِ نو بستنِ شرطِ عهد و امان[227]
توان ره **فکـنـدن** سویِ شابران		**گـرفـتن** بسی نعمتِ بیکران[228]
چه گرجی چه چرکس چه البرز وروس		زِ قلزم **توان حـکـم کـردن** به طوس[229]
توان ساخـتن راه با خرّمی		زِ غوغا مگر وا رهد عالمی[230]
شهی را که باشد وزیری چنین		قیاسِ شکوهش **توان کـرد** ازین[231]
همان بِه که لشکر نماید شکیب		**توان داد** تا بر مخالف قریب[232]

25. Yeterlilik Kipinde "توانستن" Fiilinin "به" Ön Edatı ile Kullanımı:

جهان را به تدبیر **بـتـوان گـرفـت**		دمِ جنگ شمشیر نتوان نهفت[233]

26. Yeterlilik Kipinde "توانستن" Yerine "یارستن" Kullanımı:

زِ رخشیدنِ گنبدِ خاصِ شاه		**نـیـارسـت** مهمان **نمودن** نگاه[234]

27. Gereklilik Kipinin Mastar ile Kullanımı:

بگفتا دلیری زِ خیلِ مهان		درین ملک **بایـد نشسـتن** همان[235]
بگفتا که عزمِ تتاران نخست		**بـبـایـد نـمـودن** همین لحظه جست[236]

[226] Metin, 64b.
[227] Metin, 68b.
[228] Metin, 82b.
[229] Metin, 83a.
[230] Metin, 114a.
[231] Metin, 96a.
[232] Metin, 138a.
[233] Metin, 104b.
[234] Metin, 117b.
[235] Metin, 90a.
[236] Metin, 108a.

28. Gereklilik Kipinde"بایستن" Yerine "شایستن" Kullanımı:

به صید اندر از غیر یاری مرا		**نشاید طلب کردن** ای بد لقا[237]

29. Gelecek Zamanın Mastar İle Kullanımı:

که **خواهد شدن** ختم جلدِ نخست		در احوالِ سردارِ پیشین درست[238]

30. İsim Cümlesinde "نیست " Yerine "نه" Kullanımı:

زِ بیرون سویِ اندرون راه **نه**		وز اصلِ سخن یک کس آگاه **نه**[239]

31. Emir kipinde Olumsuzluk Edatı "ن" Yerine "م"Kullanımı:

مفرما درنگ (82b)	**مکش** هیچ درد (109a)	**مپندار** (109a)
هواداریِ زن **مکن** (113b)	چشم حیرت **مدوز** (142b)	**مکن** حکم(142b)

32. Arapça Cem‘-i Mükesser Kalıbının Kullanımı:

طواویس	صواعق	فضایل
بساتین	رسل	خیام
مشارق	انفاس	امم
نفایس	قدوم	اشراف
منافذ	زهار	اعدا
نصارا	تقاویم	مصاحیف
دفاتر	موالی	آفاق
تفاصیل	کواکب	کنوز

[237] Metin, 109a.
[238] Metin, 148b.
[239] Metin, 131a.

رعايا	سطوح	اقطار
تواريخ	فتوح	افاضل
تلاميذ	بلاد	

33. Arapça Cem‘-i Mükesser Kalıbının Çoğulların Tekrardan Arapça ve Farsça Çoğul Takılarıyla Çoğul Yapılması: Mesela "بيوت" kelimesinin "بيوتات" (18b) şeklinde çoğul yapılması ya da "كتب" kelimesinin tekrar "كتبها" (42b) biçiminde çoğullaştırılması.

34. Türkçe Kelime Kullanımı: Eserde bir takım Türkçe kelimeler ve Osmanlı divanıyla ilgili terimler kullanılmıştır. Örneğin: şunġār (شونغار) “sungur”, çāvūş/çāvuş (چاوش) “çavuş”, yengiçerī (ينگيچرى) “yeniçeri”, āġā (آغا) “ağa”, sūlāk (سولاق) “solak (Yeniçeri Ocağının, padişahın gözeticiliğini yapan asker sınıfı)”, bulūk (بلوک) “bölük”, yerlīġ (يرليغ) “yarlık, ferman”, emekdār (امكدار) “emektar”, yelmān (يلمان) “yalman”, sencaḳ/senvāk (سنجق/سنجاق) “sancak”, cebeci (جبه‌جى) “cephaneci”, çomāk (چوماق), yerāk (يراق) “hazırlık”, tūğ (توغ) “tuğ”, ılgar (الغر/ايلغار) “hücum”, ulkā (الكا) “ülke, memleket”, āl (آل) “al, kırmızı”, belāş (بلاش) “beleş”, akçe (اقچه) “akçe, para”, yesāk (يساق) “yasak”, …

2.4. Eserde Kullanılan Edebî Sanatlar

En çok teşbih ve tasvir olmakla birlikte cinâs, tezâd, mübâlağa ve iştikâk sanatı eserde sıklıkla kullanılmıştır.

1. Tenâsüp: Birbirleriyle alakalı ya da birbirlerini hatırlatan sözcüklerin bir dize ya da bir beyit içersinde sıralama amacı olmaksızın kullanılmasıdır.[240]

Aşağıdaki beyitte "davul", "ney", "aslan", "kaplan" sözcükleri birbirleriyle ilişkili sözcükler oldukları için bu dört sözcüğün bir arada kullanılmasıyla beyitte bir tenâsüp sanatı oluşmuştur.

وز آوازۀ **طبل** و بانگِ **نفیر**		فرو ریخته زهرۀ **ببر** و **شیر**[241]

"Davulun sesinden ve neyin iniltisinden, aslan ve kaplanın ödü koptu."

Aşağıdaki beyitte "hurma", "çınar gibi boy", "elma gibi iki yanak", "nar gibi iki yüz" sözcükleri anlam bütünlüğü içinde kullanılarak bir tenâsüp meydana getirilmiştir.

به قد **نخلِ** موزونِ **قامت چنار**		دو **گونه** چو **سیب** و دو **رخ** چون **انار**[242]

"Hurma gibi boyu çınar boyu ile uyumlu, elma gibi iki yanak, nar gibi iki yüz."

2. Tezâd: Mütezâd ya da Mutâbaka da denilen sözde birbirine zıt kelimeler kullanmaktır.[243]

Aşağıdaki beyitte karşıt anlamlı "siyah" ve "beyaz" sözcükleri kullanılarak tezâd sanatı meydana getirilmiştir.

نگارندۀ نقشِ این کارگاه		ز تار و ز پودِ **سفید** و **سیاه**[244]

[240]Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, s. 431.
[241] Metin, 28b.
[242] Metin, 51b.
[243] Veyis Değirmençay, **Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî**, Ankara, Aktif Yayınevi, 2014, s. 99.
[244] Metin, 77a.

"Bu tezgâhın nakşını betimleyen siyah ve beyaz tellerden güzel bir desen işlemiştir."

Aşağıdaki beyitte karşıt anlamlı "küçük" ve "büyük" sözcükleri kullanılarak tezâd sanatı meydana getirilmiştir.

کِــه و **مِــه** نمــودنــد آغــازِ راه		پــیِ پــیشــــوازِ ســــپــهــدارِ شــــاه[245]

"Küçük, büyük padişahın komutanını karşılamak üzere yol gösterdiler."

3.Teşbîh: Beyan ilminde bir şeyi bir şeye benzetmektir.[246]

Aşağıdaki beyitte kadeh aya, kaş ise şekli yapısı itibariyle hilâle benzetilerek teşbîh sanatı oluşturulmuştur.

بــده ســــاقــیــا **ســــاغــرِ مــه مــثــال**		بــه زورق نشــــیــنــانِ **ابــرو هــلا ل**[247]

"Ay gibi kadehi hilâl kaşlı yolculara ver saki."

Aşağıdaki beyitte "ateş, yıldırım, şimşek" gibi tabiat unsurları benzetilen olarak karşımıza çıkar. Öfke ateşe, çeviklik topa, söz yıldırıma, sıçrama ise şimşeğe benzetilerek teşbîh sanatı oluşturulmuştur.

بــه تنــدی چو آتش بــه چســـتی چو طوپ		**بــه گفتن چو رعــد و بــه جســـتن چو برق**[248]

"Öfkede ateş, çeviklikte top gibi, sözde yıldırım, sıçramada şimşek gibi."

4. İstiâre: Bir kelimeyi gerçek anlamı ile mecâzi anlamı arasında benzeşme ilgisi bulunması şartıyla gerçek anlamı dışında kullanmaktır.[249]

---

[245] Metin, 30a.
[246] Değirmençay, **a.g.e.,** s. 138.
[247] Metin, 32b.
[248] Metin, 51b.
[249]Değirmençay, **a.g.e.,** s. 167.

Aşağıdaki beyitte "ملکِ بقا" ve " دارِ فنا" ibareleri istiâre amaçlı kullanılmıştır. " دارِ فنا" ile kastedilmek istenen geçici dünya iken "ملکِ بقا" ile kastedilen âhirettir.

شبِ چارشنبه ز **دارِ فنا**		گذر کرد بر سویِ **ملکِ بقا**[250]

"Çarşamba akşamı yokluk evinden varlık yurduna intikal etti."

Aşağıdaki beyitte "خوابِ عدم " istiâre amaçlı kullanılmıştır. Aslında kastedilmek istenen ölüm uykusudur, ölmektir.

که احوالِ آصف در آشفته است		همانا به **خوابِ عدم** رفته است[251]

"Vezirin durumu kötüleşti, hemen o anda yokluk uykusuna daldı."

5. Mübâlağa: Bir şeyi ya da bir kimseyi tanımlarken, methederken olduğundan çok ya da az göstererek yapılan sanattır.[252]

Aşağıdaki beyitte "yer öküzünün boynuzu ve kuyruğu koptu, sırtı eğildi." bir mübâlağadır. Müellif, olağanüstü durum ve olaya yer vererek mübâlağa sanatı oluşturulmuştur.

زِ جولانِ ستبانِ پولاد سُم		**گسسته ز گاوِ زمین شاخ و دُم**[253]

"Çelik toynaklı atların kımıldanmasından yer öküzünün boynuzu ve kuyruğu koptu, sırtı eğildi."

Aşağıdaki beyitte "gökyüzü onuncu feleğe kadar tozla doldu." ifadesinde mübâlağa görmekteyiz. Bu, gerçekleşmesi imkansız bir durumdur.

[250] Metin, 147a.
[251] Metin, 131a.
[252] Değirmençay, **a.g.e.,** s. 96.
[253] Metin, 28a.

ز بسیاریِ توسنِ ره نَوَرد		زمین آسمانِ دهم شد ز گرد[254]

"Yolcu atlarının kalabalığından gökyüzü onuncu feleğe kadar tozla doldu."

6. Hüsn-i ta'lîl: Bir olayın gerçekleşmesini hayalî ve şâirane bir sebebe dayandırmaktır.[255]

Aşağıdaki beyitte müellif çadırların çokluğunu denizdeki köpüklere benzetmiştir. Çadırların çok sayıda olması doğal bir durumdur. Müellif bu durumu yeniçerinin urgan tedarik etmesi gibi hayalî bir nedene bağlayarak hüsn-i ta'lîl sanatı meydana getirmiştir.

چو ینگیچری زد فراهم طناب		بشد خیمه بخرِ سپه را حباب[256]

"Yeniçeri urgan tedarik ettiğinde, çadırlar ordu denizindeki köpükler gibi oldu."

7. Tasvir: Edebî eserlerde nesne, kişi ya da doğanın betimlenmesi.[257]

Aşağidaki beyitte müellif tabiatın önemli bir unsuru olan güneşi altın ipli bir şemsiye olarak gözlemlemiş ve sunmuştur.

سحرگه که از مطلعِ آفتاب		شد افراخته چترِ زرّین طناب[258]

"Sabahleyin güneş altın ipli şemsiye gibi yükselmiş."

Aşağıdaki beyitte müellif hayalî ve masalsı bir üslup ile güneşin doğuşunu tasvir etmiştir.

[254] Metin, 28b.
[255] Değirmençay, **a.g.e.,** s. 96.
[256] Metin, 122b.
[257] Hüseyin Elmalı, "Tasvir", **DİA,** C. XL, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2011, s. 135-136.
[258] Metin, 28a.

ز مشـــــرق فـــرا خـــيـــمـــهٔ آسمـــان		شـــفق بر کشـــيـــد اطلســـيِ ســـايبـان[259]

"Doğudan gökyüzü çadırı yükseldiğinde şafak gölgelik atlasını kaldırdı."

8. Cinâs: Anlamları ayrı fakat imlâ ve telaffuz açısından kısmen ya da tamamen birbirine uyan kelimelerdir.[260]

Aşağıdaki beyitte "چنگ" kelimesi ilk olarak el anlamında daha sonra ise çalgı aleti olan "ud" anlamında kullanılmıştır. "بند" kelimesi ise ilk olarak "bağ" anlamında daha sonra ise "بستن" fiilinin geniş zaman hali "بند" şeklinde kullanılarak cinâs sanatı oluşturulmuştur.

مـغـنّـی بـکـش **چـنـگ از چـنـگ** و عـود		پـیِ جـنـگ **بـنـدِ** زره **بـنـد** زو د[261]

"Çalgıcı cenk ve uttan el çek, savaş için zırh bağını bağla çabuk."

Aşağıdaki beyitte "فاس" ile "فارس" , "مراکش" ile "مرعش" sözcükleri arasında cinâs sanatı oluşturulmuştur.

بُـوَد **فـاس** از **فـارس** مـرغـوبـتر		**مـراکـش** ز **مـرعـش** بسـی خـوبـتر[262]

"Fas Fars'tan daha hoş bir yerdir. Merakeş ise Maraş'tan daha iyidir."

9. Mecâz: Sözcüğün gerçek anlamı dışında kullanılmasıdır.[263]

Aşağıdaki beyitte "başı dik" mecazi bir ifadedir. Söylenmek istenen Onurlu, gururludur.

[259] Metin, 28a.
[260] Değirmençay, **a.g.e.,** s. 68.
[261] Metin, 66a.
[262] Metin, 26a.
[263] Değirmençay, **a.g.e.,** s. 151.

به توفیقِ یزدان بگشتند باز		به دیوانِ سردارِ **گردن فرا ز**[264]

"Allah'ın yardımıyla başı dik komutanın divanına geri döndüler."

Aşağıdaki beyitte "kolu kanadı kırılmış" mecazi bir ifadedir. Söylenmek istenen çaresiz kalmaktır.

فسرده فراهم **پر و بالِ** او		شده زعفرانی رخِ آلِ ا و[265]

"Kolu kanadı kırılmış, al gibi yüzü safran gibi olmuş."

10. Tevriye: Yakın ve uzak manaya sahip bir sözcüğün bir dize ya da bir beyit içerisinde yakın anlamının söylenilip uzak anlamının kasdedilmesidir.[266]

Aşağıdaki beyitlerde "شمال" kelimesi ilk olarak çok bilinen "kuzey" ve "kuzey rüzgarı" anlamında, daha sonra ise "یمین" kelimesiyle birlikte tezat sanatı da kullanılarak daha az bilinen "sol" anlamında kullanılmıştır.

به یک دم پیامِ جلوسش **شمال**		رسانیده هر سو یمین و **شمال**[267]

"Kuzey rüzgârı tahta oturuş mesajını bir anda sağa sola her yere ulaştırmış."

نسیمِ شمال از یمین و **شمال**		گشاده به دولت طریقِ وصال[268]

"Kuzey rüzgârı sağdan soldan bahtla kavuşma yolunu açmış."

[264] Metin, 88b.
[265] Metin, 133a.
[266] Dilçin, **a.g.e.,** s.427.
[267] Metin, 11a.
[268] Metin, 7b.

11. İştikâk: Kökü aynı olan ya da aynı kökten olmayıp görünüşte aynı köktenmiş gibi duran türemiş kelimeler kullanılmasıdır.[269]

Aşağıdaki beyitte "حصن" ve "حصين " birbirinden iştikak eden sözcüklerdir.

چو شـــد لشـــکرِ شـــه بـه مغرب زمين		گـرفـتـنـد تـونـس بـه **حصـــنِ حصـــين**[270]

"Padişahın ordusu Mağrib'e ulaştığında Tunus'un sağlam kalesini aldılar."

Aşağıdaki beyitte "مشرف" ve "تشريف " birbirinden iştikak eden sözcüklerdir.

پـيِ تهـنـيـت خـواجـهٔ كـامـكـار		**مشـــرّف** بـه **تشـــريفِ** صـــدرِ كبـار[271]

"Muradına eren hocayı kutlamak için büyükler onun huzuruna şereflenmişti."

12. Seci: Karinelerin son sözcüklerinin vezinde, kafiyede ya da her ikisinde de birbirlerine uygun olmasıdır.[272]

Aşağıdaki beyitte "وزير" ve "نظير" sözcükleri arasında seci sanatı oluşmuştur.

شـــهِ بـی **وزيـرســـت** و هـم بـی **نـظـير**		گـــدایِ درِ اوســـت شـــاه و **وزيـــر**[273]

"Vezirsiz padişahtır hem de eşsiz, şah ile vezir onun kapısının dilencisidir."

Aşağıdaki beyitte "درخش" ve "درفش" sözcükleri arasında seci sanatı oluşmuştur..

درخـــشِ درفـــشِ كـيـانـی شـــكـوه		در افـكـنـده تابـش بـه الـبرز كـوه[274]

[269] Değirmençay, **a.g.e.,** s. 75.
[270] Metin, 26b.
[271] Metin, 23b.
[272] Değirmençay, **a.g.e.,** s. 63.
[273] Metin, 128b.
[274] Metin, 72a.

"Görkemli şahlık bayrağının parlayışı Elburz Dağı'na düşmüş."

13. Telmîh: Beyit içerisinde bilinen bir olaya, kişiye, âyete vb. işaret etmektir.[275]

Aşağıdaki beyitte müellif Nebe suresi, 40. ayete telmîhte bulunmuştur.

چو بر خاک شد کلّه اش بی‌شتاب		بگفتا که « **یا لَیتَنی کُنتُ تراباً** »[276]

"Kellesi toprağa düşünce acele etmeden «Keşke toprak olsaydım.» dedi."

Aşağıdaki beyitte müellif Hac suresi, 27. ayete telmîhte bulunmuştur.

نمایند ترتیبِ اسبابِ حج		به فحوایِ **یَأْتِینَ مِن کُلِّ فَجٍّ**[277]

" « Gerek yaya olarak, gerek her uzak yoldan binek üzerinde gelsinler.» gereğince hac sebeplerini tertip ettiler."

14. Teşhîs: Kişileştirme sanatı.[278]

Aşağıdaki mısrada "menekşe'nin hizmet için baş eğdiği" ifade edilmektedir. Hizmet etmek insana özgü bir durumdur. Burada müellif menekşeyi kişileştirmiştir.

بنفشه سرِ خدمت افکنده پیش		درو یافته عزّتِ قدرِ خویش[279]

"Menekşe hizmet için baş eğmiş, kendi değerinin kıymetini onda bulmuş."

Aşağıdaki mısrada "yeryüzü öküzü çaresiz titredi." ifadesiyle yeryüzüne canlı imajı atfedilmiştir. Burada müellif yeryüzünü kişileştirerek teşhîs sanatı oluşturmuştur.

[275] Değirmençay, **a.g.e.,** s. 112.
[276] Metin, 109a.
[277] Metin, 46b.
[278] Dilçin, **a.g.e.,** s. 419.
[279] Metin, 34a.

زِ بس خندقش را بکندند زیر		بلرزید **گاوِ زمین** ناگزیر[280]

"O kadar çok hendeğinin altını kazdılar ki yeryüzü öküzü çaresiz titredi."

15. Leff ü Neşr: Beyit içerisinde önce birkaç kelimeyi söyledikten sonra bunlarla ilgili kelime ya da terkip getirmektir.[281]

Aşağıdaki beyitte gümüş ile ay, altın ile güneş leff ü neşr oluşturacak şekilde sıralanmıştır.

درش جوهری سقفش اندوده زر		زِ **سیم و طلا** خشت چون **ماه و خور**[282]

"Kapısı mücevher, çatısı altınla kaplanmış, tıpkı ay ve güneş gibi tuğlası gümüş ve altından."

Aşağıdaki beyitte yüz ile Kâbe, kaş ile kıble leff ü neşr oluşturacak şekilde sıralanmıştır.

برانگیخت نقشِ محمد اله		**رخ و ابرویش کعبه و قبله گاه**[283]

"Allah, Hz. Muhammed'in nakşını oluşturdu, yüzü Kâbe, kaşı kıble."

2.5. Eserin Edebî ve Tarihî Değeri

Seyyid Lokman'ın manzum şekilde kaleme aldığı bu eser III. Murad'ın tahta çıkışıyla başlayıp, 1581 yılına kadar geçen başlıca olayları, özellikle Safevî devleti ile olan çatışmalı ilişkileri konu edinir. Bütün Osmanlı coğrafyası ile birlikte Kafkaslar

[280] Metin, 124a.
[281] Değirmençay, **a.g.e.,** s. 102.
[282] Metin, 117b.
[283] Metin, 4a.

ve kuzeybatı İran coğrafyasında geçen olaylar sırasında birçok tarih ve gün tam olarak verilmiştir.

Tarihî olaylar tamamıyla kronolojik olarak anlatılmıştır. Birçok yer, kavim ve kişi adı kayda geçirilmiştir. Eserde tarihî rivayete uygun gerçekçi bir yaklaşım görülmektedir. Savaştaki acımasızlık ve şiddet olduğu gibi aktarılmıştır. Müellif sadece savaşların betimlemesiyle kalmamış, birçok kültürel ve toplumsal olaya da tanıklık etmiştir. Özellikle anlatılan olaylarla ilgili güncel minyatürlerin de sunduğu görsel malzeme ve ayrıntılı sahne tasvirleri ışığında eserde dönemin sosyal hayatı, kültürel dokusu, mimarisi ve şehircilik yapısı hakkında eşsiz bilgilere yer verilmiştir.

Edebî açıdan bakıldığında, olayları ayrıntıları ve nitelikleriyle betimleyen eser özellikle yazarın bizatihi yaşadığı dönemin gerçeklerine öyküsel bir dille ışık tutması açısından oldukça önemlidir. Tarihî vakalar anlatıldığı için birçok beyitte sade anlatım kullanılmış fakat sunuş ile geçiş kısımlarında ve tabiat tasvirlerinde ise daha yoğun bir edebî anlatım tercih edilmiştir.

2.6. Eserin Yazma Nüshası

Seyyid Lokmân b.Hüseyin El-Âşûrî El-Urmevî'nin çalışma konumuzu teşkil eden *Şehinşâhnâme* adlı eserinin yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY 1404 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Alâaddin Mansûr el- Şîrâzî tarafından 989/1581 yılında istinsah edilen bu nüsha eserin birinci cildini oluşturmaktadır. Alt ve üst kapakları farklı bir üslupla süslenmiş olan eser kırmızı-bordo renginde ve miklapsız meşin bir cilt içinde bulunmaktadır. Osmanlı tarzının hissedildiği üst kapak baştan aşağı altın yaldızlı ve kabartma çicek motifleriyle bezenmiştir. Orjinal olmayan ve esere ters takılan miklapsız alt kapak ise hayvan ve bitki motifleri ile İran Safevî üslubunda süslenmiştir.

Eser okunaklı düzgün bir Tâ‘lîk hat ile 153 varakta, her sayfada 4 sütun ve genelde 15 satır olarak yazılmıştır. Varaklar 360 x 240 mm ebadında ve açık krem, nohudî renkte olup aharlı kâğıttır. Eserde hemen hepsi tam sayfa büyüklüğünde toplam

58 minyatür yer almaktadır.[284] Ana başlıklar turuncu ve koyu kırmızı mürekkeple, ara başlıklar ise mavi ve altın mürekkeple daha iri bir kalemle yazılmıştır. Sütunlar çizgilerle ayrılmış, altın çerçeve ile süslenmiştir. Bazı özel isimler derkenarlarda nesih hat ile ve Osmanlı Türkçesiyle açıklanmıştır.

Ser-levhada ise (1b) "*Şehinşâhnâme-i hüdavendgâr-ı dîn-penâh Sultan Murâd Han bin Sultan Selîm Han eyyedehu'llâh*" tanımı yer almaktadır. Mesnevinin esas kısmına başlamadan eserin ilk iki sayfasında yer alan mensur kısım şu şekildedir:

سلطان مرادبخش عالم خداوندیست که به مقتضای سعادت اقتضای

اول ما خلق الله القلم خامهٔ سریع الرقم را در صحایف مدایح سلاطین امم جاری ساخته

و صنایع بدایع نظم و نثر فرخنده اثر را چون بدایع صنایع قضا و قدر متحدد الامثال گردانیده

تا باعث تذکر مناقب اسلاف حمیدة الاتصاف و سبب تعارف اخلاف جمیلة الاوصاف گشته

در چهرهٔ روزگار چون لوحهٔ زرنگار باقی مانده موجب انتباه اولی الابصار گردد

لهذا این اثریست

[1a]

به رسم خزانهٔ سلطان سلاطین زمان خاقان خواقین دوران شهنشاه ممالک دین

قهرمان الماء و الطین فاتح بلاد العرب و العجم ضابط اراضی الترک و الدیلم ظل الله فی الارضین

خادم الحرمین الشریفین مظهر موارد الامن و الامان مظهر شواهد ان الله یأمر بالعدل و الاحسان

السلطان بن السلطان بن السلطان و الخاقان بن الخاقان بن الخاقان بن الخاقان السلطان مراد خان ابن

السلطان

سلیم خان ابن السلطان سلیمان خان المجاهد فی سبیل الله خلدت ایام خلافته و اعوام

[284] Hüsamettin Aksu, "Sultan III. Murad Şehinşahnamesi", **Sanat Tarihi Yıllığı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981, Sa. 9-10, s. 6-7.

سلطنته الی آخر الدهور و الزمان

151a sayfasında manzum eserin bitiminden sonra Arapça temme kaydına yer verilmiştir:

تمّ بالخیر و الحسنی فی سلخ شهر رمضان سنه ۹۸۹.

İyilikle, güzellikle 989 yılı Ramazan ayının sonlarında tamamlandı.

Ardından da müstensih Şirazlı Alâaddin Mansûr'a ait olduğu anlaşılan şu Farsça kıt'a yer almaktadır:

شهنشهنامهٔ سلطان آفاق
که بادا ذات پاکش مظهر نور
ثنا خوانش جمیع اهل عالم
دعاگو قدسیان از بیت معمور
بحمدالله که شام قدر روزه
شد از ختم کتابت بنده مسرور
حقیر خاکسار از ملک شیراز
که خوانندم علاءالدّین منصور
الهی تا قیامت باد باقی
چو نام نامیش در دهر مشهور

Temiz zatı nura mazhar olsun, ufukların sultanının Şehinşâhnâme'si, bütün alem halkı ona methiye okur, melekler cennetten ona dua söylerler, Allah'a şükür Oruç ayı Kadir gecesi yazımı bittiğinden bendeniz mutlu oldu, bu hakir Şiraz mülkündenim, bana Alâaddin Mansûr derler, Allah'ım, kıyamete kadar baki kalsın, adı sanı âlemde meşhur olsun.

2.6.1. Yazma Nüshanın İmlâ Özellikleri

1. گ Harfi Serkeşsiz Olarak Yazılmış, پ، چ، ژ Harfleri İse Günümüz İmlasına Uygun Şekilde Üç Noktalı Yazılmıştır:

کهر	کوهر	کُزین	کواه	کُمان	کهی	دکر	کُلبُن
نکاه	زنک	کدا	بزرک	کِرِه	کناه		

پُر	پنهان	پرتو	پستی	پیش	پنجم	پاک
پستان	پادشاه	سپاس	پسند	پذیر	پروانه	پی

چو	چیز	کمانچه	چنان	چرخ	چاکر	چمن
غنچه	چنین	چنان	نژاد	ژاله	ژنک	ارژنک
اژدر	غژغژ	نژند	کژدم	مژده	گوژ بخت	ژنده

2. "به" İzafet Harfi Birkaç İstisna Dışında Her Yerde Bitişik Yazılmıştır:

رو بخاک	جابجا	ز ماهی بماه	بهم
بهر انجمن	بدریا	بفرمان او	بکهواره
میوه بدست	بکف	بیک (به یک)	بهریک
بسختی	بشاهان	بمیدان	بفرمان بری
بنام اوری	بجز	بایام (به ایّام)	باخلاص (به اخلاص)
بآیین	بآن	باو (به او)	بارنده (به آرنده)
بخرکه	بقدوسیان		

3. Bunun Aksine Fiile Gelen Muzâri Öneki Bazen Ayrı Olarak "به" Biçiminde de Yazılmıştır. Bu Yazımın ب/پ Harfleri Öncesinde Olduğu Söylenebilir:

به پرداختند (71b)	به پیراستند (81a)	به پیچید (136b)	به پرسید (138a)	

4. İstek Kipinde Fiilin Başına Getirilen "ب" Harfi "به" Şeklinde Ayrı Olarak Yazılmıştır:

بـه بـنـدنـد آیـین بـه آیـینِ خـویـش		بِـه از رسـمِ مـعـتـادِ پـیشـینِ خـویـش[285]
بـه پـردازم از رویِ گـیـتـی سـرت		خـوراکِ نهـنـگـان کـنـم پـیـکـرت[286]
اگر تخمِ حنظـل کـه تلخسـت و زشـت		**بـه کـاری** مـر او را بـه باغِ بهشـت[287]
بـه بـیـنـد کـه چـون گشـتـه کـارِ وزیـر		کـه بـوده ازیـن کـیـنـه و شـر خـبـیر[288]
رسـانـنـد بـر درگـهِ کـامـیـاب		کـه از **وی بـه پـرسـنـد** اصـلِ جـواب[289]

5. Çoğul Eki "ها" Genellikle Bitişik Yazılmıştır:

سخنها (100a)	دلها (104a)	علمها (105a)	دِهها (110b)
کنجها [گنجها] (113a)	طوبها (123b)	آفرینها (123b)	رکها [رگ‌ها] (137a)
مردانکیها (140b)	عرضها (112a)		

6. Hâ – yı Gayr-i Melfûz ile Biten Kelimelerden Sonra Çoğul Eki "ها" Gelince "ه" Harfi Düşmüştür:

دوشیزها (دوشیزه‌ها)	کوشها (گوشه‌ها)	عرادها (عرّاده‌ها)

7. Hâ – yı Gayr-i Melfûz İle Biten Kelimelere "ی" Eki Eklenince "ه" Harfi Düşmüş Kaynaştırma İçin ک (گ) Harfi Konmuştur:

جملکی (86b)	پاکیزکی (86b)	بفرخندکی(86b)	بندکی (86b)
افکندکی (86b)	زندکی (86b)	بیهوده‌کی (86b)	جمله‌کی (113a)
تابندکی (86b)			

8. Hâ – yı Gayr-i Melfûz ile Biten Kelimeler "ان" İle Çoğul Yapıldığında "ه" Harfi Düşmüş Kaynaştırma İçin ک (گ) Biçiminde Yazılmıştır:

بافتادکان (به افتادگان)	بیچارکان (بیچارگان)	دیوانکان (دیوانگان)
پیشینکان (پیشینگان)		

[285] Metin, 79b-80b.
[286] Metin, 109a.
[287] Metin, 120a.
[288] Metin, 130a.
[289] Metin, 130a.

9. Bazı Kelimeler Arapça İmlâya Uygun Olarak Kapalı Te "ة" Kullanılmıştır:

حکایة (113b/141a)	جهة (74a/144b)	علیه الصلوة (151a)

10. Hâ – yı Gayr-i Melfûz ile Biten Kelimelerde Yâ-yı Vahdet yerine "ء" Kullanılmıştır:

نشد کم ز مهر سخا **ذرّهٔ**		نه از بحر احسانشان **قطرهٔ**[290]
بما از شهان غیرِ **افسانهٔ**		نه ده بود تعیین نه **ویرانهٔ**[291]
مقابل برآن هر دو خط **نامهٔ**		رقم شد به ترکی به **هنگامهٔ**[292]
زِ رویِ قناعت **بیکلقمهٔ**		چو مرغان پیِ دانه و **طعمهٔ**[293]
غباری پدید آمد از **پُشتهٔ**		عیان شد قزلباشِ **سرکَشتهٔ**[294]

11. Fiilin Başındaki Olumsuzluk Ön Edatı "ن" Fiilden Ayrı Olarak "نه" Şeklinde Yazılmıştır:

نه پیچند روی (32b)	**نه پیچید** سر (64a/141a)	**نه پیچم** سر (64b)
نه آساید (65a)	**نه آورد** تاب (85a)	**نه اندیشد** (111b)
نه آسوده (112b)		

12. Olumsuz Sıfat Ön Eki "بی " Çoğunlukla Bitişik Yazılmıştır:

بیکمان (بی‌گمان)	بیشمار / بی‌شمار	بیحساب
بیکران / بی‌کران	بیخبر	بیدلان
بیشعور		

[290] Metin, 12b.
[291] Metin, 20b.
[292] Metin, 44a.
[293] Metin, 46b.
[294] Metin, 71b.

13. Birleşik Kelimeler ve Bazı İzafetler Genellikle Bitişik Yazılmıştır:

بدینسان	یکحرف	بیکدم	آنچنان
یکسو	یکزمان	عالیمقام	هماندم
اینکونه	اینچنین	هفتخوان	همعنان
بیکحمله	بیکهفته	یکجهت	هیچکار

14. Yer, Kişi ve Kavim Adlarının Yazımında Kapalı Hecelerin Açık Heceye Dönüştürülmesi Gibi Tasarruflar Yapılmıştır:

ستنول (استانبول)	سِمَعیل (اسماعیل)	گرجوستان (گرجستان)
اسکودر/سکودار (اسکودار)	چنگزی (چنگیزی)	کردوستان (کُردستان)
قزق (قزاق/ قزّاق)	تتار (تاتار/ تارتار)	براهیم (ابراهیم)
ادرِنه (ادیرنه)		

15. Bazı Kelimelerin Yazımında Harf ve Yazım Hatası Tespit Edilmiştir:

زِ طوپ و تفنگ و زِ باروتِ خاص		**همه** (هم) از جوشن و جبّه با اختصاص[295]
دریـن دم رسیدند البرزیان		به شمخال [و] **فتیاق** (قیتاق) و خیلِ گوان[296]
دو تا پیکری چون دو پیکر عظیم		دلیر و توانا **صطبر** (ستبر) و ضخیم[297]
زِ سنگِ **سطبر** (ستبر) و گچِ پر شکوه		جبل قبّه قبّه زمین کوه کوه[298]
زِ بس رفته کیبُر به **جشم** (جسم) اندرش		زِ پیکان شده آهنین پیکرش[299]

2.6.2. Sunulan Metnin İmlâ Özellikleri

1. "ک" ile yazılan bütün kelimeler çifte keşide "گ" ile yazılmıştır.

2. Şeddeler gösterilmiştir.

[295] Metin, 92b.
[296] Metin, 93a.
[297] Metin, 118b.
[298] Metin, 123b.
[299] Metin, 127a.

3. Gerektiği yerde eşyazımlı kelimelerden ayırt edilmek üzere hareke kullanılmıştır. Gerektiğinde izafet kesresi gösterilmiştir.

4. Derkenardaki açıklamalar dipnotlarda aktarılmıştır. Satır altı eklemeler ise {} arasında verilmiştir.

5. Hâ – yı gayr-i melfûz ile biten kelimelerden sonra çoğul eki "ها" gelince düşürülen "ه" harfi yazılmıştır. Ör. دوشیزه‌ها

6. Çoğul eki "ها" metnin aksine kelimenin gövdesinden ayrı yazılmıştır: سخن ها

7. Hâ – yı gayr-i melfûz ile biten kelimelerde yâ-yı vahdet için hemze yerine "ای " kullanılmıştır: "آوازهٔ "yerine "آوازه‌ای","تازهٔ " yerine "تازه‌ای" gibi.

8. Metinde eksik olan kısımlar özellikle yâ-yı vahdet "ی" parantez içinde eklenmiştir.

9. Düzeltilen hususlar parantez içinde ilgili kelimenin önüne eklenmiştir.

10. Metinde hep bitişik yazılan "به" yönelme/bulunma hali izafet harfi ayrı yazılmıştır.

11. Metinde genelde bitişik yazılan "را" mef ‘ûl işareti ayrı yazılmıştır: "جهانرا" yerine "جهان را" gibi.

12. Gereksiz biçimde birleşik olarak yazılan kelimeler ayrı biçimde yazılmıştır: "بیکلقمهٔ " yerine "به یک لقمه ای","همان دم" yerine " هماندم ","عالیمقام " yerine "عالی مقام" gibi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYYİD LOKMÂN B.HÜSEYİN EL-ÂŞÛRÎ EL-URMEVÎ'NİN ŞEHİNŞÂHNÂME ADLI ESERİ

(METİN)

شهنشاهنامهٔ سید لقمان بن حسین العاشوری الورموی

فهرست

شهنشاهنامهٔ سید لقمان بن حسین العاشوری الورموی ۱۶۷

شهنشاهنامهٔ خداوندگارِ دینْ پناه سلطان مراد خان بن سلطان سلیم خان ایده الله ۱۶۷

عرضِ مناجات به حضرتِ قاضی الحاجات ۱۶۹

نعتِ حضرتِ خاتم الانبیا علیه التحیّة والثنا ۱۷۲

منقبتِ امیرالمومنین ابی بکر الصدیق رضی الله عنه ۱۷۳

منقبتِ امیر المؤمنین عمر الفاروق رضی الله عنه ۱۷۴

منقبتِ امیر المؤمنین عثمانِ ذی النورین رضی الله عنه ۱۷۵

منقبتِ امیر المؤمنین علی المرتضی رضی الله عنه ۱۷۶

ذکرِ محامدِ علّیهٔ پادشاه اسلام خلّدت خلافته مدی الشهور و الاعوام ۱۷۷

رسیدنِ موکبِ همایون از مغنیسا به مودانیه و کشتی راندن به قسطنطینیه ۱۷۸

رسیدنِ زورقِ ماهْ پیکرِ به معبرِ قسطنطینیه به توجهِ همایونْ سرایِ عامره ۱۷۹

صفتِ جلوسِ همایونِ سعادتْ مقرون ۱۸۱

مدحِ وزیرِ اعظم ادامه الله تمهید مصالح الامم ۱۸۸

مدحِ وزیرِ دوّم ابقاه الله الملک الاکرم ۱۹۰

مدحِ وزیرِ سیم حفظ الله بمزید اللطف و الکرم ۱۹۰

مدحِ وزیرِ چهارم ادام الله ایّام اقباله ۱۹۱

مدحِ وزیرِ پنجم زاد الله اجلاله ۱۹۱

مدحِ وزیرِ ششم یسّر الله بالخیر آماله ۱۹۲

ذکرِ اوصافِ ارکانِ دولت ابقاهم الله ۱۹۲

سببِ نظمِ کتاب ۱۹۵

خطابِ زمین‌بوس ۲۰۰

ظهورِ نتیجهٔ خواب و تعبیرِ شیخ مصلح الدین جرّاح زاده علیه الرّحمه ۲۰۲

آوردنِ سلیمان بَیبَرسی از مصر تیغِ جهانگیرِ ختم رسالت عزم را به دیوانِ همایون و ابرازِ وزیرِ اعظم بعد از تحقیق به قبضهٔ شهامتِ شهنشاهِ ربعِ مسکون ۲۰۳

آغازِ داستان ۲۰۶

لشکر کشیدنِ میرِ میرانِ جزایرِ عرب و فتحِ فاس از سرکشانِ عرب ۲۰۹

در صفتِ بهار و خرّمیِ روزگار ۲۱۳

آمدنِ قاصدِ شهریارِ ایران به درگاهِ شهنشاهِ جهان ۲۱۵

در توقیعاتِ ربّانیه و تأییداتِ سبحانیّه ۲۲۳
تجدیدِ بناءِ حرمِ محترم و تزیینِ مقام و زمزم ۲۲۷
فتح کردنِ حیدر پاشا دیارِ نفطه و قفصه را ۲۳۰
رسیدنِ مژدهٔ فتحِ مراکش با پیشکشهایِ حاکمِ فاس به درگاهِ رفیعِ گردون اساس ۲۳۰
ذکرِ ترتیبِ آلاتِ رصدِ جدیدِ شهنشاهی ۲۳۹
در ظهورِ جرمِ ناری از اجرامِ فلکیه ۲۴۳
شیوعِ خبرِ هلاکیِ شاهِ ایران ۲۴۴
در مقدماتِ نتاجِ سعادتِ ازلیّه ۲۴۵
دعایِ دولتِ ابد پیوند ۲۴۵
در الهامِ ربّانی و توفیقِ یزدانی ۲۴۶
لشکر کشیدنِ مرزبانانِ قهرمانیه به ممالکِ ایرانیه ۲۴۶
پیش دستیِ میرِ میرانِ وان در حدودِ ایران ۲۴۶
رسیدنِ خسرو پاشا به خوی و مرند ۲۴۶
در جنگِ قراول ۲۴۶
گریزِ سالارِ سرخ‌سر از لشکرِ ظفر اثر ۲۴۸
الغارِ خسرو پاشا از پیِ دشمن ۲۴۸
کشته شدنِ حاکمِ خوی به تیغِ دلیرانِ خصم جوی ۲۴۸
در کشته شدنِ حاکمِ اورمی و فتحِ آن ۲۴۹
فرستادنِ خسرو پاشا سرِ امرایِ قزلباش را به درگاهِ معلّا ۲۵۰
صفتِ عیدِ سعید ۲۵۰
در تدبیرِ فتحِ عجم با وزرایِ اعظم ۲۵۱
ورود خطّ همایون به وزیر اعظم جهت فتحِ عجم ۲۵۱
عرض کردنِ وزیرِ اعظم جوابِ خطِّ همایون را ۲۵۲
ورودِ خطِّ همایون به وزیرِ سیُّم ۲۵۲
عرض نمودنِ وزیرِ سیُم جوابِ خطِّ همایون را ۲۵۳
ورودِ خطِّ همایون به وزیرِ چهارم ۲۵۴
عرض نمودنِ وزیرِ چهارم جوابِ خطِّ همایون ۲۵۵
ورودِ فرمانِ عالی به وزیرِ اعظم در باب یک جهتی وزرا با هم ۲۵۶
ضیافتِ آصفِ اعظم به وزیرِ سیُم و چهارم ۲۵۶
گفتارِ وزیر سیُم و تدبیرِ عجم ۲۵۷

اعتذارِ وزیرِ چهارمِ فرخنده دم ۲۵۷
در عرضِ جوابِ وزرا و مقرّر شدنِ سرداریِ مصطفی پاشا ۲۵۹
عبورِ مصطفی پاشایِ سردار به منزلِ اسکودار ۲۵۹
در تجدیدِ سرایِ عامرهٔ خاقانیه ۲۶۰
شروع به اصلِ حکایت ۲۶۱
طلب داشتنِ صدر اعظم معار را به جهةِ بنا ۲۶۱
در طرح و تأسیسِ سرایِ عامره ۲۶۱
نهضتِ سردارِ باوقار از اسکودار ۲۶۲
عبورِ سردارِ کشورستان از ولایتِ گرمیان به قرامان ۲۶۲
وصولِ عساکرِ خاقانیه به صحرایِ قونیه ۲۶۲
خیمه افراختنِ سردار در قیصریهٔ جنّت آثار ۲۶۳
وصولِ سپاه سپهر اساس به گلگشتِ سیواس ۲۶۳
رسیدنِ سردارِ فرح رسوم به چرمکِ ارضِ روم ۲۶۳
عَرَض خواستنِ سرلشکرِ نامور از سپاهِ مظفّر ۲۶۴
خبرِ وصولِ قاصدِ ایرانیان به جانبِ وان ۲۶۴
در اعلامِ سپهدار احوالِ قاصد را به درگاهِ عالمدار ۲۶۵
صدورِ جوابِ همایون در بابِ توبیخِ قاصد ۲۶۵
در حبس و زجرِ قاصدِ قزلباشِ کفر فاش ۲۶۵
تملّقِ ایرانیان به حاکمِ ایروان جهتِ صلح و امان ۲۶۶
رسیدنِ قاصدِ دیگر از حاکمِ ایروانِ سُرخسر ۲۶۶
نکوهشِ سردار به قاصدِ نابکارِ گرجیانِ بدکردار را ۲۶۷
ارسالِ نامه‌های سرداریه به حکّامِ گرجیه ۲۶۷
در اطاعتِ اولادِ داد و صمودتِ ملکهٔ گرجیه ۲۶۸
در فتحِ آغچه قلعهٔ چلدر ۲۶۸
صفت بزم آرایِ دیوانِ عالی ۲۶۸
رسیدنِ اولادِ ملکهٔ گرجیه به دیوانِ علیّه ۲۶۹
توجهِ سردار به فتحِ گرجی دیار ۲۶۹
در آرایشِ لشکرِ نصرت اثر ۲۷۰
ظهورِ حیلهٔ طقماقِ پر نفاق ۲۷۰
سرعتِ درویش پاشا به دفع اعدا ۲۷۱

رزمِ چلدر ۲۷۱
در جنگِ مغلوبه ۲۷۲
خبردار گشتنِ پاشایِ عالی مقدار از انقلاب و شورشِ کارزار ۲۷۳
تنبیهِ سردارِ نامدار به عساکرِ نصرت شعار به جهةِ دفعِ اشرار ۲۷۳
گریزِ اعدا از هجومِ شیرانِ بیشهٔ رزم و هیجا ۲۷۴
عودتِ سپاهِ مظفّر با فتح و ظفر ۲۷۵
در ترقّی و احسانِ سردار به سپاهِ نامدار ۲۷۵
در صولتِ سرلشکر به اعدایِ بدگهر ۲۷۶
در سیاست و کامرانی به رسمِ دشمن ستانی ۲۷۶
فرستادنِ سردار خبرِ فتوحات را به درگاهِ فلک مدار ۲۷۶
آغازِ داستان ۲۷۷
عزیمتِ سردار به تسخیرِ تفلیس دیار ۲۷۷
عبورِ سپهدارِ زرّین دبوس از دربندِ صعب المرورِ تومانوس ۲۷۸
سبقتِ عثمان پاشا به تفلیسِ فلکسا و حصولِ ضبط و تسخیرِ آنجا ۲۷۸
عبورِ سپاهِ مظفّر از جسرِ کُرِ قلزم اثر ۲۸۰
در تماشایِ قلعه بعد از نماز ۲۸۰
در تدبیرِ دلپذیر ۲۸۱
تعیینِ میرِ میرانیِ تفلیس به محمّد بیگ پورِ سولاق فرهاد پاشا ۲۸۱
رفتنِ سردار به شیروان دیار ۲۸۲
در لشکر آرایی و کشورگشایی ۲۸۲
در صفتِ صبحِ فیروزِ عالم افروز ۲۸۳
رسیدنِ الکسندرِ مشهور به لوند با پیشکشِ دلپسند ۲۸۳
تقدیمِ سپاهِ کامران به تکریمِ الکسندر خان ۲۸۴
مشرّف شدنِ الکساندر به دستبوسیِ سردارِ نامدار ۲۸۴
در حسنِ اجابت و رجعتِ الکسندر خان ۲۸۵
آمدنِ اعیانِ ارش با پیشکش ۲۸۶
مخاطبهٔ سردارِ زمان با زمرهٔ ارشیان ۲۸۶
پاسخ دادنِ ارشیان به سردارِ کامران ۲۸۷
مشاورهٔ سردار با نامدارانِ ظفر شعار ۲۸۷
در طغیانِ آبِ قنیق و عبورِ لشکر از سیلِ رودِ عمیق ۲۸۸

خلاص کردنِ سپهداران شترهایِ یغما را از دشمنِ بی امان ۲۸۹
در تحسین و آفرینِ سرلشکرِ کام بین به سپاهِ نصرت قرین ۲۹۰
وصولِ سپهدارِ باکش و فش به شهرِ ارش ۲۹۱
در تدبیرِ ضبطِ شروان ۲۹۱
پیش دستیِ سپهداران به دفعِ اعدایِ بدلقا ۲۹۲
مغلوبیِ دشمنانِ خاکسار از عساکرِ منصورهٔ اسلام شعار ۲۹۲
بازگشتنِ سپاهِ مظفّر و رعایت یافتن از سرلشکر ۲۹۳
در صداقتِ اهلِ شروان ۲۹۳
در داد و ستدِ سپهدار به سپاه و اهلِ بلد ۲۹۴
در حصار نمودنِ اطرافِ ارش ۲۹۴
در ضبطِ ممالک و دفعِ مهالک ۲۹۵
تکلیفِ شروان به محمّد پاشا خویشِ سردار با وزارتِ علیا ۲۹۶
تعیینِ وزارت به عثمان پاشا به شرطِ محافظتِ آنجا ۲۹۶
تسلیمِ خزاینِ بیشمار به عثمان پاشایِ نامدار ۲۹۷
در ضبطِ شروان و نگونساریِ دشمنان ۲۹۷
در فتحِ قلعهٔ باب الابواب ۲۹۸
آمدنِ خبرِ اطاعتِ شمخال ۲۹۸
در عودتِ سردارِ صاحب وقار ۲۹۹
مرجعِ داستان ۲۹۹
در تعریفِ صحرایِ سلطانجقِ شروان ۳۰۰
تقدیمِ سپاهِ بی همال به تعظیمِ شمخال ۳۰۰
ملاقاتِ شمخال با لشکرِ صاحب جلال ۳۰۱
صفتِ سرچشمهٔ بامدادِ سعادت نهاد ۳۰۱
در صفتِ دیوان آراستنِ سردارِ دشمن شکن ۳۰۱
ملاقاتِ شمخال سردارِ ملک خصال ۳۰۲
مخاطبهٔ سردار با شمخالِ نامدار ۳۰۳
پاسخ دادنِ شمخال به وزیرِ فرّخ فال ۳۰۳
جوابِ پاشا با شمخالِ نیکو را ۳۰۴
پاسخ دادنِ شمخال به صاحبِ صاحب اقبال ۳۰۴
اشارتِ آصفی به شمخالِ فرخنده فال به وقوعِ قرابتِ او با عثمان پاشایِ بی مهال ۳۰۴

پذیرفتنِ شمخالِ نامور فرمانِ سردارِ باهنر را ۳۰۵
در رجعتِ شمخال به کامرانی از خدمتِ سردارِ عالی‌شانی..... ۳۰۵
در استمرارِ ممالکِ حکّامِ البرز کوه به اربابِ قلیلهٔ صاحب شکوه ۳۰۶
در ترتیبِ جسرِ به آبِ قنیقِ دریا سان ۳۰۶
عبورِ لشکر از جسر هلال پیکر..... ۳۰۶
آمدنِ وزیرِ الکسندر خان با پیشکش‌ها به دستورِ زمان..... ۳۰۶
پذیرفتنِ سردار گفتارِ وزیرِ لوند را ۳۰۷
رسیدنِ سردار به تفلیسِ رویین حصار ۳۰۷
وصولِ سرلشکرِ فرّخ رسوم به محمیهٔ ارضِ روم ۳۰۸
در احوالِ صعوبتِ بنادر شاقّه..... ۳۰۸
درخلاص نمودنِ طوپهایِ گران از دربندهایِ دشمنان ۳۰۸
اجازتِ سرلشکرِ سپاهِ مظفّر..... ۳۰۹
درارسالِ مژدهٔ فتح و رجعت با محمّد بگ گللی زاده به درگاهِ فلک رفعت ۳۰۹
رسیدنِ محمّد بیگ با مژدهٔ جلیلهٔ نفیسهٔ علیّه..... ۳۰۹
دراطاعتِ شرف خان حاکمِ بدلیس ۳۱۰
درعرضِ احوالِ شرف خان و تفویضِ ملکِ قدیمَیش از صاحب قران ۳۱۰
در بیانِ سببِ فرصت یافتنِ شرف خان به بازگشتِ وطن ۳۱۱
آمدنِ شرف خان به نخچوان..... ۳۱۱
در اخبارِ شرف خان به وان بعد از معاتبهٔ احمد آغا یوزباشی..... ۳۱۱
رفتنِ خسرو پاشا به آوردنِ شرف خان ۳۱۲
در شبگیرِ خسرو پاشا از وان به نخچوان ۳۱۲
رسیدنِ خسرو پاشا به نخچوان و خبردار شدنِ شرف خان ۳۱۳
پیش آمدنِ کتخدایِ شرف خان بر میرِ میرانِ وان ۳۱۳
رفتن گروهی از ناموران با حسین کتخدا به جانبِ شرف خان..... ۳۱۳
رسیدنِ شرف خان به خدمتِ پاشا و تدبیر نمودن به دفعِ اعدا ۳۱۴
شکایتِ شرف خان از احمد یوزباشیِ شاهِ ایران ۳۱۴
در مخاطبهٔ پاشایِ وان با شرف خان ۳۱۴
در صفتِ ضجّ دلفروزِ خصم سوز ۳۱۵
در هجوم سپاه مظفر و انهزام گروه سرخ‌سر..... ۳۱۵
در گرفتاریِ بیشعورِ مذکور ۳۱۶

رسیدنِ میرِ میران به وان و اعلامِ حالِ شرف خان به سردارِ کامران ۳۱۶
رسیدنِ مژدهٔ فتحِ شهر زول و بغداد به درگاهِ عالی نهاد ۳۱۷
آمدنِ خراجِ پیچِ الامان به سدّهٔ سدره نشان ۳۱۸
در تنبیه و آگاهیِ حال گوید ۳۱۸
در اوضاعِ غریبهٔ اعدای بد رای ۳۱۹
در تاختِ قزلباشِ اوباش ۳۱۹
ویرانیِ ارش و شروان از هجومِ دشمنان ۳۲۰
جنگِ عثمان پاشا با سرخسرانِ تیره رای ۳۲۰
درظهورِ آثارِ تاتارِ صبا رفتار گوید ۳۲۰
در انبوهیِ لشکرِ تاتار دشت و آن سرگذشت ۳۲۱
رفتنِ عادل گرای سلطان از قِرِم به شروان ۳۲۱
عبورِ عادل گرای از باب الابواب به جانبِ شماخی ۳۲۲
رسیدنِ عادل گرای در شماخی به وزیرِ نامی ۳۲۲
مخاطبهٔ وزیر با عادل گرایِ دلیر ۳۲۲
در ملاحظهٔ عادل گرای با عثمان پاشا به جانبِ اعدا ۳۲۳
هجومِ عثمان پاشا با تاتار به دفعِ اشرار ۳۲۳
صفِ رزم ۳۲۴
صفتِ مبارز ۳۲۴
صفتِ ناوک اندازی ۳۲۵
در گرفتاریِ ارس خان به جنگِ عثمانیان ۳۲۵
بازگشتِ لشکر از میدانِ ظفر به شماخی اندر ۳۲۵
آمدنِ سلیمان وکیلِ شاهِ ایران به شروان ۳۲۶
شیوع یافتنِ عادل گرای سلطان به یغمایِ خانهٔ ارس خان ۳۲۶
صفتِ یغمایِ تاتارِ صبا رفتار ۳۲۶
بازگشتِ تاتار به یغما و ارسالِ مخبر به عثمان پاشا ۳۲۷
گرفتاریِ مخبرِ بی‌نوا به دستِ اعدایِ بد را ۳۲۷
کشته شدنِ مخبرِ بی دست و پای و هجومِ قزلباش به عادل گرای ۳۲۸
جنگِ قزلباش و تاتار و کشته شدنِ اسبِ عادل گرای در کارزار ۳۲۸
گرفتاریِ عادل گرای سلطان به سرپنجهٔ دشمنان ۳۲۸
خبرداریِ عثمان پاشا از مغلوبیِ عادل گرای ۳۲۹

مخاطبهٔ ارس خانِ محبوس با وزیرِ زرّین دبوس ۳۲۹
تمثیلِ حکایت..... ۳۳۰
درجمعِ ذخیرهٔ تدارکِ قلعه گوید ۳۳۱
در هجومِ اعدا و علاکیِ بدخواه از سرما..... ۳۳۱
صفتِ شدّتِ شتا..... ۳۳۱
در سرگردانیِ قزلباش اوباش گوید ۳۳۲
در شکستِ دشمنان و بازگشتن به جانبِ مغان ۳۳۲
رفتنِ سلمان وکیل به قزوین و کوشیدن به جنگ و کین ۳۳۳
رفتنِ خلیفهٔ پر تلبیس به تفلیس و اظهارَ عجزِ او به شاهِ ایران ۳۳۳
اجازتِ شاهِ عجم به بازگشتِ خلیفه ۳۳۳
گریختنِ سرخ‌سر از تفلیس به قراباغ..... ۳۳۴
اعلامِ عثمان پاشا صلح چون قزلباش را ۳۳۴
آگاهی یافتنِ شهریار از پریشانیِ تاتار و تدارک به مکافاتِ اشرار ۳۳۴
رفتنِ لشکرِ بی‌حساب به مرزِ ایران با شتاب..... ۳۳۵
رسیدنِ خبرِ تازه از باب الابواب..... ۳۳۵
ملاقاتِ مخبرِ شروانی به دستورِ اعظمِ جهانبانی..... ۳۳۶
گفتارِ مخبرِ صلح‌جوی قزلباش را با حیله..... ۳۳۶
ذکرِ بدبختیِ محمد خان نام سرخ‌سر در خدودِ شروان ۳۳۶
ذکرِ میرزادهٔ شکی و امرایِ قدیمهٔ آن..... ۳۳۷
ذکرِ احوالِ امرایِ عثمانیه در شروان..... ۳۳۷
ذکرِ دلو قانقی بیگِ عثمانی..... ۳۳۸
صفتِ رزمِ عثمانیانِ کشورستان ۳۳۸
در تعیین و ارسالِ خزینه به عساکر دربندِ شروان به رسمِ پیشینه..... ۳۳۹
در عیب و هنرِ روزگارِ غدّار گوید..... ۳۳۹
در نکوهشِ حالِ زنان ۳۴۰
شروع به اصلِ حکایت..... ۳۴۰
نامهٔ شاهِ ایران به درگاهِ کشورستان ۳۴۱
آوردنِ نامهٔ شاهِ عجم یکی از تاتارانِ قِرِم..... ۳۴۱
ملاقاتِ تاتار به وزیرِ اعظم و رفتن به درگاهِ شهنشاهِ عالم ۳۴۲
جوابِ نامهٔ ایرانیه از درگاهِ خاقانیه..... ۳۴۲

ذکرِ تفصیلِ نامهٔ عنبرین شمامه گوید ۳۴۳
در کشته شدنِ عادل گرای به دستِ قزلباشِ بد معاش ۳۴۳
کشتنِ طایفهٔ سرخ‌سر شاه ایران را به تیغ و خنجر ۳۴۴
رسیدنِ نامهٔ خاقانیه به خدیوِ ایرانیه ۳۴۴
آگاهی یافتنِ سرلشکر از شورشِ حالِ سرخ‌سر ۳۴۵
عزیمتِ سرلشکر به بنایِ حصارِ قرصِ کوه پیکر ۳۴۵
صفِ خرگاهِ سردارِ سپاه ۳۴۶
صفِ ضیافتِ صاحبِ دولت ۳۴۶
صفِ لشکر آرایی به رسمِ سپهداری و راه پیمایی ۳۴۶
رسیدنِ مطیعانِ گرجی به خدمتِ خداوندی ۳۴۷
توجّهِ منوچهریانِ گرجی به درگاهِ عالی ۳۴۷
گفتار در ضخامتِ غرغره و تدارکِ چاوش ۳۴۸
تعیینِ سلیمان چاوشِ پیلتن به سرِ کارِ غرغرهٔ اهرمن ۳۴۸
صفتِ اسبِ پر زور ۳۴۹
ملاقاتِ سلیمانِ چاوش با غرغره ۳۴۹
در اتمام و تاریخِ سرایِ عامره ۳۵۰
عبورِ منوچهریان به کشتی از دریایِ بی‌پایان ۳۵۰
صفتِ کشتی ۳۵۱
صفتِ طوپهایِ کشتی ۳۵۱
مسلمان شدنِ منوچهر و تسمیه کردن به مصطفی پاشا ۳۵۲
تکلیفِ اسلام به غرغره و انحرافِ او از دولتِ ابدیه ۳۵۲
اشارت به سعادات ازلیه با احادیث نبویه ۳۵۲
صفتِ سورِ سنّت ۳۵۳
صفتِ آتش بازیِ سورِ پر سرود ۳۵۳
مشرّف شدنِ مصطفی پاشای گرجی تبار بعد از سورِ سنّتِ پابوسِ شهریار ۳۵۳
صفتِ دیوانِ همایونِ صاحب مقرون ۳۵۴
در طرحِ بنیادِ قلعهٔ البرز اشتداد ۳۵۷
پرداختنِ میرِ میرانِ آناطولی قلعهٔ اندرونی را ۳۵۷
کشیدنِ عرّاده‌ها به قلعهٔ اندرونی ۳۵۸
تعیینِ مستحفظان با دزدارِ اندرونیِ استوار ۳۵۸

در تکمیلِ حصارِ شهرِ قرص ۳۵۸
صفِ کوششِ میرِ میرانِ حلب در بناءِ قلعهٔ مزبوره ۳۵۹
صفِ کوششِ میرِ میرانِ روم در بنایِ فرّخ رسوم ۳۵۹
آمدنِ قاصدِ ایرانیان به سردارِ کامران ۳۶۰
آوردنِ چاوش قاصدِ ایرانیان را به دیوان ۳۶۰
ابرازِ قاصدِ سرخ‌سر مکتوبِ ایرانیان را به سرلشکر ۳۶۰
سیاست نمودنِ سرلشکر به قاصدانِ سرخ‌سر ۳۶۱
در تکمیلِ قلعهٔ قرصِ خیر انجام ۳۶۱
در تاریخِ اختتام ۳۶۲
صفتِ جامعِ قرص ۳۶۲
در بسیاریِ ذخایر گوید ۳۶۳
ذخیره بردنِ احمد پاشایِ چرکسی به جانبِ تفلیس ۳۶۳
جنگِ احمد پاشا با گرجیان ۳۶۳
صفتِ کمانداریِ احمد پاشا ۳۶۴
بازگشتنِ احمد پاشا با ذخایر به قرص ۳۶۴
رفتنِ میرِ میرانِ شام با ذخایر به تفلیس ۳۶۴
بازگشتنِ حسن پاشا از تفلیس ۳۶۵
رسیدنِ حسن پاشا به دستبوسیِ وزیرِ دلیر ۳۶۵
آهنگِ مراجعت از قرص ۳۶۶
صفتِ تاخت و باختِ لشکرِ مظفّر ۳۶۶
در فزونیِ غنایمِ سپاه گوید ۳۶۶
در حکمتِ ازلیه و قدرتِ لم یزلیه گوید ۳۶۷
شروع به اصلِ ماجرا ۳۶۷
در قصدِ گزندِ دیوانهٔ فدایی به آصف جاهی گوید ۳۶۸
در منعِ چاوشان دیوانه را و راه دادنِ وزیر به جانبِ خویش ۳۶۸
در سببِ رنجشِ دیوانه از دستورِ یگانه ۳۶۸
در مطایبهٔ پاشا با دیوانه ۳۶۹
فرصت یافتنِ دیوانه و گزندِ پاشا ۳۶۹
در شهادتِ پاشا علیه الرحمه ۳۷۰
آگاهی یافتنِ خداوندگار از شهادتِ آصفِ جنّت مدار ۳۷۰

فرستادنِ شهریار محمّد آغا را به دیدنِ حالِ دستورِ عدن آثار ۳۷۱
در امتیازِ غلمانِ سرایِ عتیق و جدید گوید ۳۷۱
آمدنِ غلامانِ سرایِ عتیق و رفتن با محمّد آغا بعد از عصر به پرسشِ حالِ وزیرِ شهید ۳۷۲
در جستنِ مخبر از حالِ وزیر ۳۷۲
در مرحمتِ آغایِ پر شفقت گوید ۳۷۳
در حیرتِ خردمندِ هوشیار به بی وفاییِ دنیایِ بی اعتبار ۳۷۳
رفتنِ محمّد آغا به بالینِ مرحوم پاشا ۳۷۴
آمدنِ احمد پاشا پزیرِ ثانی به دیدنِ آصف مکانی ۳۷۴
در نگریستنِ محمّد آغا به جراحتِ پاشا ۳۷۴
پدیدار گشتنِ جراحت از زیرِ پستانِ راست ۳۷۵
آمدنِ سرچاوشان به طلبِ دیوانهٔ قاتل از غلمان ۳۷۵
گرفتنِ غلمانِ آصف دیوانهٔ قاتلِ پاشا را ۳۷۶
خواستنِ سرِ چاوشان دیوانه را از غلمانِ پاشا و ابای ایشان ۳۷۶
مخاطبهٔ خداوندگار به محمّد آغایِ راستْ گفتار ۳۷۷
امتناع بعضی خواصِ آغا را از رفتن از مطاوعت مزبور به امر همایون ۳۷۷
ملاقاتِ محمد آغا با آغای ینگیچریان ۳۷۸
رسیدنِ دو آغایِ نامی به سرایِ آصفی ۳۷۸
در توبیخِ آغا غلمانِ پاشا را ۳۷۹
آوردن سرِ علوفه‌چیانِ پاشا دیوانه را به خدمتِ محمد آغا ۳۷۹
آوردنِ محمد آغا دیوانه را به سرایِ معلّا ۳۸۰
ورودِ فرمانِ همایون به سیاستِ قاتلِ مجنون ۳۸۰
در کشانیدنِ قاتل به دمِ اسب ۳۸۰
بردنِ جلّاد قاتلِ پاشا را به میدانِ اسب ۳۸۱
چهار شقّه نمودنِ جلّاد قاتل را ۳۸۱
در تأثیرِ نامِ احمدی گوید ۳۸۲
تفویضِ مهرِ وزارت به احمد پاشا ۳۸۲
رسیدنِ خبرِ فتوحِ تاتارِ خان از شروان ۳۸۳
ملاقات و پیش دستیِ تاتار خان با عثمان پاشا بر اعدا ۳۸۳
شتافتنِ تاتار به شماخی از کوچه باغ و خبر گرفتن از دشمن نابکار ۳۸۴
کشتنِ خانِ قرم قزلباشِ اسیر گشته را و در آمدن به شهر ۳۸۴

تاختنِ تاتارِ خان به گنجه و قپان ۳۸۵
گریختنِ سرخسر به کوه و کمر ۳۸۵
در بازگشتِ خان از گنجه به شروان ۳۸۶
در وزارتِ سیاوش پاشا ادام الله تعالی عمره و اجلاله گوید ۳۸۶
تاریخِ وزارتِ مشار الیه ۳۸۷
آمدنِ قاصدِ فرانچشه به اعتذارِ اسپانیه ۳۸۷
رفتنِ قاصد به دیوانِ همایون ۳۸۸
در تعداد پشکشهای فرانجسه گوید ۳۸۸
جواب همایون به نامه فرانجسه ۳۸۹
در رفعِ رصد گوید ۳۸۹
رفتنِ چاوش باشی با قاپودان و رفعِ رصد ۳۹۰
نکتهٔ دلپذیر ۳۹۰
در موعظهٔ طیبه ۳۹۰
در الهامِ ربّانی به تغییرِ لباسِ یهودی و نصرانی ۳۹۱
سؤالِ شاهِ جهان از وزیرِ اعظم در بابِ ذمیان ۳۹۱
در تحقیقِ مقال گوید ۳۹۲
در منعِ مولانا عبدالکریم امام سلطانی طایفهٔ نصارا را از ملبوساتِ نامشروعه ۳۹۲
در مکالمهٔ مخفیّه ۳۹۲
در نتایجِ مقدمات الحق یعلوا و لا یعلو ۳۹۳
در تأدیبِ امام انامِ حکیمِ یهودی را ۳۹۳
در عرضِ ماجرا علی ماجرا به پایهٔ سریرِ اعلی ۳۹۳
در ارسالِ احکامِ شریفه به جهةِ تغییر البسهٔ اهلِ ذمّه ۳۹۴
منبعِ داستان ۳۹۴
در تغییر اوضاعِ سردار از فزونیِ پیری و اضطرار ۳۹۵
رفتنِ چاوش به طلبِ سردارِ پیشین ۳۹۵
صفتِ مرغزار ۳۹۷
صفتِ شکار ۳۹۷
بازگشتِ خداوندگارِ کامکار از صید و شکار ۳۹۶
آمدنِ خبر از رجعتِ سردارِ پیشینِ نامور ۳۹۷
کشتی آراستنِ قاپدان به سردارِ پیشینِ کاردان ۳۹۷

رسیدنِ سردارِ پیشینه به قسطنطنیه ۳۹۷
رفتنِ سردارِ پیشین به دیوانِ همایون ۳۹۸
در اجمالِ حالِ صاحبِ صاحب اقبال گوید ۳۹۸
در انتقالِ احمد پاشایِ وزیرِ اعظم علیه الرحمه ۳۹۸
رفتنِ مشار الیه در جامعِ بابِ ادرنه ۳۹۹
بازداشتنِ شهنشاهِ کام بین نگینِ وزارت را از سردارِ پیشین و طلبِ سردارِ نو از نگین ۳۹۹
در تمثیلِ جمیل ۳۹۹
مواعدهٔ همایونِ سردارِ نو خاتمِ پزارت را ۴۰۰
در وزارتِ مسیح پاشا ادامه الله و ابقاه ۴۰۰
توجّهِ مسیح پاشا از مصرِ قاهره به قسطنطنیه ۴۰۱
وصولِ خبرِ وصولِ سردارِ نو به ارضِ روم ۴۰۱
آمدنِ قاصدِ ایران به درگاهِ فلک آشیان ۴۰۱
در انتقالِ سردارِ پیشین علیه الرحمه گوید ۴۰۱
در ذکرِ جمیلِ وزیرِ بی عدیل غفر الله گوید ۴۰۲
در وزارتِ محمّد پاشایِ توقیعی زاد الله تعالی ایام اجلاله گوید ۴۰۲
در اشتغالِ امّتِ خیر البریه به ادعیهٔ صالحه ۴۰۳
در سپاسِ اختتامِ پیروز انجام ۴۰۳
در مراسمِ شکرگزاری و بندگی گوید ۴۰۴
در استعانت از درگاهِ فیّاض علی الاطلاق گوید ۴۰۴
در تاریخِ تکملهٔ این مقاله ۴۰۵

شهنشاهنامهٔ خداوندگارِ دینْ پناه سلطان مراد خان بن سلطان سلیم خان ایده الله

	به نامِ خدایِ کریمِ جواد		بر آرندهٔ کامِ اهلِ مراد	1b
	به لوح از قلم تا دو حرفی نگاشت		عیان شد رموزی که در غیب داشت	
	به قفلِ عدم کاف و نونش کلید		کنوزِ وجود از گشادش پدید	
	فزون مخزنِ قدرتش از عدد		پر از نقدِ هستیش ازل تا ابد	
۵	ز گنجینه اش حبهٔ کاینات		وز انعامِ عامش جویِ ممکنات	
	ز صندوقِ لطفش فلک پرْ گهر		به دامانش از مهر و مه سیم و زر	
	بود ذاتِ او عاری از کیف و کم		خدایش خالی ز اضداد هم	
	وجودش ز اشیا نه پنهان نه فاش		نه در درگهش حاجب و دورباش	
	به دیوانِ عدلش هم از ما سوا		برابر بود شاه و میر و گدا	
۱۰	خود او لامکان نیست بی او مکان		کمین صنعِ او صنعتِ کن فکان	
	دو حرفش دو مرآتِ گیتی نما		دو گیتی نمایان از و جا به جا	
	حیاتیست در هستیِ جان ازو		وجودِ موالید و ارکان ازو	
	ز عشقش گریبان هواراست چاک		فتاده زمین در رهش رو به خاک	
	فزون تابشِ آتش از فرقتش		به هر سو روان آب از حسرتش	
۱۵	جهان آفرینست و مالک رقاب		ز نورش ظهور و ز نورش حجاب	
	چو نورِ احد پرتوانگیز گشت		ز ناچیز پیدا همه چیر گشت	
	ز کانِ سخا منبعِ موهبت		بر آمد برون گوهرِ معرفت	
	شد از جملهٔ آفرینش گزین		صفی سرِّ توحید او را امین	
	وز اعضای انسان تجلی گهش		دلِ آدمی گشت بی غلّ و غش	
۲۰	یکی حقّه از لعل پرداختند		درو جای توحیدِ حق ساختند	
	رموزاتِ وحدت در آن حقّه در		شده رشکِ یاقوت و دُرّ و گهر	
	رهِ خصم از آن حقّه تا گشت سد		شد آخر ز کج بازیِ زشت رد	
	خرد تا ازو یافت ادراک و هوش		ز حیرت شد آن طفلِ زیرک خموش	2a
	روان اسبِ اندیشه را داد سر		رهی بر مؤثّر بدید از اثر	
۲۵	به صانع ز مصنوع تا برد پی		عنانش در افتاد از دستِ وی	
	خردمندش آن گه به فکرِ خطا		ز عقلیّه کم کرد نقلیّه را	
	غلط گفتم ار عقل از سر رود		به حرفی دو از نقلِ کس ننگرد	
	ز تکلیفِ خالی جدا از غرض		به وحدت سراییست جسم و عرض	

	بود قلبِ بی کینهٔ اهل دین		همیدون به تسبیحِ حیِّ مبین	
۳۰	خدا دانی از دل نگردد برون		که شد جایش از مبدأ کاف و نون	
	دلیلیست روشن ز ماهی به ماه		دو عالم به یکتاییِ او گواه	
	ز درکش فرو مانده عقل و گمان		چه داند بزرگیش را خرده دان	
	گهی از یکی قطره دریا کند		صدف پر ز لولویِ لالا کند	
	ز دریا گهی قطره بخشد به ابر		که تا حبّه را قبّه سازد به صبر	
۳۵	جهانِ خرّم از تخمِ فیروزیش		غنی عالم از مزرعِ روزیش	
	پر از قرصِ رزقش ادیمِ زمین		هم از خرمنش انس و جان خوشه چین	
	خود او رازق و خلق مرزوقِ اوست		قضا و قدر نیز مخلوقِ اوست	
	ازو یافت اشیا به هم التیام		وزو شد بلندی و پستی تمام	
	زحل را درین قلعهٔ نُهْ حصار		هم او داده در سقفِ هفتم قرار	
۴۰	فزون در ششمْ قدرِ برجیس ازوست		به دانشوری اهلِ تدریس ازوست	
	به پنجمْ فلک کرده بهرام جای		ز چارم شده مهر پرتو فزای	
	یکی دشمنش را ز تن سر فشان		دوم دوستان را دیت ده ز کان	
	چو ناهید را از مقامِ سه گاه		ز پستی سوی اوج بنمود راه	
	کمانِ قضایش کمانچه زنان		در افکندش از تیرِ برتر روان	
۴۵	شد او درنظر روشن از مردمک		مقامش بلند از دبیرِ فلک	
	عطارد حسابش چنان کرده راست		که نه بیش شد ذرّه ای و نه کاست	
	قمر راست افزون ازو زیب و فر		گهرهایِ پروین فرا دوش و سر	
	به فرمانِ او دورِ لیل و نهار		وزو تلخ و شیرینیِ روزگار	
	به شبدیزِ شب داغش از ماهِ نو		که از کهکشان و ز سیّاره جو	
۵۰	وزو چرخ پیماست گلگونِ روز		کمین چاکرش خسرو و نیمروز	
	به او صبحِ امید تابنده شد		صفای دگر یافت تا بنده شد	
	وزو عیسوی دم نسیمِ سحر		به جان از هبوبش حیاتِ دگر	
	وزو شبنم افشانده آبِ حیات		به پژمرده هایِ بناتِ نبات	2b
	بود در چمن گلبنِ پاک زاد		ازو صاحبِ اصل و فرع و نژاد	
۵۵	دهد دایهٔ ژاله با آب و تاب		ز پستانِ غنچه به گل شیرِ ناب	
	شکوفه که در شاخ ازو دانه بست		به گهواره طفلیست میوه به دست	
	درختست چون زاهدِ سبز پوش		به کف میوه تسبیح با ذکر و جوش	
	ورقهای برگِ زبرجد نهال		به یکتاییِ کردگارست دال	
	قدیم است و معبودِ اشیا همه		وزو محدث اعلی و ادنا همه	

۶۰	خداوندِ احسان و لطفِ عمیم		ازو ضعف و قوت وزو لطف و بیم	
	به کاهی اگر بنگرد با شکوه		شود بی گمان پرّهٔ کاه کوه	
	و گر کوه را افکند از نظر		فتد کوه از کاه بی قدرتر	
	چو خواهد ز شاهی کشد تاج و تخت		دهد بر سزاوار اقبال و بخت	
	کند ور سویِ دودمانی نگاه		شود صاحبش بی گمان پادشاه	
۶۵	وگر دولت از خاندانی به زور		بگیرد شود بخت از آن قوم دور	
	کجا شد کیومرث تا یزدجرد		کجا سعدِ وقّاص و آن دست برد	
	چه شد آلِ عباس و سامانیان		چنین آلِ سلجوق و چوپانیان	
	تکورهای ملکِ ستانبول کو		کجا قاتلِ جمله مقتول کو	
	بر انداخت حق ظلمتِ مشرکین		ز شمشیرِ براق اربابِ دین	
۷۰	شد افروخته بزمِ اسلامیان		ز تیغ ضیابخشِ عثمانیان	
	الهی بود شمعشان دلفروز		چو خورشیدِ رخشان به تابنده روز	
	چراغی که گردد فروزان ازو		بود تا دمِ حشر تابان ازو	
	ازو مشکلاتِ جهان را گشاد		وزو نامرادان همه بر مراد	
	بده ساقی آن شربتِ خوشگوار		که برباید از پیرِ عقل اختیار	
۷۵	سپارد روان از سرِ انبساط		به دستم عنانِ سمندِ نشاط	

عرضِ مناجات به حضرتِ قاضی الحاجات

	الهی الهی تویی رهنما		به اهلِ ارادت طریقِ هدا	
	تویی آن که دادی به اشیا وجود		به انسانِ خاکی ملک را سجود	
	ز سفلی بر انگیختی مقبلی		ز علوی فزون در وجودش دلی	
	چو شد محزنِ حکمت آن جسمِ پاک		ز جان بهره ور طینتِ آب و خاک	
۸۰	ز دل زنگِ عُجب و تکبّر زدود		ز پستی به جان نقدِ هستی نمود	
	به خاکی نهادی چو از عُجب رست		متاعش از آن نقدِ بالا بجست	
	چو از خویشتن همسرش شد نصیب		ز جنّت سرایش فکندند شیب	3a
	پس از تلخیِ فرقت و شهدِ وصل		نمودند ذوقی پیِ اصل و نسل	
	شد از صلبِ او انبیا و اولیا		وزو پادشاه و امیر و گدا	
۸۵	شقی و سعیدش ز نوعِ بشر		چه مایل به خیر و چه قایل به شر	
	هنرمند و دانا و عاقل ازو		فرو مایه نادان و جاهل ازو	

	به هر یک چنان نعمتِ بی قیاس		بدادی که عاجز شدند از سپاس	
	اگر شکرِ یک حرف شکرت زبان		کند تا که ناطق بود در جهان	
	بود سیصدش حرف و شکرش یکی		یکی پیشِ سیصد بود اندکی	
۹۰	چو از شکرِ یک حرف شکرم قصیر		همی شکرِ نا شکریم در پذیر	
	که شکرت به آن حرف زیبنده است		به او ملک و ملت گراینده است	
	الهی الهی تویی آن کریم		که ما را نمودی رهِ مستقیم	
	تویی آن که از روزِ قالوا بلی		به دینِ محمد ستودی مرا	
	کزین ساختی از همه ملّتم		به حمدالله اکنون از آن امّتم	
۹۵	چه امّت به آن اصلِ قدسی جناب		چو فی الجمله دادی مرا انتساب	
	به نفسم غرورِ سیادت مده		ز بندِ بزرگیش بگشا گره	
	چو آدم ز پستی بلندیم بخش		وز آنجا رهِ ارجمندیم بخش	
	چو همّت کنی قدرِ من در بلند		مرا خود پسند و مکن خود پسند	
	غنی کن چنانم ز اسباب و رخت		که پوشم صفی وار برگِ درخت	
۱۰۰	از آن جبّهٔ فقرم افکن به دوش		که مر انبیا را رسید از سروش	
	ز آن فقر فخری بپوشان کلاه		نه فقری که رخساره سازد سیاه	
	معاشم بیفزا ز وجهِ حلال		بکن قانعم وارهان ز اختلال	
	نصیبم مکن جیفهایِ حرام		همان به که باشد نصیبِ لیام	
	که سادات را مال بی غش سزاست		نه مالی که در شرع و دین نارواست	
۱۰۵	پیِ لقمهای آبرویم مریز		که با آبرو به جوی از قفیز	
	ز علمی که با او نباشد عمل		مده افتخاری به نفسِ دغل	
	ز نظم و ز نثر که باشد گزاف		زبانم فرو بند از آن بی خلاف	
	به کاری که نبود رضایت در آن		رهِ رستگاری ببخشای از آن	
	الهی الهی اگر شاعری		بود بی گمان بهتر از ساحری	
۱۱۰	ولی مدح و ذم است بی وجهِ زشت		چو کردی مرا این عمل سرنوشت	
	پی جرِّ نفع ار کنم مدح و ذم		زبانم فروبند و مگشا قلم	
	وگر بی غرض باشد این گونه کار		ترا آنچه شاید مرا کن شعار	3b
	الهی الهی در امّ الکتاب		چو کردی به هر یک ازینها خطاب	
	محقّق پیِ مدحتِ غازیان		بل احیاء گفتی به مقتولشان	
۱۱۵	زتبّت یدا و ز پی بو لهب		نمودی بسی خشم و قهر و غضب	
	ز تفسیر من هم گرفتم نشان		کشیدم قلم بر گشادم زبان	
	به هر نامه ای کو قلم بر زدم		سر آغازش از حیِّ اکبر زدم	

	پس آنگه سخن را ز نعتِ رسول		ز شیخین و عثمان و زوجِ بتول	
	فزودم به فرمانروایی ثنا		به شاهانِ اسلام و اهلِ غزا	
۱۲۰	نمودم به میدان علی وار رو		به مدحِ غزات و به ذمّ عدو	
	بر انگیختم کافران را به سر		قیامت ز صمصام کلکِ دو سر	
	مرا اندرین بزمِ نام آوری		ز احسان و لطفت چو شد یاوری	
	نیِ خامه‌ام را بکن آبدار		ز سر چشمهٔ لامعِ ذوالفقار	
	به احباب از آن شهد و شکّر چشان		به اعدای دین ساز نوکش سنان	
۱۲۵	الهی چو دل مخزنِ رازِ توست		به جان طوطیِ نطق دمساز توست	
	ز آیینهٔ غیب عبرت نما		به وحدت سرایی فزایش صفا	
	ز قندینهٔ کلکِ عنبرْ سرشت		خوراکش رسان چون طیورِ بهشت	
	بیارا وجودم به علمِ لدن		چو قدوسیان منبعِ فیض کن	
	گناهم بود گرچه از خد برون		مرا جانبِ عفو شو رهنمون	
۱۳۰	به رویم درِ معرفت دار باز		وز احسانِ خویشم برومند ساز	
	که از بنده ناید بغیر از خطا		تویی خواجه از تست احسان روا	
	الهی اگر طاعتِ دنیوی		بود باعثِ رتبت اخروی	
	ز ما بندگان خدمتی بیش و کم		کجا لایقِ خواجهٔ ذوالکرم	
	ولکین چو مقصود فرمان بریست		نه مؤمن بود هر که او زان بریست	
۱۳۵	به فرمانبری می کنیم انقیاد		ترا جملگی خیلِ خاکی نهاد	
	قبول ار نمایی ز لطفت سزاست		پذیرنده غیر از تو ورنه کجاست	
	الهی به اخلاص و صدق و یقین		شب و روز با زمرهٔ اهلِ دین	
	به پاکیزگی در قعود و قیام		چو آریم رو سوی بیت الحرام	
	سجود رکوع آوران در پذیر		به افتادگان از کرم دستگیر	
۱۴۰	الهی به توحیدِ ذات قدیم		چو کردی یقینِ مرا مستقیم	
	به آن استقامت مقیمم بدار		به او ختم سازم سرانجامِ کار	
	که بر توشهٔ آخرت ز اهلِ دین		کفافست ایمان به صدق و یقین	4a
	مغنّی برآور صدایِ بلند		به توحید کش نغمهٔ دلپسند	
	فکن غلغلی بر همه کاینات		ز نعتِ محمّد علیه الصلوة	

نعتِ حضرتِ خاتم الانبیا علیه التحیّة والثنا

۱۴۵	محمّد که هست او شفیع الامم		وجودِ جهان را سبب از عدم	
	ز عشقش دو گیتی شد آراسته		مهیّا به هر یک ز هر خواسته	
	نبی بود آن سیّد المرسلین		نبود انس و جان و نه ماء و نه طین	
	نه سیاره بود و نه چرخ و فلک		نه نجم و ثوابت نه خیلِ ملک	
	نه عیش و طرب بود و ناز و نعیم		نه فردوسیِ اعلی نه عرشِ عظم	
۱۵۰	نه آرام و آسایش و خواب بود		نه طاعت نه مسجد نه محراب بود	
	بر انگیخت نقشِ محمّد آله		رخ و ابرویش کعبه و قبله گاه	
	روان نور او شد ز قدرت پدید		فروزنده شمعی به بزمِ امید	
	چو شمعش ضیا بخشِ کاشانه گشت		برو خیلِ ارواح پروانه گشت	
	فروغش در آن مجمعِ پر صفا		چو آینه‌ای بود گیتی نما	
۱۵۵	چه آیینه آیینِ دنیا و دین		درو صورتی بست بس نازنین	
	وز او مقتبس گشت شمس و قمر		نمایان زمین چرخِ اطلس دگر	
	فلک را ز انجم به دل داغِ اوست		به لوح و قلم شرحِ ما زاغِ اوست	
	شده گلشن از مقدمش باغِ دهر		ز رویش پر از یاسمن راغِ دهر	
	ز خدّ و خطش روز و شب شد عیان		چو باز و چو زاغِ سپهر آشیان	
۱۶۰	طواویسِ علوی گشادند پر		نثارش کُنان بیضهٔ سیم و زر	
	فلک گشت سرگشتهٔ قدرتش		گروهِ ملک گفت از حیرتش	
	ندانیم این گونه خلقت ز چیست		چنین مکنت از محضِ حکمت ز چیست	
	چه روز و شب است این چه باز و چه زاغ		چه خورشید و ماه و چه شمع و چراغ	
	چه گردون چه انجم چه ظلمت چه نور		چه دنیا و عقبی چه جنّت چه حور	
۱۶۵	همه وصفِ موی و رخِ مصطفی است		فدای سرِ سیّد الانبیاست	
	ز شوقِ سیه خالِ او زیرِ لب		شده صیدِ بازِ سحر زاغِ شب	
	ز رویش جدا روزِ بختم هباست		سیه تر ز شام ار بگویم رواست	
	شبی کو به سودایِ زلفش قریب		نباشد سیه به چو شامِ غریب	
	بود دور ازو گردشِ ماه و سال		به اهلِ یقین دورِ پر اختلال	
۱۷۰	ز روحش گل آمیز ارواحِ ماست		ز خاکش سمن بیز اشباحِ ماست	
	قدش رشکِ طوبی به خلدِ برین		دو گیسوش خجلت دهِ مشکِ چین	4b
	ملک والهٔ چشمِ آهووشش		فلک نافه خواه از خطِ دلکشش	
	معطّر ز بوی خوشش کاینات		معنبر ز خاکِ رهش ممکنات	

	لبش قند و شکّر به مصرِ وجود		به شیرین زبانی نظیرش نبود	
۱۷۵	کلامش چه وحی و چه الهامِ حق		سرآغازِ گفتارِ او نامِ حق	
	به آدم وجودش پدر هم پسر		به او منتسب اصل و فرع و بشر	
	رخش مهرِ تابنده را نوربخش		وز افلاک برتر جهانیده رخش	
	ازو مقتبس گشته بدرِ رسل		پسین جاش پیشینه صدرِ رسل	
	رسل بدر و ابرویِ آن بی مثال		به دورِ قمر اوّل آخر هلال	
۱۸۰	ابوالقاسمش کنیه حق را حبیب		به دردِ دلِ دردمندان طبیب	
	شهنشاهِ دنیا و دین احمد است		خداوندِ گنجینهٔ سرمد است	
	براق اسب و پیکِ رهش جبرئیل		جنیبت کشش رفرف اندر سبیل	
	سراپرده از سدره بالا زده		دم از قابِ قوسین او ادنی زده	
	در آن پردهٔ وحدت آسا انیس		شده بی حجاب او به یزدان جلیس	
۱۸۵	لعمرک ز حق بر سرش تاجِ اوست		فروغِ مه از شامِ معراج اوست	
	نمازش ز حق هدیه بر اهلِ هوش		ز دیبای لولاک خلعت به دوش	
	پذیرفته تقصیرِ امّت تمام		شده باز پس با هزاران سلام	
	چو از کارِ تبلیغ پرداخته		ز دنیا به عقبی ره انداخته	
	شده مظهرِ حکمتِ باهره		که دنیا بود مزرعِ آخره	
۱۹۰	بده ساقیان کاسهٔ شکّری		به شرطی که در شربتش ننگری	
	مکن سرّ پنهانِ حق آشکار		به ختمِ رسل حرمتِ چاریار	

منقبتِ امیرالمومنین ابی بکر الصدیق رضی الله عنه

	ز بعدِ پیمبر به صحبِ هدا		ابی بکرِ صدیق دان پیشوا	
	ابی بکر را فضل بیش از حد است		سعیدند اصحابِ او اسعد است	
	به تصدیقِ اسلام سبقت از اوست		هم اوّل سریرِ خلافت از اوست	
۱۹۵	به فکری صد اشکال هم می نمود		به حکمِ شریعت عمل می نمود	
	عتیق اللقب مستجابُ الدعاست		دعایش قبولِ درِ کبریاست	
	نمی خورد چیزی بجز دستْ رنج		نثارِ رهِ حق شدش مال و گنج	
	نمی خفت شبها ز خوف آله		به طاعت شدی تا دمِ صبحگاه	
	شبش بود تابان چو روزِ وصال		رخش مهر و تن از ریاضت هلال	
۲۰۰	ز سر تا به پا کوکبِ نور بخش		ز نجمش دلِ خصم پر آذرخش	5a

	تنش معدنِ فیض و الهامِ حق		زبان و دلش ذاکرِ نامِ حق
	انیسِ نبی مونسِ هجرتش		به راهِ وفا صاحبِ حضرتش
	شده ثانی اثنین غار و خسرگ		به شان از دو دامادِ احمد بزرگ
	ز نسلِ قریش است و عالی نهاد		مویّد ز حق دایما در جهاد
۲۰۵	ز تیغش شده کافران غرقِ خون		ز سهمش فتاده عدو سرنگون
	فزون جیشِ اسلام از نصرتش		به رخ باز از ایزد درِ رحمتش
	بگفتا نبی گر خلیلی گزین		گرفتم ابی بکر بودی یقین
	ولکین اخ و صاحب است او مرا		خلیلِ مقرّب نمودش خدا
	ندارد کرامتِ او هیچ حصر		خدا راضی و عدن جایش به حشر
۲۱۰	چو ایّامِ عمرش به آخر رسید		به قربِ نبی رختِ رحلت کشید
	ز موت و حیاتش همین اکتفاست		که جایش قرینِ حبیبِ خداست
	بود قدرش افزون به باغِ جنان		لقایِ خدا روزیش جاودان

منقبتِ امیر المؤمنین عمر الفاروق رضی الله عنه

	به جای ابی بکر بر مؤمنان		خلیفه عمر ابنِ خطّاب دان
	به صورت که بُد پر مهابت غیور		گریزان عزازیل از او دورِ دور
۲۱۵	ز حق عدن از آن رو به تأیید یافت		کز اسلامش اسلام تأیید یافت
	به روزی که او شهدِ ایمان چشید		بلال آشکارا اذان در کشید
	به ظاهر نمودند اداءِ نماز		دلِ اهلِ دین تازه شد در حجاز
	ابو جهلِ پر جهلِ نحس از قریش		نگونسار شد با صنادید و جیش
	شدند اهلِ دین خوشْ دل از مقدمش		به نازش از او سیّدِ عالمش
۲۲۰	نکرد او قصوری به کارِ جهاد		بکوشید با عدل و با اجتهاد
	به صدق و صفا در سبیلِ خدا		به جان مال و هستی نمودی فدا
	زمانِ خلافت به جز کسبِ کار		نمی خورد یک لقمه آن بختیار
	ز عدلش چنان گشت آباده دهر		که ده هایِ ویرانه بِه شد ز شهر
	یکی درّه در دوخت شش تا ز چرم		تنِ منکران را همی ساخت نرم
۲۲۵	به معروف و منکر پیِ امر و نهی		بکوشید و بنمود بسیار سعی
	همی فاسقان را جزا می رسانْد		حدودِ خدا را به جا می رسانْد
	پیِ حد چنان جلده‌اش جلد بود		که اوّل به فرزند جاری نمود

	ز شیمشیرش ایران همه فتح گشت		سرِ لشکرش از بحارا گذشت	5b
	ز هند و ز قیصر گرفتی خراج		بدادی به لشکر نه بر تختِ عاج	
۲۳۰	به دستِ غلامی شد آخر شهید		به گلزارِ جنت سرا در رسید	
	شد او هم به قربِ رسولِ گزین		به خورشیدِ نجمِ سعادت قرین	
	رفیقش به جان این دو اصحاب گشت		که در حجره هم دوش و هم خواب گشت	
	خدا باد راضی از او دایما		لقایش میّسر به عدنِ علا	

منقبتِ امیر المؤمنین عثمانِ ذی النورین رضی الله عنه				
	خلیفه به جایِ عمر ای عزیز		همی دان تو عثمانِ صاحبْ تمیز	
۲۳۵	فزون گشت اسلام از اسلامِ او		میّسر به دارین شد کامِ او	
	ازو مؤمنان جمله خندان شدند		همه کافران زار و نالان شدند	
	به غز و تبوک اشتر و مالِ خویش		فدای نبی ساخت افزون ز بیش	
	رسولِ خدا صرفِ اصحاب کرد		چنین مدحِ عثمان به القاب کرد	
	که زین پس به جز فرضِ یزدان عمل		نشاید که عثمان کند فی المثال	
۲۴۰	ازیرا بدینسان تصدّق که داد		به جایِ نوافل کفایت فتاد	
	به بذل و عطا شهرتی بیش داشت		به حلم و ادب سر به گردون فراشت	
	چنان بود در ذاتِ عثمان حیا		کزو شرم کردی ملک در سما	
	به عهدِ خلافت بسی کرد سعی		به کارِ جهاد او به اصحاب رای	
	بسی در رهِ دین بکوشید چست		عمل کرد با حکمِ یزدان درست	
۲۴۵	خلافِ شریعت نمی کرد کار		که آزرم می داشت از کردگار	
	به هر جا شدی جیش و رایاتِ او		همی فتح گشت از کراماتِ او	
	به عهدش بسی ملک بگشاده شد		ز حق کارِ دین جمله آماده شد	
	به ترتیب بنوشت وحیِ مجید		به بالای قران شد آخر شهید	
	جهان آبادان ماند از لطفِ او		به هر جا شد از لطفِ او گفت و گو	
۲۵۰	فرو ریخت اعدای دین را ز رسم		ز قهرش به اسلام امان یافت حصم	
	جهان از جهالت بپرداختند		بلادِ خراب آبادن ساختند	
	چنان رونقِ شرعِ عثمان بداد		که شد عدلِ نوشیروانی ز یاد	
	کنون ملکِ دین در دو چندانی است		که جاری قوانینِ عثمانی است	
	اگر آلِ عثمان نه ذو النوری اند		به آن رسم طالب به معموری‌اند	

۲۵۵	ندارند کاری بجز عدل و داد به عثمانِ عفّان رضای خدا		کند عمر و افبالشان حق زیاد بود نیز عثمانیان را بقا	

	منقبتِ امیر المؤمنین علی المرتضی رضی الله عنه			
	چهارم خلیفه به صحبِ رسول		علیّ ولی است زوجِ بتول	6a
	سپهری برابر غضب برقدار		علی بود با دلدل و ذوالفقار	
	به آتش فشانی ز تیغِ چو آب		شدی بر هوا دشمن از بوتراب	
۲۶۰	به احمد چو هارون به موسی است او		هم او صفدر و هم صف آراست او	
	شد او جان فدای رسولِ خدا		شبِ هجرت و روز های غزا	
	به خیبر شتابان به رایاتِ فتح		روان گشت و بر خواند آیاتِ فتح	
	نخستین سرِ مرحب از تن برید		سوی قلعه شد نعرهای بر کشید	
	ز آوازِ حیدر زمین لرزه کرد		فلک از نبردش فرو شد به گرد	
۲۶۵	به یکدم درِ خیبر ازجا بکند		پلی ساخت زآن در به خندق بلند	
	گذشتند اصحاب از آن پل همی		گرفت او چنان قلعه با خرّمی	
	رسولش دعاهای بی حد نمود		خدا کرد مقبول و قدرش فزود	
	به عهدِ خلافت خوارج تمام		ازو کشته گشتند جیشِ لیام	
	جهان را به عدل آنچنان کرده بود		که با گرگ میشان چرا می نمود	
۲۷۰	ریاضت کشیدی عبادت کنان		به او در رسید امرِ حق ناگهان	
	ز کوفه به باغِ جنان در شتافت		به محرابِ جامع شهادت بیافت	
	رضای خدا باد از مرتضی		مقامش قرینِ مقامِ رضا	
	پس آنگه شد اصحاب و هم تابعین		ز عثمانیان زیب و فر یافت دین	
	کنون از پیِ مدحِ صحبِ کرام		کنم وصفِ سلطانِ دین والسلام	
۲۷۵	که مدح و ثنا گوییِ شاهِ دین		بُود موجبِ بختیاری یقین	
	مغّنی دلم را صفایی بده		به جان با ترنم عزایی بده	
	پس از حمدِ حق نعتِ عدنانیان		بکش نغمهٔ وصفِ عثمانیان	

	ذکرِ محامدِ علّیهٔ پادشاه اسلام خلّدت خلافته مدی الشهور و الاعوام			
	خرد راست نظم دُرِ آبدار		نثارِ جلوسِ خداوندگار	
	شهنشاهِ اسلام و عالی نهاد		ابوالنصر و الفتح سلطان مراد	
۲۸۰	چو جدّ و چو بابش شهِ دینِ پناه		سلیم الوقار و سلیمان سپاه	
	خداوندِ ملکِ کیومرث و جم		خدیوِ جمیعِ ملوکِ امم	
	بزرگِ سلاطینِ عثمان نژاد		مهینِ خواقین به غزّ و جهاد	
	مجاهد جهان داورِ دادگر		غزا فکر و کارش ز بحر و زبر	
	نگارندهٔ قصر شاهی به عدل		پذیرندهٔ کار گیتی به بذل	
۲۸۵	فرازندهٔ تخت و تاجِ نگین		نوازندهٔ خلقِ روی زمین	
	به لطف از ممالک ستاننده باج		به قهر از شهانش معیّن خراج	6b
	ز جودش تهی گنجِ نقد و گهر		درخشنده از سکّه‌اش سیم و زر	
	سر افرازِ دین صاحبِ خطبه است		حفیظِ رهِ یثرب و کعبه است	
	سویِ مکّه آب از قدومش روان		شده جمله حجّاج ازو کامران	
۲۹۰	بنایِ حرم زو مرمّت پذیر		به تأیید و فضلِ علیمِ قدیر	
	جهانش به کام است و خود کامکار		جلودارِ پیکِ رهش تاجدار	
	شهنشاهیِ ربعِ مسکون ازوست		خلافت به فرّ همایون ازوست	
	ز مصر و یمن تا به بغدان و روس		ز لحسا و بغداد تا انگروس	
	ز مرزِ کفه تا به یونان و شام		ز ملکِ بدون تا به گرجی تمام	
۲۹۵	ز افرنج و بلغار تا حدِ چین		ز روم و حبش شرق و مغرب زمین	
	ز شاهِ عجم تا به تاتار خان		هم از آچه و هند تا قیروان	
	مر او را به فرمان و حکم اندرند		چه لشکر کشند و چه باج آورند	
	چو خواهد به دشمن سپه در کشد		که یارد که از حکمِ او سر کشد	
	بر آرد وگر تیغِ کین از غلاف		شود منقطعِ بیخِ اهلِ خلاف	
۳۰۰	معاهد چو بندد به او عهدِ صلح		عیالش کند خواب در مهدِ صلح	
	چو خصم از رهِ صلحش آید بیرون		چو طفلِ غلط رو فتد سرنگون	
	دمی که به دشمن صف آرا شود		ز آهن دو تا کوه پیدا شود	
	پلنگان در آن کوهِ رستم ستیز		به نخجیرِ اعدا شتابند تیز	
	فتد مرغِ جانِ عدو فی المثل		به دامِ زره زیرِ دستِ اجل	
۳۰۵	گشاید رهِ جان گره در گره		کمانش به یک تیر از آن بندِ زه	
	شبی کو کشد خنجرِ مه سیر		ز دوش افکند چرخِ زرین سپر	

	کند روزِ هیجا به نوکِ خدنگ		به چشمِ عدو چشمهٔ عمر تنگ	
	چو ششپر فرا فرقِ اعدا زند		ز دریایِ خون موج بالا زند	
	چو کشتی ز دریا نماید روان		کند صیدِ دشمن به تختِ روان	
۳۱۰	وگر رو نهد سویِ ارباب بغی		بگیرد جهان را به شمشیر و رای	

رسیدنِ موکبِ همایون از مغنیسا به مودانیه و کشتی راندن به قسطنطنیه				
	دمی کو ز مغنیسه شد سویِ تخت		به کشتی ز مودانیه بست رخت	
	ز ارکانِ دیوانِ دولتْ پناه		فریدونِ توقیعیِ خیر خواه	
	درو زورق از دیدهٔ بخت داشت		چو جان از پی مقدمِ شه فراشت	
	نخستین شهنشه برو پا نهاد		به تخت آنگهی بادبان بر گشاد	
۳۱۵	توجّه نمود آن شه تاجوار		به لالا و با خواجهٔ نامور	7a
	چه لالا سعادتْ قرین سروری		سزاوارِ رایاتِ سر لشکری	
	جهان دیده پیری به تدبیر و رای		به دولت خدا یاور و رهنمای	
	چو کشتی به توفیقِ حق شد روان		شدش خواجهٔ کامبین ورد خوان	
	چه خواجه خداوندِ فضل و کمال		چو طفلی به درس اندرش عقل لال	7b
۳۲۰	دلی پر ز دانش لبی پر دعا		زبانش به قران و ورد و ثنا	
	ز طوفان توکّل به یزدان فزون		ز حق خضر و الیاسشان رهنمون	
	وز امواجِ حق یاور و یار هم		ملک از فلک بادبانْدار هم	
	هدایت ز حق پیشوای رهش		پر از فیضِ یزدان دلِ آگهش	
	روان زورقش بی شتاب و درنگ		به پاروکشی شصت اسیرِ فرنگ	
۳۲۵	اسیرانِ افرنجِ تکفورْ کیش		فرحناک از آزادیِ بندِ خویش	
	ز شادی به دریا در افتاد جوش		فزون شد همه ماهیان را خروش	
	شدی زورقش چست و چالاک و تیز		ز شوقِ هوا پیرهن چاک نیز	
	اگر بادبانِ کهن شد ز جای		ز نو بهتری گشت از آن اوج سای	
	به زورق نشد ذرهای زان زیان		شکفتش گلِ بختِ نو زآسمان	
۳۳۰	به حکمش در آمد چه بحر و چه بر		مطیعش ملوکِ جهان سر به سر	
	نسیمِ شمال از یمن و شمال		گشاده به دولت طریقِ وصال	
	ز بیمش تنِ باد لرزان چو بید		شده منبسط روزگارِ شدید	
	از آن بحرِ پر جدولِ آبدار		کشیده چپ و راست خط بر کنار	

	چو کشتی ز دریا به ساحل براند		به سرعت هلالِ فلک خیره ماند	
۳۳۵	به قسطنطینه قریبِ غروب		قرین گشت و بنمود دفعِ کروب	
	به صد شکر حمدِ خدا یاد کرد		دلِ عالم از عصّه آزاد کرد	
	چو پا سی دو بگذشت از تیره شب		به معبر بر آمد روان بی تعب	

رسیدنِ زورقِ ماهْ پیکرِ به معبرِ قسطنطینیه به توجهِ همایونْ سرایِ عامره				
	شبی کز شبِ قدر بودش نشان		شده هشتم از روزهٔ مومنان	
	ز مستان و تنگی به آفاق در		فراخی فرود از شهِ نامور	
۳۴۰	شد از مقدمِ شاه فرخنده فال		چو تاریخِ سالش فراخیِ سال[399]	
	نهان حالِ شاهنشه و تخت هم		به شه منتظر دیدهٔ بخت هم	
	به آصف بگفتند سلطان رسید		جهان مرده بود از نَوَش جان رسید	
	روان گشت دستورِ دولت پناه		به معبر سویِ وارثِ ملک و جاه	
	چو بر شاطیِ بحرِ صاحب شتافت		درو موکب صاحبِ تخت یافت	
۳۴۵	قدم ساخت از سر به پایش فتاد		شد از خدمت و لطفِ شه بر مراد	
	کشیدند رخشِ مرصّع به جام		به اسب اندر آمد شهنشه به کام	
	به پیشِ رکابِ خداوندگار		روان آصفِ اعظمِ کامکار	
	به فانوسِ زر زینتِ انجمن		شده کاتبِ سر به وجهِ حَسَن	8a
	وز اطرافِ سلطانِ خورشیدْ فر		به مشعلِ غلامانِ انجمْ سیر	
۳۵۰	یکی غم خورِ دیگری رشکِ ماه		پر از نورِ تابنده ظلّ آله	
	جهان روشن از شمعِ یزدان فروز		به روم از فروغش شده شام روز	
	به اسبابِ ماتم شهِ کامیاب		بدین گونه دستورِ عالی جناب	
	گذشته ز هنگامِ مغرب نخست		به ساعت همی پنج و نیمی درست	
	قرینِ شرف بود ماهِ منیر		که شد در سرا شاهِ گردون سریر	
۳۵۵	چو دیدند شه را خواصِ سرای		شدند از پیِ مقدمش فرق سای	
	بساطِ جهانبانی افراختند		به راه اندرش بذلِ جان ساختند	
	شهنشه فرود آمد از زین زر		به کرسی بفرمود لختی مقر	8b
	تو گویی به افطار شه از سپهر		قمر برّه بزغاله کش بود مهر	

[399] Satır altında: Sene 982/ 1574.

	ز بیرونِ در خواجه و همرهان		تواضع کنان از شهِ کامران	
۳۶۰	جدا گشته رفتند بر خوابگاه		برستند ز آسیب و تشویشِ راه	
	بگفتا به دستورِ اعظم روان		سطرلابی[ای] را به نزدیک خوان	
	که تا ساعتِ خوب و وقتِ لطیف		گزینند بهرِ جلوسِ شریف	
	خبر شد سویِ غززدین‌زاده زود		که اندر ریاضی نظیرش نبود	
	به طب و نجم آنچنان داشت راه		که بود او رئیس الاطباءِ شاه	
۳۶۵	چو آمد حکیمِ فضایلْ شعار		بدید او نکو طالعِ بختیار	
	صریرش به کافورِ عنبر سرشت		نخست از دخولِ سرا در نوشت	
	درو طالعش سنبله گشت ازین		مه از خرمنِ طالعش خوشه چین	
	عطارد شرف حدّ مریخ هم		مخالف ز بیمش فرو بسته دم	
	دلیلست دهقان ازو روز و شب		نمایند کشت و درو بی تعب	
۳۷۰	سپاهی و کتاب امیر و وزیر		ازو کام یابند برنا و پیر	
	چو تثلیث دارد به زهره قمر		ز منزل شود شاه هم بهره ور	
	دوم خانه میزان سه عقرب شمار		زحل در سیم مستقیم اوج دار	
	دلیلست کز لطفِ شاهِ کریم		برد بهره هر خاندانِ قدیم	
	در آنجا ذنب چون شرف داشت نیز		به دشمن شود غالب اندر ستیز	
۳۷۵	به چارم کمانِ فلک گوشه گیر		به پهلو شعاعِ خورش همچو تیر	
	در آن برجِ ناهید بنموده جای		به سیرِ فلک استقامت فزای	
	دلیلست شاه هما آشیان		به هر جا که منزل کند در جهان	
	از و بزمِ ناهید گلشن شود		شبستانْش چون روز روشن شود	
	چو در پنجمش جدی بود ای حکیم		عطارد در او داشت منزل مقیم	
۳۸۰	دلیلست کز راستی کاتبان		شوند از عنایاتِ شه کامران	
	ششم خانه چون دلو را جای بود		فرح داشت مریخ هم در وجود	
	به سیر استقامت به طبع اندرش		جهان تابعِ شاه با لشکرش	
	به هفتم شده حوت و هشتم حمل		قمر سویِ ثور از حسابِ جمل	
	نهم ثور و در وی شرف داشت رأس		از و دوستان شاد و دشمن به به یأس	
۳۸۵	دو پیکر به سرطان ده و یازده		اسد بود در خانهٔ دوازده	
	چو در یازده مشتری داشت جای		وز احکامِ زیجیه رجعت نمای	
	دلالت بر آن داشت کز اهلِ شرع		هر آنکو زند خبط در اصل و فرع	9a
	به پاداشِ کردار یابد جزا		که عزل است هرجاهلان را سزا	
	منجّم دخولِ سرا را چو دید		قلم در جلوسِ شهنشه کشید	

۳۹۰	وزیرِ جهان دیدهٔ نامور		به عرضِ شهنشه رسانید در	
	که شد طالعت ای شهِ کامیاب		درین ثلثِ شب مطلعِ آفتاب	
	شهنشه شگفت از جوابِ وزیر		به آرامگه شد چو مهرِ منیر	
	مر آن جملگی را اجازت بداد		سوی خانه رفتند تا بامداد	
	چو از کارِ ساعت بپرداختند		نکو طالعِ شاه بشناختند	
۳۹۵	سطرلابِ مه از افق شد به شیب		به شاقولِ شرطینش از ربعِ جیب	
	پی پاسِ شه چرخ و انجم بدور		به قربانیش ماه پویانِ ثور	
	فلک از شهب پیرِ سمین عصا		قمر در شفق میرِ لعلین قبا	
	یکی همچو حاجب تکاپوی داشت		دوم رایتش را به گردون فراشت	
	جهان صیتِ اللّیلِ حبلی شنود		خرد اخترِ طالعِ شه ستود	

صفتِ جلوسِ همایونِ سعادتْ مقرون				
۴۰۰	سحرگه که گشت از تهِ قصرِ باغ		پر از غلغلِ کوس گوش و دماغ	
	به عالم نفیر روا رو زدند		که مر شاه را نوبت نو زدند	
	مؤذّن فراغت ز تمجید یافت		اذان داد و آن گه به قامت شتافت	
	نمودند اهلِ ارادت نماز		قبول درِ کبریا شد نیاز	
	پس از واجب و فرض و حمدِ آله		رسیدند ارکان به پابوسِ شاه	
۴۰۵	شهنشه بر آمد به تختِ پدر		ازو یافت تختِ پدر زیب و فر	
	چه تخت از زر آراسته پیکری		ز هر گونه جوهر بر او زیوری	
	به زر از صدفکاریَش نقش پر		درون و برونِ صدف پر ز دُر	
	به قدرت بپرداخته سر به سر		گره بندیش را قضا و قدر	
	وز الماس و یاقوتِ سنگین بها		بر اطرافش افزوده زیب و بها	
۴۱۰	صد اندر صدش رفعت و احتشام		چهل در چهل عرض و طولش تمام	
	بساطِ سلیمانی اندر سریر		مهیّا ز لطفِ حکیمِ قدیر	
	رسیده به شاهنشه پاک کیش		چنین مسند از یازده اصلِ خویش	
	فلک پایهٔ تختِ اقبال او		ملک داعیِ بختِ اجلال او	
	چو این رتبهٔ ارثیش داد دست		به بسم الله بر تخت شاهی نشست	
۴۱۵	لباسِ خلافت بدوش اندرش		کلاهِ شهنشاهی اندر سرش	
9b	فرازنده دیهیم و تختِ شهیش		بر آرنده اسبابِ شاهنشهیش	

	ز جبّه دو بازو برون ساخته		حمایل به زانو برافرخته	
	ز رویِ ادب کرده رو بر سپاه		سپه را توجه به پابوسِ شاه	
	چو دامانِ دولت فرا پای داشت		برو آستین از شرف جای داشت	
۴۲۰	نخست آستین بوسه زد دامنش		طلسمِ سعادت به پیراهنش	
	ز ساعت چو پرسی نشانت دهم		نشانی ز رمزِ نهانت دهم	
	چو با تخت و اقبالِ فیروزمند		پراز نور شد آسمانِ بلند	
	خور از جدی تا نوزده درجه طی		نموده به فرّ شهِ ملکِ کی	
	زحل در کمان منزلِ مَه به ثور		چه فرخنده طالع چه زیبنده دور	
۴۲۵	چو جدی است ثابت مقامِ زحل		بود دولتش ثابت و بی خلل	
	هم آنجاست مریخ را چون شرف		سپاهی فدایش شود با شغف	
	عطارد به تصمیمِ مهر است هم		بود بنده فرمانش اهلِ قلم	
	وزیران مطیع و جنابش مطاع		وزو طایعان جمله در انتفاع	
	چو شد ظاهر از گردشِ دهر پیر		به تثلیثِ ناهید و کیوان و تیر	
۴۳۰	حدِ زهره در جانش اندر صعود		وجوه آشکارا ز بهرام بود	
	دلیل است سلطان کشورستان		ز عمر و جوانی شود کامران	
	به لشکر فزون از حد او را شکوه		شرف بی حسابش به چندین وجوه	
	جهانگیر باشد به عونِ خدا		مظفّر بر اعدایِ دین دایما	
	دوم خانه چون دلوِ مس حوت بود		مقامِ زحل مشتری می نمود	
۴۳۵	که این نکته از رویِ دانشوریست		چه حد از زحل دلو از مشتریست	
	در و بود مریخ هم مستقیم		به قوت چو خورشیدِ تابان مقیم	
	شرف داشت ناهیدِ گردون مسیر		به تثلیث برجیش و کیوان و تیر	
	ز بهرام حد وز عطارد وجوه		هم از تیر در جان به فرّ و شکوه	
	چو دلوست ثابت دوم ذو جسد		ز گنج و سپه راحتش در رسد	
۴۴۰	به عهدش شود بهره ور بی گمان		بزرگان و اعیان و دانشوران	
	هم از لطفِ او کامیابند جزم		همه اهل بزمش چو اربابِ رزم	
	رعایا و دهقان به عیش و حضور		جهان را سراسر نشاط و سرور	
	سیوم خانه چون مَنّ حمل حوت گشت		به مرّیخ جا قوّت از حد گذشت	
	درین کهنه گردون به دورِ نوی		همی بود سهم السعاده قوی	
۴۴۵	حدِ مشتری در حمل بود ماه		شرف داشت خورشیدِ زرّینْ کلاه	
	ز بهرام در جان وجوهش دگر		به تثلیثِ مرّیخ و کیوان و خور	10a
	دلالت کند آن که چون شاهِ دین		به عزّ و شرف شد به تختش مکین	

	شریکانِ اورنگ و اقلیم و جاه		به یکدم شوند ازنهیبش تباه	
	هم از هر دیاری یکی سهمِ خاص		سعادت مر او را دهد اختصاص	
۴۵۰	وزیران به تدبیر و لشکر به تیغ		فشانند جان در رهش بی دریغ	
	چهارم که از ثور دادی نشان		به قوّت قمر خانهٔ زهره دان	
	حدِ مشتری بود و در جانِ مهر		وجوه و شرف ماه را در سپهر	
	منجّم به گردون نظر بر گماشت		مه و زهره بهرام تثلیث داشت	
	دلالت نماید به فرّ و بهی		که ثابتْ قدم باشد اندر شهی	
۴۵۵	به عیش و نشاط و طرب سال و ماه		کند پادشاهی به اقلیم و جاه	
	شبستانِ فیروز از او شادْ کام		میّسر ز یزدان مرادش تمام	
	به پنجم دو پیکر نموده مقر		شرف داشت رأسِ سعادتْ اثر	
	دبیرِ فلک را حد و خانه بود		ز ناهید در جان فرح می فزود	
	شده مشتری را وجوهش منیر		به تثلیث ناهید و کیوان و تیر	
۴۶۰	دلالت کند آن که در صلبِ پاک		شود شاهِ دین شاد و خصمش هلاک	
	وزیران و اعیانِ روشنْ ضمیر		بیابند کام از شهِ بی نظیر	
	افاضل دعا گوی و فرمانبرش		خدیوانِ روی زمین چاکرش	
	ششم نیز جوزا شرف رأس هم		ز بهرام حدّ و فرح لاجرم	
	خود او تیر را خانه باشد مدام		دبیران ز تاثیر آن شادْ کام	
۴۶۵	زحل داشت در جان وجوه آفتاب		چو پیشینه تثلیثها در حساب	
	دلیل است بر صحّتِ ذات شاه		به فرخندگی روز و شب سال و ماه	
	سپاهی فرحناک در عهدِ او		شَکرْ خنده از لطفِ چون شهدِ او	
	ز عدلش فقیر و غنی در دعا		چرنده پرنده به ساز و نوا	
	به هفتم از آن کرده سرطان مقر		به قوّت درو زهره جای قمر	
۴۷۰	ز قاضی شرف وز دبیرش وجوه		ز مریخ در جان و حد با شکوه	
	به تثلیث کیوان و مه زهره نیز		قمر گشته مستولیش ای عزیز	
	دلیل است چون دفعِ اوباش را		کشد لشکرش تیغِ خون پاش را	
	شود کشته بالجمله با حکمِ شرع		بد اندیش و باغی به اصل و به فرع	
	به عهدش فزون گردد امن و امان		خلاصی پذیرد ز غوغا جهان	
۴۷۵	اسد بود مِن سنبله جایِ هشت		به قوّت زحل خانه از خور بگشت	
	شرف داشت حد تیرِ گردونْ مدار		ز بهرام در جان وجوه آشکار	10b
	به تثلیث کیوان و برجیس و مهر		به جنبش شب و روزِ گردان سپهر	
	دلیلست پیوسته شه را وجود		به صحّت بود مایلِ بذل و جود	

	کهن خاندانان ازو آبدان		شوند و مهان و کهان کامران	
۴۸۰	وزیران و اشرافِ ملک و ملل		نگهبانِ دولت ز نقص و خلل	
	نهم برجِ میزان و خور در فرح		هم از سهمِ غیبش بر اعدا ترح	
	شرف داشت کیوان و حد در نظر		وجوهِ قمر زهره در جان دگر	
	به تثلیث بود اندرو یک به یک		به مرّیخ و زهره دبیرِ فلک	
	دلالت نماید که اهلِ کمال		شوند از عطای شه آسوده حال	
۴۸۵	به هر جا توجّه کند با شکیب		به ضبط اندر آرد به ضرب و نهیب	
	کجا جان بَرد دشمن از تیر او		مگر سر نهد زیرِ شمشیرِ او	
	دهم عقرب و قوّتِ جرمِ مهر		به مرّیخ مستولی اندر سپهر	
	حدِ تیر و بهرام را خانه بود		وجوهِ خور اندر مقامِ صعود	
	ز برجیس در جان فزونش ضیا		چو پیشینه تثلیثها جا به جا	
۴۹۰	دلیل است کز صولت و احتشام		به حکمش در آید شهان چون غلام	
	به قوت و به قوّت سپاهِ گزین		بگیرندش از روس تا حدِّ چین	
	بنازد جهان بر جهانبانیَش		کند فخر لشکر به سلطانیش	
	کمانِ فلک بود بر یازده		هم اوجِ زحل مستقیم او به ره	
	فرح مشتری خانه اش بی گمان		ز ناهید هم استقامت عیان	
۴۹۵	وجوه از عطارد شرف از ذنب		ز برجیس در جانِ حد بی تعب	
	به تثلیث خورشید و تیر و زحل		بر احبابِ زیبا بر اعدا خلل	
	دلیل است کز لطفِ حق هر امید		نماید شهنشه به بختِ سعید	
	بیابد به زودی مران کام را		کند برطرف خصمِ بد نام را	
	به دشمن چو پوید پیِ کارزار		ظفر رهنمونش شود بختیار	
۵۰۰	چنان قوس در دوازده خانه اش		منوّر ز برجیس کاشانه اش	
	زحل داشت حدّ و فرح اندر آن		شرف هم ذنب را در او بی گمان	
	ز خورشید در جان وجوه از قمر		چو پیشینه تثلیثِ هر یک دگر	
	دلیلست کز سهمش اوباش و خصم		بر افتاد[ه] کردند از بیخ و رسم	
	به حکمِ شریعت جزا و سزا		دهد شاهِ عادل بداندیش را	
۵۰۵	قوی بخت و طالع به فرخندگی		شهانش مطیع از رهِ بندگی	
	ز هفت اختر انظارِ سعدش قرین		هبوط و وبالش بر اعدایِ دین	11a
	در آن وقتِ خوش ساعتی بس لطیف		به بیعت شدنش وضیع و شریف	
	سرایِ سعادت بیاراسته		به دیبا و زربفت پیراسته	
	بگسترده دیهیمِ اقبال بخت		ز بهرِ جلوسِ خداوندِ تخت	

۵۱۰	قفایِ سریرِ سعادت مدار		قفادارِ خاصانِ فرّخ یسار	
	ز بهرِ وزیران و ارکانِ دین		به صدر اندر آماده فرّخ یمن	
	شهنشه به اقبال و فرّ و بهی		نمایان ز اورنگِ شاهنشهی	
	تو گویی یکی رحمتی زآسمان		فرستاده ایزد به خلقِ جهان	
	زمانه ز نو دولتی یافته		که نوری ز ظلِّ حقش تافته	
۵۱۵	ز شادابیِ کشتزارِ امید		بهاری شده در زمستان پدید	
	ز سرسبزیِ گلشنِ عدل و داد		شکفته بُدی گلْسِتانِ مراد	
	هوا گشته عنبر فشان بر زمین		شده کوه و هامون پر از یاسمین	
	به جاروب زر چرخِ فرّاش‌وش		به صحن اندرش گشته جاروب کش	
	به خدمت صبا هر طرف سینه چاک		غبارِ کدورت زدوده ز خاک	
۵۲۰	ز بزم خلافت علی‌الاتّفاق		نسیمِ سحر رفته گردِ نفاق	
	ز عینِ صفا دیدهٔ روزگار		شده روشن از مقدمِ شهریار	
	به یکدم پیامِ جلوسش شمال		رسانیده هر سو یمین و شمال	
	گشاده درِ گنجِ انعام را		صلا داده شه بخششِ عام را	
	ز گرمیِ احسان و انعامِ عام		به هم گرمْ دل گشته لشکر تمام	
۵۲۵	ز یزدان شده باز راهِ ظفر		به سلطان و غلمانِ فرخنده فر	
	رسیده ز هاتف به گوشِ سپاه		صدایِ اطاعت نمودن به شاه	
	که و مه ز روی ادب بسته صف		دو ساعد به زیرِ کمر کف به کف	
	سران از تواضع چو مهرِ منیر		نموده ز اوجِ شرف سر به زیر	
	به حجّاب در خدمتش جان فشان		ز بیور هزارش فزون چاوشان	
۵۳۰	به گرز و به کوبالِ پولاد و سیم		شده سدِّ دشمن دو کوهِ عظیم	
	پدید آمده زآن میانِ دو کوه		رهِ رستگاری به اهلِ شکوه	
	سرِ چاوشانش به سیمین عصا		سپه را به پابوسِ شه رهنما	
	به اسکوف ینگیچری جوق جوق		چو شاهین پیِ صیدِ دشمن به شوق	
	ز کثرت جهانی ستاده به پا		ولی از ادب بسته دم جمله را	
۵۳۵	درین ره ز بس بذل مقدور شد		به تشریفِ دُستور دَستور شد	
	چو صدر معظّم ببوسید پای		به دیگر وزیران شد او پیشوای	11b
	ز سمتِ دگر سوی شاهِ کریم		روان گشت خواجه به رسمِ قدیم	
	شش آغا به آغایِ ینگیچری		مطیعش شدند از سرِ چاکری	
	بدین گونه ارکانِ دولتْ پناه		نمودند اطاعت به آیین و راه	
۵۴۰	ز یک سو دعا گفت شیخ الانام		به علم و به فتوی امامِ همام	12a

	خداوندِ دین حامدِ مولوی		جهان را به فضل عالمی اولوی	
	دو قاضیِ عسکر به ارکانِ دین		شدند از رهِ بیعتش کامبین	
	موالی به ترتیب بوسید دست		تو گویی جهان از غم و غصّه رست	
	ز پابوسیَش تا شرف بافتند		جز ارکان برون زود بشتافتند	
۵۴۵	به فرّخ یمین بود ارکان به پای		به ینگیچری و سپه رهنمای	
	شهنشه که اندر مقامِ سلام		ز بهرِ وزیران نمودی قیام	12b
	به رایِ موالی بدینسان دگر		همی کرد تعظیمِ فرّخ اثر	
	چو برخاستی شاهِ پاکیزه کیش		به تکریم این گونه ارکانِ خویش	
	همه چاوشانش به صوتِ بلند		نمودی دعایِ شهِ ارجمند	
۵۵۰	همیدون از اوجِ سما تا سمک		رسیدی به تحسین صدایِ ملک	
	که یارب مر این نسل را مستقیم		مسلسل به شاهنشهی کن مقیم	
	و ز آفاتشان دار دایم نگاه		به لطف و به احسانِ خود یا آله	
	که این گونه آیینِ بهجت فزا		جز ایشان ندیدیم در هیچ جا	
	پس از رسمِ بیعت به وقتِ سعید		به دولت سرایش شهنشه حمید	
۵۵۵	وزیران و ارکان ز دیوان برون		شدند و برستند از چند و چون	
	به بخشش سپه را غنی ساختند		ز گنجینه ها کیسه پرداختند	
	اگر از زرِ سرخِ کاملْ عیار		عطا شد به خروار بیش از هزار	
	نشد کم ز مهرِ سخا ذرّه ای		نه از بحرِ احسانشان قطره ای	
	نوشتند آن گه به هر مملکت		یکی حکمِ فرّخ پیِ معدلت	
۵۶۰	روان شد شتابندهٔ هر طرف		به اعلامِ این مژده با صد شغف	
	خبر شد ز عهدِ نوِ پادشاه		به عالم به یک هفته سه ساله راه	
	به هر جا نویدِ جلوسش رسید		گلِ عیش از آن سرزمین بر دمید	
	به هر شهر کین قصّه شد آشکار		بیاراستندش چو خرّم بهار	
	به هر ملک کین تازه پیغام شد		که و مه پیِ عشرت و کام شد	
۵۶۵	به هر میرِ میران و میرِ لوا		که این مژده آمد به سمعِ رضا	
	نمودند فرمانروایی قبول		نکردند از امر و نهیش عدول	
	پیِ مژده آرنده در هر دیار		نمودند نقد و جواهر نثار	
	پس آن گه ز حکّامِ هر مملکت		به تشریف وفیروزیِ سلطنت	
	رسیدند با پیشکش ها روان		به آیینِ فرمانبری قاصدان	
۵۷۰	نخستین ز اقلیمِ مصر و رشید		بریدِ شریفِ حرم در رسید	
	بدینسان ز ایران و توران زمین		ز تاتار خان تا به اقصایِ چین	

	ز هندوستان تا درِ قیروان		هم از آچه و زیربادش روان	
	ز کردوستان و لروستان و رشت		ز مرو و بدخشان و قفچاق دشت	
	ز بیج و الامان و افرنج و روس		ز بغدان و افلاق تا انگروس	
۵۷۵	همه بندگیها نمودند ادا		جنابِ رفیعِ شهنشاه را	
	سری کو جبین سود بر پایِ او		بشد مسندِ سروری جایِ او	13a
	وجودی که بر درگهش دیده سود		از آن خاکِ ره نورِ چشمش فزود	
	تنی کو به دل دانهٔ بندگی		فرو کشتش از رویِ افکندگی	
	کجا از پیِ بهره اندر شتافت		ز یک حبّه صد خرمنِ لطف یافت	
۵۸۰	جهان تابعِ حکمِ شه باد و هست		ز عدلش زمین جمله آباد و هست	
	پس از هفته ای شد برون از سرای		سواره بفرمود دیوان پای	
	مزاراتِ اجدادِ عالی تبار		زیارت کنان کرد قربان نثار	
	ز دیدارِ فرخنده اش بی گمان		شدند اهلِ عالم همه شادمان	
	ز بس لطف و اکرام می کرد شاه		به نظّارگان از دو جانب به راه	
۵۸۵	ز هر سو دعا می رسیدش به گوش		صدایِ اجابت ز خیلِ سروش	
	چو عودت نمود از زیارت به کام		خداوندگارِ ملوکِ انام	
	شنیدند تاریخش اهلِ سلوک		ز هاتف خداوندگارِ ملوک[400]	
	به افاق شد صیتِ احسانِ او		شهان جملگی بنده فرمانِ او	
	قلم بر گشادند اهلِ سخن		به مدح و ثنایِ شهِ انجمن	
۵۹۰	نوشتم من از جمله‌شان بیشتر		به شهنامه اوصافِ فرخنده فر	
	ز من تا که بر صفحهٔ روزگار		بماند خود این نظمِ خوش یادگار	
	که مدحِ شهانِ مجاهد یقین		بود مشعرِ حرّض المومنین	
	چو تحریضِ اهلِ غزا بر قتال		ثوابِ عظیم است بی قیل و قال	
	مرا روزِ محشر بس است این ثواب		فنعم المصیر و نعم المآب	
۵۹۵	خصوصا که مستغرقِ نعمتم		از این خاندان خوشْ دل و راحتم	
	مرا نیست حاجت به احسانِ کس		که لطفِ خداوندگاریست بس	
	الهی که تا گلسِتانِ کرم		بود سبز و خرّم چو صحنِ ارم	
	شود تازه گلهای باغِ مراد		فروزنده شمع و چراغِ مراد	
	ازو نخوتِ فصلِ دی دور باد		و ز احسانشان ملک معمور باد	
۶۰۰	چو بذل و کرم شیمهٔ ذاتِ اوست		جهان بهره مند از عنایاتِ اوست	

[400] Satır altında: Sene 982/ 1574

	ازو بنیهٔ معدلت استوار		به خلقِ جهان شفقتش بی شمار	
	فلک بارگاه است و خورشید صدر		وز و شرع و دین را بلند است قدر	
	خدا عدل و دادش نماید زیاد		به عمرِ فزون نام او زنده باد	
	مبادا تهی زو جهان یک زمان		که بی او به یک جو نه ارزد جهان	
۶۰۵	بده ساقی آن می که بی قیل و قال		بود نزدِ اهلِ حقیقت حلال	
	کشم جرعه ای کامرانی کنم		ز غم وارهم شادمانی کنم	13b

	مدحِ وزیرِ اعظم ادامه الله تمهید مصالح الامم			
	دلا دستِ اخلاص را بر گشا		بکن مدحِ دستورِ دین با دعا	
	بزرگِ وزیرانِ ملکِ جهان		خردمندِ فرزانهٔ نکته دان	
	خداوندِ اعظم معظمْ وزیر		شهنشاه را آصفِ بی نظیر	
۶۱۰	دُرِ بحرِ انصاف و کانِ کرم		چو خور نورِ عدلش به عالم عَلم	
	محمد به نام است و هم نامدار		حلیم و خلوقست و صاحبْ وقار	
	مهین صدر و پاشایِ آفاق اوست		به خوبی چو ماهِ فلک طاق اوست	
	چو گشت او به صدرِ صدارت مکین		جهان را در آورد زیرِ نگین	
	شگفت از قدومش دلِ دادخواه		چو گل در بهاران دمِ صبحگاه	
۶۱۵	ز لطفش همه دوستان گشت شاد		ز قهرش مخالف ز پا در فتاد	
	چنان با شجاعت بر آورد نام		که گم گشت نامِ نریمان و سام	
	کجا کو بر افراخت رایاتِ نصر		به فرقش ملک خواند آیاتِ نصر	14a
	به هر جا که او رخشِ همّت جهاند		سعادت نویدِ فتوحش رساند	
	به هر ملک کو عزمِ تسخیر کرد		سرانجام ضبطش به تدبیر کرد	
۶۲۰	نه تنها گشادِ طمشوار ازوست		که بالجمله فتح سکتوار ازوست	
	در او اوّل ار شاه همراه بود		ولی آخرش فتح بی شاه بود	
	کفافست از عقلِ آن کامبین		پس از فوتِ جدِّ شهنشاهِ دین	
	چنان در گرفتن ز خصمِ لئیم		نهان داشتن فوتِ شاهِ کریم	
	ز نو رخنهٔ قلعه را ساختن		به گردون بروجش بر افراختن	
۶۲۵	توقّف نمودن چهل روز بیش		مهمّات دیدن به آمینِ خویش	
	صف آرای گشتن به جنگِ قرال		مهیّا شدن روز و شب بر قتال	
	رسانیدنِ والدِ پادشاه		به تختِ سلیمان ز سه ماه راه	

	نشـــانـدن بـه اورنـگ در بـلـغـراد		زدودن ز گـیـتـی غـبـارِ فسـاد	
	چـو آیـنـه دادن صـــفـا مُـلـک را		بـه قـبرس روان ســـاخـتن فُـلـک را	
۶۳۰	یمـن را گـرفـتن دوم ره بـه رأی		فزون ســـاختن مـالِ میری بـه سـعی	
	نشـــانـدن زبـر مـوجِ دشـــوارِ بحـر		ز خشـــکـی بـپـرداخـتن کـارِ بحـر	
	بـه دریایِ آب آتـش افـروخـتن		هـوا را چـو خـاکِ سـیـه سـوخـتن	
	زبون ســـاختن خصـم را با نهیب		ربـودن قـرار از عـدو با شـکـیـب	
	ســپـه ســوی تـونـس نمـودن روان		گـرفـتن چـنـان مـلـک از کـافـران	
۶۳۵	ســتـادن ز دســتِ عـدو حلقِ واد		ز بـنـیـاد و بـیـخـش بـدادن بـه باد	
	پـس از عـودتِ آن ســپـاهِ عـظـیـم		نهـفـتن وفـاتِ شـهـنشـه سـلـیـم	
	ز مغنیســه شــه را به یک هفته زود		رســـانـدن بـه تختش نمودن صـعود	
	بـه ســه پادشـــه خـدمـتِ بی شمار		نمـودن بـه تـدبـیر و رای و وقـار	
	دو شـــه را رســـاندن به تختِ شـــهی		ز تـوفـیـقِ یـزدان بـه فـرّ و بهـی	
۶۴۰	نمـودن صـــداقـت بـه کـارِ جـلـوس		عـلـی رغـمِ کـفّـارِ بـغـدان و روس	
	شـــدن از جمـیـعِ مصـــالح خـبـیر		بـه فـرّخ رخی مـلـک و دین را ظـهـیر	
	ســبـق بـردن انـدر فـزونِ کـمـال		ز خـیـل وزیـرانِ فـرخـنـده فـال	
	زمـین را ز دشمـن بـپـرداخـتن		نهـادِ مخـالـف بـرانـداخـتن	
	وز احســـانِ او اهـلِ دین دوســتکـام		مـلـک داعـیِ دورِ گـردون بـه کـام	
۶۴۵	شـــهان را رضـــا حاصـــل از خدمتش		رعـایا بـه آســایش از حضـــرتش	
	الّهـی بُـود دولـتـش بـر قـرار		وضـیـع و شـریف از درش کـامکـار	

	مدحِ وزیرِ دوّم ابقاه الله الملک الاکرم[401]			
	ز حـق کـارِ دارَیـنـش آمـاده باد		وز اهـلِ حســـد بـزمـش آزاده باد	14b
	پـیـالـه وزیـرِ دوم دان بـه شـــاه		خـداونـدِ قـدر و خـداونـدِ جـاه	
	دمـی کـو نـمـودی بـه دریا ســـفـر		عـدو قطره ســـانش شـــدی در نظر	
۶۵۰	ســـاقـز از دهـانِ فـرنـگ او ربـود		وزارت ابا قـــاپـــودانـــی نمـــود	
	بـه دریادلی کشـــتیَش با ســـکـون		عـدو را بـه گـرداب کـردی زبـون	
	بـه قـادرغـه هر ســـو کـه کردی غزا		بـه کوه ار رســیـدی بکنـدی ز جـا	

[401] Derkenarda (Osmanlıca), İkinci vezir olan Piyâle Paşa'nın divan-ı ahvâlidir.

	به سلطانِ دین خدمتِ نغز ازوست		سرِ خصم بالجمله بی مغز ازوست	
	کجا کو عراده حوالت کند		چه مغز از سر ادراک ازالت کند	
۶۵۵	به عمان چو جیشش تفنگ افکنند		به هر بندقی صد نهنگ افکنند	
	به هر مملکت کو نهد رو به جنگ		ستاند به عونِ خدا بی درنگ	
	شجیع است و عادل خلوق و کریم		موفّق ز یزدان به دشمن مقیم	
	چو از خیرّدین قاپوانِ مهین		درین فن نبود و نه آید چو این	15a
	محبِّ فقیران و عادلْ دل است		نخست آگه از آخرِ منزل است	
۶۶۰	نگوید به جز خیرخواهی سخن		ازو خلق شاکر به هر انجمن	
	سپاهِ شهنشاهِ دین شاد ازو		گروهِ مخالف بر افتاد ازو	
	ز انصاف و عدلِ وی اندر سفر		رعایاست آسوده در بحر و بر	
	بود دایما فتح و فیروزیَش		ز حق خیرِ دارَین هم روزیَش	
	کفش همچو دریا گهرپاش باد		ز دنیا نکوکارِ عقباش باد	

مدحِ وزیرِ سیم حفظ الله بمزید اللطف و الکرم[402]				
۶۶۵	وزیرِ سیم نامور احمد است		مر او را ز ایزد عطا بی‌حد است	
	کریم الوجود است و صاحبْ وقار		به نام آوری یافته اشتهار	
	حلیم است و عادلْ دل و خیرخواه		شجیع و مبارز به اقبال و جا	
	همی خواهد او راحتِ مقبلان		کند لطف افزون به اهلِ دلان	
	گشاده درِ مرحمت با کرم		گدا از جنابش شده محترم	15b
۶۷۰	ز روزی که گشت او به شوکت وزیر		شرف یافت از خدمتِ بی نظیر	
	سعادت ز اهلِ سعادت بیافت		کلیدِ درِ گنجِ دولت بیافت	
	به رویِ جهان بابِ احسان گشاد		تو گویی که شد نامِ حاتم زیاد	
	زری را که از کیمیا ساختند		به جنبِ جنابش در انداختند	
	کجا بی نوایی رود سویِ او		شود از رهِ لطف دلجویِ او	
۶۷۵	به هر جانبی کو سپه در کشد		عَلم های شاهی چو خور بر کشد	
	ز راياتِ سلطانِ انجم و شاخ		مخالف ز روزن گریزد به کاخ	

[402] Derkenarda (Osmanlıca), Üçüncü vezir Ahmed Paşa'nıñ divan-ı ahvâlidir.

	خدا عمر و بختش زیادت کناد		همی روزبَش عزّ و رفعت کناد	

مدحِ وزیرِ چهارم ادام الله ایّام اقباله[403]				
	چهارم وزیرِ شهِ کامبین		بود ز آل محمود پاشای دین	
	به عدل است بی مثل در داوری		ندارد نظیری به زورآوری	
۶۸۰	به مردی چو در قبضه آرد کمان		به تیری هزبر افکند بی گمان	16a
	ز سامِ نریمان دلاورتر است		به نیرو قوی تر ز زالِ زر است	
	به هیجا چو رو سویِ میدان کند		به زیر اندرش رخش جولان کند	
	وز اعدا به سختی بر آرد دمار		چو رستم به پرخاشِ اسفندیار	
	نه آرد ز دشمن کسی تابِ او		نه ایرانیان و نه سهرابِ او	
۶۸۵	پلنگینه پوشانِ آهن قبا		به یک گرزش افتند یکسر ز پا	
	ز بس در سکتوار کوشش نمود		مقامِ وزارت روان یافت زود	
	شد از خُلقِ او خلق بالجمله شاد		دعا گویش از حصر و از عد زیاد	
	نصیبش ز حق شد چو صدرِ علا		فزون سازد اقبال و بختش خدا	
	میّسر ز یزدان همه کارِ او		جهان آفرین یاور و یارِ او	
۶۹۰	درش ملجأِ اهل دین باد و هست		به صدرِ وزارت مکین باد و هست	

مدحِ وزیرِ پنجم زاد الله اجلاله[404]				
	بود مصطفی سرورِ بی نظیر		به عزّ و به اقبال پنجم وزیر	
	به وقتی که او ملکِ قبرس گرفت		جهان از گلِ فتحش اندر شکفت	
	زبون ساخت خصمِ گرفتار را		به زنجیر سرهنگِ کفّار را	16b
	به اعدایِ دین از پیِ گوشمال		برید از غضب گوشِ آن کوتوال	
۶۹۵	چه گوش از تنِ مهملش پوست کند		جدا ساخت بندِ وجودش ز بند	
	به جسمِ عدو لرزه افتاد از آن		ز بیم آب شد زهرهٔ دشمنان	

[403] Derkenarda (Osmanlıca), Dördüncü vezir olan Zâl Paşa'nıñ divan-ı ahvâlidir.
[404] Derkenarda (Osmanlıca), Beşinci vezir olan Mustafa Paşa'nıñ divan-ı ahvâlidir.

۷۰۰	به اوجِ علا پایهٔ قدرِ اوست عقابیست روزِ هیجا تیرِ او پیِ خصم باشد همی در شکار چو در پنچه اش در فتد جانِ خصم خدا روزِ عمرش نماید زیاد		پلنگ افکن و شیرِ شهبازخوست که صیدش بُود مرغِ جانِ عدو چو شونغار در بازویِ شهریار بنا شد به جز مرگ درمانِ خصم به هر کارِ او لطفِ حق یار باد	17a
مدحِ وزیرِ ششم یسّر الله بالخیر آماله[405]				
۷۰۵ ۷۱۰	وزیرِ ششم یوسفِ کامران به حلم است مشهور و صاحبْ وقار به میدان چو او عزمِ رزم آورد ازو گشت دفعِ فسادِ یمن وزو فتح شد قلعهٔ حلقِ واد وزو خصم پژمرده احوال گشت به هر کارِ صعبی که اقدام کرد بود عمر و اقبال و قدرش فزون جز ایشان به شاهنشهِ بی نظیر سعادتْ قرین مصطفی نامِ اوست خدا دولتش را نماید زیاد		عدوکاه و دشمن فکن چون سنان شجیع و دلاور دمِ کارزار سرِ سرکشان را به بزم آورد برون کشتیِ پرتقال از عدن وز و یافت اقلیمِ تونس گشاد به بحر و به بر جمله پامال گشت به توفیقِ یزدان سرانجام کرد ز تیغش سرِ دشمنان غرقِ خون به ملکِ بدونست هفتم وزیر ز لطف و ز قهرش عدو رامِ اوست ورا عاقبت آخرت خیر باد	17b
ذکرِ اوصافِ ارکانِ دولت ابقاهم الله				
۷۱۵	ز بعدِ وزیران دولتْ پناه به غیرِ وزیران به دیوان مقیم یکی میرِ میرانِ روم ایلی است رفیع المدارند و عالی جناب بسی میرِ سنجق به فرمانشان دهند و فزایند تیمارها نماید خدا عدلشان بیش و شاد		کنم مدحِ ارکانِ دیوانِ شاه دو تا میرِ میران رود مستقیم دوم قاپودان بحر را والی است مقرّب به شاه و وزیرانِ باب سپاهی هزاران به دیوانشان برآرند با کامِ دل کارها دلِ هر یک از غصه آزاد باد	

[405] Derkenarda (Osmanlıca), Altıncı vezir Nişancı Yusuf Paşa'nıñ divan-ı ahvâlidir.

۷۲۰	به کشورستانی و نامِ بلند		به گیتی بمانند فیروزمند	
	به اوجِ شرف هست چون نیّران		به هم خواجه و مفتیِ کامران	
	به دانش ز دانشوران اقدام اند		به علم از همه عالمان اعلم اند	
	فلکْ احتشام اند و خورشیدْ قدر		به خیلِ افاضل برومند صدر	
	سپهرِ معارف از ایشان بلند		موالی به ایّامشان ارجمند	
۷۲۵	ندارند هر یک نظیری به دهر		به فضل و کمالند مشهورِ شهر	
	افاضل به درگاهشان بنده باد		به علم و عمل نامشان زنده باد	
	به دیوانِ عالی به اجرایِ شرع		دو صدرند اعلم به اصل و به فرع	
	مرآن هر دو تن قاضیِ لشکرند		به روم ایلی آناطولی سرورند	
	ز دیوانِ هر یک افاضل به کام		میسّر مراد و محصّل مرام	
۷۳۰	نبخشند منصب به جز مستحق		که منصب بود مستحق را احق	
	همه خلق از لطفشان خوش دل اند		به یک نکته حلّالِ صد مشکل اند	
	خدا فضلشان را کند بیش ازین		علی قولهم اجمعین اکتعین	
	وز اوصافِ توقیعیِ پادشاه		زبانست قاصر قلم عذرخواه	18a
	حلیمی خلوقی نکو منظری		دل و جانِ عالم سر و سروری	
۷۳۵	قلم شاخِ مرجان و دریاست کف		گهر رشتهٔ خطّ و کاغذ صدف	
	صریرش کند جلوه طاوس وار		به صفحاتِ احکامِ شه زرنگار	
	به احکام چون کلکِ زر در کشد		مرادِ سلیم خان مظفّر کشد	
	نشانش در آفاق منشور باد		خطش خالِ رخسارهٔ حور باد	
	به تحریرِ دفتر سه دفترنویس		به دیوان بُود ما عداءِ رئیس	
۷۴۰	جز ایشان پیِ جمعِ مال اندرست		به هر ملک مستوفیِ دیگر است	
	به فرمانشان چند کتّابِ خاص		همه در حسابِ همایون خواص	
	مر این جمله باشد به دیوانِ شاه		پیِ قبض و تسلیمِ زر سال و ماه	
	به سعی اند در مالِ میری مدام		خدا سعیِ ایشان کند مستدام	
	امینِ دفاتر به تیمارها		به کارِ سپاهیست مر شاه را	
۷۴۵	فزونست چاووش و بوّاب هم		ز حد بیشتر گنج و اسباب هم	
	سرِ چاوشانش به سیمین عصا		چنین خیلِ بوّاب را کتخدا	
	به دستورِ اعظم به دیوانِ خاص		پی خدمت ا ند از سرِ اختصاص	
	به شرعست پرسش به عدلست کار		بود حکمشان تا ابد بر قرار	
	به لشکر هر آغایِ او سروریست		سرِ جمله آغای ینگیچریست	
۷۵۰	بود خیلِ ینگیچری بی شمار		فزون در حساب از ده و دو هزار	

	ز سولاق و سکبان و دربان دگر		درین کسوت اند از عدو بیشتر	
	به صدق و یقین جان فدای شه اند		مجاهد به دل فی سبیل الله اند	
	بود نصرتِ حق به ایشان قرین		به آغایشان لطفِ حیّ مبین	
	دو آغا چنان شاه را محترم		دو میر آخور و یک امیرِ علم	
۷۵۵	شوند اغلب ایشان مقارن به شاه		به قانونِ عثمان به آداب و راه	
	خدا قدرشان را نماید زیاد		به ظلِّ هما هر یک آسوده باد	
	شش آغایِ دیگر به جمعِ بلوک		فزون قدرِ هر یک بود از ملوک	
	نخستینش آغایِ اسپاهیان		دوم بر سلحدارش آغا بدان	
	علوفه خوران را دو آغا شمار		یکی بر یمین و دوم بر یسار	
۷۶۰	به صنفِ غریبان دو آغا چنین		یکی بر یسار و دوم بر یمین	
	بود لشکرِ شش بلوک از سوار		فزونتر ز سه کرّه بیور هزار	
	همه داودار و غلام شهند		به قلبِ سپه شاه را همره اند	
	به جز سر فدایی ندارند کار		به جنگ و هنر جلگی نامدار	18b
	خدا فرصتِ هر یک افزون کند		به فیروزیِ فتح مقرون کند	
۷۶۵	ز اقدامشان ملک معمور باد		وز اقدامشان خصم مقهور باد	
	به درگاهِ خاصِ شهِ دین پناه		بود چار آغا به عزّ و به جاه	
	خود آن چار سرور به شه محرم اند		به خدمت قرینِ شه عالم اند	
	سرِ جملهشانست آغایِ باب		عظیم المدار و رفیع الجناب	
	دوم دان سرِ خازنِ شهریار		امینِ کنوزِ خداوندگار	
۷۷۰	سیُم بر کلارِ شه آغا بود		به ضبطش بیوتاتِ اعلا بود	
	بود چارم آغایِ بابِ سرای		همه خواجه تاشند و خواجه سرای	
	به ایّامِ دیوان به نزدیکِ در		به خدمت مقیم اند با یکدگر	
	پیِ خدمتِ خاص با اختصاص		معیّن به هر یک دو صد از خواص	
	جز ایشان به بوّابِ سلطانِ دین		شش آغا بود نامور کامبین	
۷۷۵	به بابِ همایونِ اعلا جناب		قرینند با چار آغایِ باب	
	به پیشِ وزیران به سمینْ عصا		به خدمت رود یک به یک شاه را	
	ازیشان بود خدمتِ دست بوس		ز باج آورانِ لیه و انگروس	
	خراجِ درش لعل و یاقوت و دُر		کمین حاجبش از شهان باج خور	
	جنابِ رفعیش بلند از سپهر		به اسکوفِ زر حاجبش ماه و مهر	
۷۸۰	فزون چاوشان از حساب و قیاس		چو مرّیخ و کیوان به رخت و اساس	
	همه میرِ میرانش افزون ز بیست		امیرِ لوایش هزار و دویست	

	سپاهی و میرِ آلایِ بلاد		زَعیمان و غلمانِ رومی نژاد	
	قیاسی ندارد یلانش به عقل		ولیکن شهیر است این گونه نقل	
	به لشکرکشش از پیاده سوار		بود جمله افزون ز هفتصد هزار	
۷۸۵	خزاین ممالک وسیع و مفید		به حکمش جهان از سیاه و سفید	
	ز حق بختیار و سعادتْ قرین		ظفر همعنان نصرتش همنشین	
	بود دولتِ آلِ عثمان فزون		سرِ دشمن از تیغشان غرقِ خون	
	سپهشان جهانگیر در بحر و بر		مظفّر بر اعدا بُود سر به سر	
	به عدل و به مُلک و سپه در جهان		بمانند تا حشر این خسروان	
۷۹۰	مغنّی برآور حسینی صدا		به شهناز ده بوسلک را نوا	
	دو گه گو که شه احترامم کند		ز ساداتِ عالیمقامم کند	

	سببِ نظمِ کتاب			
	شها بختیارا ظفر رهبرا		سلیمان سریرا سلیم افسرا	19a
	مرادِ جهانی و عالی نهاد		جهان جمله از درگهت بر مراد	
	دعایت ز دل فرض و لازم بود		ثنایِ ترا جان ملازم بود	
۷۹۵	ستایش کنان نسلِ پاک ترا		به ذاتت به مدح اندرم حالیا	
	چو فرخنده رویِ سخن سوی تُست		سخنور چو لقمان دعا گویِ تُست	
	به لطف ای گلِ گلْسِتانِ صفا		فشان لعل و زر سویِ اهلِ وفا	
	درین بحر از اوصافِ سلطانیَم		نگر رشحهٔ کلکِ مرجانیَم	
	دمی گوش بر تازه القاب کن		صدف را پر از دُرّ ِنایاب کن	
۸۰۰	که طبعِ هنرمندِ مانی رقم		چو بر طرحِ این رسمِ نو زد قلم	
	نمودی ز اشعارِ سحر آفرین		چو پتخانهٔ چین زمان و زمین	
	ز قران پیِ سورهٔ شاعری		خدا کرده نسخ آیتِ ساحری	
	ز بس شاعری رنگِ نیرنگ داشت		خرد شعر را رشکِ ارژنگ داشت	
	ز بسیاریِ شاعرانِ ظریف		چو لولویِ نایاب شعرِ لطیف	
۸۰۵	ز یکتاییِ نظمهای سلف		پر از دُرِّ شهوار گوشِ خلف	
	جهان گشته رنگین ز نقشِ کهن		چو صحنِ ارم صفحهٔ انجمن	
	وز ابیاتِ فردوسیِ پاکزاد		نهان گلشنِ باغِ ذات العماد	
	ز شهنامهٔ آن عدیم الوجود		همه بزمِ شاهان چو فردوسی بود	

	وزو کامِ محمود پر نیش و نوش		پیِ جایزه کرده تحسین سروش	
۸۱۰	چنان کلکِ سعدی برآورده زنگ		ز آیینهٔ مدحِ سعد ابنِ زنگ	
	گلستان و بستانش از التفات		شده گلبنی رسته زآبِ حیات	
	وز انفاسِ پاکیزهٔ انوری		چو صبحِ صفا مدحتِ سنجری	
	بلندی پذیرفته در روزگار		شده روشنی بخشِ لیل و نهار	
	ظهیر از ثنایِ قزل ارسَلان		شفقوش عَلم برده بر آسمان	
۸۱۵	نظامی خود از خمسهٔ مهرتاب		زده پنجه بر پنجهٔ آفتاب	
	ز بهرام و ارطغرلِ نامور		پیِ مدحِ شیروانشه آورده سر	
	به لفظ او کجا دانه‌ای کاشته		به معنی بسی بهره برداشته	
	درین مزرع از حاصلِ بی شمار		شده خوشه‌چینش چو خسرو مزار	
	بدین گونه خواجو و سلمان دگر		فلکْ قدر گشتند و انجمْ سیَر	
۸۲۰	گر از خمسه او در سیاهی فزود		به جمشید و خورشیدش این در زدود	
	درین ره که جامی ز طبعِ بلند		به صفحاتِ ایّام شد نقشبند	
	پیِ خمسه کلکش چو از سبعه رست		شد از اوج سیارهٔ سبعه بست	19b
	نوایی که درمسندِ آصفی		گرو برد از شاهی و آصفی	
	ز لطفش بشد هاتفی سرفراز		به بکرِ خیالش خرد عشقباز	
۸۲۵	چو این خرده بنیانِ جمشیدْ بخت		به دهقانیِ شعر بستند رخت	
	ز مُلکِ عجم تا زمینِ عرب		شدند از پیِ کشت هر روز و شب	
	به هر جا زمینِ سخن یافتند		به آبادیَش زود بشتافتند	
	گرفتند از لطفِ حیّ مبین		ز یک حبّه حاصل هزار آفرین	
	به غربالِ خرمن ز بس بیختند		جنوبش گهرسا جدا ریختند	
۸۳۰	به انبار تا دانه انداختند		به تذهیبِ نزهتگه افراختند	
	چو کردند بوم و زمین پر نگار		زر اندر زر افزون ز نقشِ بهار	
	ز لطفِ شهان کامرانی کنان		به جنت برفتند ازین خاکدان	
	چو ابیاتِ هر یک از آن مرز و بوم		رسید از جوانب به اقلیمِ روم	
	ز اقبالِ شاهانِ عالی نهاد		بشد منتشر در قرا و بلاد	
۸۳۵	جوانانِ رومی به میدان شدند		ز بس فارسی فارسی دان شدند	
	به ترغیبِ اهلِ غزا هر طرف		به شهنامه خوانی فزون شد شغف	
	به نظمِ تواریخِ شاهانِ دین		ندا آمد از آسمان بر زمین	
	عجم سویِ لبّیک چون گل شگفت		عرب گوشه‌ای جُست و احسنت گفت	
	پیِ سایلی چون ادایی رسید		به مدحِ سلیمی زبان در کشید	

۸۴۰	درین فن سبق برد از هاتفی		شد او ماند جایش ابر عارفی	
	که بود اصلش از فارسِ عالی نسب		شعار و نثارش حیا و ادب	
	نوشت او به مدحِ سلیمان مدار		فزون نظمِ شهنامه از صد هزار	
	چو مصراعِ عمرِ وی از جای گشت		درین در فلاطونْش هم پای گشت	
	خود او هم دو سه داستانی نوشت		که طومارِ عمرش قضا درنوشت	
۸۴۵	ز ناگه به راهِ غزا و جهاد		بساطِ سلیمان نوردید باد	
	چو آن شاهِ غازی به جنّت چمید		به جایش سلیمِ دوم دررسید	
	فلاطون به کُنجِ فنا رفته بود		تو گویی سخن هم به او خفته بود	
	ز غیب اندر ارواحِ اهلِ سخن		نمودند اشارت همه سویِ من	
	که جایِ فلاطون به لقمان سزاست		سخن دردمند است لقمان کجاست	
۸۵۰	سعادت مرا پیشوایی نمود		به درگاهِ شه هم رسانید زود	
	چو عرضِ شه از لطف دستور گشت		سخن زایرِ بیتِ معمور گشت	
	به بختم چو حق یاور و یار شد		به کارم بزرگی سببکار شد	20a
	چو او گشت بر مقصدم رهنمون		شود عونِ حق لطفِ شاهش فزون	
	چو شد طوطیِ ناطقه شهد خوار		ز مصرِ عطای خداوندگار	
۸۵۵	شکرریز شد خامه‌ام با سکوت		به فرمانِ حیّ الذّی لایموت	
	سرافیلِ معنی به صورِ قلم		دمی زد سخن زنده شد از عدم	
	پیِ رزم و بزم شهنشه سلیم		خداوندِ احسان و لطفِ عمیم	
	ز آدم به خاتم وزو تا کنون		سلف به خلف منتظم گشت چون	
	شبی ناگه این چرخِ پر ترکتاز		فرو برد مهری برآورد باز	
۸۶۰	همی روحِ سلطان سلیمِ دوم		چو شهباز ازین خاکدان خورد رم	
	به جنّت شتابان شد آن بی‌بدل		به نخجیرِ تیهویِ خیر العمل	
	به تختش قدم ماند فیروز و شاد		شهنشاه دیندار سلطان مراد	
	طرب ساز گشت از قدومش جهان		زمین شد چو باغِ مراد آبادان	
	به هر جا که فرمانش اندر رسید		به فرمانبری پیشکش در کشید	
۸۶۵	کجا یرلیغِ او به تاتار رفت		نفاذش ز چین تا به بلغار رفت	
	به ایران چو صیتش فلکسای شد		دماوند و البرز از جای شد	
	سلیمان نژادست با سروری		به قوّت تر از دیو ینگیچری	
	خود او گر کند حکم بر قلعِ قاف		فتد رخنه در قاف مانند کاف	
	چو کلکش فرا نقطهٔ نون رود		خرد در تهِ نون چو ذوالنّون رود	
۸۷۰	رسد دُر به دریا ز تیغش شرر		کند آتش از گاو و ماهی گذر	

	به گوهرفشانی گشاید چو کف		شود کسرِ قدرِ صدف چون خزف	
	چو تخت از جلوسش به رفعت رسید		به مدحش به این بنده رخصت رسید	
	ز دُستور هم تازه دستور شد		ز حق فیضِ نورِ علی نور شد	
	زبس شعلهٔ نور در من گرفت		پیِ خدمتم بخت دامن گرفت	
۸۷۵	بگفتا که برخیز هنگامِ تست		همی صبحِ خوْر مَطلع ارقامِ تست	
	ز نوسازِ روشن روانِ سخن		بده رونقِ آسمانِ سخن	
	بگفتم من از ذرّه‌ای کمترم		کجا دیده‌ای شعر خوْر پیکرم	
	به شعر ار سلف بود خورشیدسا		شها شعرِ من کمتر است از سها	
	مرا این ستایش نه اندر خورست		سها را کجا رنگ و تاب خورست	
۸۸۰	درین قصّه ارواحِ پاکان ز غیب		دگر ره بگفتند عیب است عیب	
	خرد آفتابیست آفاق گیر		به نزدِ خردمندِ روشنْ ضمیر	
	جهان را عمارت زراعت ازوست		مرین کشت را از خرد رنگ و بوست	20b
	به فرزانگی خیز و در کار باش		به بزمِ خردمند هشیار باش	
	که فردوسیِ طوسیِ پاک زاد		گر از مدحِ محمود شد نامراد	
۸۸۵	مرادِ جهانست ممدوحِ تو		وزو روحِ ما زنده چون روحِ تو	
	وزیرانِ او را بُوَد ز احتشام		چو میمندی و پورِ او صد غلام	
	مشیرِ مقدّم خود اهلِ دل است		ز لطفش خجل شمعِ نُه منزل است	
	محمّد به نام است و حق یارِ او		که مسعود باد آخرِ کارِ او	
	نِگینِ وزارت به دست اندرش		کلید ظفر دشنهٔ خنجرش	
۸۹۰	وزیرِ معظم به سه شده		زِ کارِ جهان جمله آگه شده	
	به صدرِ صدارت چو مهرِ سما		جلوسِ دو سلطان ازو اوج سا	
	به پایِ سریرِ شهِ ارجمند		بُوَد دُرفشان ایمن از هر گزند	
	به ایّامِ این شاهِ نیکو سیَر		نکوشی چرا در سخن بیشتر	
	خصوصاً شهیر است با عزّ و جاه		سخن سنجیِ خواجهٔ پادشاه	
۸۹۵	چه خواجه خداوندِ علم و ادب		فضیلت به میراثش از جدّ و اب	
	نخستین زِ لوحی کَش استاد داد		حروفِ فضایل به او یاد داد	
	از آن حرفها از ازل تا ابد		به او کشف شد دانش افزون زِ حد	
	ادب ذاتیَش بود و تعلیم ضم		از آن شد ادیبِ به عالم علَم	
	خود او سعدِ دین است و عالی مقام		به او پیرِ عقلست کمتر غلام	
۹۰۰	هزاران چوسعدی و چون سعدِ دین		به عقلش نیارند گشتن قرین	
	سزد گویمش عقلِ حادی عشَر		که پیش از عقول اوست عقلی دِگر	

	زِ بس از متین فکرِ او پای خُرد		خِرَد خردهٔ خویشتن ساخت خُرد	
	پدر بر پدر نکته دانَست او		امکدارِ این خاندانَست او	
	زِ اوّل به آخر علوم و کمال		به او فیض فرموده ایزد تعال	
۹۰۵	ادب نیست تعدادِ فضلش ولا		لهُ الفضل مَن فضلهُ فی الوریٰ	
	گر از فضلِ او اقتباسی کنی		به عذرِ قبول التماسی کنی	
	درین مزرع از خامهٔ مدح کار		سزد بهره یابی بسی روزگار	
	مگو دانهٔ شعر را با قفیز		سلف کِشته بدروده_اند ای عزیز	
	که محصولِ این تخم جان را غذاست		خود او همچو روح است و باقی فناست	
۹۱۰	گر از کِشته ما بهره برداشتیم		زمینِ سخن بر تو بُگذاشتیم	
	به ما از شهان غیرِ افسانه_ای		نه ده بود تعیین نه ویرانه‌ای	
	ترا کز عطایِ شهِ کامکار		به تیمار ده_هاست بیش از مزار	21a
	چرا کشتزارِ سخن را به جان		نسازی به آهن قلم آبادان	
	درین فن فزون کیمیا گر کنی		تهی عالم از کیمیاگر کنی	
۹۱۵	چه سعدی بپرداخت بُستان اگر		ترا واسطی کلک نخلیست تر	
	نظامی زِگلبند اگر قصه راند		به شعرِ تو گلدسته پروین فشاند	
	دگر گفت سلمان زِ خورشید و سُرو		به سُرو یراعه است شعرت تذرو	
	بهانه مکن خیز عهدیست نو		بکوش و به گوش این نصیحت شنو	
	که هر کو پیِ کار شد بامداد		تهی کیسه نگذاشتش اوستاد	
۹۲۰	بگفتم به فرّخ زمانِ شما		سخن هیچ خال نبود از بها	
	به ممدوح مدّاحِ هر انجمن		به ظاهر همی‌کرد عرض سخن	
	کنون گرچه گیتی پر افسونِ ماست		نوا از پسِ پرده قانونِ ماست	
	بگفتند در خدمت و ساز کوش		چه غم گر پسِ پرده دارند گوش	
	نوا از پسِ پرده رنگین بُوَد		چو میوه که در پوست شیرین بُوَد	
۹۲۵	ترا چون سخن پوست برکنده است		وزان گوشِ جان گوهر ا کنده است	
	تغافل مَورز اندر این روزگار		غنیمت بدان وقت را زینهار	
	چوگشتم از ایشان نصیحت پذیر		فزودم درین خدمتِ بی‌نظیر	
	زمین بوسه دادم به درگاه شاه		نمودم توکّل به لطفِ الٰه	
	بده ساقی آن می که صافی بُوَد		به نوشنده یک جرعه کافی بُوَد	
۹۳۰	لبی نه به ساغر به شاعر رسان		گربیان کند چاک تا غنچه‌سان	

	خطابِ زمین‌بوس			
	تعالی الله ای خامهٔ رخشپوی		سیاهیست خطّت سیاوخش جوی	
	کُمَیتت چو با شیحه پوید به راه		شود زندگی‌بخشِ مورِ سیاه	
	هُماسا چو در اوج جولان کنی		به جان گوییا تخم بیجان کنی	
	تویی طوطیِ آلِ شکّرفشان		تویی زاغِ دلجویِ شیرین‌زبان	
۹۳۵	تویی همچو زنبور پُر نیش و نوش		زِ تو دوست خندان عدو پُر خروش	
	زِ خنجر صریری تو خون‌ریزتر		زِ نوکِ سنانِ یلان تیزتر	
	زِ شمشیر بُرّان تویی آبدار		کجا تیغِ رستم کجا ذوالفقار	
	به بحرِ مدادی زِ انبوهِ خط		تو چون مارماهی خطت خیلِ بط	
	و یا بسته صف از تو بر خیلِ مور		سلیمان خط در بساط سرور	
۹۴۰	زِ کلکت تواریخ را ارتسام		زِ تو نظمِ شهنامه را انتظام	
	زِ تو یافته حرف ترکیبِ لفظ		زِ تو رسمِ اعراب و ترتیبِ لفظ	21b
	زِ تو شکلِ معنیست صورت پذیر		چو در آینه طلعتِ بی‌نظیر	
	زِ تو مدحِ شاهانِ صاحب هنر		بر اوراقِ سیمین نوشته به زر	
	زِ تو شهرتِ پیشدادان بلند		زِ تو رزم و زمِ شهان ارجمند	
۹۴۵	هم از اشک تا دورِ ساسانیان		چو نوشیروان از تو نوشین روان	
	وز اسلامیان تا بدین روزگار		زِ تو واضح احوال هر شهریار	
	چو شد خلقتت قدم از ممکنات		شدی سر فراز همه کاینات	
	قسم خورد تا حق نبون و القلم		بر افروختی از تفاخر علم	
	دیارِ سخن زیرِ رایاتِ تُست		همی حاصلِ آن روایاتِ تُست	
۹۵۰	سخنهای نادر دُرِ نادرَست		نه هر کس بدینسان سخن قادرست	
	زِ دریای معنی چو غواصِ فکر		برآرد بدین گونه دُرهایِ بکر	
	شود نثر و نظمش به خط منتظم		خداوندشان خواجهٔ محتشم	
	چو می‌مانَد اینسان دُرِ آبدار		زِ نوکِ قلم در جهان یادگار	
	بُوَد بیگمان آن سخن معتبر		که در گوشِ شه جا کند چون گهر	
۹۵۵	سخن را زِ گردون بلندست قدر		سخنور چو او جای دارد به صدر	
	سخن بود لطفِ جهان‌آفرین		فرود آمد از آسمان بر زمین	
	شرف از سخن یافت انسان نخست		که گفت از پیِ عطسه الحمد چست	
	سخن گر نبودی ز آدم به حال		چو حیوانِ صامت شدی انس لال	
	دُرِ نطق ناسفته می‌ماند جزم		پریشان زِ هم لؤلوی نثر و نظم	

۹۶۰	چو این جمع را واسطی واسطه است		به سلکش فزون زادهٔ رابطه است	
	همان بِه که آن عقدِ لؤلویِ ناب		شود بذلِ مدحِ شهِ کامیاب	
	به شرطی که جوهرشناسِ سخن		به احسان نماید نظر سویِ من	
	چه جوهرشناس آن سرافرازِ دین		خردمند پاشای عزّت قرین	
۹۶۵	نخستین سپهدارِ دوران بُد او		به روم ایلی خود میرمیران بُد او	
	به تیغ و هنر شُهره بُد در جهان		سخن آفرین کاملِ نکته‌دان	
	تقرّب همی‌کرد با این هنر		به جدّ و به بابِ شهِ نامور	
	کنون زوست فرّخ رهِ انبساط		وزوسبز و خرّم بساطِ نشاط	
	چو فرزانه جا کرده نزدیکِ شاه		وزو مات لیلاجِ این عرصه‌گاه	
۹۷۰	برانَد چون او بیرقی در محل		فَرَس فیلسا مانَد اندر وحل	
	نماید به تعلیم اگر التفات		فرو مانده ره یابد از شاه مات	
	خود او را چو دانی چه گویم به نام		مصاحب به سه شاهِ عالیمقام	22a
	که شمسیست تابان در اوجِ کمال		مبادا به لطف و کمالش زوال	
	امیرالکلام است و ذی شان اصیل		سپاهی و شاعر به لطفِ جمیل	
۹۷۵	هم او شاهِ معنیست عالی حسب		هژبر افکنِ شهریاری نسب	
	نژادش بُوَد زاصلِ پاکِ سعید		زِ صحبِ بنی خال ابنِ ولید	
	در آفاق لطفش بُوَد بی حساب		به ذرّات چون تابشِ آفتاب	
	برانم کند همتی گر همی		به حسنِ اجازت به صد خرّمی	
	به نظم آنچه کردم به ترتیب و راه		سخن درخورِ پایهٔ قدرِ شاه	
۹۸۰	چه شبها چو سیّاره چشمِ خیال		گشادم خمیده به سانِ هلال	
	چراغِ سعادت فروزان برم		زِ روزن مهِ بدر در منظرم	
	به مهرِ صفاتِ شهِ تاجور		زدم دم به صدق و صفا چون سحر	
	به مدحش به انفاسِ خوش چون صبا		زِ مشرق به مغرب رساندم صدا	
	زِ عطاریِ کلکِ مشکین طراز		شد از نافِ آهوی چین نافه باز	
۹۸۵	زِ بیداریِ بختِ فیروزمند		شده پایهٔ نجمِ طبعم بلند	
	سهیلِ یمانی زِ دل تافته		شعاعی زِ ویسِ قَرَن یافته	
	زِ نظمم عیان گشته در کاینات		به سطحِ زمین شیوهٔ ثابتات	
	ثوابت کجا برتر از سدره لاف		زده طایرِ فطرتم پاک و صاف	
	زِ قُربِ تجلّیِ حق دایما		شده فیض دل مدحِ اهلِ غزا	
۹۹۰	به نامِ شه و بابِ سلطانِ دین		تواریخ را هفت جلدِ گزین	
	نمودم به نظم از صفی تا کنون		به اجمال و تفصیل بی چند وچون	

	چو خواهم به توفیقِ حیّ مجید		به وقتِ مبارک زمانِ سعید	
	کنم بذلِ مجهودِ خود آشکار		در ایّامِ عدلِ خداوندگار	
	اگر بنگرندش زِ رویِ قبول		به آبِ رخِ اهلِ بیتِ رسول	
۹۹۵	نکاهد مهِ لطفِ دوّارشان		شود ربِّ ارض و سما یارشان	
	وگر با سهولت توقّف کنند		پیِ التفاطم تلطّف کنند	
	نپویم زِ سمتِ دعا و ثنا		همی بندهام شاهِ آفاق را	
	که مشکل بُوَد نظم پرداختن		بُوَد سهل خواندن برانداختن	
	هنر سفتنِ درِّ غلطان بُوَد		شکستن بسی کارِ آسان بُوَد	
۱۰۰۰	چه گفتی تو ای غافل از کارِ خویش		که عاقل نترسد زِ گفتارِ خویش	
	تو این قصّه را چون به نامِ شهان		زدی رسم و بنیادِ خوش در جهان	
	بنایِ بلندت بلا مشترک		زِ اهرامِ مصر است محکمترک	22b
	به اقبالشان شکرِ ربّ العباد		که شد داستانی زِ سبعاً شداد	
	یقین شعرِ تو فیضِ یزدانی است		که مشهون به اوصافِ عثمانی است	
۱۰۰۵	بلی وصفِ شاهانِ عثمان نژاد		بُوَد شاملِ حالِ اهلِ جهاد	
	مقرّر چنان مدح زیبا بُوَد		به مدّاحشان لطف در جا بُوَد	
	چو در راهِ حق جان سپاری کنان		نمودم همی ماوقع را بیان	
	هرآنکو بگوید درین کارِ حق		شود جانبش را نگهدارِ حق	
	مغنّیِ زمان نکوکاریَست		دل از دست شد وقت دلداریست	
	شنو رازم از نی دمی یار شو		به جانِ حزینم هوادار شو	

ظهورِ نتیجهٔ خواب و تعبیرِ شیخ مصلح الدین جرّاح زاده علیه الرّحمه				
۱۰۱۰	شنیدم زِ علّامهٔ روزگار		همی سعدِدین خواجهٔ شهریار	
	که بعد از جلوسِ شهِ کامبین		زِ بیرامیان شیخِ جنّت قرین	
	که بُد مصطفی نام نیکو سیَر		به جرّاح زاده ولی مشتهر	
	یکی خوابِ خوش دیده آن متّقی		به خواجه بیان کرده با مشفقی	
	که دیدم شبی تیغِ ختمِ رسل		فتاده همانا به چاهِ نغل	
۱۰۱۵	برون آوریدندش از چه به کام		چو تیغی که بیرون کشند از نیام	
	نظر کردم آن تیغ را ژنگ بود		اگرچه به الماس همرنگ بود	
	اشارت شد از سیّدِ انبیا		علیهِ التّحیّه علیهِ الثّنا	

	که این تیغ را بر مرادِ زمان		سپارند ژنگش زداید روان	
	به فرمان بری تیغِ کشورگشای		سپردند ابرشاهِ فرخنده رای	
۱۰۲۰	چو بیدار گشتم به تعبیرِ خواب		شد ایما زِ هاتف به خیر و صواب	
	که تیغِ شریعت بُوَد آن یقین		بُوَد ژنگ مغشوشیِ کارِ دین	
	سپردن به سلطان فزون قوّتیست		پیِ پاکیِ شرع و دین نصرتیست	
	دلالت کند آنکه با تیغِ شاه		عدو را نماید سراسر تباه	
	جهان را بگیرد به شمشیرِ شرع		کند سلطنت حسبِ تقریرِ شرع	
۱۰۲۵	به خواجه چو این حال معلوم گشت		به شه گفت و اندک زمانی گذشت	
	خود این شیخ از اندوهِ دنیابرست		زِ دارِ فنا بر بقا رخت بست	
	به وقتِ جلوس آن که این را شنفت		به تاریخ شمشیرِ اسلام گفت[406]	
	برآمد نشانی ز تاریخ وخواب		به اقبالِ شاهنشهِ کامیاب	

آوردنِ سلیمان بَیبَرسی از مصر تیغِ جهانگیرِ ختم رسالت عزم را به دیوانِ همایون و ابرازِ وزیرِ اعظم بعد از تحقیق به قبضهٔ شهامتِ شهنشاهِ ربعِ مسکون				
	بدین گونه کز نسلِ شاهانِ مصر		سلیمان به نام از بزرگانِ مصر	23a
۱۰۳۰	بیامد به دیوانِ اعظم وزیر		یکی تیغ با او بسی بی‌نظیر	
	بگفتا که این جوهرِ آبدار		به ما از پیمبر رسید آشکار	
	برو حجّتی قاطع اندر کفش		به تعظیم بگرفت از واصفش	
	پس از لطف و تعظیمِ صدرِ کرام		بپرسید ازو قصّه را باتمّام	
	جوابش چنین داد آن نکته‌دان		که ای صدرِ اعظم مشیرِ زمان	
۱۰۳۵	منم از نژادِ مَلِک بَیبرس		ندارم به جز بندگی دسترس	
	ملک بیبرس از غلامانِ ترک		به مصر اندرون گشت شاهِ بزرگ	
	هلاکو در آن عصر لشکر کشید		به بغداد و ایران زمین در رسید	
	ازو کارِ عبّاسیان پست شد		سر و مُلکشان جمله از دست شد	
	عمویِ خلیفه زِ دارالسّلام		ملقّب به مستنصر احمد به نام	
۱۰۴۰	گریزان به مصر آمد او از عراق		زِ دار و دیارش به درد و فراق	
	مَلِک بیبرس عزّتش کرد بیش		به راه اندرش بذلِ مقدورِ خویش	

[406] Satır altında: Sene 982/1574.

	ازیشـــان بـه شـــه بیبرس جـدّ مـا		رســـیـد ایـن هـدیـه بـه عـونِ خـدا	
	بـه عـبّـاســـیـان هـم زِ مـروانـیـان		رســـیـده چنـان تیغِ آتش فشـــان	
	بـه ایشـــان زِ فـاروقِ عـالـیـمـقـام		بـه او از محـمّـد عـلـیـهِ السّـــلام	
۱۰۴۵	کـه انـدر احـد ســیّـد کـایـنـات		عـلـیـه التّـحیّـه عـلـیـه الصّـــلوٰت	
	بـه فـاروق انـعـام فـرمـوده بـود		فرحنـاک و خوشـــکـام فرموده بود	
	بـه هـر پادشـــاهـی کـه در روزگـار		رســـیـدی خود این دشـــنـهٔ نامـدار	
	بـه تعظیم برداشـــتـنـدش بـه جنـگ		زِ یمنش شـــدی کـار بر خصـــم تنـگ	
	مـلـک بـیـبرس هـم در ایّامِ خـویـش		بســـی کـار بردی بـه این تیغ پیش	
۱۰۵۰	ازو مـنـتـقـل شـــد بـه لـطـفِ آلـه		پـدر بـر پـدر تا بـه ایـن خـیرخـواه	
	همـه جـد بـه جـد دشـــنـه را در نیـام		نگهـداشـــتیمش بـه تعظیم و کـام	
	نکردیم افشـــای این ســـر بـه کس		نهفتیمش از چشـــمِ مور و مگس	
	کـه ناگـه بـه عهـدِ شـــهِ کـامبین		ســـلیـمِ دوم بابِ ســـلـطـانِ دیـن	
	به خواب اندرم شـــد اشـــارت زِ غیب		اشـــارت بـه وجـهِ بشـــارت زِ غیب	
۱۰۵۵	کـه این تیغ را ســـویِ ســـلطان مراد		بـبر تا نمـایـد تـرا بـر مـراد	
	چـو بیـدار گشـــتـم نگفتم بـه غیر		شـــدم در تفکّر ازین گونـه ســیر	
	که بی شـــه به شـــهزاده اینســـان تحف		ادب نیســـت دادن به رســمِ ســلف	
	دریـن فـکـر بـودم کـه چـاوش شـــاه		بـه مصـــر آمـد از درگـهِ دیـن پنـاه	
	پیـامِ جلوسِ شـــهنشـــه رســـانـد		خِـرَد انـدریـن واقـعـه خـیره مـانـد	23b
۱۰۶۰	همـان لحظـه برجسـتم از جـایِ خویش		بـه رفتن زِ ســـر ســـاختم پایِ خویش	
	رســـیـدم بـه ایـن تحـفـهٔ بی مـثـال		بـه درگـاهِ ســـلـطـانِ فـرخـنـده فـال	
	کـنـون خـواهـم از آصـــفِ نامـور		کـنـد پیشـــکـش تحـفـهٔ مـعـتـبر	
	چو بشـنید دسـتور ازو این ســخن		بـه دقـت بـدیـدش زِ ســـر تا بـه بن	
	ببوسـید و برجسـت و حجت بخواسـت		نشـــان یافت چون تیغ آرنده راســـت	
۱۰۶۵	قضـــا را خود آن روزِ ســعـد اقتران		کـه بـود آخـرِ روزهٔ مـؤمـنـان	
	پـیِ تهـنـیـت خـواجـهٔ کـامـکـار		مشـــرّف بـه تشـــریفِ صـــدرِ کبار	
	چنـان مفتی و قـاضـــی و عســـکران		مـوالـی اعـالـی مـهـان و کـهـان	
	مـهـیـا بـه دیـوانِ اعـظـم وزیـر		بـزرگـانِ مـلـک از ســـپـاهی و میر	
	صـــبـاح دوم بیـگـمـان عـیـد بـود		هـلال از افـق رو بـه خـجـلـت نمـود	
۱۰۷۰	ز یـلـمـانِ آن تـیـغِ آتـش فشـــان		ســـراســـیـمـه شـــد انجمِ آسمـان	
	بـه خصـــمش کـه مـه خنجر آراســـتی		خمـیـدی زِ آوازهاش راســـتـی	
	نهفـت از ســـر ابروی خود پیرِ چرخ		زِ بـیـمـش فـرو رفـت در زیـرِ چـرخ	

	زِ خنده سحر پیرهن چاک شد		زِ دل ژنگِ آیینه‌اش پاک شد	
	خور از دوشش افکند زرّین سپر		نمود او زِ نورِ محمّد اثر	
۱۰۷۵	وز آثارِ انوارِ پیغمبری		جهانگیر شد لمعهٔ خاوری	
	زمستان که بودی هوا میغ بار		شد از شعله و تابِ خور تیغ بار	
	پدید آمد از تحفهٔ احمدی		بر این خاندان دولت سرمدی	24a
	جهان زین حکایت دو تا عید کرد		که شه را حق این گونه تأیید کرد	
	وزیر از نشاطش دُرِ نطق سفت		چو گل‌هایِ باغِ محمّد شکفت	
۱۰۸۰	همی صدرِ اعظم محمّد به نام		دگر ره بفرمود کشفِ کلام	
	زِ آرنده آن تیغ را با ادب		گرفت و به تفتیش بگشاد لب	
	کشید از غلاف و قباله بخواند		سخن از علایم به پایان رساند	
	درو هر نشانی که مشهور بود		به حجّت مر آن جمله مسطور بود	
	نشان داد یک یک به اربابِ علم		نمودند تصدیقش اصحابِ علم	
۱۰۸۵	چو از شبهه خالی شد آن انجمن		طلب کرد خیّاطِ مشهور فن	
	غلافِ همایل بپرداختش		خود از مخملِ سبزگون ساختش	
	نوشت آنگهی صحّتش را به شاه		به چاوشِ محرم بفرموده راه	24b
	گرفت آن تبرّک چو محرم روان		همایل نمودش چو آرامِ جان	
	به درگاهِ عالی سر اندر نهاد		به بابِ همایون شتابید شاد	
۱۰۹۰	چو چاوش را دید حجّابِ خاص		به پیشش دویدند با اختصاص	
	به تعظیم شد هر یکش رهنمای		به نزدِ حریمانِ دولت سرای	
	حریمان به تعظیم بشتافتند		به پرسش ازو کامِ دل یافتند	
	پس از فرّخی‌ها و اذعانِ حال		به اقبالِ سلطانِ فرخنده فال	
	ز چاوش بگرفت آغایِ باب		هم او با سرخازنِ کامیاب	
۱۰۹۵	زیارت کنان تحفهٔ خاصّه را		به چاوش کردند تعظیم‌ها	
	بجستند آنگه دو آغا زِ جای		به دستورِ دُستور زیبنده رای	
	ببردند آن تیغ و حجّت روان		به شاهنشهِ دین مرادِ زمان	
	چو شه دید آن حجّت و دشنه را		به آرنده فرمود سنجق عطا	
	به او داد امارت در اقلیمِ شام		شد او میرِ سنجقِ سلیمان به نام	25a
۱۱۰۰	به جز سنجقش بخششِ بی‌شمار		بفرمود شاهنشهِ نامدار	
	پس از تیغِ نصرت بدین گونه باز		زِ ختمِ رسل بر شهِ سرفراز	
	یکی فاضلی از یمن ناقه راند		به مرمر نشانِ قدومش رساند	
	شهنشه به او نیز احسان نمود		به وجهی که مرغوب و شایسته بود	

	نشانِ قدومش بِه از تاجِ سر		برافراخت بر بست تیغِ ظفر	
۱۱۰۵	چو در قبضه شاهِ فلک منزلت		درآورد شمشیرِ با میمنت	
	به عزمِ جهانگیری آغاز کرد		درِ فتحِ حق بر رُخَش باز کرد	
	کجا کو بفرمود لشکر روان		ظفر گشت عزمِ وِرا هم‌عنان	
	جهان جمله تابع شهانش مطیع		به فرمان روایی شریف و صنیع	
	به کف قبضهٔ تیغِ ختمِ رسل		ابا سبز کیسه چو در غنچه گل	
۱۱۱۰	و یا اژدری بود دشمن ستان		به غاری ز کوهِ زبرجد نهان	
	و یا خود به دفعِ عدو فتح پیچ		نهنگی به دریایِ اخضر به هیچ	
	بده ساقی آن جوهرِ آبدار		کزو حقّهٔ جان شود تابدار	

	آغازِ داستان			
	زِ کانِ سخن تا شوم دُر فشان		به ترصیعِ آغازِ این داستان	25b
	سخن سنجِ تاریخِ غربِ عرب		نمود این چنین نقل زاهلِ ادب	
۱۱۱۵	که بی شبهه بعد از رسولِ انام		علیه التّحیه علیه السّلام	
	به غزو اندر اصحاب و انصارِ دین		رضایِ خداشان بُوَد اجمعین	
	گرفتند از مصر و تونس فزان		چو اقلیمِ فاس اندلس را روان	
	به عونِ خدا ملکتِ بربری		از اعدایِ دین شد یکایک بری	
	به مردانیان اندلس گشت خاص		مرینیه را فاسِ با اختصاص	
۱۱۲۰	زِ حفصیه شد ملکِ تونس دگر		به عزمِ غزا جمله از بحر و بر	
	بدینگونه تا هشتصد و اند سال		حکومت نمودند بی اختلال	
	که در اندلس شد ظهورِ فساد		سلاطین آنجا به هم در فتاد	
	به حیله چنان ملک را ناگهان		گرفتند زاسلامیان کافران	
	خبر رفت زان فتنهٔ ناسپاس		به حفصیّ تونس مرینیّ فاس	
۱۱۲۵	نکردند غیرت ازیشان یکی		به هم رفت احوالِ دین اندکی	
	رسید این حکایت به شاهانِ روم		نمودند عزمِ غزا با هجوم	
	ندیدند جز صبرتدبیر آن		که میوه نروید به وقتِ خزان	
	از آن رو که از مصر تا زنگبار		به فرمانِ ایشان نبود آشکار	
	زِ دریا ره ار بود فرصت نبود		به جز صبر هنگامِ نهضت نبود	
۱۱۳۰	که ناگه به تأییدِ حیِّ مجید		پس از عهدِ سلطانِ دین بایزید	

	سلیمِ نخستین پس از چالدران		گرفت از حلب تا درِ قیروان	
	چو آن شه به جنّت سرا رخت بست		به تخت اندرش شه سلیمان نشست	
	به دل داشت تسخیرِ افریقیه		که ناگه یک از فرقهٔ ناجیه	
	اوروج‌غازی زاناطولی پیش ازین		که بود او برادر اباخیردین	
۱۱۳۵	یکی کشتی‌ای ساخت از مالِ خویش		درو شد به اقران و امثالِ خویش	
	زِ دریا به مغرب شتابید شاد		برفت و دیارِ جزایر گشاد	
	زِ بعدِ وفاتِ اوروج خیردین		بیامد به شاهِ سلیمان نگین	
	شهنشه سلیمانِ صاحب قران		نمودش به دریا وِرا قاپودان	
	گرفت ارچه تونس در آن روزگار		نشد ظبط ممکن به تدبیر و کار	
۱۱۴۰	که حفصی به اسپانیه اتّفاق		همی کرده بود از طریقِ نفاق	
	به تونس قرین قلعهٔ حلق واد		بپرداخته اهلِ بغی و عناد	
	همی فتحِ آن مملکت دیر و زود		به تسخیرِ آن قلعه موقوف بود	26a
	چو سلطان سلیمانِ جنّت مآب		بگسترد بالینِ رحلت به خواب	
	به تختش برآمد سلیم الوقار		همه ملکِ قبرس گرفت از بحار	
۱۱۴۵	پس آنگه زِ قسطنطنیه سپاه		به کشتی سویِ غرب بنمود راه	
	مقدّم ازآن عزم امیری زِ فاس		بیامد به درگاهِ گردون اساس	
	ملوکش به نام و ز نسلِ ملوک		یلِ پاک دین بود ونیکو سلوک	
	نخستین به دیوانِ صدرِ جهان		برفت و زِ لطفش بشد شادمان	
	ازو قصّه پرسید دستورِ دین		چنین پاسخش داد آن کامبین	
۱۱۵۰	که بعد از گرفتاریِ اندلس		سبکساری و خواریِ اندلس	
	به فاس از مرینی یلان بوالحسن		که بود حاکم الوقت امیرِ زمن	
	برو جمع شد فرقهٔ فاسیان		که تا اندلس جوید از کافران	
	نجنبید از جای و خاموش شد		زِ دولت بری خالی از هوش شد	
	نمودند خلع از امارت وِرا		به بابم سپردند اقلیم وجا	
۱۱۵۵	کز اشراف بود اومحمّد به نام		به فاس و مراکش به عزّ و به کام	
	بگفتا وزیرش که ای پاک‌کیش		بیان کن زِ احوالِ اقلیمِ خویش	
	سویِ اندلس ره گشادن ازان		چه گونه بُوَد ممکن ای کاردان	
	جوابش چنین داد آن نامدار		که ای آصفِ شاهِ عالم‌مدار	
	بُوَد فاس از فارس مرغوبتر		مراکش زِ مرعش بسی خوبتر	
۱۱۶۰	درو شهد و شکّر زِ مصرست بیش		توان بر و تا اندلس راه پیش	
	به او شهر قرطب مقابل بُوَد		زِ دریاش تسخیر قابل بُوَد	

	برادر مرا نام عبدالله است		دران مملکت بر سرِ خود شه است	
	نمی‌پوید او راهِ فرمان‌بری		زِ فرمانِ شاهست دایم بری	
	اگر شاهِ عالم کند یاریَم		دهد لشکری با هواداریَم	
۱۱۶۵	به توفیقِ حق فتحِ دار و دیار		نمایم به لطفِ خداوندگار	
	پس از فتح لشکرکشِ شه شوم		غلامی زِ خاصانِ درگه شوم	
	شتابم به لشکرکشی دایما		کنم جان‌فدایی به راهِ غزا	
	کنم سکّه و خطبهٔ آن بلاد		به نامِ شهنشاهِ عثمان‌نژاد	
	چو آصف ازو جمله پرسیده بود		به عرضِ شهنشه رسانیده بود	
۱۱۷۰	پذیرفته سلطانِ دین کارِ او		به این شرطِ خوش نغزِ گفتارِ او	
	فرستاده بُد با وزیرِ ششم		که از تونس اعدا نمایند گُم	
	به کشتی شتابند تا حلق داد		نمایند بالجمله دفعِ فساد	26b
	چو شد لشکرِ شه به مغرب زمین		گرفتند تونس به حصنِ حصین	
	ملوک اندرآن ملک با حکمِ شاه		بماند و زِ حق جست بر فاس راه	
۱۱۷۵	به تدبیر بود او همی روز و شب		که ناگه به تقدیر و توفیقِ رب	
	یکی چاوش از درگهِ شهریار		بیامد به کشتی سویِ آن دیار	
	پیامِ جلوسِ شهنشه رساند		کَه و مَه به فرقش جواهر نشاند	
	پس آنگه به پاشای آن مملکت		رسانید حکمی پیِ معدلت	
	جز آن حکم در کیسه حکمی دگر		نوشته زِ شاهنشهِ نامور	
۱۱۸۰	که از رویِ احسان به مولی ملوک		نمایند بالجمله نیکی سلوک	
	به هنگامِ فرصت به تسخیرِ فاس		شتابند بی فکر و وهم و هراس	
	به تدبیر و کوشش مگر آن دیار		شود فتح با یاریِ کردگار	
	چو پاشا ازین قصّه آگاه شد		به تدبیرِ انجامشِ راه شد	
	به خلوت درون رفت با عقل و رای		بیاراست مسند بگسترد جای	
۱۱۸۵	سرانِ سپه را خبردار کرد		تفحّص ز بهبودیِ کار کرد	
	بزرگان به خلوت چو جمع آمدند		چو پروانه بر گردِ شمع آمدند	
	نشستند نزدیک و دور اهلِ هوش		به فرمان روایی نهادند گوش	
	چوپاشا سخن از سفر ساز کرد		به دلداریِ لشکر آغاز کرد	
	نشان داد حکمِ همایونِ شاه		به میرانِ سنجق سرانِ سپاه	
۱۱۹۰	بزرگانِ لشکر پیِ خواندنش		ستایش کنان باز افشاندنش	27a
	پذیرفت هر یک به سمعِ رضا		به جان جمله امرِ اولوالامر را	
	پس آنگه سپاهی به عزمِ سفر		همه یکجهت گشت با یکدگر	

	منادی بزد بانگ‌بر خاص و عام		عزیمت نمودند با اهتمام	
	کشیدند رخت وببستند بار		یلانِ ظفر رهبرِ بختیار	
۱۱۹۵	سپهدار و لشکر مهیّا شدند		توکّل کنان راه پیما شدند	
	درین فکر بودند کز ملکِ فاس		بیامد یکی مقبلی حق شناس	
	بگفتا که مولای عبدالله حال		زِ دنیا به عقبیٰ نمود انتقال	
	وز اولادِ او بر بلاد و سریر		بشد گرچه مولی محمّد امیر	
	ولی بر ملوک‌اند راغب همه		توقّف نباشد روا یکدمه	
۱۲۰۰	ازین مژده پاشا فرحناک شد		به تسخیرِ آن ملک بی باک شد	27b
	مغنّی بهاریست بس دلپذیر		زِ گل طبل سازد زِ زنبق نفیر	
	چو بلبل ترنّم کنان با سپاس		بکش نغمهٔ فاش بر فتحِ فاس	

لشکر کشیدنِ میرِ میرانِ جزایرِ عرب و فتحِ فاس از سرکشانِ عرب				
	برآرندهٔ رایتِ داوری		چنین راند لشکر به نام آوری	
	که چون خسروِ فاس مولیٰ ملوک		شد از شه به مغرب به نیکو سلوک	
	وزآنجا به پاشایِ مغرب زمین		که رمضان بودش نام و زاَهلِ یقین	
۱۲۰۵	نمودند بالجمله تدبیرِ کار		به خیل و حشم از پیِ کارزار	
	شد آن دم دو لشکر که آراسته		مهیّا به هر یک زِ هر خواسته	
	نخستین به رغمِ ملوکِ جهان		معیّن به مولیٰ ملوکِ زمان	
	دوم بهرِ پاشایِ آن انجمن		سپهدارِ شیر افکنِ پیل تن	
	برآمد زِ ملکِ جزایر سپاه		زمین شد پر از خیمه یکماهه راه	
۱۲۱۰	به هر خیمه از نامدارانِ جنگ		شده شصت ینگیچری با تفنگ	
	به هر جویباری زِ صحرا و کوه		زِ ده سایبان لشکرِ باشکوه	
	به هر خرگه و بارگاهِ بلند		چهل از زعیمانِ پیچان کمند	28a
	به هر جانبی از یسار و یمین		تزلزل ز بارِ گران بر زمین	
	معسکر که هفتاد فرسنگ بود		به گنجایشِ آن سپه تنگ بود	
۱۲۱۵	چو لشکر در آنجا فرود آمدند		به آوازِ طبل و سرود آمدند	
	در آن سبزه زارِ بهشتی هوا		فکندند مسند به ذوق و صفا	
	نشستند یک هفته با ساز و رود		چو انجم نمودند آنگه صعود	
	چو کردند آغازِ ره زان مقر		نهادند پا بر رکابِ ظفر	

	زِ دریایِ کین کشتیِ بادپای		خروشان و جوشان برآمد زِ جای	
۱۲۲۰	به رومی شد اعرابِ فاسی به راه		یکی گشت بحرِ سفید و سیاه	
	دو دریایِ آهن دو کوهِ گران		تو گویی روان گشت بر دشمنان	
	زِ خیلِ هیونهایِ صرصر غریو		هراسان شد از قلّهٔ قاف دیو	
	زِ جوشن کشان مغرب از جای گشت		صدای جلاجل زِ مشرق گذشت	
	زِ میرانِ سنجاقِ زرّین لوای		وز آغایِ غلمان و میرِ الای	
۱۲۲۵	زِ خیلِ عرب زمرهٔ قایدان		وز ابلق سوارانِ کشورِستان	
	جهان پر شد از لشکرِ بی شمار		پلنگینه پوشانِ اژدر شکار	28b
	چپ و راست صفها برآراستند		رهِ فتح و نصرت زِ حق خواستند	
	به فاس و مراکش نمودند روی		هژبران به نخجیر در جست و جوی	
	زِ بسیاریِ توسنِ ره نَوَرد		زمین آسمانِ دهم شد زِ گرد	
۱۲۳۰	غبار از نهم چرخ برتر گذشت		فلک زیر آن چون زمین پست گشت	
	زِ جولانِ اسبانِ پولاد سُم		گسسته زِ گاوِ زمین شاخ و دُم	
	زِ ضربِ لگدکوبی و کاو کاو		خمیده به زیرِ زمین پشتِ گاو	
	زِ برجستن آتش از نعل و میخ		نهان ماهی از تاوه بریان و سیخ	
	زِ بسیاریِ آتشِ صفدری		سمندر شده کز رهِ شش‌پری	
۱۲۳۵	به نعل و زره اسب و مردانِ کین		زِ پولاد و آهن زمان و زمین	
	وز آوازهٔ طبل و بانگِ نفیر		فرو ریخته زهرهٔ ببر و شیر	
	زِ هنگامهٔ لشکرِ بی کران		بر اعدا علاماتِ محشر عیان	
	سرِ سنجقِ زر گذشت از سحاب		تو گویی زِ مغرب دمید آفتاب	
	ره از نیزه یکسر نیستان شده		جهانی زِ بیرق گلستان شده	
۱۲۴۰	به گلگون سپر قبّهٔ سیم و زر		مه و آفتاب از شفق کرده سر	29a
	زِ ترکش برون پر گشاده خدنگ		عقابِ بلا گشته پرّان به جنگ	
	جوانان به زهگیر در کرده زه		زِ عیّوق بگذشته آوازِ زه	
	کمان خم چو پیران وزو تیر در		زِ تدبیرِ پیران بسی راست تر	
	کجا عقده ای در دلِ خصم بود		به یک تیر حل می‌شد آن عقده زود	
۱۲۴۵	دلِ دشمن ار بود چون سنگ سخت		شد از کیبرِ آهنین لخت لخت	
	دلیران پیاده تفکها به دوش		به کوهِ وغا مار و اژدر به جوش	
	صفِ میرِمیران شده پیشرو		که از پیش دستان رباید گرو	
	ملوک از پَیَش بر کشیده رده		به مغفر ملوکانه پر بر زده	
	دو دریایِ لشکر به خیلِ نهنگ		به فاسُ مراکش رسیدند تنگ	

۱۲۵۰	دویدند هر سو چو سیلِ روان		که شد غرق طوفانِ غم دشمنان	
	چو از دور دیدندش اربابِ فاس		که مولیٰ ملوک آمده بی هراس	
	به او میرِ میرانِ شه همره است		همی جان فدایش سپاهِ شه است	
	به مولا محمد دویدند چست		بگفتند حالِ سپه را درست	
	زِ جا جست مولا محمد روان		بدید و بگفتا ملوک این زمان	29b
۱۲۵۵	به لشکر ببندد چو بر فاس ره		جزایر شود فاس و دریا سپه	
	گریزِ به هنگام از هولِ سیل		بُوَد بِه که خود را فکندن به ویل	
	همان بِه زِ دریایِ لشکر کنار		نمایم برِ قلّ هُ کوهسار	
	گذاریم ما فاس را بر عدو		به سویِ مراکش نماییم رو	
	بماند گران ملک در دستِ ما		قناعت کند همّت پست ما	
۱۲۶۰	تنی را که باشد خوراکش دو نان		بُوَد بس به سختی یکی قرص از آن	
	وگر هر دو بیرون رود از کفَش		به زیرِ لبان خشک و کفش	
	زِ بیچارگی زار مانَد به جای		به سستی فرو افتد از دست و پای	
	به نانی معیشت چو باشد کفاف		مراکش مرا بس بُوَد پاک و صاف	
	درین گفت و گو ناگه از پیشِ شهر		بر آمد علَمهایِ سلطانِ دهر	
۱۲۶۵	به زیرِ لواها دو تا صف شکن		ابا میرِ میران ملوکِ زمن	
	روان لشکر از هر طرف فوج فوج		یلان از زره همچو عمّان زِ موج	
	جهان غرقِ دریایِ لشکر شده		به گردابِ دشمن مکدّر شده	
	مخالف کناری زِ بیمِ گزند		جهید و برآمد به کوه بلند	30a
	گریزان برون رفت دشمن ز فاس		روان شد ملوک از پِیَش باسپاس	
۱۲۷۰	دلیران به فرمانِ سردارِ دهر		شتابان رسیدند بر نفسِ شهر	
	گرفتند و کردند ضبطش به داد		به قانونِ عثمانِ عالی نهاد	
	به برجش علمها برافراختند		نقابِ عروسِ ظفر ساختند	
	شد از ضابطِ رومیان شهر امین		وز آشوب آسوده حال اهلِ دین	
	کَه و مَه نمودند آغازِ راه		پیِ پیشوازِ سپهدارِ شاه	
۱۲۷۵	موالی و ساداتِ عالی تبار		رعایا برایا صغار و کبار	
	گرفتند سی جزوِ قرآن به فرق		به صدق و صفا خالی از شید و زرق	
	کلیدِ درِ قلعه در دستشان		به اهلِ کرم گشته پیوستشان	
	بزرگان همه پیشواز آمدند		به افتاده‌گی و نیاز آمدند	
	نمودند بر هر دو والی دعا		ستودند نامِ شهنشاه را	
۱۲۸۰	چو دیدند سادات را اهلِ روم		به تعظیم کردند یکسر هجوم	

	دعا شد پذیرفته حاجت قبول		به آبِ رخِ اهلِ بیتِ رسول	
	همه اهلِ قرآن به قران به پیش		روان شد پیِ لشکرِ پاک کیش	30b
	به قرآن چو بر مُلکتِ نو شدند		به حق اهلِ حق جمله پی رو شدند	
	به حشمت به شهر اندرون آمدند		بهفتح و ظفر رهنمون آمدند	31a
۱۲۸۵	بشد سکّه و خطبه با نامِ شاه		مزیّن مبیّن در آن تختگاه	
	پس از ظبط و تسخیرِ آن مملکت		ملوک از رهِ عزّت و مکرمت	31b
	به پاشا و میرانِ عالی مقام		به خیلِ سپاهی و لشکر تمام	
	ملوکانه تعظیم و احسان نمود		به ملكِ جزایر روان کرد زود	
	چو از فاس برتافت پاشا عنان		به شهر جزایر بیامد روان	
۱۲۹۰	نوشت او به درگاهِ عالی خبر		که از فرِّ شاهنشهِ بحر و بر	
	میسّرشد از لطفِ حق فتحِ فاس		سپاهِ شه از فتنه‌اش داشت پاس	
	به ضبط ملوک اندر آمد بلاد		به اقبالِ شه باز گشتیم شاد	
	به تختش ملوک از غم وغصّه رست		به آیینِ لشکرکشی در نشست	
	همه سکّه و خطبهٔ آن دیار		نمود او به نامِ خداوندگار	
۱۲۹۵	عموزاده اش کز رهِ انتقام		برون جست مولیٰ محمد به نام	
	کنون در مراکش کمین جوی اوست		کجا می‌شود دشمنِ کهنه دوست	
	امیدست کز فضلِ یزدانِ پاک		شود دشمن از بیم و حسرت هلاک	
	دگر خصم بر کینه خواهی شود		مرا خواهم احسانِ شاهی شود	
	وگر ره بپویم به راهِ دراز		سویِ کینه خواهان شوم کینه ساز	
۱۳۰۰	برآرم دمار از مخالف چنان		شود بر سرش تنگ راهِ امان	32a
	مطیعش کنم یا ببرّم سرش		کنم طعمهٔ وحشیان پیکرش	
	فرازم به حصنِ مراکش علَم		چو فاس اندر آرم به زیرِ قلم	
	به ضبط اندرش دفتری نو کنم		دو اقلیم را یک قلم واکنم	
	چو شد عرض پاشای مغرب زمین		نوشته به درگاهِ سلطانِ دین	
۱۳۰۵	سپرد از پیِ ماه تابندگی		به فرخبریدی به افکندگی	
	زِ دریا به یک کشتیَش ره نمود		به قسطنطنیه روان ساخت زود	
	چو کشتی به قسطنطنیه رسید		به دیوان در آمد به چندین امید	
	به دستورِ دین عرضِ پاشا بداد		وزیر از پیِ خواندنش گشت شاد	
	همان لحظه معروضِ سلطان نمود		شهنشاه را هم فرح در فزود	
۱۳۱۰	بفرمود تا خلعت و اسب و رخت		برند از پیِ والی و ملک وتخت	
	به پاشا دگر خلعت و احترام		فرستند از شاهِ عالی مقام	

	نویسند احکام شاهنشهی		به دلداری و لطف و فرّ و بهی	
	که بر طایعان جمله احسان کنند		بر اعدا هجومِ فراوان کنند	
	به ملک و سپه از رهِ پرورش		بکوشند دایم به داد و دهش	32b
۱۳۱۵	زِ نهج شریعت نه پیچند روی		که مقبل بُوَد حاکمِ شرع پوی	
	نه دست از مدارا فراز آورند		نه بر خصم عجز و نیاز آورند	
	زبون کُش نباشند و سفّاک هم		نه در جنگ کاهل نه بی باک هم	
	بُوَد مور اگر دشمنِ نابکار		به فرصت بکوبند فرقش چو مار	
	چو شبخون بر اعدای دون آورند		سر از یک گریبان برون آورند	
۱۳۲۰	گه و مَه کنند آنچنان اتفاق		که کم کرد از دهر نامِ نفاق	
	پیِ ضبط و تسخیرِ دار و دیار		برایِ توکّل نمایند کار	
	که توفیقِ حق چون شود یارِ ما		پذیرفته گردد همه کارِ ما	
	چو فرمانِ عالی به پایان رسید		دبیرش نشانِ همایون کشید	
	نهفتند در کیسه احکام را		به احسان ستودند حکّام را	
۱۳۲۵	سپردند با خلعتِ نامدار		به چاووشِ درگاهِ عالم مدار	
	به زورق به مغرب نمودند راه		روان گشت کشتی به فضلِ آله	
	بده ساقیا ساغرِ مه مثال		به زورق نشینانِ ابرو هلال	
	که بر هولِ طوفانِ غم ننگرند		مگر ره زِ عمّان سلامت برند	33a

	در صفتِ بهار و خرّمیِ روزگار			
	عفاک الله ای همدمِ مشکِ چین		معطّر زِ بویت زمان و زمین	
۱۳۳۰	نسیمِ صفابخشِ راحت فزای		صبایِ سبا رهبرِ دلگشای	
	به جان نُکهتِ عنبر افشان زِ تست		چه نکهت به افسرده تن جان زِ تست	
	چراغِ فروزان نشیند زِ دم		فروزد دمت شمع گل لاله هم	
	تویی بر دلِ بلبل آتش فشان		زِ شاخِ گلِ آتشین بی گمان	
	بر اطفالِ آن آتشین انجمن		گلِ یاسمین در کفت بادزن	
۱۳۳۵	به قدرِ بلند ای رفیع الوجود		زِ بس همچو آدم نمودی سجود	
	زمین یکسر افتادهٔ گویِ تست		بساتینش آشفتهٔ بویِ تست	
	به انفاسِ عیسیٰ قرین گشته ای		به سرچشمهٔ جان در آغشته ای	
	به جان و دل اهلِ دلِ هر سحر		رسد از شمیمت حیاتِ دگر	

	ترا جایِ تحسین بُوَد هر زمان		خود از مهبطِ عرش تا فرشیان	
۱۳۴۰	هزار آفرین بادت ای بادِ صبح		به بویِ تو خوش ذکر و اورادِ صبح	
	تویی سالِکِ زنده دل روز و شب		چو صوفی به صد وجد جویایِ رب	33b
	تویی آسمان پویِ عالی نهاد		به پیشِ تو عالم سراسر به باد	
	به دریا چو کف افکنی بی شتاب		کنی کارِ داوود در رویِ آب	
	زِ تو گلشن آتش به امرِ خدا		بساطِ سلیمان به رویِ هوا	
۱۳۴۵	به فرمانِ حق چون درآیی به جوش		محیط اندر افتد دمی در خروش	
	به بزمِ وفایی تو جاروب کش		رهِ عاشقان از تو بی غلّ و غش	
	نوازندهٔ سبزه زارِ امید		هوادارِ خرّم بهارِ امید	
	به لب تشنگان بویت آبِ حیات		طراوت فزایِ نباتِ نبات	
	کشیده گشاده به صد آب و تاب		ز دوشیزه هایِ گلستان نقاب	
۱۳۵۰	لبِ غنچه خندان زِ آرایشست		جهانی گلستان زِ پیرایشست	
	زِ لطفِ توگل سکّه بر زر زده		به شاخ از پیِ خطبه منبر زده	
	زِ منبر پس از حمدِ ایزد هزار		نموده ثنای شهِ روزگار	
	به لعلین قبا گل چو سلطانِ دین		شده بر سریرِ زبرجد مکین	
	چمن سبز مسند به رسمِ شهی		بگسترده یکسر به فرّ و بهی	
۱۳۵۵	زِ شبنم گهرها به هم بافته		طرازش زِ درِّ ثمین تافته	34a
	گلِ مخمل افراخته جا به جا		به بالینِ شاهِ چمن متّکا	
	به بزمِ جلوسِ شهِ گل به تخت		شکوفه زر افشان زِ شاخِ درخت	
	هم از گنجِ باد او زباغِ وراغ		به کف لاله را گوهرِ شب چراغ	
	بر افزوده ازهارِ خرّم بهار		زِ تشریفِ شاهِ چمن افتخار	
۱۳۶۰	زِ زنبق فزون رونقِ یاسمین		گلِ عنبرین رسته خاکِ زمین	
	قرنفل به مجمر به صد خرّمی		فروزان بخورِ گلِ مریمی	
	معطّر از آن مجمرِ بی نظیر		دماغِ ریاحین به بویِ عبیر	
	بنفشه سرِ خدمت افکنده پیش		درو یافته عزّتِ قدرِ خویش	
	فزوده به رنگِ کبودش که بود		به رخ سرخی <ای> از رکوع و سجود	
۱۳۶۵	بلی ذکرِ حق آبِ رویِ کیاست		ازآن در کیا خصلتِ کیمیاست	
	بیا ای سبُک روحِ بیدار بخت		چو گل گر کند جایت ایزد به تخت	
	پیِ طاعتِ حق دو تا ساز قد		مخور لقمه نانی به جز کدِّ ید	
	حَکَم گر شوی عدل را پیشه کن		زِ عدلِ پسین روزا ندیشه کن	
	به اربابِ حاجت نگر با کرم		که محتاجِ درگاهِ حقّی تو هم	34b

۱۳۷۰	بحمدالله اکنون شهنشاهِ ما		که بادا به اقبال و عمرش بقا
	جهان را به عدل و کمالِ صلاح		چنان ساخته هر صباح و رواح
	که با باز اگر غاز طیران کند		به آهو وگر یوز سیران کند
	نه آید زِ درّنده وحشی ضرر		به خیلِ پرنده چرنده دگر
	چو شاهست عادل جهان رامِ او		مهیّا زِ بیچون همه کامِ او
۱۳۷۵	دعایش پس از پنج نوبت نماز		بُوَد فرض و واجب به اهلِ نیاز
	عبادت به حق باشد آن دم قبول		که از نصِّ خاصِ اطیعوا الرّسول
	به عطفِ اولوالامر منکم شتاب		نمایند بالجمله بی ارتیاب
	بده ساقی آن می که پیرِ خِرَد		زِ یک جرعه اش سویِ حق ره بَرَد
	سفالی و گنجی و یارِ ظریف		بُوَد بِه که جامِ زر از بد حریف

آمدنِ قاصدِ شهریارِ ایران به درگاهِ شهنشاهِ جهان			
۱۳۸۰	سحرگه که از مطلعِ آفتاب		شد افراخته چترِ زرّین طناب
	ز مشرق فرا خیمهٔ آسمان		شفق بر کشید اطلسی سایبان
	چمن گسترانیده اندر زمین		بسی قالیِ سبزِ ابریشمین
	به زنبق درون لالهٔ سرخ و زرد		منقّش نمد تکیهٔ لاجورد
	زحل داشت چون خواجه تاشانِ دهر		به کف حقّهٔ سیمِ پر پاد زهر
۱۳۸۵	مهیّا بیِ پیشکش مشتری		نموده زِ الماس انگشتری
	فلک کرده در جیبِ بهرام و خور		مرصّع زِ فیروزه تیغ و کمر
	پسِ پرده ناهید پنهان زِ تیر		مقارن به قرصِ قمر چیرِ چیر
	به وقتِ همایون و هنگامِ سعد		هوا خوش افق خالی از برق و رعد
	بهاران و خندان رخِ روزگار		چو گلهایِ نو رسته در جویبار
۱۳۹۰	به نور و فرخنده کارِ جهان		شکفته چو بختِ شهِ کامران
	بر افکنده مهر از رهِ داوری		به خاک از فلک خلعتِ خاوری
	زمانه به اقبالِ سلطانِ روم		بپوشده دیبایِ زربفتِ بوم
	شهنشاهِ دیندارِ عثمان نژاد		که از حق چو نامش بوَد بر مراد
	به تختِ زمرّد چو گل لم زده		صلا بر سلاطینِ عالم زده
۱۳۹۵	به حسنِ عدالت مهیّاش بزم		سپاهِ مظفّر مزیّن به رزم
	مطیعش شهان از رهِ بندگی		که آمد زِ ایران به افکندگی

	یکی میر مصلح به خیل و حشم		سپهدارِ طهماسب شاهِ عجم	
	جوانِ جوانبختِ با هوش و فر		به تاجِ مرصّع به زرّین کمر	35a
	پدر شه قُلی بود و قاصد چنان		سپهدار در مُلکتِ ایروان	
۱۴۰۰	خود این نیز بگرفته جایِ پدر		در اقلیمِ ایران به عقل و هنر	
	به ضبطش همی ایروان داشتی		سپهداریِ نخجوان داشتی	
	پدر بر پدر مصلح از مقبلی		ملقّب به طقماق و استاجلی	
	زِ مذهب چه پرسی قزلباش بود		زِ سر تا به پا قصّه اش فاش بود	
	چو بشنید شاهِ سکندر غلام		که آمد زِ دارا درایت پیام	
۱۴۰۵	بفرمود کز مرزِ اقلیمِ روم		زِ سرحدِّ پیرایهٔ ارضِ روم	
	به مهمان نوازی دو سه ماهه راه		بیارند تا درگهِ دین پناه	
	پیِ خرجِ ره از شهِ نامور		فرستاده شد پنج خروار زر	
	به سرحد چو چاووش و فرمان رسید		تدارک نمودند و مهمان رسید	
	شهنشه به نخجیر بیرونِ شهر		خرامید و فرمود با لطف و قهر	
۱۴۱۰	که چون قاصد از دور کرده قریب		سپه در شتابد فراز و نشیب	
	به شهر آورند از رهِ حیرتش		فزایند از هر طرف دهشتش	
	چو آمد به یک روزه ای اسکودار		به فرمانِ شاهنشهِ کامکار	
	سپاهِ مظفّر به رسم عرَض		نمودند عرضِ هنر بی غرض	
	شتابید لشکر به فرمانِ شاه		زِ اسکودرش پیش یک روزه راه	
۱۴۱۵	به او همعنان شد درآن رویِ آب		همین شمسی پاشایِ دولت مآب	
	چو آمد زِ ساحل به دریا روان		به قادرغه جا ساختش قاپُدان	
	به کشتی درون خوردنیها کشید		سماطی بِه از رسمِ نوروز و عید	
	ممسّک نفایس زِ شهد و شکر		بپرداخت در صورتِ ماحضر	
	پیِ خوردنی نقل و شربت به کام		کشیدند با عزّت و احتشام	
۱۴۲۰	مسافر چو دید آن چنان دستبرد		به چنینی به آهستگی دست برد	
	زِ دهشت فرا نزلِ خوانِ کریم		دو سه لقمه خورد او زِ ناز و نعیم	
	به مهمان زِ مهمانیِ قاپُدان		بشد حشمتِ شاه و اعیان عیان	
	چو کارِ ضیافت بپرداختند		زِ دریا به معبر برون تاختند	
	به ساحل شد آن جمله لشکر سوار		ابا سرخ سر قاصدِ تاجدار	
۱۴۲۵	شد آنگه برآن میرِ مصلح قرین		سیاووش پاشایِ فرّخ یمین	
	پیاده سوار از چپ و راست پیش		سپاهِ مظفّر شد از حصر بیش	
	چو لختی سیاووشِ پاشا سخن		نمود و جدا گشت از آن انجمن	

	قرین گشتش آغایِ ینگیچری		سخن گفت با عزّت و داوری	35b
	چو قاصد به مهمان سرا یافت بار		جدا گشت آغایِ فرّخ یسار	
۱۴۳۰	نمودند جا زمرهٔ چاوشان		قرلباش را تیهِ خنچرلو خان	
	در آمد درونِ سرایِ مهی		به خاصانْش طقماق با آگهی	
	پس آنگه سماطِ خداوندگار		کشیدند و گشتند ازو بهره دار	
	امینِ ستنبول هم آنگهی		بیامد به تشریفِ شاهنشهی	
	زِ شه شد به خروارِ نقد و درم		به آرنده از وی قماشِ عجم	
۱۴۳۵	قماشِ عجم گرچه مقبول گشت		زِ بسیاریَش صد بیکبول گشت	
	امین آنگهی کاتبی درگزید		قلم بهرِ هر روزه خرجش کشید	
	پیِ خرجِ یومیّه اش شد به کار		معیّن زِ عثمانیش سی هزار	
	چو بگذشت ازین مدّتِ پنج روز		ششم روزِ پنجشنبه با بار و یوز	
	شهنشه زِ نخجیر عودت نمود		چو مهرِ درخشان زِ اوجِ صعود	
۱۴۴۰	سپاهِ مظفّر به اسباب و رخت		شده پیشوازِ خداوندِ تخت	
	صف آرایِ لشکر پیاده سوار		فزون از صد و بیست بیور مزار	
	چه لشکر سپاهی غلامانِ خاص		وزیران و اعیانِ ملک و خواص	36a
	وگرنه به مجموعِ لشکر یقین		نتابد به وقتِ عزیمت زمین	
	چو این لشکرِ خاصِ رستم شعار		شدند از پیِ مقدمِ شهریار	
۱۴۴۵	به حشمت دو رویه ببستند صف		سمندان به جولان عنانها به کف	
	شد از شهر تا حلقلو دشت و کوه		زِ خیل و حشم پر به فرّ و شکوه	
	هم از حلقلو تا درِ ادرنه		چپ و راست مملو زِ بار و بنه	
	زِ بس بر فلک شد نهالِ سنان		بزد طعنه بر انجمِ آسمان	
	زِ بیرق هوا لاله زاری شده		در آفاقِ خرّم بهاری شده	
۱۴۵۰	به بالایِ تلها نشیب و فراز		ستاده به تقدیمش اهلِ نیاز	
	زِ دستار و یلکن در آن سرزمین		شکفته به هم لاله و یاسمین	
	جهانی چو نرگس به نظّاره در		گشاده زِ رویِ بصیرت بصر	
	چو شد شاهِ عالم قرینِ سپه		به قلب اندر آمد روان شد به ره	
	وزیران نمودند یک یک سلام		چنین سعدِدین خواجه با عزّ و کام	
۱۴۵۵	قُضاتِ عساکر موالی دگر		گشادند ره با دعا پیشتر	
	جنیبت کشیدندش آنگاه پیش		به صد جلوه شه جست از آن اسبِخویش	36b
	خرامان به رخشِ دگر برد دست		چو گل بر صبا تخت بست و نشست	
	سمندش چو طاووس جولان کنان		گذشت از سپاهِ وزیران روان	

	عنان را رها کرد و گاهی کشید		که بر خیلِ ینگیچری در رسید	
۱۴۶۰	چو دیدند ینگیچری طلعتش		فزودند رونق پیِ شوکتش	
	گشادند راهِ ادب پیش پیش		به صد شادمانی به آیینِ خویش	
	تفکها به سرپنجهٔ اقتدار		دویدند شیران به عزم شکار	
	نمودند ز اخگر به خمّ کمند		سوی دشمنان آتشین پای بند	
	کمندِ فتیله شد اخگر فشان		وزو واژه هایِ تفک دم کشان	
۱۴۶۵	شد از مار اژدر فم اعدا چو مور		نشانِ تفک چشمِ موران زِ دور	
	زمین از شقاشاق صد شق شده		زمان پر زِ میغِ مطبّق شده	
	زِ بس از تفک مهرها ریختند		علاماتِ محشر بر انگیختند	
	به باروت تا آتش انداختند		چراغِ جهانگیری افروختند	
	چو شمعِ تفک عالم افروز گشت		چو پروانه زو خصم پر سوز گشت	
۱۴۷۰	شد از جستنِ مهرهٔ پر شرار		به دشمن تگرگِ بلا برق بار	37a
	زِ هولِ تفنگِ قیامت صفیر		عنانِ خِرَد از کف افتاده زیر	
	زِ دودِ تفک گرچه ظلمت فزود		چه غم از عقب صبحِ دولت نمود	
	به خورشید اگر گشت حایل سحاب		زِ اوجِ کرم بر دمید آفتاب	
	جهان انور از نجمِ اقبالِ شاه		ولی بر نظرگاهِ دشمن سیاه	
۱۴۷۵	دو چشمِ عدو گرچه چون شب پره		به هم رفته از تابِ خور یکسره	
	غبارِ کفِ پایِ اهلِ غزا		چنان داده بر چشمِ مردم جلا	
	که خفّاش اگر بر تماشا شدی		تو گویی ازان سرمه بینا شدی	
	چو بر تیره چشمانِ خصم از فتیل		شعاعِ تفک گشت روشن دلیل	
	شد از برقِ لامع فرو تیرگی		زِ طُرفِ نظر برطرف خیرگی	
۱۴۸۰	به اهلِ تماشا نمود از شرار		برابر برون و درونِ حصار	
	شد از غلغلِ خیلِ پر شوکتش		دلِ خصم سیماب از صولتش	
	زِ جوشن کشانِ جلاجل نورد		فرو رفته زنگِ کواکب به گرد	
	زِ بانگِ جرس شیهۀ بادپای		گسسته فرو نافِ دشمن زِ جای	
	چنین با تفک جبه جی و غرب		نمودند بنیاد ساز و طرب	37b
۱۴۸۵	به این خرّمی تا به شهر آمدند		به سیرش همی خلقِ دهر آمدند	
	به قاصد مهیّا یکی پیشگاه		به شهر اندرون بر سرِ شاه راه	
	به نظّاره گاهِ سلیمان مقر		چو دیوانِ مازندران سرخ سر	
	به دیو افکنی خیلِ ینگیچری		به اسکوفشان پر سپاهِ پری	
	مقدّم زِ ینگیچری شد غرب		به رختِ جزایر به طرزِ عجب	

۱۴۹۰	کُلَه گوشه هاشان لوندانه کج		سخنشان پیِ کینه با خشم و لج	
	پیاده دلیرانِ عمّان نورد		به پیکارشان آب و آتش به گرد	
	نهنگان به دریایِ لشکر به جوش		درو مار ماهی تفکها به دوش	
	سواران زِ زین و زِ تیغ و کمر		چو کوهی درو سیم و پولاد و زر	
	جوانانِ رومی به تازی سمند		به زنجیرِ سیم آتش و باد بند	
۱۴۹۵	به جوشِ درون توسنِ تند خو		بلایِ نهانی به دفعِ عدو	
	تنِ داوداران به پولاد در		نمایان زِ آیینه رویِ ظفر	
	اتاقه ابرخودهٔ زرنگار		همایی بر اوجِ شرف جلوه کار	
	به گرزِ گران دورِ باشانِ شاه		برافکنده غوغا زِ ماهی به ماه	38a
	به صولت سرِ چاوشان پیشرو		به چوماقِ زر آسمان در جلو	
۱۵۰۰	جنیبت به جولان به زرّین قطاس		شعاعِ خور از چرخ در انعکاس	
	به اسبِ شهنشه مرصّع رکاب		چو در جیبِ رخشان سپهر آفتاب	
	نمایان به بالایِ زین شهشوار		چو مهرِ فلک مستقیم استوار	
	به دستش عنانِ مجوهر بدید		به پروین قرین گشته نجمِ سعید	
	لباسِ ملوکانه اندر برش		فروزنده لعلی به فرق افسرش	
۱۵۰۵	پر اندر سرِ شاهِ فرخنده چهر		شده نسرِ طایر مقارن به مهر	
	جواهر زِ شمشیر و انگشتری		درخشان چو مرّیخ با مشتری	
	زِ بس در گذر از رهِ احتشام		به قانونِ عثمان نمودی سلام	
	بدید اهلِ نظّاره لطفش زِ دور		گشادند لب بر ثنا با سرور	
	شه اکرام کرد اهلِ عالم دعا		اجابت بفرمود ازیشان خدا	
۱۵۱۰	بگفتند یا رب خداوندگار		به عالم مطاعی بُوَد بر قرار	
	عدو جملگی رام و دشمن غلام		قرین بخت و اقبالشان مستدام	
	چو از پیش مصلح خرامید شاه		به ارکان دولت به خیل سپاه	38b
	ز روزن که شد چشم قاصد برون		قزلباش را گشت خیرت فزون	39a
	بگفتا که چون لشکرِ پای تخت		بُوَد حاضر این سان به اسباب و رخت	39b
۱۵۱۵	سپاهِ ممالک چو آید فراز		به دریا که یارد کند جنگ ساز	
	شهی را که این گونه لشکر بُوَد		شکوه و زر و گنج و کشور بُوَد	
	به او کینه ورزی سبکساریَست		اطاعت نمودن زِ هشیاریَست	
	زِ دریا به زورق توان جست راه		به صلح از نهیبِ چنین پادشاه	
	اگر دامنِ صلح در دستِ ما		نبودی شدی جامهٔ تن قبا	
۱۵۲۰	قزلباش بود اندرین گفت و گوی		که شد در سرا شاهِ نخجیر بوی	

	وزیران و لشکر تواضع کنان		شدند ار (از) درِ شه به منزل روان	
	قزلباش هم گشت بر جایِ خویش		زِ حیرت سر افکنده بر پایِ خویش	
	دو سه روز طقماق افتاده بود		به کنجی که دستور اشارت نمود	
	که چون سایرِ قاصدان روزِ بار		کند پیشکشهایِ ایران نثار	
۱۵۲۵	چو این گونه فرمان به مصلح رسید		گلی از گلستانِ لطفش دمید	
	بفرمود تا پیشکشهایِ شاه		کشیدند بر درگهِ دین پناه	
	خود او هم ابا زمرهٔ سرخ سر		برفتن قدم ساخت از فرقِ سر	
	به مهمان مهان پیشواز آمدند		به اعزازِ خاطر نواز آمدند	40a
	رساندند با عزّت و احتشام		به درگاهِ سلطانِ دارا غلام	
۱۵۳۰	چو آمد فرود از جلو خانه راست		به دیوانِ عالی درون بار خواست	
	سرِ چاوشانِ شهِ کامران		به سیمین عصا شد روان پیششان	
	چو طقماق ترتیبِ دیوان بدید		درونِ قفس مرغِ جانش طپید	
	گسست از کفش رشتهٔ عقل و هوش		شد اندر سرش دیگِ سودا به جوش	
	چه دیوان یکی ساحه ای بس وسیع		حریمش مسطّح بنایش رفیع	
۱۵۳۵	زِ مرمر به استونِ هفتاد رنگ		زده بر سرِ هفتمین چرخ سنگ	
	زِ زر قبّه و کاشیَش لاجورد		خَورَنَق شده پیشِ طاقش به گرد	
	زِ یک سوی ینگیچری صف زده		وز اسکوفِ دریایِ کین کف زده	
	زِ سویِ دگر سرورانِ سپاه		رده بر کشیده به رخت و کلاه	
	مقابل بزرگانِ بوّابِ خاص		نشسته به سیمین عصا با خواص	
۱۵۴۰	به دارالعدالهٔ بساطِ نشاط		بگسترده فرّاش با انبساط	
	مطیّن درون و برونِ سرای		فرو قالیِ جوهری زیرِ پای	
	دو تا میر میران ابا شش وزیر		قضاتِ عساکر درو بادِ بیر	40b
	نشسته فرا مسندِ عدل و داد		به شش گوشه بگشاده بابِ مراد	
	سرِ چاوشانِ شهِ نامور		چو دریافت حیرانیِ سرخ سر	
۱۵۴۵	فرا پیشتر رهنمایی نمود		زِ خاطر غبارِ تحیّر زدود	
	به دیوانِ عالی درونش رساند		به کرسی مقابل به آصف نشاند	
	وزیران به تعظیم برخاستند		سخن از رهِ عزّت آراستند	
	نمودند با هم تکلّف چنان		که آخر تکلّف برفت از میان	
	پس آنگه کشیدند خوانِ نعم		به فرّخ وزیران و خیل و حشم	
۱۵۵۰	ممسّک خورشها چو قند و نبات		وز انواعِ شربت چو آبِ حیات	
	نمود اهلِ دین جملگی نوشِ جان		خورشهای خوش طعم با میهمان	

	گرفتند خوانِ زر آنگه زِ جا		تنِ خاکی از شکرِ حق کیمیا	
	پیِ خوردنی قصّه پرداختند		زِ هر سو حکایت در انداختند	
	به مهمان نوازی زِ رویِ وقار		فزودند لطف از رهِ افتخار	
۱۵۵۵	چو طقماق خان در سخن یافت راه		به ابرازِ مکتوب شد عذر خواه	
	ستاد آصفِ وقت با انشراح		به مهر از کفش نامهایِ صلاح	41a
	چو دستورِ اعظم امانت گرفت		سمن با سمن در تهِ گل نهفت	
	سخنهایِ اخلاص معلوم گشت		کدورت زِ مابین معدوم گشت	
	هماندم خبر شد زِ سلطانِ دین		که قاصد به مقصود گردد قرین	
۱۵۶۰	وزیران به فرمان بری در شدند		سویِ مقصدش جمله رهبر شدند	
	سرِ چاوشانش به سیمین عصا		به او حاجبان را مهین کتخدا	
	به خیلِ وزیران همی پیش پیش		به خدمت برفتند با رسمِ خویش	
	وزان سو به حشمت شش آغایِ باب		به تعظیمِ ارکانِ عالیجناب	
	شتابان رسیدند در پیشِ در		به اکرام بردند ره پیشتر	
۱۵۶۵	وزیران که یک یک درون آمدند		به ایرانیان رهنمون آمدند	
	نمودند شاهِ جهان را خضوع		شه اکرام کرد و وزیران خشوع	
	به بالاتر از جمله اعظم وزیر		به عرضِ سخن شد به پایِ سریر	
	به زیر اندرش پنج عالیمقام		کشیدند صف بسته لب از کلام	
	به ترتیب نزدیکیِ تختِ زر		ستادند با عزّ و اقبال و فر	
۱۵۷۰	چه تخت از جواهر فلک پایه ای		زِ عرشِ خدا بر زمین سایه ای	41b
	زمین آسمان سا بر افراشته		پیِ سایهٔ حق به پا داشته	
	شهنشاهِ دین اندرو کرده جای		درخشان نشیمن زِ ظلّ خدای	42a
	چو بر قبلهٔ حاجت اصحابِ راز		نهادند بالجمله رویِ نیاز	
	به پابوسِ قاصد در آن بزمگاه		سویِ پایِ تختش گشادند راه	
۱۵۷۵	گرفتندش از هر طرف حاجیان		قزلباش را از دو جانب کشان	
	دو سرخیلِ حاجب یکی زان گروه		به بازوش سرپنجه زد با شکوه	
	به رسمِ خدیوانه بر پایِ تخت		ببردند و کشتند با عزّ و بخت	
	همه بوسه دادند پایِ سریر		سرِ بندگی با ادب کرده زیر	42b
	قزلباش در سایهٔ ظلّ حق		که از جان نبودش به جز یک رمق	
۱۵۸۰	تو گویی زِ پابوس و افکندگی		زِ نو یافت سرمایهٔ زندگی	
	زِ دارامنش کرد آنگه ادا		به اسکندر اقبالِ عذرِ غزا	
	پیِ معذرت تهنیت هم نمود		جلوسِ شهنشاه را در ستود	

	موافق به قولش زِ اعظم وزیر		دو نامه شد ابراز پایِ سریر	
	به هنگامِ پابوس و افکندگی		پیِ پیشکش از سرِ بندگی	
۱۵۸۵	کشیدند بس تحفه های لطیف		مقدّم کلامِ قدیمِ شریف	
	نوشته مصاحیفِ سبحانیَش		به ارقامِ یاقوت و ریحانیَش	
	به جلدِ مرصَّع به زر حل ورق		چو لوحی پر از نورِ آیاتِ حق	
	کتبهایِ خوش خط نکو درجها		زِ فیروزه و معدنی کیمیا	
	زِ زربفت قالیچه ابریشمین		نمدهایِ پر نقشِ بوم و زمین	
۱۵۹۰	زِ تیغِ قمی و کمانِ عجم		زِ زین و عبایی مناسب به هم	
	بسی حقّه سیمین پرِ بادِ زهر		همه شهرهٔ شهر و بی مثلِ دهر	
	جز اینها دو تا چیغِ زربفتِ خاص		منقّش یکی خیمه با اختصاص	43a
	چه خیمه به اقبالِ سلطانِ دین		دهم آسمانی به رویِ زمین	
	همه تار و پودش به خز تافته		به طرحِ عبایی به زر بافته	
۱۵۹۵	سرِ قبّه زرّین چو مهرِ منیر		طلا بند و اشکل طنابش حریر	
	ستونش به وصّالی و اعتلا		سه تا بود و در یکدگر کرده جا	
	به نظّارهٔ چترِ عالی ستون		نجوم از خیامِ فلک شد نگون	
	به باریکیِ خرده نقشش خِرَد		عجب گربه پیرانه سر ره بَرَد	
	زِ تحمیلِ آن چارپا را قصور		شده بارِ صد گاوِ گردون به زور	
۱۶۰۰	به خوبی خود آن خیمه زان طاق بود		که سرکارِ او میر طقماق بود	
	چو تشریفِ ایرانیان شد تمام		قزلباش در رفت با احترام	
	وزیران هم از شه برون آمدند		به دیوان سرا با سکون آمدند	
	نشستند بر مسندِ داوری		به حسنِ عدالت به نام آوری	
	مهمّاتِ اربابِ حاجت جمیع		بدیدند یک یک به خلقِ وسیع	
۱۶۰۵	وزآنجا به منزل بگشتند باز		به اکرامِ مهمان نمودند ساز	
	شهنشه به خلوت سرا شد چمان		بفرمود بر زمرهٔ مهتران	43b
	که تا قبّهٔ خیمه را بر زنند		سرِ قبّه بر مهرِ خاور زنند	
	هماندم سرِ مهتران در رسید		ستونش فرا اوجِ گردون کشید	
	شد افراخته از سرِ مهتری		به صحنِ چمن خیمهٔ سروری	
۱۶۱۰	شهنشه به سیر اندرش شد به باغ		زِ بویِ ریاحین معطّر دماغ	44a
	به کرسی نشست از پیِ سیر و گشت		نظر کرد بر خیمه و باز گشت	
	گذشت از تماشایِ آن خیمه زود		که اندر خورِ همتش تنگ بود	
	نمود آنگهی شاهِ عالم مدار		خبر جانبِ خواجهٔ نامدار	

	فریدِ زمانه چو آگاه گشت		به فرمانروایی به درگاه گشت	
۱۶۱۵	درآمد درون از رهِ احترام		به آداب بنشست بعد از سلام	
	بفرمود تا نامه ها را روان		بدادند بر خواجهٔ نکته دان	
	چو علّامه آن نامه ها را بدید		زِگنجِ سخن بر گشاد او کلید	
	دو تا پیکری چون دو پیکر بیافت		که از هر یمیش نجم اخلاص یافت	
	به عذر عزا در یکی قصّه طرح		پیِ تهنیت در دوم فصل شرح	
۱۶۲۰	شده از خط و از ورق وصفِ شاه		نمودارِ بحرِ سفید و سیاه	
	به هر یک به مدحِ شهِ بحر و بر		صدف لفظِ خوش بود و معنی گهر	
	زِ انشا چه گویم مطوّل کتاب		پر از استعارات و موزون خطاب	
	تفاصیلِ اخبارِ صدق و ولا		نوشته به تعظیم مر شاه را	
	محصّل درآن مرد و بعد از درود		همه بنده فرمانیِ شاه بود	
۱۶۲۵	چو خواجه فرو خواند شه گوش داشت		وزآن شهدِ اخلاص را نوش داشت	
	به توقیعیَش داد بهرِ جواب		نوشتند صافی جوابِ چو آب	
	مقابل برآن هر دو خط نامه ای		رقم شد به ترکی به هنگامه ای	
	شد آن نامه چون ترکِ شیرین کلام		یکی مصلحِ خاصِ فرّخ پیام	44b
	زِ سلطانِ دین جانبِ سرخ سر		زِ سلطانِ دین جانبِ سرخ سر	
۱۶۳۰	چو اصلِ حکایت به پایان رسید		شهنشاهِ عالم بیاضش بدید	
	پذیرفت و آصف به کیسه نهاد		سرش مهر کرد و به قاصد بداد	
	دگر ره به احسان برافراشتش		به دیوانِ عالی طلب داشتش	
	فزونتر زِ اوّل ضیافت کنان		اجازت بفرمود شاهِ جهان	
	چو پوشید تشریف و بوسید پای		زِ دیوانِ عالی بگشت او به جای	
۱۶۳۵	وزیران به ترتیبِ مهمانیَش		نمودند بر رسمِ عثمانیَش	
	حکایت زِ رخصت در انداختند		به انعام و خلعت رهش ساختند	
	چو ایلچی شد از شهر بر اسکودر		ره افکند ازآنجا فرا پیشتر	
	پس از یک دو روزی زِ سرحد پیام		بیامد به شاهِ سپهر احتشام	
	که طهماسب شه را اجل گشت حال		به جایش سمعیل شد بی جدال	
۱۶۴۰	ولی وارثانش به هم سرکشند		به او جمله چون آب با آتشند	
	پس از انتقالِ خدیوِ عجم		خبر شد به شاهنشه ازپیچ هم	
	قرالش که مقتلمیانوش بود		صبوحِ اجل در کشید و غنود	45a
	وز اولادِ کافر نژادش به کام		به او جانشین شد ردلفو به نام	
	به تختِ الامان بپوشید تاج		فرستاد سلطانِ دین را خراج	

۱۶۴۵	زهی پادشاهِ عدالت پناه زِ شرق و زِ غرب و جنوب و شمال مغنّی یکی نغمهٔ دلنواز پریشان دلم را زِ غم شاد کن		شهنشاهِ اسلام و ظلّ آله مطیع و مسخّر شدش بی جدال برآور کزو بشکفند اهلِ راز حرم را زِ نو تازه آباد کن	

در توقیعاتِ ربّانیه و تأییداتِ سبحانیّه				
	خدایی که توفیق و اقبال و نصر به عثمانیانِ اغوزخان نژاد جهان را به فرمانشان رام کرد چه مشرق چه مغرب چه روم و چه شام زِ مجموعِ عالم چه برّ و چه بحر زِ بس ملکشان خوب و راحت فزاست درین ملکتِ افسرِ ماء و طین غزالیست گیتی به حسن و جمال درآن نافهٔ خوش مبارک حجر زِ بس خاکِ پایش کثافت زداست نظرگاهِ ایزد تعالی است آن کنون نی زهر روزه چندین هزار هزاران هزار از ملائک دگر همه روز و شببها زِ درگاهِ رب که از محضِ احسانِ خود یا آله چو در نصِّ قرآن به وحیِ مبین فمن حجُّ البیت او اعتمر به ایشان چو این لطف فرموده ای به سگانِ آن نیز رحمت بکن که بر فقر و فاقه همه صابرند شب و روز مهمان نوازِ حقند چو این خانه مخصوصِ ذاتِ خداست به هر جا بُوَد حاضر آن ذاتِ پاک		نمودی عطا بر سلاطینِ عصر ببخشید از جمله شاهان زیاد فتوحاتش از روم تا شام کرد زِ قدس و زِ یثرب به بیت الحرام گرفتند لبِّ نواحی و شهر عروسِ جهان گر بگویی رواست که کعبه است سرتاجِ رویِ‌زمین به ناف اندرش کعبه نافه مثال دماغِ جهان راست چون مشکِ تر زِ ملک انس را تا ملک رهنماست مطافِ ملک بیشتر زِانس و جان ملائک بود در طوافش به کار به ارکانِ چارش نموده مقر نمایند غفران و رحمت طلب ببخشای مر حاجیان را گناه چنین شد خطابِ رسولِ امین شود خلعتِ لاجناحش به بر زِ دل رنگشان پاک بزدوده ای فزونتر زِ زوّار شفقت بکن به سویِ حرم عاید و ناظرند به مهمان زِ مادر پدر اشفق اند طلبکارِ آن جمله اهلِ هداست منزّه زِ بیچونی و اشتراک	45b

	به کعبه خصوصیتِ رحمتش		یکی سرِّ مخفیست از حکمتش	
	از آن رو که دل در بدن جایِ حق		شده از سرشتِ برین زین نسق	
	جهان را چو قلبست بیتِ شریف		نظرگاهِ حق گشته جایِ لطیف	
۱۶۷۵	به صافی دلی هرکه یک ره نظر		کند اجر یابد زِ حد بیشتر	
	هر آنکس که آرد دلی را به دست		شود بی گمان حاجیِ حق پرست	
	که دلهایِ مؤمن چو بیتِ خداست		به کعبه ازو فیضِ حق رهنماست	
	دگر هر که خواهد ضیافت کند		ضیافت به هر قوم و ملت کند	
	نخستین پیِ منزل آراستن		لوازم به دلخواه پیراستن	
۱۶۸۰	نماید طلب خیلِ اصحاب را		ضیافت کند اهل و انساب را	
	نوازش کنان جمله را ره کند		برو بذل مقدور هر گه کند	
	چو مخلوق را بذل باشد چنین		چه گویم من از خالق العالمین	
	چو حق کعبه را جایِ غفران نمود		بنایش به اربابِ احسان نمود	
	بپرداخت یکسر خلیلِ جلیل		بگسترد آنگاه خوانِ خلیل	
۱۶۸۵	قریشی تباران درآن جایِ تنگ		نکردند در کارِ مهمان درنگ	46a
	نمودند این گونه بذل و سخا		که شد عالم از لطفشان پر صدا	
	اگر کعبه بودی پر از کشت و کار		رهش آبدانی به گشت و گذار	
	به عیش و صفا می شدی حاجیان		ندیدند آسیب و رنجی درآن	
	نمی شد ثواب اندرو این قدر		پیِ رنج و راحت بُوَد خوبتر	
۱۶۹۰	وگر همچو مصر از سرِ انتفاع		شدی منبعِ نیل و شهد و فقاع	
	کرم اندرو کار آسان بُدی		کریمانشان کم نمایان بُدی	
	ازان رو که احسان به تنگیست خوش		چنین کار مقبول ارباب هوش	
	سخا در فراخی بود کار سهل		به هنگام تنگی کند لطف اهل	
	پس از سیریاز فضلهٔ خوان خویش		نمایند احسان زِ اندازه بیش	
۱۶۹۵	زِ مردانگی ذرّه ای نشمرند		ازو کامِ دل گرچه خلقی برند	
	ولیکن چو در گسنگی لقمه را		نخورده نمایند هر گه عطا	
	بخوانند از هل اتی آیتی		به جان تا ازآن بو رسد نکهتی	
	که اصحابِ ختمِ رسل بالتمام		قریشی به تارانِ عالی مقام	
	در آفاق بودند اهلِ کرم		به لطف و سخا دایما محترم	
۱۷۰۰	چو صدّیق و فاروق و عثمان همه		ابا حیدر اند در جهان زمزمه	
	فکندند هر یک زِ احسانِ خویش		که دادند در راهِ حق جانِ خویش	
	خدا باد راضی زِ صحبِ کرام		نمودند کارِ فتوّت تمام	

	درین گشت رازِ کهن فی المثل		چو محصولِ دهقان بُوَد بی بدل	
	همانا که باشد کریم الخصال		به خرمن سزد بر ببخشد جوال	
۱۷۰۵	به انبار تا در کشد دانه را		نهد قفلِ درهایِ کاشانه را	
	به جایِ جوالی زِ انبار اگر		ببخشد یکی دانه هست آن هنر	
	سبیلست آبِ خوشِ جویبار		زِ مشک ار ببخشی شوی نامدار	
	چو حق از پیِ رحمت این خار ساخت		ضیافت کنان عالمی را نواخت	
	پیِ رحمت و مغفرت بارِ عام		بدادند هر خلق را بالتمام	
۱۷۱۰	مرآن خانه را راه ازآن دور کرد		که با رنج پویند اربابِ درد	
	شتابان زِ هر گوشه اهلِ گناه		درآیند بر بابِ رحمت زِ راه	
	چو آیند حجّاج پر درد و غم		به مهمانیِ حق به سویِ حرم	
	خدا جمله شان را ضیافت کند		ضیافت به غفران و رحمت کند	
	شود روشن از فیضِ حق چشمشان		زِ دوده زِ چرکِ گنه جسمشان	
۱۷۱۵	خداوند همچون درآن خوش مطاف		پذیرد مراداتِ اهلِ طواف	46b
	زِ سعی و صفا مرو را قدر پیش		فزون سازد از محضِ احسانِ خویش	
	هر انگور زمزم کند غسل پاک		بشوید دهن را به مسکین سواک	
	شود از گنه پاک یکبارگی		خلاصی بیابد زِ آوارگی	
	به شرطی که پوید به آن راه راست		چنان کَش خداوند بیتش بخواست	
۱۷۲۰	که بر اهلِ دین حجِّ بیت و حرم		پس از استطاعت بشد فرض هم	
	اگر عاجزِ مفلسی سویِ حج		بپوید به درویشی و فکرِ کج	
	به راه اضطرابی کشد بی سبب		بسوزد دلِ زارش از تابِ تب	
	مألش رسد بر هلاکی و عجز		دهد جان پیِ سینه چاکی و عجز	
	سزد حق بر آن بنده رحمت کند		ثوابش به قدرِ مشقّت کند	
۱۷۲۵	ولیکن درآن وقتِ تنگِ چنین		همی ترسم از شرِّ دیوِ لعین	
	مبادا نهد دانه و دام او		شود هیچ و ضایع سر انجام او	
	وگر صبر باشد نصیبِ فقیر		بُوَد بیشتر اجرِ آن بی نظیر	
	که آن ره به فقر و ریاضت خوش است		ولی فقر سوزانتر از آتش است	
	چو یک بار رفتن به آن راهِ سخت		بُوَد صعب و مشکل به اسباب و رخت	
۱۷۳۰	کسانی که آنجا به صبر و قرار		گرفتند منزل به صد افتقار	
	زِ رویِ قناعت به یک لقمه ای		چو مرغان پیِ دانه و طعمه ای	
	زِ گرمایِ بطحا جگر گشته چاک		فکندند خود را چو ماهی به خاک	
	به جوع و به لب تشنگی ماه و سال		همه والهٔ نورِ قرب و وصال	

	به گردِ حرم روز و شب در طواف		شدند و نمودند گهِ اعتکاف	
۱۷۳۵	زِ لطفش برآن جیلِ صابر نهاد		دهد اجرِ بسیار ربّ العباد	
	چو این گونه عبادِ مکّه مکین		قناعت کنند اندر آن سرزمین	
	به شاهنشهانِ فلک منزلت		سزد از سرِ شفقت و معدلت	
	به آن عاکفانِ ملائک خصال		رعایت فزایند از بیتِ مال	
	که تا از خداوندِ بیچون و چند		رسد اجرِ روشن زِ مهرِ بلند	
۱۷۴۰	دگر جر مقیمانش بر قافله		یراقِ ره و مؤنهٔ راحله	
	نمایند ترتیبِ اسبابِ حج		به فحوایِ یَأْتِینَ مِن کُلِّ فَجٍّ[407]	
	هم از خوفِ رهزن به لشکر امین		کنندش به دربندهای متین	
	به راه آب انبار با قلعه ها		نمایند ترتیب با قلّه ها	
	رود حق پرستان به تسکینِ دل		شبانگه به تابنده شمعِ چگل	
۱۷۴۵	به روزِ درخشنده راحت کنند		بخوابند و لختی فراغت کنند	47a
	به مقصد رسند و بگردند باز		زِ راهِ مخوفِ درازِ حجاز	
	چه گویم خود این را چه سانست اجر		علیمست ازآن خالقِ لیل و فجر	
	جز اینگونه انواعِ خدمت دگر		بپویند راهِ مرمّت دگر	
	بلاشبهه زاهلِ سعادت شوند		مقارن به رضوان و جنّت شوند	
۱۷۵۰	که ترمیمِ کعبه به هرکو نصیب		شود جا دهندش به قربِ حبیب	
	حدیثِ صحیح است این قولِ خاص		که فرموده در صورتِ اختصاص	
	هر آنکو به مالِ حلالش روان		کند مسجدی را بنا در جهان	
	زِ گلزارِ مینو زِ قدرت خدا		کند قصرِ زرّین مر او را بنا	
	بیاراید از بهرِ آن نیک بخت		به حوضِ مرصّع یکی تاج و تخت	
۱۷۵۵	چو بر بانیِ مسجدی در زمین		چنین اجر بخشد خدای مبین	
	شهی کو حرم را بسازد تمام		نماید مرمّاتِ بیت الحرام	
	به فردوسِ اعلیٰ فزون از مزار		برو قصرِ لعلین دهد کردگار	
	خصوصاً که باشند اهلِ جهاد		غزا کارشان از سرِ اجتهاد	
	الٰهی بُوَد حق به ایشان معین		ازین صبحدم تا شبِ یومِ دین	
۱۷۶۰	بده ساقی آن بادهٔ دلگشا		که در خلد نوشندش اهلِ صفا	
	زِ یک جرعه اش جانبِ اهلِ حال		رسد فیضِ نورِ هدا لایزال	

[407] **Kur'ân,** Hac Sûresi 27. Ayet.

	تجدیدِ بناءِ حرمِ محترم و تزیینِ مقام و زمزم			
	چو در عهدِ سلطانِ عدن آشیان		شهنشه سلیمِ سلیمان مکان	
	قبابِ حرم را نهادند اساس		به شکران و تسبیح و حمد و سپاس	
	پس از محی الدینِ قرا مصطفیٰ		شد از پیریَش عاجز اندر بنا	
۱۷۶۵	به جایش جوانی محمّد به نام		که اندر بنا بود کاتب به کام	
	معیّن نمودند و شد تا حرم		که از دستِ او یافت تکمیل هم	
	چو کارِ بنایش بپرداختند		به سنگِ شمیسی متین ساختند	
	شمیسی بُوَد همچو خور سنگِ زرد		چو آیینه شفّاف و خالی زِ گرد	
	در اطرافِ کعبه بُوَد بی گمان		زِ یاقوتِ زردست بهتر به کان	
۱۷۷۰	ستونهایِ پیشینه از ساج بود		به سختی بسی محکم از عاج بود	
	زِ مرمر کنون ساختندش تمام		به قطبِ فلک گشت همسر رخام	
	به زیرِ ستونها متین پایه ها		زِ سنگِ صوان گشتهٔ سنگ را	
	که سنگِ صوانست سنگِ کبود		زِ یاقوتِ نیلی کر و میر بود	
47b	کمرها چو قوس قزح هر یکی		زمین آسمان قدر از آن بی شکی	
۱۷۷۵	به هر طاقِ دلکش زهی از درخت		کشیده زِ ساج از دوتا کوسه سخت	
	چو تیرِ دعا برجهیدی از آن		گذشتی زِ آماجِ نه آسمان	
	گشادی ملائک سمٰوات را		که حق می پذیرفت حاجات را	
	زِ ششصد فزون قبّه های نکو		بر افراخت استادش از چار سو	
	سه ریزه در اطرافِ مسجد قباب		یکش گنبدی و متوّج به باب	
۱۷۸۰	دو تا ریزه اش راست همچون سطوح		به بامِ سمٰوات از آن صد فتوح	
	از آن رو که هنگامِ باران و سیل		نه الا ید اندر گل و لایِ ذیل	
	به بالایِ سطحِ حرم مکّیان		عبادت نمایند روز و شبان	
	دگر طاقها جمله کشتی قباب		دمِ سیل افزون شدی اضطراب	
	محلِّ عبادت نمی یافتند		از آنجا به بیرون همی تافتند	
۱۷۸۵	چو کردند زیبنده سطح و قباب		مکمّل به عهدِ شهِ کامیاب	
	زِ کج جمله را همچو لؤلو سفید		نمودند و بر مه شکستی رسید	
	برآمد به گردون زِ هر سو هلال		شد اندر حسابِ شهور اختلال	
	زِ خوبی فلک قدر گشت آن بنا		به طوفش شتابان ملک از سما	
	به گرد اندرش میلهای چراغ		فروزند چون لاله با سوز و داغ	

۱۷۹۰	شـــده نورِ حق شمعِ کـاشـــانـه اش		نجـومِ هـدا گشـــتـه پـروانـه اش	
	بـروجِ سمٰـوات حســـرت کشـــان		بـه دیـوار ودر از پـیِ پشـــتـبـان	
	مـه و مـهـر دلـریـش و لـرزان زِ بیـم		کـه از چرخ با خشـــتِ زر لوحِ ســیم	
	چـرا در نـیـایـش نـکـردیم ســـر		بشـــد قـدرشـــان حیف کم از حجر	
	ببین پایـه و قـدرِ ســنـگِ ســیـاه		کـه کرده‌ســـت در بیتِ حق جایگاه	
۱۷۹۵	عـطـارد قـلـم را زِ کـف در فـکـنْـد		زِ چـنـگِ طـرب زهـره تارش بـکـنْـد	
	یـکـی گـفـت خـرجِ مـرمّـات را		نکردم چو تحریر صـــبح و مســـا	
	ازین بس مرا نیســـت قدر و حســـاب		بـه درگـاهِ حـق تا بـه روزِ حســـاب	
	دوم گـفـت کـز شـــادمـانـی مـدام		بـه ســـانِ کـنیـزان بـه بیـت الحـرام	
	چـرا دون زِ گـردون بجســـتـم بـه زیـر		چـه شـــد بختِ آزادِ من چیر چیر	
۱۸۰۰	کـجـا مشـــتری بـلـکـه بهـرام هـم		زِ کـم خـدمـتـی مـی‌کشـــیـدنـد الم	
	کـه ناگـه زحـل بانـگ بـر جملـه زد		بگفـت این چنین پیرِ صـــاحـب خرد	
	چـه جـایِ شمـا آسمـان تا بـه عـرش		بُـوَد زایـر کـعـبـه در گـردِ فـرش	
	همـی چـرخ دوّار روز و شـــبـان		کـنـد ســـعـی چـون زمرهٔ حـاجیـان	
48a	نمودســـت ازآن مهر کســـبِ صـــفـا		کـه چون جـامِ جم بافتســـت انجلا	
۱۸۰۵	شـــنیـدنـد چون اختران این ســـخن		از آن آسمـان قـدر پـیرِ کـهـن	
	بـه مـنـزلـگـهِ خـویشـــتن با طـرب		فروزنـد در شـــکرِ حق روز و شـــب	
	همـه اخـترانِ مشـــارق درســـت		بجســـتنـد فیض از درِ کعبـه چســـت	
	کـه درگـاهِ کعبـه گشـــایـد بـه شـــرق		بـه بحرِ فضـــایـل ازآن شـــرق غرق	
	ســـویِ روم مـیـزابِ رحمـت روان		وزو ســیلِ احســـان به هر ســـو دوان	
۱۸۱۰	مقـامِ حنیفی بر آن جـانـب اســـت		بـه غرب و یمن مـالکی راغـب اســـت	
	عـراقـی بُـوَد حـنـبـلـی را مـقـام		ولی شـــافعی شـــرقی ای نیـک نام	
	مـقـامِ خـلـیـلـی و جـبریـل نـیـز		حـجـر مـذبـح و زمـزمـش ای عـزیـز	
	دگـر اکـثـرِ خـانـهـایِ گـزیـن		زِ صـــحـبِ نبی شـــهســـوارانِ دین	
	حقیقیســـت این قصّـــه نی زرقیَســـت		منـاســـک فزون جـانـبِ شـــرقیَســـت	
۱۸۱۵	شـــده بابهـایِ حـرم در شمـار		همـه نـوزده از رهِ اعـتـبـار	
	منـافـذ یـک و دو ســـه و چـار و پنج		گشـــاده چو گلهـای خنـدان بـه غنج	
	نخســـت از ســویِ شـرق باب الســلام		مر او را ســـه منفـذ گشـــاده بـه کـام	
	دو مـنـفـذ زِ بابِ جـنـایـز شمـر		ســـه از بابِ عـبّـاسِ زیـبـا ممـر	
	زِ بابِ عـلـی نـیـز مـنـفـذ ســـه تا		زِ بازان و بغلـه دو پنج از صـــفـا	
۱۸۲۰	جیـادســـت و رحمـت بـه بابِ تمیم		ابا امـهـانـی دو هـر یـک مـقـیـم	

	دو در خردِ ره خورد دان نه سترگ		وز ابراهیم از جمله بابش بزرگ	
	ولیکن بُوَد منفذِ آن یکی		چنینی عمره کوچک ازآن اندکی	
	زِ سدّه به بسطیّه وندوه هم		منافذ یکی گشت نی بیش و کم	
	به بابِ زیاده سه منفذ دمفتاد		شنیدم که اکنون یکی شد زیاد	
۱۸۲۵	زِ بابِ دریبه ممرّش یکیست		منافذ همه هشت و سی بی‌شکیست	
	منارش شده شش عتیق و جدید		دو در عهدِ عثمانیانِ سعید	
	یکی را سلیمِ نخستین نمود		که او اوّلین خادمِ کعبه بود	
	دوم شه سلیمان بپرداخته		مدارس دگر اندرو ساخته	
	شهنشه سلیمِ دوم با مراد		به توفیق و احسانِ ربّ العباد	
۱۸۳۰	نمودند از نو بنایِ حرم		ثوابش فراوان بُوَد لاجرم	
	چو آن شه رهِ کعبه آباد کرد		حرم رازِ نو تازه بنیاد کرد	
	یقین در ثوابش خدایِ مجیب		کند نورِ دیدارِ خود را نصیب	
	شود دایما نجمِ خورشید بخت		جهانگیر با زیورِ تاج و تخت	
	که بر بانیِ کعبه احسان رواست		ثوابش زِ حق بیشتر از رجاست	48b
۱۸۳۵	حرم جسم و کعبه است چون جانِ درد		زِ جان خوشتر آثارِ سلطانِ درد	
	دل و جانِ عالم به طوف اندرش		به سانِ کبوتر به گردِ سرش	49a
	نمایند طیران زِ رویِ ادب		که پویند راهش به توفیقِ رب	
	به ماهِ محرّم بشد ختمِ کار		زِ هجریّه نهصد و هشتاد و چار	
	چو معمارِ ثالث بپرداختش		خِرَد چاوشِ بابِ شه ساختش	
۱۸۴۰	به دنیا اگر چاوشِ شاه گشت		زِ احوالِ عقبیٰ هم آگاه گشت	
	امینش دگر احمدِ نامور		که بُد میرِ جدّه زِ رویِ هنر	
	به دیوانِ مصر از سرِ التفات		شد اندر امارت کریم الصّفات	
	به هر کارگر در خورِ پایه‌اش		بدادند با کامِ دل دایه‌اش	
	زِ درگاهِ سلطان به سویِ شریف		بسی خلعتِ دلپسند و لطیف	
۱۸۴۵	زِ رویِ تفاخر روان ساختند		مراداتشان جمله پرداختند	
	به قاضی هم این سان رعایت کنان		فزودند مقدارش از عالمان	
	پس آنگه مرمّاتِ یثرب چنین		نمودند با حکمِ سلطانِ دین	
	به خرجِ حرم از خزینه به کار		زِ سرخ شد پنج ره صد هزار	
	به سویِ مدینه دو قندیلِ زر		مرصّع به یاقوت و لعل و گُهر	
۱۸۵۰	فرستاد شاهنشهِ کامبین		که در مرقدِ خاتم المرسلین	
	زِ شاهِ فلک قدر باشد نشان		شعاعش زند شعله بر آسمان	

	دگر نفقهٔ حاجیان را تمام		چنین صرّهٔ مکّیان را به کام	
	فزودند اندر مدینه دگر		به قدس و مشاهد همه سر به سر	
	امامِ معظّم ابا هفت امام		به بغداد در با هزار احترام	
۱۸۵۵	شد آباد و معمور از لطفشان		دلِ خلق مسرور از لطفشان	
	الٰهی بُوَد شادِ دین مستدام		شریفِ حرم جیره خوارش مدام	
	مغنّی چو شد ختم کارِ حرم		بر آور به لبّیک و سعدیک دم	
	خِرَد را به خود محرم راز کن		به شهناز در اوج پرواز کن	
	فتح کردنِ حیدر پاشا دیارِ نفطه و قفصه را			
	دلاور سپهدارِ فیروزمند		به دشمن چنین غلغل اندر فکند	
۱۸۶۰	که در قفصه زَاعرابِ ملکِ جرید		یکی حاکمی ملحدی شد پدید	
	چو دیوِ سیه رو بد اندام بود		قوی هیکل و رفرفش نام بود	
	خود آن خصمِ مردود را در عرب		جز آن نام تلمود بودش لقب	
	چو شیطان زِ حق تافته رویِ زشت		تو گویی زِ مسجد شده در کنشت	
	چه گونه کنشت از جمیعِ ملل		برون بود افعالِ آن بد عمل	
۱۸۶۵	چنان عُجب در جسمِ ناپاک داشت		چنان عقلِ کج ناقص ادراک داشت	49b
	که خود را به وسواس دیوِ لعین		ولی می شمردی در آن سرزمین	
	ولی از ولایت نبودش اثر		ضلالت نمودی بشر را بشر	
	چو دجّالِ بی خیر آن بد فعال		به عالم در افکنده بود اختلال	
	به کردارِ زشتی چنین دایما		نمی کرد فرمان بری شاه را	
۱۸۷۰	چو این قصّه شد جمله معروضِ شاه		چنین گشت فرمانِ گیتی پناه	
	که پاشایِ تونس زِ مغرب زمین		غضنفر فکن حیدرِ کامبین	
	کشد سویِ قفصه سپه بی کران		کند تار و مارش به گرزِ گران	
	زِ دشمن ستاند دز و مملکت		کند ضبط و تسخیر با معدلت	
	چو فرمان رسید از شهِ نامور		محلّه بیاراست از شهر در	
۱۸۷۵	چه در ملکِ مغرب میانِ سپاه		محلّه به تازی بُوَد خیمه گاه	
	چو لشکر زِ نزدیک و دور آمدند		سویِ خیمه ها با سرور آمدند	
	امیرانِ سنجاق و قاید یلان		سپاهی زعیمان و نام آوران	
	به جولان سوارانِ پولاد پوش		فکندند از مه به ماهی خروش	
	به خصم افکنی زود زود آمدند		سپهدار را با درود آمدند	

۱۸۸۰	نشستند هر یک در آن انجمن		نمودند آهسته سازِ سخن	
	چو کردند آغازِ تدبیرِ راه		بجستند نصر و ظفر از آله	
	چو رایِ حکیمانه پرداختند		به ینگیچری نوبت انداختند	
	دویدند ینگیچری پیش پیش		به خدمت گرایی به آیینِ خویش	
	نمودند بر میرِ میران سلام		به آغایشان یک به یک بالتمام	
۱۸۸۵	چو آیینِ اکرام پرداختند		ستاندند و گردن بر افراختند	
	به گفتارِ پاشا نهادند گوش		سبک ساختند از تفک بارِ دوش	
	سپاهی چو آگه شدند از سفر		زِ پیشِ مواجب گرفتند زر	
	به بیرونِ دیوان دوان آمدند		به عزمِ سفر شادمان آمدند	
	دو سه روز کردند تعبیرِ راه		گشادند ره جانبِ کینه خواه	
۱۸۹۰	زِ دریا روان شد به کشتی دگر		سویِ خصم فرهادِ فرخنده فر	
	چه فرهاد زَاربابِ منصب بُد او		که میرِ مناستیرِ مغرب بُد او	
	به کشتی بسی طوپِ سنگین به راه		نمودند بر مملکت کینه خواه	
	سپاهِ جهانگیر شد بر سفر		به کشورستانی زِ بحر و زِ بر	
	پیِ بار بستن بغرّید نای		زمین لرزه کرد از سمِ باد پای	
۱۸۹۵	شد از قیروان تا به قابس قرین		زِ بار و بنه خسته گاوِ زمین	50a
	رسید اندر آن منزلِ معتبر		رجب بیگِ پیل افکنِ نامور	
	به خیلِ مبارز یلانِ گزین		که پاشای تونس بُد او پیش ازین	
	به گردون بر افراخت چتر مهی		به سرلشکر آمد به فرّ و بهی	
	چو سرلشکر اکرامِ او را بدید		به لطف و تواضع به پیشش دوید	
۱۹۰۰	زِ رویِ نوازش به کرسی نشاند		به گفتارش اندر جواهر فشاند	
	چو با هم حکایت بپرداختند		فرا پیشتر رایت افراختند	
	دو دریایِ لشکر یکی شد روان		به شیهه درو باد پا کف زنان	
	چو بر حصنِ قفصه فرود آمدند		چو طوفان همه جان گداز آمدند	
	نمودند آهنگِ‌جنگ و ستیز		به دشمن ببستند راهِ گریز	
۱۹۰۵	سحرگه که اعرابیِ شامِ تار		پریشان شد از صبحِ رومی شعار	
	به مغرب فروشد نجومِ سپهر		زِ مشرق بر آمد درخشنده مهر	
	چو خور رایت افراخت سردارِ روم		به پیکارِ دشمن شد اندر هجوم	
	بیاراست لشکر به نام آوری		به میدان چمید از رهِ داوری	
	سویِ باره آراست طوپ و تفنگ		به آتش فشانی درآمد به جنگ	
۱۹۱۰	شد از غژ غژِ طوپِ خارا شکاف		دل از اژدها شق فرا کوهِ قاف	

	زِ غرّیدن و جنبشِ ضرب زن		فروشد به زیرِ زمین کوهکن	
	زِ بس نعره زد بادِ لوشجه چو شیر		گریزان شد از بیشه ببرِ دلیر	
	به هر جا که عرّاده انداختند		برابر به خاکِ سیه ساختند	
	فرنگی به برجی که پرتاب شد		ز بیخش فرو ریخت نایاب شد	
۱۹۱۵	کجا بندقی از تفک می جهید		به چشمِ دلِ دشمنان می خلید	
	کجا دیدبان بنگریدی نهان		تفک چشم میکند از دیدبان	
	گویِ گودلِ خصم را زد تفک		به ارزیزِ الماس بنمود حک	
	دلیری که با طوپ سنگی شکافت		به خارا درون گوهرِ فتح یافت	
	و گر ریخت کُنجی ازآن دز فرو		نقاب عروسِ ظفر شد زِ رو	
۱۹۲۰	دگر گشت رُکنی ازآن دز خراب		تو گویی که از غیب شد فتحِ باب	
	دگر بود اساسش زِ پولاد سخت		شد از آتشین ضرب زن لخت لخت	
	دگر بود بی رخنه دیوارِ او		فکندند صد رخنه در کارِ او	
	دگر بود آن قلعه آهن بنا		بکندند با ضربِ دستش زِ جا	
	دگر بود آن قلعه البرز کوه		به خاکش نمودند یک باشکوه	
۱۹۲۵	دگر بود آن قلعهٔ خیبری		گشادند با شوکتِ حیدری	50b
	دگر بود پیغولهٔ دیولاخ		نمودند از رخنه راهش فراخ	
	چو راهِ درآمد گشادند باز		هجوم آوریدند با رخت و ساز	51a
	به شوق و صفا الله الله کنان		شدند اندرو زمرهٔ مؤمنان	
	چو دشمن بدید آن چنان دست برد		برون جست و جا را به صاحب سپرد	
۱۹۳۰	گریزان از آنجا به ده روز راه		سویِ قلعهٔ نفطه شد با سپاه	
	سپهبد سویِ نفطه پیش از گریز		فرستاده بُد میرِ صاحب تمیز	
	که محمود بُد نامِ آن کاردان		خداوندِ تدبیر و میرِ فزان	
	خودش نیز اندر عقب تاخت کرد		رسید او به نطفه به مردانِ مرد	
	چو با فرّ و شوکت به آنجا چمید		عدو را ازآن هم گریزان بدید	
۱۹۳۵	گرفت آن چنان قلعه را هم به طوپ		بفرمود ضبطش به آیینِ خوب	
	درآن دشت و صحراکجا خصم یافت		زِ سر تا به نافش به تیغی شکافت	
	شد از گرز و کوپال در لرزه مهر		هوا بسته دم تیره رویِ سپهر	
	زِ بس تیغ بر عزمِ کین تاختند		عرب را به مصریش بنواختند	
	زِ زاغِ کمان تیرها چون عقاب		به صیدِ دلِ خصم شد با شتاب	
۱۹۴۰	خدنگِ بلا گشت جانکاهِ خصم		زِ کیبر خسک بر خسک راهِ خصم	
	سنانها بر اعدا بغل پوی شد		زِ پهلو درون رفت و دلجوی شد	

	زِ بس از زره حلقها شد خدنگ		به کالِبُدِ دشمنان بی درنگ	
	شد از زخم هر حلقه ای خون فشان		یکی چشمه ازو چشمه ای خون روان	
	زِ تن در زره تیر رگ می گشود		زره موجِ دریایِ خون می نمود	
۱۹۴۵	چو شد قلعه ها فتح و بگشاده ملک		زِ بند غم و غصّه آزاده ملک	
	نمودند ضبطش به اقبال و عزّ		درآن مرز هفتاد تا شهر و دز	
	چو در چین یکی شهرِ زیبایِ خاص		چو تا وزن یک قلعه با اختصاص	
	بیاراستندش چو خرّم بهار		به تشریفِ سرلشکرِ نامدار	
	سپهبد چو در شد به آن ملک و شهر		عدو را گریزاند و بنمود قهر	
۱۹۵۰	به نامِ شهنشاه زد سکّه را		برافراخت با کُنیه اش خطبه را	
	ازآن قلعه ها پنج را اختیار		نمود و دگر شد همه تارُمار	
	زِ نو رخنهایش یکایک بساخت		به برج اندرش توغِ شاهی فراخت	
	به هر قلعه زآن قایدی بر گماشت		سپاهِ فراوان به ضبطش گذاشت	
	نوشت او به خیلِ پیاده سوار		علوفه زِ گنجینهٔ شهریار	
۱۹۵۵	به ضبط اندرش ماند با عدل و داد		هزار از سوارانِ رومی نژاد	
	چو سام و نریمان به بانگ و خروش		چو زال و چو یورش پلنگینه پوش	
51b	به اژدر کُشی هر یکی رستمی		به کف جملگی زِ رمح ارقمی	
	به شمشیر بازی چو گودرز و گیو		به گرز افکنی هر یکی نرّه دیو	
	به قد نخلِ موزونِ قامت چنار		دو گونه چو سیب و دو رخ چون انار	
۱۹۶۰	به بازو چو پولاد و آهن دو دوش		سراپا فرو در زره تا به گوش	
	به جوشن کشان خصم چون روز و شب		پیِ کینه خواهی به ساز و طرب	
	چپ و راست تیر افکن و اسب تاز		مبارز نبرد آزما چست باز	
	به هنگامِ کین هر یکی پیل تن		همه مرزبانانِ دشمن شکن	
	جز ایشان به دزدار شد جا به جا		هزار از دلیرانِ زور آزما	
۱۹۶۵	پیاده جوانانِ عفریت چنگ		به شمشیرِ زرّین به رویین تفنگ	
	به خصم افکنی هر یکی ذوفنون		کُلَهْشان سقرلاطی و لاله گون	
	هم از چوقه چقچورشان تا به ناف		قبا تا به زانو به عزمِ مصاف	
	کلنگ و تبر زینِ خارا شکن		چپ و راست جا کرده چون کوهکن	
	به پهلو فرو بسته باروتدان		یکی کیسه پر بندقِ خون فشان	
۱۹۷۰	به غیر از تفک هر یکی را به کف		یکی حربه با نیزه پویان به صف	
	به رفتن چو عمرِ سبک بی شتاب		دوان تر زِ باد و روان تر زِ آب	
	گروهِ غزا پیشهٔ قلعه کوب		به تندی چو آتش به چستی چو طوپ	

	به گفتن چو رعد و به جستن چو برق		لگد کوبشان سر به سر غرب و شرق	
	کجا فتح حصنی که باشد محال		بگیرندش اقدم زِ خیلِ خیال	
۱۹۷۵	به برجی که لغزد درو پایِ وهم		جهندش فراتر چو از قوسِ سهم	
	چو شد کارِ ضبط ولایت تمام		سپهبد سویِ تونس آمد به کام	
	به لشکر همه لطف و احسان نمود		به داد و دهش جملگی را ستود	
	نمود آنگهی عرضِ درگاهِ شاه		که ای زیرِ حُکمت زِ ماهی به ماه	
	زِ اقبالت ای شاهِ کشورگشای		بشد فتحِ قفصه به اقلیم و جای	
۱۹۸۰	به ضبط اندر آمد دیارِ جرید		کِه و مِه به فرمان بری چون عبید	
	شد ادریس هم در بربّه مطیع		غلامِ درِ شه شریف و وضیع	
	بُوَد شهرِ بُرنَو ازآن نامدار		به مابینِ قروان و مصر آن دیار	
	به حکم اندرش زنگیانِ سیاه		خودش زنگیِ درگهِ دین پناه	
	نوشت آنگهی جمله نامِ یلان		زِ بهرِ ترقّی به شاهِ جهان	
۱۹۸۵	به میرانِ سنجق دگر عرض داد		به افزونیِ قدرشان ره گشاد	
	رجب بیگ را هم به خوبی ستود		که از تونس آن وقت معزول بود	
	پس آنگه به کشتی بسی پیشکش		فرستاد با کتخدایِ خودش	52a
	به درگاهِ شه کتخدا چون رسید		به دیوان شد و پیشکشها کشید	
	درآنجا به دستورِ عالم مدار		نمود او عروضِ فتوحش نثار	
۱۹۹۰	وزیرِ معظّم به شه عرض داشت		سرِ میرِ میران به گردون فراشت	
	پذیرفت شه جمله حاجاتِ او		به کامش برآمد مراداتِ او	
	رجب بیگ را هم بفرمود شاه		سویِ مصرش اسکندریه بداد	
	فرستاد خلعت به سردارِ مِه		که باشد بهی لایقِ کارِ به	
	پیِ این چنین مژده آمد خبر		که شد فتحِ ملک مراکش دگر	
۱۹۹۵	شد اسپانیه هم به فکرِ خراج		که تا شاهِ دین را دهد ساو و باج	
	بده ساقیا ساغرِ لاله گون		که شوید زِ دل فکرِ دنیایِ دون	
	گدا گر بنوشد شود بی نیاز		ملوکِ جهان را کند سرفراز	

رسیدنِ مژدهٔ فتحِ مراکش با پیشکشهایِ حاکمِ فاس به درگاهِ رفیعِ گردون اساس				
	بَریدِ صبابویِ کشتی نشین		شتابان زِ دریایِ مغرب زمین	
	به توفیقِ یزدان درآمد به راه		سرِ بادبانش علَم زد به ماه	

۲۰۰۰	یکی ماهه ره را به یک روز و شب		به پیمود بی محنت و بی تعب	
	رسید او به قسطنطنیه روان		به وقتِ مبارک به فرّخ زمان	
	بیاورد پیغامِ سلطانِ فاس		به درگاهِ شاهنشهِ چرخ اساس	
	برون شد زِ کشتی دلش بر شکفت		به دستورِ اعظم برفت و بگفت	
	که از یُمنِ شاهنشهِ تاجوَر		بشد فتحِ مُلکِ مراکش دگر	
۲۰۰۵	یکی قاصد اکنون زِ مولیٰ ملوک		به رسمِ ملوکانه نیکو سلوک	
	دلیر و خردمندِ موسیٰ به نام		سخندان و خوش خلق و شیرین کلام	
	مر این کمترین بنده را همره است		کجا او ملوکش غلامِ شه است	
	چو دستورِ دین گشت آگه زِ حال		بگفتا به خدّامِ فرخنده فال	
	که سازند ترتیبِ مهمان سرای		نمودند زینت خدیوانه جای	
۲۰۱۰	پیِ پیشوازش سرِ چاوشان		به معبر شد از درگهِ شه روان	
	به او خیلی از نامدارانِ روم		به آیینِ عثمانِ فرّخ رسوم	
	رسیدند با حشمت و عزّ و ناز		شدند از سرِ اسب مهمان نواز	
	چو قاصد زِ کشتی بیاید به در		کشیدند اسب از شهِ نامور	
	به توسن برآمد خرامان چمید		زِ بهرِ سلامِ سواران خمید	
۲۰۱۵	وزآنجا به شهر اندرون سر نهاد		به منزلگهِ نازنین ره گشاد	
	حکایت کنان با مهان دم به دم		به منزل رسید آن یلِ محتشم	52b
	فرود آمد از اسب با میزبان		درآمد به مهمان سرا شادمان	
	کِه و مِه نمودند اکرامِ او		پر از شکّرین خوردنی کامِ او	
	چو رسمِ ضیافت بپرداختند		به تشریفِ شاهیش بنواختند	
۲۰۲۰	شد آنگه نخستین به اعظم وزیر		ملاقات کرد او به هر یک مشیر	
	چو دیدند ارکانِ دولت وِرا		نمودند هر یک به او لطفها	
	طلب داشتندش به دیوانِ شاه		شد او هم به درگاهِ دولت پناه	
	سرِ چاوشان رهنمایی کنان		نمودش طریقِ وفا با مهان	
	چو قاصد به دیوانِ عالی رسید		سرِ توسنش با ادب برکشید	
۲۰۲۵	فرو شد سهی قامتی از سمند		به نخلش سر افشاند سروِ بلند	
	درآمد به دیوان به عزّ و علا		زِ سر عقل رفت و دلش شد زِ جا	
	چه دیوان سرا رشکِ باغِ بهشت		زِ مشک و زِ عنبر درو خاک و خشت	
	منقّش همه سقفِ دیوارهاش		گلِ تازه خندان به گلزارهاش	
	به هر جا بنش سبزه و مرغزار		پیِ نغمه چون عندلیبان هزار	
۲۰۳۰	چو مهرِ فلک شمسهٔ روشنش		زِ مه روشنا جام هر روزنش	

	درختانش از میوه شکّر فشان		شده شهد خا طوطیِ جان ازآن	
	روان آبِ شیرین زِ هر چشمه در		زِ سرچشمهٔ جان گوارنده تر	
	هوایش ملایم به لیل و نهار		به سانِ نسیمِ سحر در بهار	
	زِ یکسوی ینگیچری بر مصاف		صفی بسته مانندِ دیوانِ قاف	
۲۰۳۵	وز اسکوفِ زرّینشان در حجاب		نهان زیرِ ابرِ سفید آفتاب	
	زِ سویِ دگر پیشِ آن بارگاه		نشسته به هم سرورانِ سپاه	
	زِ چاوش و دربانِ فرخنده فر		درخشان دو کوهی پر از کان و زر	
	نمایان میانِ دو کوهِ چنین		رهِ راستی تا به دیوان قرین	
	چو قاصد رهِ راست پیمود پیش		به عاداتِ اشرافِ اقلیمِ خویش	
۲۰۴۰	شکفت از جمالش دلِ دوستان		چو گلهایِ نورسته در بوستان	
	که بود او جوانی به علم و ادب		وز اولادِ اشرافِ خیلِ عرب	
	به رخ خطّ سبزش شبِ قدر بود		عمامه به فرقش مهِ بدر بود	
	به آیینِ مغرب به واسع قبا		ستون قامتِ و جبّه اش چترسا	
	به فرّاشیِ چترِ پیرامنش		شدی خاک روبی کنان دامنش	
۲۰۴۵	چو آمد به دیوانِ عالی درون		درو حشمتی دید پیش از برون	
	به خود عقلِ گم کرده را رام کرد		مهان را به تعظیم اکرام کرد	53a
	چو ارکان بدیدند تعظیمِ او		نمودند تکریم و تقدیم او	
	به کرسی فرا پیشِ آصف روان		نشان داد جایش سرِ چاوشان	
	پس آنگه کشیدند خوانِ نعم		به قانونِ عثمانِ صاحب کرم	
۲۰۵۰	چو خوردند زَانواعِ ناز و نعیم		به بیرون ببردند نزلِ کریم	
	هم از شربتِ عنبرین نوشِ جان		نمودند یک یک مِهان و کِهان	
	پس آنگه سرِ قصّه کردند باز		که ره یافت قاصد به عرضِ نیاز	
	بگفتا که سلطانِ فاس از ازل		به خدمت گرایی شدی بی خلل	
	به او سنجق از شه سلیمان رسید		عناياتِ سلطان سلیم خان رسید	
۲۰۵۵	شد الحمدلله کنون بر مراد		به عصر همایونِ سلطان مراد	
	هم از یُمنِ آن شاهِ یزدان پرست		همه مُلک و اقلیمش آمد به دست	
	شد از همّتش حاکمِ مستقل		پیِ خدمتش بنده با جان و دل	
	اگر نامِ او بود مولیٰ ملوک		به شه بنده فرمان و نیکو سلوک	
	کنون است شاهنشهِ کامران		به تحقیقِ مولیٰ ملوکِ جهان	
۲۰۶۰	خود او تابعِ شاهِ دین بود و هست		چنان بندهٔ کمترین بود و هست	
	فزود از رهِ بندگیش اعتبار		به عبدالملک یافت ازآن اشتهار	

	رسومِ عبودیّت اعلام کرد		خودش را به عبد الملک نام کرد	
	فرستاد این نامهٔ نامور		به درگاهِ شاهنشهِ بحر و بر	
	درو مندرج فتح و فیروزی است		همه عرضِ اخلاص و بهروزی است	
۲۰۶۵	همانا زِ فرّ شهِ کامبین		شهنشاهِ مجموعِ رویِ زمین	
	پیِ فاس با عزّ و نصر و ظفر		بشد فتحِ ملکِ مراکش دگر	
	به جنگ اندرش خصمِ دون شد تباه		فرو رفت دشمن به خاکِ سیاه	
	ولایت زِ عبدالملک راضی اند		خجل جمله از غفلتِ ماضی اند	
	همه عرضِ حالی به صدقِ کلام		فرستاده با سیّد احمد به نام	
۲۰۷۰	که عبدالملک از سرِ عدل و داد		به جان می کند کوشش و اجتهاد	
	عدوِ ولایت گریزان زِ ملک		برون رفت افتان و خیزان زِ ملک	
	چو وحشی ددان ره به کُهسار کرد		اطاعت به کفّارِ فجّار کرد	
	پیِ فتنه جویست چون دایما		چو حکّامِ تونس فتد در بلا	
	اگر او به کفّار کرد اعتماد		بُوَد تکیهٔ ما به ربّ العباد	
۲۰۷۵	وگر او زِ حق میلِ باطل نمود		سزا و جزا خواهدش داد زود	
	وگر در پیِ عذرِ دین است او		تلف باد کز ضالّین است او	53b
	به هر کارِ زشتی که پا درنهد		زِ بی دولتی جایِ پا سر نهد	
	امید آن که گردد خود آن نا به کار		زِ کردارِ زشتش گرفتار و خوار	
	اگر مُلک گویی همه از شه است		دگر مال و جان بذلِ این درگه است	
۲۰۸۰	سرِ ما و خاکِ رهِ راستان		نداریم جایی جز این آستان	
	چو او عرضِ اخلاص تقدیم کرد		به دستورِ دین نامه تسلیم کرد	
	خبر شد زِ شاهنشهِ کامران		به دستورِ و ارکانِ عالی مکان	
	که با قاصد آیند بر بارگاه		بسایند بر چرخِ اطلس کلاه	
	چو دستورِ اعظم خبردار شد		به قاصد سویِ شاهِ دیندار شد	
۲۰۸۵	به پیشِ وزیران خرامان دو سرو		به زربفت جامه روان چون تذرو	
	سرِ چاوشِ شه به سیمین عصا		چنین خیلِ بوّاب را کتخدا	
	چو نزدیکِ درگه شد ارکان روان		دویدند شش تا سرِ حاجیان	
	نمودند اکرامِ فرخنده فر		گشادند رهشان فرا پیشتر	
	به حشمت چو رفتند بر پایِ تخت		ستادند بالجمله با عزّ و بخت	
۲۰۹۰	وزیران چو کردند اکرامِ شاه		پذیرفت شاهنشهِ دین پناه	54a
	پیِ پای بوسِ خداوندگار		به قاصد همان دم بدادند بار	
	چو قاصد قرین شد به پایِ سریر		سرِ خویشتن با ادب کرده زیر	54b

	دو سر خیل حاجب کشان از دو دوش		رساندند بر پایِ تختش به هوش
	چو بنمود پابوس با کش و فش		کشیدند از فاسیان پیشکش
۲۰۹۵	مقدّم دو کرسی سرشته به زر		مرصّع به یاقوت و لعل و گهر
	که یعنی دو تختم نثارِ شه است		مرا این راستی را خدا آگه است
	بُوَد فاس و شهرِ مراکش یقین		درین مملکتها دو تختِ گزین
	به هر یک ازآن تختبانِ شهم		کمین بندهٔ آستانِ شهم
	همه سکّه و خطبه با نامِ شاه		شهیرِ جهان گشته بی اشتباه
۲۱۰۰	جز آن چارتا مسندِ زرنگار		به طرزِ ملوکانه ای آن دیار
	که یعنی همه ربعِ مسکون به کام		چو مسند بُوَد شاه را زیرِ گام
	زِ هرگونه زربفت خز ته به ته		دو صد بوقچه هر یکی پانزده
	زِ زرّین صراحی به لعلین طبق		چو مهر درخشان زِ جیبِ شفق
	چنین پانزده تا هم از هر انا		کشیدند از سیم و زر شاه را
۲۱۰۵	چو تشریفِ شاهانه انجام یافت		خدیوانه قاصد به بیرون شتافت
	وزیرِ معظّم سرِ نامه باز		نمود و درآمد به عرضِ نیاز
	به خطِّ عرب کرد چون شه نگاه		پیِ ترجمه گشت فرمانِ شاه
	وزیران پس آنگه زِ ایوانِ عدل		نمودند آغاز دیوانَ عدل
	وزآنجا دگر دادخواهی کنان		بگشتند بر منزلِ خود روان
۲۱۱۰	چو دادند مکتوب را بر دبیر		نوشت او جوابش برایِ مشیر
	درو هرچه از بندگی درج بود		زِشاهنشهش لطف و احسان فزود
	چو توقیعیِ شاه با آبِ زر		بپرداخت فرمانِ شه سر به سر
	به دستورِ اعظم ببرد آن کتاب		که برخواند پیشِ شهِ کامیاب
	شهنشه پذیرفت مضمونِ آن		که در کیسه کرد آصفِ کاردان
۲۱۱۵	سرِ کیسهٔ سیم کش را دگر		بزد مهرِ شاهنشهِ تاجور
	بفرمود تسلیمِ چاووشِ شاه		به قاصد بپویند گفتا به راه
	ضیافت کنان قاصدِ فاس را		اجازت بدادند هم با عطا
	به جز رخت و اسبابش از سیم و زر		بدادند خلعت به او آن قدر
	که تا قرنها نقد و اسبابِ او		بُوَد بس به اولاد و انسابِ او
۲۱۲۰	دگر خلعت و اسبِ زرّین لگام		به شمشیرِ مصری مرصّع نیام
	وز اسبابِ شاهانهٔ نازنین		فزونتر هم از دفعهٔ اولین
	به عبدالملک شد زِ شاهِ جهان		به چاووش و قاصد زِ کشتی روان
	مغنّی بده عود را پیچِ گوش		به یک نغمه از زهره بر پایِ هوش

	به بالا نگر از پیِ رقصِ یار		کند چرخ تا نقدِ انجم نثار	55a

ذکرِ ترتیبِ آلاتِ رصدِ جدیدِ شهنشاهی				
۲۱۲۵	حکیمِ رصد بندِ انجم شناس		بنایِ رصد را چنین بست اساس	
	که چون علمِ ادیان درین روزگار		فزودی به دانشوران اعتبار	
	شریعت قوی بود و دانش فزون		تصانیفِ نقلیّه از حد برون	55b
	به شرع ارچه نقلیّه در کار بود		زِ عقلیّه هم بحث بسیار بود	
	که تحصیلِ هر علم بر اهلِ دین		بُوَد فرض بر ردّ سائل یقین	
۲۱۳۰	خصوصاً ریاضی که اهلِ خِرَد		همی برد قایق ازو پی برد	
	دفاتر زِ علمِ حسابیش راست		فرایض ازو نیز صحّت فزاست	
	تقاویم آفاق و زیج و رصد		زِ اربابِ این فن به هم می رسد	
	به این علم دانند بی اشتباه		به ثور و حمل منزلِ مهر و ماه	
	چو در برجِ عقرب کند مه مکان		گریه است عقد اندرو بیگمان	
۲۱۳۵	به این علم دانند وقتِ نماز		وزو صحّتِ قبله سویِ حجاز	
	چو شد مسّ حاجت به آن این قدر		برو راغب اربابِ فضل و هنر	
	وز افلاک زِاهمالِ سفلیّه اش		خفی مانده آثارِ علویّه اش	
	شده زیجهای اُلوغ و نصیر		چو بر خاکِ پوسیده نقشِ حصیر	
	کواکب به رصّاد در انتظار		چو بر زیجِ نو طالعِ بختیار	
۲۱۴۰	که ناگه به فرِّ خدیوِ جهان		خداوندگارِ ملوکِ زمان	
	جهانگیر خاقانِ عالی نهاد		شهنشاهِ آفاق سلطان مراد	
	زمین چرخ سا سطحِ میدانِ اوست		قمر عکسی از گوی و چوگانِ اوست	
	خداوندِ اقبالِ یزدانی است		که خود ناسخِ زیجِ ایلخانی است	
	به زیج و رصد تا که فرمان دهد		نجوم از افق بر زمین رو نهد	
۲۱۴۵	چو کوشند با دولتش راصدان		رایند تاج از سرِ فرقدان	
	به ایّامِ او زیجِ نو هر که بست		زِ فکرِ رصد تا قیامت برست	
	مهیّا زِ فرّش همه خواسته		جهان خلد مانند پیراسته	
	درین نازنین عهد و وقتِ لطیف		به روزِ مبارک زمانِ شریف	
	به بابِ همایون از قاهره		به فیروزیِ دولتِ قاهره	

۲۱۵۰	بیامد یکی قاضیِ باهنر		ریاضیش ارثی پدر بر پدر
	سریع القلم تقی دین نامِ او		به علمِ حسابی قلم رامِ او
	به چستی رقمهاش در هر ورق		ربودی خود از ابنِ شاطر سبق
	عیان کرده اندر مجسطی نکات		گشاده به اقلیدس او مشکلات
	زمین و زمان را فراز و نشیب		به پرگار و جدول رسومِ عجیب
۲۱۵۵	بپیموده بالجمله از عرض و طول		نکرده زِ فکرش یکی زآن ذهول
	چو مژگانِ چشم و شعاعِ بصر		همه قطرِ موهومیش در نظر
	خبایایِ انظار را برده پی		زوایایِ اقطار را کرده طی
	رصد را یکی صد فزون از سلف		نکوتر زِ چمشید و بِه از شرف
	به فکر و تصوّر چنان کرده بود		که بی چه رصد در زمین می نمود
۲۱۶۰	که اربابِ فهم و خِرَد پیش ازین		نمودند بی چه رصد در زمین
	خود این نیز در قاهره چاه کند		برو نربانی بفرمود بند
	ازآن چاه شد لختی انجم شمار		که بیچاه گشت از رسوخش به کار
	به چاهِ رصد چون چنین جهد داشت		رسوخی من المهد الی اللحد داشت
	شد او بر جنابِ معظّم وزیر		محمّد به نام آصفِ بی نظیر
۲۱۶۵	چه آصف ابوزرجمهرِ زمن		زِ حیرت فرو بسته پیشش دهن
	زِ رایش شده مقتبس آفتاب		چو از جرمِ تابنده خور ماهتاب
	جهان رام شه را زِ تدبیرِ اوست		ممالک خوش از عدل و تعمیرِ اوست
	نموده چنان ضبط اقالیم را		که رصّاد زیجِ تقاویم را
	چه خواهد نماید به توفیقِ حق		زِ خاتم نمودار ذات الخلق
۲۱۷۰	جنابِ رفیعش بُوَد لایزال		همی راغبِ اهلِ فضل و کمال
	وزو تقی دین را برادر به کام		به سنجق برآمد نجم بیگ نام
	خود او نیز این گونه امّید داشت		که از تخمِ دانش درود آن چه کاشت
	چه بوسید دامانِ صد خرمنش		به عزّت برون گشت ازآن انجمن
	روان شد سویِ خواجهٔ کامبین		وحیدِ زمن نامور سعدِ دین
۲۱۷۵	درآمد به منزلگهش با سلام		ببوسید دستش به رسمِ کرام
	وِرا خواجه هم لطف و اکرام کرد		به شیرین سخن شکّرین کام کرد
	زِ هرگونه دانش سخن ساز شد		زِ علمِ ریاضی هم آغاز شد
	چو قاضی زمینِ ادب بوسه داد		کلیدِ درِ گنجِ حکمت گشاد
	به او خواجه تردید کرد آن چنان		که قاضی کشید از مباحث زبان
۲۱۸۰	چه خواجه محیطِ بحارِ علوم		دلش درجِ گوهر نثارِ علوم

	سخن های او چون دُرِ شاهوار		شده گوشِ ایّام را گوشوار	56a
	گشاده به کلک از ثریّا گره		تصانیفش از لب الالباب به	
	زِ نظم و زِ نثری که پرداخته		تواریخ را تاجِ سر ساخته	
	تلامیذِ او هر یکی ذو فنون		به تألیفِ صاحب شروح و متون	
۲۱۸۵	ازو فیثاغورث خجالت پذیر		وزو ارشمیدس نهان ناگزیر	
	رصد بست اگر ابرخس پیش ازین		شد آن کاردانی تلامیذِ این	
	حکیمانِ دانا دلِ هوشمند		به انواعِ کوشش به فکرِ بلند	
	به علمش چو یابند ره با دلیل		نمایند ازو جرّ جرِّ ثقیل	
	دگر باره خواجه به لطف و کرم		نظر کرد بر قاضیِ محتشم	
۲۱۹۰	دو سه دفعه مقدارِ ذاتش بدید		نکاتش به میزانِ حکمت کشید	
	پسندید و بالجمله مقبول داشت		سرش از تفاخر به گردون فراشت	
	پس از امتحان خواجهٔ نامور		به دستورِ دستورِ نیکو سیَر	
	به شاهنشه احوالِ او عرضه داشت		به نفسِ نفیسش نه با عرضه داشت	
	شهنشه زعامت عطایش نمود		به احسانش اندر رعایت فزود	
۲۱۹۵	نصیر و علی قوشچی آسا روان		شد اندر رصد بستن او در زمان	
	به فرِّ همایون چو در کار شد		به هر کارِ او عونِ حق یار شد	
	زِ اسبابِ فن هر چه او خواستی		زمانه به دلخواهش آراستی	
	اگر بود مطلوبِ او در فلک		همی یافت ره بر سماک از سمک	
	دگر در زمین خواستی گنج و کان		شدی از تهِ گاو و ماهی عیان	
۲۲۰۰	مهیّا شد القصّه آلاتِ کار		فزونش زِ توج و نحاس استوار	
	چو ذات الحلق لنبه کرد او تمام		چنین ذاتِ سمت ارتفاعش به کام	
	دگر چارُمش ذات الشعتبین		همی ربع مسطر ابا ثقبتین	
	دگر ذات الاوتارِ سعد اقتران		مشبّهةُ بالمناطق چنان	
	نه بوده مشبّهِ خود پیش ازین		نمود از مجسطی بیرون تقیِ دین	
۲۲۰۵	نکردست شخصی چنین شکلِ خوش		درین فنِّ زیبا به غیرِ خودش	
	چو اسباب و آلت بیاراستند		زمینِ مناسب به آن خواستند	
	به سمتِ غلاطه سرایِ فرنگ		گزیدند صحرایِ فیروزه رنگ	
	بدادند یک کیسه زر بهرِ خرج		به دفتر درون مصرفش گشت درج	
	فلوری فرنگی چو خاکِ زمین		بشد صرفِ اصلِ بنایِ متین	
۲۲۱۰	درآن هندسی وضعِ گردون اساس		فزودند رونق به توج و نحاس	
	نخستین که ذات الحاق ریختند		چو مه چنبر از چرخ آویختند	56b

	ز یکسو رصد خانهٔ مختصر		نمودند نزدیک آن مقر	57a
	درو پانزده اهل علم گزین		شدند از بی خدمت تقی دین	
	پس آنگه بتر صید هر یک از آن		بشد پنج تا فاضل نکتهدان	
۲۲۱۵	دوسه راصد و کاتبش چارمین		پی خدمت راصدان پنجمین	57b
	ز ذات الحلق یافت اهل عقول		همه موضع کوکب از عرض و طول	
	هم از لبنه شد میل شمس آشکار		دگر بعدها از معدل نهار	
	هو از ذات سمت ارتفاعش عیان		نمودند با یکدیگر راصدان	
	صعوبات حالات ناهید و تیر		ز دور فلک گردش چرخ پیر	
۲۲۲۰	هم از ربع مسطر بشد بی نزال		پی ارتفاعش تمام ارتفاع	
	گرفتند از ذات الشعبتین		بدین سان هم از ذات القبتین	
	تمام ارتفاع از نخستین بگاه		چنان اختلاف نظرگاه ماه	
	توشتند نیز از دوم جابه جا		مقادیر و ابعاد اجرام را	
	هم از ذات الا و تار چیزی نکاست		که شد نقطهٔ اعتدالین راست	
۲۲۲۵	دگر از مشبه بی اشتباه		بشد در رصد از سر انتباه	
	ز تدبیر زهره به چرخ سیم		سیان نصف قطرش نه بیش و نه کم	
	ز تحریر و تصحیح بنکام نیز		عیان مطلع اختران ای عزیز	
	هم از مسطر محکم منتخب		چه مسطر درین سنیدی لقب	
	بشد جمله تحریر بی حصر و حد		رموزات آلاتسای رصد	
۲۲۳۰	چو کرد او به ترصید حالاً شروع		به سال ظفه با اصول و فروع	
	خدا اختتامش میسر کناد		به فر همایون سلطان مراد	
	بده ساقیا جرعهٔ جانفزای		شکن رونق جام گیتی نمای	
	که تا به نشأه تازه پیدا کنیم		ز عقد ثریا گره وا کنیم	

در ظهورِ جرمِ ناری از اجرامِ فلکیه				
	عجبتر که از احتراقِ بخار		وز آثارِ علویهٔ پر شرار	
	قوی شعلهٔ سبعه نحساتِ نام		لقب ذوذوابه سریع انتقام	
	شبِ غرهٔ ماهِ روزه ز غیب		ز ناگه درخشید بی شکّ و ریب	
	گذشته برین نُه رواقِ سپنج		ز هجریه نهصد و هشتاد و پنج	
۲۲۵۰	فرا فرقدان طیلسانی ز نور		بسی شب بر افراخت مانندِ هور	

	ازو شامِ اسلامیان قدر شد		شعاعش جهانتاب چون بدر شد	
	بر اوجِ فلک تا چهل روز ماند		شراری ز مغرب به مشرق رساند	
	ظهورش چو در خانهٔ قوس بود		بر اعدایِ دین سهمش افتاد زود	58b
	در آخر به دلو اندرش عرض و طول		در آن برجِ آبی هبوط و افول	
۲۲۵۵	به تابش چو دنباله بر شرق داشت		نحوست چو عقرب بر اعدا گماشت	
	خردمندِ دانادلِ هوشمند		حکیمِ زمان فاضلِ ارجمند	
	بسی شب بکوشید بی خواب و خورد		که توجیهِ این جرمِ ناریّه کرد	
	به توفیقِ یزدان چو کوشش نمود		به شاهنشه احکام بنوشت زود	
	بگفتا که ای شاهِ عالم مدار		بود شمعِ بزمِ خوشت شعله دار	
۲۲۶۰	ترا مرده بادا به فتحِ عجم		که در خاک شد خصمِ بر بسته دم	
	ظهورِ چنین علویِ آتشی		بود اندر اینجا به فرّ و خوشی	
	و لکن بر ایران شرار بلاست		دلیلِ وی الفتنه من هاهناست	
	چو توجیهِ خوش کرد این حکم را		ز شاهِ جهان یافت لطف و عطا	

شیوعِ خبرِ هلاکیِ شاهِ ایران

	بیامد پس از عید آن گه خبر		که ملکِ عجم گشت زیر و بر	
۲۲۶۵	سمٰعیل آن پورِ طهماسب شاه		که در وادیِ صلح در شد ز راه	
	به خیلِ قزلباش می کرد خشم		به هر میر و آغاش می کرد خشم	
	ز سرحد امیرانِ اکراد را		بهم زد فزون ساخت افساد را	
	نتابید خشمش بزرگانِ ملک		نشد متّفق مرزبانانِ ملک	
	ز تأثیرِ آن کوکبِ آتشین		بزد نکبتش زآسمان بر زمین	
۲۲۷۰	در اثنایِ آن ماهِ روزه روان		به او داد تاتوله ایرانیان	
	به هنگامِ بی هوشیَش بی درنگ		اجل گردنش را بپیچید تنگ	
	به میران همی خواهرش اتفاق		نمودند و کردند کید و نفاق	
	طنابِ بلا را بدادند پیچ		فکندند بر گردنش مارپیچ	
	کشیدند محکم ببستند سخت		به خاکش فکندند عریان ز تخت	
۲۲۷۵	طساندند در یکدم آن شاه را		رهاندند از فتنه بد خواه را	
	دیارِ عجم گشت پر شور و شر		فتادند بر همدگر سرخ سر	
	به تختش برادر طلب داشتند		به دلها همی مهرِ او کاشتند	

	به قزوین بشد خواهرش جانشین		دمِ فرصت است ای شهِ کامبین	
	عروسیست بکرِ جهان شیوه کار		به عقدِ غلامِ کمینت درآر	
۲۲۸۰	چو بشنید شاهِ جهان این خبر		ز رسوایی دشمنِ بدگهر	
	عزیمت به تسخیرِ آنجا نمود		وز اهلِ خرد گویِ سبقت ربود	
	به سرحد فرستاد احکامِ خویش		گشایند تا راهِ پرخاش بیش	59a
	اگر در رسد یاریِ مستعان		نمایم همه فتحها را بیان	
	که تسخیرهایِ خداوندگار		بُود جمله با یاریِ کردگار	
۲۲۸۵	مغنّی چه جایِ درنگ آمدست		بکن غلغلی وقتِ جنگ آمدست	
	در مقدماتِ نتاجِ سعادتِ ازلیّه			
	نشانِ سعادت ز روزِ ازل		بود لطفی از واهبِ لم یزل	
	وجودی که منظورِ یزدان بُود		ز خور نجمِ بختش درخشان بود	
	جهانگیر گردد به نیکْ اختری		نهد پای بر پایهٔ سروری	
۲۲۹۰	شود تابعش گردشِ ماه و مهر		نیاید گزندش ز گردانْ سپهر	
	کجا روزِ رخشنده همچون شب است		کجا سعدِ طالع چو بد کوکب است	
	بود سعد بر نحس غالب فزون		به توفیقِ دادارِ بی چند و چون	
	چه گویم ز احکامِ چرخِ برین		به بدبخت راجع بود نحسِ این	

	دعایِ دولتِ ابد پیوند			
	الهی به اقبال و بختِ جوان		چو سعد اخترانند عثمانیان	
۲۲۹۵	همی نجمشان باد مسعود و هست		درِ عدلشان منبعِ جود و هست	
	خصوصا شهنشاهِ عالی نهاد		فلکْ تخت و خورْ بخت سلطان مراد	
	سپهرش به کام اخترِ سعد یار		جهان تابعش تا به روزِ قرار	
	درین دم که این شاهِ فیروزمند		به بختِ مساعد ز تخت بلند	

در الهامِ ربّانی و توفیقِ یزدانی			
۲۳۰۰	چو قدّوسیان گشت ملهم روان بفرمود تا مرزبانانِ مه ز بغداد و وان شهرِ زول ارضِ روم نمایند بر ملکِ ایران زمین چو فرمان به چاووش شد هر طرف		ضمیرش شد آگه ز سرِّ نهان گشایند از چینِ ابرو گره همه میرِ میران به میدان هجوم بکوشند گردان به پیکار و کین کشیدند لشکر به شبگیر صف	

لشکر کشیدنِ مرزبانانِ قهرمانیه به ممالکِ ایرانیه			
۲۳۰۵	در آن وقتِ سرما زمستانِ سخت ز برف و ز یخِ کوه سنگین و دشت زمین و زمان بود پر ابر و میغ فلک کرده سنجاب و قاقم به دوش		به عزمِ شبیخون گشادند رخت همه سیم و پولاد یکپاره گشت نباتاتش از یخ چو سوهان و تیغ هوا سر به سر گشته موینه پوش	

پیش دستیِ میرِ میرانِ وان در حدودِ ایران			
۲۳۱۰	نخستین ز وان خسروِ نامور سپه را نهانی دو تا بخش کرد ابا کتخدایش یلانِ گزین خودش هم به خیلِ ظفر اقتران چو لشکر نمودند عزم درست به خشم از چپ و راست کردند روی ز وان در یکی روز و یک شب روان		که بد میرِ میرانِ فرخنده فر توجّه به پیرایهٔ رخش کرد به اورمی فرستاد نصرت قرین به سلماس و خوی شد بالعز روان همه ز آتشِ کینه دل گرم و چست به تسخیرِ اورمی و سلماس و خوی رسیدند بر ملکتِ دشمنان	59b

رسیدنِ خسرو پاشا به خوی و مرند			
۲۳۱۵	چو نیلوفرِ چرخ در آب رفت کمین جست پاشا به دامانِ کوه		زِ دل بیم و از دیدها خواب رفت به نامی دلیران به فرّ و شکوه	

	نخوابید لختی نگهداشت پاس		به دیوارِ کین از سهر بست اساس	
	چو صبحِ ظفر بیرق افروز گشت		علم رشکِ خورشیدِ فیروز گشت	
	نمودند گردان نماز و نیاز		جهیدند بر رخشِ رخشنده باز	
۲۳۲۰	به قلب اندرون رفت پاشا به کام		بکوشید از بهرِ ناموس و نام	
	سپاه از کمینگه برون آمدند		به فتح و ظفر رهنمون آمدند	
	قیامت عیان شد دمی از صفیر		نماند احتیاجی به نفخ نفیر	
	به خونِ عدو دشنه‌ها تیز بود		شرارِ بلا شعله انگیز بود	
	کمانها قرینِ بناگوش نیز		گشاده لب تیر و خاموش نیز	
۲۳۲۵	چو مرغان به پرواز بی‌جان خدنگ		زِ کیبر عقابِ اجل تیز چنگ	

در جنگِ قراول				
	چو پاشا به شهرِ خوی آمد قریب		صف آراست لشکر به آیین و زیب	
	حسن بیگ محمودیِ نامور		طلایه روان ساخت بر سرخ سر	
	زِ یکسوی قوچی بیگ نامدار		به حکّاریان شد سویِ کارزار	
	که او بود آغایِ حکّاریان		سپهدارِ پنهانشینی کوان	
۲۳۳۰	چو آن قوم صد تا عشایر به نام		به میرِ حکاریست کمتر غلام	
	سرِ جمله زینل بگِ کامران		زِ نسلِ شرف بخشِ عبّاسیاند	
	به حکم اندرش گشته فرمان روا		زِ دریایِ وان تا به بحرِ تلا	
	چو زینل بگ آن دم به قشلاق بود		خبر یافت بر کینه بشتافت زود	
	برآورد گرد از طسوج و مرند		تبارِ بد اندیش از بیخ کند	
۲۳۳۵	طلایه هم از گوشهٔ کوچه باغ		به خوی اندرون شد شکفته دماغ	60a
	سپه در پیِ یکدگر تاختند		به یکباره شمشیر کین آختند	

گریزِ سالارِ سرخ‌سر از لشکرِ ظفر اثر			
	چه دیدند محمود سالارِ خوی مگر وقتِ ایلغارِ پاشایِ وقت هراسان شده از نشیمن برون ۲۳۴۰ زِ کوهِ فنا تا به موشابِ بور نبرده زِ شوراب در رختِ خویش		گریزان شده گشته تبریز جوی خبر یافته دشمنِ‌کور بخت نقاره شکسته علم سرنگون دوانیده یکسر سویِ‌آبِ شور فرو مانده با شوریِ بختِ خویش
الغارِ خسرو پاشا از پیِ دشمن			
	چو پاشا خبر از گریزش بیافت سرِ نیزه پنهان فرا گوشِ رخش شرار از سمِ باره رخشان بتاب ۲۳۴۵ نبود از گل و لایِ ره پر شکاف چو دشمن به کوهِ فنا در رسید پلنگینه پوشان به سانِ پلنگ نمودند بر کوه و صحرا هجوم فنا گشت یکسر به رنج و عنا ۲۳۵۰ زِ بس سر بریدند در پایِ کوه شد از کلّهٔ سرخ‌سر کوهسار هر آن کو زِ دشمن بیاورد سر جوانی که زد خصم را بر زمین یلی کو گُوِ زنده را دست بست		پی اندر پیِ سرخ‌سر درشتافت چو در چرخِ آفاق بویِ‌آذرخش سپرها زده پنجه بر آفتاب زمین را گسسته زِ هم پشت و ناف غبارِ یلان از عقب شد پدید به گور و گوزن افکنی بی درنگ شد آن جمله نخجیرِ شیرانِ روم گروهِ فنایی به کوهِ فنا فرو ریخت هر سو سرِ پیشکوه به فصلِ زمستان عجب لاله زار سپهبد به فرق اندرش زو دو پر ببخشید رخشش به رخشنده زین بیاورد کامِ دلش را به دست
کشته شدنِ حاکمِ خوی به تیغِ دلیرانِ خصم جوی			
۲۳۵۵	چو پاشا تکاور به میدان دواند به او کرد پاشا بسی احترام بگفت از پیِ خلعت آن یل برفت		دلیری سرِ حاکمِ خوی رساند ترقّی و خلعت بدادش به کام که محمود در جنگِ‌اوّل برفت

	پس آن گه دو فرزندِ او را به جان		رساندند بر خدمتِ کامران	
	شتر بار و اهل و عیالش تمام		گرفتند خیلِ پلنگ انتقام	
۲۳۶۰	بریدند سرها نمودند بار		به سلماس رفتند از کارزار	
	وزآنجا به اورمی نمودند عزم		که آمد بشارت زِ اربابِ رزم	

	در کشته شدنِ حاکمِ اورمی و فتحِ آن			
	خبر شد به خدّامِ فرخنده فر		زِ تسخیرِ اولکاء اورمی دگر	60b
	بدینسان که چون یوسفِ نیکنام		روان گشته از وان به اورمی روان	
	خود آن کتخدا با غلامانِ شاه		کشیده بر اقلیمِ دشمن سپاه	
۲۳۶۵	رسیده به شهر اندرش بی‌درنگ		نموده به خیلِ قزلباش جنگ	
	حسین جان که بُد والیِ آن دیار		زِ تیر و تفک رفته اندر حصار	
	علی بیگ میرِ برادوست بود		به جنگ از رهِ کینه سبقت نمود	
	به شهر اندرون شد زِ دیوار و در		برون آمد از عهدهٔ سرخ‌سر	
	چو گردانِ گردان به پرخاش گشت		زمین پر زِ فرقِ قزلباش گشت	
۲۳۷۰	زِ چاچی کمانِ عمادی خدنگ		برون ساخت مغزِ عدو چون تفنگ	
	یکی را زِ خنجر دل و سینه چاک		یکی را سر آغشته در خون و خاک	
	یکی را بریده زِ تن دست و پای		به فرقِ سر از هول جستی زِ جای	
	یکی در کشاکش یکی در گریز		یکی صلح‌جویان یکی در ستیز	
	چو خیلِ قزلباش عاجز شدند		به بیرونِ دروازه از در شدند	
۲۳۷۵	دلیران کشیدند شمشیرِ تیز		شد از دشنه جسمِ عدو ریز ریز	
	حسین جان چو از ضربِ تیغ و تبر		شده پیش ازین یک دو جا زخمزر	
	وجودِ خبیثش ازآن زار بود		به او زندگی کارِ دشوار بود	
	گرفتند و کردند بند و اسیر		پیِ زنده بردن به پایِ‌سریر	
	پس از یک دو روزی چو چالش تباه		بشد زار و مدهوش در نیمه راه	61a
۲۳۸۰	کشیدند غدّاره را بی‌دریغ		بریدند فرقش به برّنده تیغ	
	به آن گلّه از حد فزون کلّه‌ها		بسی گاو و جاموش با گلّه‌ها	
	ببردند زآنجا به وسطان دوان		گرفتند کامِ دلِ دشمنان	

	فرستادنِ خسرو پاشا سرِ امرایِ قزلباش را به درگاهِ معلّا			
	چو از اورمی آمد همان کتخدا		بفرمود پاشا رعایت ورا	
	سرانِ دو سالار را در زمان		نمودند بر درگهِ شه روان	
۲۳۸۵	نه تنها دو تا کلّهٔ بد سگال		سرِ ناتراشیده چندین جوال	
	دو سه زنده را هم به تاجِ دراز		رساندند بر درگهِ سرفراز	
	بدینسان بسی سر هم از ارض روم		شد ارسال بر درگهِ شاهِ روم	
	زِ بغداد و از شهرِ زول اینچنین		به دشمن نمودند آغازِ کین	
	چو آمد سرِ دشمنان بی‌حساب		به درگاهِ شاهنشِ کامیاب	
	صفتِ عیدِ سعید			
۲۳۹۰	شبِ عیدِ قربانِ فرخنده بود		به دیوان غلامانْش زینت فزود	
	همان لحظه سرهایِ پُر کاه را		فکندند زیرِ سُمِ بادپا	
	بجوشید از هر طرف نایِ روی		صدایِ نقاره شد آفاق پوی	
	به درگاهِ شه نوبتِ خوش زدند		سپه را نفیری به زدند	
	ستوران به طبل و نقاره قرین		پیِ آزمون بهرِ پیکار و کین	
۲۳۹۵	به جولان چو جستی سمندان زِ جای		به فرقِ قزلباش سودند پای	61b
	درآن بزمِ رنگین چو خرّم بهار		فکنده بسی قالیِ زرنگار	
	صفی بسته گُردانِ گردون اساس		زِ دربان و چاووشِ گلگون لباس	62a
	فرازِ دلیران به نزدیکِ در		به هم چار آغایِ صاحب هنر	
	نخستینشانست آغایِ باب		سرِ خازنِ شَه دوم کامیاب	62b
۲۴۰۰	سیُم هست آغایِ خاص کلار		همه محتشم سرورِ نامدار	
	بُوَد از پیِ هر سه تن چارُمین		معیّن زِ بهرِ سرایِ گزین	
	پیِ خدمتِ هر یکی از خواص		فزون از هزار است غلمانِ خاص	
	درآن بزمِ چون خلد آراسته		مهیّا به دلخواهِ هر خواسته	
	چه گویم زِ عید و زِ نوروزشان		که نوروز و عیدست هر روزشان	
۲۴۰۵	چو نوبت به رسمِ کیانی زدند		به شه نوبتِ کامرانی زدند	
	نمودندش آنگه دعا خاص و عام		که نوبت ازو باد هر روز و شام	
	سرِ خصم پامالِ رخشِ مراد		گشاده درِ کام بخشِ مراد	

	بده ساقی آن می که وقتِ ستیز		رباید زِ دل وحشتِ رستخیز	

در تدبیرِ فتحِ عجم با وزرایِ اعظم				
	نماید خِرَد را به سعد اختری		رهِ جنگِ دارا و اسکندری	
۲۴۱۰	شنیدم که چون شاهِ صاحب قران		به دفعِ قزلباش شد بی‌گمان	
	به هنگامِ تدبیر و رایِ خواص		بگفت اینچنین با وزیرانِ خاص	
	اگر من به ذاتِ همایونِ خویش		گشایم چو اجدادِ خود راه پیش	
	قزلباش کیشان گریزان شوند		زِ هر جانبی فتنه جویان شوند	
	وگر غفلت از کارِ دشمن کنم		به جرم اندرش عطفِ‌دامن کنم	
۲۴۱۵	عدو چیره کرد و به کردارِ زشت		فزونتر کند حیله و کارِ زشت	
	همان بِه سپه باد و نامی وزیر		شتابند بر کینه و دار و گیر	
	به تفلیس پوید یکی بی‌درنگ		زِ بغداد دیگر بکوشد به جنگ	
	یکی فتحِ کاشان و قزوین کند		به گرجی و لگزی دوم کین کند	
	رود از کفه خیلِ تاتار نیز		به دربندِ شیروان شود در ستیز	
۲۴۲۰	کشد هر طرف کرد و لور هم سپاه		نمایند مُلکِ عدو را تباه	
	چو ارکانِ دولت زِ شاه این سخن		شنیدند یکسر در آن انجمن	
	نمودند فرمانِ شاهی قبول		نکردند زاَمرِ همایون عدول	
	زِ دیوانِ عالی برون آمدند		گره در جبین خشم گون آمدند	

ورودِ خطِّ همایون به وزیر اعظم جهت فتحِ عجم				
	هماندم زِ سلطان سه خطِّ شریف		به دستمال سر مهرِ پاکِ لطیف	
۲۴۲۵	برآمد یکی بر معظّم وزیر		سمیِ نبی سرفرازِ دلیر	
	درآن درج درجِ جواهر چنین		نموده شهنشه به دستورِ دین	
	که در کارِ ایران به تدبیر کوش		برآور زِ خیلِ مخالف خروش	63a
	تفحّص بکن کهنه گنجینه را		بقایایِ اموالِ‌دیرینه را	
	بکن جمعِ نقد و تغافل مکن		پیِ مالِ میری تکاهل مکن	
۲۴۳۰	زِ جبّه زِ جوشن زِ طوپ و تفنگ		زِ اسب و شتر استر و اسبِ جنگ	

	زِ برگیرهایِ عرابه کشی		زِ باروتِ رخشندهٔ آتشی	
	زِ چتر و اوتاق و قطار و مهار		زِ نزل و ذخایر پیِ کارزار	
	لوازم یکایک مهیّا کنند		همه عرضِ بابِ معلّا کنند	
	سپه را نمایند آگه تمام		به پرخاش جویی برازند نام	
۲۴۳۵	نسازند غفلت زِ کارِ سفر		ببندند سه ساله بارِ سفر	

عرض کردنِ وزیرِ اعظم جوابِ خطِّ همایون را

	چو آمد زِ سلطانِ عالی مقام		بدینسان به پاشایِ اعظم پیام	
	به فرمان‌روایی به یک هفته زود		جمیعِ تدارک مهیّا نمود	
	به شاهِ جوان بخت بنمود عرض		که ای طاعتت بر همه عینِ فرض	
	به فرمانِ عالی مهمّاتِ راه		شد آراسته چست فرمانِ شاه	
۲۴۴۰	شهنشه شگفت از جوابِ وزیر		که گشت این چنین زود خدمت پذیر	
	به احسان و لطفِ فزونش نواخت		هنرور هنرمندیش را شناخت	

ورودِ خطِّ همایون به وزیرِ سیُّم

	پس آنگه دوم ره شهِ کامکار		به صدرِ سیُم کاغذِ زرنگار	
	نوشت و به دستمالِ زر دوخته		به مشک و گلابِ تر اندوخته	
	بپیچید و شاهانه‌اش مهر کرد		فرستاد با حاجبِ ره نورد	
۲۴۴۵	بگفتش که ای صاحبِ احتشام		زِ خوبی ترا مصطفی گشته نام	
	به قونیه زِ پرخاش و تدبیرِ تو		درآن واقعه حسنِ تدبیرِ تو	
	خوش آمد به جدّ و به بابم چنان		که گشتند خشنود ازآن جاودان	
	تویی آنکه با بختِ مسعودِما		پیِ خدمت و کارِ بهبودِ ما	
	به هر جا که شد پیکرت جان سپار		ظفر یافت بر دشمنِ کینه دار	
۲۴۵۰	به نیرو چو تسخیرِ قبرس نمود		شهنشاهِ‌عالم به احسان ستود	
	زِ سلطان سلیمان مرا یادگار		تویی جان سپارِ سلیم الوقار	
	به هر کار بهتر زِ پیرِ خِرَد		هُشیواری و آگه از نیک و بد	

	شهیرِ زمن نامدارِ زمین		به اقبال و نصرت به خشم و به کین	
	ترا نیست هرگز دمِ داوری		که بی‌مثلِ دهری به نام آوری	
۲۴۵۵	شهی را که دستور باشد چو تو		سپهدارِ پر زور باشد چو تو	63b
	چرا باید از کینه غفلت کند		به ملکش عدو کی مضرّت کند	
	تو دانی که خیلِ قزلباشِ شوم		شدند انجمن از رعایایِ روم	
	گریزان برفتند سویِ عجم		گرفتند مُلکِ نکویِ عجم	
	به عزمِ وطن هر یکی در فساد		بکوشند دایم به مکر و عناد	
۲۴۶۰	چو طهماسب شاه از ضمیرِ همه		خبر داشت همچون شبان از رمه	
	نمی کرد بر شرّتِ خلق گوش		به جان شربتِ صلح را داشت گوش	
	چو اسمعیل آمد به جای اندرش		چو اژدر پر از زهر شد پیکرش	
	بسی کار بنمود بیرون زِ عهد		که بر طفلِ عمرش بشد گور مهد	
	برادر مر او را چو جاگیر داشت		سرِ بختِ ایرانیان زیر گشت	
۲۴۶۵	دو چشمش زِ نورست یکسر تهی		فرو مرده آنجا چراغِ شهی	
	شده بیشه خالی زِنر اژدها		به او کور ماهی نباشد روا	
	قزلباشِ شوم است آشفته حال		دلِ جمله پر کینه و اختلال	
	نباشد یکی با دگر پاک و صاف		نپویند غیر از رهِ اختلاف	
	دمِ کینه خواهیست بشتاب زود		چه باشد وجودِ چنان بی وجود	
۲۴۷۰	زِ گرجوستان عزمِ شیروان بکن		نبردی چو سامِ نریمان بکن	
	گشا باب الابواب را یکدمه		به البرز و قلزم فکن زمزمه	
	درآنجا یلی بر حکومت گمار		که از بدسگالان برآرد دمار	
	زمستان بیا جانبِ ارضِ روم		که راحت شوند اندرو اهلِ روم	
	بهاران زِ نو قلعهٔ قُرص را		بکن بهتر از رسمِ اوّل بنا	
۲۴۷۵	به سالِ سیُم عزمِ تبریز کن		به قزوین سپه را جلو ریز کن	
	سرِ خصم بستان و سرباز باش		نهانی مرا محرمِ راز باش	
	درنگی مکن زود بر ره ورا		نشاید درنگ اندرین ره روا	
	چو آمد خط از حضرتِ پادشاه		به دستور نام آورد دین پناه	

عرض نمودنِ وزیرِ سیُم جوابِ خطِّ همایون را				
	به تعظیم بر جست از جایِ خویش		خطِ شاه را کرد تعظیم پیش	
۲۴۸۰	گرفت و ببوسید و بر سر نهاد		به مهرش نظر کرد و آنگه گشاد	
	چو آهسته بر خواند و معلوم کرد		بسی حظ زِ خطّ و زِ مفهوم کرد	
	نوشت او به شاهنشهِ کامیاب		به پوزش جوابی زِ روی صواب	
	که شاها جهانگیری آیینِ تست		خجل جانم از لطفِ بیشینِ تست	
	مرا این همه خدمت و بندگی		به جدّ و به بابت به افکندگی	64a
۲۴۸۵	اگر شد ازیشان به پاداشِ آن		گرفتم بسی نعمتِ بی‌کران	
	کنون اندرین روزگارِ شریف		کنم بذلِ راهِ تو جانِ لطیف	
	سزد تا درین عهد هم زین غلام		شود فتح بابی به ناموس و نام	
	کسی را هنر گر فراوان بُوَد		به نیرو هنرمندِ دوران بُوَد	
	بداند سرانجامِ خود بی گمان		نزیبد یقین لاف از سروران	
۲۴۹۰	ولیکن خدا گر شود یاورم		به خیلِ مخالف شکست آورم	
	چنان دشمنت را دهم پیچ و تاب		شود شاه راضی چو جدّ و چو باب	
	چو آمد به شاهنشهِ محتشم		جوابِ نکو از وزیرِ سیم	
	شگفت و دعا کرد و مقبول داشت		توجّه به تکمیلِ کارش گماشت	

ورودِ خطِّ همایون به وزیرِ چهارم				
	سیُم باره بنوشت خطّی به زر		به صدرِ چهارم یلِ نامور	
۲۴۹۵	به دستمالِ زر و درش در نهاد		بپیچید خدّامِ عالی نژاد	
	به بالایِ آن مهرِ شاهی زدند		نشانی زِ ظلّ الهی زدند	
	بردندش آنگه به فرح مشیر		سنانِ نهنگ افکنِ شیرگیر	
	چو دستورِ شه دید فرخنده خط		زِ حکمش نه پیچید سر یک نقط	
۲۵۰۰	چو بگشاد بر دیده مالید زود		کفش پر گهر گشت از بحر خود	
	زِ رویِ کرم گاهِ عالی جناب		به کافور پاشیده مشک و گلاب	
	نوشته که ای سرورِ نامور		وزیرِ خردمندِ صاحب هنر	

	جوانِ جوانمردِ فیروزمند		شجیع و جهان دیده و ارجمند	
	امکدارِ جدّم زِ عهدِ قدیم		عدوکاهِ بابم شهنشه سلیم	
۲۵۰۵	یمن از هجومِ تو خالی زِ خصم		فنا حلق و اد از تو یکسر ز رسم	
	زِ برّ عرب با (تا) به برّ عجم		زِ نوکِ سنانت عدو بسته دم	
	زِ بحر و زِ بر همچو نر اژدها		جزایر نوردی و تونس گشا	
	زِ عدلت شده مصر دارالسلام		چو در عهدِ یوسف علیه السلام	
	کنون خواهمت از عراقِ عرب		عراقِ عجم را شوی در طلب	
۲۵۱۰	زِ بغداد بشتاب بر شهرِ زول		مکن بر لبِ‌چشمه‌سارش نزول	
	لورستان و سجّادیان را تمام		مطیعم بساز از سرِ احتشام	
	وزآنجا به اقلیمِ کاشان و قم		دراماشور نام بر خواه کم	
	چه کاشان و قم غلغل افکن به چین		که سهل است تسخیرِ رویِ زمین	
	زمینِ سیه چیست برتر زِ قاف		تواند سپاهم نمودن مصاف	64b
۲۵۱۵	چو چمشید و ضحّاک چندین هزار		غلامم بُوَد اندرین روزگار	
	جهان داشت هر یک به ظلم و فساد		چرا من نگیرم به عدل و به داد	
	چو بر خواند خطِّ همایون وزیر		به فرمان‌روایی سر افکند زیر	

عرض نمودنِ وزیرِ چهارم جوابِ خطِّ همایون

	زِ بس کاردان عاقل و خیره بود		نظر تا به پایانِ کارش نمود	
	چو کلکش به کافورِ عنبر سرشت		چنین پاسخِ شاه را در نوشت	
۲۵۲۰	که ای شاهِ عالم جهان زآنِ تست		خوراکِ شهان فضلهٔ خوانِ تست	
	فلک قدری و آسمان بنده است		به میدان زمین گوی افکنده است	
	به چوگانِ حکمت مدوّر بساط		نهاده سرِ خویش با انتباه (انبساط	
	زِ مشرق به مغرب چو جولان کنی		زمین سر به سر زیرِ فرمان کنی	
	به گوشِ زمانه دگر تا نهیب		رسد صیتِ آوازه ات بی شکیب	
۲۵۲۵	شود دور وارون در ایّامِ تو		چو احکامِ دورِ فلک رامِ تو	
	تو آن پادشاهی که از بحر و بر		به کشورگشایی نکرده سفر	
	جهان سر به سر تابعت گشته اند		به دل تخمِ عهد و وفا کشته اند	

	دریـن دم کـه لشـــکـر درآری بـه راه		جهـان جملـه گیری بـه خیـل و سـپـاه	
	ولـیـکـن دو ســـردار بـر یـک دیار		مـنـاســـب نـبـاشـــد پـیِ کـارزار	
۲۵۳۰	به کارِ جهان یک جهانجو خوشـــست		زِ تیغِ دو رو تیغِ یک رو خوشـــست	
	مـألِ دویـی نـیســـت جـز اخـتـلاف		بُوَد کارِ یک لخت خوش پاک و صـاف	
	کـنـون عـذر خـواهـی بـه پایِ ســریر		بُـوَد بهـتر از خـجـلـتِ ناگـزیـر	
	وگر نیســت مقبولِ شـــاه این ســخن		فـدایـش کـنـم هســـتـیِ خـویشـــتن	
	نـه پیچم ســرِ خود بـه فرمـان بری		کـه این اســـت ســرمـایـهٔ ســروری	

	ورودِ فرمانِ عالی به وزیرِ اعظم در باب یک جهتی وزرا با هم			
۲۵۳۵	چو معروضِ شـــه گشـــت گفتِ وزیر		بـفـرمـود شـــاهـنشـــهِ بـی نـظـیر	
	کـه دســـتورِ اعـظـم بـه عـزّ و عـلا		طـلـب دار دان هـر دو ســـردار را	
	به اصـــلاح کوشـــد نصـــیحت کنان		نـمـایـد نشـــانِ رهِ راســـتـان	
	چو بشـــنـیـد اعظم وزیر این جواب		بـه فـرمـانِ خـاقـانِ مـالـک رقـاب	
	بیـاراســـت نـرمی چـو خـلـد بـریـن		کـه در رشـــک شـــد آسمان بر زمین	
۲۵۴۰	طلـب داشـــت آن هر دو دســـتور را		دو شـــیرِ تـوانای پـر زور را	
	چو آمـد بـه خلوت ســرا یک بـه یک		حروفِ شـــریکی شـــد از نســـخه حک	

	ضیافتِ آصفِ اعظم به وزیرِ سیُم و چهارم			
	وزیـرِ مـعـظّـم نـوازش کـنـان		پـذیره شـــد آن ســـروران را بـه جـان	65a
	بـه تـعـظـیـم و اکـرامِ هـر یـک فـزود		بـه اصـــلاحِ مـابـین کـوشـــیـد زود	
	چو مابینِ این هر دو اصـــلاح گشـــت		حکـایـت زِ ســرداری انـدر گـذشـــت	
۲۵۴۵	بـگـفـتـا وزیـرِ مـعـظّـم نخسـت		بـه هر یـک جوابِ صـحیحِ درسـت	
	کـه شـــاهِ جهـان کرده فرمـان چنین		شـــتـابـیـد با هـم بـه ایـران زمـین	
	یـکـی در نـوردد رهِ ارضِ روم		دوم از لـورســـتـان نـمـایـد هـجـوم	
	نشـــایـد دریـن کـار لختـی درنـگ		کـه دایم بُـوَد گـوشِ دشمـن بـه زنـگ	
	چو خاطر نشـــان گشـــت صـــدرِ زمن		به شـــیر افکنان اصـــل و فرعِ ســـخن	
۲۵۵۰				

	شنیدند و کردند با آب و تاب		حکیمانه آهنگِ بسطِ جواب	

گفتارِ وزیر سیُم و تدبیرِ عجم				
	بگفت اوّلا مصطفیِ وزیر		که ای صدرِ سلطانِ آفاق گیر	
	مرا سر فدایی شعارست و کار		که بر سروران زیبد این سان شعار	
	اگر شاه تنها مرا ره کند		نگویم که تا غیر همره کند	
	نماید وگر همرهی عالمی		به آدم فزاید شرف آدمی	
۲۵۵۵	به هر جا فرستد روم بی شتاب		خلافِ رضایش نگویم جواب	
	بُوَد کارِ من جان و سر باختن		به اقلیمِ دشمن ره انداختن	
	چو قبرس گشادن همه ملکتش		ندادن دمی فرصت و مهلتش	

اعتذارِ وزیرِ چهارمِ فرخنده دم				
	چو او ختم بنمود گفتارِ خویش		وزیرِ چهارم سخن راند پیش	
	بگفتا که ما هم زِ فرمان بری		رسیدیم بر مسندِ داوری	
۲۵۶۰	خلافِ رضایِ شهِ کامکار		نکردیم کاری به پیکار و کار	
	دو سردارِ سلطان درین یک سفر		نشاید فرا ملکتِ سُرخ‌سر	
	وجودِ قزلباشِ قلّاش چیست		به ما هر دو کارِ قزلباش چیست	
	بُوَد این سفر گرچه مشکل بسی		نه آساید اصلا وجودِ کسی	
	زِ زاد و زواده زِ قحط و غلا		سپه را رسد سخت رنج و عنا	
۲۵۶۵	تهمتن به یک رخش در هفتخوان		به صد روز شد سویِ مازندران	
	زِ ما صد هزاران تهمتن شکن		کی آسان رود آن رهِ پر محن	
	چو باشد چنین پویشِ یک طرف		نشاید کشید از دو جانب دو صف	
	همان بِه به تدریج از یک کنار		برآریم از بدسگالان دمار	
	اگر فتحِ گرجی و شیروان مراد		نمودست سلطانِ عالی نهاد	65b
۲۵۷۰	به تفلیس باید شد از ارضِ روم		وزآنجا به البرز کردن هجوم	
	وگر ضبطِ قزوین بُوَد آرزو		زِ بغداد آسان بُوَد عزمِ او	
	ازین هر دو شاهنشهِ کامکار		که از رویِ دانش کند اختیار	

	مرا یا شما را چو سازد گزین		نماییم بر ملکِ دشمن کمین	
	که اندر دویی از سرِ اجتهاد		نباشد به غیر از خلاف و عناد	
۲۵۷۵	سپه را سپهبد یکی بهتر است		که اعضا همه تابعِ یک سر است	
	درآن دم که رفتم به ملکِ عجم		رسیدم به سرحدِّ شهرِ عدن	
	همی میرِ میرانِ آن از غرور		برآشفت عثمان بن اُزدمور	
	دو سه ماه فرمان‌روایی نکرد		به سرپنجه می‌کوفت سندانِ سرد	
	همه کارِ لشکر به تأخیر ماند		که تا شربتِ عدلِ شاهش چشاند	
۲۵۸۰	چو او رختِ خود را ازآن سرزمین		برون ساخت عالم شد از غم امین	
	به اندک زمانی گشادم یمن		به توفیقِ نصرت دهِ ذوالمنن	
	ازآن رو به حق کردم این گونه عهد		که تا زنده باشم درین خوب عهد	
	به شرکت نپویم رهِ راستی		کشم پاز بیغولهٔ کاستی	

در عرضِ جوابِ وزرا و مقرّر شدنِ سرداریِ مصطفی پاشا				
	چو بشنید دستورِ اعظم سخن		رسانید بر عرضِ شاهِ زمن	
۲۵۸۵	شهنشه پذیرفت عذرِ سنان		سپهدار شد مصطفی در زمان	
	نوشتند بر نامِ‌آن نامور		براتِ سپهداریِ تاجور	
	زِ ینگیچری و غلامانِ خاص		به لشکرکشی از سرِ اختصاص	
	زِ درگه معیّن شدش سی هزار		همه کینه‌ور لشکرِ نامدار	
	هم از روم ایلی و زِ آناطولی		شده دوازده میر با یکدلی	
۲۵۹۰	قرامان و مرعش حلب تا به شام		دیارِ بکر ارضِ رومش تمام	
	چو سیواسیان گشت آراسته		به رخت و به اسباب پیراسته	
	زِ شه نیز احسانِ مابینِ خویش		بیابد به سرلشکر از حصر بیش	
	برون گشت از جبّه خانه یراق		به اسکو در افراختندش اتاق	
	قطارِ شتر خزنهٔ بی حساب		معیّن شدش از شهِ‌کامیاب	
۲۵۹۵	شد از شهرها اردوبازار در		بدین گونه نزل و ذخایر دگر	
	جهان را صدایِ رَوارَو گرفت		عروسِ کهن شیوهٔ نو گرفت	
	سپهبد به عزمِ قزلباش گشت		در آفاق سرِّ نهان فاش گشت	
	پیِ رهنوردی شهِ کامکار		طریقِ قرامان نمود اختیار	66a
	که آنجاست مردانِ‌قدسی صفات		همه زنده دل در حیات و ممات	

۲۶۰۰	یکی سیّدِ غازیِ جنّتی		شجاعش دوم مرشدِ رحمتی
	به قونْیه مزاراتِ ملّایِ روم		به شیخان و پاکانِآن مرز و بوم
	به کهسارِ آن حاجی بکطاش در		شده رامِ او اژدر و شیرِ نر
	که هر جا درآید نماید دعا		مدد خواهد از همّتِ اولیا
	به قولِ پیمبر چو خورشیدِ هور		کند استعانت زِ اهلِ قبور
۲۶۰۵	زِ بعدِ توکّل به فتّاح عیب		به همراهیِ عوث بی شکّ و ریب
	ازآنجا به اقلیمِ دشمن رود		به مردانگی چون تهمتن رود
	مغنّی بکش چنگ از چنگ و عود		پیِ جنگ بندِ زره بند زود
	زِ صیتِ کَوَرگه به صد ساز و جوش		چو رویین تن افکن به گیتی خروش

	عبورِ مصطفی پاشایِ سردار به منزلِ اسکودار		
۲۶۱۰	سحرگه که صبحِ سعادت اثر		بر افراخت زرین لوایِ ظفر
	خور از آسمانِ چهارم علَم		کشید از برایِ وزیرِ سیم
	صباحِ امیدِ جهان شد سفید		نسیمِ گلستانِ نصرت وزید
	زِ ماهِ محرّم شده بیست و هفت		به فرّخ ترین ساعتِ روزِ سبت
	به ایران عزیمت نمود اهلِ روم		زِ هر گوشه کردند گردان هجوم
۲۶۱۵	برآمد به این عزمِ فرخنده فال		یکی راهِ نصرت به تاریخِ سال
	شهنشه زِ بعدِ نماز و نیاز		به تختِ فلک قدر بنشست باز
	رسیدند ارکان به خیل و حشم		به درگاهِ کی ملکتِ محتشم
	وزیرِ سیم نیز چون زالِ زر		میانِ وزیران بر افراخت سر
	فرود آمد از رخشِ رخشنده زین		به پابوسِ شاهِ جهان شد قرین
۲۶۲۰	پس از دستبوسی شهنشه به کام		روان ساخت با خلعت و احترام
	بگفت آنچه در دل نهان داشت او		پذیرفت سلطانِ فرخنده خو
	برآمد خرامان زِ فرّخ سرای		فرازِ رکابِ ظفر گردپای
	چو بر اسبِ دولت تمکّن نمود		به رسمِ مهی چاوشانش ستود
	گذشت از فلک نفحهٔ نایِ زر		بزد سنجِ سرینجه بر ماه و خور
۲۶۲۵	علَم جلوه گر توغِ کاکل فشان		شد از پرده بیرون عروسِ جهان
	شده پیشِ ینگیچری ره نورد		هوا خرّم از بیرقِ سرخ و زرد
	دلیران عنان تافته از کنار		گشادند ره از یمین و یسار

	سپهبد به قلب اندر آمد روان		نوردید ره را به رسمِ مهان	66b
	به صد زیب و زینت سپاهِ گزین		شده رشکِ غلمانِ خلدِ برین	
۲۶۳۰	شکفته زِ نظّاره اش عالمی		چو از سیرِ گلگشت عدن آدمی	
	یلان بر گشاده سپرها به جنگ		جهان گشته پر از گلِ هفت رنگ	
	نیِ نیزه دمسازِ غوغا شده		زِ نوکِ سنان فتنه بر پا شده	
	سواران شیر افکنِ پر شکوه		نمایان به سانِ پلنگان زِ کوه	
	به سردارِ مه آصفِ کامیاب		شده از پیِ مشورت هم رکاب	
۲۶۳۵	چو از سورِ قسطنطنیه به در		خرامیده سرلشکرِ نامور	
	به نزدِ یکی معبر آمد فرود		زِ ساحل به کشتی درون ره گشود	
	چو زورق نشین گشت صاحب کرم		شد آسوده از مقدمش موجِ یم	
	گذشتند با لشکرِ بی حساب		به یک لحظه زین سو به آن سویِ آب	
	دگر باره دستورِ کشورگشای		فرا خانهٔ زین بفرمود جای	
۲۶۴۰	شرف داد بر منزلِ اسکودر		درآمد به خرگاهِ پر زیب و فر	
	به خیلِ وزیران و نام آوران		کشیده سماطش کران تا کران	
	چو از نعمتش سیر لشکر شدند		همه خوشدل از شهد و شکّر شدند	
	جهانگیر شد صیتِ احسانِ او		غنی عالم از فضلهٔ خوانِ او	
	همانجا وداعش وزیرانِ خاص		نمودند هر یک به خیلِ خواص	
۲۶۴۵	سویِ شهر گشتند با عزّ و ناز		جدا ماند لشکرکشِ سرفراز	

	در تجدیدِ سرایِ عامرهٔ خاقانیه			
	پس از بیست و سه روز آن نامدار		طریقِ قرامان نمود اختیار	
	سپهدارِ فرخنده بر عزمِ راه		به دفعِ عدویِ شهِ دین پناه	
	شهنشه به قسطنطنیه درون		به کشورگشایی به صبر و سکون	
	یکی روز کز اوّلِ بامداد		به گیتی درِ معدلت برگشاد	
۲۶۵۰	خرامان خرامان به فرّخ قدم		به دیوان سرا شد برون از حرم	
	به هنگامِ رفتن به دیوار و در		نظر کرد شاهنشهِ تاجور	
	چه دید او سرایِ فلک بارگاه		به خوبی شرف بخشِ خورشید و ماه	
	اساسِ متینش به طرزِ قدیم		بنا کردهٔ جدّ شاهِ کریم	
	و لیکن به آن خوبی و محکمی		که بودند حیرانِ آن عالمی	

۲۶۵۵	فـرا همّـتِ شـــاه بـنـمـود تـنـگ		زِ نو خواست توسیعش از خشت و سنگ	

شروع به اصلِ حکایت				
۲۶۶۰	چو این فکرِ فرخنـده را کرد شـــاه بـه دســـتـورِ اعـظـم بـفـرمـود زود پـس آنـگـه بـرآمـد زِ فـرّخ ســـرای گشـــادنـد درهـایِ فـرخـنـده را همـه رخـت و بنگـاهِ شـــاهنشـــهی چو قصـــرِ معلّا تهی شـــد ز رخـت		رســـیـدنـد ارکـانِ دولـت پـنـاه کـه تـنـبـیـهِ مـعـمـار بایـد نـمـود بـه صـــحنِ ســـرایِ‌کهن کرد جـای کشـــیـدنـد اســـبـابِ زیـبـنـده را بـبـردنـد ار آنجـا بـه فـرّ و بهـی خبردار گشـــت آصـــفِ نیکبخـت	67a

طلب داشتنِ صدر اعظم معار را به جهةِ بنا				
۲۶۶۵	بـه دیوان طلـب داشـــت معمـار را مهنـدس چو آگـاهی از کـار یافـت کـجـا بـود اســـتـادِ با عـقـل و فـر چو کردنـد ســـنـگ و گچ آراســـتـه زِ ســـاعـاتِ فرخنـده در روزِ خوش بـنـای کـهـن را ز بالا بـه زیـر چـو هـموار بســـتـنـد بـنـیـادِ کـار زِ نـو طـرحِ زیـبـا در انـداخـتـنـد		بـه او گـفـت شـــایســـتـهٔ کـار را بـه فرمـان پـذیرفتن انـدر شـتـافـت خـبـردار کـردنـد با کـارگـر مـهـیّـا شـــد آنجـا همـه خـواســـتـه پـیِ‌کـار گشـــتـنـد با کـش و فـش رســـانـدنـد با صـــنـعـتِ دلـپـذیر بـه اقـبـال و فـرِّ خـداونـدگـار بـه دلخواهِ شـــاهِ جهـان ســـاختنـد	

در طرح و تأسیسِ سرایِ عامره				
۲۶۷۰	فـراخ ارچـه بـود اصـــلِ مـیـدانِ آن ســـه چـنـدان پیشـــیـنـه این رازِ نو ملـک در پیِ کـارش از مـاه و خور		بـه کـیـوان قـریـن بامِ ایـوانِ آن کشـــیـدنـد رســـمِ لـطـیـفِ‌نـکـو رســـاندی دو تا خشـــت از ســـیم و زر	

	شـــده ابـتـدا در ربـيـعِ نخســـت		به نهصد و هشتاد و شش سال جست	
	ولـی خـتـمِ کـارش بـه ســـالِ دوم		اخـیرِ رجـب بـود شـــهـر اصـــم	
۲۶۷۵	شـــب و روز از ابـتـداءِ بـنـا		نـکـردنـد کـاری جـز ایـن هـیـچ جـا	
	به شـش مه پذیرفته شـد طاق و رف		کـه خور کرد منزل بـه بیـت الشـرف	
	دوم ســـال یکبـاره تکمیـل یافـت		کـه معمـار و بنّـا بـه بیرون شـتـافـت	
	کنم شـــرحِ آنرا یکـایـک بـه کـار		پـس از قصّـــهٔ قـرصِ ایـران دیار	

نهضتِ سردارِ باوقار از اسکودار				
	چـو در آخـرِ مـاهِ خـیرِ صـــفـر		ســپهبـد روان گشـــت از اســکودر	
۲۶۸۰	در اِزنـیـکـمِـت خـرگـهِ داوری		بـیـاراســـت بـر رســـمِ نام آوری	
	ســپـه را در آنجـا ضـیـافـت نمود		بـه ینگیچری راهِ احســـان گشـود	
	بســی را بـه شـــایســتـهٔ پایـه اش		زِ مـنصـــب بـیـفـزود پـیرایـه اش	
	جهـانی زِ لـطفش برومنـد گشـــت		دلِ هر یکی شـاد و خرسـند گشـت	67b
	گـذر کـرد آنـگـه فـرا پـیشـــتر		چو مـه شـــد زِبرجی بـه برجِ دگر	
۲۶۸۵	ره انـداخـت بـر مـلـکـتِ گـرمـیـان		وز آنجـا بـه آق شـــهر شـــد کـامران	

عبورِ سردارِ کشورستان از ولایتِ گرمیان به قرامان				
	چو در نصـــفِ مـاهِ ربیعِ نخســـت		به صـــحرایِ ایلغن بزد خیمه چســـت	
	یـکـی هـفـتـه آنجـا فـراغـت گـزیـد		ســـویِ آبِ گـرمِ لـطـیـفـش چمـید	
	درآن بزمِ خرّم چو صـــحنِ بهشـــت		به عیش و تماشـــا غم از دل بهشـــت	
	ســـپـه دیـگـر از راحـت افـزایـیَـش		چـو ســـایـه خرامـان بـه همپـاییَش	
۲۶۹۰	شـــکفتنـد پیوســـتـه روز و شـــبـان		زِ ناز و نـعـیـمِ قـرامـانـیـان	
	پس آنـگـه دمِصـــبح بســـتـنـد بار		نـمـودنـد رســـمِ ســـفـر اخـتـیـار	

وصولِ عساکرِ خاقانیه به صحرایِ قونیه				
	دوم روز در قونْیه جا ساختند		به بزمِ صفا ره در انداختند	
	زیارت کنان مرقدِ مولوی		بجستند از حق رهِ اولوی	
	پس از نذر و قربان و خیراتِ عام		نمودند همّت طلب زآن مقام	
۲۶۹۵	سیُم روز بر باره بستند تنگ		گشادند ره پیشتر بی درنگ	
	چو بعد از یکی هفتهٔ بی گمان		شمردند ره را به روز و شبان	
	به هر منزلی خیمهٔ عدل و داد		بر افراخت سردارِ عالی نهاد	
	رعایا زِ لطفش برومند شد		وز احسان سپاهی شکر خند شد	
	سویِ قیصریه چو باز آمدند		به بیراقِ گلگون طراز آمدند	68a

خیمه افراختنِ سردار در قیصریهٔ جنّت آثار				
۲۷۰۰	شد آخر در آنوقت فصلِ بهار		حرارت زِ خورشید گشت آشکار	
	زِ سمِ ستوران زمین نرم شد		هوا از دمِ آتشین گرم شد	
	زِ بسیاریِ لشکرِ آن دیار		خِرَد را بشد بسته راهِ شمار	
	چو پاشا به دشت اندرش خیمه زد		به خدمت رسیدند اهلِ بلد	
	گشادند انبارهایِ کهن		به داد و ستد اندر آن انجمن	
۲۷۰۵	سپهبد چو سه روز آرام کرد		به نام آوران لطف و اکرام کرد	

وصولِ سپاه سپهر اساس به گلگشتِ سیواس				
	چهارم گران بار بستند سخت		شمردند ره را به اقبال و بخت	
	چو آمد به سیواسِ تربت فزای		بیاسود در منزلِ عدن سای	
	دو چندان شد آنجا دگر لشکرش		درخشان علمهایِ خور پیکرش	
	وزآنجا گذر کرد بر ارضِ روم		به دشمن نمودند عزمِ هجوم	
۲۷۱۰	چو لشکر سویِ ارضِ روم آمدند		به فرمانِ سلطانِ روم آمدند	
	به شهر اندرش نا رسیده سپاه		مقدّم بشد خیمه و پیشگاه	

	چو چترِ معلّا بر افراختند		به صحنِ چمن خیمه‌گه ساختند	

رسیدنِ سردارِ فرح رسوم به چرمکِ ارضِ روم				
	سپهبد خرامید با عزّ و ناز		به چرمک زمین از پیِ بزم و ساز	
	سپه از جوانب شدند انجمن		به صحرایِ پاسین و حصنِ حسن	68b
۲۷۱۵	درآنجا سه چندان شده لشکرش		چو درگاهِ کشورگشایان درش	
	فلک گفت شاهی که این سان وزیر		ببخشد به او کردگارِ قدیر	
	جهانگیر و نام آور و کاردان		شجیع و دلاور به عهد و امان	
	بُوَد سهل کارِ جهانگیریَش		زمانِ جوان بختی و پیریَش	
	بده ساقیا آیِ گلنار رنگ		که راهِ صفا گشت بر خلق تنگ	
۲۷۲۰	یکی جرعه پر کن که از رویِ هوش		ببخشایدم آگهی از سروش	

عَرَض خواستنِ سرلشکرِ نامور از سپاهِ مظفّر				
	یکی روزِ روشن چو تابنده هور		جهان سربسر غرقِ دریایِ نور	
	سپهبد به رخش اندر آمد روان		عَرَض خواست از لشکرِ بی‌کران	
	بزرگانِ لشکر سرانِ سپاه		به قانونِ عثمانِ فرّخ کلاه	
	رسیدند از هر طرف با گروه		به عزّ نریمانی و با شکوه	
۲۷۲۵	محاسب به وقتَ عَرَض در شمرد		به دفتر نویسِ‌مهینش سپرد	
	برآمد تمامِ شمار و حساب		سه ره صد هزار از سرِ انتخاب	
	چو معلوم کردند اصلِ شمار		رهِ فتح جستند از کردگار	

خبرِ وصولِ قاصدِ ایرانیان به جانبِ وان				
	زِ ناگه پیام آمد از مرزِ وان		که قاصد رسید از قزلباشیان	
	ولی بیگِ استاجلو اصل و نام		هنرمند و عرّاک و شیرین کلام	

۲۷۳۰	طلبکارِ اصلاح از شاهِ شرق چو بشنید این قصّه را نامدار بفرمود در وان توقّف کنند شود تا که احوالشان عرض یاب		به جان معذرت جو زِ پا تا به فرق خبر درگرفت از سرانجامِ کار زِ سلماس ترکِ تصرّف کنند که آید زِ درگاهِ عالی جواب	

در اعلامِ سپهدار احوالِ قاصد را به درگاهِ عالم‌مدار				
۲۷۳۵ ۲۷۴۰	نمود آنگه این گونه اعلامِ حال قزلباش کیشند جویایِ صلح اگر شه پذیرد عنایت ازوست شهنشه بپرسیدش از اصل و فرع اگر ترکِ رفض و خباثت کنند بتابند از مذهبِ زشت روی تواند پذیرفتنِ عذرشان دگر در پذیرفتنِ این سخن		که ای پادشاهِ ملایک خصال یکایک به فکر تمنّایِ صلح وگر رد نماید ارادت ازوست بگفتا به فرمودهٔ اهلِ شرع به حکمِ اولوالامر اطاعت کنند شود جمله بر راهِ حق راست پوی زِ نو بستنِ شرطِ عهد و امان توقّف نمایند اهلِ فتن	69a

صدورِ جوابِ همایون در بابِ توبیخِ قاصد				
۲۷۴۵	مران قاصدان را نمایند بند چو آمد بدینگونه فرمانِ شاه ابر میرِ میران و آن چاوشی کند حبس میرِ قزلباش را چو آمد شتابنده از ارضِ روم به او حکمِ شاهنشهی را نمود روان میرِ میران قزلباش را		به برجِ حصارِ متین و بلند به سرلشکرِ مقبلِ خیرخواه روان کرد و گفتا به فرّ و خوشی بیاراید اسبابِ پرخاش را سویِ میرِ میرانِ فرّخ رسوم به حبسِ قزلباش رغبت فزود بفرمود در قلعهٔ قلعه جا	

در حبس و زجرِ قاصدِ قزلباشِ کفر فاش				
	پس از چند روزی به بدلیس در		فرستادش آن سرورِ نامور	
۲۷۵۰	وزآنجا در آمِد نمودند حبس		به زندانِ محنت غنودند حبس	
	چو این حال معلومِ بدخواه گشت		رخش زرد و خشکیده چون کاه گشت	
	به قزوین برآشفت و حیران بماند		دلیرانِ آن قوم را پیش خواند	
	بگفتا بخر لابه با شاهِ دین		ندارم شعاری زِ رویِ یقین	
	نپویم به غیر از رهِ بندگی		فزایم در اخلاص و افکنده‌گی	
۲۷۵۵	به او گفت میرانِ ایران زمین		که ای جان و دلها به راهت رهین	
	زِ ما عذرِ جرم و امان خواستن		زِ سلطانِ عالم به پیراستن	
	چه حاصل ازآن لابه ای شهریار		که نبْوَد قبولِ خداوندگار	

تملّقِ ایرانیان به حاکمِ ایروان جهتِ صلح و امان				
	پس آنگه خبر جانبِ ایروان		به طقماق رفت از قزلباشیان	
	که با آصفِ دین مدارا کند		تملّق زِ بهرِ مواسا کند	
۲۷۶۰	روان میر طقماقِ استاجلی		شد از ایروان در دو سه منزلی	
	فرستاد پیغام و افکندگی		به دستورَ عهد از سرِ بندگی	
	که باشد یکی چاره در کارِ صلح		نمایند سعیی به بازارِ صلح	
	رواجی پذیرفت اگر این متاع		زِ هر جانبی گشت دفعِ نزاع	
	وگر نه شود کارِ ایران خراب		چو از پورِ کاووس و افراسیاب	
۲۷۶۵	بسی پیشکش هم روان ساخت زود		تمنّایِ لطف و عنایت نمود	

رسیدنِ قاصدِ دیگر از حاکمِ ایروانِ سُرخسر				
	چو آمد دگر ره قزلباشیان		به دستورِ فرخنده از ایروان	
	به دیوان طلب داشت اکرام کرد		به احسان عدو را به خود رام کرد	69b
	چو دانست احوالشان را تمام		بگفتش سر افراز با احتشام	
	که ما را به گرجی دیارست عزم		بر اقلیمِ کافر تبارست عزم	
۲۷۷۰	نداریم کاری به غیر از غزا		که باشد غزا پیشه و کارِ ما	

	بگفتند گرجیست تابع به شرق		شده بنده فرمان زِ پا تا به فرق	70a
	چو آن قوم تابع به ایرانی اند		کمین عبدِ درگاهِ سلطانی اند	
	چه حاجت کشیدن برآن زمره تیغ		ندارند جان از شهِ دین دریغ	
	چنین گفت دستورِ عالم مدار		چه حاصل ازین قولِ نا استوار	
۲۷۷۵	اگر گبرِ بی دینِ گرجی عناد		نماید به سلطانِ عالی نهاد	
	به این حیله نتوان زِ گرجی گذشت		چه کار آید اینسان گروهِ پلشت	
	نکوهشِ سردار به قاصدِ نابکارِ گرجیانِ بدکردار را			
	شنیدم که در فتنهٔ چنگزی		بسی شهر چون ملکتِ هرموزی	
	گرفت اهلِ گرجی درین سرزمین		نمودند ویرانه‌اش مشرکین	
	یکی چون طومانج به فرّخ منار		که کردند با جامعش تار و مار	
۲۷۸۰	دمی کوشدم والی از ارضِ روم		شد این قصه ها عرضِ سلطانِ روم	
	زِ جدّ و زِ بابِ شهِ کامیاب		مرا گشت فرمان به خیر و صواب	
	ولی کارِ قبرس چو تقدیم گشت		نشد فرصتم سویِ این کوه و دشت	
	درین دم که شد عونِ حق یاورم		شهنشه بفرمود سرلشکرم	
	رسیدم به این مرز با سروران		به عزمِ غزا جانبِ گرجیان	
۲۷۸۵	شود هر که مانع به اهلِ سبیل		کنم کینه جویی به او زین قبیل	
	قزلباش کیشان چو زآن نامدار		شنیدند گفتارِ با اعتبار	
	سویِ ایروان باز گشتند تیز		فتادند در فکرِ جنگ و ستیز	

	ارسالِ نامه‌های سرداریه به حکّامِ گرجیه			
	پس آنگه سپهبد به گرجی خبر		روان ساخت با شرعِ خیر البشر	
	نوشتند احکامِ شاهنشهی		به آیینِ اسلام و رسمِ بهی	
۲۷۹۰	یکی را به میرانِ کیخسروی		فرستاد با خلعتِ پهلوی	
	دوم را به سیمو روان ساختند		سیُم بر آچوق باش پرداختند	
	چهارم نوشتند سویِ لوند		به لطفِ فراوان و با نصح و پند	
	چو در ملکِ کیخسروِ غرغره		یکی شیر زن بود و خوش منظره	
	چو شیرین جهان‌بانویی بارخوت		ورا نامِ زیبنده داد و صموت	

۲۷۹۵	دو سه نامور نسل و فرزندِ او به خیل و حشم گشت تابع به شاه فرستاد اولادِ خود را تمام		اطاعت نمودند مانندِ او چو خور معجز افراخت برتر زِ ماه به دیوانِ سردارِ عالی مقام	

در اطاعتِ اولادِ ملکهٔ گرجیه				
	چو بر قلعهٔ چلدر آمد وزیر اطاعت نمودند بر نامدار سپهبد به هر یک اطاعت نمود دلیرانِ لشکر بجستند پیش دژی بود بر گودِ چلدر قرین چو دریایِ ژرفی به صد پیچ و تاب درو گرجیِ زشت بنموده جا چو لشکر گرفتند پیرامنش		رسیدند گرجی تباران دلیر شد آن جمله لشکرکشِ شهریار یکایک به احسانشان در ستود به کشورگشایی به آیینِ خویش به دامانِ کوهِ بلندِ متین شده خندقش عینِ آن گود آب فرو مانده در تنگنایِ بلا خمید از سپه قلعه را دامنش	70b
۲۸۰۰ ۲۸۰۵				

در فتحِ آغچه قلعهٔ چلدر				
	نشد حاجتِ طوپِ اژدر شرار چو از فتحِ آن دژ گرفتند کام حصاری که در شصت و هفتاد سال سپاهِ مظفر به اندک هجوم دلیرانِ گرجی بماندند حصر کلیدِ همه قلعه‌هایِ متین سپهبد شگفت از چنان فتحِ سخت		به ضربِ لگد گشت فتحِ حصار فزودند در کارِ دین اهتمام نیارست تسخیرش اهلِ ضلال گشادند با فرِّ سلطانِ روم بدینسان هجومی به اقبال و نصر سپردند بر سرورِ کامبین روان ساخت بر شاهِ فرخنده بخت	
۲۸۱۰				

صفت بزم آرایی دیوانِ عالی				
	همان لحظه پرداخت جشن سره		بیاراست مرغ و کباب و بره	
	زمین گشت پر خوردنیهایِ پاک		عیان نعمتش از سمک تا سماک	
۲۸۱۵	به خرگاهِ سبز اندرش چترِ آل		درخشان عقیق و زبرجد مثال	
	چمن از سراپردهٔ سرخ و زرد		شده رشکِ نُه گنبدِ لاجورد	
	نشسته به کرسی به صد آب و تاب		جهاندیده سرلشکرِ کامیاب	
	چپ و راستش خیلِ گردن کشان		ستاده قفادارِ او مهوشان	
	به بیرونِ در جان فشان زیرِ پاش		بسی خادم و حاجب و دورباش	
۲۸۲۰	سپاهی و ینگیچری بی شمار		صف آراسته از یمین و یسار	
	چو از خدمتِ میزبان شد خبر		به مهمانگه آید سویِ نامور	
	دلیرانِ گرجی خبر یافتند		سواره سویِ خیمه بشتافتند	
	چو نزدیکیِ خیمه آمد سوار		فرود آمد از اسبِ گرجی تبار	
	به او ازنَوُرهایِ گرجی بسی		چمیدند تا خیمهٔ اطلسی	
۲۸۲۵	چو گشتند نزدیکِ فرخنده در		به آیینِ گبری گشادند سر	
	سپهبد رهِ لطف بگشودشان		به نزدیکِ خود جای بنمودشان	71a
	دویدند هر یک پیِ دستبوس		شد آوازه تا حاجی ترخان و روس	
	پیِ دستبوسی نشستند باز		خدیوانه در خدمتِ سرفراز	

رسیدنِ اولادِ ملکهٔ گرجیه به دیوانِ علیّه				
	کشیدندش آنگه سماطی به زر		جهان گشت بر صحنِ شهد و شکر	71b
۲۸۳۰	پیِ خوردنی چیده شد خانِ بزم		به سیری سپه گشت جویایِ رزم	
	دلیرانه شیرانِ رومی نژاد		بجستند بیرون فرحناک و شاد	
	چو رسمِ ضیافت به پرداختند		زِ خلعت برومندشان ساختند	
	به هر یک از آن ازنَوُرها دگر		بدادند تیغ و کلاه و کمر	
	کشیدندش آنگه سمندی به زین		مرصّع به پیرایهٔ جوهرین	
۲۸۳۵	سواره به منزلگهش شادکام		رساندند با خلعت و احترام	
	دو سه مملکت غیر از اقلیمِ خویش		بدادندش از شاهِ اسلام کیش	
	شد آن زمره تابع به شاهِ جهان		نکوخواه و لشکرکش و جان فشان	

	چو از دشتِ چلدر فراز آمدند		عدوگاهِ دوشمن گراز آمدند	

	توجهِ سردار به فتحِ گرجی دیار			
	بفرمود پاشا دیاربکر		به گردانِ نام آورِ مشتهر	
۲۸۴۰	رود پیشتر از سپه یک دو میل		مبادا کند حیله خصمِ محیل	
	چو دستورِ سرلشکرِ کامبین		به گرجی شتابید بر قصدِ کین	
	قزلباش کیشانِ بد اعتقاد		نمودند آهنگِ شرّ و فساد	
	چو دستورِ سلطانِ اقلیم گیر		زِ مکرِ بد اندیش بودی خبیر	
	بفرمود تا لشکرِ جان سپار		تغافل نورزند از کینه دار	
۲۸۴۵	همانندم دلیرانِ رستم شکوه		به رختِ پلنگی گروها گروه	
	زره پوش گشتند و آهن کلاه		به جوشن کشان جمله پویان راه	
	چو در رفتن این گونه با احتیاط		کشیدند و بستند رخت و بساط	

	در آرایشِ لشکرِ نصرت اثر			
	یکی روز گر مطلعِ آفتاب		عیان گشت بر شرقیان انقلاب	
	لواءِ ظفر بر فلک مهر سان		بر افراخت سردارِ کشور ستان	
۲۸۵۰	سپاهِ مظفر به تیغ و تبر		زِ هامون نمودند عزمِ گذر	
	چمیدند با نصرتِ ایزدی		به روشن روانی و با بخردی	
	گرفتند منزل به دامانِ کوه		به چتر و به خرگاهِ گردون شکوه	
	شده روزِ یکشنبه و عصر گاه		ششم از جماد دوم پیشِ راه	
	غباری پدید آمد از پشته ای		عیان شد قزلباشِ سرگشته ای	
۲۸۵۵	چو دیدند شیران زِ دشمن اثر		به صیدِ گوزنان نهادند سر	
	جهاندند اسبان فراز و نشیب		که شد منکشف سرِّ حالِ غریب	
	هانا به طقماق از ایروان		بسی میر با لشکرِ شرقیان	72a
	سپاهی فزون از ده و دو هزار		عنان تافته از پیِ کارزار	
	پسِ کوهِ چلدر شده در کمین		گشاده رهِ حیلهٔ جنگ و کین	

ظهورِ حیلهٔ طقماقِ پر نفاق

۲۸۶۰	چو شیران بدیدند بدخواه را		کشیدند خوش الله الله را
	سبک دست گشتند و جستند پیش		نمودند کوشش زِ اندازه بیش
	دو سه سر ابازندهٔ با هنر		ستاد ند از زمرهٔ سرخسر
	شتابان شتابان به سردار مه		رساندند از رستمِ زال به
	سپهبد چو از کینه آگاه گشت		پیِ دفعِ خصمِ شهنشاه گشت
۲۸۶۵	عیان شد که‌طقماقِ پرخاشجوی		به میدان‌دلیرانه آورده روی
	به صید اندرش دانه در دام کرد		به سرلشکران زود پیغام کرد
	که غفلت نورزند از کیدِ خصم		کمند افکنند از پیِ قیدِ خصم
	چو سرلشکر این گونه فرمان نمود		به هر میرِمیران خبر گشت زود
	سپه از پیِ کینه بستند صف		که سر زد زِ دریایِ کین موجِ کف

سرعتِ درویش پاشا به دفع اعدا

۲۸۷۰	از آن رو که درویش پاشایِ یل		نحیلِ دیاربکرِ بی بدل
	به رسمِ طلایه شدی پیشتر		نخستین زد او بر صفِ سرخسر
	چو آن میرِمیرانِ زرّین حسام		روان شد به اسبِ مرصّع لجام
	به حکّامِ کردوستان بر نبَرد		جلو زیر گشتند مردانِ مرد
	زِ یک سو نفیرِ قیامت صفیر		به دشمن بغرّید چون نرّه شیر
۲۸۷۵	صدایِ تبیره جهانگیر گشت		صفِ خصم از صولتش زیر گشت
	زمین گرم از تابشِ آفتاب		هوا از حرارت به پیچ و به تاب
	زمانه مساعد به اربابِ دین		ظفر زیرِ منجوقِ نصرت قرین
	طرازِ دو سنجاقِ کشورستان		گرو برده از ماه خور بیکران
	درخشِ درفشِ کیانی شکوه		در افکنده تابش به البرز کوه
۲۸۸۰	امیرانِ سنجق به رایاتِ فتح		نمایان زِ هر گوشه آیاتِ فتح
	زِ بیراقِ الوان هوا سرخ و زرد		فلکسا شده شعله‌هایِ نبرد
	سناهای خونخوارِ اخگرفشان		بر آورده از آب و آتش نشان
	رخِ خاک لرزان زِ سُمِّ ستور		زِ رنگین سپرها نهان حرم هور

۲۸۸۵	کمانها خمیده چو ابروی یار زِ رومی تبارانِ لشکرشکن		چو مژگان خدنگ از دو جانب به کار دگرگون شده حالِ اهلِ فتن	72b

	رزمِ چلدر			
۲۸۹۰	ازین سو دلیران به خصم افکنی وزآن سو قزلباش کیشانِ شوم به بد مذهبان تیغِ طقماق سر چو دشمن رهِ فتنه را باز کرد سپاهِ مظفّر عنان ریختند خدنگِ جگرکاه خونریز گشت دو لشکر درآن عرصهٔ پر شکوه		به گردن فرازی و دل روشنی نمودند آهنگِ رزم و هجوم که در زیرِ طقماق بِه بد گهر به خونریزی و کینه آغاز کرد علاماتِ لشکر بر انگیختند پیِ نصرت از غیب انگیز گشت به هم خورد همچون دو پولاد کوه	73a

	در جنگِ مغلوبه			
۲۸۹۵	صدایِ شقاشاقِ گرزِ گران شد از صولتِ بانگِ زرّینه نای شود جان به تن باز از نفخِ صور چو جسمِ بد اندیش بی جان بماند دگر ره به هم خورد گُند آوران اجل ماند سرگشته در کارِ خویش زِ پس ازدحام اندرآن رزمگاه		در افکنده غلغل به هفت آسمان به قعرِ زمین گاو و ماهی زِ جای وزین نایِ زر از بدن روح دور پیِ طعمهٔ مور و زاغان بماند رهِ زندگی گشت گم در میان وزآن ورطه طی کرد طومارِ خویش به چشمِ یلان گشت عالَم سیاه	
۲۹۰۰	چو درویش پاشا تکاور جهاند قراخان یر و سینه کرده سپر روان بختیان تیغِ کین آختند چو نوبت به گردانِ غرزان رسید پلنگی قبا صاروخان چست جست		به نزدیکِ طقماق خود را رساند بکوشید با زمرهٔ سرخسر تبارِ عدو را در انداختند هژبران به صیدِ گوزنان رسید صفِ خصم را از دو جانب شکست	
۲۹۰۵	دو سه میر نامی هم از ارزقی جگر شرحه شرحه زِ تیرِ خدنگ		زدند آن چنان بر گروهِ شقی شد این گونه حالِ‌بد اندیش تنگ	

	که از هول اندوختی سرخسر		فتیله زِ تاجش به زخمِ جگر	
	زِ مردیسی و ملّی و بجنوی		پدیدار شد غیرتِ پهلوی	
	امیر زابکِ بجنوی نامور		نخستین به راهِ خدا داد سر	
۲۹۱۰	زِ یکسو بدین گونه محمودِ یل		که اندر دیارِبکِر بی بدل	
	ابر چاوشان کدخدا بود او		نکو روی و شیرین ادا بود او	
	به دشمن ستانی در افکند رخش		زِ یک جمله اش گشت اعدا سه بخش	
	بسی را به خاکِ مذلّت فکند		که شد کشته از زخمِ خصمِ نژند	
	فلک کرد تحسین نامی یلان		که مانَد همین نام از پهلوان	
۲۹۱۵	چو میرانِ گردان درآن مرز و بوم		نمودند سبقت به جنگ و هجوم	73b
	زِ هنگامِ عصریه تا چاشتگاه		فزودند کوشش به خصمِ تباه	
	چو دشمن غریوِ دلیران بدید		گزین لشکرش از کمین شد پدید	
	به میران اگر او خورَد از قفا		گریزانَد آخر دو سه میر را	
	سپهدارِ بختی ابا غرزیان		یلِ ارزقی با دو رومی گوان	
۲۹۲۰	شهادت پذیرفت در یک دمی		که آشفته گردد دمی عالَمی	

خبردار گشتنِ پاشایِ عالی مقدار از انقلاب و شورشِ کارزار				
	چو پاشا خبر یافت از انقلاب		شتابید با لشکرِ بی حساب	
	چو بر فرقِ طقماقیان با تبر		در آویخت درویشِ صاحب هنر	
	یمینش شرف خانِ بدلیس بود		قراخان زِ چپ سعی و کوشش نمود	
	چو دروی پاشا بدید آن هجوم		قراخانیان را به گردانِ روم	
۲۹۲۵	به یک جمله چون پیلتن کرد زیر		که بستود بُرنایَش چرخِ پیر	
	شرف خان چو میلی بدین سمت داشت		به نرمی رهِ کینه خالی گذاشت	
	که شه را به او وعدهٔ لطف بود		تمنّایِ ملک و وطن می نمود	
	شد آخر درین سال بر روم باز		محصّل مرام از شهِ سرفراز	74a
	کنم شرح آن در محلّش تمام		به توفیق فرصت دهِ خاص و عام	

تنبیهِ سردارِ نامدار به عساکرِ نصرت شعار به جهةِ دفعِ اشرار			
۲۹۳۰	چو پاشایِ شیر افکنِ صف شکن	به دشمن بپوشاند خونین کفن	
	گروهی به چپ دیگری را به راست	روان ساخت خود قولِ طقماق خواست	
	زِ هر گوشه کردند کوشش یلان	درآمیخت رومی به طقماقیان	
	چنان گرم گشتند شیران به جنگ	که اندر قفا ماند طوپ و تفنگ	
۲۹۳۵	زِ بس شیبهٔ تیرِ جوشن شکاف	فرو رفته پیکان فراتر زِ ناف	
	تبرزین زِ دشمن برآورده مغز	شکافی زِ سر تا به پا کرده نغز	
	زِ شش پر سرِ خصم غلطان به خاک	شده فرقِ اژدر به گرزی دو چاک	
	چو درویش پاشایِ فرخنده بخت	کشید از تنِ خصم در جانِ سخت	
	قزلباش کیشانِ برگشته حال	فتادند زاسبان چو برگ از نهال	
۲۹۴۰	فغان و غریوی چنان شد پدید	که عقل از سرِ هوشمندان پرید	
	دگر ره قزلباش کیشانِ شوم	نمودند آغازِ جنگ و هجوم	
	دلیران پیِ شهرتِ نام و ننگ	گریبانِ هستی دریدند تنگ	74b

گریزِ اعدا از هجوم شیرانِ بیشهٔ رزم و هیجا			
	درین دم به سردارِ عالیجناب	خبر گشت ازین شورش و اضطراب	
	سپهدارِ نامی به صبر و وقار	بکوشید با یاریِ کردگار	
	سویِ چاوشان امر و فرمان نمود	که تنبیهِ لشکر نمایند زود	
۲۹۴۵	چو تنبیهِ لشکر شد از چاوشان	به دیوان چمیدند رستم وشان	
	روان اوزدمورزاده را پیش خواند	جواهر زِ دریایِ احسان فشاند	
	که او در دیاربکر پیش ازین	شده میرِ میرانِ فرّخ جبین	
	چه سان اُزدمور در یمن نامدار	حبش فتح ازو تا درِ زنگبار	
	خود او از پدر پیش بر کرده نام	چو رستم زِ نسلِ نریمان و سام	
۲۹۵۰	به هماهیِ والیِ ارضِ روم	وِرا نام بهرام و فرّخ رسوم	
	زِ نسلِ قرا مصطفی سرفراز	به مصر و یمن صاحبِ جنگ و ساز	
	سیُم والیِ سابقِ ذوالقَدَر	که بود احمدش نام و نیکو سیَر	
	ابا لشکری بیشتر از شمار	روان ساخت بر دشمنِ خاکسار	
	شتابان چو آن هر سه تا نامور	رسیدند بر زمرهٔ سرخسر	75a

۲۹۵۵	زِ میدان گریزان شدند اهلِ شرق		همه غرقهٔ خون زِ پا تا به فرق	
	جهیدند اعدا زِ گردانِ روم		تحمّل نکردند بر یک هجوم	75b
	زِ شب تا سحر لشکرِ دین پناه		فتادند پی در پیِ کینه خواه	
	بسی را گرفتند و کردند بند		کشیدند در زیرِ خمِ کمند	
	بسی را سر از تن جدا ساختند		به خاکِ مذلّت در انداختند	
۲۹۶۰	علَمهایِ اعدا نگونسار گشت		به خاکِ سیه هر یکی خوار گشت	
	به بارِ شتر کوسهایِ نحاس		ستادند از دشمنِ کج پلاس	
	قطار و مهارِ فزون از حساب		غنیمت گرفتند با انتخاب	

عودتِ سپاهِ مظفّر با فتح و ظفر

	چو صبحِ سعادت برآمد زِ کوه		شدند انجمن لشکرِ با شکوه	
	نمودند بر دشت و صحرا گذر		ندیدند اصلا زِ دشمن اثر	
۲۹۶۵	زِ میدانِ کین سویِ سردارِ شاه		رسیدند با عون و فضلِ اله	
	چو دستورِ شاهنشهِ تاجور		شد آگه زِ تقدیمِ اهلِ ظفر	
	درِ خرگهِ داوری باز کرد		ره و رسمِ داد و دهش ساز کرد	
	درآمد چو درویش پاشا درون		به شمشیر رخشندهٔ پر ز خون	
	نوازش نمودش به رسمِ مهی		به قانونِ سرلشکرانِ شهی	
۲۹۷۰	پس آنگه به عثمان و بهرامِ یل		بدین گونه بر احمدِ بی بدل	
	زِ سر تا به پا خلعت و تیغِ زر		عطا کرد دستورِ فرخنده فر	
	بدینسان به میران و خیلِ زعیم		سپاهی و غلمان به لطفِ عمیم	

در ترقّی و احسانِ سردار به سپاهِ نامدار

	به قانون ترقّی فراوان نمود		رعایت به مقدارِ کوشش فزود	76a
	بدین گونه میرانِ اکراد را		دلیرانِ فرخنده بنیاد را	
۲۹۷۵	زِ رویِ کرم هر یکی را ستود		به خاطر نوازی توجّه نمود	

	به رامش گری سوی دیوان بخواند		جواهر ز درجِ عنایت فشاند	
	چو سردار بختی بدر بیگ زاد		ابا میرِ غرزانِ عالی نهاد	
	خود از ارزقی هم دو اهلِ یقین		شهادت پذیرفت در راهِ دین	
	همه جایِ هر یک به اولادشان		مقرّر بفرمود در یک زمان	
۲۹۸۰	اگر وارثِ ملک یک ساله بود		چهل ساله را جا به او داد زود	
	دگر عرضهایِ مناسب به حال		نوشتند بر درگهِ بی همال	
	که تا دودمانِ دیارِ قدیم		به رسمِ ملوکِ طوایف مقیم	
	به اولادِ هر میرِ کُردی تبار		مقرّر شود تا به حشر و قرار	
	چو دستورِ دین با بزرگانِ کُرد		به احسان طریقِ عنایت شمرد	
۲۹۸۵	سپاهِ مظفّر برومند گشت		چو طوطی زِ شهدش شکر خند گشت	
	فزودند آیینِ رامشگری		همه جان فشان با ثنا گستری	
	چو کارِ رعایت به پایان رسید		تر و تازه شد بوستانِ امید	
در صولتِ سرلشکر به اعدایِ بدگهر				
	نظر کرد سردارِ صاحب وقار		به سرهایِ بریدهٔ خاکسار	
	بفرمود تا از سرِ اهتمام		برآرند تلها زِ فرقِ لیام	76b
۲۹۹۰	علَمهایشان با تبیره نگون		نمایند در پیشِ اعداءِ دون	

در سیاست و کامرانی به رسمِ دشمن ستانی				
	سرِ زندههایی که محبوس بود		ببرّند با تیغِ کین زود زود	
	همان دم دلیران کشیدند تیغ		فرا فرقِ بد پیکران بی دریغ	77a
	سرِ هر یک از تن جدا ساختند		تبارِ روافض بر انداختند	
	شد آن دشتِ چلدر زِ تلهایِ سر		نمایان تر از چالدران سر به سر	
۲۹۹۵	خود آن کوسها کز عدویِ نژند		گرفتند گردان به بانگِ بلند	

فرستادنِ سردار خبرِ فتوحات را به درگاهِ فلک مدار				
	روان ساخت سرلشکرِ نامدار		به درگاهِ شاهنشهِ کامکار	
	دگر جمله احوالِ پرخاش را		بیان کرد در عرضه‌اش جا به جا	
	پس آنگه یکی چاوشی راه کرد		مهمّات را عرضِ درگاه کرد	
	چو آمد بریدِ صبا پو به شاه		نمودند معروضِ دولت پناه	
۳۰۰۰	شهنشه شگفت از همه کارِ او		بگفتا که ایزد شود یارِ او	
	پس آنگه کمر خنجر و تیغِ زر		ابا اسبِ فرخندهٔ با هنر	
	به زین و قطاسِ مرصّع روان		فرستاد تشریفِ کشورستان	
	جز این لطف و احسانِ شاهانه باز		به خطِّ همایون به آن سرفراز	
	چنین کرد اشارت که ای نام جوی		وزیرِ نکوخواهِ فرخنده روی	
۳۰۰۵	چو از فتحِ تفلیس شوی کامکار		بکن عزمِ تسخیرِ شروان دیار	
	توقّف مکن لحظه‌ای با شکیب		که آخر سر آید فراز و نشیب	
	سپهبد از آنجا فرا پیش راند		که چاووش تشریفِ شاهی رساند	
	وزیرِ جهاندیده بی ارتیاب		شگفت از عطایِ شهِ کامیاب	
	به آرنده اش لطفِ بی‌حد نمود		که با امرِ شه پیشتر ره گشود	
۳۰۱۰	مغنّی بر آور صدایِ بلند		پیِ نصرتِ شاهِ فیروزمند	
	وزآهنگِ دستورِ کشورگشای		به گیتی در انداز صیت و صدای	

آغازِ داستان				
	نگارندهٔ نقشِ این کارگاه		زِ تار و زِ پودِ سفید و سیاه	
	عجب بسته طرحِ بساطِ زمین		به روز و شبان از پیِ صلح و کین	
	یکی را به صید افکنی داده سر		به سانِ پلنگان به کوه و کمر	
۳۰۱۵	یکی را پیِ کسب وِ ناموس و نام		چو زالش به پرورده اندر کنام	
	یکی را چو رستم به نیرویِ بخت		به چاهِ فلاکت در افکنده سخت	
	بُوَد منقلب کارها دایما		بد و نیک را نیست اصلا بقا	
	نباشد اگر تنگی‌ای آشکار		نگوید کس از وسعتِ روزگار	
	کجا صلح جویی شود جنگ گرم		زِ پرخاشِ سنگین دلِ سخت نرم	
۳۰۲۰	جهاندار داند مآلِ امور		که دولت نباشد به جنگ و به زور	77b

	ازین رو سپهدارِ روشن روان		شب آسوده دل گشت از شرقیان	

عزیمتِ سردار به تسخیرِ تفلیس دیار				
	چو صبحِ سعادت علَم زد به کوه		به ره گشت لشکر گروه‌ها گروه	
	به گرجی سرِ نیزه را تیز کرد		عزیمت به کفّارِ خونریز کرد	
	منوچهریانش همه بنده وار		به خدمت گراینده و جان سپار	
۳۰۲۵	چو لشکر به حصنِ تومانس رسید		که بود آن خرابه زِ عهدِ مدید	
	به پیش اندرش بندرِ سخت بود		ازآنجا به تفلیسیان ره گشود	
	چه بندر یکی راهِ باریکِ سخت		دو سه جانبش کوه و آب و درخت	
	چه سان آبِ مشهور و کُر نامِ او		نهان تا ثری قعر و انجامِ او	
	جبالش به البرز دامن کشان		پر از ازنَوُرهایِ گرجی وشان	
۳۰۳۰	سرِ راهها جنگلستانِ تنگ		درو کرده جا اژدها و پلنگ	
	برابر به گرجی درآن سویِ آب		گروهِ قزق بی‌حد و بی‌حساب	
	گروهِ قزق بی‌حد و بی‌حساب		قدم ماند با عون و فضلِ اله	
	زِ یک سوی گرجی زِ یک سو قزاق		نمودند آهنگِ جنگ و نفاق	

عبورِ سپهدارِ زرّین دبوس از دربندِ صعب المرورِ تومانوس				
	چو سرلشکر آگه شد از کیدِ خصم		گروهی روان ساخت بر صیدِ خصم	
۳۰۳۵	سپه را بفرمود سه حصّه راست		زِ ایزد رهِ رستگاری بخواست	
	یکی را به دفعِ قزاغان گماشت		دوم را به پرخاشِ گرجی بداشت	78a
	به قسمِ سیُم طوپها را کشاند		که تا اهلِ دین را به منزل رسانْد	
	چو رستم یکی هفته با غازیان		ازآن راهِ بیغوله چون هفتخوان	
	به صد رنج و آسیب و غوغا گذشت		که نزدیکیِ شهرِ تفلیس گشت	
۳۰۴۰	چو لشکر به اقلیمِ سیمون رسید		کلیدِ فتوحش زِ بیحون رسید	
	خبر شد که داوود خان نام میر		که بُد حاکمِ قلعهٔ دلپذیر	

	گُـوِ زشـــت انـدامِ گـرجـی ســـیَر		شـــد از قلعـه و شـــهرِ تفلیس در	

سبقتِ عثمان پاشا به تفلیسِ فلکسا و حصولِ ضبط و تسخیرِ آنجا				
	همـان لحظـه پاشـــا زِ رویِ ســـرور		بـگـفـتـا بـه عـثـمـان بـن اُزدمـور	
	کـه با طـوپهـا و یـنـگـیـچـری		شـــتـابـد بـه آیـینِ ســـرلشـــکـری	
۳۰۴۵	کنـد ضـــبطِ آن قلعـه و شـــهرِ خوب		پس از عصـــرِ آن روز پیش از غروب	
	چو بشـــنیـد عثمـانِ فرخنـده حـال		شـــتـابیـد با لشـــکـرِ بـی همـال	
	درآمـد برآن قـلعـه و شـــهرِ خـاص		بـه ضـــبط انـدر آورد با اختصـــاص	
	همـی باره و بـرجِ آن پـر زِ طـوپ		بـفـرمـود لختـی بـه آیـینِ خـوب	
	چو فردا جهان گشـت رشـکِ بهشـت		هـوا بِـه زِ ایّامِ اُردی بهشـــت	
۳۰۵۰	زِ شـــبنم چمن گشـــتـه چون درجِ دُر		خـروشـــنـده از هـر طـرف رودِ کُـر	
	ســـر و دامـنِ کـوه‌هـایِ گـران		زِ نورســـتـه‌هـا گشـــتـه چون پرنیـان	
	روان چشـــمـه‌هـایِ گـوارنـده‌اش		عـیـان صـــنـعِ پاکِ نـگـارنـده‌اش	
	نـگـارانِ گـرجـی غـلامـان و حـور		یـکـایـک گـرو بـرده از مـاه و هـور	78b
	درآن شـــهرِ فـرخـنـدهٔ دلـپـذیـر		شـــده رام روشـــن‌دلان ناگـزیـر	

صفتِ شهرِ تفلیس				
۳۰۵۵	چـه تـفـلیـس عـدنی پـر از گـرجیـان		کـه دنـیـا بُـوَد جـنّـتِ کـافـران	
	ســـپـاهِ مـظـفّـر فـراز آمـدنـد		بـه تـفـلـیـس با عـزّ و ناز آمـدنـد	
	چـه دیـدنـد آن قـلـعـهٔ بـی بـدل		بـه ضـــبط انـدر آورده عثمـانِ یـل	
	نمـودنـد شـــکـرانِ حـق با شـــکـوه		خـرامـان خـرامـان گـروه‌هـا گـروه	
	چو عثمـان شـــکوهِ ســـپـه را بـدیـد		شـــکـوهِ نـوآیـین نمـود او پـدیـد	
۳۰۶۰	بـفـرمـود تا طـوپهـا را تمـام		زنـنـد آتـش و افـکـنـنـدش بـه کـام	
	بـه رســمِ مهـان شـــادمـانی کنند		غـریـوی بـه کشـــورســـتـانی کـنـنـد	
	چو ســـرلشـــکر آمـد قرینِ حصـــار		به طوپ و تفک گشـــت آتش به کار	
	به لختی جهـان شـــد پر از رعد و برق		در آتش فرو گشـــت اقلیمِ شـــرق	
	بـلـرزیـد کـهســـارِ گـرجـوســـتـان		صـــدا رفـت تا ملـکِ هنـدوســـتـان	

۳۰۶۵	زِ طوپ افکنی خلقِ گرجی همه		فزودند حیرت به صد زمزمه	

رسیدنِ سردار به تفلیس حصار				
	سپهبد چمید از رهِ افتخار		تماشا کنان با کمال و وقار	
	چه دید او یکی شهر و حصنِ عظیم		به آیینِ زیبنده رسمِ قدیم	
	زده حلقه پیچیده بر سورِ شهر		چو بغداد و شط کُر خروشنده نهر	

عبورِ سپاهِ مظفّر از جسرِ کُرِ قلزم اثر				
	یکی جسر بر بسته نزدیکِ در		گشاده عبورش به اهلِ گذر	79a
۳۰۷۰	چو لشکر رسیدند بر جسرِ آب		گذشتند بی وحشت و اضطراب	79b
	وزآنسو دگر خیلِ عثمانیان		چمیدند بر پیشوازِ یلان	
	به برج اندرش سنجق افراختند		قمر را به پروین در انداختند	
	کلیدش به پاشا رساندند زود		سپهبد به آرنده احسان نمود	
	گذر کرد پاشا هم از کُر روان		به خرگه خرامید با عزّ و شان	
۳۰۷۵	چو سرلشکر آن روز آرام کرد		یلان را بدین گونه اعلام کرد	
	که در روزِ جمعه به رخت و سلاح		سواره شتابند پیش از صباح	
	به بندند آیین به آیینِ خویش		بِه از رسمِ معتادِ پیشینِ خویش	
	که بر زعمِ اعدا به زیبِ جبین		سویِ جمعه پویند اربابِ دین	

رفتنِ سردار به جامعِ تفلیسِ استوار				
	شده بیست و چار از جمادِ دوم		که شد دیر آن جامعِ محترم	
۳۰۸۰	خرامید پاشا ابا مؤمنان		سویِ جامعِ نو تصدّق چنان	
	چو لشکر خروشان به انواعِ زیب		شدند اندر آن جامعِ دلفریب	
	به تجوید خواندند قرآن درو		برآمد به قدّوسیان های و هوی	
	چو از حافظان بهره برداشتند		ثریّا صفت سبحه افراشتند	
	به اخلاص کردند رو بر نماز		که شد وقتِ خطبه به حمد و نیاز	

۳۰۸۵	همـانـدم مـؤذّن صـــلایـی کشـــیـد		خطیـبِ خوش الحـان بـه منبر چمیـد	
	پـس از ذکـر و آلایِ پـروردگـار		درودِ نـبـی رتـبـهٔ چـار یار	
	زدود از رهِ راســتـی بـی‌گـزنـد		زِ دل زنـگ با صـیقلِ نصـح و پند	
	در آخر بـه نامِ شـهنشـه بـه کـام		بـداد آخـرِ خـطـبـه را اخـتـتـام	
	پـیِ آیـتِ عـدل و احســان دگـر		زِ مـنـبر بـه محرابش افراخـت سـر	
۳۰۹۰	روان فـرض و سـنّـت بـپـرداختـنـد		بـه دل حرزِ جـان از دعـا سـاختند	

در تماشایِ قلعه بعد از نماز				
	سـپهبـد چو از جـامع آمـد برون		شـد از شـهر بر قلعـهٔ باسـکون	
	چـه دیـد او یـکـی باره خیـبر مـثـال		زِ هر گوشـه‌اش بسـتـه راخِ جـدال	
	زمـیـنـش زِ خـارا بـلـنـد و مـتـین		ازو تا زمـین زآسمـان تا زمـین	
	درش آهـنـین راه تاریـک و تـنـگ		همی دیوهـایش بـریـده زِ سـنـگ	
۳۰۹۵	زِ برج و زِ خندق به‌کو صـاف و پاک		یـکـی در سمـک دیـگـری در سماک	
	خِـرَد از فـرازش بـه چشـمِ مـنـیر		نیـارسـت دیـدن زِ حیرت بـه زیر	
	زِ آبِ گـوارنـده‌اش نـوش کـرد		حـیـاتِ نـوی انـدر آغـوش کـرد	
	قصـوری کـه بـود از ذخـایـر درو		بـیـاراسـت بـر رسـم و راهِ نـکـو	80a
	زِ دزدار و مسـتـحفظ و پاسـبـان		زِ غـلـمـانِ نامـی و آغـایشـان	
۳۱۰۰	سـوار و پـیـاده سـپـاهِ گـزیـن		نوشـتـنـد بر ضـبـطِ آن سـرزمین	
	چـو احـوالِ آن قـلـعـه را بالـتّـمـام		مـهـیّـا بـفـرمـود با اهـتـمـام	
	خـرامیـد آنـگـه بـه شـهـر انـدرون		بهشـتـی پـدیـد از درون و بـرون	
	زِ حمّـامـهـای خـوش و آبِ گـرم		کـه از قـدرتِ حـق روان بـود نـرم	

در تدبیرِ دلپذیر				
	تمـاشـا کـنـان صـنـعِ ایزد تـعـال		بـه کشـورگشـایی بر افراخـت بال	
۳۱۰۵	چو شـد خاطرش جمع از حصـن و شـهر		خـرامیـد ازآنجـا بـه گـلـگشـتِ نهر	
	بـه خـرگـه درون رفـت و دیـوان نـمـود		شـکـوهی چـو سـامِ نـریمـان نمود	

	مهان را طلب داشت تدبیر کرد		که فرقِ بد اندیش را زیر کرد	
	پیِ مرزبانی درآن مملکت		گُوی را گزین ساخت با معدلت	
	که بُد پورِ فرهاد خارا شکاف		دلِ خصم ازو شق زِ سر تا به ناف	
۳۱۱۰	زِ ملکِ یمن تا به وان نام داشت		قرامان زِ بغداد با کام داشت	
	گروهِ قزلباش در نخجوان		هراسان ازو گشت تا ایروان	
	به پرخاشِ یونان سلطان سلیم		صفِ بایزیدی ازو شد دو نیم	
	صفِ خصم بودی اگر بیستون		به تیغ و تبر می نمودی نگون	
۳۱۱۵	زِنخلی که تمرِ هنر داشت بار		ازآن نو نهالی نمود اختیار	
	به خوبی نشاندش به باغِ امید		که از حاصلش بهره و کام دید	

تعیینِ میرِ میرانیِ تفلیس به محمّد بیگ پورِ سولاق فرهاد پاشا

	چو فرمود سردارِ عالیجناب		همی پورِ فرهاد را انتخاب	
	به پیش اندرش خواند و اکرام کرد		مهمّاتِ او را سر انجام کرد	
	که بود او دلاور محمّد به نام		به قبرس زمین از سرِ احتشام	
۳۱۲۰	به تسخیرِ لفقوشه ضبطِ گِرید		دلیری بسی گشته از وی پدید	
	به پاداشِ سعیی که زین پیش کرد		به او لطف و احسان زِ جد بیش کرد	
	زِ سنجق فزون‌تر عطا کرد زود		به تفلیس در میرِ میران نمود	
	سپاهِ فراوان که اینجا نوشت		همه نامشان را به دفتر سرشت	
	زِ طوپ و تفنگ و ذخایر همه		نمودند تسلیمِ او یک دمه	
۳۱۲۵	نقودِ فزون خلعت و اسبِ خاص		به زینِ مذهّب به رسمِ خواص	
	ببخشید و خاطر نوازی نمود		دلِ نامور را به احسان ربود	

رفتنِ سردار به شیروان دیار

	پس آنگه فرا پیشتر کرد عزم		ازآن بزمِ فرّخ به آهنگِ رزم	80b
	رسید اندر آن وقتِ خوش بی‌گزند		وزیر الکساندر ابنِ لوند	
	رسومِ عبودیت اظهار کرد		قطار از هدایا سبکبار کرد	

۳۱۳۰	چو پاشـــا کتـابِ اطـاعـت بخوانـد		رعـایـت کـنـانـش فـرا پـیـش خـوانـد	
	چـو زآنجـا دو مـنـزل بـرفـتـنـد پـیـش		بـه صـــبر و تحمّـل بـه قـانونِ خویش	
	بـر افـراخـت خـرگـه بـه آبِ قَـبَر		گـرفـت از قـزلبـاش کـیشـــان خـبر	
	کـه دارنـد جمـعـیّـتـی پـیـشِ کُـر		بـه دلهـایشـــان حیلـه و مـکـر پُـر	
	بـه آهســـتـگـی کـرد رای ایـن‌چـنـین		کـه چـون پیش پویـد ســپـاهِ گُزین	
۳۱۳۵	طـلایـه کـمـین‌جـوی باشـــد مـدام		بـــه دفـعِ گـزنـدِ گـــروهِ لـیـام	

	در لشکر آرایی و کشورگشایی			
	چـو در خـرگـه آن روز آرام کـرد		بـه لشـــکـر بـدیـن‌گـونـه اعـلام کـرد	
	کـه فـردا دلـیران رخـت و ســلاح		بـه میـدان شـتـابنـد پیش از صـبـاح	
	بـه بـنـدنـد آیـین بـه آیـینِ خـویـش		بِـه از رســمِ معتـادِ پیشـــینِ خویش	
	کـه غوغـایِ لشـــکـر بـه گوشِ عـدوی		درآیـد بـه گلبـانـگ و با هـای و هوی	
۳۱۴۰	یلان بر شـــگفتنـد زینســـان ســخن		چـنـان زیـب دادنـد بـر انجـمـن	
	کـه چشـــمِ خرد باز و حیران بمـانـد		زِ صـــیـتـش دلِ کـوه نالان بمـانـد	
	چو از عصـــر تا شـــام کردنـد زیـب		بـه بـرگســـتـوان مـغـفـرِ دلـفـریـب	
	زِ خـجـلـت کـلـه خـودهٔ خـاوری		فرو شـــد بـه ظلمـاتِ اســکـنـدری	
	زِ انجـم زره پـوش گشـــت آسمـان		پـلـنـگـی قـبـا خـیـلِ بـرهـامـیـان	
۳۱۴۵	دلـیران بســـی شمـع افـروخـتـنـد		فـرا مـیـخِ هـر خـیـمـه در دوخـتـنـد	
	زِ شـــب تا ســحر شمعِ پروانـه ســوز		چو مهرِ فلـک گشـــت گیتی فروز	
	یـلان پـیـشِ فـانـوســـهـایِ‌خـیـال		بپـوشـــیـده زربـفـتِ گـلـگـون و آل	
	فـرو رفـتـه گـردان بـه کـمـخـا و خـز		بـه رخ خـوی بِـه از تابـشِ آبِ زر	
	سمندان به جوشـــن زِ ســر تا به پای		گـرفـتـه جـهـان را صـــدایِ درای	
۳۱۵۰	چـو دریا نـونـدان بـر آورده کـف		قـطـاسِ مرصّـــع کشـــان هـر طـرف	

در صفتِ صبحِ فیروزِ عالم افروز				
	چو صبحِ سعادت دمید از افق		سیاهی نهان شد زِ جیبِ تتق	
	زِ خیمه زمین یاسمن زار بود		زِ بیرق هوا رشکِ گلزار بود	
	شفق زآسمان رایت افراختند		فلک خصم را غرقِ خون ساختند	
	مؤذّن به توحید برداشت بانگ		ترازو نهان شد به مثقال و دانگ	81a
۳۱۵۵	سپاهِ مظفّر وضو و نماز		نمودند بر درگهِ بی نیاز	
	سواره شدند آن‌گهی کام‌جوی		زِ دیوانِ سردارِ فرخنده خوی	

رسیدنِ الکسندرِ مشهور به لوند با پیشکشِ دلپسند				
	درین‌وقتِ زیبنده هنگامِ خوش		رسید الکسندر با پیشکش	
	که پورِ لوندست گرجی تبار		بنامِ پدر دارد او اشتهار	
	لورام نام کبری وزیرِ لوند		شده همرهش از پیِ نصح و پند	
۳۱۶۰	درفشِ چلیپایی افروخته		کشیشی دویی همعنان ساخته	
	سوار و پیاده سپاهِ فزون		به همراهِ آن کافرِ ذوفنون	
	قطار و مهارش برون از قیاس		کیانی اساس و حریری لباس	
	چو شد پیشبارش به تبریک زود		مقابل به خرگاهِ دریایِ جود	
	سراپرده اش را بیاراستند		زمینش به دیبا به پیراستند	
۳۱۶۵	کلاهِ لوندانه‌اش زرنگار		چلیپایِ زرّین به دوش و کنار	
	سمند و یدک غرقِ جوهر تمام		کمر خنجر الماسی و زر نیام	
	سپاهش قباهایِ مخمل به دوش		پیِ بندگی حلقهٔ زر به گوش	
	زر اندوده رخت و کلاه و کمر		به گرزِ مذهّب به شمشیرِ زر	

تقدیمِ سپاهِ کامران به تکریمِ الکسندر خان				
	سپهبد ز تقدیمش آگاه گشت		به تعظیمِ مهمان به دلخواه گشت	
۳۱۷۰	پیِ پیشوازش به آیین و راه		صف آرای گشتند خیلِ سپاه	

	زِ آبِ قبَر تا زِ کوه آن طرف		دو رویه دوصد جا کشیدند صف	
	سوار و پیاده درآن روزِ بار		فزون بود لشکر زِ سیصد هزار	
	همه داو دارانِ پولاد پوش		نهان در زره خوده تا چشم و گوش	
	اتاقه یلانرا به دستار در		نشانی زِ بالِ همایِ ظفر	
۳۱۷۵	زِ یکسوی ینگیچری با تفنگ		دو صف بسته مانند شیر و پلنگ	
	عرابه به عرّادها از کنار		بر اعدا صواعق زِ چرخ آشکار	
	چو پورِ لوند الکسندر به نام		به لشکر قرین گشت با احتشام	
	شتابان بسی چاوشِ معتبر		نمودندش اکرام با کرّ و فر	
	به مهمان نوازی و لطف و کرم		رساندند بر سرورِ محتشم	

مشرّف شدنِ الکساندر به دستبوسیِ سردارِ نامدار				
۳۱۸۰	چو از زین به رویِ زمین پا نهاد		شد از لطف و اکرامِ سردار شاد	
	نمود آنگهی با سکون عزمِ ره		به کبری فرو کرده از سر کله	81b
	ببوسید دستِ وزیرِ زمان		زِ نو تازه شد عقدِ عهد و امان	
	سپهبد چو در کرسیش در نشست		به پایین لوندِ دلاور نشست	82a
	یمین و یسارش سرانِ سپاه		در افکنده غلغل زِ ماهی به ماه	
۳۱۸۵	به وقتِ ملاقاتِ مهمان روان		فکندند عرّادهایِ گران	
	صدایِ تفنگ از فلک در گذشت		سمک در بنِ گاو بیهوش گشت	
	چو پاشا بپرسید احوالِ او		برآمد به فرخندگی فالِ او	
	چنان داد پاسخ یلِ بی همال		که ای سایهٔ سایهٔ ذوالجلال	
	به جز بندگی نیست ما را شعار		مطیعیم و فرمانبرِ نامدار	
۳۱۹۰	چو سرلشکر از وی شنود این سخن		فزون لطف کردش در آن انجمن	
	چو رسمِ ضیافت بپرداختند		زِ شهد و شگر خان تهی ساختند	
	سماطِ مذهّب بچیدند باز		زِ بزمِ خوش آیندهٔ سرفراز	
	کشیدند بر سردرِ کامران		بسی پیشکش‌ها به رسمِ مهان	
	پیِ پیشکش خلعت و التفات		زِ قدرش زیاد از کریم الصفات	
۳۱۹۵	به تیغ و کمر خنجرِ جوهری		سزاوارِ پیرایهٔ داوری	
	عنایت نمودش به آیین و راه		به خرگه روان ساختش با سپاه	
	پس آن‌گه سمندی به زرّین طلا		به رختِ مذهّب مجوهر عبا	

	فرستاد با چند اسبی دگر		به مهمان نوازی سوی نامور	
	دگر خلعتی بیشتر از شمار		ببخشید بر خیلِ گرجی تبار	
۳۲۰۰	چو کارِ عنایت به پایان رسید		پسِ پرده بنهفت تابنده شید	
	شد آسوده لشکر زمانی به خواب		طلایه پسِ خیمه گردِ طناب	
	همی پاس می‌داشت تا صبحدم		که ظاهر شد از اوج زرّین علَم	

	در حسنِ اجابت و رجعتِ الکسندر خان			
	سپهبد به لشکر زِ بعدِ نماز		فرا پیشتر ره در افکند باز	
	به میرِ الکسندر اجازت بداد		به شکّی روَد از سرِ انقیاد	
۳۲۰۵	چو یک هفته آنجا نمودند عزم		به رختِ جهان پهلوانی و رزم	
	رسیدند بر پیشِ رودِ قنق		خروشنده آبِ کبودِ قنق	
	چه دیدند سیلِ عرم آشکار		شده هر طرف اندر آند رودبار	
	سپاهِ مظفّر فرود آمدند		به سیر و تماشایِ رود آمدند	
	چه دیدند آثارِ طوفان پدید		زمین پر زِ آبِ سیاه و سفید	
۳۲۱۰	چو اژدر یکی جدولی پر شکوه		خروشان به هامون زِ البرز کوه	
	به زنجیرِ سیمین زِ موجِ گران		گریزان به صحرا چو پیلِ دمان	
	زِ دشمن نمایان در آن سویِ آب		سپاهی فزون از قیاس و حساب	82b
	به رومی نژادان از آن آبِ تیز		نهان گشته راهِ گذر بر ستیز	
	زِ ناچار شیرانِ دشتِ دغا		زِ یک هفته افزونترک جا به جا	
۳۲۱۵	توقّف نمودند در خیمه چُست		که تا تندیِ اژدها گشت سُست	

	آمدنِ اعیانِ ارش با پیشکش			
	درآنجا رسیدند اهلِ ارش		به سردارِ فرخنده با پیشکش	
	بگفتندش ای سرورِ کامکار		چو ما عالمی بر رهت جانسپار	
	چهل سال شد حالیا بی گمان		که هستیم محکومِ بد مذهبان	
	زِ بنهفتنِ مذهبِ حقِّ خویش		پریشانیِ ماست از حصر بیش	

۳۲۲۰	دریـن دم کـه بـر دفـعِ اهـلِ فسـاد		رسـیـدی بر این ملـکِ زیبنـده شـاد	
	قـدم پیش نِـه بگـذر از آب چُسـت		که احوالِ بد مذهبانسـت سُسـت	
	بـه غـیرت بـکـوش و مـفـرمـا درنـگ		کـه کـارِ عـدو از هجوم اسـت تنـگ	
	اگـر بـر ذخـایـر بـود احـتـیـاج		به لشـکر کفافسـت یک سـاله باج	
	روافـض کـه شـایسـتـهٔ دوزخـنـد		بـه آتـش درون سـردتـر از یخـنـد	
۳۲۲۵	ازیشـان بـه جـان در عـذابیـم مـا		گـرفـتـارِ حـالِ خـرابـیـم مـا	
	بهشـتیسـت شـروان پر از دوزخی		بـکـن حـالـی از خصـم با فـرّخی	
	مشـرّف بـکـن جـنـت آباد را		بـبـین رسـمِ فـرخـنـده بـنـیـاد را	

	مخاطبهٔ سردارِ زمان با زمرهٔ ارشیان			
	چو بشـنید پاشـا ازیشـان جواب		چنین گفـت از رویِ خیر و صـواب	
	کـه بگـذشـتن از آب آسـان بُوَد		عـدو از نهـیـبـم هـراسـان بُـوَد	
۳۲۳۰	همی ملـکِ شـروان نـدارد حصـار		چه سـان می‌شـود ضـبطِ شـهر و دیار	
	بـگـفـتـنـد شـروانـیـان با شـکـوه		بُـوَد حصـنِ ایـن مـلـک الـبرز کـوه	
	زِ کُـر خـنـدقـش تا بـه قـلزم عـمـیق		کشـیـده بـه قـدرت چـو نهر قـنـق	
	وگـر قـلـعـه‌ای چـنـد از نـو بـنـا		نمـایـنـد آسـان بُـوَد ضـبـطِ جـا	
	اگـر سـورِ باکـو مـرمّـت شـود		درو لشـکر آسـوده راحـت شـود	
۳۲۳۵	تـوان ره فـکـنـدن سـویِ شـابـران		گـرفـتن بسـی نـعـمـتِ بـیـکـران	
	گشـادن رهِ باب الابـواب را		کشـیـدن درو رخـت و اسـبـاب را	
	بـه شمـخـال و قـیـتـاق و الـبرزیان		بـه لگزی و سـگزی طبر سـر یلان	
	زِ اوار و مسـقـز بـه تـومـان زمـین		قـبرتای و اخـوخ و چـرکـس بـه کـین	
	زِ مـرزِ ابازه بـه قـبـچـاق دشـت		چه دشـت از ارش تا به گیلان و رشـت	
۳۲۴۰	همـه تابـعِ امـر و فـرمـان شـونـد	83a	مطیعِ شـهنشـاهِ دوران شـونـد	
	دگـر نـزدِ هـر مـعـبرِ رودِ کُـر		دو سـه قـلعـه محکـمـتر از درجِ دُر	
	تـوان سـاخـتن از سـرِ اهـتـمـام		پـر از طـوپ کـردن بـه دفـعِ لـیـام	
	گـذرگـاهِ دشمـن سـکـنـدر مـثـال		بـه بسـتن بـه سـدّ متین چون جبال	
	گـرفـتن بُـوَد سـهـل ایـن مُـلـک را		فـکـنـدن بـه قـلـزم درون فُـلـک را	

	پاسخ دادنِ ارشیان به سردارِ کامران			
۳۲۴۵	چو سردارِ باهوشِ عالی نهاد		شنید این سخن از سرِ اعتقاد	
	بگفتا زمستان قرین گشته است		به سنگین بنا وقت بگذشته است	
	اگر خود درین دم به شروان زمین		شتابیم بر عزمِ پیکار و کین	
	قزلباش کیشان گریزان شوند		به سمتِ قراباغ پویان شوند	
	زمستان توقّف درونِ قلاع		بُوَد صعب هنگامِ جنگ و نزاع	
۳۲۵۰	وگر خود درآییم و بیرون جهیم		چو آدم زِ جنّت بگو چون جهیم	
	شگفتند ازین قصّه اهلِ دیار		بگفتند کی سرورِ نامدار	
	زِ ما خدمت و جانسپاری رواست		دگر امر و فرمان اولی الامر راست	
	چو پاشا ازیشان صداقت بدید		یکایک به قیدِ رعایت کشید	
	به انعام و خلعت سرافراز ساخت		دلِ همگنان را به احسان نواخت	
	مشاورهٔ سردار با نامدارانِ ظفر شعار			
۳۲۵۵	پس آنگه درآمد به خرگاهِ خاص		پیِ مشورت با گروهِ خواص	
	خبر کرد سویِ وزیرِ لوند		که آید به خلوت گُوِ هوشمند	
	چو آمد دلیرِ سخندان به پیش		نوازش نمودش به آیینِ خویش	
	بگفتا زِ شروانیان چون کنیم		توجّه به این خلق افزون کنیم	
	و یا سویِ سمو و باشی آچوق		به لگزی و سگزی شویم از قمق	
۳۲۶۰	چنین داد پاسخ دلیرِ سره		که چون فتحِ شروان شود یکسره	
	مسخّر شود جمله البرزیان		مطیعِ شهنشاهِ کشورستان	
	زِ حیرت اچوق باش و سیمو کنون		نهانند در کوهِ سخت اندرون	
	پلنگی که از بیمِ صیّاد در		گریزد زِ کوهِ گران بر کمر	
	توان کرد نخجیر آن دلفریب		به هنگامِ فرصت به اندک شکیب	
۳۲۶۵	هم احوالِ لگزی و کارِ قمق		بُوَد سهل مانندِ باشی آچوق	
	چو ضبطِ شماخی شود باشکوه		اطاعت کند قومِ البرز کوه	
	چه گرجی چه چرکس چه البرز و روس		زِ قلزم توان حکم کردن به طوس	
	چو بشنید پاشا چو گل خنده زد		به فرقش پرِ گوهر آکنده زد	83b
	وزیرِ لوند از پرِ گوهرین		تفاخر فزود اندر آن سرزمین	

۳۲۷۰	پس آنگه دو سه روز آرام کرد بده ساقیا آبِ آتش مزاج به مستی چنان جرعه‌ای کن به کار		عبورِ قنق تا سر انجام کرد به آتش بده آب را امتزاج که افسردگان را کند هوشیار	

	در طغیانِ آبِ قنیق و عبورِ لشکر از سیلِ رودِ عمیق			
	خدایی که انگیخت طوفانِ نوح		جبالِ زمین غرقه شد تا سطوح	
	پس از چند روزی فرو رفت آب		زمین گشت خشکیده همچون سراب	
۳۲۷۵	کجا سیل رودی که ده بیست روز		زِ کنجِ مغاکی چو بیت العجوز	
	نهند رو به صحرا به جوش و خروش		کند جرعه‌اش را دمی خاک نوش	
	چو گردو تهی قصعهٔ تنگِ او		زِ قعرش نمایان شود سنگِ او	
	به دریادلی هر که دارد شکیب		نخواهد ازین سیل خوردن فریب	
	ازین رو سپهدارِ فرخنده فر		توقّف نمود اندرآن رهگذر	
۳۲۸۰	به دریادلی‌ها درین رویِ آب		نمی‌کرد بهرِ گذشتن شتاب	
	چون آن رودِ ژرف اندکی گشت کم		گشادند راهِ عبورش حشَم	84a
	سپهبد گذشت از قنق صبحگاه		به شهرِ ارش کرد آهنگِ راه	
	شنیدند ارس خان به خیلِ گوان		زِ شهرِ شماخی به کُر شد روان	84b
	چو خیلِ قزلباشِ بد اعتقاد		زِ جسرِ قراباغ و حسرِ جواد	
۳۲۸۵	شتابان نمودند عزمِ عبور		به بارو به بنگاهِ نزدیک و دور	
	ازآن پیشتر گر قزلباشیان		رسد بر سرِ جسرِ بارِ گران	
	زِ سنّی تبارانِ شروان زمین		به بد مذهبان از سر بغض و کین	
	رسیدند شب بر سرِ حسر سخت		به اقبالِ شاهنشهِ نیک بخت	
	به سوهان چه زنجیر آن حسر را		بریدند دزدیده در چند جا	
۳۲۹۰	جهیدند آنگه به کُهسارِ دور		غنودند لختی به عیش و سرور	
	پس از یک دو روزی ارس خان گروه		به بار گران تر زِ البرز کوه	
	رسیدند بر جسر پیش از سحر		نهادند یک باره رو بر گذر	
	چو بگذشت آن سو روان بیش بار		فزود ازدحامِ قطار و مهار	
	زِ ناگاه بگسست زنجیرِ جسر		فرو شد قزلباش در زیرِ جسر	
۳۲۹۵	دو بخشِ عدویِ بد اندیشِ شوم		بشد غرقِ کُر زِازدحام و هجوم	
	یکی بخشِ دیگر ازآن ماعدا		رهیدند از غرقه با صد بلا	

	چو سوی قراباغ رفتند زود		به معبر زیان بیشتر شد زِ سود	
	که ناگه زِ تبریز امیرخان رسید		زِ کُر این طرف در کمینگه خزید	
	به او میرِ گنجه سپاهِ قپان		شده از پیِ جنگ و کین هم عنان	
۳۳۰۰	دگر چند نام آور از سرخسر		نموده زِ آبِ کُر این سو گذر	
	به غفلت قطار و مهارِ فزون		زِ لشکر گرفتند آن قومِ دون	85a
	چو سرلشکر آگه شد از کیدِ خصم		به شیران صلا داد بر صیدِ خصم	

	خلاص کردنِ سپهداران شترهایِ یغما را از دشمنِ بی امان			
	همان لحظه درویش پاشایِ یل		به بهرام و با احمدِ بی بدل	
	یلانِ دیاربکر رومیان		ابا ارضِروم و قرامانیان	
۳۳۰۵	نمودند آهنگِ جنگ و جدال		گروهی بدیدند با تاجِ آل	
	رسیدند با دشنهٔ آبدار		نمودند سرگشته و خاکسار	
	چو در خیلِ دشمن فتاد اضطراب		به یک جمله لختی نه آورد تاب	
	شتابان به معبر گریزان شدند		زِ حسرت به سر خاک بیزان شدند	
	دلیران پی اندر پیِ دشمنان		چو شیرِ ژیان و چو پیلِ دمان	
۳۳۱۰	سرِ نیزها خم فراگوشِ رخش		زِ نعلِ سمندان جهان آذرخش	
	زِ نوکِ سنانِ جگرگاه تیز		به گردون رسیده شرارِ ستیز	
	زمینِ سیه غرقه دریایِ خون		هوا از بخارِ زمین تیره گون	
	چکاچاکِ خنجر شباشابِ تیر		گذشته زِ ایوانِ کیوان و تیر	
	زِ ضربِ تبرزین شکافِ تبر		چو اژدر هراسان شده شیرِ نر	
۳۳۱۵	بسی را بکشتند با تیغِ تیز		فکندند در خاک و خون ریز ریز	
	بسی سُم فرو رفت در آبِ ژرف		لبان و زبان بسته از صوت و حرف	
	بسی را گرفتند و کردند بند		رساندند بر سرورِ ارجمند	
	شترهایِ یغما قطار و مهار		ستادند ازآن قومِ بی اعتبار	85b
	بسی میر و سلطان ز خصمِ تباه		چو پورِ امیرخان به خاکِ سیاه	
۳۳۲۰	شد آغشتهٔ خون سر و پیکرش		لگد کوبِ جوشن کشان مغفرش	86a
	بسی هم امیرخان صفت با هراس		گریزان شد از دشمنِ کج پلاس	

	در تخسین و آفرینِ سرلشکرِ کام بین به سپاهِ نصرت قرین			
	سپاهِ مظفّر به نصر و ظفر		رسیدند بر پیشِ فرخنده فر	
	سپهبد به هر یک رعایت نمود		دلِ هر یکی را به احسان ربود	
	یکی را زِ تیمار سنجاق داد		نمود آن دگر را مواجب زیاد	
۳۳۲۵	یکی گشت چاووشِ دیوانِ شاه		دوم شد زعیم و ممالک پناه	
	یکی گشت آغا یکی کتخدا		به قانونِ عثمانِ فرخنده را	
	بسی اجنبی سُم به تیمارِ امر		گرفت و سپاهی شد آخر به صبر	
	مهان را به خلعت نوازش نمود		کهان را به دلخواه بنواخت زود	
	درِ خرگهِ داوری باز کرد		خدیوانه داد و دهش ساز کرد	
۳۳۳۰	زِ خلعت دو تا تل یمین و یسار		مهیّا بفرمود و نصرت شعار	
	هر آنکو برآورد از بد سگال		سراسر بپوشاندشان بی همال	
	زِ بس سر که از دشمنِ تیره دل		فکندند آلودهٔ خاک و گل	
	شد اطرافِ خرگه زِ فرقِ لیام		فراهم بسی تل بلند از خیام	
	چو پاشا به احسان سپه را نواخت		دو سه منزلی پیش آهنگ ساخت	

	وصولِ سپهدارِ باکش و فش به شهرِ ارش			
۳۳۳۵	پس از یک دو روزی به شهرِ ارش		رسیدند در وقتِ بهبود و خوش	
	زِ ناگه خبر شد ارس خانِ زشت		دگر ره زِ آب این طرف رو بهشت	86b
	سپهبد بغرّید چون اژدها		کمندِ صبوری نکرد او رها	
	به سرلشکران رای و تدبیر کرد		توجّه به اصحابِ شمشیر کرد	
	دلیران زِ هر گوشه پویان شدند		به دفعِ بد اندیش جویان شدند	
۳۳۴۰	به بزمِ سپهبد کشیدند صف		به خدمتگرایی فراهم دو کف	
	ستادند و چون گل گشادند گوش		بسودند بر اوجِ افلاک دوش	
	سپهبد به هر گوشه افکند چشم		گهی گفت با لطف و گاهی به خشم	
	نخستین سخن را چنین کرد ساز		به خیلِ دلیرانِ گردن فراز	
	که اقلیمِ روم است اینجایِ دور		نشاید زدن لاف از ضرب و زور	

	در تدبیرِ ضبطِ شروان			
۳۳۴۵	غریبِ دیاریم خرد و بزرگ		عدو در پیِ کین چو درّنده گرگ	
	اگر از پیِ دفعِ اهلِ نفاق		بکوشیم در صورتِ اتّفاق	
	یقین پیلتن را زِ البرز کوه		فرو افکنیمش به عزّ و شکوه	
	و گر یک سرِ مو نفاقی شود		میانِ دلیران شقاقی شود	
	مآلش به بیهوده‌گی در کشد		که یارد ازین ماجرا سر کشد	
۳۳۵۰	چو لشکر شنیدند گفتارِ او		نهادند سر در سرِ کارِ او	
	بگفتند هر یک به جان بنده ایم		زِ لطفِ سپهدار شرمنده ایم	
	وز احسانِ شاهنشهی کامیاب		چو ذرّات از پرتوِ آفتاب	
	اگر در یکی روز صد باره جنگ		نماییم هر یک پیِ نام و ننگ	87a
	به خصم افکنی جان فدایی کنیم		به هر عقده مشکل گشایی کنیم	
۳۳۵۵	به احسانِ یک روزهٔ شهریار		برابر نگردد خود این گیر و دار	
	چو بشنید پاشا نمود آفرین		به خیلِ دلیرانِ اربابِ دین	
	پس آنگه بگفتا شتاب آورند		عدو را به خسمِ طناب آورند	
	پیش دستیِ سپهداران به دفعِ اعدایِ بدلقا			
	همان لحظه درویش پاشا به نام		به بهرام و احمد به قصدِ لیام	
	نمودند آهنگِ رزم و شتاب		عدو را فکندند در پیچ و تاب	
۳۳۶۰	چو دولت ازآن قومِ وارونه بخت		فرو گشت و شد کارشان سست سخت	
	دلیران به شمشیرِ رخشان چو برق		فکندند صد شعله بر اهلِ شرق	
	قزلباش کیشان زِ تابِ شرار		پریشان شدند از یمین و یسار	
	دگر باره کردند گردان هجوم		به بدمذهبان اندر آن مرز و بوم	
	زِ بس نامداران به تیغ و تبر		زدند آتشِ کینه بر سرخ‌سر	
۳۳۶۵	زِ خون و زِ تاج اندرآن سرزمین		هوا گشت گلگون زمین آتشین	
	اتاقه که بر تاجشان می نمود		نشانی ازآن آتش و دود بود	
	زِ بس کشته بر کشته افتاده زار		سر از تن جدا تن زِ سر خاکسار	
	سرِ تاجداران جدا از کلاه		درآغشته بر خاک و خونِ سیاه	
	زِ مغزِ پریشان به دشت و مغاک		چو چرمِ پلنگان شده جرمِ خاک	
۳۳۷۰	جهان گشته از لاشهٔ خصم پر		زِ خوناب صد جو روان همچو کُر	87b

	فلکسا شده موجِ دریایِ خون		مخالف درو غرقه و سرنگون	

مغلوبیِ دشمنانِ خاکسار از عساکرِ منصورهٔ اسلام شعار				
	چو دشمن به هیجا نیاورد تاب		گریزان شد از لشکرِ کامیاب	
	فتادند دور از نظر شرقیان		دلیران کشیدند لختی عنان	
	بدین گونه کردند آهسته رای		عدو پو شود هر یکی جا به جای	
۳۳۷۵	کجا از قزلباش یابند اثر		زِ هر سو به بندند راهِ گذر	
	روان سویِ صحرا دواندند رخش		چو اژدر شده سروران هفت بخش	
	به نخجیر پویی نشیب و فراز		پلنگانه کردند بر کینه ساز	
	که ناگه به پالیزِ پر خربزه		بدیدند بس دشمنِ بی مزه	
	زِ اسپان فرود آمده گوژ بخت		جگر غرقهٔ خاک و خون لخت لخت	
۳۳۸۰	دلیران عنان از کفِ اختیار		گشادند با عونِ پروردگار	
	رسیدند بر رافضی‌ها دمی		نمودند رسمِ دمی عالمی	
	گرفتند اطرافِ پالیز را		کشیدند شمشیرِ خونریز را	
	زدند آن چنان بر گروهِ نژند		که اهلِ هنر کرد یکسر پسند	88a
	زِ بس ریخت بر خاکِ پالیز فرق		سرو کالک از هم نمی گشت فرق	
۳۳۸۵	پدید آمد از کلّهٔ سرخ‌سر		به هر گوشه پالیززاری دگر	88b
	چو شیرانِ رومی زِ صیدِ چنین		گرفتند کام اندرآن سرزمین	
	به توفیقِ یزدان بگشتند باز		به دیوانِ سردارِ گردن فراز	

بازگشتِ سپاهِ مظفّر و رعایت یافتن از سرلشکر				
	سپهبد نوازش کنان جمله را		رعایت فزون کرد با قدر و جا	
	درین دم رسیدند شروانیان		نمودند اطاعت به کشورستان	
۳۳۹۰	به جان دانهٔ شکرِ حق کاشتند		به دل خرمنِ شوق انباشتند	
	شکفتند چون گل به فرورد ماه		که شروان شد از خسروِ دین پناه	
	رهیدند از کیدِ اربابِ رفض		جهیدند از قیدِ اصحابِ رفض	

	بشد مذهبِ ناحق آنجا بطال		رهید اهلِ سنّت زِ تیهِ ضلال	
	جهان گشت تابان زِ خورشیدِ عدل		فزون از سپهدار تمهیدِ عدل	
۳۳۹۵	دلِ اهلِ سنّت چو خرّم بهار		تر و تازه از لطفِ نصرت شعار	

در صداقتِ اهلِ شروان				
	وزیرِ جهان دیده خوشحال ازآن		گشاده درِ خیمه روز و شبان	
	زِ بومی نشانِ صداقت بدید		زِ رومی به بومی عطایِ جدید	
	رسیدی به زعمِ قزلباشِ شوم		که نیکی بُوَد شیوهٔ اهلِ روم	
	چو آصف ازآن قوم اطاعت بدید		بفرمود پابند قیدِ امید	
۳۴۰۰	نمود آنگهی سیر شهرِ ارش		کشیدندش از هر طرف پیشکش	
89a	یکی خزّ و دیبا به راهِ مشیر		در افکند با پشتهایِ حریر	
	یکی دفترِ ناحیه عرض کرد		به جان رسمِ باج آوری فرض کرد	
	یکی نقدِ هستی نمودش سبیل		یکی غلّهٔ ناحیه زین قبیل	
	سپهدار هم از سرِ اعتبار		نظر کرد بر مردمِ آن دیار	
۳۴۰۵	مهان را به خود محرمِ راز ساخت		کهان را به احسان سرافراز ساخت	
	بسی را به خلعت تفاخر فزود		بسی را معاف و مسلّم نمود	
	بسی را به منصب در آورد سر		بسی را ببخشید اسباب و زر	
	زِ هر ناحیه جمعِ اموال کرد		حسابِ دفاتر به اجمال کرد	

در داد و ستدِ سپهدار به سپاه و اهلِ بلد				
	گرفت از یکی داد بر دیگری		که باشد به داد و ستد سروری	
۳۴۱۰	پس آنگه نمودند جشنِ سره		درو انجمن شد سپه یکسره	
	چنین رای کردند با بخردان		که صاحب شکوهی زِ نام آوران	
	درآن ملک ماند به خیلِ سپاه		کند عود سرلشکرِ کینه خواه	
	وگر آنکه شهرِ ارش را حصار		نمایند و خندق کشند از کنار	
	درآن شهر و دز میرِ میرانِ شه		درآید به خیلِ مبارز سپه	
۳۴۱۵	امیرانِ البرز کوهِ بلند		مطیعانِ شاهنشهِ ارجمند	

	همه یک جهت گشته با یکدگر		به مردانگی و بنام و هنر	
	به سردارِ شروان کنند اتّفاق		بکوشند بر دفعِ اهلِ نفاق	

	در حصار نمودنِ اطرافِ ارش			
	چو کردند این گونه رایِ متین		نمودند آغازِ حصنِ حصین	89b
	حصاری کشیدند گردِ ارش		بلندی و بنها صد و شصت ارش	
۳۴۲۰	درآنجا شده میرِ میران به کام		سرافراز قیطاس پاشا به نام	
	به خرگاهِ سردار با صد فراغ		رخ افروخته در لبِ حوضِ باغ	
	مفوّض نخستین به او ارضِ روم		نگهبانِ آنجا به گردانِ روم	90a
	به هر شهرِ شروان زِ نزدیک و دور		درآمد یکی میرِ صاحب شعور	
	به ملکِ شماخی و آن مرز و بوم		مناسب چنان دید سردارِ روم	
۳۴۲۵	که عثمان بن اُزدمور نامور		شود با وزارت درو مستقر	
	به داد و دهش کامرانی کند		دلیری و کشورستانی کند	
	بکوشد خدیوانه با نام و ننگ		جهان را کند بر سرِ خصم تنگ	
	در ضبطِ ممالک و دفعِ مهالک			
	همان لحظه سردارِ شاهِ جهان		بیاراست جشنی به رسمِ مهان	
	درو سروران را نمود انجمن		به عثمانِ پر زور و دشمن شکن	
۳۴۳۰	پس آنگه به نرمی سخن ساز کرد		به سرلشکر آن قصّه آغاز کرد	
	بگفتا دلیری زِ خیلِ مهان		درین ملک باید نشستن همان	
	هر آن کو بماند به حسنِ رضا		وزارت سزاورا باشد وِرا	
	چو این رایِ خوش هر طرف فاش گشت		یلان راغبِ جنگ و پرخاش گشت	
	بسی نامدارانِ صاحب شعور		هنرمند شیر افکنانِ غیور	
۳۴۳۵	به حسنِ رضا بر جهیدند چست		ببستند مردانه عهدِ درست	
	بگفتند با اختیار آن گروه		که با عونِ یزدان به فرّ و شکوه	
	پیِ حفظِ شروان و فتحِ بلاد		سرِ خویش خواهیم اینجا نهاد	
	به شرطی که نام آوری از مهان		شود با وزارت خدیوِ یلان	
	چو پاشا ازیشان شنود این سخن		چنین گفت سردارِ دشمن شکن	

۳۴۴۰	که تدبیرِ ما نیز این گونه است چو لشکر گزین گشت با اختیار سرانِ سپه شاد گشتند ازین زدند آتشِ کین به طوپ و تفنگ کشیدند بعد از سرور و نشاط		پذیرم مهمّ شما هر چه هست پیِ حفظِ اقلیمِ شروان دیار غریوی نمودند اربابِ دین شد آوازه‌اش تا به روس و فرنگ طعامِ فراوان به رنگین بساط	

هجوم سپهداران به کمین گاهِ اعدایِ بی امان				
۳۴۴۵	پس از خوردنی شربتِ شکّری گروهی ازآن صنف هم با رضا شد آنگه دلیران برون زانجمن چو بگذشت ازین ماجرا یک دو روز زِ سرلشکران قصّهٔ آشکار وزیرِ جهاندیدهٔ نامور چنان کرد تدبیر با خویشتن محمّد به نام و کریم الخصال به ضبط اندرش ملکتِ ارضِ روم به رسمِ وزارت درآن مملکت		ببستند صف خیلِ ینگیچری بماندند بر حفظِ اقلیم و جا به خلوت درون رفت صدرِ زمن جهان روشن از مهرِ عالم فروز نگشت از پیِ ماندنِ این دیار درین فکر لختی فرو برد سر زِ خویشانِ خود سرورِ نیک فن که بُد میرِ میرانِ فرخنده فال دلیر و دلاور به جنگ و هجوم توقّف کند از سرِ معدلت	90b

تکلیفِ شروان به محمّد پاشا خویشِ سردار با وزارتِ علیا				
۳۴۵۵	پس آنگه به خلوت مر او را بخوانْد دلش را به نرمی به خود رام کرد به او گفت سر خیلِ نام آوران که از امر و فرمان ندارم عدول ولی نسبتِ خویشیَم مانعست به او گفت دستورِ عالیجناب بگفتا به وقتِ فراخی خوش است چو آصف زِ رزمش خبردار گشت		به او بیدقِ لطف و احسان براند پیِ حفظِ شروانش ابرام کرد محمّد به نام و یلِ کامران به جان دارم این گونه خدمت قبول نیارد کس از فکرِ این بار رست بُوَد نفعِ بسیار در انتساب به تنگی درون نعل در آتش است پیِ رای و تدبیر و شورا مگشت	

تعیینِ وزارت به عثمان پاشا به شرطِ محافظتِ آنجا

	وزارت به عثمان بن اُزدمور		معیّن بفرمود با ضرب و زور	
	به او کرد اظهار لطفِ فزون		پذیرفت و شد دولتش رهنمون	
۳۴۶۵	چو امرِ وزارت به عثمانِ یل		مفوّض شد از صاحبِ بی بدل	
	همان لحظه عثمانِ چرکس نژاد		زِ کارِ وزارت بسی گشت شاد	91a
	خرامید بر دستبوسِ مشیر		رعایت فزود آصفِ بی‌نظیر	
	مرصّع مکمّل یکی تیغِ زر		ببخشید خلعت به زرّین کمر	91b
	کشیدش سمندِ مجوهر قطاس		فرا خوردِ حالش به رخت و لباس	
۳۴۷۰	زِ نقدیّه و گنجِ شاهنشهی		به قانونِ عثمان و رسمِ مهی	
	بداد آن قدر کش نیارد حساب		نمودن یقین تا به حشر و حساب	
	زِ طوپ و تفک جوشن و جبّه هم		زِ اسبابِ هیجا به خیل و حشم	
	زِ باروتِ خشکیده و بندقش		زِ قنپارهٔ سختِ بی غلّ و غش	
	زِ اسبی عرابه ابا ضرب زن		فرنگی بُد الوشجهٔ صف شکن	
۳۴۷۵	پیِ بارِ سیصد قطار و مهار		زِ سر کارِ شاهنشهِ کامکار	

تسلیمِ خزاینِ بیشمار به عثمان پاشایِ نامدار

	نمودند تسلیمِ آن نامور		به گنجینه و خلعتِ معتبر	
	که از بهرِ لشکر نگهداردش		قصوری در اقدام نگذاردش	
	چو عثمان زِ سرلشکرِ نامدار		برآمد وزیرانه با اعتبار	
	گروهِ فراوان به خود رام کرد		زرِ نقد را دانهٔ دام کرد	
۳۴۸۰	چو گنجینه باشد سپاهِ گزین		شود جمع چون میش بر انگبین	
	شد آنگه مفوّض دو زرّین علم		به رسمِ وزارت به خیل و حشم	
	دگر خیلِ کتّابِ دیوانِ خاص		سپاهی و ینگیچری با خواص	
	ابا مهتر و چاوشِ داوری		به اقبال و حشمت به نام آوری	
	به عثمان زِ سرکارِ شه آن دگر		به آیینِ عثمانِ فرخنده فر	
۳۴۸۵	که رسمِ وزیرانِ شاهانِ دین		بدین گونه باشد زِ عهدِ برین	
	چو با این چنین شوکت و زیب و فر		به شیروان زمین سرورِ نامور	
	نشست و بر آورده نامِ بلند		به ضبطش زِ دربند شد تا لوند	

	چو سردارِ عادل دلِ کامران		بپرداخت احوالِ شروانیان	

	در ضبطِ شروان و نگونساریِ دشمنان			
	زِ یک سو مهمّاتِ عثمان بدید		زِ یک سو به لشکر بداد او نوید	
۳۴۹۰	زِ یک سو بنا کرد سنگین حصار		به شهرِ ارش محکم و استوار	
	زِ یک سو زِ دشمن گرفتی خبر		همی سعی کردی به دفعِ ضرر	
	کجا از قزلباش پنهان و فاش		خبر می گرفتند از سر به پاش	
	کشان بر کشا می بریدند سر		نماند از مخالف نشان و اثر	
	یلی کو سری از قزلباشیان		بریدی رساندی به صدرِ زمان	
۳۴۹۵	نمودی وِرا سرورِ نامدار		به سنجاقِ شاهنشهی کامکار	
	دلیری که یک زنده با تاجِ آل		رساندی به سردارِ فرخنده فال	92a
	وِرا تاجدارِ زمان ساختی		سرش را به گردون بر افراختی	
	اگر از دهی بچّه‌ای را اسیر		گرفتی رساندی یلِ پر مشیر	
	مر آن ده به تملیک دادی به او		درِ لطف و احسان گشادی به او	
۳۵۰۰	زِ بس کیسهٔ گنج و احسان گشود		کهان و مهان را عنایت نمود	
	مواجب بلاش و عطا بود مفت		شگفت آمد اهلِ هنر را شگفت	
	چو یک مه در آن مملکت خود نشست		رهِ کیدِ بد خواه را سخت بست	
	به ضبط اندر آورد دار و دیار		به جز باب الابوابِ رویین حصار	
	در فتحِ قلعهٔ باب الابواب			
	پس آنگه گروهی زِ شروان زمین		به آن در شدند از پیِ رزم و کین	
۳۵۰۵	نمودند تسخیرِ دربند زود		گرفتند شخصی که دزدار بود	
	زِ گردن سرش را جدا ساختند		تنش را برون از در انداختند	
	به ضبط اندش چند اهلِ هنر		بماند اندر آن قلعهٔ معتبر	
	تنی چند هم با سرِ کوتوال		شتابید بر آصفِ بی همال	
	رسیدند شادان به عونِ الٰه		به دیوانِ آصف گشادند راه	
۳۵۱۰	سرِ کوتوالِ قزلباش کیش		فکندند چون گویِ غلطان به پیش	
	سپهبد به آرنده احسان کنان		بفرمود آغایِ شروانیان	

	پس آنگه برآن قلعهٔ استوار		فرستاد دزدارِ با اعتبار	
	آمدنِ خبرِ اطاعتِ شمخال			
	رسید آنگه از خیلِ البرزیان		پیامی به سرلشکرِ کامران	
	که شمخال اطاعت کنان در رسید		به گل چینیِ گلسِتانِ امید	
۳۵۱۵	به او لگزی و سگزیِ کوهسار		گروهِ طبر سر به تومان دیار	
	همه انجمن گشته با صد شکوه		پیِ جانسپاری گروها گروه	
	زره پوش گردان پولادِ خود		چو دریایِ قلزم چو رخشنده رود	
	به صحرایِ شروان ره انداختند		زمین را به طوفان قرین ساختند	
	که البرزیان با گروهِ چنان		شود ملحقِ لشکرِ بیکران	
۳۵۲۰	ارش تاب نآرد به آن ازدحام		درین ساحه مشکل بُوَد بارِ عام	
	چو بشنید سردارِ نیکو سیَر		زِ فرهنگِ صاحب وقوف این خبر	
	درِ خیمهٔ فرّخی باز کرد		سران را درو جمع و دمساز کرد	

	در عودتِ سردارِ صاحب وقار			
	به عثمان وزیرانه رخصت بداد		شد او بر شماخی سرافراز و شاد	92b
	به قیطاس پاشا دگر لطفِ بیش		بفرمود با رسم و آیینِ خویش	
۳۵۲۵	به میرانِ رومی درآن سرزمین		ابا وارثِ شکیِ کامبین	
	به پورِ لوند و مطیعان همه		فکند از غریوِ عطا زمزمه	
	درآن روزِ خوش زِ اول چاشتگاه		نوازش کنان بر جمیعِ سپاه	
	دلِ هر یکی را به احسان ستود		که بر روم آهنگِ عودت نمود	
	چو معلوم قیطاس پاشا به نام		شد احوالِ عودت زِ صدرِ انام	
۳۵۳۰	به خدمتگرایی خرامان رسید		زِ سردار احسانِ شایسته دید	
	پس از رای و تدبیرِ ضبطِ دیار		بفرمود تسلیمِ آن نامدار	
	زِ طوپ و تفنگ و زِ باروتِ خاص		همه (هم) از جوشن و جبّه با اختصاص	
	خزاین فزون از قیاس و عدد		کشیدند از بهرِ حفظِ بلد	

۳۵۳۵	بدین گونه بر قلعه هایِ دگر پس از کارسازی ببستند بار مغنّی برآور صدایی چنان دمی کش که قلزم زند موج و جوش		لوازم فرستاد بر دفعِ ضر به اقبالِ شاهنشهِ نامدار که در هم بلرزند البرزیان فتد دیوِ مازندران در خروش	

مرجعِ داستان				
۳۵۴۰ ۳۵۴۵	سحرگه که خورشید تابنده گشت جهان روشن از چشمهٔ خاوری سپاهِ مظفّر زِ انجم فزون زمون نام جاییست در روم ایلی سپهدارِ نامی دگر از ارش شده نصفِ شعبان که زد سایبان درآن دشتِ فرّخ چو خرّم بهار زمین رشکِ مینو زِ رنگین بساط شده رویِ صحرا و دامانِ کوه روان چشمه‌هایِ خوش از هر کنار نواحی و ده‌هایِ معمور خوش در اطرافِ آن مرزِ گلگون چمن		رهِ راست جوینده یابنده گشت فلک لامع از مهجهٔ داوری شتابان زِ سروان زمین تا زمون دلفروز دشتی نکو منزلی سویِ روم برگشت با کش و فش به صحرایِ سلطانجقِ شیروان هوا معتدل بود لیل و نهار زمانه نوا سازِ اهلِ نشاط پر از خیمه و خرگهِ پر شکوه چو سرچشمهٔ زندگی خوشگوار همه پر پری پیکرِ ماه وش نموده سپهدارِ مه انجمن	

در تعریفِ صحرایِ سلطانجقِ شروان				
۳۵۵۰	بیاراسته اردو بازاریان وزیرِ زمن خرگه افراخته کشیده سراپردهٔ بارگاه		قماشِ فزون نعمتِ بیکران به قلبِ سپه جایگه ساخته فراهم چو هاله در اطرافِ ماه	93a

تقدیمِ سپاهِ بی همال به تعظیمِ شمخال

	دریـــن دم رســـیـــدنـــد الـــبرزیان		بـه شمخـال فتیـان (قیتـاق) و خیـلِ گوان
	ســـپـهـبـد بـه تـعـظـیـمِ آن نامـور		دو ســـه مـیرِ مـیرانِ فـرخـنـده فـر
۳۵۵۵	فـرســـتـاد تا پـیشـــوازش رونـد		حـکـیـمـانـه بـر کشـــفِ رازش رونـد
	هـمـانـدم دو ســـه مـیرِ میرانِ خـاص		شـــدنـدش پـذیره بـه خیـلِ خواص
	رســـیـدنـد در ره بـه شمـخـال یـل		نـمـودنـد تـعـظـیـمِ آن بـی بـدل
	بـه گـفـتـارِ مـرغـوب و زیـبـا مـقـال		فـروزنـد تـکـریمِ فـرخـنـده فـال
	چـو نـزدیـکـیِ بارگـاه آمـدنـد		تهـمـتن صـــفـت با کـلاه آمـدنـد
۳۵۶۰	بـر افـراخـتـنـد انـدرآن مـرغـزار		بـه مـهـمـان بســـی خیـمـهٔ زرنگـار
	چو شمخـال شـــد بر ســپهبـد قرین		نـظـر کـرد بـر حشـــمـتِ کـامـبـین
	قـیـاسِ ســـلاطـینِ عـثـمـانـیـان		شـــهـنشـــاهی و فرّ ایـن خـانـدان
	نـمـود از شـــکـوهِ وزیـرش یـقـین		کـه نـبـود قـیـاسِ جـلـی‌تـر ازیـن
	بـگـفـتـا شـــهی کو کـمین بـنـده‌اش		کـنـد در یـکی هـفـتـه ضـــبـطِ ارش
۳۵۶۵	زِ کهســـار صـــد طوپِ خارا شـــکاف		کشـــد رخنه ســـازد به البرز و قاف
	بـه او کی ســـتیزد ادیـبِ بـه هوش		به ســـرکش شـــود تنگ ازو عیش و نوش

ملاقاتِ شمخال با لشکرِ صاحب جلال

	پس آنگه عنان را ســـبک در کشـــید		بـه تـعـظـیـمِ خـیـلِ بـزرگـان چمـیـد
	بـه خـرگـاهِ خور پیـکری ره گشـــود		بـه برجِ شـــرف میـل کرد از صـــعود
	ســـپـهـبـد بـه اکـرامِ مـهـمـانِ مـه		گشـــاد از ســـرِ چـینِ ابـرو گـره
۳۵۷۰	زِ نقـل و شـــکر نزلِ بیش از قیـاس		فرســـتـاد بر ســـویِ یزدان شـــنـاس
	چو شمخـال لطفِ ســـپهبـد بـدیـد		بـیـاســـود در ســـبـزه زارِ امـیـد
	شـــبش روشـــن از روزِ رخشـــنده مهر		رخـش تازه از گـونـهٔ مـاه و مـهـر
	بـه بـزمـش مـهـیّـا همـه خـواســـتـه		غم و محنـت از دل کم و کـاســـتـه
	چـو طـاسِ مـه از بامِ گـردون فـتـاد		درخشـــیـد ســـرچشـــمـهٔ بامـداد
۳۵۷۵	زِ هرگوشـــه بانـگِ دهـل شـــد بلنـد		زِ جـا جســـت ســـرلشـــکرِ ارجمنـد

صفتِ سرچشمهٔ بامدادِ سعادت نهاد				
	خرد از پیِ پاس بی خواب ازو		گذرگاهِ اندیشه نایاب ازو	
	به گردش سپه در زده حلقه پیچ		نبودش به جز راستی راهِ پیچ	
	سپه هم جهید از غوِ نای و کوس		به اوجِ برین رفت بانگِ خروس	93b
	دلیران پیِ آبدست و نماز		نمودند درگاهِ حق را نیاز	
۳۵۸۰	روان تیرگی محو گشت از افق		زِ عکسِ شفق لاله گون شد تتق	
	زمین رشکِ گلگشتِ باغِ جنان		زمانه مطیع و مساعد زمان	

در صفتِ دیوان آراستنِ سردارِ دشمن شکن				
	سپهبد بیاراست دیوانِ خاص		بدادند بارِ عوام و خواص	
	به دیوانِ آصف شدند انجمن		سپاهِ جهانگیرِ دشمن شکن	
	مهان بر سرِ کرسیِ زرنگار		فرازنده چون مهرِ اوجِ جهار	
۳۵۸۵	امیرانِ سنجق یسار و یمین		نشستند و بستند صف‌ها به کین	
	زِ یک سوی ینگیچری صف کشید		صفِ دیوسا گردِ آصف کشید	
	به اقبالِ شاهِ سلیمان نژاد		کزو شد چو نامش جهان بر مراد	
	وزیرِ جهان دیده بگشاد راه		به مهمان نوازی به خیل و سپاه	
	چو شمخالیان پیشکش‌هایِ خویش		کشیدند از حصر و اندازه بیش	
۳۵۹۰	روان گشت چاووشِ شاهنشهی		به شمخالِ نامی به فرّ و بهی	
	به تعظیم و تکریم کردش سوار		رساندش برِ خدمتِ نامدار	94a

ملاقاتِ شمخال سردارِ ملک خصال				
	چو شمخال با مهترانِ سره		بیامد به دیوانِ خوش منظره	
	فرود آمد از اسب با سروران		به دیوانِ سردارِ شه شد روان	
	چو مهمانِ ینگیچری در رسید		زِ طاق و طرق طاقِ گردون خمید	
۳۵۹۵	پیِ شادمانی به رسمِ مهان		فکندند طوپ و تفک بی کران	

	شـــرر پاش شـــد آتـشِ کـیـنـه بار		جهـان گشـــت تار از بخـارِ شـــرار	
	درین قصّـــه مهمان زِ حیرت شـــگفت		به چاووشِ مه اصـــلِ این چیســـت گفت	
	چـنـین گـفـت چـاووشِ فـرّخ مـقـال		فـراگـوشِ شمـخـالِ فـرخـنـده فـال	
	کـه آیـینِ شـــاهـنشـــهِ کـامـبـین		بـه مـهـمـان نـوازیســـت دایم چـنین	
۳۶۰۰	بخندید شمخال و خوش حال گشـــت		بـه نزدیـکِ خرگـه بـه اجلال گشـــت	
	چـو بـنـمـود اکـرامِ عـالـیـجـنـاب		بـه آیـینِ شمـخـالـیَـش پـیـشِ باب	
	ســـپـهـدار دســـتـورِ فـرخـنـده فـر		بـه حســـنِ تـوجّـه نـمـودش نـظـر	
	خـرامـان بـه تـعـظـیـمش آغـاز کـرد		رهِ لـطـف بـر هـمـگـنـان باز کـرد	
94b	زِ کرســـی فرود آمـد و پیش جســـت		به حشـــمت ببوســـید شمخال دســـت	
۳۶۰۵	ســـتـایش کـنـان چـاوشـــان هر طرف		ســـتـادند با بخردان صـــف به صـــف	
	هـمـان دم یـکـی کـرســـیِ مـعـتـبر		مقـابـل بـه ســـردارِ صـــاحـب هنر	
	بـیـاراســـتـنـد از رهِ احـتـرام		کـه بنشـــســـت شمخالِ عـالی مقـام	
95a	چـو مـهـمـان ابا ســـرفـرازِ دلـیر		فـرا کرســـیِ زر نشـــســـتـنـد چـیر	
	ســـپـهـبـد بـپـرســـیـد احـوالِ او		عـیـان کـرد تـفـصـــیـل و اجـمـالِ او	

	مخاطبهٔ سردار با شمخالِ نامدار			
۳۶۱۰	بـگـفـتـا بحـمـدالله از لـطـفِ حـق		نـمـودیم قـلـبِ عـدو را دو شـــق	
	گـرفـتـیـم اقـلـیـمِ شـــروان همـه		فـکـنـدیم بـر شـــرقـیـان زمـزمـه	
	درو شـــد ســـپـهـدار عـثـمـانِ یـل		بـه رســـمِ وزارت بـه جـنـگ و جـدل	
	کـنـون گـرچـه کـردیم آهـنـگِ راه		بـه فـرمـانِ شـــاهـنشـــهِ دین پـنـاه	
	و لـیـکـن هـنـوز انـدریـن رویِ آب		مهیّاســـت لشـــکر برون از حســـاب	
۳۶۱۵	اگـر در تـوقّـف بُـوَد فـایـده		کـنـم تـرکِ ایـن زحمـتِ زایـده	
	وگـر رفـتنِ لشـــکـرِ بـی شمـار		بُـوَد نـفـعـش افـزون بـه دار و دیار	
	ســـبـکـبـار پـویم ســـویِ ارضِ روم		تـغـافـل نـورزم ازیـن مـرز و بـوم	
	بگـو تا درین باب تـدبیر چیســـت		بـه این آیـهٔ فتح تفسـیر چیســـت	
95b	چو بشـــنـید شمخـال با فرّ و هوش		زِ اوّل بـه آخـر فـرو داشـــت گـوش	
۳۶۲۰	تحـمّـل کـنـان با وقـار و شـــکـیـب		زِ رویِ ادب در جـنـابِ ادیـب	

پاسخ دادنِ شمخال به وزیرِ فرّخ فال				
	چنین داد پاسخ یلِ سرفراز		که ای با کرم خلق را در نواز	
	چو تسخیرِ شروان نمودی تمام		به عهدت گراینده شد خاص و عام	
	به عثمان سپردی خود این ملک را		به هر گوشه شد میرِ صاحب لوا	
	ازین پس سبکباریِ اهلِ دین		مناسب نماید ازین سرزمین	
۳۶۲۵	که قحطی مبادا شود آشکار		زِ بسیاریِ لشکرِ نامدار	
	چو بشنید پاشا ازو این جواب		بفرمود کی سرورِ کامیاب	
	زِ قحطی نباشد مرا هیچ باک		که پر از غلایست کوه و مغاک	
	اگر لشکر اینجا نماید قرار		کفافست غلّاتِ گرجی دیار	
	وگر سویِ مرغان نمایم گذر		کنم مخزنِ غلّه از خاک در	

جوابِ پاشا با شمخالِ نیکو را				
۳۶۳۰	قراباغیان را نوازش کنان		ذخایر ستانم به عهد و امان	
	ولیکن مرادم ازین بازگشت		زِ شهرِ ارش تا به این کوه و دشت	
	نباشد به جز امتحانِ عدو		شود کشفِ احوالِ خصمِ دو رو	
	اگر رفتنم زین دیارست خوش		خوش آمد نگویند اربابِ هوش	
	دگر بودنم به بُوَد بی گمان		جوابِ پسندیده خواهم روان	
۳۶۳۵	چو بشنید شمخالِ فرخنده پی		چنین کرد طومارِ گفتار طی	
	که ای جان و دلها فدایِ رهت		پر از فیضِ باری دلِ آگهت	

پاسخ دادنِ شمخال به صاحبِ صاحب اقبال				
۳۶۴۰	یقین باز گشتِ تو از عجز نیست ولی بازگشتت ازآنست خوب زمستان کند گر مخالف هجوم همان به که لشکر به اقبال و فر درین ملک عثمان وزیرِ دلیر شوم خود به البرزیان یارِ او چو پاشا به این لشکرِ بی شمار		زبان چرب و شیرین دلت هم غنیست که بارِ گرانت تفنگست و طوپ ندارند پروا دلیرانِ روم زِ کهسارِ گرجی نماید گذر نشیند خروشان چو درّنده شیر کنم جان فدایی به سرکارِ او بماند پیِ ضبط و حفظِ دیار	
اشارتِ آصفی به شمخالِ فرخنده فال به وقوعِ قرابتِ او با عثمان پاشایِ بی مهال				
۳۶۴۵ ۳۶۵۰	زِ ما و زِ عثمان که یارد حساب چو پاشا پسندید اقدامِ او بگفتش که عثمان چو فرزندِ تست گر او را به دامادیِ خویشتن خوش آمد شهنشاهِ آفاق را چو شمخال بشنید ازو این جواب محبّت نشانِ سعادت بوَد مرا این اشارت زِ صدرِ زمان چو خود بندهٔ آستانِ شهم زِ مهرابِ کابل مرا قدر بیش		به ما مرگ بهتر بُود زین عتاب چنین دانه افکند در دامِ او دلش آرزومندِ پیوندِ تست گزینی شود سدِّ راهِ فتن جوی نشمرد دشمنِ عاق را بگفتش که ای سرورِ کامیاب عداوت زِ محضِ شقاوت بوَد به جسم است منّت بشارت به جان پرستارگی پیشکش می دهم نکوتر زِ رودابه گلرویِ خویش	96a
پذیرفتنِ شمخالِ نامور فرمانِ سردارِ باهنر را				
۳۶۵۵	شهیرست عثمان بن ازدمور اگر بود زال اندر آن روزگار جهان دیده سردار را قدر و جاه منوچهریان چاکرِ کمترش		چو زالِ زر اندر نبرد و شعور منوچهر را چاکرِ نامدار زِ خورشید برتر به فرّ و کلاه زِ تاجِ کیانی بلند افسرش	

	شـــهی را کـه باشـــد وزیری چنین		قـیـاسِ شـــکـوهـش تـوان کـرد ازیـن	
	چـو قـدرت زِ کـی تا بـه کـیـوان بـوَد		یـکـی خـدمـتـت فـتـحِ شـــروان بـوَد	
۳۶۶۰	کجـا ســـر زِ حکمِ تو بیرون کشـــم		اگر ســـرکشـــم در تـهِ خون کشـــم	

	در رجعتِ شمخال به‌کامرانی از خدمتِ سردارِ عالی‌شانی			
	چو بشـــنیـد پاشـــا ازو این ســـخن		بـفـرمـود راهـش بـه وجـهِ حسـن	
	دو ســـه خلعتِ خاصـــه از شـــهریار		بـپـوشـــانـد با جـبّـهٔ زرنـگـار	
	کـمـر خـنـجـر و تـیـغِ زر جـوهـری		غـلافـش همـه مشـــکـی و عـنـبری	
	ببخشـــیـدش آنگـه سمنـدی بـه زین		بـه زیـن پـوش آکـنـده درِّ ثـمـین	
۳۶۶۵	یـکـی هـفـتـه کـردنـد آنجـا قـرار		کـه بسـتـنـد پـل بر قنق اسـتوار	
	چو اســتـادِ مـاهر بـه پـل شـــد روان		بـفـرمـود اجـازت بـه شمـخـالـیـان	
	ضـــیـافـت کـنـان لشـــکرش را ســـتود		بـه الـبرزیان خـوش رعـایـت نـمـود	96b
	چو شمخـال بر ملکـتِ خویش رفـت		جز آن خلعتِ خاصـــه هفتاد و هفت	
	قـبـاهـایِ زربـفـتِ رومـی بـه کـام		فـرســـتـاد با عـزّت و احـترام	
۳۶۷۰	کـه بخشـــد بـه الـبرزیان نامـور		رود ســـویِ عـثـمـانِ نـیـکـو ســـیَر	
	دگـر لـطـف بـر اهـلِ شـــکـی فـزون		بـفـرمـود از حصـــر و از عـد بـرون	
	بـه حـکّـام الـبرز هـم بـی شمـار		عطـا کرد ســـردارِ صـــاحـب وقـار	
	دو ســـه عهـدنامـه نوشـــت آنگهی		بـه قـانـونِ عـثـمـان بـه فـرّ و بهـی	
	در استمرارِ ممالکِ حکّامِ البرز کوه به اربابِ قلیلهٔ صاحب شکوه			
	کـه اقـلـیـمِ هـر یـک در الـبرز کـوه		شـــود باز ازیشـــان بـه فرّ و شـــکوه	
۳۶۷۵	پس آنگـه بـه شمخـال رخصـــت بـداد		شـــد او ســـویِ عـثـمـانِ فـرّخ نـژاد	
	بـه دامـادیِ خـویـش او را گـزیـد		کـه تا بارور گشـــت نخـلِ امـیـد	
	ســـپـهـدارِ نامـی دو روزِ دگـر		نشـــســـت انـدرآن منزلِ عـدن اثر	

در ترتیبِ جسرِ به آبِ قنیقِ دریا سان				
۳۶۸۰	چو بستند جسرِ متینی بر آب سپهدار هم کرد آهنگِ راه به جسرِ قنق راند رخشنده رخش گذشتند ازآن آبِ دریا مثال		رهیدند از محنت و اضطراب بر افراخت رایت زِ ماهی به ماه سپه صف به صف از پیَش بخش بخش برستند از اندیشهٔ قیل و قال	97a

عبورِ لشکر از جسر هلال پیکر				
۳۶۸۰	گذشتند ازآن آبِ دریا مثال		برستند از اندیشهٔ قیل و قال	

آمدنِ وزیرِ الکسندر خان با پیشکش‌ها به دستورِ زمان				
۳۶۸۵	رسید اندر آنجا وزیرِ لوند به خدمت گرایی اطاعت کنان که بیمار بود الکسندر کنون سپهبد بخندید و گفتا چرا مناسب چنان بود آن نامدار		ابا هدیه و تحفهٔ دلپسند طلب کرد عذر از وزیرِ زمان تنش از هوایِ خریفی زبون لوندانه بنمود اطاعت به ما شدی خود درین وقت خدمت گذار	97b
مخاطبهٔ سردارِ ارجمند با وزیرِ لوند				
۳۶۹۰	چنین داد پاسخ گُوِ هوشمند لوند از اطاعت ندارد گریز زِ کم از کُر این سو درین بیشه زار زِ محصولِ پیله تنِ پیله ور به ایرانیان لیک از عجز و بیم به گردابِ محنت دیارِ لوند اگر بارِ شکّر به فکرِ شگرف		که ای پایه‌ات از مه و خور بلند به تنگی شود تنگ کارِ قفیز یکی شهرِ زیباست چون نوبهار شده غرق ابریشم و گنجِ زر مداراست کارش زِ عهدِ قدیم فتاده است در دجله چون بارِ قند به خشکی برآمد زِ گردابِ ژرف	

	توانیم ازآن شربتِ انقیاد		بیاراست از بهرِ اهلِ جهاد	

	پذیرفتنِ سردار گفتارِ وزیرِ لوند را			
۳۶۹۵	چو بشنید پاشا پسندید ازو		به کارش خدیوانه بگماشت رو	
	بفرمود کین عذر مقبولِ ماست		شبِ تار را روزِ روشن قفاست	
	پس آنگه یکی نامه سویِ لوند		فرستاد با خلعتِ دلپسند	98a
	که از کارِ تفلیس و شروان خبیر		شود در دمِ وحشتِ ناگریز	
	به آرندهٔ پیشکش هم عطا		بفرمود سردارِ کشورگشا	
۳۷۰۰	ره انداخت آنگه فرا پیشتر		که در شهرِ تفلیس شد مستقر	

	رسیدنِ سردار به تفلیسِ رویین حصار			
	درو میرِ میران محمّد به نام		به خدمت گرایی فزود اهتمام	
	چو کردند یک هفته آنجا قرار		سویِ اردهان باز بستند بار	
	به تفلیس جنسِ ذخایر بسی		زِ لشکر گرفتند از هرکسی	
	سپه با رضا از همه خواسته		ذخایر نمودندش آراسته	
۳۷۰۵	گشادند ره لشکر از هر کران		رسیدند بر ملکتِ اردهان	
	وزآنجا سویِ ارضِ روم آمدند		به صحبت به فرّخ رسوم آمدند	
	وصولِ سرلشکرِ فرّخ رسوم به محمیهٔ ارضِ روم			
	زِ شروان زمین تا دمِ بازگشت		اگرچه فزون از چهل روز گشت	
	ولیکن چهل ساله محنت به راه		کشیدند همواره میر و سپاه	
	به تَیه ار کلیم الله ای نیک نام		چهل سال سرگشته شد بالتمام	
۳۷۱۰	به وادیِ ایلن زمستان نبود		خدا منّ و سلوایشان داد زود	
	زِ ضرب عصا دوزده چشمه آب		شد از غیب جاری به وجهِ صواب	
	همه قومِ موسی ازآن چشمه سار		بنوشید و شد هر یکی کامکار	

	در احوالِ صعوبتِ بنادر شاقّه			
	به ایشان مزاحم نگشتی عدو		که تا را اقبال بنمود رو	98b
	درین تنگنایِ پر آشوب و درد		زِ باران شب و روز تاریک و سرد	
۳۷۱۵	زِ هر جانبی دشمنِ نابکار		گرفته رهِ لشکرِ شهریار	
	قزاغان زِ بد مذهبان در کمین		آچوق باش و سیمو زِ گرجی به کین	
	چو کژدم چو افعی به قصدِ مهان		پس و پیشِ لشکر گرفته نهان	
	سپاه از زمستان و سرما زبون		زِ کیدِ بد اندیش دل غرقِ خون	
	زِ یک سو غمِ بارهایِ ثقیل		زِ سویِ دگر بارِ دل زین قبیل	
۳۷۲۰	زِ یک سو گران طوپهایِ شهی		کشان مرزبانان به فرّ و بهی	
	درخلاص نمودنِ طوپهایِ گران از دربندهایِ دشمنان			
	به جایی که سر پنجه در آستین		زِ سرما شدی خشک پیش از پسین	
	سر و سرورانِ سپه یک به یک		کشیدند عرّاده بی ریب و رشک	
	به نیرویِ بازو و غوغا و جنگ		زِ گرجی رهاندند طوپ و تفنگ	
	چو زآن تنگنا بر کنار آمدند		سبکبار و دشمن شکار آمدند	
۳۷۲۵	نشستند یک هفته در ارضِ روم		که شد جمع لشکر درآن مرز و بوم	
	پس آنگه به هر میرِ میرانِ شاه		اجازت شد از سرورِ دین پناه	
	که در فصلِ دی تا به وقتِ بهار		کنند استراحت به شهر و دیار	
	دگر ره بهاران به عزمِ سفر		نمایند رو جانبِ نامور	
	اجازتِ سرلشکرِ سپاهِ مظفّر			
	چو در سلخِ روزه زمانِ سعید		اجازت به خیلِ سپه در رسید	99a
۳۷۳۰	به عیدِ مبارک به حمد و درود		به سویِ وطن هر یکی ره گشود	
	شد آن زمره جویایِ اهل و عیال		شکر خند از شهدِ عیدِ وصال	
	پس آنگه سپهدارِ شاهِ جهان		یکی عرضه بنوشت با بخردان	
	درو شرحِ احوالِ شروان نمود		سرِ لشکران را یکایک ستود	
	دگر سرکشی‌هایِ سیمونِ زشت		به مکرِ آچوق باش اندر نوشت	
۳۷۳۵				

	چنین رازهایِ نهانی زِ غیر		وز احوالِ پنهانیِ گشت و سیر	

درارسالِ مژدهٔ فتح و رجعت با محمّد بگ گللی زاده به درگاهِ فلک رفعت				
	همه مندرج کرد در عرضِ حال		به درگاه شاهنشهِ بی همال	
	فرستاد با میرِ فرّخ وجود		محمّد که او میرِ بگشهر بود	
	مر او را لقب گللوزاده به نام		هنرمند و عراک و شیرین کلام	
	زِ شیرین زبانی به عهدِ قدیم		به پرخاشِ یونانی خانِ سلیم	
۳۷۴۰	شده سویِ ایران و باز آمده		عدو کاه و دشمن گداز آمده	
	کنون هم زِ سردارِ کشور گشای		به درگاهِ عالی شده فرق سای	
	بشارت رسان مقبلِ نام جوی		شتابان شتابان فروزنده روی	

رسیدنِ محمّد بیگ با مژدهٔ جلیلهٔ نفیسهٔ علیّه				
	ششم روز شوّال آمد دلیر		ابا مژدهٔ خوش به پایِ سریر	
	چو شد پیش دستورِ اعظم نخست		روان ساخت بر درگهِ شاه چست	99b
۳۷۴۵	شهنشه شگفت از فتوحِ عظیم		بفرمودش احسان به لطفِ عمیم	
	زِ انواعِ خلعت زر و خواسته		به کامِ دلِ خویش آراسته	
	از آنجا بیامد به فرخندگی		به سویِ وزیران به افکندگی	
	یکایک چو دستورِ اعظم دگر		نمودندش احسان زِ حد بیشتر	
	بدین گونه بر سویِ کشورگشای		زِ گنجینهٔ شاهِ صاحب عطای	
۳۷۵۰	به جز خلعتِ فاخرِ زرنگار		کمر خنجر و تیغِ الماس وار	
	سمندی به زینِ مرصّع لجام		روان ساختندش به صد احترام	

دراطاعتِ شرف خان حاکمِ بدلیس				
	دریـن دم زِ ناگـه خـبر شـــد روان		کـه شـــد میرِ میران ســـویِ نخجوان	
	در آنجـا شـــرف خـان اطـاعـت نمود		به صـد شـوق سـویِ وطن ره گشـود	
	گـروهـی بـه آن مـیرِ فـرخـنـده فـر		زِ ایـران ســـویِ وان نهـادنـد ســـر	
۳۷۵۵	کـه بـدلـیـس بـودش قـدیمـی وطـن		سـتـاده بـه کین جـدِّ شـــاهِ زمن	
	زِ جدِّ شـــرف کش شـــرف نام داشـــت		زِ بـدلیس تا وان بـه اکرام داشـــت	
	به انـدک فسـادی ازو ملک و سـر		بـه عهـدِ شـهنشـه سـلیمـان مقر	
	گـرفـتـه دلـیرانِ رومـی تـبـار		بـه ضـبـط انـدر آورده دار و دیار	
	همـی پـورِ او شمسِ دیـن بابِ ایـن		گـریـزان شـده سـویِ ایـران زمـین	
۳۷۶۰	پس از فوتِ بابِ خودش این شـــرف		بـه سـویِ وطن کرده رو با شـعف	
	نهـانـی دو سـه دفـعـه از مـرزِ وان		تملّـق نـمـوده بـه شـــاهِ جـهـان	
	همـی گـفـتـه داریم عـزمِ وطـن		در ایّامِ سـلـطـانِ دشمن شـکـن	
	اگـر در پـذیـرنـد با لـطـفِ عـام		وطـن پـو شـوم از سـرِ اهـتـمـام	
	وگر رد کنـد حکم و فرمـان ازوسـت		چـه بـدلیس تختِ سـلیمـان ازوسـت	

درعرضِ احوالِ شرف خان و تفویضِ ملکِ قدیمَیَش از صاحب قران				
۳۷۶۵	چـو ابـراز شـد عـرضِ احـوالِ او		بـرآمـد بـه فـرخـنـدگـی حـالِ او	
	همـه مـلـکِ مـوروثـیـش را تمـام		بـه او داد شـاهنشـهِ نـیکـنـام	
	جـوابِ کـتـابـش نهـانـی بـه او		فرسـتـاد سـلـطـانِ فرخـنـده خو	
	چو زین پیشـتر چنـد نوبـت چنین		شـد آمـد خـبرهـایِ عـزّت قـریـن	
	تهـمـتن یـکـایـک نـظر کـرد و دیـد		گـلِ فـرّخـی از جمـالـش دمـیـد	
۳۷۷۰	شـد از لطفِ شـاهِ جهـان بر مراد		سـویِ روم آهـنـگ بـنـمـود شـاد	
	ولـیـکـن نمـی یافـت خـود فـرصـتـی		کـه پـویـد سـویِ راه با وسـعـتـی	
در بیانِ سببِ فرصت یافتنِ شرف خان به بازگشتِ وطن				
	ازآن رو کـه در چـهـرهٔ روزگـار		شـدی برقعِ صـلح حـایـل بـه کـار	100a
	چو از ناگهـان گشـت رفعِ حجـاب		بـرآمـد عـروسِ ظـفـر از نـقـاب	
	شـد افسـرده احـوالِ ایـرانـیـان		زِ مغشـوشـیِ نقـدِ صـلح و امـان	

۳۷۷۵	شـرف خان در آن وقت فرصـت بیافت بگفتـا کـه خواهم سـوی نخجوان مـگـر با دلـیرانِ روژک تـبـار چو با این سـخن داد شـه را فریب		نهـانی زِ شـاهِ عـجم رو بـتـافـت کنم شـیوهٔ جـان سـپـاری عیـان نمـایـیـم مـردانـگـی آشـکـار اجـازت شـد آن نامور را نصـیـب	

آمدنِ شرف خان به نخچوان				
۳۷۸۰ ۳۷۸۵	بیـامـد سـویِ نخچوان شـاد کـام پس از جنـگِ چلـدر قزلبـاشـیـان یـلـی بـود از خـیـلِ بختـی تـبـار فرسـتـاد بر نخچوان شـاهِ شـرق وِرا نام احمـد خـردمـنـد و پـیـر چو احمـد بیـامـد بـه آن سـرزمین کـه خـواهـی زِ ایـران بـپـویـی بـه روم اگر راست است این سخن راست گوی شـرف خـان چو بشـنـیـد گفتـار را بگفتـا مرا این چنین نیسـت فکر		نگهدارِ فرصـت شـدی روز و شـام ازو حـیـلـه کـردنـد فـهـم آن زمـان کـه با روژکـی رفـتـه بـر آن دیار بـه اسـبـابِ رنگین زِ پا تا بـه فرق هـراسـان زِ نـیرویِ او نـرّه شـیـر بگـفـتـا بـه خـانِ سـعـادت قـریـن شـتـابی بـه وان یا سـویِ ارضِ روم کـه خواهم شـوم بنـده هم روم پوی بـدانسـت ازیـن فـکـر و اطـوار را غرض زین سـخن‌هایِ بیهوده چیسـت	

در اخبارِ شرف خان به وان بعد از معاتبهٔ احمد آغا یوزباشی				
۳۷۹۰	پس آنـگـه نهـانی سـویِ وان خـبـر نمـایـنـد آهـنـگ بـر نخـچـوان وگـر دیـر جـنـبـش نمـایـد سـپـاه چو شـد میرِ میران زِ حـالش خبیر کـه زین بیشـتـر حکمِ شـاهِ جهـان بپـویـد بـه فرصـت یـلِ کـامیـاب		فرسـتـاد و گـفتـا بـه شـوّال اگـر تـوانـد بـیـابـیـم راهِ امـان شـود بی گـمـان کـارم آخـر تـبـاه روان شـد به فرمانِ صـاحب سـریر چنـان گشـتـه وارد بـه دشمن سـتـان به سـویِ شـرف خان نماید شـتـاب	

رفتنِ خسرو پاشا به آوردنِ شرف خان				
۳۷۹۵	از آن رو سپهدارِ فرخنده فر		بر افراخت رایاتِ نصرت اثر	
	شبانگه زِ وان راند گلگون برون		ظفر همعنان عونِ حق رهنمون	
	سویِ راست زینل بگِ نامور		حکاری و عبّاسیِ با هنر	
	حسن بیگ محمودی اندر حبش		زِ مشعل بِه از روزِ رخشان شبش	100b
	ولی بیگ و منصور بیگِ شجیع		به خُلقِ مبارز به خلقِ وسیع	
۳۸۰۰	یکی دُنبُلی کیش و دشمن ستان		دوم کهنه سالارِ محمودیان	
	دلیرانِ نامی و غلمانِ نو		جلو ریز یکسر به ملکِ عدو	
	خلیل چاوشِ درگهِ چرخ سا		به غلمانِ نو سر به سر پیشوا	
	به خدمت گرایی به توفیقِ رب		شدندی شتابان به طرزِ عجب	
	چو پاشا درآن تیره شب راند پیش		به حکّامِ اکرادِ فرخنده کیش	

در شبگیرِ خسرو پاشا از وان به نخچوان				
۳۸۰۵	سحرگه که از آب ارس در گذشت		خود آن شهر یکسر پدیدار گشت	
	سپهبد روان روز شد در کمین		نهفتند لشکر یسار و یمین	
	چو خورشیدِ رخشان پسِ کوه رفت		قمر در تهِ منزلِ بیست و هفت	
	شبِ تیره مانندِ دریایِ قیر		زِ اوجِ فلک حوت را کرده زیر	
	سپهبد سویِ شهر آهنگ کرد		به اعدا عجب رنگ و نیرنگ کرد	
۳۸۱۰	رسید و بزد حلقه بر گردِ شهر		چو اژدر به دشمن فرو ریخت زهر	

رسیدنِ خسرو پاشا به نخچوان و خبردار شدنِ شرف خان				
	گروهِ فزون از قزلباش کیش		که بودند در ضبطِ اقلیمِ خویش	
	خبردار گشتند پیش از سحر		سراسیمه احوالشان از سهر	
	فغان و غریوی پدیدار گشت		زِ هر گوشه غوغایِ بسیار گشت	
	چو پاشا شد آگه زِ غوغایِ خصم		در افتاد بر فکرِ پروایِ خصم	101a

۳۸۱۵	بگفتا که تا نایِ زرّین زدند مخالف بلرزید از نفخ صور شرف خان چو آگاهی از حال یافت به درویش آغا حسین کدخدا نمودند در پیشِ خان اتّفاق		عَلم برتر از عقدِ پروین زدند که آثارِ محشر شد اندر ظهور به خیلِ دلیران به بیرون شتافت که بودند محرم به آن نیک (ادا) بکشتند یکسر زِ اهلِ نفاق	

	پیش آمدنِ کتخدایِ شرف خان بر میرِ میرانِ وان			
۳۸۲۰ ۳۸۲۵	زِ خان پیشتر سویِ پاشایِ عهد چو پاشا بدید اندر آن تیره شب رسیدند و کردند اکرامِ او بدانست پاشا که آن هر دو تن بپرسید آنگه زِ هر یک خبر شرف خان به خدمت کنون می‌رسد اگر هست مقبولِ پاشا کنون		نهانی رسیدند با جدّ و جهد دو تن با لباس و به تاجِ عجب شگفتند از حسنِ اقدامِ او رسیدند از خان به وجهِ حسن بگفتندش ای سرورِ نامور که با ما برآمد برون از بلد یک از ما رود باز بی چند و چون	

	رفتنِ گروهی از ناموران با حسین کتخدا به جانبِ شرف خان			
۳۸۳۰	کند رهنمایی به آن نامور چو بشنید پاشا از او این جواب روانی یکی زآن دو تن پیش جست دلیران پی اندر پیِ رهنما رساندند او را به پاشا روان به زینل بیگ و با حسن بیگ هم پس آنگه بپرسید پاشا از او به شهر اندرون از قزلباش کیست		رساند به نزدیکِ فرخنده فر بدادش اجازت به خیر و ثواب به سویِ شرف خان شد از غصه رست رسیدند بر خانِ فرخنده را ببوسید دستش دلیرِ زمان خوش اکرام فرمود آن محتشم که ای خانِ خوش خلقِ فرخنده رو به دفعِ عدو رای و تدبیر چیست	101b

رسیدنِ شرف خان به خدمتِ پاشا و تدبیر نمودن به دفعِ اعدا			
۳۸۳۵	چنین پاسخش داد خانِ دلیر		که ای فرقِ دشمن زِ تیغت به زیر
	یکی حمزه سلتان استاجلیست		به سلتان علی حاکمِ دُنبُلیست
	علی خان یلِ ذوالقَدر نامدار		ابا احمدِ کردِ بختی تبار
	که هست او مقرّب به شاهِ عجم		زند لافِ اخلاصشان دم به دم
	به جدّم شرف خان امکدار بود		ازآن شاهش افزون رعایت نمود
۳۸۴۰	کنون این شه او را نموده روان		پیِ حفظ با جانبِ نخچوان
	چو آمد به این بنده دمساز گشت		به کُردی زبان محرمِ راز گشت

شکایتِ شرف خان از احمد یوزباشیِ شاهِ ایران			
	زِ گفتارِ او حیله اش شد پدید		زِ دمسازیَم هیچ سودی ندید
	کنون او هم اینجاست با عونِ حق		سزد گر اسیرش کنیم این نسق
	چو بشنید پاشا زِ خان این سخن		بگفتش که ای سرورِ نیک فن
۳۸۴۵	چه مقدار لشکر بُوَد در بلد		مبادا رسد از کمینگه مدد
	به او گفت خان نیست بیم از کمین		خود این چند نامیست اینجا همین
102a	به بیور هزار ار قزلباشِ شوم		شده یک جهت اندر این مرز و بوم

در مخاطبهٔ پاشایِ وان با شرف خان			
	بفرمود پاشا توقف چراست		که هنگامِ فرصت تحمل خطاست
	به او گفت خان پیشدستی کنید		که بر خیلِ دشمن شکستی کنید
۳۸۵۰	چو بشنید پاشا زِ خان این جواب		بفرمود با لشکرِ کامیاب
	درآیند بر شهر از کوچه باغ		بجویند بدخواه را با چراغ
	بکوشند در کینه با آگهی		که تا شب نهد روی بر کوهی
	چو لشکر شنیدند فرمانِ او		همه غوجِ جان کرده قربانِ او
	به شهر اندرون حمله کردند تیز		نمودند کوشش به جنگ و ستیز

در صفتِ ضجّ دلفروزِ خصم سوز				
۳۸۵۵	چو تیغِ صباح از نیامِ سحر		درخشید و ظاهر شد از خوان اثر	
	افق از شفق غرقِ خوناب گشت		عدو مضمحل همچو سیماب گشت	
	جهان بود چون بختِ رومی سفید		به گوشِ خِرَد صیتِ نصرت رسید	
	سپهبد زِ بعدِ نماز و نیاز		سویِ شهر بنمود آهنگ ساز	
	وز آن سو قزلباش کیشانِ زشت		چه با تیغ و خنجر چه با سنگ و خشت	
۳۸۶۰	زِ دروازهٔ شهر بیرونِ در		به رومی ببستند راهِ گذر	
	چو شیران رسیدند بر کوچه بند		کشیدند یک سر نفیری بلند	

در هجومِ سپاهِ مظفر و انهزامِ گروه سرخ‌سر				
	به ضربِ تبرزین گشادند را		هجومی نمودند بر کینه خواه	102b
	چو خیلِ قزلباش از اندرون		به غوغا نمودند عزم برون	103a
	از این سو دلیران براندند پیش		گریزان شد آن فرقهٔ زشت کیش	
۳۸۶۵	شکستند درهایِ دروازه را		به گردون رساندند آوازه را	
	قزلباش را زیر کردند چست		جهیدند از آن شهر بیرون درست	
	بریدند سرها برون از قیاس		گرفتند یغما قماش و لباس	
	بساطِ شرف خان نمودند باز		به راه اندر آمد قطار و مهار	
	سپاه اندر آن شهر تا وقتِ شام		توقّف نمودند با عیش و کام	
۳۸۷۰	دو سه دفعه از هر طرف سرخ سر		نمودند کوشش زِ حد بیشتر	

در هجومِ احمد یوزباشیِ کوسه				
	پیاپی قزلباش را شد شکست		چه شد دستگیر و چه کشته چه رست	
	چو برگشت خیلِ پلنگ انتقام		از آن شهرِ با شوکت و احتشام	
	روان احمدِ بختیِ کهنه پیر		که بُد در قزلباش از عهدِ دیر	
	نگهبانِ خان بود در نخجوان		شدی چون اتابک به آن کامران	
۳۸۷۵	چو دید او که شد خان شرف سویِ روم		به منع اندرش کرد خیلی هجوم	
	دلیران بر آن پیرِ بختی تبار		نمودند پرخاش بی اختیار	

	گرفتندش آخر ببستند چست		رساندند تختی به پاشا درست	

در گرفتاریِ بیشعورِ مذکور				
	بخندید پاشا چو او را بدید		که می ماند شکلش به دیوِ عنید	
	بفرمود کو را به خان بسپرند		ستم در حقِ او روا نشمرند	
۳۸۸۰	نمود آنگهی شهر و ده را خراب		به تاراج شد مملکت تا سراب	
	گذشتند آنگه زِ رودِ ارس		رمیدند از محنتِ خار و خس	
	وز آنجا شتابان به وان آمدند		به اقلیمِ شاهِ جهان آمدند	
	گروهِ شرف خان به تاجِ دراز		رسیدند با خیلِ گردن فراز	
	در آنجا زِ سر بر فکندند تاج		نمودند با اهلِ دین امتزاج	
۳۸۸۵	همه خلعتِ رومی و رختِ خوش		نمودند در بر به صد کش و فش	
	چهل روز پاشا به عزّ و به شان		نمود احترامِ شرف خانیان	
	پس آنگه به سردار بنمود عرض		خود احوالِ خان را به طول و به عرض	

رسیدنِ میرِ میران به وان و اعلامِ حالِ شرف خان به سردارِ کامران				
	زِ سردار هم خلعتِ زرنگار		به پاشا و بر خان شرف شد به کار	
	شد آنگه همه عرضِ درگاهِ شاه		رعایت فزون از شهِ دین پناه	
۳۸۹۰	بدین سان که بدلیس را بالتمام		بدادند بر خانِ عالی مقام	103b
	به حصنِ حصینش گشادند بار		درآمد شرف خان به برجِ حصار	
	به فرزندِ او نیز احمد به نام		عطا گشت سنجق به اقبال و کام	
	اگر بر غلامان و گردانِ او		فزون تر زِ شایستهٔ شانِ او	
	رعایت نمودند بیش از قیاس		پذیرفته شد جملهٔ التماس	
۳۸۹۵	بسی را زعامت ببخشید شاه		بسی را بفرمود آغا به راه	
	بسی را علوفه چو غلمانِ وان		معیت نمودند با بخردان	
	بسی را زِ تیمار دادند کام		که مقصودشان گشت حاصل تمام	
	پس از مدتی سنجقِ نامدار		بشد بی گمان میرِ میران شعار	
	هم آن احمدِ بختیِ گوژ بخت		که در نخجوان شد گرفتار سخت	

۳۹۰۰	به جسم اندرش زخمِ شمشیر بود		به او میرِ میران رعایت نمود	
	چو بِه گشت زخمش شتابان زِ وان		فرستاد در درگهِ کامران	
	چو آمد به قسطنطنیه حریف		شد از زحمتِ راه لختی ضعیف	
	به دیوانِ عالی برفت آنگهی		سخن‌ها بگفت از سرِ آگهی	
	حسین میرِ میران به بغداد گشت		نمودند عرضِ شه این سرگذشت	104a
۳۹۰۵	بدین گونه محمود پاشا دگر		نوشت از سویِ شهرِ زول این خبر	

رسیدنِ مژدهٔ فتحِ شهر زول و بغداد به درگاهِ عالی نهاد				
	فرستاد هر یک به درگاهِ شاه		همه عرضِ احوال با انتباه	
	شهنشه از این قصه چون گل شکفت		دُرِ ناب بر درجِ یاقوت سفت	
	فرستاد خلعت به نامِ اوران		چو خسرو منش سردرِ آن زمان	
	به سویِ شرف خان دگر این چنین		به شمشیرِ زر خلعت و اسب و زین	
۳۹۱۰	جهان کرد تحسین احسانِ او		غنی عالم از خوردهٔ خوانِ او	
	گدایِ فقیری چو زان قومِ شوم		گریزان رسیدی به اقلیمِ روم	
	شدی راحت آسوده دل ماه و سال		به ظلِّ همایونِ فرخنده فال	
	شهنشه که باشد به احسان وعدل		بگیرد جهان را به لطف و به بذل	

در اطاعتِ سجّاد و ارسالِ خلعِ فاخره به رسمِ معتاد				
	پس آنگه خدیوِ لورستان دیار		به سجّاد نامی مشعشع تبار	
۳۹۱۵	اطاعت نمودند با جان و دل		وز انعام و احسانِ شه منفعل	
	محصل دلیرانِ ایران گروه		چو شمخال و میرانِ البرز کوه	
	همه سر نهادند بر پایِ تخت		گرفتند کام از شهِ نیک بخت	
	هر آن کو زِ دشمن به روم آمدی		فزون تر زِ قدرش رعایت شدی	
	بسی را به سنجق تفاخر فزود		بسی شد زعیمِ خداوندِ جود	
۳۹۲۰	چنان گشت از بصره تا ارضِ روم		به سرحدِّ اقلیمِ سلطانِ روم	
	مطیعان پُر اندر همه شهر و ده		به رخت و مواجب زِ کِه تا به مِه	

آمدنِ خراجِ پیچِ الامان به سدّهٔ سدره نشان				
	بلی صید دل‌ها به لطف و عطاست		همه با بها و کرم بی‌بهاست	
	رسید آنگهی خرج و باجِ فرنگ		رهِ کوچه از پیشکش گشت تنگ	
	جهاندار بر تختِ زر پایه‌اش		که بُد گوهرِ عدل پیرایه‌اش	
۳۹۲۵	پذیرفت از طایعان پیشکش		شد آوازه تا شیروان و ارش	
	زِ هرجا خبرهایِ دار و دیار		رسیدی به گوشِ خداوندگار	
	سپهدار دستورِ دولت قرین		سویِ ارض روم از پیِ رزم و کین	
	کشیدی مدل طرحِ دیوار قرص		نهانی نمودی به معمار قرص	
	که آمد دگر ره زِ شروان خبر		به دیوانِ دستورِ صاحب هنر	
۳۹۳۰	که دشمن پیِ کینه جویی براند		بر اقلیمِ شروان مضرّت رساند	
	بگویم چه شد بازگشتِ سخن		پس از بازگشتِ وزیرِ زمن	104b
	بده ساقی آن بادهٔ خوشگوار		فزاید خرد در دمِ کارزار	
	دلاور کند جرعه‌اش مرد را		دهد رونقِ تازه ناو(ر)د را	

در تنبیه و آگاهیِ حال گوید				
	شنیدم زِ اربابِ تدبیر و رای		به هنگامِ تسخیرِ اقلیم و جای	
۳۹۳۵	نشاید زِ پیکار پیچید روی		نه از حیلهٔ دشمنِ تند خوی	
	که بی جنگ و کین فتنهٔ روزگار		نگردد کم از دور لیل و نهار	
	جهان را به تدبیر بتوان گرفت		دمِ جنگ شمشیر تنوان نهفت	
	علیِ ولی شهسوارِ عرب		دمی کو نمودی مبارز طلب	
	نکردی تغافل زِ کردارِ او		که پرداختی عاقبت کارِ او	

در اوضاعِ غریبهٔ اعدای بد رای			
۳۹۴۰	چو سرلشکر آمد زِ شروان برون بدانست خالیست از بیشه شیر و لیکن در او اُزدمورزاده را نمودند هر چند آشوب و شر زِ حق گشت یاری به آن نامدار کنم شرحِ تفصیلِ آن بالتمام بدینسان که چون آصفِ نامدار زِ شروان به تفلیس آمد قرین		زِ نو قوّتی یافت خصمِ زبون شغالانه کردند عزمِ دلیر بدیدند بهتر زِ شیرِ دغا که از ملکِ شروان کنندش به در که در باب الابواب شد استوار که تحسین کنندش همه خاص و عام سپهدارِ شاهنشهِ کامکار برون شد بد اندیشِ ملک از کمین	

در تاختِ قزلباشِ اوباش			
۳۹۵۰	قزلباش گشتند سه چار بخش خلیفه که انصار بُد نامِ او خلیل خانِ افشار و سلمان وزیر گروهی به شکی روان تاختند ارس خان که شروان از این پیش داشت امام قولی سلتان هم از گنجه رود زِ دانقی گذشتند کُر را بلی عدو شد چو نزدیکِ شهرِ ارش بسی را دلیران به طوپ و تفنگ نمودند آغازِ جنگ و جدال در اثنایِ تندی و آهستگی پیِ هم به شهرِ ارش تاختند زِ ناگه بخورد اسبِ قیطاس رَم به او چشمِ زخمی زِ دشمن رسید		به تفلیس و شروان براندند رخش به کهسارِ تفلیس بگماشت رو پیِ جنگ و آشوب برنا و پیر زِ کُر آن طرف حیلهای باختند به اردوغدی سلتان دو بیرق فراشت زِ آبِ کُر این سو توجّه نمود که دانقی بُوَد نامِ خوش منزلی فرو ریخت برقِ بلا بر سرش فکندند بر آتش و خاک و سنگ به گردون برآمد شرارِ قتال دو شق شد مخالف زِ پیوستگی به غفلت عجب بازی (ای) باختند قد نازنینش زِ زین گشت خَم اجل جبّهٔ عمرش از تن کشید	105a

	ویرانیِ ارش و شروان از هجوم دشمنان		
۳۹۶۵	خود آن شهر را دشمنِ زشت کام وزآنجا به مرزِ شماخی روان سپهدارِ عثمانِ دشمن شکن به توسن برآمد چو اسفندیار زِ ناگه ارس خان سویِ کوچه باغ چو نزدیکی قصر شد سرخ‌سر یکی هفته شام و سحر جنگ گشت		نمودند بر بوم و زاغان مقام رسیدند خیلِ قزلباشیان یلان را نوازید در انجمن زمین و زمان شد سیه از غبار شتابید با سوزش و درد و داغ نمودند عثمانیانش به در جهان بر سرِ عاقلان تنگ گشت
	جنگِ عثمان پاشا با سرخ‌سرانِ تیره رای		
۳۹۷۰ ۳۹۷۵	سپهدارِ عثمان یلان را بخواند بگفتا نباشد به جز آزمون بیایید تا رد به درگه کنیم بکوشیم ازین سان به ناموس و ننگ چو شیری عزیمت کند بر شکار دلیران چو دیدند اقدامِ او به میدان دلیرانه پویان شدند		به دلداری از هر طرف قصّه راند هجوم بردنِ تنگیِ اندرون به صدق و صفا الله الله کنیم که گیتی شود بر سرِ خصم تنگ نترسد گوزن ار بُوَد صد هزار نهادند سر زیرِ اقدامِ او سویِ کینه‌ور کینه جویان شدند

	درظهورِ آثارِ تاتارِ صبا رفتار گوید		
۳۹۸۰	در اثنایِ این وحشت و شور و شر ازآن رو که چون مصطفی با سپاه به سرلشکری از ستنبول در شهنشه به تارتار خانِ قِرِم بفرمود خیلِ تتارِ گزین در آن وقت تاتار خان با نشاط زِ فرزند و اخوانِ خود چند تن ابوبکر میرزایِ شروان نژاد		به جنبش درآمد نسیمِ ظفر وزیرِ شهنشاهِ دولت پناه علم‌ها بر افراخت چون ماه و خور سر و سرورِ دودمانِ قِرِم فرستد به تسخیرِ شروان زمین به فرمان بری در فزود انبساط گزین ساخت بر دفعِ اهلِ فتن که دامادِ خان بود عالی نهاد

	پیِ رهنمایی به آن ناحیه		فرستاد با فرقهٔ ناجیه	

در انبوهیِ لشکرِ تاتار دشت و آن سرگذشت				
۳۹۸۵	خبر کرد آنگه به تاتار دشت		که پویند هر یک به خصمِ پلشت	105b
	زِ خان زاده سلطان و میرِ سپه		معیّن بفرمود هشتاد و نه	
	سرِ سروران گشته عادل گرای		که از جمله مه بود با فرّ و رای	
	به او عبدی چاووشِ شاهنشهی		نموده به فرمانِ شه همرهی	
	گروهی زِ ینگیچری هم به راه		معیّن زِ شاهنشهِ دین پناه	
۳۹۹۰	عرابه به عرادههای گران		روان پیش پیشِ سپه بیکران	
	زِ تاتارِ خونخوارِ دشمن شکار		فزون‌تر زِ مقدارِ پنجه هزار	
	به عادل گرای گشته تابع تمام		به شروان شدند از سرِ اهتمام	

رفتنِ عادل گرای سلطان از قِرِم به شروان				
	چو عادل گری توغ و سنجق فراخت		زِ خان شد جدا سویِ دشمن بتاخت	
	به لشکر گذر کرد زآبِ ازاق		شد آوازه تا اصفهان و عراق	
۳۹۹۵	به چرکس قرین گشت از کوه و دشت		زِ تن جمله با تندرستی گذشت	
	چو از رودِ تن درگذشتند چست		به تومان نمودند عزمِ درست	
	زِ اقلیمِ شمخال و دامانِ کوه		به دربند رفتند با صد شکوه	
	چو از باب الابواب بیرون شدند		به دامانِ البرز و هامون شدند	

عبورِ عادل گرای از باب الابواب به جانبِ شماخی				
	شنیدند دشمن نموده هجوم		به شهر شماخی و سردارِ روم	
	هماندم به ایلغر گشادند راه		گذشتند از شابران با سپاه	
۴۰۰۰	وزآنجا به شهرِ شماخی روان		رسیدند با لشکرِ بیکران	

۴۰۰۵	چو از پشتهٔ تل سپاهِ تتار روان عبدی چاووش از دوله‌ای به شهرِ شماخی ره اندر گشاد سپهدار عثمان وزیرِ زمن سپه را به دلداری آواز کرد به احسان بگفتا که هان لشکرید شکفتند عثمانیان زین خبر		نمایان شد اندر دمِ کارزار عنان تافت یکسر زِ بیغوله‌ای به عثمان زِ عادل گری مژده داد چو گل بر شکفت اندر آن انجمن درِ لطف بر رویشان باز کرد شبِ تیره را صبحِ دولت دمید گشادند رایاتِ فتح و ظفر	

رسیدنِ عادل گرای در شماخی به وزیرِ نامی				
۴۰۱۰	همان دم سواره وزیرِ زمان به عادل گری خود ملاقات کرد چو اعدا خبر از کمین یافتند همان دم دو سرلشکرِ نامور به قصر اندرش انجمن ساختند پس آنگه نمودند آغازِ رای		سویِ پیشوازش به ره شد روان حکایت به آیین و عادات کرد به قصدِ کمین جوی بشتافتند به شهرِ شماخی نهادند سر سماطِ ضیافت بپرداختند پیِ دفعِ دشمن به عادل گرای	106a

مخاطبهٔ وزیر با عادل گرایِ دلیر				
۴۰۱۵ ۴۰۲۰	نخستین چنین گفت عثمان وزیر شود هر گروهِ سپه هفت بخش شش از هر طرف عزمِ دشمن کنند کزین بخشِ هفتم زِ میر و سپاه چو بشنید عادل گرای این سخن بگفتا که تاتار دیگر چنین به رومی تباران یکی صنفِ خاص		عدو پو شود چون سپاه دلیر به شمشیر و طوپ و تفک تیر تخش نبردی به سانِ تهمتن کنند بدارند قصر و نشیمن نگاه نمود آفرین بر وزیرِ زمن شود هفت بخش از پیِ رزم و کین کمین جوی گردد به خیلِ خواص	

در ملاحظهٔ عادل گرای با عثمان پاشا به جانبِ اعدا				
	دگر جملگی جان فدایی کنند		به جان باختن پیشوایی کنند	
	پس آن گه زِ عثمان بپرسید باز		که ای نامور آصفِ سرفراز	
	بگو پیش دستِ قزلباش را		مخور غم نگر رسمِ پرخاش را	
۴۰۲۵	چنان داد پاسخ دلیرِ سره		تماشایِ بیرون کن از پنجره	
	نگر جنبشِ خیلِ بدخواه را		تهی کن زِ خار و زِ خس راه را	
	چه جایِ سؤال است خود باز بین		شنیده چو دیده نباشد یقین	
	چو عادل گری سویِ دشمن بدید		زِ غیرت روان بر سرِ ما جهید	
	بدید او قزلباش کیشانِ شوم		سویِ قصر دارند محکم هجوم	

هجوم عثمان پاشا با تاتار به دفعِ اشرار				
۴۰۳۰	به رخش اندر آمد روان با شتاب		به رویِ درخشنده چون آفتاب	
	به تاتار آهنگِ پیکار کرد		قزلباش را عاجر و زار کرد	
	چو عادل گری گشت بیرون زِ شهر		دهانِ عدو تلخ‌تر شد زِ زهر	
	زِ هنگامهٔ این چنین شرقتان		فتادند در یکدگر در زمان	
	سپهدار عثمان بن اُزدمور		به نزدیکِ خان زاده شد با سرور	
۴۰۳۵	در آمیخت رومی به خیلِ تتار		زمین لرزه بنمود تا رودبار	

صفِ رزم				
	دو سردار گشتند با هم قرین		پر از شیر مردان شد آن سرزمین	
	پس از عصر یکباره راندند پیش		نمودند کوشش زِ اندازه بیش	106b
	چو خان زاده چابک سوارِ قرم		سر و سرفرازِ تتارِ قرم	
	به عثمان شتابید تا کوچه باغ		زمین را تهی ساخت از بوم و زاغ	

۴۰۴۰	تتاران کشیدند چاچی کمان		وز آوازهٔ زِه خمید آسمان	
	زِ بس بر فلک تیر پرتاب گشت		نهان قبّهٔ مهر پر تاب گشت	
	زِ سوفارِ گلگون و پرِّ عقاب		شده رویِ بهرامیان در نقاب	
	درخشنده پیکان به رویِ هوا		چو نجمِ فروزان در اوجِ سما	
	خدنگ از کمین‌گیر افشان شده		زِ خون پیروِ برقِ رخشان شده	
۴۰۴۵	فلک با کمانِ مهِ شامِ عید		روان تیرش از جعبه بیرون کشید	
	شد از تیر باران هوا زهر بار		چو قطراتِ پیکان برون از شمار	

صفتِ مبارز				
	زِ سویِ دگر رومیان تاختند		به جانِ عدو آتش انداختند	
	سرِ تاجداران جدا از کلاه		فتاده چو تاجش به خاکِ سیاه	
	زِ تاجِ منقّش ابا سندلوس		جهان غرقهٔ خون چو تاجِ خروس	
۴۰۵۰	سر نا بکاران به فتراک در		زِ خونش شده بی کلَه سرخ‌سر	
	فتاده سپرها به خاک و به سنگ		به پژمرده همچون گلِ هفت رنگ	
	سنان‌هایِ صدپاره در زیرِ پا		به افتادگان گشته رنگین عصا	
	جوانان چو پیران خمیده به رخت		عصا وش سنان از کف افتاده سخت	
	دلیران فرو مانده از دار و گیر		گریزان چه کشته چه گشته اسیر	
۴۰۵۵	چو از آخرِ عصر تا شامگاه		درآمیخت تاتار با کینه خواه	
	زِ کیبر فشانی کشیدند دست		به ناوک دل دشمنان گشت سست	

صفِت ناوک اندازی				
	دویدند با دشنهٔ خون فشان		گرفتند بدخواه را در میان	
	زدند آن قدر تیغ بر فرقِ خصم		که دشمن در افتاد از بیخ و رسم	
	زِ بس قومِ تاتار خون ریختند		گروهِ بد اندیش بگریختند	
۴۰۶۰	شد آن رزمگه خالی از شور و شر		پر از کلّه و لاشهٔ سرخ‌سر	
	برون جست اردُغدیِ بد نهاد		جدا از ارس خانِ امّ الفساد	

	چو لختی دلیران نمودند پی شد از خانهٔ زین فرو در زمین زِ حیرت سر افکنده در زیرِ پای		سمندِ ارس را بریدند پی گرفتند و بستندش از رویِ کین رساندند نزدیکِ عادل گرای	

در گرفتاریِ ارس خان به جنگِ عثمانیان				
۴۰۶۵	چو عادل گرای خان نمودش نظر نمود آفرین‌ها به آرنده‌اش سپردش به عثمانِ فرّخ مشیر پس آنگه خود آن هر دو تا کامران یلان را نوازش کنان یک به یک زِ میدان به شهر اندرون آمدند ۴۰۷۰		گذشت از سرِ خونِ آن بد گهر ستاد از عدو انتقامِ ارش نگهداشت او را دلاور وزیر چو پیلِ دمان و چو شیرِ ژیان عنان بر عنان و یزک بر یزک همه با وقار و سکون آمدند	107a 107b

بازگشتِ لشکر از میدانِ ظفر به شماخی اندر				
	روان بر قزلباش رفت این خبر زِ قزوین سویِ اردبیلش پیام بلی در دمِ رجعتِ آصفی به شهزادهٔ سرخ‌سر حمزه نام به همراهِ مادر شده رزم پوی ۴۰۷۵ به او گشته همراه سلمان وزیر خلیل خانِ افشار و میرِ قبان پیِ هم چهل خان و سلتان لقب مهیّا به جنگ اندر آن جایگاه		که تاتار گشت آفتِ سرخ‌سر بیامد که کوشند بر ننگ و نام بد اندیش در اردبیلِ صفی که مازندری بانویش بوده مام پدر از کناری شده صلح جوی وکیلِ شهِ شرق بر دار و گیر محمّد امام قولی سلتان روان زن و مرد با فکر و حالِ عجب شدندی به خیلِ مبارز سپاه	

آمدنِ سلیمان وکیلِ شاهِ ایران به شروان				
۴۰۸۰	چو آمد به سلمان زِ قزوین خبر		بر اقلیمِ شروان نهادند سر	
	رسیدند بر رودِ کر با شتاب		ببستند جسرِ معظّم بر آب	
	گذشتند و یکبارگی تاختند		که تا بر شماخی ره انداختند	
	چو گشتند مشغولِ جنگ و جدال		شد آخر درین قصّه تغییرِ حال	
	ازآن رو که تاتار حاضر نبود		قزلباش را خوابِ محنت ربود	
۴۰۸۵	به عثمانیان سویِ میدان شدند		زِ شب تا سحر جنگ جویان شدند	

شیوع یافتنِ عادل گرای سلطان به یغمایِ خانهٔ ارس خان				
	شنیدند ناگه که عادل گرای		به یغما روان ساخته باد پای	
	دمی کو ارس خان شده دستگیر		تتاران به عادل گرای گفته چیر	
	که با گنج و مالش عیالِ ارس		به کنجِ مغان پیشِ رودِ ارس	
	به یغما مهیّاست غافل زِ کار		به ره پوی و فرصت غنیمت شمار	
۴۰۹۰	چو عادل گرای آگه از حال گشت		شتابان زِ آبِ کُر اندر گذشت	
	بزد بر گروهِ ارس خانیان		گرفتند اسیر و زر و مالشان	
	فغان و غریوی پدیدار شد		اسیرِ فراوان گرفتار شد	

صفتِ یغمایِ تاتارِ صبا رفتار				
	زر و مال یکسر به تاراج رفت		که تا پنبه از ریشِ حلّاج رفت	108a
	اگر مالِ بدخواه چون خان به تن		نهان بود در گور همچون کفن	
۴۰۹۵	کشیدند دستِ تطاول تتار		نمودند غارت نهان آشکار	
	دیارِ عجم خانِ یغما شده		خردمند را عقلش از جا شده	
	به جز نقدِ هستی که نایاب بود		که آن هم زِ جلّاد بی تاب بود	
	وگر سوزنِ بیوه در تیره شب		فتادی به خاکِ سیه بی تعب	
	زدندی به خاک آن قدر پا و دست		که سوزن پدید آمدی بی شکست	
۴۱۰۰				

	چو سوزن نمی شد زِ یغما خلاص		چه گویم خود از رخت و اسبابِ خاص	

بازگشتِ تاتار به یغما و ارسالِ مخبر به عثمان پاشا				
۴۱۰۵	پس از غارت و کامرانی همه گذشتند آنگه به شروان زمین چو عادل گری گشت آگه زِ حال فرستاد در دم به عثمان پیام قضا را شتابندهٔ چون صبا به ره باره اش را همی راند زود قزلباش کیشان شدندش دوچار		رسیدند بر آبِ کُر یک دمه چه دیدند گیتی پر از رزم و کین که عثمان و سلمان شد اندر جدال که هان در رسیدم پیِ انتقام زِ عادل گری شد چو لختی جدا که تا در رساند به پاشا درود گرفتند و بستند بی اختیار	

گرفتاریِ مخبرِ بی‌نوا به دستِ اعدایِ بد را				
۴۱۱۰	رساندند نزدیکِ سلمان وکیل همان دم وکیلِ قزلباش کیش بگفتا که عزمِ تتاران نخست مبادا به سانِ ارس خانیان همان به که تا پیش دستی شود چو خیلِ قزلباش را راز گفت		خبردار گشت آن عدوِ محیل زِ رویِ تفکّر سر افکند پیش بباید نمودن همین لحظه جست شبیخون نمایند لختی روان نه بر ما زِ دشمن شکستی شود پذیرفت هر یک زِ رویِ نهفت	

کشته شدنِ مخبرِ بی دست و پای و هجومِ قزلباش به عادل گرای				
۴۱۱۵	پس آنگه گرفتار را سر برید رسیدند بر خیلِ تاتار زود گرفتند اطرافِ تاتار را زِ ناگه شد از خواب عادل گرای		زِ شهرِ شماخی سپه در کشید که در خواب عادل گرای می‌غنود رهاندند اسیرانِ بسیار را بکوشش در آمد غوِ کرنای	

	به چستی روان جست بر پشتِ زین		سپه در رسید از یسار و یمین	
	به هر سو که بنمود آغازِ جنگ		رهش بسته دید از قزلباش تنگ	108b
۴۱۲۰	تتاران زِ غوغا خبر یافتند		به کینه چپ و راست بشتافتند	
	مخالف زِ پرخاشِ قومِ تتار		فتادند در محنت و اضطرار	
	هجومی نمودند آخر بلند		رهِ رستگاری فرو گشت بند	
	شد از هر دو جانب نبردی فزون		روان گشت از هر طرف سیلِ خون	
	چو دریا بجوشید عادل گرای		به هر حمله بر کند کوهی زِ جای	

جنگِ قزلباش و تاتار و کشته شدنِ اسبِ عادل گرای در کارزار				
۴۱۲۵	که ناگه به اسبش خدنگی رسید		بزد شیهۀ سخت و از جا جهید	
	زِ زین جست جیبِ قبا کرد طی		عدو را به شمشیر بنمود پی	
	جنیبت کشانش چو آگه شدند		به خدمتگرایی پیِ ره شدند	
	قزلباش کیشان ندادند بار		جدا ماند عادل گرای از تتار	
	تهمتن صفت باز بفشرد دست		به شست افکنی برد و زانو نشست	
۴۱۳۰	بسی را چو رستم به تیر و کمان		بغلطاند بر خاک و خون بی‌گمان	
	چو تیرِ قضا و کمانِ قدر		تهی گشت از قبضۀ نامور	

گرفتاریِ عادل گرای سلطان به سرپنجۀ دشمنان				
	دویدند بد مذهبان پیش پیش		گرفتند او را به دلخواهِ خویش	
	چو سردارِ نامی گرفتار شد		گریزان همه قومِ تاتار شد	
	جهان گشت از بهرِ ماتم سیاه		فرو شد به ابر اندرو مهر و ماه	
۴۱۳۵	چو خان زاده را کرد دشمن اسیر		گرفتار شد شیرِ نخجیر گیر	
	قزلباش کیشان به کید و نفاق		نمودند بارِ دگر اتفاق	
	که سویِ شماخی شتابان شوند		به عثمانیان جنگ جویان شوند	
	زِ پرخاش و کین تا نگیرند کام		نپویند جایِ دگر زآن مقام	

	خبرداریِ عثمان پاشا از مغلوبیِ عادل گرای			
	زِ ناگه یلی از تتارِ اسیر		گریزان بیامد به عثمان دلیر	
۴۱۴۰	سرافراز را آگه از حال ساخت		وزآنجا به سویِ قرم خان بتاخت	
	چو عثمان ازین حیله آگاه گشت		به دربندِ شروان سویِ راه گشت	
	ارس خان چو بشنید رومی سپاه		به دربند بنمود آهنگِ راه	
	به حبس و به زنجیر خندان شد او		به حسنِ اجازت به عثمان شد او	
	بگفتا ازینجا چرا می‌روی		که هر چند بر گفت تا نگروی	
۴۱۴۵	چو در عهده داریم حقِّ نمک		نمک خوردگی نیست کار کمک	

	مخاطبهٔ ارس خانِ محبوس با وزیرِ زرّین دبوس			
	شنیدم حکیمانِ دانش پذیر		بگفتند این سان به برنا و پیر	109a
	که هر کو نمک خوردگی پیشه کرد		خلافش درونِ دل اندیشه کرد	
	کجا بهره‌ای یابد از روزگار		که بُد عهدِ دایم بُوَد شرمسار	
	چو ما شاکر از نعمتِ حضرتیم		شب و روز شرمندهٔ خدمتیم	
۴۱۵۰	نگوییم جز جیره خواری سخن		که دیدیم لطف از خدیوِ زمن	
	چو شیرین زبانیش پاشا شنید		خود اصلِ سخن از دهانش کشید	
	بگفتا مرادت ازین قصّه چیست		درین ماجرا باعثِ کار چیست	
	چنین داد پاسخ که ای کامکار		وزیرِ شهنشاهِ عالم مدار	
	مکن همچو کیخسرو آهنگِ کوه		مبادا جدایی فتد از گروه	
۴۱۵۵	چرا می روی از شماخی برون		که از یخ زمین است پولاد گون	
	سرِ خود زِ خانه کنون در مکن		ستیزه به پولادِ اکبر مکن	
	رهِ باب الابواب سختست و سرد		به سختی و سرما مکش هیچ درد	
	مده رنجهٔ لشکر و جانِ خویش		که آنک عسل راست با نوش نیش	
	قزلباش هر چند بد خواهِ تست		چو سرما مپندار جانکاهِ تست	
۴۱۶۰	اگر حمزه شهزادهٔ اردبیل		بیابند فرصت به سلمان وکیل	
	شما را زِ ایشان نمایم خلاص		فرستم سویِ روم با اختصاص	
	چو بشنید عثمان بن اُزدمور		چنین نکته از دشمنِ بی‌شعور	

	تنِ اژدها از غضب تیره شد		به خون ریزیَش در زمان خیره شد	
	بگفتا که زآن پیش ایرانیان		نمایند عذری به عثمانیان	
۴۱۶۵	به پردازم از رویِ گیتی سرت		خوراکِ نهنگان کنم پیکرت	
	که عثمان زِ مادر پیِ مرگ زاد		زِ مرگش چه غم نامِ او زنده باد	

تمثیلِ حکایت				
	چو صیّاد گرگی به چنگ آورَد		که حمله به شیر و پلنگان برَد	
	به هنگامِ تنگی زِ گرگِ سره		نجوید رهی بر شکارِ بره	
	اگر حمزه شهزادهٔ نوجوان		بُوَد بچّهٔ نرّه شیرِ ژیان	
۴۱۷۰	به صید اندر از غیر یاری مرا		نشاید طلب کردن ای بد لقا	
	که مردی به لابه نباشد درست		خلافِ مقدّر کیانی نرست	
	به جلّاد گفت آنگهی بی‌دریغ		زند گردنش را به برّنده تیغ	
	چو بر خاک شد کلّه اش بی‌شتاب		بگفتا که «یا لَیتَ کُنتُ تُراب»[408]	
	چو کارِ بد اندیش پرداخت او		عزیمت به راهِ جبل ساخت او	109b
۴۱۷۵	شدی چون پلنگان به کوه و کمر		بِه از خانه اش خانهٔ زینِ زر	110a
	سپاهِ مظفّر به پیرامنش		پر از شیرِ نر کوه را دامنش	
	زِ شهرِ شماخی شتابان برفت		رهِ باب الابواب پویان برفت	
	درآمد برآن قلعه روزِ چهار		شد آسوده از رحمتِ روزگار	

درجمعِ ذخیرهٔ تدارکِ قلعه گوید				
	پس آنگه به جمعِ ذخایر روان		شتابید آن سرورِ کاردان	
۴۱۸۰	زِ هر ناحیه غلّه را بار کرد		به دزدار بسپرد و انبار کرد	
	معاش و مدارش تدارک نمود		مهان و کهان را یکایک ستود	
	چو شمخال را خویش با خویش یافت		زِ آسیب و غم رو فراهم بتافت	

[408]**Kur'ân,** Nebe' Sûresi (78) 40. Ayet.

۴۱۸۵	بدانست رامش شده ژنده پیل سپه یار و البرزیانش مطیع مدارا کنان اند آن تنگنای		زِ سیلِ حوادث بر افکند پیل به لطف و کرم با شریف و وضیع خبر کرد سویِ تتار و نُغای	

در هجومِ اعدا و علاکیِ بدخواه از سرما				
۴۱۹۰	هنوز از نغای نارسیده مدد قزلباش کیشان چو آگه شدند زِ ناگه زمستان پدیدار گشت زِ هر گوشه برقِ بلا می جهید جهان بود از برف و یخ دوزخی اگر برق در کورهٔ زمهریر به گیتی زِ بس گشت سرمای تلخ هوا نیز یکباره افسرده شد به تنورِ این چرخِ خاکستری		شد از سختیِ فصلِ دی راه سد سویِ باب الابواب در ره شدند یخ و برف و سرمایِ بسیار گشت به بدخواه بادِ فنا می وزید فرو در زمین مطبخ و مطبخی نجستی شدی خشک دنیایِ پیر زِ آتش نمانده نشان تا به بلخ که تا مجمرِ برق پژمرده شد نماند از شرر غیرِ خاکستری	

صفتِ شدّتِ شتا				
۴۱۹۵ ۴۲۰۰	نه در کوه و صحرا مقرّ خیام شده برف آکنده کوه و مغاک زِ سرما و بیچارگی ناگزیر پلنگی به لنگی و آشفتگی دُمش در تهِ برف یخ بسته سخت زِ سرما تنش گشته پر سوز و داغ به صد محنت و درد و غم داده جان به جایی که وحشی ددان را قرار کجا وحشیان دیوِ عنطر مزاج		نه در خانهٔ زین قرار و مقام چو پولادِ اکبر همه رویِ خاک گوزن از سرِ کوه افتاده زیر چو روبَه گریزان به آلفتگی شده از کشاکش همه لخت لخت رسانیده تا پوست را بر دباغ نمانده اثر از وحوش و ددان نمی بود از سردیِ روزگار نشاید به سرما کند امتزاج	110b

در سرگردانیِ قزلباش اوباش گوید			
	قزلباش کیشان به وقتِ چنین		عنان بر کشیدند از جنگ و کین
۴۲۰۵	یکی هفته در جنگلستان و دشت		به کافور طبعی نمودند گشت
	عدو را زِ سرما فلاکت فزود		دهن باز و بر بسته ریش و برود
	شد آن قوم ناپاک یکسر هلاک		لب و لنج پر یخ سر و سینه چاک
	گروهی که بودند کار آزما		نکردند دامانِ غیرت رها
	به دهایِ ویرانه چون جغد جای		نمودند و در هم کشیدند پای
۴۲۱۰	زِ حیرت عنان را بدادند تاب		گذشتند از کُر به آن سویِ آب

در شکستِ دشمنان و بازگشتن به جانبِ مغان			
	زِ شروان به سویِ مغان آمدند		به عادل گری پورِ خان آمدند
	گشادند ره جانبِ اردبیل		به قزوین رسیدند میر و وکیل
	فکندند عادل گری را به حبس		هنرمند و فرخنده پی را به حبس
	چو این قصّه مشهورِ آفاق گشت		مهمّ عدو مشکل و شاق گشت
۴۲۱۵	به ایشان بگفتا شهِ ملکِ شرق		قزلباش را سر به خون باد غرق
	چه سود از گرفتاریِ پورِ خان		که عثمان به دربند یابد امان
	چو عثمان درآن قلعه باشد مقیم		بُوَد کار ایرانیان رنج و بیم

رفتنِ سلمان وکیل به قزوین و کوشیدن به جنگ و کین			
	به او گفت سلمان وکیلِ سره		بهاران شود خور چو اندر بره
	سویِ باب الابواب پویان شویم		زِ پرخاش و کین کام جویان شویم
۴۲۲۰	شهِ شرق بشنید و بد حال گشت		درونش پر از قیل و از قال گشت
	دو سه روز در خانه دم بسته ماند		زِ چشم و زِ دل آبِ حسرت چکاند

	بگفتا چه سان عذر خواهی کنم چه گویم به اصلاح و عهد و امان زِ ما راستی در دلش جا کند		به ایرانیان چون نگاهی کنم که تا در پذیرد ممالک ستان زِ ملکِ عجم ترکِ غوغا کند	

	رفتنِ خلیفهٔ پر تلبیس به تفلیس و اظهارَ عجزِ او به شاهِ ایران			
۴۲۲۵	زِ ناگه خلیفه زِ تفلیس در چو در قلعه بودند رومی یلان محمد که بُد پورِ فرهادِ یل بکوشید با جان مسا و صباح زِ پاییز تا اولِ نو بهار ۴۲۳۰ ندیدیم راهی بر آن قلعه هیچ ازین پس به جز باز گشتن ازین خصوصاً که اکنون سویِ ارضِ روم		فرستاد بر شاهِ ایران خبر ابا میرِ میرانِ فرخنده شان به مردی و مردانگی بی بدل که تا شد دم و لحم میته مباح نمودیم شب تا سحر کارزار که محکم‌ترست این زِ اصطخر و پیچ دگر چاره‌ای نیست عین الیقین خبر شد به سردارِ سلطانِ روم	111a

	اجازتِ شاهِ عجم به بازگشتِ خلیفه			
۴۲۳۵	خود او هم به امدادِ اهلِ حصار همان به که پیش از وصولِ مدد چو بشنید شاهِ عجم این سخن زِ تفلیس سازند ترکِ ستیز چو آمد به سویِ خلیفه جواب جدا شد زِ گرجی و قومِ قزاق		سپه ساز بنمود بیش از شمار زِ کهسار پوییم سویِ بلد بگفتا به پیوند سویِ وطن مبادا کشد کارشان بر گریز زِ شاهِ عجم با هزاران شتاب گذشتند از جنگ و کین و نفاق	

گریختنِ سرخ‌سر از تفلیس به قراباغ				
	به سوی قراباغ بستند رخت		گریزان شد آن زمرهٔ شور بخت	
۴۲۴۰	همه اهلِ قلعه فرحناک گشت		دلِ میرِ میران ز غم پاک گشت	
	فرستاد پیغام سوی وزیر		شکفت از فرح سرورِ بی‌نظیر	
	به شاهِ جهان عرضِ احوال کرد		حکایت به تفصیل و اجمال کرد	
	شهنشه به حق شکر افزون نمود		که ردّ بلا شد از آن قلعه زود	
	خدیوِ عجم گشت حیران و زار		دل افسرده از وحشتِ روزگار	
۴۲۴۵	پیِ صلح و اصلاح کوشش کنان		شدی با غم و درد روز و شبان	

اعلامِ عثمان پاشا صلح چون قزلباش را				
	چو عثمان فرّخ رخِ نامور		به دربند معلوم کرد این خبر	
	ز گرجی پیامی سوی ارضِ روم		روان ساخت بر درگهِ شاهِ روم	
	شتابندهٔ چون نسیمِ صبا		ز سرما به موبینه در دست و پا	
	شد از راهِ گرجی به سردارِ مه		رسید و گشاد از دو ابرو گره	
۴۲۵۰	وزیرِ زمان مصطفی نامور		شکفت از خبرهایِ فرخنده فر	
	پس آنگه به او چاوشی راه کرد		به سرعت روان سوی درگاه کرد	
	رسید او به شاهنشهِ کامران		رسانید احوالِ شروانیان	

آگاهی یافتنِ شهریار از پریشانیِ تاتار و تدارک به مکافاتِ اشرار				
	چو شد قصّه عرضِ خداوندگار		چنین گشت فرمانِ عالم مدار	
	که خیلِ وزیران به تدبیر و رای		بکوشند در کارِ عادل گرای	111b
۴۲۵۵	قرم خان دگر بر مکافاتِ اخ		نه اندیشد اصلا ز سرما و یخ	
	کمانِ کیانی در آرد به زه		کشد بر کمر ترکشِ پر گره	
	شتابد به دربندِ شروان زمین		زند کیرِ کینه بر اهلِ دین	
	هم از جانبِ کشورِ ارضِ روم		بهاران سپهبد نماید هجوم	
	بسازد به نو قلعهٔ قرص را		کند ضبط آن مملکت جا به جا	

۴۲۶۰	به جز لشکری کِش به همراه داشت گروهی گزین ساخت از روم ایلی		سپاهِ فراوان پیِ راه داشت ابا والیِ شام و اناطولی	

رفتنِ لشکرِ بی‌حساب به مرزِ ایران با شتاب

	زِ درگاهِ عالی بسی جنگجوی		شدند از پیِ یکدگر خصم پوی	
	چو شد سختیِ دی به تدریج سست		گره بندِ برف و یخ از هم گسست	
	زِ جوشیدن و جنبشِ خاک و باد		چو سیماب شد برقِ آتش نهاد	
۴۲۶۵	شده زایل از جرحِ ابرِ سیاه		فتاده نقاب از رخِ مهر و ماه	
	جهان روشن از آفتابِ منیر		جوان گشته چون خضر دنیایِ پیر	
	درین تکیه گاهِ مسیحا مقر		قلندر صفت کوه و هامون دگر	
	تراشیده بودند هر چند موی		خطِ سبز یکباره بنمود روی	
	جهان نو خطی گشته سیمین عذار		چو لاله به دل داغش از عشقِ یار	
۴۲۷۰	نهالی که نو رستهٔ باغ بود		شکوفه برو پنبهٔ داغ بود	
	زِ شبنم زمین را طراوت فزون		درخشنده چون چشمهٔ نیلگون	
	چمن گسترانیده رنگین بساط		چو یوسف همه گلرخان با نشاط	
	به مصرِ ملاحت شکفته چنین		فشانده زِ کاکل به مشک آستین	
	زمانه رهِ دشت را پا زده		نشانی به شه راه هر جا زده	

رسیدنِ خبرِ تازه از باب الابواب

۴۲۷۵	طریقِ ارادت به یزدان پرست		گشاده خداوندِ بالا و پست	
	که از راهِ چرکس زِ شروان زمین		بیامد شتابندهٔ دوربین	
	زِ سرما سر و رویش افسرده رنگ		کفش همچو سر پنجه هایِ پلنگ	
	چو شیرِ ژیان کرده آهنگِ روم		رسیده بهاران به این مرز و بوم	
	زِ بس در رهِ دشت بشتافته		زِ دوزخ سویِ عدن ره یافته	
۴۲۸۰	بلی هر که سختی کشد اندکی		به آسانی اندر رسد بی‌شکی	
	که بی رنج راحت نباشد یقین		چنین است احوالِ عالم چنین	

ملاقاتِ مخبرِ شروانی به دستورِ اعظمِ جهانبانی				
	چو در شد به شهرِ ستنبول زود		غمِ دل به شادی مبدّل نمود	112a
	نخستین به دستورِ اعظم شتافت		زِ جیب و بغل عرض‌ها را شکافت	
	مراداتِ عثمانِ فرخنده فال		رسانید بر درگهِ بی همال	
۴۲۸۵	چو کردند معروضِ شاهِ جهان		عیان گشت از پرده رازِ نهان	
	شنیدم چنین بوده اصلِ کلام		که ای پادشاهِ فلک احتشام	
	قزلباش کیشان ازین ملک و جای		پس از سوزشِ حالِ عادل گرای	
	نشستند لختی زِ آشوب و جنگ		گذشتند از آبِ کُر بی درنگ	

گفتارِ مخبرِ صلح‌جوی قزلباش را با حیله				
	چو سلمان زِ دربند برگشت باز		به قزوین رسید از پیِ جنگ و ساز	
۴۲۹۰	خدابنده را مایلِ صلح ساخت		عنان را کشیدند از تاخت تاخت	
	پس آنگه کتابی به تاتار خان		فرستاد از بهرِ صلح و امان	
	ازین بنده دیگر نمود التماس		که از درگهِ شاهِ گردون اساس	
	رسانم پیامی به اصلاحشان		شود روشن از صلح مصباحشان	
	ولیکن مرا ذرّه‌ای اعتماد		نمانده است بر قولِ اهلِ فساد	
۴۲۹۵	که با این همه لابه و بندگی		ندانند آیینِ شرمندگی	

ذکرِ بدبختیِ محمد خان نام سرخ‌سر در خدودِ شروان				
	درین صلح جویی به جز رزم و کین		ندارند کاری به شروان زمین	
	خصوصاً کنون خان محمد به نام		به قصد شماخی شده با لیام	
	شب و روز با ماست پرخاش جوی		نه عقلی به سر نه حیایی به روی	
	چو دیدم که آن قومِ بی اعتبار		گهی صلح جویند گه کارزار	
۴۳۰۰	پیِ دفعِ افسادِ بد پیکران		بر انگیختم لشکری بی کران	
	به خود قلعهٔ باب الابواب را		نگهدارم از دشمنِ بی حیا	
	زِ یکسر به شمخالِ البرزبان		مدارا نمایم به نام ماوران	

۴۳۰۵	زِ یکسو به بوبکرِ شروان نژاد به میرزاده شکی شهِ میر نام نمودم رعایت حدِ بیشتر		کنم التفاتی زِ قدرش زیاد ابا شمسِ دین شیخ زاده به کام که گشتند فرمانبرِ نامور	

ذکرِ میرزادهٔ شکی و امرایِ قدیمهٔ آن				
۴۳۱۰ ۴۳۱۵	زِ یکسو به رومی یلان و دلیر که سر در رهِ دین فدا ساختند چو پیوسته با دشمنان در هجا که بر جایِ قیطاس پاشا زِ شاه به مردانگی و به تدبیر و رای زِ روزی که گشتیم بندر نشین نه آسوده یک ساعت آن نامور چو با عقلِ پیران جوانِ دلیر نمی کردم او را خود از قلعه دور کجا رفتنِ ما مناسب نبود کجا کو لوایِ ظفر برکشید مخالف زِ بیمش هراسان چو باد		گشادم رهِ طعمه چون نرّه شیر عدو را زِ رسمش در انداختند براهیم پاشایِ بن مصطفا شده میرِ میران به آیین و راه به او گشته توفیقِ حق رهنمای گرفتیم دربندِ شروان زمین فدا ساخت در راهِ شه مال و سر به خونریزیِ دشمنان بود چیر شدی کینه جو دایما با شعور فرستادم او را به پرخاش زود زِ ایزد به او فتح و نصرت رسید سرِ خود به سویِ خراسان نهاد	112b

ذکرِ احوالِ امرایِ عثمانیه در شروان				
۴۳۲۰	دلیرست با دانشِ دلپذیر زِ یکسو به میرانِ صاحب علم به قاسم مظفّر شدی پیش پیش سم از آغایانِ ذوی الاحتشام ابا کتخدا خسروِ تند خوی جز این زمرهٔ نامدارِ شهیر زِ هر گوشه‌ای پاس می داشتند		نگهدارِ او باد حیِ قدیر بداقِ دولی میرِ فرهادِ یم زِ سماط میر سیدِ کرد کیش چو بهرامِ چرکس چو رستم به نام شدندی شب و روز پرخاش جوی پسِ هم زِ شروانیانِ دلیر رهِ خصم را باز نگذاشتند	

ذکرِ دلو قانقی بیگِ عثمانی

۴۳۲۵	چو دیدم که با سعیِ شروانیان		نشد سدِّ راهِ قزلباشیان	
	دلو قانقی نامی به روشن دلی		که بود او هنرمند از روم ایلی	
	پلنگی قبادِ تهمتن نژاد		به خوی آدمی با هنر دیو زاد	
	به سنجق سر افراز کردم وِرا		سپاهِ فراوان سپردم وِرا	
	بدادم به او ملکِ شکی تمام		فرستادمش از سرِ اهتمام	
۴۳۳۰	چو بر مرزِ گرمیر قانقی برفت		صدایش به قزوین زِ دانقی برفت	
	که دانقیست جایی به شروان زمین		زِ شکی به نزدیکیِ کُر یقین	
	زِ هنگامِ پاییز تا نوبهار		نکردیم کاری به جز کارزار	
	به دشمن شب و روز در کوه و دشت		فزون از دو صد کرّه پرخاش گشت	

صفتِ رزمِ عثمانیانِ کشورستان

	به فرِّ شهی در همه عونِ حق		شده یارِ عثمانیان زین نسق	
۴۳۳۵	کنون زمره ای اندرین تنگنا		سپر سینه کرده به تیرِ بلا	113a
	شده جان فدایِ شهِ دین پناه		پیِ خون بها هر یکی سال و ماه	
	اگر شاه بذلِ مواجب کند		به آن جمله‌گی مرگ واجب کند	
	سپاهی که بیخون بها و دِرَم		بکوشند تا مرگ بی درد و غم	
	چو یابند نقدیه از شاهِ دین		کجا سر بپیچند از جنگ و کین	
۴۳۴۰	سپه از شهنشه سر افراز به		درِ گنج گه بسته گه باز به	
	سکندر که تسخیرِ عالم نمود		نخستین درِ گنج‌ها بر گشود	
	سپه را در آفاق نادیده رنج		یکایک غنی ساخت از بذلِ گنج	
	به یک بدره نقدی که کردی نثار		گرفتی زِ گیتی یکی را هزار	
	دیاری که در جنگ ویرانه گشت		رعایاش با جغد همخانه گشت	
۴۳۴۵	سزد تا به انبار حاصل نهی		به آبادیش کیسه سازی تهی	
	چو دهقان نشاند زر اندر زمین		کند خرج زر تا شود خوشه چین	
	اگر سویِ ما بنگرد شهریار		بکوشیم با یاریِ کردگار	
	عجم را سراسر مسخّر کنیم		عدو را به خاکش برابر کنیم	
	که تسخیرِ آفاق اهلِ کرم		نکردند الّا به بذلِ درم	

در تعیین و ارسالِ خزینه به عساکر دربندِ شروان به رسمِ پیشینه			
۴۳۵۰	چو شاهِ جهان گشت واقف زِ حال	پذیرفتش از سرورِ بی همال	
	دو صد بار زر سویِ دربند زود	زِ گنجینه هر ساله تعیین نمود	
	دگر بهرِ تاتار خانِ قرم	به میران و بر سرورانِ قرم	
	روان ساخت زین بیشتر سیم و زر	که تا خرج سازد به کارِ سفر	
	دگر خلعت و تیغِ زر بی شمار	فرستاد بر سرورانِ تتار	
۴۳۵۵	به عثمان و شمخال هم این چنین	روان گشت تشریفِ سلطانِ دین	
	زِ ینگیچری چند ضعفِ دژم	زِ سمتِ ازاق شد روان بر عجم	
	زِ یکسو به ره گشت تاتار خان	شتابید با لشکرِ بیکران	
	وزین سو دگر لشکرِ بی قیاس	شده شرق جوی از درِ جرخ اساس	
	همه لشکرِ روم فرّخ رسوم	به فرّ همایونِ سلطانِ روم	
۴۳۶۰	نمودند در ارضِ روم انجمن	نمودند در ارضِ روم انجمن	
	چو با رأی و تدبیر پرداختند	پیِ قرص سازی ره انداختند	
	ببین تا چه آشوب شد در عجم	بگویم ترا اصلِ آن قصّه هم	
	مغنّی به مستان سرودی رسان	درودی به آهنگِ رودی رسان	

در عیب و هنرِ روزگارِ غدّار گوید			
	به شه ناز کش نغمهٔ تازه‌ای	که تا بشنویم از نو آوازه‌ای	113b
۴۳۶۵	نهفتندهٔ پردهٔ سرِّ غیب	پذیرندهٔ عذر نقصان و عیب	
	جهان را که از غیب پرداختست	سزاوارِ عیب و هنر ساختست	
	منزّه زِ عیب و خطا اوست بس	نشد آگه از کُنهِ او هیچ کس	
	بُوَد گر کسی را هزاران عیوب	کند سترِ علّام سرِّ عیوب	
	زبان در دهان رازدارِ دلست	نگهداریِ رازِ دل مشکلست	
۴۳۷۰	سخن بر سخنور به از کیمیاست	سخن را نسنجیده گفتن خطاست	

در نکوهشِ حالِ زنان			
	حکایة که از مردِ دانا بُوَد		خوشست ارچه با صوت اعلا بُوَد
	زبانِ زنان در دهان بسته بِه		شکرخند چون دانهٔ بسته بِه
	سلیمان صفت گر به ملکِ جهان		به حکم اندر آری همه انس و جان
	مده رشتهٔ عقل بر دستِ زن		مبادا که دیوت شود راهزن
۴۳۷۵	شنیدم که گفتا رسولِ امین		زنان ناقصاتِ عقولند و دین
	چو دارند نقصانیِ دین و عقل		بکن عکسِ گفتارِ ایشان به نقل
	چو خواهی که بارِ شریعت کشی		چنان کش کزو بر حقیقت کشی
	درونِ قدح دُردیِ دن مکن		بکن زن هواداریِ زن مکن
	که عشق و هوا مرد را رهزن است		بسی زین بلا در چَهِ بیزنست
۴۳۸۰	هوادارشان منفعل می‌شود		زِ بیهوده گویان خجل می‌شود
	اگر مردِ راهی تو مردانه کوش		که باشد خود این شیوهٔ اهلِ هوش
	بگویم ترا نکتهٔ مختصر		زِ مکرِ زنان الحذر الحذر
	وگر زن به شاهی علَم بر کشد		مآلش به شرمندگی درکشد
	زِ پرده سرِ پردگی در مباد		چو در گشت اندر تنش سر مباد

شروع به اصلِ حکایت			
۴۳۸۵	چو سالِ دوم شاهِ کشورستان		برانگیخت لشکر به ایرانیان
	قزلباش کیشان نمودند جزم		که تاتار خان بر عجم کرد عزم
	غریوی برآمد زِ اهلِ دیار		که بگریست بر حالشان ابر زار
	قزلباش کیشان شدند انجمن		به دارا نمودند زینسان سخن
	که چون ملکِ ایران به کامِ تو شد		محمد خدابنده نامِ تو شد
۴۳۹۰	همان بِه به شاهنشهِ ملکِ روم		نماییم لابه به فرّخ رسوم
	چو شاهِ عجم این حکایت شنید		زِ انبوهیِ فکر دم در کشید
	بگفتا کتابم که خواهد رساند		که هر کو زِ ما رفت در حبس ماند
	بگفتندش از رویِ تدبیر و رای		یکی را زِ تاتارِ عادل گرای
	توان ساختن راه با خرّمی		زِ غوغا مگر وا رهد عالمی

نامهٔ شاهِ ایران به درگاهِ کشورسِتان				
۴۳۹۵	چو بشنید شاهِ عجم این کلام		بگفتا زِ ایرانیان گشت رام	
	به سویِ دبیر آنگهی کرد رو		که بنوشت نامه به طرزِ نکو	
	پس از حمدِ والایِ حیِّ قدیم		بگفتا که ای پادشاهِ کریم	
	شهنشاهِ اعظم به رویِ زمین		خداوندِ دنیا خداوندِ دین	
	خداوندِ لشکر خداوندِ گنج		به فرمان و حکمش زِ چین تا فرنج	
۴۴۰۰	جهان لرزد از اژدها پیکرت		نگنجد به اقلیم و جا لشکرت	
	زِ بیمت شده کوهِ البرز آب		دلِ قلزم افتاده در پیچ و تاب	
	خرَد با تو کی همعنانی کند		وزیرِ تو کشورسِتانی کند	
	زِ مهرِ فلک پایه‌ات برتر است		جهان پیشت از ذره‌ای کمتر است	
	عجم زآن نصابست جز وی ضعیف		چو بادامِ پاکیزه‌ای بر رغیف	
۴۴۰۵	به ملکی که باشد پر از کانِ زر		بُوَد سهل مقدارِ بادامِ تر	
	دمی کو به طهماسب شاهنشهان		ببستند عهدی به صلح و امان	
	جهان گشت آسوده در ظلِّ حق		چرا شد ازین نسخه طیِّ ورق	
	پس از شاه طهماسب ایران زمین		سماعیل بگرفت پورِ کهین	
	نخستین به فرزندِ من حنف کرد		سر از تن جدا ساخت با آه و درد	
۴۴۱۰	به قصدم همی بود لیل و نهار		که دادش جزا ناگهان کردگار	
	قزلباش را دیده پر خون ازوست		رسومِ ولایت دگرگون ازوست	
	کجا بود دیوانه‌ای پیش داشت		که خود نیز دیوانگی پیش داشت	
	زِ سرحدِّ روم ار دو سه میر کرد		به دیوانگی سویِ او راه برد	
	زِ دیوانه عاقل نترسد یقین		مطیعیم و فرمانبرِ شاهِ دین	
۴۴۱۵	چو شد با دعا اختتامِ کتاب		نمودند در کیسه‌ای مهر تاب	

آوردنِ نامهٔ شاهِ عجم یکی از تاتارانِ قِرِم				
	به تاتار از خیلِ عادل گرای		سپردند با صد امید و رجای	
	سخن با تفرّع به پرداختند		به سردارِ سلطان روان ساختند	
	چو تاتارِ نامی به سردار رفت		شتابان زِ قزوین به ایلغار رفت	
	رسید او به سه روز و سه شب به جای		رسانید نامه به فرخنده رای	114b

۴۴۲۰	چو سردار آگاهی از حال یافت سخن از تضرّع چو در کار بود به تاتار گفتا که احوال چیست بگفتا در آن قومِ بی اتّفاق زِ قومی که با هم نباشند دوست		سرِ نامهٔ خویشتن را شکافت پیِ کارسازی توجّه نمود بگو جملهٔ قصّه از هست و نیست ندیدم به غیر از فساد و نفاق چه غم گر همه رستمِ کینه جوست	

ملاقاتِ تاتار به وزیرِ اعظم و رفتن به درگاهِ شهنشاهِ عالم				
۴۴۲۵	چو بشنید پاشا پسندید ازو فرستاد بر درگهِ شهریار نخستین زِ احوالَ عادل گرای چنان داد پاسخ به شاهِ جهان امیدم چنانست از کردگار مکافاتِ عادل گرای زآن گروه ۴۴۳۰ که دیدارشان است عینِ خطا		به احسان به کار اندرش کرد رو بپرسید ازو شاهِ عالم مدار که چونست با دشمنِ تیره رای که عادل گرایست پابندِ خان به اقبال و فرّ خداوندگار میسّر کند حق به چندین شکوه نخواهم ازیشان عطا و لقا	

جوابِ نامهٔ ایرانیه از درگاهِ خاقانیه				
	چو بشنید شاهنشهِ دین پناه پس از خواندنِ نامهٔ پهلوی که ای شهریارِ دیارِ عجم ۴۴۳۵ چرا عذرِ بیجا بخواهی زِ ما چو بعد از هلاکِ سماعیل شاه زِ میرانِ اکراد شخصی دویی چو طهماسب شاهش به صندوقِ در چو غفلت نمودی به کارِ جهان ۴۴۴۰ کنون حبرِ نقصان بسی مشکل است زِ شروان زمین ترکِ غوغا کند که سرلشکر آنجا چو بگشود راه		به لطف و عنایت نمودش نگاه نوشتند نیکو جوابِ قوی به هنگامت آشفته کارِ عجم خدابنده‌ای شرم دار از خدا پیِ داوری از تو شد ملک و جاه که کردند اظهارِ شکلِ دویی سویِ ما نکردی روان بیشتر شکستی پذیرفت کارت از آن که البرز صیّاد را منزل است امیدِ صلاح آنگه از ما کنید درو ماند عثمان به خیلِ سپاه	

ذکرِ تفصیلِ نامهٔ عنبرین شمامه گوید

	برون کردنِ لشکری زآن دیار		محالست ازآن قصه دل سرد دار	
	نباشید مانع به تعمیرِ قرص		که بالا کشد باره از زیرِ قرص	
۴۴۴۵	گر این شرطها را به جای آورند		به اصلاح شاید که راهی برند	
	به جا نارسیده هنوز این جواب		پدید آمد آثارِ شیءِ عجاب	115a
	قزلباش کیشان زنِ شاه را		بکشتند کردند بس فتنه‌ها	
	از آن رو که مازندری بود زن		دو حاکم در آن ملکتِ پر فتن	
	یکی بابِ زن بوده دیگر عمو		گرفتارِ شاهِ عجم خصمِ او	
۴۴۵۰	چو محبوس گشته عدوِ زنک		بکشته وِرا در شبِ روشنک	
	قزلباش رنجیده زین ماجرا		که شاهی زنان است کارِ خطا	
	همی گفته هر یک زِ میرانِ شه		ندیدیم کاری به این رسم و ره	
	چرا کشته شد میرِ مازندران		که قزوین مگر گشت شهرِ زنان	
	سماعیل را خواهرِ شاه کُشت		مکافاتِ خود یافت از ضربِ مشت	
۴۴۵۵	کنون این زنک هم خوش افسانه کرد		شبِ تیره‌ای کارِ مردانه کرد	
	اگر پادشاهِ عجم زن شده‌ست		جهان در تهِ چاهِ بیژن شده‌ست	
	جهاندار را با زنان کار نیست		که عقلِ زنان هیچ هموار نیست	
	زنی کو به نزدیکِ عادل گرای		تواند کشد شهریاری به جای	
	به عادل گرایش حمایت زِ چیست		تخمّل درین کار معقول نیست	

در کشته شدنِ عادل گرای به دستِ قزلباشِ بد معاش

۴۴۶۰	چو میرانِ ایران شدند انجمن		نمودند تدبیر و رایِ سخن	
	به دیوانِ شاهِ عجم در شدند		همه میر و نوکر برابر شدند	
	نمودند با یکدگر اتفاق		که عادل گزی کشته شد با نفاق	
	بگفتند تا این حریمِ شه است		قزلباش نومید ازین درگه است	
	زنان را حکومت نباشد روا		که در زن نباشد به غیر از هوا	
۴۴۶۵	زنان را سزد معجر افروختن		نه در عرصه‌ای سروری تاختن	
	زنِ خوب را نیست قیمت پدید		بِه از نر بُوَد ماده بازِ سفید	
	سرِ بدسگالان زِ تن دور بِه		بد اندیش در زیرِ صاتور بِه	

۴۴۷۰	کنون گر تو شـــاهی زِ زن در گـذر که این شـــیوه مقبولِ این قوم نیســـت چو دانســـت شـــه شـــورشِ قوم را		وگـر نـه بـکـن فـکـرِ کـارِ دگـر مطیعِ جنـایـت جز این قوم کیســـت بســـی عـذرهـا خواســـت زین مـاجرا	

کشتنِ طایفهٔ سرخ‌سر شاه ایران را به تیغ و خنجر				
۴۴۷۵	نـکـردنـد مـقـبـول و رفـتـنـد پـیـش بکشـــتنـد زن را بـه نزدیـکِ شـــوی دو ســـه روز آنگـه بـه دیوانِ شـــاه شـــهِ گـوژ بخـت انـدرونِ حـرم پس آنگـه همی‌خواســـت با رنج و بیم شـــود وا رهـد از غـمِ روزگـار چـو فـکـرش قـزلـبـاش مـعـلـوم کـرد بگـفـتنـد با حـالِ خـود در نشـــین زِ کـارِ گـذشـــتـه مـکـن هـیـچ یاد		درونِ حـریمِ شـــهِ مـلـکِ خـویـش زهی شـــاه و زی قومِ بی آب روی نـیـامـد یـکـی زآن گـروهِ تـبـاه یکی هفتـه بنشـــســـت با درد و غم کـه در تـکـیـهٔ اردبـیـلـی مـقـیـم اطـاعـت نـمـایـد بـه عـالم مـدار هـجـومـی زِ نـو فـرقـهٔ شـــوم کـرد کـه نیکو نبـاشـــد ســـتیزِ چنین بـر افـتـاده شـــد تخـمـهٔ بـد نهـاد	115b

رسیدنِ نامهٔ خاقانیه به خدیوِ ایرانیه				
۴۴۸۰ ۴۴۸۵	چو شـــاهِ عجم این حکـایـت شـــنود به قزوین درون می‌شـــدی با شـــکیب چـو شـــاهِ عـجـم نامـهٔ نامـور بگـفـتـا شـــهنشـــاهِ عـالیـجنـاب کجـا توســـنِ لشـــکرش ســـوده پا قـزلـبـاش کـیشـــان در آن انجـمـن فـتـادنـد بـر یـکـدگـر با هـجـوم		زِ رویِ ضـــرورت تحـمّـل نمـود کـه آمـد جـوابِ خـوشِ دلـفـریـب فـرو خـوانـد با زمـرهٔ ســـرخ‌ســـر بـدینســـان نوشـــتـه جوابِ کتـاب همی‌خواخـد از مـا خود آن ملـک و جـا تخـلّـف نـمـودنـد زاصـــلِ ســـخـن خبر شـــد ازین قصّـــه بر ارضِ روم	

	آگاهی یافتنِ سرلشکر از شورشِ حالِ سرخ‌سر			
	زِ آشوب و غوغای قومِ تباه		بخندید سرلشکرِ دین پناه	
	سپه را به سرلشکران پیش خواند		زِ تعمیر قرصش سخن پیش راند	
	بگفتا که ای نامدارانِ مِه		کجا فرصت افتد ازین وقت بِه	
۴۴۹۰	شنیدم به قزوین قزلباشِ زشت		همه تخمِ اندوه و محنت بکشت	
	عراقِ عجم منبعِ فتنه گشت		فتادند در هم گروهِ پلشت	
	چو درگاهِ دشمن فتد شورشی		ببیند زِ غوغا عدو دل خوشی	
	نیابند از شور و شر جز زیان		چو نوذر به پرخاشِ تورانیان	
	بیایند تا از سرِ اتفاق		بکوشیم بر دفعِ اهلِ نفاق	
۴۴۹۵	نخستین بسازیم این قلعه را		گذاریم آنگه فرا پیشِ پا	
	عزیمتِ سرلشکر به بنایِ حصارِ قرصِ کوه پیکر			
	چو لشکر شنیدند گفتارِ او		نهادند سر در سرِ کارِ او	
	سحرگه که خرگه بر افراخت صبح		سرِ رایتِ خور عیان ساخت صبح	
	زِ دریایِ اخضر نهفته حباب		به جان ذرّه پرور شده آفتاب	
	جهان غرقِ امواجِ انوار گشت		زر اندوده روزن سبکبار گشت	
۴۵۰۰	زِ مه تا به ماهی همه ممکنات		شکفته درین عرصهٔ کاینات	
116a	گشاده زبانِ ارادت همه		به آیینِ خوش خوب عادت همه	
	زِ کتمِ عدم تا هویدا شدند		به توحیدِ حق جمله گویا شدند	
	صباحِ دوشنبه زمانِ شریف		جمادِ نخستین و وقتِ لطیف	
	سپهدار عزمِ برون کرد زود		زِ کاشانه آهنگِ صحرا نمود	
۴۵۰۵	به رخش اندر آمد روان شد زِ شهر		به خرگه بیاسود زآسیبِ دهر	
	سپاهِ مظفّر به سرلشکران		دلیران و گردان و نام آوران	

صفِ خرگاهِ سردارِ سپاه

	به گرد اندرش خیمه‌ها بر زدند		سرِ خرگه از مهر برتر زدند	
	وزیرِ جهان دیدهٔ نامور		به قانونِ عثمانِ فرخنده فر	
	به سرلشکران انجمن ساز کرد		مهان را به خود یار و دمساز کرد	
۴۵۱۰	صف آرا دلیران زِ کِه تا به مِه		گشادند از چینِ ابرو گره	
	رسیدند بر خدمتِ نامدار		به خدمتگرایی به صبر و وقار	
	کشیدند بس پیشکش‌هایِ خاص		به سردارِ فرخنده با اختصاص	
	پذیرفت سردار و خلعت بداد		به هر یک ازآن خیلِ عالی نهاد	

صفِ ضیافتِ صاحبِ دولت

	پس از رایِ پنهان به تعمیرِ دز		زِ خلوت بر آمد به اقبال و عز	
۴۵۱۵	به لشکر صلای ضیافت زدند		صلایی زِ رویِ لطافت زدند	
	زِ هر سو کشیدند رنگین سماط		پر از خوردنی گشت رویِ بساط	
	دویدند لشکر به خوانِ کریم		بخوردند هر یک زِ ناز و نعیم	
	پس از چیدنِ صحنِ بزم از میان		شدند از پیِ بار بستن روان	
	سپاهِ مظفر فرو بست بار		به راه اندر آمد قطار و مهار	
۴۵۲۰	زِ عصریهٔ روز تا شامگاه		نمودند اربابِ دین عزمِ راه	
	چو از خیمه خالی شد آن سرزمین		به ره گشت لختی سپاهِ گزین	
	چو پاسی دو بگذشت از تیره شب		زِ پاسین گذشتند با صد طرب	

صفِ لشکر آرایی به رسمِ سپهداری و راه پیمایی

	سپهبد دمِ صبح بعد از نماز		نوردید ره را به اهلِ نیاز	
	علَم‌هایِ نصرت به گردون رسید		فغان از ارس تا به جیحون رسید	
۴۵۲۵	دویدند ینگیچری پیش پیش		به دشمن ستانی به آیینِ خویش	
	سوارانِ جنگی چو سیلِ روان		زِ دریایِ کین بارها کف فشان	
	زره در تنِ شیر مردانِ جنگ		نمایان چو در بحرِ قلزم نهنگ	

	زِ بیرق هوا سبز و گلگون و زرد		درخشنده چون گنبدِ لاجورد	116b
	زِ سایه پلنگی رهِ اهلِ دین		هراسان پلنگان از آن سرزمین	
۴۵۳۰	گریزان زِ دهشت وحوش و طیور		دوان گشته نخجیر بی ضرب و زور	
	بدین سان برفتند تا چند روز		به چلدر قرین توغِ انجم فروز	
	بلندی گرفت اختر بخت سان		گروهی شد از کوهِ چلدر عیان	
	منوچهر با غرغره نامور		زِ گرجی رسیدند با کرّ و فر	
	که بودند حکّامِ چلدر زمین		مطیعِ شهنشه شده پیش ازین	

رسیدنِ مطیعانِ گرجی به خدمتِ خداوندی				
۴۵۳۵	چو سودند رخ بر جنابِ وزیر		بدیدند لطف از مشیرِ دلیر	
	بگفتند ما بندهٔ حضرتیم		کمین عبدِ خاصِ ولی نعمتیم	
	به دست آن چه داریم از ملک و جا		به راهِ شهنشاه بادا فدا	
	رسیدیم هر یک به خیل و حشم		به خدمتگرایی به فرخنده دم	
	عزیمت به درگاه داریم راست		دگر امر و فرمان خداوند راست	
۴۵۴۰	چو بشنید آصف رعایت نمود		به درگاهِ عالی رهش ساخت زود	
	شد آن زمره سویِ ستنبول شاد		سپهبد به تعمیرِ دز ره گشاد	

توجّهِ منوچهریانِ گرجی به درگاهِ عالی				
	چو خیلِ منوچهریانِ سره		شدند از پیِ ره روان یکسره	
	پس از چلّه‌ای از رهِ اسکودار		رسیدند بر درگهِ نامور	
	چو اندر سکودار نمودند جای		بشد عرضِ شاهنشهِ نیک رای	
۴۵۴۵	که میرزاده‌هایِ منوچهر کیش		زِ گرجی تباران به آیینِ خویش	
	رسیدند بر منزلِ اسکودار		زِ رویِ اطاعت به عالم دار	
	دگر ره پرسید سلطانِ دین		که چونست اوضاعِ خیلِ چنین	
	بگفتند ازین هر دو تا مهترش		چو پیلِ دمانست جسم و سرش	
	ضخیمست و پر گوشت اِشکم بزرگ		ارش کوته و دست و پایش سترگ	
۴۵۵۰	به گرجی دیارش نباشد نظیر		چو موریست پیشِ سلیمان سریر	

	وزو کـهـتریـنـش چـو شـــیرِ ژیان		بـه اســـلام راغـب بُـوَد بـیـگـمـان	

گفتار در ضخامتِ غرغره و تدارکِ چاوش				
	چو بشـنید شـاهِ جهان این سـخن		بـفـرمـود بـر آصـفِ نـیـک فـن	
	کـه از چـاوشـانِ شـهِ کـامکـار		گـزیـنـد یـکی از سـرِ اشـتـهـار	
	بـه اسـبی کـه چون اشـترِ دیو زاد		کشـد بار چـاووشِ پاک اعـتـقـاد	
۴۵۵۵	بـه زیـنِ مُـذهّـب بـه گـرزِ گـران		نـمـایـنـد بـر پـیشـوازش روان	117a
	چو دسـتورِ اعظم شـنید این سـخن		بـه اجـرایِ فـرمـانِ شـاهِ زمـن	
	سـرِ چـاوشـان را اشـارت نمود		کـه چـاووشِ شـایسـتـه یابند زود	
	بـه فرمـان روایی شـهِ چـاوشـان		بـیـامـد بـه مـنـزلـگـهِ خـود روان	
	زِ خیلش سـلیمـان بـه نامی گزید		کـزو مـی‌هـراسـیـد دیـوِ عـبـیـد	

تعیینِ سلیمان چاوشِ پیلتن به سرِ کارِ غرغرهٔ اهرمن				
۴۵۶۰	اگـر صـخـره دیـدی گـران هـیـأتـش		رمـیـدی سـویِ قـاف از هـیـبـتـش	
	گُـوِ پـیـلـتن اژدهـا پـیـکـری		گران وضـع و انـدام و خوش منظری	
	سـبک خیز و چالاک و چابک سـوار		بـه بازو چـو سـامِ نـریمـان تـبـار	
	فشـاندی گر از آسـتین پسـت دسـت		به خرطومِ فیلان رسـاندی شـکسـت	
	لـگـد کـوب کـردی و گـر هـر دو پای		زمـین در تـزلـزل فـتـادی زِ جـای	
۴۵۶۵	صـفـاتش چـه گویم سـخن مختصـر		زِ عوجِ عنق داشـت بی‌شـک اثر	
	چو چـاووش بر بسـتـه قـدّ و میـان		گـزیـن گشـت از زمـرهٔ چـاوشـان	
	سـرِ چـاوشـان بـر جنـابِ وزیـر		رسـانـد از پـیِ خـدمـتِ دلـپـذیـر	
	وزیـرِ جـهـان دیـدهٔ کـامـکـار		یـکـی اسـبِ زیـبـنـدهٔ نامـدار	
	ببخشـید با زین و اسـباب و رخت		روان سـاخت بر خدمتِ نیک بخت	
۴۵۷۰	چو چـاووش نامی زِ دسـتورِ شـاه		گرفت اسـبِ فرخنده دژ شـد به راه	
	بـیـامـد بـه مـنـزلـگـهِ خـود نخسـت		بیاراسـت اسـبابِ زیبنده چسـت	

صفتِ اسبِ پر زور				
	کشیدند اسبِ مکمّل به رخت		شد از کاو کاوش زمین لخت لخت	
	چه سان اسب بر بسته کوهِ بلند		سیه چشم و کوتاه مو دلپسند	
	دو دستش به بازی جهان همچو برق		کمین گاهش از غرب تا حدِّ شرق	
۴۵۷۵	میانِ دو پایش وسیع و فراخ		گذشتی از آن غوچِ کوهی به شاخ	
	سمندی زِ دُم تا به یالش سیاه		خطی بود بر خوبیِ او گواه	
	نمد زین گهش پهن و افراخته		زِ قدرت درو جایِ زین ساخته	
	به تندی و تیزی به هنگامِ دو		زِ شبدیز و گلگون ربودی گرو	
	کُمَیتِ فلک خم زِ یک رانِ او		کجا رخش جستی زِ میدانِ او	
۴۵۸۰	چو بر خانهٔ زین شد آن پیل زور		زِ جولانِ او گشت خم پشتِ بور	
	سواره به کوپال و با گرز گشت		چو اژدر نمایان زِ البرز گشت	
	زِ دریا به کشتی سویِ اسکودار		گذشت آن تمتن یلِ با وقار	
	چو کرد او ملاقات با غرغره		به نزدِ منوچهرِ خوش منظره	117b
	شد او پیشِ آن چاوشِ بی بدیل		چو یک بچهٔ پیل نزدیکِ پیل	
۴۵۸۵	چو از منزلِ گرجیان سر به سر		نمودی ستنبول پیشِ نظر	
	چه دیدند شهری چو دنیا وسیع		درو رشکِ جنت سرایِ رفیع	

ملاقاتِ سلیمانِ چاوش با غرغره				
	زِ رخشیدنِ گنبدِ خاصِ شاه		نیارست مهمان نمودن نگاه	
	کزان پیشتر آن گروهِ سره		به قسطنطنیه رسد یکسره	
	سرایِ شهنشاهِ عالم مدار		زِ نو شد بنا از سرِ اشتهار	
۴۵۹۰	شد آن خانهایِ متینِ بلند		به خوبی چو قصرِ فلک ارجمند	
	به صحن اندرش حوضِ آبِ عمیق		رخامی خوشش رشک لعل و عقیق	
	چو سرچشمهٔ جان روان ماه و سال		زدی طعنه بر سلسبیلِ زلال	
	به بالایِ آن چارطاقِ رفیع		چو قوس و قزح استوار و وسیع	
	برو گنبدی خانهٔ نازنین		شده بهتر از بزمِ نقّاشِ چین	
۴۵۹۵	یکی شه نشینی بیاراسته		نقوشش به زر حل بپیراسته	
	به هر گوشه‌اش شمسهٔ مهرتاب		زده پنجه بر پنجهٔ آفتاب	

	درش جوهری سقفش اندوده زر		زِ سیم و طلا خشت چون ماه و خور	
	زِ بس روزن و جامِ گوهر نگار		درخشنده چون انجمِ تابدار	
	چو سرکارِ او خازنِ شاه بود		حسن میرِ میران مصرّش نمود	
۴۶۰۰	به هر جانبش باغ همچون بهشت		همه خاکِ او مشکِ عنبر سرشت	118a
	شده خاصه منزلگهِ پادشاه		برو مسند افکنده ظلّ اله	
	به دریا دلی شه درو کرده جای		شده بحر و برّش همه زیرِ پای	118b
	زِ سدِّ سکندر اساسش متین		مبارک همایون مکان و مکین	
	چو قدرش زِ قصرِ جنان بیش بود		به معمارِ آن آفرین و درود	

در اتمام و تاریخِ سرایِ عامره				
۴۶۰۵	مورّخ یکی زآن فزونتر نوشت		به تاریخ سال از سرایِ بهشت	
	چو مهمان شکوهِ سرا را بدید		سر انگشتِ حیرت به دندان گزید	
	درین دم شد از قاپدان این طرف		یکی کشتیِ خوش به رسمِ سلف	
	به مهمان نمودند آنگه خبر		به کشتی زِ دریا نماید گذر	
	چو گشتند آگه منوچهریان		به معبر رسیدند در یک زمان	
۴۶۱۰	به گرجی لباس و کلاهِ عجیب		ببستند آیین به طرزِ غریب	

عبورِ منوچهریان به کشتی از دریایِ بی‌پایان				
	شده رهنما چاوشِ شهریار		به خیلِ دلیرانِ گرجی تبار	
	دو تا پیلِ نر در پیِ هم روان		سواره شتابان به کندِ اوران	
	دو تا پیکری چون دو پیکر عظیم		دلیر و توانا صطبر و ضخیم	
	یکی مقبلِ شهریارِ رفیع		دوم بندهٔ جان سپارِ مطیع	
۴۶۱۵	یکی شیر سیرت مسلمان نژاد		دوم میر مرطوبِ کافر نهاد	
	یکی اژدها دیگری همچو دیو		بر آمد زِ اهلِ تماشا غریو	
	جهانی زِ هر سو به نظّاره در		شکفته دل و جانِ اهلِ نظر	

صفتِ کشتی

	چو با این چنین شوکت و احتشام		زِ ساحل به کشتی نهادند گام	119a
	درونِ قدِرغه مکان ساختند		به دریانوردی ره انداختند	
۴۶۲۰	چه دیدند فُلکِ فلک پایه‌ای		قمر طلعتی چرخ پیرایه‌ای	
	یکی شهرِ معمور از تخته بند		ستون‌هایِ آن دلکش و ارجمند	
	رواقی به هر یک ستون ساخته		برو بادبانی بر انداخته	
	دو صد نفس اسیران به پارو کشی		فکنده زِ حمله به آب آتشی	
	درو مطبخِ خاص و بازارگاه		خِرَد گشته حیرانِ آن سال و ماه	

صفتِ طوپهایِ کشتی

۴۶۲۵	زِ هر جانبش طوپهایِ نحاس		فکنده به گاو و به ماهی هراس	
	درون پهن و باریک بیرونِ آن		درازیش نهصد ارش بی‌گمان	
	نشیمنگهش سر به سر زرنگار		برو سایبانهای اطلس به کار	
	برونش معنبر درون مشک‌بوی		فزوده ازو بحر را آب روی	
	منقّش ته و بومِ آن رنگ رنگ		سلیمی خطایی و ببر و پلنگ	
۴۶۳۰	رئیسانِ نام آورش محتشم		خداوندِ دینار و گنج و درم	
	به خدمتگرایی ستاده به پا		به مهمان نوازی و عزّ و علا	
	چو با احتشام و شکوهِ چنین		به ساحل شد آن خاصه کشتی قرین	
	فکندند لنگر به آهستگی		جهیدند بیرون به شایستگی	
	گذشتند ازین سو بدان سویِ آب		رهیدند از محنت و اضطراب	119b
۴۶۳۵	زِ معبر به مهمانسرا آمدند		به چندین امید و رجا آمدند	
	چو آصف بدانست تقدیمِ شان		زِ عادت فزون کرد تعظیمشان	120a
	پس آنگه نمودند تدبیرِ کار		پیِ پایبوسِ خداوندگار	
	چو شاهنشه از حالشان شد خبیر		بیاراست دیوانِ عالم مسیر	
	فرستاد خلعت به نام آوران		بفرمود عزّت به رسمِ مهان	
۴۶۴۰	دلیرانِ گرجی دو میرِ سره		شکفتند زاحسانِ شه یکسره	
	منوچهر آیینِ شاهی چو دید		زِ شوقش به اسلام رغبت کشید	

مسلمان شدنِ منوچهر و تسمیه کردن به مصطفی پاشا			
	به عشقِ محمد علیه السلام		مسلمان شد از رویِ اخلاصِ تام
	شهنشه به او پوششِ خویشتن		فرستاد بر زعمِ آن پیلتن
	نکرد اندرو لطفِ شاهی اثر		که از فیضِ حق دور بُد بد گهر
۴۶۴۵	وزیرِ سخندانِ آصف مکان		طلب کرد آن هر دو را در زمان
	به احسان یکایک به خود رام کرد		بسی دانهٔ حلم در دام کرد
	نشد پیلتن را به اسلام میل		زِ چنگالِ ناصح رهانید ذیل
	چو آن آهویِ رامِ بر خورده رم		کشید از سعاداتِ عقبی قدم

تکلیفِ اسلام به غرغره و انحرافِ او از دولتِ ابدیه			
	به مهمان نوازی وزیرِ زمان		دگر ره به او کرد لطفی چنان
۴۶۵۰	که شد خجلتش دفع ازین سرگذشت		به منزلگهِ خویش خوشحال گشت
	به شه عرض فرمود و سنجق بداد		شد آن میرِ گرجی برومند و شاد
	بُوَد گرچه تکلیفِ اسلام فرض		شود فرض ساقط به سه باره عرض
	چو دیدی که مهمان زِ گفتارِ حق		برنجید و آزرده شد زین نسق
	روان خاطرش را بیاور به دست		که در کار و بارش نیفتد شکست
۴۶۵۵	مکش روز مهمانِ کفّار کیش		تو عزّت کن او را به آیینِ خویش

اشارت به سعادات ازلیه با احادیث نبویه			
	که اکرام مهمان بُوَد فرضِ دین		جهان راست زین رسمِ خوش زیب و زین
	شنیدم حدیثی زِ ختمِ رسل		که فرمود آن رهنمایِ سبل
	زِ تقدیرِ حق حکمتِ باهرست		سعید و شقی در رحِم طاهرست
	کسی را که شد با شقاوت سرشت		شود ختم کارش به آن سرنوشت
۴۶۶۰	نصیحت درو کی نماید اثر		خصوصاً شقایش بُوَد بیشتر
	اگر تخمِ حنظل که تلخست و زشت		به کاری مر او را به باغِ بهشت
	به پروردنش آبِ رضوان دهد		زلالی زِ سرچشمهٔ جان دهد

صفتِ سورِ سنّت				
	نگردد یقین تلخیَش برطرف		شود سعیِ بیهوده آخر تلف	120b
	چو با سعد طالع منوچهرِ یل		مسلمان بشد با سرشتِ ازل	
۴۶۶۵	سرش را به عزّت بر افراختند		یکی صورِ خوش بهرِ او ساختند	
	نمودند جشنی پیِ سنّتش		رعایت فزون از رهِ عزّتش	
	سرایِ براهیم شد جایِ جشن		به اوجِ برین رفت غوغایِ جشن	
	مهیّا درو جملهٔ خواسته		به میدانِ اسب اندر آراسته	
	چو کردند سنّت به شرعِ قویم		شد آسوده از مکرِ دیوِ رجیم	

صفتِ آتش بازیِ سورِ پر سرود				
۴۶۷۰	زِ بس شمع و قندیلِ انجم فروز		شبِ تیره گشته چو رخشنده روز	
	زِ بس شهد و شکر که در کار گشت		جهان پر زِ نقلِ شکر بار گشت	
	زِ بس کاغذی قلعهٔ آتشین		شرر بار شد آسمان بر زمین	
	چه گویم زِ آوازهٔ چنگ و عود		زِ ما بر پیمبر هزاران سرود	
	کز آثارِ اعجازِ فخرالانام		علیه الصلوةِ علیه السلام	
۴۶۷۵	مسلمان شد این میرِ کافر نژاد		وز احسانِ شاهِ جهان بر کراد	121a
	وِرا میرِ میرانِ چلدر دیار		نمودندش آن گه به صد اعتبار	

مشرّف شدنِ مصطفی پاشای گرجی تبار بعد از سورِ سنّتِ پابوسِ شهریار				
	طلب داشتندش به پابوسِ شاه		به رسمِ کیانی و آیین و راه	
	شهنشه بر افراخت دیهیم و تخت		به دیوان برآمد به اقبال و بخت	
	به مهمان پذیره شده سروران		رساندند بر درگهِ کامران	
۴۶۸۰	مقدّم شدش پیشکش‌هایِ خاص		به صندوق‌ها از سرِ اختصاص	
	چو تشریفِ زیبا شد از دُرجِ دُر		کشیدند بوّاب‌ها سر به سر	
	رسیدند آن گه دو مهمان به هم		مقدّم مسلمانِ فرخنده دم	
	دلیران به عزّت بدادند بار		به دیوانِ شاهنشهِ کامکار	

صفتِ دیوانِ همایونِ صاحب مقرون			
	چو با میرِ میرانِ نو غرغره		بدیدند آن بزمِ خوش منظره
۴۶۸۵	زِ حیرت بماندند مدهوش باز		به زیبایی ساحهٔ سرفراز
	پس آن گه کشیدند خوانِ سره		پر از خوردنی شد جهان یکسره
	بخوردند قند و نبات و شکر		فزون از قیاس و زِ حد بیشتر 121b
	چو از خوردنی بر گرفتند کام		بچیدند خوان از سرِ احتشام
	پس آن گه بپرسید دستورِ دین		زِ حالِ قزاغانِ آن سرزمین
۴۶۹۰	زِ سیموی عاصی آچوق‌باش هم		چرا می‌خورند از شهنشاه رم
	بگفتند چون لطفِ صاحب قران		فزون گشت در حقّ این چاکران
	سزَد هر گروهی اطاعت کنند		توجّه به بابِ سعادت کنند
	دگر سر کشند از خداوندگار		برآریم از بیخ دشمن دمار
	که اتباعِ مابعد ازین التفات		بکوشند بیش ای کریم الصفات
۴۶۹۵	پسندید دستورِ دولت پناه		فزون‌تر بکوشند گفتا به راه
	بجویند کام آن گه از کام بخش		که نردِ دلیران بُوَد خوب نقش
	پیِ این سخن شد به آصف خبر		که آید به مهمان سویِ تاجوَر
	چو دستورِ اعظم خبردار گشت		به خیلِ وزیران پیِ کار گشت
	سرِ چاوشان پیشِ پیشش چمید		که تا بر سرِ حاجبان در رسید
۴۷۰۰	سرِ حاجبانش به آغایِ باب		گشادند ره سویِ عالیجناب
	چو خیلِ وزیران شدند اندرون		بفرمود شه التفاتِ فزون 122a
	پس آن گه به مهمان بدادند راه		نمودند پابوسیِ دین پناه
	به صدرِ معظّم دو دستورِ شه		به پایِ سریرش دو در رزمگه
	که بودند با پنجهٔ اقتدار		پیِ دفعِ خصمِ خداوندگار
۴۷۰۵	پس از پایبوسی برون آمدند		پیِ خدمتِ ذوفنون آمدند 122b
	گروهی به نظّاره بیرونِ در		پر از لشکرِ نامور رهگذر
	زِ بس ازدحامِ سپاهِ فزون		به مهمان بشد سدِّ راهِ برون
	چو از کثرت آهسته بشتافتند		زِ بابِ معلّا برون تافتند
	سواره از آنجا چمیدند زود		به مهمانسرایَ عدیم الوجود

در بازگشتِ میرِ میرانِ چلدر به منزلِ خویشتن			
۴۷۱۰	پس آن گه وزیران زِ پایِ‌سریر		چمیدند با حشمتِ دلپذیر
	پیِ پرسشِ حالِ بیچارگان		نمودند رجعت به منزل روان
	به صد دلخوشی آصفِ سرفراز		به مهمان اجازت بفرمود باز
	شد آن زمره خوشدل برومند و شاد		به اقلیمِ خود هر یکی ره گشاد
	به چاووش هم گشت سنجق نصیب		دعایش پذیرفت حیِّ مجیب
۴۷۱۵	بده ساقیا جامِ گیتی فروز		که تا دل تهی سازم از ساز و سوز
	کشم سدِّ یأجوج بر خصم در		زِ معموریِ قرص گویم خبر

در آغازِ بنایِ قلعهٔ قرص گوید			
	بر آرندهٔ قلعهٔ باشکوه		شکافندهٔ پشتِ البرز کوه
	چنین گوید از عزمِ سالِ‌دوم		به اقبالِ شاهنشهِ محتشم
	که چون در بهاران سپهدارِ روم		سویِ قرص بشتافت از ارضِ‌روم
۴۷۲۰	زِ پاسین و چلدر گذر کرد تیز		بیاراست لشکر به جنگ و ستیز
	رسیدند بر قلعهٔ قاف اساس		فکندند بر مُلکِ دشمن هراس
	چه دیدند سنگین حصاری خراب		به پیرامنش جدولِ رودِ آب
	یکی دیولاخی از آدم تهی		نه آثارِ شهر و نه جایِ دهی
	زِ بس گشته بنیانِ آن مضمحل		گریزان ازو بوم و زاغان خجل
۴۷۲۵	درونِ علفزار اساسش نهان		نمانده از آن قلعه نام و نشان
	شده محو هنجارِ دیوار و در		فرو رفته از برج و بارو اثر
	نه جامع نه مسجد نه تکیه نه دیر		به هم ریخته اصل و فرعش به زیر
	همین مانده از بانیَش یادگار		به پا یک مناره بلند استوار

رسیدنِ سرلشکر به قلعهٔ قاف پیکر			
	چو سرلشکر آنجا به حشمت رسید		به آثارِ خاکی نظر کرد و دید
۴۷۳۰	بفرمود تا خیمه‌ها در زدند		به گِرد اندرش حلقه لشکر زدند

	چو ینگیچری زد فراهم طناب		بشد خیمه بحرِ سپه را حباب	
	سپهدار هم خیمه افراخته		به قلب اندرون جایگه ساخته	123a
	بیاراسته اردو بازاریان		قماشِ فزون نعمتِ بی‌کران	
	زِ خیمه زمین گشت شهرِ سفید		فلک در تهِ سایبان ناپدید	
۴۷۳۵	به یک دم شد آن مرزِ معمور چست		زِ بیمِ یلان نافِ دشمن گسست	

صفتِ خیامِ فلک احتشام				
	زِ بس میرِمیران و میرانِ شاه		بر افراخته قبّهٔ بارگاه	
	جهان رشکِ فردوس از سبزه زار		درو روح پرور نسیمِ بهار	
	چمن در تهِ سایه آسوده دل		کشیده فرو دامن از آب و گِل	
	به هر سایبان نامدارِ دلیر		شکفته چو گُل بر بساطِ حریر	
۴۷۴۰	چو پاشا به لشکر گزیدند جا		فتادند هرکس به فکرِ بنا	
	بیامد زِ هر ملک و اقلیم در		زِ حد بیشتر زمرهٔ کارگر	
	چو معمار تقسیمِ کارش نمود		ذراعی به ده مرد افتاده بود	

در تدابیرِ صایبه جهتِ بنایِ قلعه				
	پس آن گه سپهدارِ دیوانِ خاص		بفرمود بهرِ عوام و خواص	
	یکایک سرانِ سپه را بخواند		به رامشگری قصه ای پیش راند	
۴۷۴۵	بگفتا چو اینجاست سرحدِّ سخت		چهل روزه راهست تا پایِ تخت	
	مناسب چنانست با اتفاق		بکوشیم بر دفعِ اهلِ نفاق	
	خدم نیز چون کارگر دایما		بکوشند تا اختتامِ بنا	
	چه جایِ خدم سرورانِ سپاه		به خیل و حشم اندرین کارگاه	
	به نوبت شب و روز کوشند چست		که سازند کارِ بنا را درست	

در تعیینِ طلایه به سدِّ راهِ شبیخونِ دشمنِ دون				
۴۷۵۰	گروهی دگر با دلاور یلان		همی پاس دارند بر دشمنان	
	نورزند غفلت زِ کیدِ عدو		به بندند را گزندش نکو	
	که کوشش بُوَد شیوهٔ هوشیار		تغافا مناسب نباشد به کار	
	یلان چون شنیدند گفتارِ او		نهادند سر در پیِ کارِ او	
	شد آن گه طلایه پیِ پاسِ کین		به تعمیرِ دز گشت خیلِ گزین	
۴۷۵۵	پس آن گه به اطرافِ دز در زمان		کشیدند بس طوپ‌هایِ گران	
	چو آتش بدادند آن جمله را		نمودند بر دشمنان حمله را	

در طرحِ بنیادِ قلعهٔ البرز اشتداد				
	زِ هر سو گشادند بنیادِ دز		فکندند اساسش به اقبال و عز	
	در افتاد معمارِ کامل به کار		به استاد و شاگرد بیش از شمار	123b
	بریدند قربان فزون از قیاس		زِ خون لعل‌گون گشت سنگِ اساس	
۴۷۶۰	شد از لشکری و رعیت دگر		همه کوه و هامون پر از کارگر	
	زِ بیل و کلنگی که در کار بود		بسی سدِّ آهن به سرکار بود	
	زِ سنگِ سطبر و گچِ پر شکوه		جبل قبّه قبّه زمین کوه کوه	
	نخستین که بر کار بردند دست		در افتاد بر خیلِ دشمن شکست	

پرداختنِ میرِ میرانِ آناطولی قلعهٔ اندرونی را				
	چو غیر از بلد با دو سه قلّه‌ای		فرازِ جبل بود خوش قلعه‌ای	
۴۷۶۵	بفرمود پاشا به روشن دلی		ابر میرِ میرانِ آناطولی	
	که بد جعفرش نام و صاحب هنر		به پردازد آن قلعه را سر به سر	
	دگر هر دلیری زِ هنجارِ خود		مکمّل کند مرجعِ کارِ خود	
	چو این‌گونه شد حکم و فرمانِ رای		پیِ کار گشتند با عقل و رای	
	زِ هر سو کشیدند دیوارِ سخت		چو سدِّ سکندر به اقبال و بخت	
۴۷۷۰	چو یک هفته بگذشت از این ماجرا		بلندی پذیرفت کارِ بنا	

	کشیدنِ عرّاده‌ها به قلعهٔ اندرونی			
۴۷۷۵	بپرداخت جعفر نخستین به کوه روان درگهش را بیاراستند برو طوپها بر کشیدند زود زِ بس شد بد الوشجه آتش فشان هوا از هوایی چنان گرم شد شد از آتشین طوپ پر طمطراق زِ برجستنِ رعد و برقِ بلا		دزِ اندرون را به فرّ و شکوه زِ یک لخت آهن بپرداختند ملک از فلک آفرین‌ها نمود شرر بار گشت اژدهایِ دمان که آهن چو پولاد ازو نرم شد به طاقِ فلک بانگ طاق و طراق زمین گشت تا آسمان پر صدا	
	تعیینِ مستحفظان با دزدارِ اندرونیِ استوار			
۴۷۸۰	دلِ دشمن از بیمِ آن چاک گشت پس آن گه زِ دزدار و اهلِ حصار به زودی چنان گشت حصنِ حصین که یک خانه جا شد به صد سرخ زر سپهدار بر میرِ میرانِ مه که رخساره اش همچو گل بر شکفت بپوشید خلعت بیامد به زیر		تهی فرقش از فهم و ادراک گشت نمودند پر قلعه‌ای استوار پیِ آبدانی زِ اربابِ دین خریدند و پرداختندش دگر نمود آن قدر لطف و تحسین و زه رهِ جانسپاری به مژگان برفت نمودند عرضش به پایِ سریر	
	در تکمیلِ حصارِ شهرِ قرص			
۴۷۸۵ ۴۷۹۰	زِ شاهِ جهان هم عطایِ فزون پس آن گه حصارِ بلد را چنان سه درگه به آن شهر خوش ساختند یکی را از آن نام شد باب کوه سیُم گشت مفتوح بر ارضِ روم درِ کوه را خیلِ ینگیچری		بیامد فراخوردِ آن ذوفنون مکمل نمودند نام آوران درش را زِ آهن به پرداختند دوم درگهِ ایروان با شکوه به آن شهرتش اندر آن مرز و بوم بپرداخت از رویِ زور آوری	124a

	حسن میرِ میرانِ اقلیمِ شام که بد در دیارِ بکرِ سر فراز درِ ارضِ رومی از اینسان بلند		به بهرام پاشایِ زرّین حسام نمودند کوشش به آیین و ساز شده با متین پنبهٔ ارجمند	

	صفِ کوششِ میرِ میرانِ حلب در بناءِ قلعهٔ مزبوره			
۴۷۹۵ ۴۸۰۰	به احمد که بد سرفرازِ حلب به او پورِ اسکندری گشته یار به سردارِ مرعش رفیع المقام نمودند کوشش به صد جست و خیز چو برجش فراهم کشیدند سخت دو در از دو سه تخته آهن به زور کشیدند آن گه به بانگِ بلند جهان گشت از صیتِ پر زمزمه		وِرا گشته موتاب زاده لقب که بُد میرِ میرانِ لحسا دیار که از بخردی مصطفی داشت نام درِ ایروان را رساندند تیز فکندند بر درگهِ آن درخت به پرداختندش زِ رویِ سرور همه الله الله خوش و دلپسند فلکسای دیوارِ دز یکدمه	

	صفِ کوششِ میرِ میرانِ روم در بنایِ فرّخ رسوم			
۴۸۰۵	زِ یک سوی محمود پاشایِ یل به رضوان نامی پیِ کار گشت چو شد قلعه از هر طرف استوار بروجش صد و بیست بهرِ عروج بدنهایِ آن جمله خاکی نهاد زِ بس خندقش را بکندند زیر از آن لرزه کارِ جهان گشت تنگ بکندند اگر خندقش بیشتر		خداوندِ سیواس و هم بی بدل که تکمیلِ آن حصن دشوار گشت سه دروازهٔ آهنینش به کار یکی ده فزون تر زِ ذات البروج به پیرامنش آب و آتش به باد بلرزید گاوِ زمین ناگزیر کشیدند دست از تهِ خاک و سنگ به گاو و به ماهی رسیدی ضرر	

آمدنِ قاصدِ ایرانیان به سردارِ کامران				
۴۸۱۰	چو نزدیک شد صورتِ اختتام		رسید از قزلباش شخصی به نام	124b
	که تعمیرِ این قلعه معقول نیست		شعارِ خوش و کارِ مقبول نیست	
	دمی ختمِ دز کرد و ای با هنر		که سنگش بُوَد کلّهٔ سرخ‌سر	
	چو بشنید پاشا که زآن قومِ شوم		رسیده گروهی به دفعِ هجوم	
	زِ خرگه بفرمود عزمِ برون		فلکشای شد سایه بان را ستون	
۴۸۱۵	بزرگان به پیرامنش جمع گشت		به آن بزمِ فرّخ رخش شمع گشت	
	بفرمود تا چاوشِ بختیار		به دیوان دهد بر قزلباش بار	

آوردنِ چاوش قاصدِ ایرانیان را به دیوان				
	به فرمان بری چاوشِ نیک را		خبر کرد خیلِ قزلباش را	
	چو آمد به دیوان قزلباش کیش		به راهِ خجالت سر افکنده پیش	
	به اکرامش آصف تلطّف نمود		گره بند درجِ حکایت گشود	
۴۸۲۰	بپرسید احوالِ ایرانیان		بگفتندش ای سرورِ کامران	
	یکی نامه از نامدارانِ خویش		رساندیمش اکنون به فرخنده کیش	
	درآن دُرج در جست حالِ دیار		چه گوییم تقصیر معذور دار	
	چو بشنید پاشا به حسنِ ادا		طلب داشت مکتوبِ آن قوم را	

ابرازِ قاصدِ سرخ‌سر مکتوبِ ایرانیان را به سرلشکر				
	چو مکتوب را قاصد ابراز کرد		دبیرش پیِ خواندن ایجاز کرد	125a
۴۸۲۵	چو خواندند مکتوب را بالتمام		نمودند معلومِ عالی مقام	
	بفرمود پاشا چه خوش گفته اند		غم از خاطرِ اهلِ دین رفته اند	
	چو ایرانیان کرده اند اختیار		که با فرقشان در شود ختمِ کار	
	فسادی که در دیگِ سودایِ خویش		بجوشانده آن قوم در جایِ خویش	
	مذاقِ شما تلخ گردد ازآن		شود ختمِ دز از سرِ همگنان	
۴۸۳۰	چو صیدِ گوزنی کند شیر زور		بُوَد کار سهل از سرش زیبِ سور	

	سیاست نمودنِ سرلشکر به قاصدانِ سرخ‌سر			
	پس آن گه بفرمود تا یک دمه		دو سه را ببستند از آن شرزمه	
	نخستین فکندند از قلعه زیر		به زودی فتادند و مردند دیر	
	سرِ هر یک از تن جدا ساختند		چو سنگش به دیوار پرداختند	
	کشیدند آن گه صفیری به جا		شد از الله الله جهان پر صدا	
۴۸۳۵	فکندند غلغل بر اوجِ برین		نمودند قدّوسیان آفرین	
	زِ معموریِ قلعهٔ استوار		شده دوست خوش دل عدو شرمسار	125b
	به برج اندرش کلّهٔ سرخ‌سر		نمایان تهِ کار همچون حجر	
	بوان نام سنگی بُوَد کلّه پوست		فزون شهرتِ قرص ازین کلّه پوست	
	روان آبِ دجلو زِ هر گوشه اش		بیاراسته قهرمان توشه اش	126a
۴۸۴۰	به عیّوق در رفته دیوارِ خوش		جهان گشته حیران ازین کارِ خوش	
	درونش پر از طوپِ خارا شکاف		برونش به نایی چو بلّورِ صاف	
	پر از گلرخان شهر و بازارِ آن		شده جانِ شیرین خریدارِ آن	
	زِ کاشانه و خانه‌هایِ بلند		زِ قصرِ خوش و صفّهٔ ارجمند	
	دل و دیده حیرانِ بزمِ لطیف		شده در تماشا وضیع و شریف	
۴۸۴۵	کجا مالداری به کوه و به دشت		شده با مواشی پیِ سیر و گشت	
	ابا میرِ چوپان زِ ایران دیار		رسیدند بر خدمتِ نامدار	
	طلب داشت منزل در اطرافِ دز		عنایت نمودش به اقبال و عز	
	بسی از رعایایِ گرجی دگر		به تعمیرِ شهرش نهادند سر	
	بسی از الشکرد و از ایروان		نمودند اطاعت به عهد و امان	
۴۸۵۰	پیِ هم رعایایِ آن مرزو بوم		رسیدند از جانبِ ارضِ روم	

	در تکمیلِ قلعهٔ قرصِ خیر انجام			
	حصاری که قرنی نمی شد تمام		به سه مه بپرداختندش به کام	
	چه یک قرن حدِّ شهِ پاک کیش		بکوشید پیوسته در عمرِ خویش	126b
	که بود او شهنشاهِ صاحب قران		سلیم الوقار و سلیمان مکان	
	سپاهِ نبرد آزمایش چو دیو		بسی سعی کردند با رنگ و ریو	
۴۸۵۵	بسی درد و محنت کشیدند و رنج		نمودند خرج اندرش مال و گنج	

	چه سرها درین آرزو باختند		پیِ جنگ و کین رایت افراختند	
	گهی از سرِ صلحِ این دز زدند		علی وار بانگی به خیبر زدند	
	میسّر نشد قرص را ساختن		نظر بر اساسش در انداختن	
	پس از چند قرنی خود این مدعا		بر آمد به توفیق و نصرِ خدا	

در تاریخِ اختتام				
۴۸۶۰	مکمّل شد الحمدلله چست		به نُهصد و هشتاد و هفتِ درست	
	قریبِ مهِ روزهٔ مؤمنین		رهیدند ازین کار اربابِ دین	
	به عهدِ شهنشه مرادِ سلیم		به سرداریِ یک وزیرِ کریم	
	شهی کو وزیرِ کهینش چنین		به کشور گشایی به هر سرزمین	
	کشد سدِّ یأجوج بر دشمنان		نُهد چین سکندر به گیتی نشان	
۴۸۶۵	ستیزنده اش کی شود بهره ور		ازین قلعه تا خلّخ و باختر	
	فزود از پذیرفتنش خطِّ روح		که تاریخ شد بابِ فتحِ فتوح[409]	

صفتِ جامعِ قرص				
	شد آن شهر و دز در جهان یادگار		زِ آثارِ شاهنشهِ کامکار	
	یکی جامعی با منارِ کهن		بنا گشت بر خیرِ شاهِ زمن	
	محلّات و دکّان و حمّامِ خاص		پیِ وقف تعمیر شد با خواص	
۴۸۷۰	چنین خیلِ لشکر سرانِ سپاه		نمودند خیرات با انتباه	
	یکی آبِ شیرین زِ کوهِ بلند		رساندند بر شهرِ فیروزمند	
	جز اینها دو سه قلعهٔ دیدبان		در اطرافِ آن قلعه با بخردان	
	چو برجِ عراقی بپرداختند		درو جایِ مستحفظان ساختند	

[409] Satır altında: Sene 987/1579.

در بسیاریِ ذخایر گوید				
	بروجِ تهی پر ذخایر تمام		شده یک به یک از سرِ اهتمام	
۴۸۷۵	چه سان برج از غلّه شد قلعه پر		ذخیره گهر گشته دز درجِ دُر	
	نوشتند آن گه سپاهِ گزین		به رسمِ مواجب در آن سرزمین	
	در اطرافِ آن چند سنجاق جا		بشد فتح و ضبطِ شهِ نیک را	
	حصار دودی هم به او شد مزید		دزِ آتی و قلعهٔ بایزید	
	از آن قلعه شد تا به تفلیس دیار		زِ شاهِ جهان دشت و کوه و حصار	127a
۴۸۸۰	وزآنجا دگر تا به شروان زمین		به فرمانِ شاهنشهِ کامبین	

ذخیره بردنِ احمد پاشایِ چرکسی به جانبِ تفلیس				
	پس آنگه نمودند خیلِ بنام		گزین از سپاهِ سپهر احتشام	
	که تا سویِ تفلیس زادِ فزون		به زودی رسانند بی چند و چون	
	نخستین چو این رای کردند راست		سپهدارِ پیشینِ لحسا بخواست	
	که پورِ سکندر بُد احمد به نام		به خدمت شتابید با احتشام	
۴۸۸۵	چو او با ذخیره روان شد به راه		گذشت از تومانس به خیل و سپاه	
	زِ ناگه غریوی پدیدار گشت		سرِ ره پر از خصمِ خونخوار گشت	
	دلاور به اسب اندر آمد روان		به ره گشت چون اژدهایِ دمان	

جنگِ احمد پاشا با گرجیان				
	گروهی زِ گرجی پیِ هم شتافت		دلاور صفِ گرجیان در شکافت	
	به هنگامِ پیکار تیری زِ خصم		به او خورد و افکندش از بیخ و رسم	
۴۸۹۰	زِ پس کارگر گشت تیرِ خدنگ		فرو ماند از کینه خواهی و جنگ	
	تنش چون از آن تیر مجروح شد		زِ پیکان تو گویی که بی روح شد	
	سپاهِ مظفّر به پیرامنش		گرفتند پیرایهٔ دامنش	
	زِ یک سو به گرجی نمودند جنگ		زِ یک سو جراحت ببستند تنگ	
	چو لختی دلاور فرو خفت زار		زِ جا جست یکباره بی اختیار	

	صفتِ کمانداریِ احمد پاشا			
۴۸۹۵	دلیرانه در خانهٔ زین نشست		زِ چاچی کمان باز بگشود شست	
	هر آن تیر کاَندر ضعیفی فکند		گسست از زره بندِ بدخواه بند	
	زِ بس رفته کیبُر به چشم (جسم) اندرش		زِ پیکان شده آهنین پیکرش	
	قوی‌تر زِ پولاد و بازویِ او		که کوه آب گشتی زِ نیرویِ او	
	شنیدم به بازوش در زان ستیز		دو پیکان همی داشت تا رستخیز	
۴۹۰۰	که باشند شاهد صفت زآن غزا		به درگاهِ ایزد به روزِ جزا	
	خدنگش کجا خورد چون تیر مار		شد از کیبُرش زهرِ قاتل به کار	
	چو دشمن بدیدند نیرویِ او		خمیدند چون طاقِ ابروی او	
	کشیدند از جنگ و آشوب پای		نکردند یک دم تحمّل به جای	
	دویدند از زیرِ بالایِ کوه		چو دیوانِ بد طلعتِ بی شکوه	
۴۹۰۵	نمودند غوغا چو زاغ و زغن		جهان شد پر از گرجیِ اهرمن	
	زمین از کماندارِ دشمن خمید		شد از تیرِ پرّان هوا ناپدید	127b
	پدید آمد از هر طرف کارزار		نه رویِ فرار و نه جایِ قرار	
	به لشکر چنان سخت بستند راه		که با زور برگشت خیلِ سپاه	
	زِ زادی که بُد حبّه اش قبّه ای		به دشمن ندادند یک حبّه ای	

	بازگشتنِ احمد پاشا با ذخایر به قرص			
۴۹۱۰	رسیدند نزدیکیِ قرص باز		به سردارِ نام آورِ سرفراز	
	سپهبد زِ غیرت برآمد زِ جای		دگر باره این گونه بنمود رای	
	که میرانِ اکرادِ عالی مقام		ابا میرِ میرانِ اقلیمِ شام	
	حسن پورِ اعظم وزیرِ زمن		شتابد به تفلیس چون پیلتن	
	رساند ذخیره به فرّخ حصار		زِ بیخِ مخالف برآرد دمار	
۴۹۱۵	به او میرِ میرانِ مرعش دگر		چو رضوان شود همره اندر سقر	
	حسن میرِ میران چو آگاه گشت		به خدمتگرایی پیِ راه گشت	

رفتنِ میرِ میرانِ شام با ذخایر به تفلیس				
	زره پوش شد خود بر سر نهاد		چو خورشیدِ زرّین علَم بر گشاد	
	برآمد به اسبِ مرصّع لجام		روان شد به تحصیلِ ناموس و نام	
	چو با لشکرِ بی حساب و قیاس		به دشمن در افکند وهم و هراس	
۴۹۲۰	به یک هفته روز و شب ایلغار کرد		هوا چون زمین شد پر از خاک و گرد	
	رسانید یکسر ذخایر به جای		که بودش سعادت زِ حق رهنمای	
	پس آن گه سه روز اندر آن جایگاه		نشستند با لشکرِ خصم کاه	
	چهارم به رجعت نمودند عزم		به اسبابِ پرخاش و آلاتِ رزم	

بازگشتنِ حسن پاشا از تفلیس				
	به روزی که کردند آهنگِ ره		کهن میرِ میران برآمد به گه	
۴۹۲۵	به جایش همی احمدِ نامور		امیر صفد شد درو مستقر	
	گروهی دگر از دلیرانِ مه		بماندند آنجا به تحسین و زه	
	رسیدند با یاریِ کردگار		دگر ره به سردارِ دولت مدار	
	چو سرلشکر آگاهی از حال یافت		زِ خرگه به تحسینش اندر شتافت	
	بیاراست مسند زِ دیبا و خز		تر و تازه و سبز چون برگِ رز	
۴۹۳۰	زِ شهد و شکر نعمت و خواسته		مهیّا نمودند و آراسته	

رسیدنِ حسن پاشا به دستبوسیِ وزیرِ دلیر				
	حسن میرِ میران چو از اسب زیر		بیامد پیِ دستبوسِ وزیر	
	سپهبد گرفتش به زیرِ بغل		فزون کرد اکرامش اندر محل	128a
	به کرسی نشاندش به صد احترام		بپوشاند خلعت به لطفِ تمام	
	کشیدند شربت نمودند نوش		ضحا عافیت گفت گویا سروش	
۴۹۳۵	پس آن گه به حسنِ اجازت روان		به منزل برفتند با همرهان	
	جهان گشت خرّم چو فصلِ بهار		که در قلعهٔ قرص کم ماند کار	
	درون چون برون راست معمور شد		اجازت به معمارِ پر زور شد	

آهنگِ مراجعت از قرص			
	سپه نیز شد مایلِ بازگشت		خیامِ سفر چیده از کوه و دشت
	سپهبد به لشکر اجازت نداد		کجا عقده‌ای داشت در دل گشاد
۴۹۴۰	سرانِ سپه را دگر باره خواند		جواهر زِ بحرِ تفکّر فشاند
	بگفتا اگر ما به آهستگی		بپوییم ازینجا به شایستگی
	شمارد بد اندیش از عجزِ ما		ترحّم به دشمن نباشد روا
	همان بِه زِ نو گوشمالش دهیم		پس آن گه به اقلیمِ خود رو نهیم
	کمان را نمی داد تا گوشمال		نمی شد خم اندر کفِ پورِ زال

صفتِ تاخت و باختِ لشکرِ مظفّر			
۴۹۴۵	شنیدند چون سروران این سخن		شکفتند همچون گل اندر چمن
	شبِ تیره تا ایروان تاختند		به جانِ عدو رخنه انداختند
	شده میرِ میرانِ آناطولی		سپهدارِ لشکر به روشن دلی
	چو گشتند نزدیکیِ ایروان		خبر یافت طقماق بگریخت زآن
	سپاهِ مظفّر نمودند پی		نشانی ندیدند از آثارِ وی
۴۹۵۰	گذشتند آن گه سرِ وقتِ او		زِ زشتی و وارونیِ بختِ او
	نمودند شهر و دیارش خراب		بکشتند با کامِ دل بی شتاب

در فزونیِ غنایمِ سپاه گوید			
	زِ مالِ غنیمت جهان شد غنی		اسیری به یک آقچه یک جو زنی
	درین دم خبر شد زِ درگاهِ شاه		که شد کارِ دستورِ اعظم تباه
	کنم بعد ازین شرحِ احوالِ او		به او یار چون گشت اقبالِ او
۴۹۵۵	سپهبد بر آشفت ازین گفت و گو		به لشکر به رجعت بفرمود رو
	روان والیِ شام را خواند چست		دلِ آن پدر مرده را باز جست
	چو آمد به لشکر سویِ ارضِ روم		اجازت بداد او به گردانِ روم
	خود آنجا بیاسود تا نوبهار		که بگذشت از معبرِ اسکودار

۴۹۶۰	کنون یک به یک را نمایم بیان مغنّی بکش از غچک تارِ موی		به توفیقِ روزی دهِ انس و جان که چون مویه گر در نافتی به روی	128b

در حکمتِ ازلیه و قدرتِ لم یزلیه گوید				
۴۹۶۵	به گیتی در افکن غریو و صدا حکیمی که دانایِ رازست او شهِ بی وزیرست و هم بی نظیر یکی را زِ پستی برَد تا فراز یکی را به نیرو کند سربلند یکی را به اندک قصوری شکست به هر کار اظهارِ قدرت کند اگر بختِ هرکس شدی پایدار به نوبت بُوَد دولتِ بی ثبات		پیِ ماتمِ آصفِ نیک رای زِ چون و چرا بی نیازست او گدایِ درِ اوست شاه و وزیر زند بر زمینش سراشیب باز نگهداردش از هزاران گزند رسانَد در اندازد از پا و دست خود این جمله از محضِ حکمت کند نمی یافتی دیگری اقتدار که باشد چنین رونقِ کاینات	

شروع به اصلِ ماجرا				
۴۹۷۰ ۴۹۷۵	سعادت کسی را درین روزگار چو اعظم وزیرِ شهِ کامبین خدا یارِ او بود و یاور رسول چو صدّیق و فاروق و عثمان علی زِ رویِ عدالت به صدرِ صفا به روزِ احد بیستِ شعبان تمام به عادل ولی پرسشِ حال کرد		به خوبی برآید سرانجامِ کار محمّد فضایل به دنیا و دین که شد کشته ناحق چو زوجِ بتول به دیوان همی رفت با مقبلی نمودی وزارت شهنشاه را به دیوان عصریه در شد به کام جهان را زِ غم فارغ البال کرد	

در قصدِ گزندِ دیوانهٔ فدایی به آصف جاهی گوید				
	به هنگامِ پرسش یکی دیو خوی		فدایی صفت در هم آشفته روی	
	در آمد زِ در سویِ دیوان سرای		به نعلین و موینه در جسم و پای	
	گدایانه بنمود آغازِ جر		به کاغذ یکی کارد پیچیده در	
۴۹۸۰	خود آن کارد را در میان بندِ خویش		فرو کرده بی باک آن زشت کیش	
	به کاغذ نهان کارد زآن داشتی		که بیننده اش عرضه پنداشتی	
	دویدی چو جلّاد آن بدگهر		که از دین و ایمان نبودش اثر	
	کشیده می و مست و مدهوش هم		نه پروازِ دربان و چاووش هم	
	چو نزدیک شد بر خداوندِ حکم		جهان بود از لطفِ او صمّ و بکم	
۴۹۸۵	یکی چاوشی منعِ آن زشت کرد		برآورد فریاد با آهِ سرد	

در منعِ چاوشان دیوانه را و راه دادنِ وزیر به جانبِ خویش				
	که منعم ازین در چرا می کنند		روا نیست ظلم و جفا می کنند	129a
	چو بشنید آوازِ او را وزیر		برنجید از مانعان گفت چیر	
	که منعِ ستم دیده نبوَد روا		گذارید تا در رسد پیشِ ما	
	چو با حکمِ پاشا بدادند راه		مرآن بد لقا را در آن بارگاه	
۴۹۹۰	شتابید یکبارگی پیشتر		که تا گشت نزدیکِ فرخنده فر	
	وزیرِ جهاندیده او را چو دید		به نزدیکِ خود خواند و پیشش کشید	
	ستمگر به او لابه را پیش کرد		که چون مار در پیکرش نیش کرد	

در سببِ رنجشِ دیوانه از دستورِ یگانه				
	مگر بوده زین پیش رنجیده حال		خود از آصفِ اعظمِ بی همال	
	که تیمارِ او را به جرم و گناه		بریده به قانون سپهدارِ شاه	
۴۹۹۵	خود او گشته طالب به تیمارِ خویش		نگشته میسّر زِ فرخنده کیش	
	همی کرده تهدید دیوانه وار		به مردم پیِ قتلِ صاحب وقار	

	زِ دیوانگی‌هایِ آن نامور		همی بوده خندان به هر رهگذر	
	ولی کرده این گونه تدبیرِ رای		که تیمارِ بهتر ببخشد به جای	
	نمی گشته راضی خود آن نابِکار		به احسان دستورِ نیکو شعار	

	در مطایبهٔ پاشا با دیوانه			
۵۰۰۰	چو تأخیر در رای و تدبیر گشت		عیان گشت چیزی که تقدیر گشت	
	چو پاشا به او کرد میلِ فزون		فزون گشت آن بد لقا را جنون	
	بگفتش که چون است احوالِ تو		فسردست هر چند اقوالِ تو	
	به او گفت دیوانه بی اختیار		چو تیمار سازی شوم هوشیار	
	بخندید پاشا به گفتارِ وی		مقرّر کند خواست تیمارِ وی	
۵۰۰۵	دگر ره به او گفت آن ناپسند		گسستم من از قیدِ تیمار و بند	
	وزیرش بگفتا چه خواهی زِ من		دهم مر ترا این دم از خویشتن	
	گدا چون زِ آصف فزون لطف دید		زِ بدبختی و حیله در هم خزید	
	ترحّم فزون کرد صدرِ زمان		به نزدیکِ خود برد او را روان	

	فرصت یافتنِ دیوانه و گزندِ پاشا			
	چو پاشا به جیب اندر آورد دست		که تا زر ببخشد به آن زشتِ مست	
۵۰۱۰	برآورد چون عرضه آن کارد را		زدش زیرِ پستانِ آصف لقا	
	مگر بوده نیشِ اجل بی خلاف		درونِ جگر کرده یکسر شکاف	
	چو آفت به دستورِ دوران رسید		زِ هولِ بد اندیش از جا جهید	129b
	گرفتش گریبان و بفشرد دست		به مسندگهش باز رفت و نشست	
	نمود آن بد اندیش عزمِ گریز		گرفتار شد آخر آن ناتمیز	
۵۰۱۵	دمی نا کشیده وزیرِ زمان		بلرزید و افتاد در جا روان	

در شهادتِ پاشا علیه الرحمه			
	زِ سر کسوتِ دولتش زیر گشت		که از زخمِ آن سفله دلگیر گشت	
	برآمد برون زنده و مرده رفت		چو گلگونه اش گشت پژمرده رفت	
	گرفتند نام آوران پیکرش		رساندند بر محرمانِ درش	
	چو اندر لحافِ اجل کرد خواب		خود از ارجعی در رسیدش خطاب	
۵۰۲۰	جهان گشت از سوزِ او دردناک		دلِ محرمانش زِ اندوه چاک	
	زمانه بزد نوحهٔ بی عدیل		که شد کشته این گونه زار و ذلیل	
	دریغا که از چشم زخمِ زمان		به هم رفت احوالِ آصف مکان	
	دریغا گزندش زِ گیتی رسید		وجودش زِ آفاق شد ناپدید	
	چو مه کاست تا نورِ رحمت بیافت		که پرتو زِ مهرِ شهادت بیافت	
۵۰۲۵	خرامید بر گلسِتانِ بهشت		به سیرِ ریاضِ جنان رو بهشت	
	شد احوالِ غلمانِ او آه و زار		به محنت فتادند بی اختیار	

آگاهی یافتنِ خداوندگار از شهادتِ آصفِ جنّت مدار			
	شدندی به صد نوحه بی پا و سر		چو شوریده بختان به هر رهگذر	
	خبر شد به شاهنشهِ دین پناه		که کشتند دستور را بی گناه	130a
	چو بشنید شاهنشهِ پاک کیش		طلب داشت آغایِ مخصوصِ خویش	
۵۰۳۰	که بود او دگر چون وزیرِ دلیر		محمّد به نام و یلِ بی نظیر	
	زِ خیلِ طواشی شهامت شعار		ندیده زمانه چو او هوشیار	
	درونِ حریمِ معلّا چو او		نبوده خردمند و دانا چو او	
	زِ بس خدمتش رونق افزا شده		کمین چاکرِ مهدِ علیا شده	
	زِ بس عقل و ادراک و تدبیر داشت		به هر واقعه حسنِ تدبیر داشت	
۵۰۳۵	خداوند احسان و خیرِ فزون		خداوند احسان و خیرِ فزون	

	فرستادنِ شهریار محمّد آغا را به دیدنِ حالِ دستورِ عدن آثار			
	به او گفت شه تا به ره سر کند		تفحّص زِ حالِ مکدّر کند	
	به بیند که چون گشته کارِ وزیر		که بوده ازین کینه و شر خبیر	
	چرا چاوشان دفعِ دیوانه مرد		نکردند تا این چنین فتنه کرد	
	هم از شورشِ حال گیرد خبر		مبادا که گردد فسادی دگر	
۵۰۴۰	بگوید که دیوانه را در زمان		سپارند بر چاوشِ کاردان	
	رسانند بر درگهِ کامیاب		که از وی به پرسند اصلِ جواب	
	به بالینِ آصف رود آنگهی		نظر افکند از سرِ آگهی	
	زِ زخمش به جرّاح جوید نشان		به بیهوش دارو کنند امتحان	
	بگیرند نبضش بمالند گوش		که شاید دمی رفته باشد زِ هوش	
۵۰۴۵	چو بشنید فرمودهٔ شهریار		در افتاد و آغا به آهنگِ کار	130b
	به بیرون شتابید از اندرون		روان حاجبِ قلعهٔ ذوفنون	
	فرستاد سویِ سرایِ کهن		که آیند غلمانِ آن انجمن	
	نمایم ترا اندرین داستان		رسومِ غلامانِ خاصش بیان	

	در امتیازِ غلمانِ سرایِ عتیق و جدید گوید			
	سراهایِ شاهنشهِ کامکار		بوَد در ستنبول بیش از شمار	
۵۰۵۰	دو تا هم به این گونه در ادرنه		عتیق و جدیدش به بار و بنه	
	به هر یک از آن چند غلمانِ خاص		به خدمت بوَد با طواشیِ خاص	
	زِ هر یک سرایی به آیینِ خویش		غلامانِ مقبولش آیند پیش	
	چو از مهدِ علیایش آغایِ سر		شود روز بر خدمتِ نامور	
	زِ غلمانِ خاصِ سرایِ کهن		پیِ خدمت آیند از آن انجمن	
۵۰۵۵	مشخّص بوَد هر یکی با کلاه		چو خاصان ندارند زلفِ سیاه	

آمدنِ غلامانِ سرایِ عتیق و رفتن با محمّد آغا بعد از عصر به پرسشِ حالِ وزیرِ شهید			
	ازین رو فرستاد آغا روان		که بر خدمت آیند با حاجبان	
	چو آمد زِ سمتِ سرایِ عتیق		گروهی پیِ خدمتِ آن شفیق	
	خردمند با دانش و آگهی		فرستاد شخصی به فرّ و بهی	
	که از حالِ این فتنه گیرد خبر		به پرسد زِ کیفیتِ شور و شر	
۵۰۶۰	چو مخبر شتابان برفت از سرای		تو گویی کبوتر صفت شد زِ جای	
	به سانِ پرنده هواپوی گشت		به لختی ازین سو به آن سوی گشت	131a
	چه دید او حریمِ وزیرِ زمن		شده پر زِ آشوب و شرّ و فتن	
	نه سردارِ خانه نمایان درو		نه سر خیل ظاهر نه پنهان درو	
	وزیرانِ سلطانِ گردون مقر		نشسته به تحقیقِ اصلِ خبر	
۵۰۶۵	زِ بیرون سویِ اندرون راه نه		وز اصلِ سخن یک کس آگاه نه	
	کُشنده گرفتارِ بی جان کمند		به دستِ غلامانِ آصف به بند	

در جستنِ مخبر از حالِ وزیر			
	چو مخبر بدین سان خبر در گرفت		رهِ راست پویی زِ نو سر گرفت	
	بیامد شتابان به درگاهِ شاه		بگفتا به آغایِ دولت پناه	
	که احوالِ آصف در آشفته است		همانا به خوابِ عدم رفته است	
۵۰۷۰	چو بشنید آغا سواره شتافت		گره بندِ اندیشه از هم شکافت	
	به پیش اندرون حاجتِ مؤتمن		به غلمانِ خاصِ سرایِ کهن	
	چو آمد خروشان به بیرونِ در		گشادند ره را فرا پیشتر	
	گذشت از ایاصوفیه با خضوع		نمودی به هرکس سلام و خشوع	
	چو بر خانهٔ آصفی شد قرین		بدید از قیامت نشان در زمین	
۵۰۷۵	زِ بس داشت خلقی غریو و فغان		زمین بود پر نوحه تا آسمان	

در مرحمتِ آغایِ پر شفقت گوید			
	چو آغا به گوش آه و زاری شنید		عنان از سرِ مرحمت در کشید
	بگفتا که وقتِ شکیبایی است		نه هنگامِ سیر و تن آسایی است 131b
	گروهیست زین غصّه پر غم همه		به سوزِ جگر چشم پر نم همه
	شده هر یک از خویشتن بی خبر		چه دانند از کار و بارِ دگر
۵۰۸۰	چو از ما یکی زین گروهِ حزین		تفحّص نماید زِ حالِ چنین
	جز افسانه گویی زِ نابخردان		نگردد جوابِ صحیحی عیان
	دگر خود به ایشان نگوییم حرف		فرا پیش همّت نماییم صرف
	فرا پیش همّت نماییم صرف		برآید یکی قصّهٔ ناصواب
	همان بِه که چون سوگواران درون		شتابان گشاییم راه از برون
۵۰۸۵	شویم اوجسا با همایِ خرَد		که ما را به توفیقِ حق ره برَد 132a
	چو در خلوتِ آصفی جا کنیم		سرِ راز با محرمش وا کنیم
	خبردار کردیم از حالشان		نماییم تحقیقِ احوالشان
	بسوز دلِ هر یک از اهلِ درد		فشانیم با مرحمت آبِ سرد
	هوا از سرِ خاکیانِ غیور		نماییم با شهپرِ عقل دور
۵۰۹۰	پس آنگه به صحن اندر آورد سر		فرود آمد از اسب و شد پیشتر

در حیرتِ خردمندِ هوشیار به بی وفاییِ دنیایِ بی اعتبار			
	چو بنمود تفتیشِ حالِ درون		نبودند از آن واقف اهلِ برون
	چو آمد به دیوان سرایِ بلند		دل از مهرِ دنیایِ فانی بکند
	که بی صاحبش گشته ویرانه‌ای		به یک دم شده جایِ افسانه‌ای
	وزآنجا درآمد به صحنِ دوم		ندید او نشانی زِ فرخنده دم
۵۰۹۵	قدم پیشتر ماند زآنجا دگر		که باشد به خلوتگهِ نامور

رفتنِ محمّد آغا به بالینِ مرحوم پاشا				
	چو بگشاد محرم درِ خانه را		تهی یافت زاَغیار کاشانه را	132b
	چو دید او فرو خفته اندر لحاف		به روشن دلی سینهٔ پر شکاف	
	به خدمت ستاده به نزدیک باش		حسن نام آغایِ صاحب فراش	
	به بالین و بستر فرو کرده سر		زِ احوالِ عالم شده بی خبر	
۵۱۰۰	زِ یک سوی جرّاحِ آشفته حال		نشسته فرو بسته لب از مقال	

آمدنِ احمد پاشا پزیرِ ثانی به دیدنِ آصف مکانی				
	درین دم سر افراز و فرخنده خوی		وزیرِ دوم احمدِ نامجوی	
	بیامد شتابان به بالینِ او		پیِ گریه آهسته بگماشت رو	
	به کار اندرش خورد حیفِ فزون		که چون شد زِ تیغِ اجل غرقِ خون	
	به او گفت آغا که ای نیکنام		عجب شد سر انجامِ آصف مقام	
۵۱۰۵	زِ غفلت چه سان حال بیهوده گشت		که با خونِ خود جسمش آلوده گشت	
	چنان داد پاسخ وزیرِ دوم		که ای محرمِ رازِ والا همم	
	شهادت شد این را خود آخر نصیب		که شاید بوَد کارِ ما زین عجب	

در نگریستنِ محمّد آغا به جراحتِ پاشا				
	پس آنگه نشستند اندر زمین		یکی در یسار و یکی در یمین	
	چو آغا به نزدیکِ پایش رسید		لحاف از سرِ نامور بر کشید	133a
	به آهستگی دستِ خود برد پیش		نظر کرد بر زخمِ فرخنده کیش	
	عیان گشت در زیرِ پستانِ راست		شکافی که با کارد دیوانه کاست	
	دو سه قطرهٔ خون تهِ پیرهن		چکیده چو برگِ گل اندر سمن	
	فسرده فراهم پر و بالِ او		شده زعفرانی رخِ آلِ او	
	جهیده به اوج از قفس روحِ پاک		شده قالب از حسرتش سینه چاک	
۵۱۱۵	شهادت پذیرفته از لطفِ حق		سزاوارِ رحمت شده زین نسق	

	به احوالش آغا تأسف کنان		طلب داشت آن کارد را در زنان	133b
	چو بشنید ازو این سخن را حسن		به جرّاح بگماشت رویِ سخن	
	بگفتا چه شد کارد پیش آر باز		کزان شد دلِ ما به سوز و گداز	
	چنین داد پاسخ خود آن کاردان		که در آتش افکندمش این زمان	
۵۱۲۰	پس آنگه شد از خانه جرّاح در		نظر کرد بر مجمرِ پر شرر	
	چه دید او زِ سر تا به پا دشنه اش		شده سرخ با داغِ دل لاله وش	

پدیدار گشتنِ جراحت از زیرِ پستانِ راست

	زِ آتش به آب اندر انداخت زود		سه انگشت آهن سیه می نمود	
	چو تیغ از جراحت برآرد دمار		سیه می شود جایِ خون در شرار	
	چو از کارد هم قصّه معلوم کرد		حکایت از آن قاتلِ شوم کرد	
۵۱۲۵	بگفتند در دستِ غلمان اسیر		گرفتارِ گشتست خوار و حقیر	
	بگفتا گنه‌کار را سویِ شاه		روان ساختن بِه به آیین و راه	
	بگفتش روان محرمِ آصفی		حسن صاحبِ رازهایِ خفی	
	که جز بنده حالا درین خانه نیست		یک از وارثانش به کاشانه نیست	
	خود از حال بیرون چه گویم کنون		مبادا شود فتنه در اندرون	
۵۱۳۰	چو آغایِ شاهنشهِ کامیاب		شنید این سخن را بگفتش جواب	
	به کارِ درونی تو مردانه کوش		دل و دیده از حالِ بیرون بپوش	
	دگر ره به آصف نمود او نگاه		کشید از سرِ شفقت آهسته آه	

آمدنِ سرچاوشان به طلبِ دیوانهٔ قاتل از غلمان

	به روح اندرش خواند امّ الکتاب		بمالید سرپنجه بر ماهتاب	
	پس آنگه سرِ چاوشِ شهریار		بیامد زِ درگاهِ عالم مدار	
۵۱۳۵	طلب داشت مهرِ وزارت روان		به فرمانِ سلطانِ صاحب قران	
	همان کارد را هم گرفت از خواص		روان شد به آغایِ متبوعِ خاص	
	چو معروضِ شاهِ جهان گشت حال		بفرمود شاهنشهِ بی همال	

	که دیوانه را زود زود آورند		مبادا به جانش گزندی کنند	
	مگر اصلِ این فتنه ظاهر شود		نهان حیله گر هست باهر شود	
۵۱۴۰	سرِ چاوشان چند نوبت روان		شتابید با زمرهٔ چاوشان	134a
	زِ غلمانِ مخصوص صدرِ شهید		طلب داشت دیوانه را آن فرید	

	گرفتنِ غلمانِ آصف دیوانهٔ قاتلِ پاشا را			
	غلامانِ آصف کشیدند راه		به دیوانه قاتل ندادند راه	
	بگفتند ما خونِ این می خوریم		همه بند بندش زِ تن می بریم	
	که این غدر بر جانِ ما کرده است		نه تنها به پاشا جفا کرده است	
۵۱۴۵	چو دید این غلو را سرِ چاوشان		زِ بحرِ نصیحت شد او دُر فشان	
	بگفتا پذیرفتنِ این سخن		بوَد خوشتر ای زمرهٔ نیک فن	
	که شه چون تفحّص کند حالِ این		نماید قصاصش به شرعِ مبین	
	خود ایشان تضرّع نمودند پیش		به پیشِ سرِ چاوشِ پاک کیش	
	که ما می کشیم این بد اندیش را		پیِ مرهمِ سینهٔ ریش را	
۵۱۵۰	همی خواهد این قومِ آزرده دل		که جان از تنِ ما نگشته گسل	
	اجازت دهد شاهِ با عدل و داد		به قتلِ بد اندیشِ امّ الفساد	
	سرِ چاوشان دادشان این جواب		چه حاجت به این لابه و اضطراب	
	یقین شاه چون قصّه پرسد ازو		دمار اندر آرد ازآن تند خو	
	کنون در پذیرفتن اولیٰ بوَد		که تأخیر یکباره بی جا بوَد	

	خواستنِ سرِ چاوشان دیوانه را از غلمانِ پاشا و ابای ایشان			
۵۱۵۵	نکرد این حکایت در ایشان اثر		سرِ چاوشان شد روان سویِ در	
	درِ وقت خورشیدِ اوجِ برین		فرو رفت گویا به قعرِ زمین	
	فلک شد سیه پوش از بهرِ سوگ		مه از ذالِ چرخی نهان داشت دوک	
	جهان گفت سلطانِ دین زنده باد		که از زندگی اوست اصلِ مراد	
	چو باشد نصیحت شهِ بی نظیر		کند در دمی بنده ای را وزیر	

۵۱۶۰	وزیرِ نکو گرچه نادر بوَد که تابع به اصل است احوالِ فرع		گزین کردنش شاه قادر بوَد چنین از ازل گشته بنیانِ شرع	

مخاطبهٔ خداوندگار به محمّد آغایِ راستْ گفتار				
	پس از فرضِ مغرب شهِ نامور بگفتا که آهنگِ این کار کن ز غلمان طلب کن خود آن زشت را ۵۱۶۵ بگو دریذیرند فرمانِ من که فرمانبری همگنان را ز شاه که این دفعه از حکمِ ما سر کشند به آغای ینگیچری بیش کوش بزن گردنِ عاصیان را تمام ۵۱۷۰ به آغای ینگیچری نیز شاه چو آغایِ محرم محمّد خصال پیاده به ره گشت با مشعله به او خاصه غلمانِ شاهنشهی روان گشت بر درگهِ چرخسا ۵۱۷۵ سرِ چاوشان گشته همراهِ او چو آغا به بابِ معلّا رسید ابا کدخدا کرد فتحِ کلام غلامانِ پاشا ز غم مرده اند		دگر ره نمود او به آغا نظر برو دفعِ غوغایِ دشوار کن که آخر نخوایند انگشت را همه جان نمایند فرمانِ من بود فرض و واجب به حکمِ آله سرِ خود ز فرمانبری در کشند بکن سعی و اقدام با فرّ و هوش که عبرت بگیرند ازو خاص و عام بفرمود اشارت که پوید به راه شنید از شهنشاهِ فرّخ مقال در افتاد اندر دلش غلغله مزلّف دلیران به فرّ و بهی که بُد حاجبان را درو کتخدا پیِ جانسپاری به دلخواهِ او سرِ چاوشان پیشِ پیشش دوید به آغا بگفتند با اهتمام ز گیتی عجب شربتی خورده اند	134b 135a

امتناع بعضی خواصِ آغا را از رفتن از مطاوعت مزبور به امر همایون				
۵۱۸۰	ندارند باکی ز سر باختن سزد با تهوّر چو کوشیم چست به ایشان چنین داد آغا جواب		نه در کنجِ محنت نعم ساختن شکستی پذیرد مهمّ درست بود گرچه اندر توقّف صواب	

	مبادا فسادی ازین بیشتر		شود آشکار از توقّف دگر	
	همان بِه که از رویِ فرمانبری		به خدمت بکوشیم با چاکری	
	ز ما جانسپاری عنایت ز حق		که بی حکمش از گُل نریزد ورق	

ملاقاتِ محمد آغا با آغای ینگیچریان				
۵۱۸۵	چو دیدند اقدامِ او بخردان		شدند از طریقِ توکّل روان	
	رسیدند پشِ ایاصوفیه		به یک زمره از فرقهٔ ناجیه	
	که آغایِ ینگیچری نامور		محمد به نام و ملایکْ سیَر	
	همه منتظر بوده آن کاردان		به امر همایونِ صاحبْ قران	
	چو آغای ینگیچری با گروه		نظر کرد بر زمرهٔ پر شکوه	
۵۱۹۰	شد از اسب زیر از پیِ احترام		به آغایِ محرم رفیع المقام	
	چو کردند با یکدگر اختلاط		گشادند ره پیشتر زآن رباط	
	پیاده دو آغا چمیدند باز		دو نامی محمد دو گردن فراز	

رسیدنِ دو آغایِ نامی به سرایِ آصفی				
	چو ز خانهٔ صدر باز آمدند		شب تیره بر کشفِ راز آمدند	
	چه دیدند آن منزلِ پر صفای		ز آه و فغان گشته ماتم سرای	
۵۱۹۵	چو از درگهش اندرون آمدند		به دلجویی سوگواران شدند	135b
	بدیدند خلقی به تسبیح و ذکر		در اطرافِ مقتول دارند فکر	
	گروهی پریشان و سر گشته حال		به آه و فغان و انین و ملال	
	یکی راز وحشت خرد یار نه		کس از حالِ گیتی خبردار نه	
	که ناگه ز غلمانِ خاصِ وزیر		بدید او یکی مقبلی دلپذیر	
۵۲۰۰	شده نام او قورد و صاحب وقار		ز شیرِ ژیان در ربوده شکار	
	بجز راستی گرگِ یوسف مثال		نبود اندرین تیره خاکش خصال	
	طلب داشت آغا به نزدیکِ خویش		حکایت کنان رفت خود هم به پیش	
	بگفتا چرا خیلِ غلمان کنون		تمرّد نمودند از حد فزون	

۵۲۰۵	نکردند اطاعت به فرمانِ شاه کنون آمدم تا به دفعِ فساد اگر آن گنهکار را بعد ازین توان از شه این معذرت خواستن		که شد در غضب عاقبت یادِ شاه بکوشم به تأییدِ ربّ العباد سپردند بر چاوشان گزین وجودِ بد اندیش را کاستن	

در توبیخِ آغا غلمانِ پاشا را				
۵۲۱۰	و گر باز با ما عنادی کنند یقین است آغایِ ینگیچری کند عاصیان را همه قتلِ عام چو بشنید ازو قورد اصلِ خبر روان سویِ غلمان شد او با شتاب به آغایِ محرم رسانید زود		عزیمت به شرّ و فسادی کنند همین لحظه از رویِ فرمانبری خود اینست اصلِ سخن و السلام ببوسید دامانِ فرخنده فر کشید آن بد اندیش را با طناب جهان آفرین خدمتش را ستود	

آوردن سرِ علوفه‌چیانِ پاشا دیوانه را به خدمتِ محمد آغا				
۵۲۱۵ ۵۲۲۰	چو آگه شد آغایِ گردن فراز که تا قورد را ره گشادند چُست گرفتند دیوانه را در میان ببستند دستش به خمِ کمند وز اغیار گیتی تهی ساختند کشیدند مدهوش و مستانه وار چو پرسش نمودند کیفیتش پس آن گه از آن جای کردند سر گشادند ره را به بانگ و غریو رسیدند آن گه به دولت سرای		سرِ چاوشان را بفرمود باز نمودند احسان فزون از نخست بزد حلقه ینگیچری گردِ آن به زنجیر محکم نمودند بند بداندیش را خوب پرداختند به کنجی ازآن ساحه اش خوار و زار نشد صدق ظاهر ز ماهتیش به سویِ سرایِ شهِ تاجور به زنجیر در شخصِ قاتل چو دیو ببستندش اندر ستونی به جای	136a 136b

آوردنِ محمد آغا دیوانه را به سرایِ معلّا			
	نمودند عرضِ شهِ کامجوی		که در حبس شد قاتلِ زشت روی
۵۲۲۵	شهنشه به آغا نمود آفرین		که بنمود دفعِ فسادِ چنین
	اگر در شبِ تیره آن نابکار		نمی شد به زنجیرِ در استوار
	شدی بلکه صد فتنه ظاهر ازو		که خود بود ابو الفتنه آن زشت خو
	چو آن شامِ ماتم به پایان رسید		نمودند تجهیزِ صدرِ شهید
	صباحی به ایّوب بردند زود		به تسبیح و تهلیل و حمد و درود
۵۲۳۰	درآن روضه تابوتِ جنّت مقر		به گنجورِ رحمت سپردند در
	به خاکش نمودند اهلِ ادب		دو سه ختمِ قرآن به هر روز و شب
	به جنّت قرینِ شهیدان شد او		مصاحب به روح و به رضوان شد او
	الهی کند رحمتش کردگار		که دیدیم احسانِ او بی شمار
	نه تنها منِ بینوایِ غریب		گرفتند عالم زِ لطفش نصیب

ورودِ فرمانِ همایون به سیاستِ قاتلِ مجنون			
۵۲۳۵	هر آن کو بخوانَد بر او فاتحه		زِ گلزارِ عدنش رسد رایحه
	بفرمود آن گه شهِ ارجمند		که تا قاتلش را سیاست کنند
	چو تسلیمِ جلّاد شد بد سگال		زِ زاغِ وجودش فرو ریخت بال
	لب و لنجِ افسرده اش خشک گشت		بنالید بر حالِ خود آن پلشت
	چو دیوانگان گریه آغاز کرد		پیِ مرگِ خود ماتمی ساز کرد
۵۲۴۰	شتابید جلّاد در کشتنش		زمانه به خون اندر آغشتنش
	به حلقش یکی مشت زد دیو دست		در افکند و بالایِ پشتش نشست

در کشانیدنِ قاتل به دمِ اسب			
	دو دستش به پیچید و بر بست چست		کشانید در دمِ اسبش نخست
	چو در شهر و بازار گشت این چنین		بشد پهن رویش به خاک و زمین

	همه اهلِ نظّاره بر زشتِ دون		بدادند دشنام‌های فزون	
۵۲۴۵	که ای بی‌خرد از چه کردی ستم		به آن آصفِ عادلِ محتشم	
	نشد ازچه رو خشک دستانِ تو		که آشفت گیتی زِ دستانِ تو	
	چو او می شنید این سخن از عوام		چو وحشی ددان می جهیدی به دام	
	چو دیوانه سگ آن بد اندیش را		کشاندند هر چند در زیرِ پا	
	نمی شد زِ تن جانِ زشتش برون		سر و رو خراشیده و غرقِ خون	137a
۵۲۵۰	بدین گونه تشهیر تا چاشتگاه		کشان بر کشان می شمردند راه	

بردنِ جلّاد قاتلِ پاشا را به میدانِ اسب				
	رساندند آنگه به میدانِ اسب		برو جمع شد قومِ بی کار و کسب	
	برآورد جلّاد ساطور را		بمالید بازویِ پر زور را	
	گشاد از دمِ اسب دستِ پلید		به میدانِ محنت زِ پایش کشید	
	دگر ره چنان بست بازوش سخت		که رگ‌هایِ جانش بشد لخت لخت	
۵۲۵۵	دو لنگش چو خر گور بالا کشید		فرا زیرِ ساطورِ رعنا کشید	
	نخستین دو شق کرد آن زشت را		تنش غرقِ خون شد زِ سر تا به پا	
	پس آنگه دو شق هر یکی پاره اش		شده چار شق جسمِ آواره اش	

چهار شقّه نمودنِ جلّاد قاتل را				
	کمندی به هر شقّش انگیختند		به دروازه ها اندر آویختند	
	شد از عدلِ شه منتشر در جهان		به شه نامه سر دفترِ داستان	
۵۲۶۰	دلِ سوگواران به احسان بجست		زِ قهرش درونِ ستمگر گسست	
	پس آنگه وزارت شهِ نیکنام		به احمد عطا کرد با احتشام	
	ازین پس زِ احمد برانم سخن		که شد قصهٔ صدرِ پیشین کهن	
	که ما هم چو سازیم عزمِ فنا		بگیرد یقین دیگری جایِ ما	
	بیا ساقی از می فراغت کنیم		به دفعِ خمار استراحت کنیم	

در تأثیرِ نامِ احمدی گوید				
۵۲۶۵	برآریم از لایِ خمخانه آب		خمِ لایی ما نگشته خراب	
	نگارندهٔ لوحهٔ سرمدی		به دیباچهٔ نسخهٔ احمدی	
	چنین کرده درج اندرآن درجِ پاک		که از امتش اندرین توده خاک	
	هر آن کو به یک نامِ آن سرفراز		بیابد زِ رویِ شرف امتیاز	
	یقین وایه یابد ازآن نیکنام		به مقدارِ حالش زِ خاص و زِ عام	
۵۲۷۰	چو شد آخرِ کارِ اعظم وزیر		به صدرِ صدارت شهادت پذیر	
	نمود استخاره جهان کتخدای		که توفیقِ ایزد شدش رهنمای	

تفویضِ مهرِ وزارت به احمد پاشا				
	به جای اندرش با شکوه و وقار		وزیرِ دوم را نمود اختیار	
	که بود احمدش نام و نیکو سیَر		کهن بندهٔ شه پدر بر پدر	
	چو با نامِ نامی شرف یافت او		زِ برجِ صدارت چو خور تافت او	
۵۲۷۵	زِ شعبان شده بیست و دو بی گمان		به روزِ سه شنبه شهِ کامران	137b
	فرستاد مهرِ وزارت به او		سپردند صدرِ صدارت به او	
	بر آمد به دیوانِ عدلِ گزین		وزیرِ مهین گشت و صاحب نگین	
	پیِ دستبوسی کهان و مهان		توجّه نمودند خلقِ جهان	
	پس از هفته ای خویشتن هم به گام		به پابوسِ شه رفت با احتشام	
۵۲۸۰	جبین سود بر مقدمِ شهریار		بر آمد خرامان زِ رویِ وقار	
	پیِ دادخواهی به مسند نشست		وزیرِ معظّم شد از غصّه رست	
	چه بی غصّه غمخوارِ عالم شد او		به این شیوه دستورِ اعظم شد او	
	شب و روز کوشید با عدل و داد		درِ لطف و احسان به گیتی گشاد	
	جهان را به شاهِ جهان رام کرد		مهمّ فقیران سر انجام کرد	
۵۲۸۵	کجا بینوایی شدی سویِ او		همی گشت با عدلِ دلجویِ او	
	به محتاج می کرد بذلِ درم		که بود او به تحقیقِ کانِ کرم	

رسیدنِ خبرِ فتوحِ تاتارِ خان از شروان			
	نکردی تجاوز زِ حدِّ وسط		که آمد زِ شروان خبر زین نمط	
	که با خیلِ تاتار خانِ قِرِم		محمّد گری کامرانِ قرم	
	دمی کو رسیده به شروان زمین		به کشورستانی و پیکار و کین	
۵۲۹۰	به دربند تا سر نهاده نخست		خبر در گرفته زِ بدخواه چست	
	که اندر شماخیست از سرخ‌سر		کنون خان محمّد یلِ ذوالقدر	
	در آنجا به عثمان وزیرِ زمن		ملاقات فرموده آن نیک فن	
	چو رسمِ ضیافت بپرداختند		یلان را به خود یک جهت ساختند	
	شدند اهلِ دین از سرِ اتّفاق		شتابان به پرخاشِ اهلِ نفاق	
۵۲۹۵	چو خانِ دلیرِ غضنفر شکوه		برآمد زِ دامانِ البرز کوه	
	پی اندر پیَش خیلِ عثمانیان		صف آرا شده لشکرِ بی کران	
	زِ سویِ دگر پورِ شروان شهی		نموده به اهلِ ظفر همرهی	
	که بوبکر میرزا ورا نام بود		دلیری به نیرو و اقدام بود	
	هم او بود دامادِ خانِ قرم		به او جان فدا سرورانِ قرم	
۵۳۰۰	خود او هم به شروانیان شد به راه		به دفعِ مخالف به خیل و سپاه	138a
	چو از شابران پیشتر تاختند		به عزمِ شبیخون ره انداختند	
	چو لشکر به گردِ شماخی رسید		شد از غیب آثارِ نصرت پدید	
	سرافراز خانِ قرم در زمان		کشید از رهِ کامرانی عنان	

ملاقات و پیش دستیِ تاتار خان با عثمان پاشا بر اعدا			
	به عثمان وزیرِ شهِ نامور		سواره به تدبیر کردند سر	
۵۳۰۵	بگفتا که از شیهۀ باد پای		مبادا مخالف گریزد زِ جای	
	همان بِه که لشکر نماید شکیب		توان داد تا بر مخالف قریب	
	بفرمود آنگه که عثمانیان		تحمّل نمایند چون بخردان	
	مگر حالِ دشمن شود آشکار		به چنگِ پلنگان در افتد شکار	
	به تاتار هم خانِ خاقان وثاق		بفرمود شاهانه محکم یساق	
۵۳۱۰	که غیر از طلایه نپویند پیش		به فرصت بکوشند با رسمِ خویش	

	شتافتنِ تاتار به شماخی از کوچه باغ و خبر گرفتن از دشمن نابکار			
	پس آنگه یلان راه بشکافتند		زِ بهرِ خبر تیز بشتافتند	
	چو رفتند از کوچه باغ اندرون		گرفتند راهِ عدو از برون	
	یکی را زِ خیلِ قزلباش کیش		به خانِ قرم در رساندند پیش	
	چو خان آن قزلباش را دید زود		به او صورتِ لطف و احسان نمود	
۵۳۱۵	به پرسید ازو حالِ بدخواه را		نهفت از غضب تیرِ جان کاه را	
	بگفتا که خانِ قزلباش حال		به حمّام در رفت بی قیل و قال	
	ندارد خبر از سپاهِ فزون		که اقبال و بختش شده واژگون	
	کشتنِ خانِ قرم قزلباشِ اسیر گشته را و در آمدن به شهر			
	چو بشنید خانِ قرم این سخن		بخندید بر غفلتِ اهرمن	138b
	بفرمود آنگه که آن زشت را		بکشتند و کردند رو بر هجا	
۵۳۲۰	بد اندیشِ غافل به حمّام در		زِ تاتار و عثمانیان بی خبر	
	که چون برقِ رخشان فرو ریختند		به حمّام در آتش انگیختند	
	زِ حمّام بر جست بد خواهِ زشت		سواره به سویِ مغان رو بهشت	139a
	رسیدند نام آوران بی درنگ		طریقِ گریزش ببستند تنگ	
	چو شد کارش از زندگی بسته دم		به رویش گشادند راهِ عدم	
۵۳۲۵	سرش را رساندند تا پیشِ خان		فکندند بر خاکِ راهش روان	
	چو کشتند خانِ قزلباش را		به سانِ ارس خان به رنج و عنا	
	همه لشکرش بوتهٔ تیر گشت		سرِ هر یک از تیغِ کین زیر گشت	
	وجودِ بدانیش نایاب شد		به سیلِ فنا غرقِ خوناب شد	
	چو خانِ قرم کارِ دشمن بساخت		به اوجِ برین توغِ نفرت فراخت	
۵۳۳۰	شد آنجا دو سه روز با کرّ و فر		بیاسود لختی ز رنجِ سفر	
	یلی کو سرِ خان محمد رساند		فراتر ز گردن کشانش نشاند	
	بداد آن قدر خلعت و مال و زر		که شد صاحبِ گنج و لعل و گهر	
	بدینسان وزیرِ دلیرش ستود		به او التفاتِ فزونتر نمود	
	بسی را مواجب شد از ابتدا		بسی نیز آغا و صاحب لوا	
۵۳۳۵	بسی اهلِ تیمار گشت و زعیم		به قانونِ عثمان و رسمِ قدیم	

۵۳۴۰	به تاتار هم لطفِ بیش از شمار بدین گونه هم بر تتار نُغای به شکّی و میرانِ البرز کوه ز هر خواسته لطف و انعام بیش از آنجا گشاد آن گهی پیش راه چو بگذشت از آبِ کُر آن طرف		بفرمود آن خانِ خاقان تبار نمودند لطفِ فراوان به جای به چرکس نژادانِ صاحبْ شکوه بفرمود سردارِ فرخنده کیش فلک شد سیاه از غبارِ سپاه دلیران ز هر سو کشیدند صف	

تاختنِ تاتارِ خان به گنجه و قپان				
۵۳۴۵	شنیدند سالارِ گنجه مگر به نزدیکِ شهرش به آهنگِ کین در آن گنجه مانندِ اژدر به گنج گر او را به خمِ کمند آورند همان لحظه خانِ سکندرْ غلام یکی هفته ره را به یک روز و شب چو نزدیک گشتند بر کینه خواه گریزان به کهسارِ قبّان برفت		در آن مرز امامِ قولی سُرخسر بیاراسته خیمه هایِ گزین ندارد ز شیرِ ژیان بیم و رنج تنِ اژدهایی به بند آورند برآمد به اسبِ مرصّع لجام گشادند بی محنت و بی تعب خبردار شد دشمنِ روسیاه دلش زآتشِ غم چو سیماب تفت	

گریختنِ سرخسر به کوه و کمر				
۵۳۵۰	قرم خان درآمد به شهر اندرش به شهر و نواحی و دار و دیار چنان آتش از هم اساسش فشاند شد آن شهرِ زیبنده زیر و زبر یکی هفته آن گه در آن ناحیه		گرفتند مال و زر و زیورش به هر سو زدند آتشِ پر شرار که جایی به بومان و زاغان نماند بنایش درافتاده بر یکدگر بگشتند با فرقهٔ ناجیه	

در بازگشتِ خان از گنجه به شروان			
۵۳۵۵	ز دشمن ندیدند نام و نشان	نمودند رجعت سوی کرروان	140a
	اسیران دوان بیش زرین رکاب	چو زرات رخشنده از آفتاب	
	چو از کُر به شروان گذشتند باز	به دربند رفتند با ترک و تاز	140b
	دو سه روز خان اندر آنجا نشست	که سویِ قرم لشکرش بار بست	
	درو گرد خیلِ گزین از تتار	پیِ حفظِ دربندِ شروان دیار	
۵۳۶۰	چو کردند عرضِ شهِ کامران	شگفت از ورودِ جوابِ چنان	
	فرستاد خلعت به خانِ قرم	به جمهورِ سرلشکرانِ قرم	
	پس آنگه یکی روز دیوان نمود	شکوهی به آیین و ارکان نمود	

در وزارتِ سیاوش پاشا ادام الله تعالی عمره و اجلاله گوید			
	خود او میرِ میرانِ روم ایلی را	وزارت بفرمود لطف و عطا	
	چو پیوسته در میرِ میرانیَش	قرین گشت تأییدِ یزدانیَش	
۵۳۶۵	به هر جا ره انداخت توفیق یافت	که مهرِ ظفر از جبینش بتافت	
	سویِ قلعهٔ اناوارینه جست	ازو گشت مردانگی‌ها درست	
	شهنشه به انواعِ شفقت ستود	به صدرِ عُلا قدر و جاهش فزود	
	سیاووش پاشا چو دستور گشت	به احسان در آفاق مشهور گشت	
	شد آوازه اش در جهان آشکار	که گشت او وزیرِ عدالت شعار	
۵۳۷۰	زِ بس طالعش بود فیروزمند	شد او صاحبِ مسندِ ارجمند	
	بلندی گرفت اخترِ دولتش	درخشنده شد پرتوِ شوکتش	
	به اربابِ حاجت چو گل بر شکفت	به جز نفیِ توحیدِ خود لا نگفت	
	به خلقِ فراوان و حسنِ کرم	دعا گویِ او از عرب تا عجم	
	زِ حلمِ فزونش دلِ بی دلان	بشد رشکِ گلزارِ باغِ جنان	
۵۳۷۵	کجا دردمندی به دیوانِ او	در آمد پذیرفت درمانِ او	
	کجا عقدهٔ مشکلی می فتاد	به انگشتِ فکر و خرَد می گشاد	
	شدی خلق پیشش به کرّات اگر	زِ اوّل پسین باز خوشحال‌تر	
	زِ عدلش جهانی برومند شد	زِ لطفش یکایک شکر خند شد	
	بیاسود ازو سر به سر عالمی	به جان داعیَش از سرِ خرّمی	

تاریخِ وزارتِ مشار الیه

۵۳۸۰	به تاریخش آمد زِ حیِّ جلیل		سیاووش پاشا وزیرِ جمیل	
	درین دم رسید از فرانچسه خبر		ابا مونصو رزمن به نام و هنر	
	مسیحا تباری به فرّ و به هوش		لباسِ فرنگی فرا فرق و دوش	
	رسانیده زِاسپانیه او پیام		به درگاهِ سلطانِ عالی مقام	
	که با بندِ قیه چو بعد از ستیز		فرانچسه شد باعثِ صلح نیز	
۵۳۸۵	زِ بابِ شنهنشاهِ عذر و امان		طلب داشت بر زمرهٔ دو ژیان	141a
	پذیرفته شد مدعی سر به سر		رهِ صلح جوید چنین او دگر	
	چو آمد زِ کشتی به معبر برون		نمودند تکریمش از حد فزون	
	به عزّت مهان پیشوازش شدند		ستودند و خاطر نوازش شدند	
	در آمد به مهمان سرایِ شهی		بنوشید نعمت به فرّ و بهی	
۵۳۹۰	چو از رنجِ ره گشت راحت پذیر		اشارت شد از پیشِ فرّخ مشیر	

آمدنِ قاصدِ فرانچشه به اعتذارِ اسپانیه

	روان گشت قاصد زِ مهمان سرای		ملاقات کرد او به فرخنده رای	
	چو شد قصّه معروضِ شاهِ جهان		بفرمود شاهنشهِ کامران	
	که در روزِ دیوان گشایند راه		به پابوسِ شاهنشهِ دین پناه	
	چو شد قاصد آنجا به رسمِ مهی		سرِ چاوشان از سرِ آگهی	
۵۳۹۵	مر او را به تکریم شد ره نمای		که گشت اندر آن بزمِ خوش فرق سای	
	بر آمد به دیوانِ شاهِ جهان		نشست از مقابل به صدرِ زمان	
	چو رسمِ ضیافت بپرداختند		حکایة زِ اسپانیه انداختند	
	بگفت از فرانچسه کرد التماس		به صلح افکنَد پیشِ این در اساس	
	چو بشنید دستورِ اعظم جواب		نمودش بدین گونه زیبا خطاب	
۵۴۰۰	که رایِ فرانچسه مقبولِ ماست		پذیرفتنِ التماسش رواست	
	به شرطی که اسپانیه انقیاد		نماید به درگاهِ عالی نهاد	
	نه پیچد سرِ مو سر از راستی		که کج رو فتد در کم و کاستی	
	به او گفت قاصد که ای نامور		به جز راستی نیست فکرِ دگر	
	فرانچسه را جز صداقت به شاه		نبوده است یک ذره بی اشتباه	

۵۴۰۵	چو کذبست در جمله ادیان حرام اگر خود زِ اسپانیه صدقِ حال کجا سویِ درگه نمودی پیام چو صدرِ معظم شنید این سخن به ارکانِ دولت به اصلاحِ کار		پیِ صدق داریم ازآن اهتمام نمی گشت تحقیقِ آن بی همال همین است اصلِ مآلِ کلام نظر کرد بر سرورانِ زمن بکوشید دستورِ صاحب وقار	

رفتنِ قاصد به دیوانِ همایون				
۵۴۱۰	گرفت آنگهی نامه از دستِ او سرِ چاوشان پیش بگشاد ره چو او بر سرِ حاجتِ مه رسید وزیران شمردند ره بیشتر بس آنکه به قاصد بدادند بار		به پایِ سریرِ شه آورد رو به سیمین عصا و به لعلین کلَه سرِ چاوشان پایِ خود پس کشید که سودند رخ بر در تاجور به پابپسی شاه عالم مدار	141b
۵۴۱۵	سه دستورش آنکه ستودند زود پی لطف و تشریف سلطان دین چو قاصد بر امد به کش و به فش چسان پیشکش تحفهای فرنگ ز کمخا و مخمل دوبار گزین		به احمد سنان و سیاوش قود شد ابزار نامه ز صدر گزین کشیدند بوابها پیشکش قماش دل افروز سیراب رنگ بدین کونه هم اطلاس نازنین	142a
۵۴۲۰	سقرلاط زیبنده با احتصاص ز هر جنس نه نه به از یکدیگر خز اینها یک آینه دلکش که مشهور بود او بهر کشوری		به کرباس کتان با رنگ خاص که از دیدنش خیره می شد بصر بلوری مجلا و سنگین بها شده رشک مرات سکندری	

در تعداد پشکشهای فرانجسه گوید				
۵۴۲۵	ز جام سپهر برین صافتر کشیدند بر پای تخت منیر پزیرفت شاه بهان التماس بدادند بر ترجمه در زبان		وز آینه مهر شفافتر به از جمله آینه دلپزیر گشادند مکتوب کبزی لباس ازو گشت صدق طویت عیان	

	وزیران ز خلوت چو گشتند در		شدند از پی خدمت تاجور	
	پس از پرسش حال عزم بیرون		نمودند آن زمره ذوفنون	
۵۴۳۰	چو رفتند بر منزل خویشتن		موقع بفرمود ساز سخن	

	جوابِ همایون به نامهٔ فرانجسه			
	جواب کتاب فرانجسه باز		نوشتند از شاه گردن فراز	
	به اسپانیه راه اصلاح را		گشادند با لطف و حسن ادا	
	نمودند آینده را باز راه		به انواع احسان ز درگاه شاه	
	جز احسان دو سه خلعت فاخره		بدادند با شوکت باهره	
۵۴۳۵	به کشتی روا نشد ز عمان به زیر		به پالیز زیبنده دلپزیر	
	که پالیز تخت فرانجسه است		مقامیست لایق به یزدان برست	
	آلهی مسخّر شود هر دیار		به شاه مانسه دین عالم مدار	
	که اسلامیان را بلاد چین		بود لایق از لطف حی مبین	
	چو قاصد به آن شهر رعنا رسید		فرانجسه اصل حکایت شنید	
۵۴۴۰	به اسپانیه کرد فرّخ پیام		پذیرفت احوالشان انتظام	

	در رفعِ رصد گوید			
	درین دم ز ناگه شهنشاه دین		بفرمود بر راصدش تقیدین	
	نمودند از آن اهلِ دانش سؤال		که ای نکته دان با شعور و کمال	142b
	چه شد کار و بارِ رصد باز گوی		گشادی عقد از فلک مو به موی	
	بگفتا به زیجِ الوغ بیگ باز		بس شبهه ها بود ای سرفراز	
۵۴۴۵	کنون شد زِ ترصید تصحیحِ زیج		دلِ دشمن از غم بزد ماریچ	
	ازین بس به فرمای رفعِ رصد		به رغمِ بد اندیش و اهلِ حسد	
	شهنشه سرِ چاوشان را بخواند		زِ تخریب و رفعِ رصد قصّه راند	
	اشارت نمودند تا قاپدان		شتابد به خیلِ عزب در زمان	
	رصد را شکافند یک باره زود		به سویِ حضیضش کشند ار صعود	

	رفتنِ چاوش باشی با قاپودان و رفعِ رصد			
۵۴۵۰	سرِ چاوشانش چو بر راه گشت		ازو قاپدان نیز آگاه گشت	
	گروهِ عزب هم خبر یافتند		سویِ قاپدان زود بشتافتند	
	سرِ چاوشان همرهِ قاپدان		به خیلِ عزب زمرهٔ قایدان	
	برفتند آن هر دو تا نامور		به فرمانِ شاهنشهِ تاجور	
	رصد را به یک لحظه بشکافتند		فراغت زِ کارِ فلک یافتند	
۵۴۵۵	فکندند ذات الحلق را زِ بیخ		شکستند آلات و کندند میخ	
	نماند از رصد غیرِ نام و نشان		که باشد همین سان بنایِ جهان	
	نکتهٔ دلپذیر			
	اساسی که او را نباشد ثبات		به او کی کند اهلِ عقل التفات	
	چه دانا حکیمان چه اهلِ کمال		چه اربابِ قال و چه اصحابِ حال	
	ازین گنج و اژدر نبردند بهر		که اندر پیِ شهد خوردند زهر	
۵۴۶۰	به دفع اندرش هر که تریاک خورد		زِ نیشِ اجل عاقبت جان نبرد	
	گر از حکمتِ هرمسی آگهی		کشد رشتهٔ عقل بر کوتهی	
	زِ مژگانِ جان ور کشی سوزنی		به آن سوزن این رشته در افکنی	
	چو ادریس سازی خیاطت شعار		نپردازی این خرقهٔ اعتبار	

	در موعظهٔ طیبه			
	ترا عمرِ نوح ار بوَد فی المثل		ازین فکر یابد وجودت خلل	
۵۴۶۵	به دهلیزِ این هستیِ پنج روز		به طولِ امل چشمِ حیرت مدوز	
	مکن حکم بر کار و بارِ فلک		که داند به جز حق مدارِ فلک	
	خود آثارِ علوی و انظارِ آن		فزونست از حصر و حد بی گمان	
	فلاطون که استادِ این کار بود		به حیرت ازین گونه افکار بود	
	ارسطو و بقراط و سقراط هم		فرو بسته رفتند ازین فکر دم	143a
۵۴۷۰	بکندند چاه و نمودند جهد		ببستند طفلِ خرَد را به مهد	
	بجستند بر اوجِ عیّوقِ راه		زِ رویِ بصیرت ازآن قعرِ چاه	
	خود آگه نگشتند از کنهِ آن		زِ قعرِ زمین تا نهم آسمان	

	ترا کی شود کشفِ حالِ چنین		که کردی تفنّن زِ رویِ زمین	
	بیا تا گریزیم ازین قال و قیل		که زالِ جهانست محکم محیل	
۵۴۷۵	مبادا به هم در زند کارِ ما		شود سرد این گرم بازارِ ما	
	چو کارِ رصد گشت پرداخته		زِ بنیاد و رسمش در انداخته	

در الهامِ ربّانی به تغییرِ لباسِ یهودی و نصرانی				
	دعا گو شدندش همه اهلِ دین		که فرمود کاری به شرعِ مبین	
	پیِ این چنین کارِ مشروع شاه		همی کرد بر حالِ عالم نگاه	
	بشد ناگهان فیضِ او از سروش		که بر حالِ ذمی فرو دار گوش	
۵۴۸۰	حدیثِ صحیحست قلبِ شهان		بوَد جایِ الهامِ حق بی گمان	
	خصوصاً شهنشاهِ عالم مدار		بوَد دین پناه و ولایت شعار	
	پدر بر پدر کار و بارش غزا		دعا گویِ او خلقِ ارض و سما	
	به حسنِ صلاحیت و عدل و داد		زِ اجدادِ خود گشته یک صد زیاد	
	سر افرازِ شاهان خداوندِ جود		سلیمان وقار و سلیم الوجود	
۵۴۸۵	مرادِ جهان خان مرادِ زمان		سرِ رمحِ او اژدهایِ دمان	
	خدنگش که جانکاهِ اعدا بوَد		چو سهمِ فلک خصم پیما بوَد	
	زِ شمشیرِ او خورده بدخواه رم		شده فتحِ روم و عرب تا عجم	

سؤالِ شاهِ جهان از وزیرِ اعظم در بابِ ذمیان				
	الهی بوَد عمر و بختش فزون		سرِ دشمن از تیغِ او غرقِ خون	
	شنیدم شد الهامِ شاهِ انام		که بعد از محمد علیه السلام	
۵۴۹۰	یهود و نصارا تبار از چه رو		بپوشند رخت و لباسِ نکو	
	زِ کسوت چنین قومِ زشتِ پلشت		به زرد و کبود از چه ممتاز گشت	
	چو این نکته در خاطرش کرد جای		بفرمود اشارت به فرخنده رای	
	که اصلِ حکایت شود آشکار		به عهدِ که گشتست این سان شعار	
	به ذمّی لباسی معیّن نبود		که کردست تعیین زرد و کبود	

	در تحقیقِ مقال گوید			
۵۴۹۵	چو دستورِ تحقیقِ احوال کرد		خود این گونه عرضی به اجمال کرد	143b
	که در سال هفتصد زجریه باز		به سرای شهنشاه گردن فراز	
	محمد قلاون شه آن دیار		نمودست یقین این رسم وکار	
	شهنشه در اشغت بر تخت بخت		ز اوضاع این هر دو تا قوم سخت	
	در آمد به مسجد ز بهر نماز		گشادند سجاده اش پیش باز	
۵۵۰۰	پس از فرض سنت شه نیکنام		نظر کرد سوی امام همسام	
	که بود او به فضل و هنر مشتهر		امام شهنشاه فرخنده فر	
	به علم و عمل ثانی مولو		نشیمنگهش مسند اولودی	
	در منعِ مولانا عبدالکریم امام سلطانی طایفهٔ نصارا را از ملبوساتِ نامشروعه			
	ورا نام عبدالکریمِ زَمن		نکوکار و خوش خلق و شیرین سخن	
	نکردی به جز طاعت او هیچ کار		عبادت شب و روز بودش شعار	
۵۵۰۵	دعاگویِ شه گشته به اختصاص		طلبکارِ نیکوییِ عام و خاص	
	جز القایِ خیرات بر شاه دین		نمی کرد کاری سعادت قرین	
	جهانی دعاگویِ احسانِ او		شکر خند از فضلهِ خانِ او	
	چو دانست امام از سرِ آگهی		شده شاملش التفاتِ شهی	
	ز رویِ ادب سر به بالا نمود		توجّه به امرِ معلّا نمود	
	در مکالمهٔ مخفیّه			
۵۵۱۰	بفرمود سلطان از آن باکمال		ز حالِ یهود و نصارا سؤال	
	بگفتا که ای شاهِ عالی جناب		جهانست از این غصه در رنج و تاب	
	که خیلِ یهودا به دستارِ زرد		عجب علّتی گشته بر اهلِ درد	
	چو دستار با تاجِ دانشوران		نمایند شهرت به خلقِ جهان	
	نصارا به آن علّت از درد و غم		ز رنگِ کبودی فزوده الم	
۵۵۱۵	اگر شه کند منعِ دستارشان		شود خلق آسوده از کارشان	
	که منعِ چنین کار باشد ثواب		بود امر و فرمان ز مالک رقاب	

در نتایجِ مقدمات الحق یعلوا و لا یعلو				
	شهنشه بگفتا کنم منعِ این		به ترویجِ احکامِ شرعِ مبین	
	اگر بعد ازین کسوتِ عالمان		به بینی به فرقِ یهودا عیان	
	بکش از سرِ آن تبارِ پلید		تدارک شود تا که وضعِ جدید	
۵۵۲۰	ز حقّش برون آی و تعزیر کن		به شهر و محلات تشهیر کن	
	که گستاخیِ خود گروهِ تبه		بدانند و کوشند با رسم و ره	
	چو بشنید امام این سخن را ز شاه		تواضع کنان کرد آهنگِ راه	

در تأدیبِ امام انامِ حکیمِ یهودی را				
	به وقتی که آمد برون از سرای		سواره به منزل روان بشد ز جای	144a
	چه دید او طبیبی ز قومِ یهود		که نام کریه اللقا قورد بود	
۵۵۲۵	معقّد به پیچیده دستارِ زرد		ز صوف اندرش کسوتِ لاجورد	
	چو دانشوران کرده در فرقِ خویش		گشاده رهِ حیله آن زشت کیش	
	چو نزدیک شد آن یهودِ پلید		فضایل پناهی عنان بر کشید	
	به توفیقِ ایزد نمود اعتماد		به دربانِ شاهی اجازت بداد	
	ز استر به لختی فرو کرد زیر		به خاکش در افکند خوار و حقیر	
۵۵۳۰	چو بگرفت دستار و کسوت ازو		تو گویی که برگشت دولت ازو	
	به فرقش فرو کوفت تحقیر کرد		چه تحقیر یک باره تشهیر کرد	

در عرضِ ماجرا علی ماجرا به پایهٔ سریرِ اعلی				
	نمود آنگهی ماجرا عرضِ شاه		بخندید و خوشحال شد پادشاه	144b
	چنین گشت فرمانِ عالم مدار		کزین هر دو تا قومِ بی اعتبار	
	یهودا شود سر به سر سرخسر		کزیشان بوَد رافضی زشت تر	
۵۵۳۵	نصارا سیه پوش گردد تمام		چه در روم و یونان چه در مصر و شام	
	دگر رختِ فاخر نپوشند هیچ		همه اهلِ ذمت زد آن تا به پیچ	
	شود این نسق در جهان آشکار		زِ آثارِ عدلِ خداوندگار	

	چو اربابِ ذمّت زِ دستار و رخت		همه عور گشتند در پایِ تخت	

در ارسالِ احکامِ شریفه به جهةِ تغییر البسهٔ اهلِ ذمّه				
	زِ دیوان نوشتند احکامِ شاه		به هر سو درین باب با رسم و راه	
۵۵۴۰	در آفاق مشهور گشت این سخن		یهود و نصارا به هر انجمن	
	زِ سر ترک کردند دستار را		ببستند روزی دو بازار را	
	گرفتند خروار خروار زر		پیِ جلبِ نفعِ فزون دفعِ ضر	
	ندیدند راهی زِ سمتِ قبول		به دکّان نشستند زار و ملول	
	بشد شهرهٔ دهر این کارِ خوش		به گیتی زِ شه ماند آثارِ خوش	
۵۵۴۵	اساسِ شریعت ازو شد بلند		فرو بنیهٔ کافرانِ نژند	
	شهِ دین به دولت بوَد مستدام		به بختِ جوان تا به روزِ قیام	
	مغنّی بیا تا سروری کنیم		به آسایشِ دل حضوری کنیم	

منبعِ داستان				
	بمانَد زِ ما تا خوش آوازه ای		در آفاق با نغمهٔ تازه ای	
	ستودندهٔ کارِ اهلِ هنر		به کشورگشایی زِ بحر و زِ بر	
۵۵۵۰	چنین گوید از حالِ سردارِ شاه		پس از قرص پرداختن با سپاه	
	کز افزونیِ عمرِ آن ذو فنون		شد آثارِ پیری و ضعفش فزون	
	دو سالِ تمام از هجومِ سفر		غمِ عالم اندر دلش کرد اثر	
	بزرگانِ غم عالمی زآن کشند		که بعد از غم آخر به شادی رسند	
	پیِ غم بوَد شادمانی به کار		که باشد چنین شیوهٔ روزگار	

در تغییر اوضاعِ سردار از فزونیِ پیری و اضطرار				
۵۵۵۵	چو کارش زِ پیری و طولِ امل		پذیرفت از حد فزون تر خلل	
	به لشکر بشد زندگانیش تنگ		رمیدند ازو همچو شیر و پلنگ	
	شهنشه زِ احوالش آگاه گشت		مر او را طلبکارِ درگاه گشت	
	به جایش بفرمود سردارِ نو		ظفر همعنان نصرتش در جلو	145a
	وزیرِ عدو کاهِ دشمن شکن		گشایندهٔ حلقِ واد و یمن	
۵۵۶۰	به مصرِ وزارت عدیم الوجود		به صدرِ صدارت خداوندِ جود	
	هژبر افکن و اژدها پیکری		دل و جانِ عالم سر و سروری	
	چو یوسف که محسود الاقران شده		فرا قدرش از اوجِ کیوان شده	
	به نوکِ سنان رمحِ رامح ربای		به دشنه گره بندِ ذابح گشای	
	زِ تیرش پریشان سهامِ سپهر		فکنده کمان و سپر ماه و مهر	
۵۵۶۵	زِ تیغش فنا دشمنِ غرب و شرق		چو خار و خسی کآتش افتد زِ برق	
	هراسان زِ آوازه اش بد سگال		چو از رعدِ غرّان پلنگِ جبال	
	چو سرلشکری شد مقرر به او		به کارِ سفر باز بگماشت رو	

رفتنِ چاوش به طلبِ سردارِ پیشین				
	فرستاد چاووشِ شاهِ جهان		به سردارِ پیشین که آید همان	
	یکی روزِخورشید کز روشنی		شده شعله افشان به هر گلشنی	
۵۵۷۰	زمین رشکِ فردوسِ اعلی شده		گلستان چو عدنِ معلّا شده	
	چمن گسترانیده رنگین بساط		جهانی به گلگشت و ذوق و نشاط	
	سحاب از فلک شاه را چتر سای		تن آسا کِه و مِه زِ ظلّ خدای	
	زِ سنبل هوا عالمی مشکبار		زِ عطرش جگر خون غزالِ تتار	
	هوا از پرنده نمودی نهان		زمین گشته تنگ از چرنده ددان	

صفتِ مرغزار

۵۵۷۵	لبِ رود و دریا زِ ماهی به ماه		زِ آوازهٔ مرغ و ماهی سیاه	
	خداوندگار از پیِ سیر و گشت		شده صید پویان به کهسار و دشت	
	چو شهباز افکنده بر قاز و بط		چمن گشته پر قاز و بط زین نمط	
	زِ بانگِ طبل باز و آهنگِ قو		کلنگان پریشان شده سو به سو	
	شکاری دلیران دوان تند رخش		زِ سمِّ ستوران جهان آذرخش	
۵۵۸۰	یکی صیدِ کبکِ کبابی نمود		یکی از هوا مرغِ پرّان ربود	
	به تیهو یکی چرغ افکند تیز		گرفتش شتابان به صد جست و خیز	
	یکی سویِ خرگوش ره در گشاد		سگِ تازی ای در فکند و ستاد	
	به سمسون یکی گرگ کردی شکار		کشیدیش از غار کفتار وار	

صفتِ شکار

	یکی همچو بیژن به جنگِ گراز		نموده به شمشیرِ کین ترکتاز	
۵۵۸۵	شهنشه فرود و خسته با خدنگ		سر شیر شه زه به پشت پلنگ	145b
	یکی کاو کوسی براند اخته		شکاری دو قربان شه ساخته	146a
	هژبران زِ خونِ گوزنانِ کوه		همه سیر و خوشدل به فرّ و شکوه	146b
	دلیران زِ نخچیر بگرفته کام		به صیّادِ آهویِ رم خورده رام	

بازگشتِ خداوندگارِ کامکار از صید و شکار

	چو از صبح تا شام کردند صید		رمیدند آخر ازین فکر و قید	
۵۵۹۰	نمودند رو سویِ منزل همه		به صد حشمت و غلغل و زمزمه	
	درآمد شهنشه به اورنگِ بخت		فلک سای از مقدمش قدرِ تخت	
	شب و روز در مسندِ عدل و داد		چو نامش مرادِ جهان را بداد	
	زِ فرِّ همایونِ مالک رقاب		همه خلقِ رویِ زمین کامیاب	
	زِ احبابِ فرخنده اغیارِ زشت		دروده بد و نیک از کار و کشت	
۵۵۹۵	زِ لطفِ خوش و صولتِ قهرمان		چه مرده چه زنده قهر و امان	

آمدنِ خبر از رجعتِ سردارِ پیشینِ نامور			
	به عهدش جهان فارغ از دردِ سر		که آمد زِ سردارِ پیشین خبر
	رسیده چو جاووشِ کار آزمای		زِ درگاهِ شاهی به فرخنده رای
	نشان داده حکمِ شهِ کامکار		که آید به درگاهِ عالم مدار
	خبر دار تا گشته از اصلِ راز		به فرمان شاهنشهِ سرفراز
۵۶۰۰	به رجعت شتابان شده ذو فنون		زِ سیواس بگذشته باشد کنون
	شهنشه بفرمود تا در زمان		مهیّا کند کشتی ای قاپدان
	زِ ناگه به اسکودر آمد وزیر		خبردار شد قاپدان دلیر

کشتی آراستنِ قاپدان به سردارِ پیشینِ کاردان			
	به تقدیمِ او کشتی ای ساز کرد		سویِ اسکودر بادبان باز کرد
	رسانید کشتی به آن سویِ آب		ملاقات کرد او به عالیجناب
۵۶۰۵	شدند آنگهی سویِ معبر به گام		به کشتی بشستند با احتشام
	گذشتند از این سو به این سویِ آب		رهیدند از اندیشه و اضطراب
	اخیرِ صفر بود و هشتاد و هشت		که از شرق سویِ ستنبول گشت
	صفر شد زِ اسکودر آمد صفر		که شد ختمِ کارش به خیر و ظفر
	به منزلگهِ خویشتن در نشست		زِ آسیب و رنجِ سفر باز رست

رسیدنِ سردارِ پیشینه به قسطنطنیه			
۵۶۱۰	مهان بر جنابش بسودند روی		زِ میدانِ لطفش ربودند گوی
	درین دم زُ تقدیرِ حق ناگهان		بر آشفت احوالِ صدرِ زمان
	وجودِ شریفش شد آزرده حال		زِ تب گشت افسرده و بی مجال
	دو سه هفته در خانه بیمار ماند		به بالین سرِ فرّخش زار ماند
	شهنشه خبر کرد بر مصطفی		که آید به دیوانِ دولت فزا
۵۶۱۵	کند دادخواهی به رسمِ مهی		بکوشد به کار از سرِ آگهی
	هنوز او نبوسیده پایِ سریر		بیامد به دیوانِ عالم مسیر

رفتنِ سردارِ پیشین به دیوانِ همایون			
	شـــده روزِ شـــنبـه زِ مـولـودِ مـاه		خـرامـیـد با فـرّ و اقـبـال و جـاه
	چو بنشـــســـت در مســـندِ عدل و داد		پـیِ کـارســـازی ســـر انـدر نـهـاد
	در آنجـا بـه ســـردارِ نو شـــد قرین		نـمـودنـد تـدبـیر و رایِ مـتـین
۵۶۲۰	ســـیـاووش پاشـــا زِ ســـویِ دگـر		بـه حســـنِ ادب ســـرورِ نامـور
	به گفتارشـــان داشـــت پیوســـته گوش		زِ رویِ بصـــیرت بـه ادراک و هـوش
	پـس از رایِ ســـردارِ نـو با کـهـن		بـه خوبی شـــد آخر مـآلِ ســـخن
	پـیِ دادخـواهـی بـه اقـبـال و فـر		زِ گنجینـه در گشـــت رختِ ســـفر

در اجمالِ حالِ صاحبِ صاحب اقبال گوید			
	زِ دیـوان بـه مـنـزل چـو باز آمـدنـد		بـه صـــد شـــوکت و عزّ و ناز آمدند
۵۶۲۵	ســـیُم روز ســـدارِ نو شـــد بـه راه		پـس از پایـبـوسِ شـــهِ دیـن پـنـاه
	کـنـم شـــرح آن را بـه جـلـدِ دوم		بـه اقـبـالِ شـــاهـنشـــهِ محتشـــم
	چـو ســـردارِ نـو ســـرفـرازِ زمـن		ســـنـانِ عـدوکـاهِ دشمـن شـــکـن
	بـر افـراخـت رایانِ فـتـح و ظـفـر		گـذشـــت از ســـتنبول بر اســـکودر
	وزیـرِ مـعـظـم زِ بـیـمـاریَـش		نـهـفـتـی بـه دل نالـه و زاریَـش
۵۶۳۰	شـــد آشـــفـتـه آخـر زِ رنـجِ فـزون		دل و دیـده از تاب و تـب غرقِ خون

در انتقالِ احمد پاشایِ وزیرِ اعظم علیه الرحمه			
	شـــبِ چـارشـــنـبـه زِ دارِ فـنـا		گـذر کـرد بـر ســـویِ‌مـلـکِ بـقـا
	نـمـودنـد عـرضِ شـــهِ دیـن پـنـاه		که شـد فوت آصـف پس از شـامگاه
	شـــهـنشـــه دعـا بر روانش بخوانـد		درودِ فـراوان بـه بـیـچـون رســـانـد
	شـــد آن شـــب زِ ماتم ســـرایِ وزیر		فـرو در ســـیـاهـی چـو دریایِ قـیر
۵۶۳۵	ســـحرگـه بزرگـان شـــدنـد انجمن		نـمـودنـد تـرتـیـبِ نـعـش و کـفـن
	چو تابوتش از خـانـه بر داشـــتـنـد		بـه عـزّت فـرا فـرق افـراشـــتـنـد
	بـه تـوحـیـد و ذکـر و دعـا و ثـنـا		بـبـردنـد صـــنـدوقِ فـرخـنـده را

رفتنِ مشار الیه در جامعِ بابِ ادرنه				
	چو او جامعی داشت خاص و بلند		به نزدِ درِ ادرنه دلپسند	
	رساندند آنجا به حمد و درود		به صحن اندرش دفن کردند زود	147b
۵۶۴۰	به قبرش شب و روز ختم و ثنا		شده ورد اهلِ جهت دایما	
	الهی به جنّت بوَد جایِ او		که صاحب کرم بود و پاکیزه رو	
	کرم شیوهٔ اهلِ جنّت بوَد		کرم پیشه لایق به رحمت بوَد	
	شود منزلش اوجِ خلدِ برین		کند رحمتش ارحم الراحمین	
	گرفتند مهرِ وزارت روان		نمودند تسلیمِ شاهِ جهان	
۵۶۴۵	پس از هفته ای آصفِ نیک را		سپهدارِ پیشین شهِ مصطفی	
	به رسمِ مهی پیشکش ها کشید		به پابوسِ شه شد به چندین امید	

بازداشتنِ شهنشاهِ کام بین نگینِ وزارت را از سردارِ پیشین و طلبِ سردارِ نو از نگین				
	شه از وی نگینِ وزارت نهفت		کنون کارِ مهرست موقوف گفت	
	چو بشنید سردارِ دولت پناه		طلب داشت مهر وزارت زِ شاه	
	چنین کرد عرضِ شهِ کامران		که ای شاه جمجاهِ صاحب قران	
۵۶۵۰	بوَد گر چه گستاخی ای شهریار		بکن عفوِ تقصیر و عفوم بدار	
	به احسان چو سرلشکرم ساختی		سرم از سران برتر افراختی	
	نگینِ وزارت کنی گر عطا		فزون تر شود قدر و جاهم شها	
	سپه احترامم کند بیشتر		که با لطفِ شاهست نام و هنر	

در تمثیلِ جمیل				
	سلیمانِ ثانی که بُد جدِّ شاه		براهیم را تا به خیل و سپاه	
۵۶۵۵	به سرلشکری سویِ ایران زمین		فرستاد با زمرهٔ اهلِ دین	148a
	به مهرِ سلیمانی و آصفی		سپه راند تا اردبیلِ صفی	
	جهان را در آورد زیرِ نگین		عدو را گریزاند با تیغِ کین	
	قزلباش کیشان هراسان شدند		زِ قزوین و قم تا خراسان شدند	

۵۶۶۰	شـــهنشـــه بـه بغـداد بنـمود عزم امـامِ مـعـظّـم عـمـارت پـذیـر همـه کُرد و لور تابعِ شـــاه گشـــت چـه بغـداد و بصـــره عرب تا عـجم		بـه ضـــبط انـدر آورد پی کین و رزم شـــد از خیرِ ســلطـان آفـاق گیر مـطـیـعِ فـرازنـده درگـاه گشـــت بـه اقلیمِ عثمـانیـان گشـــت ضـم	

مواعدهٔ همایونِ سردارِ نو خاتمِ پزارت را				
۵۶۶۵	کـنـون بـنـده را شـــاهِ رویِزمـین شـــهنشـــه بـه او وعـدهٔ لطف کرد چـو از اســـکـودر عـزمِ ایـران نـمـود بـه تختِ ســتنبول شـــاهِ جهـان کـه خود با ســیـاووش پاشـــا وزیر شـــدنـد آنـگـه آن هـر دو تا نامور کـه فـرمـود روزی شـــهِ کـامـیـاب		همـان بِـه عـنـایـت نمـایـد نـگـین خرامـان بـه این وعـده شـــد ره نورد شـــتـابیـد یکســـر بـه ســیواس زود اب رمصـــطفی حکم کرد آن زمـان شـــونـد از پـیِ کـارِ بـرنا و پـیر بـه پرســـش بـه دیوانِ فرخـنـده فـر زِ خـیـلِ مـهـان از ســـرِ انـتـخـاب	

در وزارتِ مسیح پاشا ادامه الله و ابقاه				
۵۶۷۰ ۵۶۷۵	وزیـرِ مـکـرّم شـــود بـی گـمـان کـه در مصـــر والـی بُـد آن نامـور بـه جـایـش ســـرِ خـازنِ کـامـبـین یکی چـاوش آنگـه شـــهِ کـامکـار پـیـامِ وزارت بـه پاشـــا رســـانـد وزیـــرِ زمـــان کـــرد اکـــرامِ او پـس از رفـتنِ مـیرِ مـیرانِ نـو		مسـیحـا دم آن سـرورِ نکتـه دان خـزایـن زِ ســعـیـش فـزون از شمـر حســن گشـــت والی به مصـــرِ گزین روان ســـاخـت بر مصـــرِ با اعتبـار بـه درگـاهِ گـیـتـی پـنـاهـش بخـوانـد بـــه بابِ مـــعـــلّا در آورد رو پـس از رفـتنِ مـیرِ مـیرانِ نـو	148b

	توجّهِ مسیح پاشا از مصرِ قاهره به قسطنطنیه			
۵۶۸۰	وزیرِ جهان دیدهٔ کامیاب شد از مصر سویِ دمشق و حما زِ روزی که از مصر آهنگِ راه زِ بسیاریِ حشمت اندر رهش یکی گفت اسبابِ او پیشتر به کشتی نگشتی گر این ثقلِ نقل وزیرِ کهینش که باشد چنین		در آورد پایِ ظفر در رکاب وز آنجا بیامد به صدرِ علا بفرمود دستورِ دولت پناه به صد منزل آمد به منزلگهش زِ دریا به کشتی شدی سویِ بر کجا حملِ اثقال می شد به عقل قیاسِ شهنشه توان کرد ازین	
	وصولِ خبرِ وصولِ سردارِ نو به ارضِ روم			
۵۶۸۵ ۵۶۹۰	هنوز او نگشته به پایِ سریر که شاها شدم چون سویِ ارضِ روم رسیدست و مقصود او راست نام شهنشه چو بشنید این قصّه را که ایرانیان را به درگه روان بکوشد به دفعِ عدو خویشتن نگینِ وزارت فرستاد نیز کنم شرحِ این داستان را دگر که خواهد شدن ختم جلدِ نخست		بیامد خبر از سپهبد وزیر زِ ایران پیام آوری با رسوم بوَد اصلِ مقصودشان التیام چنین کرد پیغامِ فرخنده را نماید سپهدار با عزّ و شان به توفیقِ نصرت دهِ ذوالمنن که تا بیش کوشد به جنگ و ستیز به جلدِ دوم زنده مانم اگر در احوالِ سردارِ پیشین درست	
	آمدنِ قاصدِ ایران به درگاهِ فلک آشیان			
۵۶۹۵	چو فرمانِ شاهی به سرحد رسید به روزی که مقصود از سرخ‌سر بر آشفت سردارِ پیشین زِ غم به پیچید چون اژدهایِ دمان پس از یک دو روزی به جنّت شتافت		شتابید قاصد زِ رویِ امید بیامد به منزلگهِ اسکودر فزون در دلش گشت رنج و الم اجل پنجه ای زد ندادش امان که در قربِ ایّوب آرام یافت	149a

	چو کردند دفن اندر آن خاکِ پاک		زِ حسرت غلامانِ او سینه چاک	
	فشاندند خاکِ ندامت به سر		پریشان و غمگین به هر رهگذر	

در انتقالِ سردارِ پیشین علیه الرحمه گوید				
۵۷۰۰	شهنشه پذیدفت مقصودشان		به قانون و آیینِ پیشینگان	
	شد آن زمره از لطفِ شه بر مراد		همه بنده اش تا به روزِ معاد	
	چو در شش مه از سرنوشتِ الست		به جایِ محمد که احمد نشست	
	گذشت او دگر مصطفی آنگهی		که باشد قدومِ اجل ناگهی	
	فلک طعنه می زد وفا هم نماند		جهان بین که بر مصطفی هم نماند	
۵۷۰۵	الهی بوَد رحمتِ بی شمار		به این نامدارانِ جنّت مدار	
	که دیدیم احسانشان را تمام		وز انعامِ هر یک گرفتیم کام	

در ذکرِ جمیلِ وزیرِ بی عدیل غفر الله گوید				
	فزون از همه بر محمد دعا		که او بود دریایِ لطف و عطا	
	اگر رفت چندین وزیرِ سره		بوَد جمله قربانِ شه یکسره	
	وزیرِ نکو هست کمیاب اگر		تواند گزیند شهِ نامور	
۵۷۱۰	که اصلِ وجودِ جهان ذاتِ اوست		خود او مهر و گیتی چو ذرّاتِ اوست	
	پس از مصطفی شهریارِ جهان		بفرمود تدبیر با بخردان	
	که تنها به دیوان سیاوش بماند		به او خوش رفیقی بباید رساند	
	چو دور است مصر و نیامد مسیح		مهمّست حالا وزیرِ فصیح	

در وزارتِ محمّد پاشایِ توقیعی زاد الله تعالی ایام اجلاله گوید				
	زِ ارکان گزین کرد دانا دلی		وزیرِ کهین ساخت با مقبلی	
۵۷۱۵	که توقیعیِ شاه بُد ذو فنون		شده میرِ میران به عقلِ فزون	

	دوم باره گشته موقّع به شاه		به رسمِ بزرگی به آیین و راه	
	محمد وِرا نام و نیکو خصال		به تدبیر و رای و هنر بی همال	149b
	چو آمد به دیوان وزیرِ کهین		شد او با سیاووش پاشا قرین	
	پس از پایبوسی درآمد به کار		به قانونِ عثمانِ عالی تبار	
۵۷۲۰	کجا مشکلی بود کردند حل		نمودند پس پرسشِ در محل	
	گشادند ابوابِ لطف و عطا		بر آمد همه کامِ اهلِ رجا	
	وزیشان جهانی برومند شد		چو طوطی یکایک شکر خند شد	

	در اشتغالِ امّتِ خیر البریه به ادعیهٔ صالحه			
	وزیرِ معظّم سپهدارِ شاه		به سرحدِّ ایران به ناوردگاه	
	شب و روز در کوشش و کار بود		به دفعِ بد اندیشِ مکّار بود	
۵۷۲۵	جهانی طلبکارِ فتح و ظفر		به فتح و به انعام مشغول در	
	به بطحا و پثرب به قدسِ شریف		به بغداد و مشهد مقامِ لطیف	
	به هر جامعِ خاصه در هر بلد		فزون ختم و تسبیح خوان از عدد	
	همه از پیِ نصرتِ اهلِ دین		بسودند رخسارها بر زمین	
	بجستند یاری زِ پروردگار		درین ره به سرلشکرِ کامکار	
۵۷۳۰	شهنشه بدین سان به حمد و درود		توجّه به احوالشان می نمود	
	که آخر زبون گشت خصمِ نژند		پیِ صلح بر زد نفیری بلند	
	نمایم ازین پس به عونِ اله		به جلدِ دوم نقشِ آن کارگاه	
	که این نیز نزدیکِ انجام گشت		به تأییدِ بیچون سرانجام گشت	

	در سپاسِ اختتامِ پیروز انجام			
	رطب هایِ نخلِ ریاضِ رجا		بر امد به کامِ دل و مدّعا	150a
۵۷۳۵	شد الحمدلله مکمّل درست		شهنشاه نامه زِ جلدِ نخست	
	گشادند درهایِ فیضم زِ غیب		شدم ملهم از غیب بی شک و ریب	
	به نامِ خدا کردمش ابتدا		به اتمام از آن گشت حق رهنما	
	چو الهامِ محض است گفتارِ من		چه خواهی زِ تعدادِ اشعارِ من	

۵۷۴۰	از آن کرده ام نا شمردن شعار غرض از شمردن اگر شهرتست		که فیضِ الهی بوَد بی شمار معاذ الله آن باعثِ آفتست	

در مراسمِ شکرگزاری و بندگی گوید				
۵۷۴۵	نه شهرت به خاطر نه اجرت به دل زِ محمود در مدّتِ شصت سال سه چندانِ آن هر صباح و مسا گرفت او به جایِ زر ار سیمِ خام اگر لطفِ این گونه پیشینگان که اموات از حالِ ما آگه اند رسد فیضِ احسان به هر یک یقین مگو خیلِ اموات را مرده اند خبیرند از وضع و اطوارِ خلق		زِ فیضِ حق و لطفِ شاهم خجل شد آن چه به فردوسیِ بی همال رسیدست از آلِ عثمان مرا گرفتم من از جمله حظِّ تمام شنیدند جان یافتندی روان پیِ زندگی چشم ها برده اند زِ رویِ زمین تا به زیرِ زمین که اربابِ ایمان همه زنده اند دل افسرده از غفلتِ کارِ خلق	

در استعانت از درگاهِ فیّاض علی الاطلاق گوید				
۵۷۵۰ ۵۷۵۵	کند رحمت ایزد به او دایما اگر از اجل حق امانم دهد نمایم به جلدِ دوم دست باز جهانِ کرم خان مرادِ سلیم به روزی که او داد خواهی کند به دُر پاشی اندر گشاید چو کف بر آرد اگر تیغِ کین از غلاف شهی را که کمتر وزیرش سپاه که یارد که با او کند همسری		که بر اهلِ ایمان بخواند دعا توانایی جسم و جانم دهد به اقبالِ شاهنشهِ سرفراز خداوندِ احسان و لطفِ عمیم زِ دیجور دفعِ سیاهی کند شود خشک عمّان چو بحرِ نجف مخالف بجوید امان بی خلاف کشد سویِ ایران ستیزد به شاه به دارا شکوهی و اسکندری	150b

در تاریخِ تکملهٔ این مقاله			
	به عهدش چو این نامه پایان رسید	دمِ حاصل آمد زِ کشتِ امید	
۵۷۶۰	حکایت به توفیقِ حق ختم گشت	سرم از تفاخر زِ کیوان گذشت	
	مهِ روزه بود و شبِ قدر هم	که از فکرِ این گشتم آسوده دم	
	وز انجامِ این نظم طبعم شکفت	پس از یک دو مه نظم تاریخ گفت	
	اگر شه پذیرفت گفتارِ من	چو نظمِ ثریّا شود کارِ من	
	که با نصرت و فضلِ پروردگار	پذیرفتنِ شه بوَد اصلِ کار	
۵۷۶۵	و گر سهو شد عفو کن ناگزیر	که شهنامه گوییست کارِ خطیر	
	درین بزمِ خوش تا سر افراختم	چو باغِ مرادش به پرداختم	
	الهی گلستانِ این تازه باد	به فرّ همایونِ عالی نهاد	
	به کارم مخالف کجا رشک بُرد	زِ ثعبانِ کلکم بسی نیش خورد	
	قلم بر عدو در کفم اژدهاست	بر احباب نیشکّرِ بی بهاست	
۵۷۷۰	هر آن کو به انصاف بگشاد گوش	شود در مقامِ صفا شهد نوش	151a
	تعصّب درین فن نیاید به کار	که الهام و فیض است از کردگار	
	مرا اندرین ماجرا دخل نیست	که فعّالِ مطلق محقّق یکیست	
	مغنّی بکش نغمهٔ دلپسند	به لقمان بکن التفاتِ بلند	
۵۷۷۵	که این تازه نقشیست در مدحِ شاه	پر آوازهٔ آن زِ ماهی به ماه	
	بده ساقی آن می که در بیخِ خُم	زِ بویش شود عقلِ خمّار گم	
	زِ لایِ کهن تا عرق بر کشیم	برابر به کبریتِ احمر کشیم	
	که بی مطرب و می سرودِ جهان	نیرزد به یک برگِ کَه بی گمان	
	چه مطرب چه می آن که روزِ الست	زِ عشقش به بزمِ صفا داد دست	
۵۷۸۰	ندانند خود این عیش جز اهلِ عقل	که نُقلش بوَد شهدِ اربابِ نقل	
	خنک آن که زین باده سرمست گشت	همه کارش از نیستی هست گشت	
	الهی مرا جرعه ای کن نصیب	زِ جامِ شفاعت به بزمِ حبیب	
	رسولی که شد خلعتِ کاینات	زِ بهرِ وجودش علیه الصلوة	
	هزاران سلام و هزاران درود	زِ ما بر محمّد عظیم الوجود	
۵۷۸۵	به آل و به اصحابِ او اجمعین	به انصار و بر تبّعِ تابعین	

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nda bir tür tarih yazıcılığı sayılan şâhnâme yazarlığının doğuşunda İranlı ünlü şair Firdevsî'nin Şâhnâme'sinin önemli rolü olmuştur. Özellikle Osmanlı Saray'ında XV. ve XVI. yüzyıllarda bir taraftan Fars Dili ve Edebiyatı'nın yoğun etkisiyle, diğer taraftan ise ilmî, fikrî, siyasî ve kültürel açıdan ilerlemenin sonucu olarak padişahlar saltanat dönemlerinin, yaptıkları seferlerin, muharebelerin, yaşanan olayların kayda geçirilmesini istemişler ve bu şeklide şehnâme yazarlığı yaygınlık kazanmış ve "şehnâmecilik" bir makam olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışma konumuzu teşkil eden Şehinşâhnâme'nin müellifi Seyyid Lokman da Osmanlı sarayının en uzun süreli şehnâmecisi olarak dikkat çeker. 1569 yılında şehnâmeci tayin edilen Seyyid Lokman yaklaşık yirmi yedi sene bu görevde kalmış, hem Farsça nazım hem de Türkçe mensur biçimde birçok eser telif etmiştir. Bunlar arasında tez konumuzu oluşturan Seyyid Lokman'ın bu eseri III. Murad'a ayrılan bir şehnâmenin ilk cildi olarak 982-989 (1574-1581) yılları arasındaki olayları ihtiva eder. Özellikle Safevî devleti ile keşmekeşli ilişkileri konu edinildiği eserde olayların çoğu bu çatışmalar sırasında Doğu Anadolu, Güney Kafkasya ve Kuzeybatı İran'da geçer. Olayları ayrıntıları ve nitelikleriyle betimleyen eser, yazarın bizatihi yaşadığı dönemin gerçeklerine öyküsel bir dille ışık tutması açısından oldukça önemlidir.

Eserde birçok olayda tarih ve gün tam olarak verilmiştir. Tarihî olaylar tamamıyla kronolojik olarak anlatılmıştır. Birçok yer, kavim, kişi adı fetihler sırasında ve çeşiti münasebetlerle kayda geçirilmiştir.

Şehinşâhnâme dönemin tarihî ve hatta sosyal hayatı hakkında birinci el bilgiler ve ipuçları barındırmaktadır. Aktardığı olayların büyük bir kısmını kendi gözlemlerine ve duyduklarına dayanarak dile getiren müellif, dönemin tarihî dokusuna ışık tutmaktadır. Eserde tarihî rivayete uygun gerçekçi bir yaklaşım görülmektedir. Savaştaki acımasızlık ve şiddet de olduğu gibi aktarılmıştır. Müellif sadece savaşların betimlenmesiyle kalmamış, birçok kültürel ve toplumsal olaya da tanıklık etmiştir.

Şehinşâhnâme her ne kadar tarihî amaçla yazılmış olsa da edebî niteliğine de dikkat edilmiştir. Günlük olaylar daha yalın ve betimlemeli bir üslupla anlatılırken geçişler ve tabiat tasvirlerinde daha edebî bir anlatım tercih edilmiştir. Eserde İstanbul'daki bilindik mekanlar dışında Kafkaslardaki birçok bölge, Kars, Erzurum, Sivas, Van gibi çok sayıda coğrafi konum hakkında da ayrıntılı bilgiler ve tasvirler mevcuttur. Olayların yaşandığı bu yerler genel olarak ayrıntılı bir şekilde, teşbîh ve mecazlarla betimlenmiştir. Şehrin, kalenin, nehrin veya coğrafi mekanın yapısı, şöhret bulduğu özellikleri belirtilerek tanıtılmıştır. Tören tasvirleri de eserde ayrıntılı biçimde işlenmiştir. Padişahın cülûsu, sünnet töreni, defin merasimleri, yüksek görevlere atamalar, bağış törenleri birçok münasebetle eserde detaylı bir biçimde aktarılmıştır. Eser anlatılan olayları betimleyen birçok minyatür ile zenginleştirilmiş ve bu minyatürlerde dönemin kültürel ve sosyal hayatı, giyim kuşamı, sanat tarihi, şehir ve saray manzaraları yansıtılmaya çalışılmıştır.

Şehinşâhnâme'nin yazıldığı dönemde yaşamış ve hikâyenin kahramanları olan tarihî şahsiyetler zaman zaman teşbîh yoluyla eski Türk ve İran hükümdarlarından Oğuz Han, İskender, Dârâ, Enuşirvan, Sultan Mahmud, Kızıl Arslan, Tuğrul Bey, Şâhnâme'deki mitolojik şahsiyetlerden Dahhâk, Cemşîd, Behrâm, Sâm, Nerîmân, Rüstem ve dinî figürlerden Hz. Süleyman, Hz. Yusuf, Hz. İsa, Hz. Muhammed ve sahabelerinin vasıflarıyla nitelenmişlerdir. Çoğu sahne betimlemesi natürist niteliktedir. Saray erkânı ve çeşitli görevlerle ilgili birçok bölümde ayrıntılı bilgiler yer almıştır. Özellikle savaş sahnelerinin ayrıntılı betimlemeleri sırasında kılıç, gürz, hançer, top, tüfek, şeşper, yay, kalkan gibi silahlar ve sancak, kös, davul, nakkare, cebe, yerak, bayrak, tuğ gibi savaş araç gereçleri ve kıyafetlerinden söz edilerek dönemin askerî teşkilat düzenine dair önemli dolaylı bilgiler verilmektedir. Aynı şekilde askerî alanda ve yönetimde kullanılan Türkçe alıntılar bakımından da önemli bir kaynak sayılmaktadır.

Derin astronomi bilgisine sahip olduğu anlaşılan müellif, birçok yerde bu alanla ilgili verileri de eserinde ilmik ilmik işlemiştir. Savaş meydanı, ordugâh, tören sahneleri ve tabiat tasvirlerinde özellikle gök cisimleri isimleri kullanmış, onların özelliklerinden de yararlanmıştır.

Aldığı eğitim ve yetiştiği toplumlar sebebiyle hem İran, hem de Osmanlı coğrafyasını ve kültürünü iyi bilen müellif, bu eserde iki kültürü en çatışmalı dönemlerinde harmanlamayı başarmıştır. Şehinşâhnâme yazarın kendi zamanındaki olayları anlattığı için bir anlamda da duyduğu ve tanık olduğu olayların bir raporu olması nedeniyle tarihî bir belge kıymetindedir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel Toprak, Filiz: "Arifî'nin Süleymannâme'sindeki Minyatürlerde Saltanata İlişkin Simgeler", Sanatta Yeterlilik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2007.

Afyoncu, Erhan: "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", **Türkiye Araştımaları Literatür Dergisi**, 2003, sa.2, s. 101-172.

Ahadi, Najeebullah: "Seyyid Lokman ve Selîm Han-Name (Şehname-i Selim Han)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Aksu, Hüsamettin: "Sultan III. Murad Şehinşahnamesi", **Sanat Tarihi Yıllığı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981, Sa. 9-10, s. 1-22.

Alsırt, T: "Lokman Çelebi", **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, C. VI, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2005.

Altınay, Ahmed Refik: **Âlimler ve Sanatkârlar (900-1200),** İstanbul, Kitaphane-i Hilmi, 1924, s. 81-94.

Altınay, Ahmed Refik: "Bizde Şehnâmecilik, Seyyid Lokman ve Halefleri", **Yeni Mecmua,** İstanbul, 1917, sa. 9, s. 169-173.

Anafarta, Nigar: **Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları, İstanbul,** Yapı Kredi Bankası/ Doğan Kardeş, 1969.

Asım, Necib: "Osmanlı Tarihnüvisleri ve Müverrihleri: Şehnâmeciler" , **TOEM,** İstanbul, sa.1, 1326, s. 425-435.

Atalay, Mehmet: **İran Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Gaznelilere Kadar**, İstanbul, Demavend Yayınları, 2018.

Atasoy, Nurhan;

Filiz Çağman: **Turkish Miniature Painting**, İstanbul, Publications of RCD Institute, 1974

Atsız, Nihâl : " Haydar Paşa, Koca" **Türk Ansiklopedisi,** 33 c., M.E.B., Ankara, 1971.

Avcı, Casim: "Kureyş (Benî Kureyş)", **DİA,** C. XXVI, Ankara, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 442-444.

Ay, Ümran: "15–16. Yüzyıllar Tarihî-Menkıbevî Mesnevîlerde İstanbul'a Dair Ayrıntılar," **Osmanlı İstanbul'u: III. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri**, 25–26 Mayıs 2015, İstanbul, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2015, s. 289-330.

Ayaz, Fatih Yahya: **Memlükler (1250-1517),** İstanbul, İSAM yayınları, 2015.

Aynur, Hatice: "Arif Çelebi" **Encyclopaedia of Islam, THREE,** 2018-2, Ed. by: Kate Fleet, Gudrun Kramer, Denis Matringe, John Nawas, Devin, Leiden, Brill, 2018, s. 3-6.

Ayverdi, İlhan: "Şehnâme", **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, 3 c., İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık, 2005.

Babinger, Franz: **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, çev. Fahrettin Üçok, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Bağdadî, Ahdî: **Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı,** haz. Süleyman Solmaz, Ankara, AKM Yayınları, 2005.

Bayramoğlu, Fuat; NihatAzamat: "Bayramiyye", **DİA,** C. V, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 269-273.

Beyâni, Mustafa Bin Carullah: **Tezkiretü'ş Şuarâ**, haz. İbrahim Kutluk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

Bilgen, Betül: "Kanuni devrinde yaşamış bir İranlı şairin gözüyle İstanbul" **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1999, Sa. 1-2, s. 211-225.

Browne, Edward G.: **Târîh-i Edebiyyât-i Îrân**, **Ez Firdevsî Tâ Sa'dî**, çev. Gulâmhuseyin Sadrî Efşâr, Tahran, İntişârât-ı Morvârîd, 1361.

Browne, Edward G.: **Târîh-i Edebî-i İrân, Ez Sa‘dî Tâ Câmî,** çev. Ali Asgar Hikmet, Tahran, Çâphâne-i Dânişgâh, 1339.

Burslan, Kıvameddin: **Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Çabuk, Vahid: "Denizli'li Tâlîkî-zâde Mehmed Subhî Efendi (Hayatı ve Eserleri)", **Denizli Sempozyumu Bildirileri**, Denizli, Denizli Valiliği Yayınları, 1988, s. 118-123.

Çabuk, Vahid: "Tâlîkîzâde Mehmed Subhî Efendi'nin Eğri Seferi Şehnâmesi" Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.

Çağman, Filiz: "Şahname-i Selim Han ve Minyatürleri" **Sanat Tarihi Yıllığı,** İstanbul, 1973, Sa. 5, s. 411-442.

Çelebi, Âşık Çelebi: **Meşâ'irü'ş-Şu'arâ: inceleme-metin**, haz. Prof. Dr. Filiz Kılıç, 3 c., İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.

Çelik, Ahmet Faruk: "Fethullah Arifi Çelebi'nin Şahname-i Al-i Osman'ından Süleymanname", Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Çelik, Ahmet Faruk: **Fethullah Arifi Çelebi'nin Süleymanname'si : özet tercüme**, Konya, Aybil Yayınevi, 2015.

Danişmend, İsmail Hâmi: **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, 6c., İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1574/ 1703.

Dedeyev, Bilal: "16. Yüzyıl Osmanlı Saraylarında Azerbaycanlı Hattat Ve Katipler", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,** Ankara, 2017, sa.81, s. 89-113.

Değirmençay, Veyis: **Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.

Delgado, Jorge Lırola: "Mervânîler", **DİA**, C. XXIX, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2004, s. 230.

Demir, Remzi: "Takiyüddin'in Ağabeyi Necmüddin ibn Maruf ve Onun "Cedâvilu li-Marifeti Ru'yeti Ehilleti'ş-Şuhûr" Adlı Risalesi" **Bilim ve Felsefe Metinleri**, Öncü Kitap, Ankara, 1992, Sa. 1, s. 9-28.

Demirkent, Işın: "Kayser", **DİA,** C. XXV, Ankara, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 94-96.

Devlet, Nadir: "Avarlar", **DİA**, C. IV, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 110-111.

Dihhudâ, Ali Ekber: **Lugatnâme,** 28 c., Tahran, Müessese-i İntişârât ve Çap-ı Dânişgâh-i Tahran, 1377.

Dihlevî, Emîr Hüsrev: **Mecnûn u Leylî**, nşr. Muhsin Bağbani, Tahran, İntişârât-ı Zafer, 1380.

Dilçin, Cem: **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

Dizer, Muammer: "İbnü'ş-Şâtır" **DİA**, C. XXI , İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, s. 216-219.

Dostiyec,Tarik: "Kafkaslardaki Eski Türk Şehri", **Karadeniz Araştırmaları 1**, 2004, sa.1, s. 10-20.

Ebrahimi, Davut: "Ârifî Fethullâh Çelebi ve Futûhât-ı Cemîle'sinin Tenkidli Metni", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Elmalı, Hüseyin: "Tasvir", **DİA,** C. XL, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2011, s. 135-136.

Emecen, Feridun M. : **Kanuni Sultan Süleyman ve Zamanı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2022.

Emecen, Feridun M. : **Yavuz Sultan Selim**, İstanbul, Yitik Hazine Yayınları, 2010.

Enûşe, Hasan: **Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî- Edeb-i Farsî Der Ânâtûlî ve Bâlkân,** 6 c., Tahran, Sâzmân-i Çâp ve İntişârât-ı Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, 1383.

Enûşe, Hasan: **Dânişnâme-i Edeb-i Farsî- Edeb-i Farsî der Afganistan**, 3c., Tahran, Vizâret-i Ferheng u İrşâd-ı İslâmî, 1381.

Enverî, Hasan: **Dâstân-ı Rustem u İsfendiyâr**, Tahran, Danişgâh-ı Peyâmnûr, 1329.

Ergönenç Akbaba, Dilek: "Nogay Adı Ve Nogayların Kökeni Üzerine", **Tehlikedeki Diller Dergisi**, 2013, sa. 2, s. 233- 242.

Eroğlu, Zekeriya: "Şehnâmeci Lokmân'ın Hüner-Nâme'si (2.cilt, 1- 154. Varak) İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Ertuğ, Zeynep Tarım: "Hünernâme", **DİA,** C. XVIII, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1998.

Fesâyî, Mansûr Restgâr: **Ferheng-i Nâmhâ-yi Şâhnâme**, Tahran, 2 c., Pejuhişgâh-ı Ulûm-ı İnsanî ve Mutâlaât-ı Ferhengî, 1379.

Fınkel, Caroline: **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı / Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923**, çev. Zülal Kılıç, İstanbul, Timaş Yayınları, 2007.

Firdevsi: **Şehname**, çev. Necati Lugal-Kenan Akyüz, 4 c., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1994.

Fleischer, Cornell H. : **Tarihçi Mustafa Âlî- Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı**, çev. Ayla Ortaç, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.

Furûzânfer, Bedîuzzamân : **Sohen u Sohenveran**, Tahran, İntişârât-ı Zevvâr, 1387.

Garthwaite**,** Gene R. : **İran Tarihi/ The Persians**, çev. Fethi Aytuna, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2016.

Gökbilgin, M. Tayyib: **Kanuni Sultan Süleyman**, İstanbul, Kronik Kitap, 2019.

Göker, Lûtfi : "Gıyasüddin Cemşid El- Kâşî", **Diyanet Dergisi**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1978.

Gümüş, Nebi: "XVI. Asırda Osmanlı-Gürcistan İlişkileri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000

Gürbüz, Mehmet: **Ta'likîzâde Mehmed Subhî Firâset-Nâme**, İstanbul, Grafiker Yayınları, 2016. s. 165-176.

Han, Şeref: **Şerefname Kürt Tarihi**, çev. Mehmet Emin Bozarslan, İstanbul, Ant Yayınları, 1971.

Hefîzî, Minâ: "Ebü'l-Müeyyed-i Belhî", **Dâ'iretü'l-Ma'ârif-i Bozorg-i İslâmî**, Tahran, Neşr-i Merkez-i Dâ'iretü'l-Ma'ârif-i Bozorg-i İslâmî, 1373.

İhsanoğlu, Ekmeleddin; Ramazan Şeşen;

Cevat İzgi; Cemil Akpınar;

İhsan Fazlıoğlu: **Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi,** 2 c., İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1997.

İlter, Aziz Samih: **Şimalî Afrikada Türkler**, 2c., İstanbul, Vakit Kütüphanesi, 1936.

İnalcık, Halil: **Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzeine Araştırmalar- I, Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

İnalcık, Halil: **Fatih Sultan Mehemmed Han- İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kayser-i Rum,** İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

İnalcık, Halil: "Giray", **DİA**, C XIV, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi,1996, s. 76-78.

İpekten, Haluk; Mustafa İsen;

Recep Toparlı; Naci Okçu;

Tutgut Karabey: **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988.

Karataş, Ömer; Mehmed Said Arbatlı: "Kumuk Türklerinin Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçü", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, İzmir, sa. 1, 2015, s. 101-120.

Karatay, Fehmi Edhem: **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu**, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, 1961.

Karatay, Fehmi Edhem: **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, 1961.

Kazan, Hilâl: "Arşiv Belgeleri Işığında Şehnâmeci Seyyid Lokman'ın Saray İçin Hazırladığı Eserler" **Filiz Çağman'a Armağan**, haz. Lâle Uluç, haz. Ayşe Erdoğdu, Zeynep Atbaş, Aysel Çötelioğlu, İstanbul, Lâle Yayıncılık, 2018, s. 325-335.

Küpeli, Özer: **Osmanlı- Safevi Münasabetleri**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2014.

Kütükoğlu, Bekir: "Lokmân b. Hüseyin", **DİA**, C. XXVII, Ankara, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003, s. 208-209.

Kütükoğlu, Bekir: **Osmanlı-İran Siyasî Münâsabetleri I 1578-1590**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1962.

Kütükoğlu, Bekir: "Şehnâmeci Lokman", **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.

Kütükoğlu, Bekir: **Vekayi'nüvis Makaleler,** İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1994.

Köymen, Mehmet Altay: **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Lokmân, Seyyid: **Şehinşâhnâme**, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, FY1404.

Lokmân, Seyyid: **Zübdetü't-Tevârîh (Osmanlı Tarihi 1299-1595),** haz. İbrahim Pazan, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2022.

Lokman Çelebi, Seyyid: **Kıyafetü'l - İnsaniyye fi şema'ili'l - Osmaniyye = Human physiognomy or the features of the Ottomans**, çev. Tevfik Temelkuran vd., İstanbul, Tarihi Araştırmalar Vakfı, 1998.

Lokman Çelebi, Seyyid: **Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâili'l-Osmâniyye- Padişahlar ve Fizyonomi,** haz. Hüseyin Alpsoy, İstanbul, Yazıgen Yayıncılık, 2016.

.

Mehmed Tâhir Bey, Bursalı: **Osmanlı Müellifleri**, haz. İsmail Özen, 3 c., İstanbul, Meral Yayınevi, 1975.

Merçil, Erdoğan: **Büyük Selçuklu Devleti**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2011.

Murâdî, Seyyid: Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları- **Gazavat-ı Hayreddin Paşa**, haz. Ertuğrul Düzdağ, 2 c., Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul.

Mînovî Müctebâ: **Firdevsî ve Şi'r-i Û**, Tahran, İntişârât-i Dânişgâh-ı Tahran, 1354.

Nöldeke, Theodor: **Hamâse-i Millî-yi Îrân**, çev. Bozorg Alevî, Tahran, Neşr-i Sipehr, 1400

Özcan, Abdülkadir: "II. Bayezid Devri Tarihçiliği ve Standart Osmanlı Tarihleri", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,** İstanbul, 2013, sa. 2, s. 141-153.

Öztuna, Yılmaz: **Devletler ve Hânedanlar İslâm Devletleri**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005.

Öztürk, Uğur: "Kitaplar ve Hazineler: III. Murad'ın Kütüphanesi İçin Hazırlanmış Bazı Madalyonlu Eserler", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,** İstanbul, 2021, Sa. 27, s. 609-687.

Renda, Günsel: "Chester Beatty Kitaplığındaki Zübdetü't Tevarih ve Minyatürleri", **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.

Renda, Günsel: "Topkapı Sarayı Müzesindeki H.1321 no.lu Silsilenamenin Minyatürleri" **Sanat Tarihi Yıllığı**, İstanbul, 1973, sa.5, s. 443-495.

Riyâhî, Muhammed Emîn: **Firdevsî,** Tahran, İntişârât-ı Terh-i Nov, 1380.

Riyâhî, Muhammed Emîn: **Zebân ve Edebî Farsî der Kalemrev-i Osmânî,** Tahran, İntişârât-i Pajeng, 1369.

Rypka, Jan; vd. : **Târih-i Edebiyyât-i Îrân,** çev. İsa Şehabî**,** Tahran, İntişârât-ı Şirket-i İlmî ve Ferhengî, 1385.

Sadî, Şeyh Ecel: **Bûstân**, haz. Huseyn Rezmcû, Tahran, UNESCO İran Millî Komisyonu, 1363.

Safâ, Zebîhullah: **Genc-i Sohen, Şâ'irân-ı Bozorg-i Pârsî-Gûy ve Müntehab-ı Âsâr-ı Ânân,** 3 c., Tahran, İntişârât-ı İbn-i Sînâ, 1339.

Safâ, Zebîhullah: **Hamâse-serâyî der Îrân**, Tahran, İntişârât-i Emîr Kebîr, 1333.

Safâ, Zebîhullah: **Târîh-i Edebiyyât der Îrân**, Tahran, İntişârât-ı Firdevs, 1369.

Safâ, Zebîhullah: **Târîh-i Edebiyyât der Îrân ve der Kalemrov-i Zebân-i Fârsî,** Tahran, İntişârât-ı Firdevs, 1371.

Sâmî, Şemseddin: **Kâmûsu'l-A'lâm,** 8c., İstanbul, Mehran Matbaası, 1312/ 1898.

Sâmî, Şemseddin: **Kamûs-ı Türkî**, İstanbul, İkdam Matbaası, 1317.

Sehî Edirneli: **Tezkire-i Sehî**, İstanbul, Ümit Gazetesi, 1325.

Sezen, Tahir: **Osmanlı Yer Adları,** Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017.

Sohrweide, H.: "Lukmân b. Sayyid Husayn", **The Encyclopaedia of Islam,** C. V, Leiden, E.J.Brill, 1986.

Sözüdoğru, Hatice Arslan: **Camiu'd Düvel Sultan II. Selim Hân Dönemi (Kânunî Sultan Süleyman Sonrası Osmanlı Devleti) Sultan II. Selim Hân Dönemi,** Ravza Yayınları, 2018.

Süreyya, Mehmed: **Sicill-i Osmanî**, haz. Nuri Akbayar, 6 c., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Süreyya, Mehmed: **Sicill-i Osmanî,** çev. Seyit Ali Kahraman, 6c., Ankara, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları ortak yayını, 1996.

Şafak, Rızâzâde: **Târîh-i Edebiyyât-ı Îrân Beray-ı Sal-ı Çeharrom u Pencom**, Tahran, İntişârât-ı Keyhan, 1350.

Şafak, Sâdık Rızâzâde: **Târih-i Edebiyyât-i Îrân,** Tahran, İntişârât-ı Dânişgâh-i Pehlevî, 1352.

Şahin Allahverdi, Reyhan : "Özdemiroğlu Osman Paşa ve Dönemi (1527-1585)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Şeşen, Ramazan: **Müslümanlarda Tarih- Coğrafya Yazıcılığı**, İstanbul, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, 1998.

Şîrâzî, Sa‘dî: **Gülistân-ı Sa‘dî**, haz. Hasan Ahmedî Givî, Tahran, Sâzmân-i Çâp ve İntişârât, Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-ı İslâmî, 1386.

Tarlan, Ali Nihat: **İran Edebiyatı,** Remzi Kitabevi, Ankara, 1993.

Taşğın, Ahmet; Veysal Bayram; Öner Atay: "Seyyid Lokman Oğuzname'sı Ve Sari Saltuk", **Annual of the Faculty of History of" St. Cyril and St. Methodius, University of Veliko Tarnovo**, Tarnovo, 2018, s. 375-404.

Tekin, Zeki: "Zeynel Bey Ve Oğullarının Hakkâri Hâkimliği Mücâdelesi Ve İsyânları", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Erzurum, Sa. 2, 2007, s. 119-132.

Tuman, Mehmet Nâil: **Tuhfe-i Nâilî- Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri**, haz. Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatcı, 2 c., Ankara, Bizim Büro Yayınları, 2001.

Uludağ, Süleyman: "Firâset", **DİA,** C. XIII, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, 116-117.

Unat, Yavuz; İnan Kalaycıoğulları;

Mehmet Fatih Engin: "Takîyüddîn ve İstanbul Gözlemevi (1521 - 1585) Osmanlıların en büyük Astronomi Bilgini" **Journal of Istanbul Kültür University**, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 177-179.

Velâyetî, Ali Ekber; İman Nevruzi;

Seccad Rai Geluce: **Dânişnâme-i Ferheng-i Temeddün-i İslâm ve İrân: Ma'rifet-i Tarihî ve Tarih Nigârî**, 2 c., Tahran, Haber Güzâr-ı Tesnîm, 1394.

Yazıcı,Tahsin: "Ârifî Fethullah Çelebi", **DİA,** C. III, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1991, s. 371-373.

Yazıcı, Tahsin: **Pârsî Nüvîsân-i Asyâ-yi Sagîr**, Tahran, Merkez-i Mutâalât ve Tahkikât-i Ferheng-i Beynelmineli, 1952.

Yıldız, Hakkı Dursun: "Berberîler", **DİA,** C. V, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, s. 478-483.

Yıldız, Kenan: "Tâlikîzâde Mehmed Subhî'nin Gürcistan Seferi Tarihçesi (Tahlil Ve Metin)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.

Yınanç, Refet: **Dulkadir Beyliği**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

Zeyrek, Yunus: **Târih-i Osman Paşa Özdemiroğlu Osman Paşanın Kafkasya Fetihleri (H.986-988/ M.1578-1580) ve Tebriz'in Fethi (H. 993/M.1585)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Woodhead, Christine: "An Experiment in Official Historiography: The Post of Şehnâmeci in the Ottoman Empire, c. 1555-1605"," **Wiener Zeitschrift für die Kunde des Mongenlandes 75**, 1983, s. 157-182.

Woodhead, Christine : "Şehnâmeci", **DİA**, C. XXXVIII, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 456-458.

Woodhead, Christine : "Tâlikîzâde Mehmed Subhi" , **DİA,** C. XXXIV, İstanbul, İSAM Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 510-511.

Woodhead, Christine: "Ta'līḳī-zāde's Şehnāme-i Hümāyūn: A History of the Ottoman Campaign into Hungary 1593-4: a critical edition of the text with introduction and annotation", University of Edinburgh, Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, 1979.

http://www.risaleforum.com/bediuzzaman-ve-risale-i-nur-calismalari/45563-risale-i-nurlarin-%C2yet-ve-had%EEs-me%E2lleri-12.html. (Çevrimiçi) 05.02.2020

https://www.vajehyab.com/dehkhoda/%D8%AF%D8%B1%DB%8C%D8%A7%DA%86%D9%87+%D9%94+%D8%AA%D9%84%D8%A7. (Çevrimiçi) 20.01.2021.

https://abadis.ir/fatofa/%D8%AA%D8%B3%D9%88%D8%AC/.(Çevrimiçi) 17.01.2022.

https://abadis.ir/fatofa/%D8%B3%DA%AF%D8%B2%DB%8C/.(Çevrimiçi) 25.03.2022.

EKLER

آل و باصحاب او اجمعین
باانصار و بر تبع تابعین
تم بالخیر و الحسنی
فی شهر رمضان
سنه ۹۸۹

GENEL İNDEKS

Abaza, 63
Abbâsîler, 20
Abdullah, 33
Acem, 19, 22, 30, 35, 41, 45, 46, 47, 48, 76, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 119
Açe, 22, 24
Açukbaş, 53, 75, 100
Âdil Giray, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 93, 94, 95
Afrika, 32, 37, 57
Ağca, 53
Ahdî Bağdadî, 7
Ahmed, 3, 4, 26, 37, 39, 77, 79, 80, 103, 105, 106, 107, 111, 114, 115, 118, 123, 124
Ahmet, 5, 12, 18, 57, 65, 66, 77, 103
Ahmet Karabağî, 12
Ahuh, 63
Akşehir, 50
Alâaddin Mansûr, 145, 147
Alâaddin Mansûr el- Şîrâzî, 145
Alaman, 24, 36, 81
Aleksander, 61, 62, 74
Ali Bey Beradust, 45
Ali Kuşçu, 41
Aras, 64, 66, 78, 80, 82, 85, 86, 87, 97, 116
Aras Han, 64, 66, 82, 85, 86, 87
Ardahan, 74
Ârif, 4, 16
Ârifî, 4, 5, 6
Ârifî Fethullah Çelebi, 4, 5, 6
Avar, 63
Bâb-ı Âli, 34, 51, 81, 90, 97
Bağdad, 22
Bağdat, 10, 37, 42, 45, 47, 48, 81, 103, 125
Bâyezîd, 6
Bedahşan, 24
Bedir Bey, 57
Bedun, 22
Behram, 20, 29, 57, 65, 66, 92, 103
Bekir Kütükoğlu, 11, 12, 13, 16
Berberîler, 32
Beytülharam, 36
Boğdan, 22, 24, 25
Bohtî, 55, 56, 57, 77, 79, 80
Bohtîler, 55
Bosnalı Sinan B. Mehmed, 17
Bulgar, 22
Câmî, 29
Cemşîd, 22, 40
Cengiz, 52
Cerid, 37, 38
Cerrâhzâde Veli, 30
Cezayir, 33, 34, 37
Çerkes, 63, 83, 103, 105
Çermik, 51
Çıldır, 53, 54, 55, 58, 77, 97, 100, 101, 103
Çıldır Kalesi, 53
Çin, 22, 24
Dakîkî, 1
Dakîkî-yi Tûsî, 1
Dârâ, 35
Darüssaade ağası Mehmed Ağa, 16
Davud oğlu Aleksander, 61
Delü Kankı, 92
Derbend, 46, 63, 69, 82, 83, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 115, 117
Derviş Ağa, 78
Derviş Mehmed Çelebî, 4
Derviş Paşa, 55, 56, 57, 65, 66
Deşt-i Kıpçak, 24
Dınbılî, 77, 79
Dicle, 74
Diyarbakır, 49, 51, 54, 55, 65, 103
Dulgadır, 57
Dulkadırlı Ali Han, 79
Eba Hayreddin, 33
Ebû Bekir Mirza, 83
Ebû Cehl, 21

Ebû'l Mueyyed-i Belhî, 1
Ebülfazl Mehmed Efendi, 12
Eflak, 24
Eflâtûn, 4, 5, 6
Eflâtûn-i Şirvânî, 4, 6
Elburz, 42, 48, 58, 62, 64, 66, 67, 73, 81, 83, 94, 102, 115, 116, 143
Elburzîler, 63
Elkâs Mirzâ, 6
Elkâs Mîrzâ, 4
Emir Han, 65
Endülüs, 32, 33
Engürüs, 22, 24
Enverî, 29
Erdebil, 85, 87, 89, 95
Ereş, 63, 64, 66, 67, 69, 70, 72, 81, 82
Erivan, 35, 52, 53, 54, 60, 103, 105, 107
Ertuğrul, 29, 52
Erzurum, 13, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 52, 57, 67, 72, 74, 75, 77, 81, 89, 90, 93, 96, 101, 103, 104, 105, 107, 124
Esîrî, 7
Ezraklı, 55
Fas, 32, 33, 34, 37, 39
Fatih, 2, 3, 8, 31
Fatih Sultan Mehmed, 2
Ferhat, 60, 61, 89, 92
Feridun bey, 12
Fethullâh Ârif Çelebi, 4
Fethullah Ârîfî Çelebi, 6
Fetihnâme-i Eğri, Şehnâme-i Sultan Mehmed, 9
Firâsetnâme, 8
Firdevsî, 1, 2, 15, 20, 22, 25, 27, 29, 125
Firenk, 22, 23, 26, 41, 81
Fransa, 24, 117, 118
Fütûhât-ı Cemîle, 6
Galatasaray, 41
Gence, 65, 82, 116
Germiyan, 50
Geylan, 63
Gülşen-i Şu'arâ, 7
Gürcistan, 8, 46, 52, 53, 90, 97
Gürcistan Seferi, 8
Gürcü, 22, 46, 48, 52, 53, 54, 58, 59, 61, 64, 72, 75, 89, 97, 98, 99, 100, 104, 106
Habeş, 22, 57
Hacı Bektaş, 7, 49
Hafsî, 33
Haleb, 32
Halep, 49, 103
Halife Hz. Ali, 22
Halife Ömer Hattâb, 21
Halil Çavuş, 77
Halil Han Afşar, 82, 85
Halk-ı Vâd, 25, 27
Hamza Sultan Ustaclu, 79
Hârûn, 22
Harun Güngör, 18
Hasan, 4, 10, 11, 13, 43, 55, 77, 78, 98, 103, 106, 107, 111, 123
Hasan Bey Mahmudi, 43, 77
Hasan Hükmî, 4, 10, 13
Hasan Hükmî Efendi, 13
Hayreddin Kapudan, 26
Hindistan, 21, 23, 24
Hizânî, 7
Horasan, 20, 92
Hoy, 43, 44, 77
Hudâbende, 85, 91, 93
Hükmî, 10
Hünernâme, 12, 16, 17
Hüseyin Can, 44
Hüseyin Kethüda, 78
Hüsrev Paşa, 43, 44, 45, 77, 78
Hz. Ali, 22, 82
Hz. Ali El-Murtezâ, 22
Hz. Ebû-Bekir, 21
Hz. Muhammed, 16, 21, 36
Hz. Osman, 21
Hz. Osman b. Affân, 21
Hz. Ömer, 21
I. Selim, 32, 37
II. Mehmed, 2
II. Selim, 6, 11, 12, 15, 31, 37
III. Mehmed, 9, 10, 13
III. Murad, 7, 8, 11, 12, 13, 16, 17, 19, 34, 43, 77, 103, 117, 146
IV. Murad, 10
İbnü'ş-Şâtır, 40

İdris-i Bitlîsî, 12
Îmâmkuli Sultan, 82
İran, 1, 2, 4, 11, 21, 22, 24, 35, 41, 42, 43, 47, 48, 49, 52, 53, 75, 76, 77, 79, 85, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 104, 123, 124, 125, 145
İskenderiye, 39
İstanbul, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 22, 30, 32, 33, 40, 43, 53, 57, 63, 65, 83, 91, 97, 98, 110, 117, 122, 123, 139, 145, 146, 416, 419
İznik, 50
İzzeddin-zâde, 23
Kabartay, 63
Kâbe, 36
Kâbis, 38
Kafsa, 37, 38
Kahire, 40, 124
Kanûnî Sultan Süleyman, 3, 4, 5, 6, 15, 17
Karabağ, 64, 90
Karahan, 55, 56
Karaman, 49, 50
Kars, 46, 96, 101, 103, 105, 106, 107, 121
Kâşan, 45
Kâşifî, 2
Kayrevan, 23, 24, 32, 37, 38
Kaytak, 63
Kaytas, 67, 70, 82, 91
Kaytas Paşa, 67, 70, 91
Kazvin, 42, 45, 47, 48, 52, 85, 89, 91, 94, 96
Kefe, 22
Keyhusrev, 53, 87, 97
Keyûmers, 20, 22
Kıbrıs, 25, 27, 33, 53, 61
Kınık, 62, 63, 64, 73
Kıpçak, 63
Kıyâfetü'l-insâniyye fî şemâili'l-Osmâniyye, 17
Koca Sinan Paşa, 9
Koçi Bey, 43
Konstantiniye, 23, 33, 34, 39, 49, 80
Konya, 5, 12, 15, 49, 50
Kufe, 22
Kumuk, 64
Kura, 58, 60, 61, 63, 64, 74, 82, 85, 86, 88, 91, 92, 116
Kureyşliler, 36
Kurtuba, 33
Kürdistan, 24, 55
Kvarkvare, 97, 98, 99, 100
Lahsa, 22, 103, 106
Levend, 53, 61, 62, 70, 74
Levend oğlu Aleksander, 61
Lezgi, 46, 63, 64, 69
Loram, 61
Luristan, 24, 47, 48, 81
Mağrib, 32, 33, 34
Mahmudî, 77
Manisa, 7, 23, 25
Mansur Bey, 77
Maraş, 49, 57, 79, 103, 106
Medine, 22, 37
Mehmed, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 25, 40, 55, 61, 75, 103, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 413
Mehmed b. Hacı Halil el-Konevî, 2
Mehmed Subhî, 8, 9, 10, 413
Mekke, 22
Melik Baybars, 31
Merakeş, 33, 34, 39
Merend, 43, 44
Merv, 24
Mervânîler, 32
Mes'ûdî-yi Mervezî, 1
Mevlânâ, 49
Mevlây Muhammed, 33, 34
Mısır, 4, 5, 22, 24, 31, 32, 37, 57, 98, 119, 120, 123, 124
Minûçehr, 73, 97, 98, 99, 100
Mirza Bey Becnevî, 56
Muâlî, 2
Mudanya, 23
Muğan, 72, 86, 88, 89, 116
Muhammed, 13, 31, 33, 34, 36, 55, 68, 74, 79, 85, 89, 91, 93, 99, 109, 113, 116, 119, 124, 125
Muhammed Paşa, 68, 125
Mûsâ, 22

Mustafa, 3, 4, 6, 14, 27, 30, 36, 46, 48, 49, 57, 83, 90, 91, 97, 99, 100, 103, 122, 123, 124
Muzaffer Paşa, 11
Nahçıvan, 35, 60, 76, 77, 78, 79, 80, 97
Nakkaşbaşı Şahkulu, 5
Nasîrüddîn, 40
Necm Bey, 40
Nefta, 37, 38
Nerimân, 25, 27
Nevaî, 30
Nizâmî, 29
Nûh b. Mansûr, 1
Nûşirevân, 22
Oğuznâme, 17
Oruç Gazi, 33
Osman, 2, 5, 8, 9, 16, 17, 28, 57, 59, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 93, 95, 115
Osman Bey, 17
Osman Gazi, 16
Özdemiroğlu Osman Paşa, 8, 65
Peçi, 6
Piyâle, 26
Ramazan, 17, 19, 23, 34, 41, 42, 75, 105, 126, 147
Recep Bey, 38
Reşt, 24, 63
Rudolph, 35
Rum, 22, 29, 32, 36, 37, 38, 39, 44, 45, 46, 56, 57, 66, 67, 70, 72, 73, 76, 77, 80, 81, 83, 84, 87, 89, 90, 93, 94, 101, 103, 107, 119, 120
Rus, 25, 64
Rusya, 22, 24
Rüstem, 27, 58, 92
Sa‘d bin Zengî, 29
Sa‘dî, 29
Sa‘d-i Vakkas, 20
Sâdeddin, 30, 40
Sadram Siyavuş Paşa, 16
Sadrazam Mehmed, 25
Sadrazam Osman Paşa, 9
Sadrazam Sinan Paşa, 7
Sâm, 25, 27
Sâmânîler, 1, 20
Saruhan, 7, 55
Seb'a-i Seyyare, 30
Seccad, 81
Segzi, 63, 69
Selçuklular, 5, 20
Selîm Hânnâme, 15
Selman Vezir, 82, 85
Selmas, 43, 44, 51
Sencer, 29
Seyit Gazi, 49
Seyyid Lokman, 3, 4, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
Seyyid Lokman b. Hüseyin, 4
Seyyid Lokmân b. Seyyid Hüseyin el-Âşûrî el-Hüseynî el-Urmevî, 11
Seyyid Lokman b.Hüseyin el-Âşûrî el-Urmevî, 3
Simon, 53, 59, 64, 75, 100
Sivas, 49, 50, 51, 103, 122, 123
Sohrâb, 27
Sokullu, 12, 25, 55, 106
Sokullu Mehmed Paşa, 12, 25
Subhi, 7, 9
Sultan Ali, 79
Sultan Murad, 14, 15, 19, 22, 30, 31, 40, 42, 100, 105, 119
Sultan Selim, 19, 25, 30, 60
Süleyman, 5, 8, 16, 19, 25, 27, 29, 31, 32, 37, 39, 46, 76, 93, 97, 98, 424
Süleyman Baybarsî, 31
Süleymannâme, 5, 6
Şah İsmail Safevî, 6
Şah Tahmasb, 6
Şâhnâme, 1, 2
Şahnâme-i Âl-i Osmân, 5
Şam, 22, 32, 36, 49, 90, 103, 106, 107, 120, 124
Şamahı, 64, 67, 70, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 115
Şamhal, 69, 70, 71, 72, 73, 81
Şehdî, 2
Şehinşâhnâme, 12, 14, 15, 19, 125, 145, 146, 147
Şehnâme, 1, 7, 9, 29
Şehnâme-i Hümâyûn, 9
Şehr-i Zor, 42, 45, 47, 81
Şeki, 62, 73, 82, 91, 92, 116
Şeref Han, 55, 56, 76, 77, 78, 79, 80, 81

Şeref Han Bitlisî, 56
Şeyh İbrâhim Gülşenî, 4
Şeyh Muslihiddin Cerrâhzâde, 30
Şeyhülislâm Ebüssuûd, 12
Şirvan, 46, 48, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 94, 105, 115, 116
Tahmasb, 35, 41, 46, 94
Takıyyüddin, 40, 118
Tâlikîzâde, 7, 8, 9, 10, 13
Tâlikîzâde Mehmed Subhi, 7
Tarihçi Mustafa Âli, 14
Târih-i Âl-i Osman, 2
Tasuc, 44
Tatar, 22, 24, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 115, 116, 117
Tebriz, 9, 43, 44, 47, 65
Tebrîziyye, 8, 9
Tela, 43
Temeşvar, 6, 25
Tiflis, 45, 48, 58, 59, 60, 61, 74, 82, 89, 90, 105, 106
Tokmak, 35, 52, 54, 55, 56, 107
Tomanis, 58, 59
Tunus, 23, 25, 27, 32, 37, 38
Uluğ bey, 40
Urmiye, 11, 43, 44, 45
Ustaclu, 35, 52, 55
Üsküdar, 49, 50, 97, 98, 107, 122, 123, 124
Vâd Boğazı, 33
Vahid Çabuk, 9
Van, 2, 42, 43, 44, 51, 76, 77, 78, 79, 80, 104
Vekāyi‘-i Sultân Bâyezîd ma‘a Selîm Hân, 6
Veli Bey, 77
Veli Bey Ustaclu, 51
Yavuz Sultan Selim, 16, 32
Yemen, 22, 25, 27, 32, 37, 57, 121
Yesrib, 22, 36, 37, 125
Yezdicerd, 20
Yunanistan, 22, 26, 120
Yusuf, 27, 44, 77
Zafernâme, 15
Zâl, 26, 27, 58, 73
Zâl Mahmud Paşa, 27
Zekeriya Eroğlu, 11, 17
Zengibar, 32
Zeynel Bey, 43, 77, 78
Zigetvar, 12, 15, 25
Zübdetü't-Tevârih, 12, 16

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimimi sırasıyla Oğuz Kaan Koleji ve Bahçeşehir Süleyman Demirel İlkokulu'nda tamamladım. 2001 yılında Atatürk Lisesi'nden mezun oldum. 2008-2012 yıllarında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda lisans, 2014-2016 yıllarında Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisans öğrenimi gördüm. 2014 yılında Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladım. 2016 yılında "Şehrnûş Pârsîpûr'un Öykücülüğü" başlıklı tez çalışmasıyla yüksek lisanstan mezun olup 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine başladım. 2017 yılında Selçuk Üniversitesi'nden geçici görevlendirmeyle, İstanbul Üniversitesi'ne geçiş yaptım. Halen aynı Anabilim Dalı'nda görevimi sürdürmekteyim.